

Nanda Jahn.
Gauhati
11th April, 1960

A/H/L

অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিবৃত্ত



● “হে কৃপাময় জগদিস্বৰ, এই অসম দেশৰ লোকসকলক সভ্য, গিয়ানি আৰু ধাৰ্মিক কৰিবলৈ মতি দিয়া, সিবিলাকৰ অভাৱ আৰু দুৰৱস্থা জানিবলৈ সিবিলাকক গিয়ান দিয়া, আৰু তোমাৰ বিচিত্ৰ সন্তিবে সিবিলাকক সভ্য কৰা আৰু তোমাক জানিবৰ আৰু আগ্য পালিবৰ জোগ্য কৰা। জি সময়ত অসম হাবি গুচি ফুলবাৰী হব, নৈত ডোঙা গুচি জাহাজ হব, ঘৰ বাঁহৰ গুচি সিল ইটাৰ হব, গাঁৱে গাঁৱে হেজাৰ হেজাৰ পহঁসালি হব, গিয়ানৰ সভা, চিকিতসালই, দুখীয়া-দৰিদ্ৰ পৰিত্ৰাণৰ আলায় হ’ব, আৰু জি কালত লোকসকলে পৰস্পৰে হিংসাহিংসি নকৰি আটায়ে আটাইক ভাৱিৱত চেনেহ কৰিব………… সেই সময়, হে পৰমপিতা জগদিস্বৰ, সিয়ে ঘটোৱা।”

—আনন্দবাম ডেকীয়াল ফুকন

ডঃ শ্ৰীসত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা

অধ্যাপক

গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়

বাণী প্ৰকাশ মন্দিৰ

পাঠশালা আৰু গুৱাহাটী



প্ৰকাশক :

শ্ৰীঅম্বিকাপদ চৌধুৰী

বাণী প্ৰকাশ মন্দিৰ

পাঠশালা

শাখা :

গুৱাহাটী

চিত্ৰ শিল্পী :

শ্ৰীহেমন্ত মিশ্ৰ

২।১ নৰ্থ বেঞ্জ

কলিকাতা-১৭

ছপা :

শ্ৰীসুকুমাৰ নাগ

ইম্প্ৰেছন

৩৩, মদন মিত্ৰ লেন

কলিকতা-৬

বন্ধা :

আজাদ হিন্দ বুক বাইণ্ডিং ৱাৰ্কচ

কলিকতা-২

প্ৰথম প্ৰকাশ :

১৯৫৯

বেচ ৬.৫০ টকা

বিবেচনা

সভ্যতাৰ অগ্ৰগতিৰ লগে লগে সাহিত্যৰ পটভূমিয়েও ক্ৰমশঃ ব্যাপকতা লাভ কৰি আহিছে। একালৰ সাহিত্য শিল্পীৰ মনৰ ভাৱ প্ৰকাশৰ একমাত্ৰ অৱলম্বন হ'লোৱাকৈ কাব্যই সময়ৰ হাতত বুলনিত নাটক, প্ৰৱন্ধ, গল্প, উপহাস প্ৰভৃতি বিচিত্ৰ শাখা-প্ৰশাখাত বিভক্ত হৈও একে অভিপ্ৰায়েকে আগত লৈ সাহিত্যৰ সন্মোহিনী বভা-তলীত থিয় হ'লহি। তাহানিৰ সাহিত্যৰূপী এশ্বৰীয়া যন্ত্ৰ আজি বহু সুৰ ধ্বনিত পৰিপূৰ্ণ "বীণাযন্ত্ৰ"লৈ ৰূপান্তৰিত হৈছে। সঙ্গীতৰ দৰে সাহিত্যৰ স্বাদ গ্ৰহণতো তাৰ বিচিত্ৰ সুৰৰ সম্যক পৰিচয়ৰ প্ৰয়োজন। সেইবুলি কোনো সাহিত্য সম্পৰ্কে সবিশেষ জানিবলৈ হলে তাৰ বিভিন্ন ফালসমূহলৈ দৃষ্টি দিলেই যথেষ্ট নহয়; সেই ভাষা-সাহিত্য-বিকাশৰ ধাৰা তথা ইতিহাস অধ্যয়ন কৰাহে বাঞ্ছনীয়। কিয়নো সাহিত্য হৈছে সমাজ অৰ্থাৎ এটা জাতিৰ প্ৰতিচ্ছবি। গতিকে কোনো সমাজৰ ক্ৰমবৰ্দ্ধমান বা ক্ৰমবিকাশিত জীৱনৰ প্ৰথম স্বাক্ষৰ সিহঁতৰ সাহিত্য। অসমীয়া সাহিত্যও আমাৰ সমাজ বিশেষৰ প্ৰচুৰ ভাৱ-চিন্তা, আশা-আকাংক্ষা আৰু বাস্তৱ-অবাস্তৱ কল্পনাৰ ক্ৰমাভিব্যক্তিৰ পাণ্ডুলিপি।

অসমীয়া সাহিত্যক আজি বহু সুৰ ধ্বনিত সক্ষম "বীণাযন্ত্ৰ" আখ্যা দিব পাৰি। আমাৰ সামাজিক জীৱনৰ বিচিত্ৰতা আৰু প্ৰসাৰতাৰ লগে লগে অসমীয়া সাহিত্যও প্ৰায় এহেজাৰ বছৰ ব্যাপি সমাজৰ ক্ৰমবিকাশৰ লগত খোজ মিলাই উন্নতিৰ শিখৰলৈ ধাবমান হৈ আজি এটা গৌৰৱজনক স্থানত উপনীত হৈছেহি। তথাপি আধুনিক দৃষ্টিভঙ্গিৰে ভাষাৰ উৎপত্তিৰপৰা বৰ্ত্তমানলৈকে সাহিত্যৰ প্ৰয়োজনীয় বিচাৰ সম্বলিত অসমীয়া সাহিত্যৰ কোনো ইতিহাস আজিলৈকে পঢ়ুৱৈ সমাজৰ হাতত পৰাহি নাই। ডক্টৰ বাণীকান্ত

কাকতিদেৱে মৃত্যুৰ পূৰ্ৱ-ক্ষণলৈকে আমাক এই কামত মনোনিবেশ কৰিবলৈ দোহাৰি গৈছিল। আমাৰো বহুদিনৰেপৰা অসমীয়া বাইজৰ হাতত এনেকুৱা এখনি পুথি নিবেদন কৰাৰ কামনা এটা আছিল। গুৱাহাটী বিশ্ব-বিদ্যালয়ৰ অৱ্যতম কৃতী অধ্যাপক ডঃ সতেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাদেৱে অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী এখনিৰ অভাৱ ভাৱদৰে উপলব্ধি কৰিব পৰিছিল বাবেই তেখেতে শাৰীৰিক অসুস্থতালৈকে বিশেষ চকু নিদি এই পুথিখনি লিখি আমাৰ হাতত দিয়াত আমি সঁচাকৈয়ে তেখেতৰ ওচৰত কৃতজ্ঞ।

এই পুথি প্ৰকাশত কেবাগৰাকী বিশিষ্ট বন্ধুৱে দিয়া উৎসাহ উদগনি আৰু পৰামৰ্শৰ বাবে তেখেতসকলৰ আন্তৰিক শলাগ লৈছো। ইয়াত বৈ ঘোৱা ভুল-ভ্ৰুটিবোৰ সদাশয় পাঠক-পাঠিকাসকলে আঙুলিয়াই দিলে তাক কৃতজ্ঞতাৰে গ্ৰহণ কৰা হ'ব। সদৌশেষত যিসকলৰ উদ্দেশ্যে “অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিবৃত্ত” নিবেদন কৰা হ'ল তেখেতসকলৰ সমাদৰ পুথিখনিয়ে পালে আমি আমাৰ শ্ৰম সাৰ্থক হোৱা বুলি বিবেচনা কৰিম।

—প্ৰকাশক

॥ আগ-কথা ॥

সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী

কেৱল বিভিন্ন যুগৰ গ্ৰন্থকাৰ

আৰু পুথিপঞ্জীৰ তালিকা নহয়,

ই জাতিবিশেষৰ ভাৱ, চিন্তা

আৰু কল্পনাৰ ক্ৰমাভিব্যক্তিৰ বিৱৰণ।

জাতিৰ গতিশীল জীৱনত যুগে যুগে যি

ভাৱ-চিন্তাই দেখা দিয়ে, যি মানসিক

আৰু আধ্যাত্মিক অভিজ্ঞতা লাভ হয়, তাৰ প্ৰকাশ স্থল সাহিত্য।

সাহিত্যৰ মাজেদি প্ৰকাশ পোৱা বিভিন্ন যুগৰ ভাৱ-চিন্তা আৰু

অভিজ্ঞতাক পাবপৰ্য্য-সূত্ৰত গাঁথি, কাৰ্য্যকাৰণ সম্পৰ্ক নিৰ্ণয় কৰি জাতিৰ

মানসিক ক্ৰমবিকাশৰ ধাৰাটোৰ লগত পাঠকক পৰিচয় কৰি দিয়াই

সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীৰ প্ৰধান

উদ্দেশ্য। এই সৰু গ্ৰন্থখন

ওপৰত উদ্দেশ্য সম্মুখত

বাখিয়েই ৰচনা

কৰা হৈছে,

অৱশ্যে কিমানদূৰ সাৰ্থক

হৈছে সে ই টো ক'ব

অধিকাৰ মোৰ নাই।

অ স মী য়া

সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী

লেখা হুৱা কাম। সময়,

পৰিশ্ৰম, অৰ্থ আদি কেবাটা

বস্তুৰ প্ৰয়োজন। তাৰ

উ প ৰি ও

অ স মী য়া

সাহিত্যৰ বিভিন্ন যুগৰ সকলো উপাদান

এতিয়াও প্ৰকাশ হোৱা নাই। বহুতো

পুৰণি পুথি ছপাই হৈ ওলোৱা নাই, বহুতো

ধোঁৱা চাওঁৰপৰা উদ্ধাৰেই হোৱা নাই। আনকি, আধুনিক যুগৰ আদি

ভাগৰ লেখকসকলৰ সকলো কিতাপ পাবলৈ নোহোৱা হৈছে।

পুথি-ভঁৰাল সমূহতো প্ৰকাশিত পুৰণি কিতাপবোৰ সংগ্ৰহ আৰু

সংৰক্ষণৰ প্ৰচেষ্টা দেখা নাযায়। মিছনেৰীসকলৰদ্বাৰা ৰচিত প্ৰায়বোৰ

কিতাপেই অপ্রাপ্য হৈ আহিছে। গতিকে এখন বিশদ আৰু সম্পূৰ্ণ সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী প্ৰণয়ন কৰিবৰ সকলো সমল এতিয়াও যুগুত হোৱা নাই বুলিয়েই কব লাগিব। কিন্তু সাহিত্য-বিকাশৰ ধাৰাটোৰ সূত্ৰ ধৰিবৰ কাৰণে যিখিনি উপাদানৰ একান্ত প্ৰয়োজন, সেইখিনিৰ ওপৰতে ভেটি কৰিয়েই এই পুথি যুগুত কৰা হৈছে। এই পুথিত লেখকসকলৰ জীৱনীৰ ওপৰত অধিক গুৰুত্ব আৰোপ নকৰি তেওঁলোকৰ সাহিত্য কৃতিৰ ওপৰতহে গুৰুত্ব আৰোপ কৰা হৈছে।

এই গ্ৰন্থত অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীৰ বিকাশ তিনিটা পৰ্য্যায় বা যুগত বিভাগ কৰি প্ৰত্যেক যুগৰ এক বা একাধিক স্তৰ নিৰ্দেশ কৰা হৈছে। বিশেষকৈ বৰ্তমান যুগৰ সাহিত্যৰ এটি বহল আলোচনা দাঙি ধৰা হৈছে। ইতিপূৰ্বে প্ৰকাশিত সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী কেইখনত জীৱিত লেখকসকলৰ কৃতিৰ আলোচনা দেখা নাযায়। এই গ্ৰন্থত জীৱিত লেখকসকলৰ অৱদানৰ কিছু আভাস দিবলৈকো চেষ্টা কৰা হৈছে। কিন্তু নিৰ্দিষ্ট সময় আৰু পৃষ্ঠাৰ ফালে লক্ষ্য ৰাখি পুথিখন লেখিব লগা হোৱাত অনৱধানবশতঃ দুই-এটা ত্ৰুটি বৈ যোৱা একো আচৰিত নহয়। পাঠকৰ সহানুভূতি লাভ কৰা যেন দেখা পালে দ্বিতীয় সংস্কৰণ পৰিৱৰ্ত্তিত ৰূপত উলিয়াবৰ আশা ৰাখিলোঁ। এই প্ৰসঙ্গত যিসকলে নতুন তথ্য আৰু উপাদান আৱিষ্কাৰ কৰি আৰু নতুন গ্ৰন্থৰ পৰিচয় দি বুৰঞ্জী ৰচনাৰ পথত সহায়ক হৈছে সেই পৰিকল্পকসকলৰ ওচৰত কৃতজ্ঞ ৰ'লো। পূৰ্ববৰ্ত্তী সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী প্ৰণেতা সকলৰ প্ৰতি খণ স্বীকাৰ কৰি পুথিৰ বৰ্ত্তমানত তেখেতসকলক উল্লেখ কৰিছোঁ।

এই পুথি ৰচনা আৰু প্ৰকাশত 'বাণী প্ৰকাশ মন্দিৰ'ৰ উদ্যোগী পৰিচালক বন্ধুবৰ শ্ৰীঅম্বিকাপদ চৌধুৰীয়ে আগবঢ়োৱা উৎসাহ আৰু সহায়ৰ আন্তৰিক শলাগ লৈছোঁ। দৰাচলতে কবলৈ গলে শ্ৰীচৌধুৰীৰ উৎসাহ নোপোৱাহেঁতেন এই পুথিৰ ৰচনাও নহলহেঁতেন। শব্দসূচী যুগুত কৰা, প্ৰুফ-সংশোধন কাৰ্য্যতো শ্ৰীচৌধুৰীয়েও আগভাগ লৈছে। বাণীদেৱীৰ পূজাত বাণী প্ৰকাশ মন্দিৰে যেন আগলৈকো এইদৰে আগভাগ লব পৰা সামৰ্থ্য লাভ কৰে—এয়ে কামনা কৰিলোঁ।

শ্ৰীঅম্বিকাপদ চৌধুৰী—

সূচীপত্ৰ

প্ৰথম অধ্যায়

অসমীয়া ভাষাৰ উৎপত্তি আৰু সাহিত্যৰ যুগ বিভাগ

১—৬

দ্বিতীয় অধ্যায়

যুগ নিৰূপেক্ষ মৌখিক সাহিত্য

....

৭—১৬

[বিহুগীত—আইনাম—বিয়ানাম—আন অনুষ্ঠানমূলক গীত—আখ্যান গীত]

[আদি যুগ বা প্ৰথম পৰ্য্যায়]

তৃতীয় অধ্যায়

প্ৰথম পৰ্য্যায়ৰ সাহিত্য

...

১৭—২৫

[উদ্ভৱ বা আদি যুগ—ভাকৰ বচন—মন্ত্ৰ সাহিত্য]

[মধ্য যুগ বা দ্বিতীয় পৰ্য্যায়]

চতুৰ্থ অধ্যায়

প্ৰাক্-শঙ্কৰী যুগৰ সাহিত্য

....

২৬—৪৫

[হেম সবধতী—কৱিবত্ন সবধতী—কল্প কন্দলী—হৰিহৰ (বৰ) বিপ্ৰ—মাধৱ কন্দলী]

পঞ্চম অধ্যায়

বঙালী-অসমীয়া উমৈহতীয়া সাহিত্য

...

৪৬—৫১

[বড়ু চণ্ডীদাস—শূন্য পূৰাণ—নাথ সাহিত্য]

ষষ্ঠ অধ্যায়

বৈষ্ণৱ সাহিত্য : বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ পটভূমি আৰু বিশেষত্ব

৫২—৬৩

[বৈষ্ণৱ আন্দোলন—বৈষ্ণৱ জাগৰণৰ কাৰণ—নৱ-বৈষ্ণৱ জাগৰণৰ সাধাৰণ বিশেষত্ব—অসমত নৱ-বৈষ্ণৱ আন্দোলন—বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ শ্ৰেণীবিভাগ আৰু সাধাৰণ লক্ষণ—বৈষ্ণৱ কৱি-সাহিত্যিকৰ আদৰ্শ আৰু গীৰ্ণাবন্ধতা]

সপ্তম অধ্যায়

বৈষ্ণৱ যুগৰ অবৈষ্ণৱ কৱি আৰু সাহিত্য : পাঁচালী সাহিত্য

৬৪—৭৬

[(ক) পৌৰাণিক শাখা : পীতাম্বৰ কৱি—হুৰ্গাবৰ কাষস্থ—(খ) মনসা শাখা : মনকব—হুৰ্গাবৰ—সুকলি নাৰায়ণদেৱ]

অষ্টম অধ্যায়

বৈষ্ণব সাহিত্য : শঙ্কৰী যুগ

...

৭৭—১০৭

[শঙ্কৰদেৱ—হৰিশ্চন্দ্ৰ আৰু কল্পিণী-হৰণ কাব্য—আন আধ্যাত্মিক কাব্য—ভক্তি আৰু তত্ত্বপ্ৰধান গ্ৰন্থ—অনুবাদ প্ৰধান গ্ৰন্থ—কীৰ্ত্তন, গুণমালা—বৰগীত—মাধৱদেৱ : মাধৱদেৱৰ সাহিত্য—আধ্যাত্মিক বচনা—তত্ত্বমূলক বচনা—নাটক—বৰগীত—অনন্ত কন্দলী—বচনাৱলী—বাম সবৰ্ণতী—বধকাব্যৰ সৃষ্টি—বাম সবৰ্ণতীৰ বচনাৰ ক্ৰম—শঙ্কৰদেৱৰ সমসাময়িক আন কৱিসকল : কংসাৰি কৱি—বত্ৰাকৰ কন্দলী—সাৰ্বভৌম ভট্টাচাৰ্য—শ্ৰীধৰ কন্দলী]

নৱম অধ্যায়

বৈষ্ণৱ সাহিত্য : শঙ্কৰদেৱৰ পৰৱৰ্ত্তী কৱি আৰু চৰিতকাব্যসকল ১০৮—১২৭

[চৰিত সাহিত্য আৰু গল্পৰ উদ্ভৱ : সাধাৰণ বৈশিষ্ট্য—ভট্টদেৱ—ভট্টদেৱৰ বচনাৱলী—ভট্টদেৱৰ গল্প—গোপাল আতা—গোপাল মিশ্ৰ—ভাগৱত আচাৰ্য—গোৱিন্দ মিশ্ৰ—মহাভাৰতৰ অনুবাদক-সকল : গোপীনাথ পাঠক—দামোদৰ দাস—দামোদৰ দ্বিজ—বিজ্ঞাপঞ্চানন—বাম মিশ্ৰ—শ্ৰীনাথ দ্বিজ—কৱিশেখৰ—পুৰাণৰ অনুবাদকসকল : কলাপচন্দ্ৰ দ্বিজ—অনিকল্প কায়স্থ—বিষ্ণু ভাৰতী—গোপাল চৰণ দ্বিজ—কেশৱ কায়স্থ—অন্তান্ত অনুবাদকসকল—বামায়ণী বচনা : চৰিত পুথিৰ অন্তৰ্ভুক্ত : বামচৰণ ঠাকুৰ—ভূষণ দ্বিজ—দৈত্যাৰি ঠাকুৰ—কৃষ্ণ ভাৰত আৰু কৃষ্ণাচাৰ্য—বামানন্দ দ্বিজ—বামৰায়—বামানন্দ—গীতিকাৰসকল : ব্যৱহাৰিক সাহিত্য : বুৰঞ্জী-সাহিত্যৰ উদ্ভৱ]

দশম অধ্যায়

আহোম যুগৰ সাহিত্য (খৃঃ ১৭০০—১৮২৬)

১২৮—১৬৬

[পৰিচয়—বামায়ণী সাহিত্য : বৰুনাথ মহন্ত—আন বামায়ণী সাহিত্য—মহাভাৰতীয় সাহিত্য : লক্ষ্মীনাথ দ্বিজ—গুণনাথ দ্বিজ—বিজ্ঞানচন্দ্ৰ কৱিশেখৰ—শিষ্ট ভট্টাচাৰ্য—পৃথুৰাম দ্বিজ—বিষ্ণুৰাম দ্বিজ—সাগৰ পৰি দৈৱজ্ঞ—কোচবেহাৰ ৰাজসভাৰ কৱিসকল—পুৰাণৰ সাহিত্য : (১) ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত্ত পুৰাণ—কৱিৰাজ চক্ৰৱৰ্ত্তী—বলৰাম দ্বিজ—দুৰ্গেশ্বৰ দ্বিজ—বতিকাণ্ড দ্বিজ আৰু সহযোগীসকল—(২) পদ্মপুৰাণ : (৩) ধৰ্মপুৰাণ : কৱিচন্দ্ৰ দ্বিজ—(৪) অন্তান্ত পুৰাণ : ভুবনেশ্বৰ বাচস্পতি—গল্প সাহিত্য : বুৰঞ্জীৰ গল্প—চৰিত পুথি—ধৰ্মবিষয়ক গল্প—ব্যৱহাৰিক জ্ঞানৰ পুথিৰ গল্প—হিন্দোবদ্ধ চৰিত পুথি, বংশাৱলী আদি : বংশাৱলী—তাত্ত্বিক আৰু শাস্ত্ৰ সাহিত্য : অনন্ত আচাৰ্য—কচিনাথ কন্দলী—বামচন্দ্ৰ বৰপাত্ৰ—নাট আৰু গীত : ইচলামী-উৎসৱ সাহিত্য—বিবিধ বিষয়ক পুথি—পুৰণি সাহিত্যৰ অৱসান]

[বৰ্ত্তমান যুগ বা আধুনিক পৰ্য্যায়]

একাদশ অধ্যায়

বৰ্ত্তমান সাহিত্য (১৮২৬—১৯৫৮)

...

১৬৭—১৭৮

[বৰ্ত্তমান সাহিত্যৰ পটভূমি আৰু হুচনা—প্ৰাক্-অৰুণোদয় (অৰুণদই) স্তব (১৮২৬—১৮৪৬)—লেখকসকল—অৰুণোদয় স্তব (১৮৪৬—১৮৮২ খৃঃ)—অৰুণোদয়ৰ প্ৰকাশ—অৰুণোদয়ৰ অৱসান—অৰুণোদই কালৰ খৃষ্টিয়ান লেখকসকল : ডঃ নাথন ব্ৰাউন—ডঃ মাইলছ ব্ৰসন—নিধিবাম চাৰ্ভেল—আন লেখক আৰু পুথি—মিছনেৰীসকলৰ দান—মিছনেৰী-অসমীয়াৰ প্ৰকৃতি—অৰুণোদই কালৰ অন্তান্ত লেখকসকল : আনন্দবাম ঢেকিয়াল ফুকন—অৰুণোদইৰ প্ৰভাৱমুক্ত লেখক]

দ্বাদশ অধ্যায়

হেমচন্দ্ৰ-গুণাভিৰামৰ অভ্যুদয় (১৮৭০—১৮৯০)

...

১৭৯—১৮৯

[হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা—গুণাভিৰাম বৰুৱা—হেমচন্দ্ৰ-গুণাভিৰামৰ বয়োকণ্ঠ সমসাময়িকসকল : আধুনিক কাব্য-নাট্য উন্মেষ—প্ৰাচীন সাহিত্যৰ প্ৰকাশ—জাতীয়তাবোধ—বমাকান্ত চৌধুৰী—ভোলানাথ দাস—লক্ষ্যোদয় বৰা—কমলাকান্ত ভট্টাচাৰ্য—অন্তান্ত কৱি-সাহিত্যিক—মহিলা লেখক]

ত্ৰয়োদশ অধ্যায়

বোমাটিক প্ৰভাৱ (১৮৯০—১৯৪০)

....

১৯০—২৬২

[জোনাকীৰ সৃষ্টি—বোমাটিক প্ৰভাৱ—অভিব্যক্তিৰ আভাস—কাব্য সাহিত্য ১৮৮২—১৯৪০ : সাধাৰণ পৰিচয়—কৱিসকল : চন্দ্ৰকুমাৰ আগবৰালা—লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা—কৱি বেজবৰুৱা—হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী—পদ্মনাথ গোহাঞিবৰুৱা—গোহাঞিবৰুৱাৰ কৱিতা—আনন্দচন্দ্ৰ আগবৰালা—হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱা—চন্দ্ৰধৰ বৰুৱা—বৰুনাথ চৌধুৰী—দুৰ্গেশ্বৰ শৰ্মা—নীলমণি ফুকন—বতীলনাথ ছুৱা—অম্বিকাগিৰি বায়চৌধুৰী—দণ্ডিনাথ কলিতা—নলিনীবালা দেৱী—ধৰ্মেশ্বৰী দেৱী বৰুৱা—বত্ৰাকান্ত বৰকাকতী—পদ্মধৰ চলিহা—প্ৰসন্নলাল চৌধুৰী—দৈৱচন্দ্ৰ তালুকদাৰ—ডিহেশ্বৰ নেওগ—বিনন্দ বৰুৱা—অতুলচন্দ্ৰ হাজৰিকা—আনন্দচন্দ্ৰ বৰুৱা—কমলেশ্বৰ চলিহা—গণেশ গগৈ—দেৱকান্ত বৰুৱা—পশ্চাত্ৰ দৃষ্টি । [১৯০—২২২]

আধুনিক নাটকৰ উৎপত্তি আৰু বিকাশ : পৰিচয়—পাশ্চাত্য নাটকৰ প্ৰভাৱ—নাট্য সাহিত্যৰ ধাৰা—নাটক আৰু নাট্যকাব্যসকল : গোহাঞিবৰুৱা—বেজবৰুৱা—বেণুধৰ ৰাজখোৱা—দুৰ্গাপ্ৰসাদ মজিন্দাৰ বৰুৱা—চন্দ্ৰধৰ বৰুৱা—দুৰ্গেশ্বৰ শৰ্মা—অন্তান্ত নাট্যকাব্যসকল । [২২২—২৩৯]

গল্প : (ক) উপন্যাস : বৰুণীকান্ত বৰদলৈ—আন উপন্যাসিক—(খ) চুটি গল্প : শৰতচন্দ্ৰ গোস্বামী—আন গল্পকাব্যসকল—(গ) প্ৰৱন্ধ, বম্যবচনা, অন্তান্ত গল্প : সত্যনাথ বৰা—স্বৰ্ণকুমাৰ ভূঞা—বেণুধৰ শৰ্মা—অন্তান্ত লেখকসকল—(ঘ) জীৱন চৰিত : (ঙ) সমালোচনা-গবেষণা : ৰাণীকান্ত কাকতি—অন্যান্য] [২৩৯—২৬২]

চতুৰ্দশ অধ্যায়

সাম্প্ৰতিক যুগ (দ্বিতীয় মহাসমৰৰ পিছৰপৰা)

২৬৩—২৭৮

[(ক) কৱিতা—(খ) উপন্যাস—(গ) চুটি গল্প—(ঘ) প্ৰৱন্ধ, বম্যবচনা, সমালোচনা—(ঙ) নাটক]

পৰিশিষ্ট : শিশু-সাহিত্য—সংবাদপত্ৰ আৰু আলোচনী—অসমীয়া সাহিত্যৰ

বুৰঞ্জীৰ কালাৱলম্বনিক—শব্দসূচী ।

২৭৯—৩০২

বিঃ দ্ৰঃ ছাপাখানাৰ ভূতৰ দোবান্ধত ২২২ পৃষ্ঠাত থাকিব লগীয়া প্ৰথম শাৰীটো ২২৪ পৃষ্ঠাৰ প্ৰথম শাৰীৰূপে ছপা হৈছে । ইয়াৰ বাবে ত্ৰুটি মাৰ্জনী বিচাৰিছে ।—প্ৰকাশক

“যতপি তুমি সকলো পাপীত কবি অত্যন্ত পাপকাৰী
হোৱা, তথাপি পাপ সমুদ্ৰক জ্ঞাননাৱে অনায়াসে
তৰিবা। যেন কাঠ সমূহক প্ৰজ্বলিত অগ্নিয়ে ভস্ম কৰে
তেমনে জ্ঞানাগ্নিয়ে প্ৰাবন্ধ বিনে সকল কৰ্ম্মক ভস্ম
কৰে।”

—কথা গীতা

“মই মাটিৰ গড় বান্ধিম খহিব, কাঠৰ গড় বান্ধিম
পহিব, মই কথাৰ গড় বান্ধি দিছো প্ৰাণপৰিভুগী হব।”

“নাও তল যাব, শিল ওপঙিব, কোৱা বগা হব, লুইত
উজ্জাই বব, তেবে কি আমাৰ কবুল ছাবিবেক।”

—দেওধাই অসম বুৰঞ্জী

প্ৰথম অধ্যায়

অসমীয়া ভাষাৰ উৎপত্তি আৰু সাহিত্যৰ যুগ বিভাগ

প্ৰত্যেক জাতিৰেই নিজস্ব ভাষা আছে, আৰু সেই সেই ভাষাৰ মাধ্যমত
জাতিৰ সাহিত্য গঢ়ি উঠে। ভাষাবৃক্ষৰ সাহিত্য মৌৰভময় পুষ্প স্বৰূপ।
জাতীয় সাহিত্য জাতিৰ আশা-আকাঙ্ক্ষা, আনন্দ-বেদনা আৰু ভাব-কল্পনাৰ
প্ৰকাশৰ থল। সাহিত্যৰ যোগেদি জাতিৰ মানসিক বিকাশ, মৌলিকবোধৰ
ধাৰা লক্ষ্য কৰা যায় আৰু অতীত বৰ্ত্তমানৰ পৰিচয় আৰু ভবিষ্যত জীৱনৰ
সম্ভাৱনাৰ ইঙ্গিতো পোৱা যায়। কোনো জাতিৰ শিক্ষা-দীক্ষা, কলা-সংস্কৃতি আৰু
সমাজৰ প্ৰকৃত পৰিচয় লাভ কৰিবলৈ সেই জাতিৰ সাহিত্য অধ্যয়ন অপৰিহাৰ্য্য।

ভাৰতীয় গণৰাষ্ট্ৰৰ উত্তৰ-পূব ৰাজ্য অসমৰ প্ৰধান ভাষা আৰু সাহিত্য
অসমীয়া। ভাৰতৰ সংবিধানৰদ্বাৰা স্বীকৃত ১৪ টা প্ৰধান ভাষাৰ ভিতৰত
অসমীয়া অগ্ৰতম। অসমীয়া সাহিত্য অসমীয়াৰ সাংস্কৃতিক জীৱনৰ প্ৰতীক।
অসমীয়া জীৱনৰ অভিব্যক্তি, অসমীয়াৰ চিন্তা-ভাৱনাৰ ধাৰা, আশা-আকাঙ্ক্ষা,
ধৰ্ম্ম-সমাজ, আচাৰ-নীতি, জীৱন-বীক্ষা আৰু মানসিক প্ৰগতিৰ ইতিহাস
অসমীয়া সাহিত্যত প্ৰতিফলিত হৈছে। অসমীয়া জাতিৰ সাংস্কৃতিক বুৰঞ্জী
অধ্যয়নত অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী অপৰিহাৰ্য্য সমল।

বৰ্ত্তমান অসমীয়া সাহিত্য কেবা শ বছৰৰ ক্ৰম পৰিণতিৰ ফল। অসমীয়া
জাতিয়ে যেনেকৈ বৰ্ত্তমান অৱস্থা লাভ কৰিছেহি অনেক যুগৰ অনুকূল আৰু
প্ৰতিকূল অৱস্থাৰ মাজেদি সৰিকি আহি, তেনেকৈ অসমীয়া সাহিত্যয়ো বিভিন্ন
যুগৰ বিভিন্ন অৱস্থাৰ মাজেদি পাৰহৈ আহি বৰ্ত্তমান অৱস্থা লাভ কৰিছেহি।
গতিকে অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীৰ পম খেদি উৎপত্তিৰ স্থল বিচাৰি গলে প্ৰথমতে
আমি অসমীয়া ভাষাৰ জন্মভূমিত আৰু জন্মলগ্ন জানি লব লাগিব, কাৰণ আগেয়ে
ভাষা, তাৰ পিছতহে সাহিত্যৰ সৃষ্টি হয়। ভাষা নোহোৱাকৈ সাহিত্যৰ সৃষ্টি
হব নোৱাৰে, কিন্তু সাহিত্য নোহোৱাকৈ ভাষা থাকিব পাৰে।

প্ৰাচীন ভাৰতীয় আৰ্য্যভাষা বিশেষেই ক্ৰম পৰিৱৰ্ত্তনৰ মাজেদি আহি
খৃষ্টীয় দশম-একাদশ শতিকামানত অসমীয়া ৰূপ লবলৈ আৰম্ভ কৰে। অসমীয়া
ভাষা গতিকে আৰ্য্য ভাষাসমূহত। আৰ্য্যভাষাৰপৰা উদ্ভৱ হলেও অসমীয়া
ভাষাৰ পৰিপুষ্টি সাধনত অসমত অতীজৰেপৰা বাসকৰা অনাৰ্য্যগোষ্ঠীৰ
লোকসকলৰ ভাষাৰ প্ৰভাৱ নপৰাকৈ থকা নাই। তিব্বত-বৰ্ম্মী আৰু অষ্ট্ৰিক
ভাষাৰ কিছু কিছু প্ৰভাৱ অসমীয়া ভাষাত দেখা যায়। অসমীয়া শব্দাৱলীৰ

কিছু অনাৰ্য্য ভাষাবপৰা আহিছে। নদীৰ নাম, ঠাইৰ নাম, ধাতাত্মক শব্দ আৰু ঘৰুৱা ছুই-চাৰি শব্দ অনাৰ্য্য ভাষাবপৰা লোৱা। অনুসৰ্গ-প্ৰত্যয় দুই এটাও অনাৰ্য্য ভাষাবপৰা আহিছে।

এইখিনিতে এটা প্ৰশ্ন হয় যে যদি খৃষ্টীয় দশম-একাদশ শতিকামানতহে অসমীয়া ভাষাই জন্ম লাভ কৰিছে তেন্তে তাৰ আগতে অসমত কি ভাষা আৰু সাহিত্য প্ৰচলিত আছিল? দশম শতাব্দী বা তাৰ আগৰ ভাষাৰ নিদৰ্শন বুলিবলৈ আমাৰ হাতত আছে প্ৰাচীন শিলালিপি আৰু শাসনাবলী; এইবোৰৰ ভাষা সংস্কৃত। সংস্কৃতেই আছিল ৰাজকীয় কাৰ্য্যৰ একমাত্ৰ মাধ্যম। ৰাজকীয় কাৰ্য্য বা ৰাজসভাৰ পৰিৱেশৰ বাহিৰৰ জনসাধাৰণৰ কিছু অংশই হয়তো প্ৰাকৃত ব্যৱহাৰ কৰিছিল, বাকী আৰ্য্য সংস্কৃতি আৰু ভাষা গ্ৰহণ নকৰা আৰ্য্যোতৰ গোষ্ঠীৰ লোকে নিজৰ নিজৰ কৌলিক জনজাতীয় ভাষা বা উপভাষা প্ৰয়োগ কৰিছিল। খৃষ্টপূৰ্ব কেই শতিকামানৰ আগৰপৰাই অসমত বা প্ৰাচীন কামৰূপত আৰ্য্য বসতি হবলৈ উপক্ৰম হয়। আৰ্য্যভাষাভাষী লোকৰ সংখ্যা কম আছিল যদিও তেওঁলোকৰ শক্তিশালী ভাষা আৰু সংস্কৃতিৰ কাৰণে সোনকালেই সেই ভাষা আৰু সংস্কৃতিয়ে খিতাপি লৈ প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰিবলৈ সক্ষম হয়। প্ৰাচীন কামৰূপী ৰজাসকলৰ পৃষ্ঠপোষকতাত আৰ্য্য সংস্কৃতি আৰু ভাষাই উচ্চশ্ৰেণীৰ মাজৰপৰা ক্ৰমে জনসাধাৰণৰ মাজলৈকো প্ৰৱেশ লাভ কৰে। পুণ্যবৰ্ম্মাবপৰা (খৃষ্টীয় চতুৰ্থ-পঞ্চম শতিকা) আৰম্ভ কৰি দ্বাদশ শতিকাৰ ধৰ্ম্মপাললৈকো সকলো কামৰূপৰ ৰজাই আৰ্য্য সংস্কৃতিৰ পৰিপোষক আছিল। কালিকা পুৰাণমতে নৰকাসুৰে প্ৰথমতে কিৰাতসকলক পূবে দিৱবাসিনী আৰু দক্ষিণে সাগৰৰ ফালে খেদি কামৰূপত ব্ৰাহ্মণ আৰু উচ্চ বৰ্ণৰ লোক স্থাপন কৰি ব্ৰাহ্মণ্যধৰ্ম্ম প্ৰৱৰ্ত্তন কৰে। এইদৰেই ব্ৰাহ্মণ্যধৰ্ম্মৰ প্ৰভাৱ বিস্তাৰ হোৱাৰ লগে লগে আৰ্য্যভাষাসমূহত ভাষাও অসমৰ প্ৰধান ভাষা ৰূপে প্ৰবৰ্ত্তিত হয়। গতিকে প্ৰাচীন কামৰূপত কথিত কামৰূপী প্ৰাকৃত আৰু অপভ্ৰংশৰ মাজেদি খৃষ্টীয় একাদশ শতিকামানত অসমীয়া ভাষাই স্বকীয় গঢ় লবলৈ উপক্ৰম কৰে। একাদশ শতিকামানত অসমীয়া ভাষাৰ বিকাশৰ সূচনাহে হয়, পৰৱৰ্ত্তী শতাব্দী দুটাত অসমীয়া ভাষাৰ বিকাশ হয়।

অসমীয়া ভাষা ভাৰতীয় আৰ্য্যভাষা গোষ্ঠীৰ অন্তৰ্ভুক্ত। কালানুক্ৰমে ভাৰতীয় আৰ্য্যভাষা গোষ্ঠীক তিনিটা স্তৰত বিভাগ কৰা হৈছে :—(১) প্ৰাচীন ভাৰতীয় আৰ্য্যভাষা (Old Indo-Aryan), (২) মধ্য ভাৰতীয় আৰ্য্যভাষা

(Middle Indo-Aryan), (৩) নবীন ভাৰতীয় আৰ্য্যভাষা (New Indo-Aryan)। বৈদিক আৰু সংস্কৃত ভাষাই প্ৰথম স্তৰ; পালি, প্ৰাকৃত আৰু অপভ্ৰংশই দ্বিতীয় স্তৰ আৰু আধুনিক কথিত আৰ্য্যগোষ্ঠীৰ ভাষাসমূহে তৃতীয় স্তৰক প্ৰতিনিধিত্ব কৰে। প্ৰাচীন ভাৰতীয় আৰ্য্যভাষাই ধ্বনিগত আৰু ব্যাকৰণগত পৰিৱৰ্ত্তন লাভ কৰি আধুনিক ভাৰতীয় আৰ্য্যভাষাত পৰিণত হৈছেহি।

সাধাৰণতে আমাৰ ধাৰণা যে অসমীয়া ভাষা সংস্কৃত ভাষাবপৰা উদ্ভৱ হৈছে। দৰাচলতে এই ধাৰণা সৰ্ব্বাংশে শুদ্ধ নহয়। ভাষা-বিচাৰৰ দৃষ্টিভঙ্গীৰে চালে এই কথা কব পাৰি যে সংস্কৃত ভাষা বৈদিক ভাষাৰ সমগোষ্ঠীয় কথিত ভাষা বিশেষৰ পৰিমাৰ্জিত আৰু সাহিত্যিক ৰূপ। সংস্কৃত ভাষা অভিজাত আৰ্য্যসকলৰ সাহিত্য-সংস্কৃতি সাধনাৰ মাধ্যমৰূপে প্ৰসিদ্ধি লাভ কৰি সৰ্বভাৰতীয় সাহিত্যিক মাধ্যমৰূপে প্ৰতিষ্ঠিত হয়। পাণিনিৰ ব্যাকৰণে এই ভাষাক উপযুক্ত বৈজ্ঞানিক ভিত্তি আৰু সাহিত্যচৰ্চ্চাৰ উপযোগী মৰ্যাদা দান কৰে। কিন্তু আনহাতে এই ভাষাৰ চাৰিওফালে গড় দি বিকাশৰ পথো কৰু কৰি দিয়ে। বেদ আৰু ব্ৰাহ্মণ গ্ৰন্থৰ ভাষাৰ লগত ঘনিষ্ঠ সম্বন্ধ থকা বৈদিক যুগৰ কথিত ভাষা বিভিন্ন আৰ্য্য-অধুষিত স্থানত প্ৰচলিত আছিল। উত্তৰ-পশ্চিম অঞ্চলৰ এনে কথিত আৰ্য্যভাষাকেই ভেটি কৰি সংস্কৃত ভাষাৰ সৃষ্টি হৈছিল। গতিকে সংস্কৃতৰ বাহিৰেও আৰ্য্যসংস্কাৰযুক্ত জনসাধাৰণৰ মাজত জীৱন-যাত্ৰা নিৰ্ব্বাহৰ অসংস্কৃত কথ্য ভাষা প্ৰচলিত আছিল। বৈদিক যুগত প্ৰচলিত কথিত আৰ্য্যভাষাই ক্ৰমে পৰিৱৰ্ত্তন লাভ কৰি আৰু সৰল হৈ প্ৰাকৃত ভাষা ৰূপে অভিহিত হয়। অভিজাত্যগৰ্হিত সংস্কৃত পণ্ডিতসকলে অৱজ্ঞাৰ দৃষ্টিৰে এই ভাষাসমূহক 'প্ৰাকৃত' অৰ্থাৎ জনসাধাৰণৰ ভাষা বা অসংস্কৃত মূল ভাষা (প্ৰকৃতি সম্বন্ধীয়) বুলি আখ্যা দিছে। জনসাধাৰণৰ মুখে মুখে এই 'প্ৰাকৃত' ভাষাই আৰু সৰলতৰ হৈ অপভ্ৰংশত পৰিণত হয়। পাৰিপাৰ্শ্বিক অৱস্থা আৰু জনসাধাৰণৰ উচ্চাৰণ বৈশিষ্ট্য অনুসৰি বিভিন্ন অঞ্চলৰ 'প্ৰাকৃত' ভাষাই কিছু বিভিন্নতা লাভ কৰিছিল। সাহিত্যিক নিদৰ্শনৰ ওপৰত কেৱল নিৰ্ভৰ কৰি এনে আঞ্চলিক প্ৰাকৃত ৪টা পোৱা যায়। পূৰ্বাঞ্চলৰ প্ৰাকৃতৰ নাম মাগধী, মধ্যদেশৰ প্ৰাকৃতৰ নাম শৌৰসেনী, দক্ষিণ-পশ্চিমাঞ্চলৰ প্ৰাকৃতৰ নাম মহাৰাষ্ট্ৰী আৰু উত্তৰ-পশ্চিমাঞ্চলৰ প্ৰাকৃতৰ নাম পৈশাচী দিয়া হৈছে। ইয়াৰ বাহিৰেও জৈন-অৰ্দ্ধমাগধী নামৰ আন এটা প্ৰাকৃতৰ প্ৰয়োগ জৈন সাহিত্যত দেখা যায়।

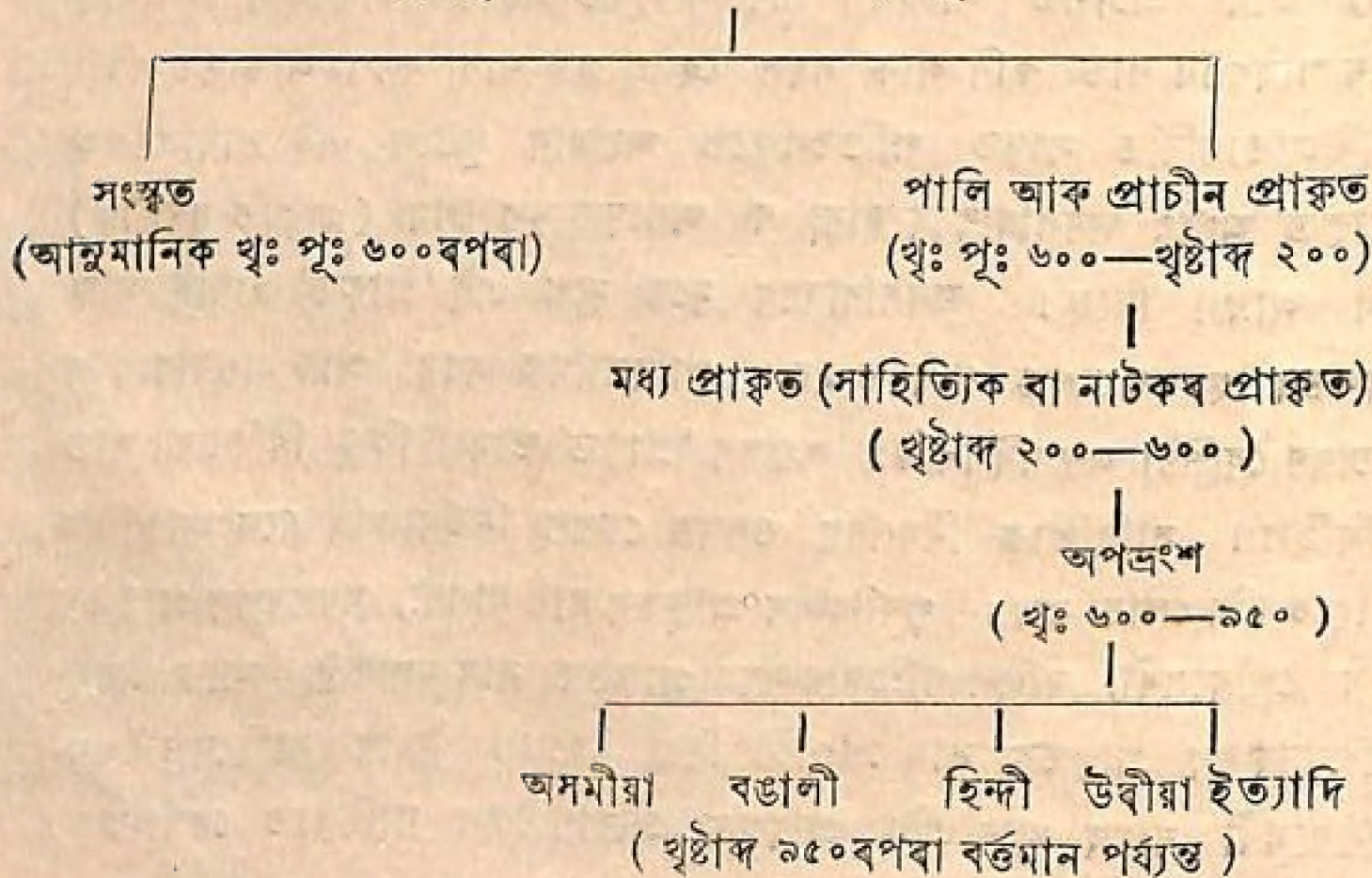
মাগধী প্রাকৃতবপৰা উদ্ভব হোৱা প্রাচ্য অপভ্রংশৰ চাৰিটা শাখা ডঃ সুনীতি-কুমাৰ চট্টোপাধ্যায়ে উল্লেখ কৰিছে :—(১) বাঢ়, অৰ্থাৎ পশ্চিমবঙ্গ, (ইয়াৰপৰা পশ্চিমবঙ্গৰ উপভাষাৰ সৃষ্টি হৈছে), (২) বৰেন্দ্ৰ (ইয়াৰপৰা উত্তৰ-মধ্য বঙ্গৰ উপভাষা সৃষ্টি হৈছে), (৩) বঙ্গ (পূব বঙ্গৰ উপভাষা সৃষ্টি হৈছে) আৰু (৪) কামৰূপ। এই কামৰূপী প্রাচ্য অপভ্রংশৰপৰা অসমীয়া আৰু উত্তৰ বঙ্গৰ কোচবেহাৰ, জলপাইগুৰি, বংপুৰ আদি অঞ্চলৰ কথিত ভাষা সৃষ্টি হৈছে। দৰাচলতে উত্তৰ বঙ্গৰ উপভাষা আৰু অসমীয়াৰ মাজত কোনো প্ৰভেদ নাছিল। উত্তৰ বঙ্গৰ জিলা কেইখন পুৰণি কালত সদাই কামৰূপ ৰাজ্যৰ অন্তৰ্গত আছিল আৰু বংপুৰ-কোচবেহাৰ অঞ্চল সময় বিশেষে অসমীয়া সাহিত্য চৰ্চাৰ কেন্দ্ৰস্থলো হৈছিল। কোচৰাজ্যৰ পতনৰ লগে লগে অৰ্থাৎ অষ্টাদশ শতিকাৰ পৰা ক্ৰমে উত্তৰ-বঙ্গ অঞ্চলৰ লগত অসমৰ সম্বন্ধ হ্ৰাস হৈ আহিবলৈ ধৰে আৰু বঙালী ভাষাৰ প্ৰভাৱত পৰে।

পণ্ডিতসকলৰ মতে প্রাকৃত ভাষাৰ শেষ স্তৰ অপভ্রংশ অৱস্থাৰপৰা খৃষ্টীয় দশম-একাদশ শতিকামানবপৰাহে নব্যভাষাতীয় আৰ্য্যভাষাসমূহে স্বকীয় গঢ় লবলৈ ধৰে। পণ্ডিতসকলে ভাষা বিকাশৰ ধাৰাটো তলত দিয়াৰ ধৰণে নিৰ্দেশ কৰিছে :—

প্রাচীন ভাষাতীয় আৰ্য্যভাষা

(বেদ, ব্ৰাহ্মণ আদিৰ ভাষা)

খৃঃ পূঃ আনুমানিক ১৫০০—খৃঃ পূঃ ৬০০



ওপৰত ভাষাবিকাশৰ ক্ৰম অনুসৰি অসমীয়া ভাষায়ো স্বকীয় ৰূপ লবলৈ উপক্ৰম কৰে খৃষ্টীয় দশম শতিকাৰ মাজভাগৰপৰা। গতিকে অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী আমি তাৰ পূৰ্বলৈ ঠেলি নিব নোৱাৰো। ভাষাৰ সৃষ্টিৰ আগতে সাহিত্য সৃষ্টি হ'ব নোৱাৰে। তথাপি এই কথা নুই কবিব নোৱাৰি যে খৃষ্টীয় সপ্তম শতিকামানবপৰাহে অসমীয়া ভাষাই স্বকীয়তা লাভ কৰাৰ পথত ক্ৰমে আগবাঢ়িবলৈ উপক্ৰম কৰে। প্ৰসিদ্ধ চীন পৰিব্ৰাজক হিউয়েনচাঙে তেওঁৰ বিৱৰণত লেখি গৈছে যে কামৰূপৰ ভাষা মধ্যভাৰতৰ ভাষাৰপৰা সামান্য পৃথক আছিল। বোধকৰো তেওঁ অসমৰ ভাষাৰ স্বকীয় বিশেষত্ব লক্ষ্য কৰিয়েই উক্ত মন্তব্য কৰিছিল। প্ৰাচীন কামৰূপৰ ৰজাসকলৰ তাম্ৰ-শাসনত উল্লেখকৰা গাঁৱৰ নাম, নদীৰ নাম আৰু মানুহৰ নামত অসমীয়া ৰূপৰ প্ৰথম নিদৰ্শন দেখা যায়। কালিয়া, ধনি, সনি, দক্ষিণ পাট, শিঙৰি, জান, জোল আদি শব্দৰ প্ৰয়োগ মন কৰিব লগীয়া।

তাম্ৰশাসনবোৰৰ ভাষা সংস্কৃত। উক্ত তাম্ৰশাসনসমূহৰ প্ৰশস্তিমূলক শ্লোকসমূহ কবিত্ব গুণেৰে পৰিপূৰ্ণ। সেই কবিত্ব গুণসম্পন্ন শ্লোকবোৰ অসমীয়া সাহিত্যৰ নিদৰ্শন নহয়, কিন্তু অসমীয়া পণ্ডিতৰ পাণ্ডিত্য আৰু কবিত্বৰ নিদৰ্শন।

দৰাচলতে অসমীয়া সাহিত্যৰ প্ৰকৃত ইতিহাস আৰম্ভ হৈছে বৌদ্ধগান বা দোহাৰপৰাহে। এই দোহা ৰচনাৰ কেবা শ বছৰৰ পিছৰপৰাহে অসমীয়া সাহিত্যৰ ধাৰাবাহিক ইতিহাস পোৱা যায়। বৌদ্ধ দোহা আৰু প্ৰাক্-শঙ্কৰী যুগৰ বৈষ্ণৱ কবিসকলৰ উদ্ভৱৰ মাজত কোনো উল্লেখযোগ্য ৰচিত সাহিত্য নাই যদিও আমি মন্ত্ৰপুথিসমূহ আৰু ডাকৰ ৰচনাসমূহৰ উদ্ভৱ অনুমান কৰিলে বোধকৰো ভুল নহ'ব। খৃষ্টীয় চতুৰ্দশ শতিকাৰ আৰম্ভৰপৰা মহাপুৰুষ শঙ্কৰ দেৱৰ সাহিত্যাকাশত আৱিৰ্ভাবলৈকে সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীৰ দ্বিতীয় পৰ্য্যায় ৰূপে পৰিগণিত কৰা হৈছে। পঞ্চদশ শতিকাৰ শেষৰপৰা খৃষ্টীয় সপ্তদশ শতিকাৰ শেষলৈকে তৃতীয় পৰ্য্যায় বা অসমীয়া সাহিত্যৰ বিকাশৰ পূৰ্ণাৱস্থা বুলিব পাৰি।

কোনো কোনো সমালোচকে খৃষ্টীয় সপ্তদশ শতিকাৰ মাজভাগতে বৈষ্ণৱ যুগৰ সামৰণি পেলাই বিস্তাৰ যুগৰ পাতনি মেলিছে। দৰাচলতে সপ্তদশ শতিকাৰ মাজভাগত কোনো নতুন বিশেষত্বই বা কোনো নতুন পৰিৱৰ্তনে অসমীয়া সাহিত্যত দেখা দিয়া নাই। আহোম ৰজাসকলৰ পৃষ্ঠপোষকতাৰ ফলত অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিহাসত যি পৰিৱৰ্তন আহিল সেই পৰিৱৰ্তন পৰিস্ফুট হৈ পৰে অষ্টাদশ শতিকাৰ প্ৰাৰম্ভতহে। সপ্তদশ শতিকাৰ

দ্বিতীয়াৰ্দ্ধত “পুৰণি অসম বুৰঞ্জী,” “বাহগড়ীয়া বুৰঞ্জী”কে আদি কৰি দুই এখন বুৰঞ্জী প্ৰণয়ণ হৈছিল যদিও এটা বা দুটা আবতৰীয়া কুলি চৰাইৰ আবিৰ্ভাৱে বসন্ত সৃষ্টি কৰিব নোৱাৰাৰ দৰে সাহিত্যৰ নতুন যুগ এটাৰ সূচনা কৰিব নোৱাৰে। দৰাচলতে বুৰঞ্জী সাহিত্যও সন্টালনি ৰূপে বৰ্চিত হয় অষ্টাদশ শতিকাতহে। অষ্টাদশ শতিকাবপৰা উনবিংশ শতিকাৰ তৃতীয় দশকৰ শেষ লৈকে চতুৰ্থ পৰ্য্যায়। বৃটিছৰ আগমনৰপৰা বৰ্তমান সময়লৈকে বৰ্তমান যুগ বা পঞ্চম পৰ্য্যায় বুলি ধৰা হৈছে। স্বাধীনতাৰ পিছৰ কালছোৱাত সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰত কিছু পৰিৱৰ্তন নোহোৱাকৈ থকা নাই যদিও বৰ্তমান যুগৰে সাহিত্যৰ এটা নতুন স্তৰ বুলি লব পাৰি। গতিকে অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীৰ আলোচনাৰ সুবিধাৰ অৰ্থে তলত দিয়া মতে পৰ্য্যায় বিভাগ কৰিব পাৰি।

- (১) প্ৰথম পৰ্য্যায় :—উত্তৰ কালৰ সাহিত্য, খৃঃ ৯৫০—১৩০০
- (২) দ্বিতীয় পৰ্য্যায় :—প্ৰাক্-শঙ্কৰী যুগৰ সাহিত্য, খৃঃ ১৩০০—১৫৯০
- (৩) তৃতীয় পৰ্য্যায় :—বৈষ্ণৱ কালৰ সাহিত্য, খৃঃ ১৪৯০—১৭০০
- (৪) চতুৰ্থ পৰ্য্যায় :—আহোম যুগৰ সাহিত্য, খৃঃ ১৭০০—১৮৩০
- (৫) পঞ্চম পৰ্য্যায় :—বৰ্তমান কালৰ সাহিত্য, খৃঃ ১৮৩০ৰপৰা

যদিও আলোচনাৰ সুবিধাৰ অৰ্থে ৫টা পৰ্য্যায় গ্ৰহণ কৰি লোৱা হৈছে, প্ৰকৃততে সাহিত্যৰ ৰূপ (form) আৰু ভাৱৰ (spirit) পৰিৱৰ্তনলৈ দৃষ্টি ৰাখিলে তিনিটা যুগহে স্পষ্ট হৈ ওলাই পৰে। প্ৰথম বা আদি যুগ খৃষ্টীয় দশমৰপৰা ত্ৰয়োদশ শতাব্দী পৰ্য্যন্ত। দ্বিতীয় বা মধ্য যুগ চতুৰ্দশৰ প্ৰাৰম্ভৰপৰা উনবিংশ শতাব্দীৰ প্ৰাৰম্ভ পৰ্য্যন্ত। তৃতীয়, চতুৰ্থ আৰু চতুৰ্থ পৰ্য্যায়ৰ সাহিত্যসমূহ মধ্যযুগৰে স্তৰ বিশেষ বুলি ধৰিব পাৰি। তৃতীয় বা বৰ্তমান যুগ অৰ্থাৎ উনবিংশ শতাব্দীৰ তৃতীয় দশকৰপৰা আজি পৰ্য্যন্ত।

প্ৰথম অধ্যায়ৰ গ্ৰন্থপঞ্জী

এই অধ্যায়ৰ প্ৰসঙ্গত তলৰ পুথিখিনিৰ সহায় লোৱা হৈছে :—

- (১) ডঃ বানীকান্ত কাকতি : Assamese Its Formation and Development ১৯৪০,
- (২) ডঃ বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা : অসমীয়া ভাষা আৰু সংস্কৃতি, ১৯৫৭
- (৩) শ্ৰীমণীন্দ্রমোহন বসু : চৰ্যাপদ, ১৯৪৬

দ্বিতীয় অধ্যায়

যুগ-নিৰপেক্ষ মৌখিক সাহিত্য

ভাষাবিদসকলে কয় যে অসমীয়া, বঙালী, হিন্দী আদি নব্যভাৰতীয় আৰ্য্যভাষাসমূহে অন্ত্যপ্ৰাকৃত বা অপভ্ৰংশৰপৰা খৃষ্টীয় দশম শতিকামানৰপৰা লাহে লাহে স্বকীয় ৰূপ লবলৈ আৰম্ভ কৰে। ভাষা সদাই পৰিৱৰ্তনশীল। ভৌগোলিক, ৰাজনৈতিক, সামাজিক আৰু ভাৱ-ৰাজ্যত পৰিৱৰ্তনে ভাষাৰো পৰিৱৰ্তন আনে। মানুহৰ উচ্চাৰণৰ বৈশিষ্ট্য আৰু ব্যতিক্ৰমেও ভাষাৰ পৰিৱৰ্তন আৰু বিকাশত সহায় কৰে। ডেৰ শ বছৰৰ আগতে অসমীয়া ভাষাৰ যি ৰূপ আৰু যেনে ঠাঁচ আছিল, বৰ্তমানে সেই গঢ় বা ঠাঁচৰ বহুতখিনি পৰিৱৰ্তন ঘটিছে, বহুতো নতুন শব্দৰ সৃষ্টি হৈছে। এইদৰে অসমীয়া ভাষাৰ বিকাশৰ ইতিহাস আলোচনা কৰি চাই ভাষাবিদসকলে অসমীয়া ভাষাৰ পূৰ্বৱৰ্তী অৱস্থাটো অপভ্ৰংশ ভাষাৰ যুগ আখ্যা দিছে। এই অপভ্ৰংশৰ আগৰ অৱস্থাটোক প্ৰাকৃত যুগ বুলিছে, আৰু তাৰো আগৰ অৱস্থাটো হ’ল বৈদিক আৰু সংস্কৃত যুগ। এই বৈদিক আৰু সংস্কৃত ভাষাই ক্ৰমে, প্ৰাকৃত আৰু অপভ্ৰংশৰ মাজেদি পৰিৱৰ্তন পৰিৱৰ্তন আৰু বিকাৰ লাভ কৰি অৱশেষত অসমীয়া, বঙালী আদি আধুনিক ভাৰতীয় ভাষাসমূহৰ উদ্ভৱ হৈছে। ভাৰতৰ পূব অঞ্চলৰ প্ৰাকৃত আছিল মাগধী প্ৰাকৃত। এই মাগধী প্ৰাকৃতেই পৰিৱৰ্তন হৈ উত্তৰ বঙ্গ আৰু কামৰূপৰ (অসম) প্ৰচলিত অপভ্ৰংশৰ মাজেদি অসমীয়া ভাষাৰ সৃষ্টি কৰে। প্ৰাচীন কালত উত্তৰবঙ্গ কামৰূপৰ অন্তৰ্গত আছিল। আজি প্ৰায় দুশ বছৰমানৰ আগতে উত্তৰবঙ্গ অসমৰপৰা বিচ্ছিন্ন হৈ পৰাত বঙালী ভাষাৰ লগত চামিল হৈ পৰে।

ওপৰত অতি চমুকৈ অসমীয়া ভাষাৰ উৎপত্তি আৰু বিকাশৰ ধাৰাটো উল্লুখিয়াই দিয়া হ’ল। খৃষ্টীয় দশম-একাদশ শতিকাৰ আগতে অসমীয়া ভাষা বুলি এটা স্বতন্ত্ৰ ভাষা নাছিল। গতিকে ভাষাৰ সৃষ্টি নোহোৱাকৈ আগতে সাহিত্য ক’বপৰা হ’ব? আগেয়ে ভাষা, তাৰ পাছতহে সাহিত্য। ভাষাই যেতিয়া বিভিন্ন ভাৱ, অনুভূতি আৰু অৱস্থা প্ৰকাশ কৰিব পৰা শক্তি অৰ্জন কৰে, আৰু উচ্চাৰণ কৰা বিভিন্ন ধ্বনি (sounds) বুজাবলৈ সাংকেতিক চিহ্ন বা হৰফ সৃষ্টি কৰি লেখাৰ পদ্ধতি প্ৰৱৰ্তন কৰে তেতিয়াৰপৰাহে সাহিত্যৰ প্ৰকৃত বুৰঞ্জী আৰম্ভ হয় বুলি কব পাৰি। কিন্তু ভাষাই লিখিত অৱস্থা পোৱাৰ

আগতে যে কোনো সাহিত্যৰ উদ্ভৱ হোৱা নাছিল তেনে কথা কব নোৱাৰি। উদাহৰণ স্বৰূপে আমি যদি আমাৰ ওচৰ-চুবুৰীয়া পৰ্বতীয়া জাতিবোৰলৈ লক্ষ্য কৰো, তেন্তে দেখিবলৈ পাম তেওঁলোকৰ বহুতৰে লিখিত সাহিত্য নাই, কিন্তু মুখে মুখে প্ৰচলিত গীত-মাত আৰু সাধুকথাৰ প্ৰচলন্তি আছে। সেইদৰে সকলো জাতিৰে সাহিত্যই লিখিত ৰূপ পোৱাৰ আগতে মৌখিক গীত-মাত, প্ৰবচন, সাধুকথা থকাৰ প্ৰমাণ পোৱা যায়। অসমীয়া ভাষাতো তেনেধৰণৰ লোক-গীত, সাধুকথা আৰু প্ৰবচন হয়তো প্ৰচলিত আছিল। সাহিত্যই লিখিত ৰূপ পোৱাৰ পিছতো, আনকি এতিয়াও, নিৰক্ষৰ জনসমাজত মুখে মুখে গীত-পদ বচনা কৰি মৌখিকভাৱেই প্ৰচলন হোৱাৰ ৰীতি চলি আছে। এনে ধৰণৰ পুৰণাত্মক মুখে মুখে প্ৰচলিত হৈ অহা লোক-গীতসমূহে বিভিন্ন যুগৰ পৰিবেশৰ প্ৰভাৱত পৰি মোট সলায়, ভাষাই আধুনিক গঢ় লয়, মাজ-সজ্জা নতুন হয়। তাৰ উপৰিও, বচকৰ কোনো পৰিচয় নথকাত এই মৌখিক লোকসাহিত্যৰ উদ্ভৱ কাল সঠিককৈ নিৰ্ণয় কৰা টান। অৱশ্যে যিবোৰ গীত ঐতিহাসিক ঘটনাৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত সেইবোৰৰ বচনাৰ সময় ঠাৱৰ কৰিবলৈ কঠিন নহয়। বাকীবোৰ সম্পৰ্কে এই কথা নিঃসন্দেহে কব পৰি যে সেইবোৰত অতি প্ৰাচীনতাৰ প্ৰমাণ বৰ কম; অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীৰ আদি যুগত অৰ্থাৎ দশম-ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ ভিতৰত সেইবোৰ বচিত হৈছিল বুলি কবলৈ যুক্তি বৰ কম। দুই এটা গীতৰ হয়তো পটভূমি প্ৰাচীন, কিন্তু তাৰ মাজ-পোছাক কিছু পৰিমাণে অৰ্দ্ধাচীন। কোনো কোনো সমালোচকে লোক-গীতসমূহক আদি যুগত স্থাপন কৰিছে। তেখেতসকলে আদি যুগত স্থাপন কৰাৰ প্ৰধান যুক্তি হ'ল যে সকলো ভাষাৰ লিখিত আৰু পৰিমার্জিত সাহিত্য সৃষ্টি হোৱাৰ আগতে জনসমাজত মৌখিক গীতমাতৰহে সৃষ্টি হয়। গীত-নৃত্যৰ মাজেদিয়েই জাতি বিশেষে সামূহিক জীৱনৰ আশা-নিবাশা, প্ৰেম-প্ৰীতি, আনন্দ-উৎসৱৰ ভাৱ ফুটাই তোলে। অসমীয়া ভাষাভাষী লোকসকলেও লিখিত তথা পৰিমার্জিত সাহিত্য সৃষ্টি কৰাৰ আগতে মৌখিক সাহিত্যৰ যোগেদি জীৱনৰ নানান অভিব্যক্তি প্ৰকাশ কৰিছিল। কিন্তু ওপৰত বুলি মানি লোৱাত কোনো বাধা নাই যদিও, বৰ্ত্তমানে যিখিনি মৌখিক লোক-গীতে অসমীয়া সাহিত্যৰ সৌষ্ঠৱ আৰু শোভা বৰ্দ্ধন কৰিছে সেইখিনিক বৰ্ত্তমান ৰূপত কোনোমতেই পঞ্চদশ শতিকাৰ আগলৈ ঠেলিব নোৱাৰি।

অসমীয়া লোক-সাহিত্যৰ ভিতৰত প্ৰধানকৈ এই কেইবিধ পৰে :—

(১) লোকগীত, (২) যোজনা-ফকৰা আৰু প্ৰবচন, (৩) সাধুকথা। নৃত্য আৰু সমাজতত্ত্বৰ অধ্যয়নৰ ফালৰপৰা সাধুকথাৰ হয়তো মূল্য যথেষ্ট আছে, কিন্তু সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত সাধুকথাবোৰৰ মূল্য বৰ বেছি নাই। সাধুকথাবোৰৰ স্থিৰ ৰূপ এটা নাই, সাধুকথাই নিজৰ অভিকৃতি আৰু সামৰ্থ্য অনুসাৰে তাক বৰ্ণাই যায়, শাহটো অৰ্থাৎ উপকথাৰ মূল ঘটনাটোহে কিছু প্ৰাচীন। উদাহৰণ স্বৰূপে তেজী-মলাৰ সাধুটোৰ ভাষা, প্ৰকাশভঙ্গী বিভিন্ন বক্তাৰ মুখত বিভিন্ন হৈ পৰিব, সাধুটোৰ মূল ঘটনাটোহে পৰিৱৰ্ত্তন নহয়। অৱশ্যে সাধুবোৰৰ মাজে মাজে থকা স্মৰীয়া বা ছন্দোবদ্ধ পংক্তি দুই-চাৰিটাই প্ৰাচীনতাৰ ইঙ্গিত নিদিয়াকৈ নাথাকে। বিভিন্ন সাধুকথাই সমাজৰ বিভিন্নস্তৰৰ আভাস দিয়ে। প্ৰেম-প্ৰীতি, পিতৃস্নেহ, মাতৃস্নেহ, সপত্নী-বিদ্বেষ, অসুখা-ঈৰ্ষা, জীয়াই থকাৰ স্পৃহা আদি আদিম ভাৱ আৰু অনুভূতিসমূহৰ সৰল আৰু মুকলি প্ৰকাশ সাধুবোৰত দেখা যায়। প্ৰসঙ্গক্ৰমে নৈতিক জীৱনৰ আদৰ্শও পৰোক্ষভাৱে দাঙি ধৰে। তেজীমলা, তুলা আৰু তেজা, চিলনী-জীয়েক, বাৰীপুতেকৰ সাধুকে আদি কৰি ভালেখিনি সাধুকথাত প্ৰাচীনতাৰ চিনাকি পোৱা যায়।

সাহিত্যৰ দৃষ্টিভঙ্গীৰে চালে লোকগীতবোৰ অধিক মূল্যবান। লোকগীত-বোৰ প্ৰধানকৈ তিনিটা শ্ৰেণীত ভগাব পাৰি :—(১) অনুষ্ঠানমূলক, যেনে—বিহুগীত, আইনাম, বিয়ানাম ইত্যাদি; (২) আখ্যানমূলক, যাক ইংৰাজীত বেলেড্ বোলা হয়, যেনে—মণিকোঁৱৰৰ গীত, ফুলকোঁৱৰৰ গীত, বন্ধুকনৰ গীত ইত্যাদি; (৩) বিবিধ বিষয়ক, যেনে—নিচুকনি গীত, গৰখীয়া গীত, নাওথেলোৱা গীত ইত্যাদি। বিষয়বস্তুৰ পাৰ্থক্য থাকিলেও, বচনাকালৰ ব্যৱধান থাকিলেও লোকগীতবোৰৰ প্ৰকাশভঙ্গীৰ সাদৃশ্য মন কৰিব লগীয়া। অনাবদ্যৰ সৰল ভাষা, ঘৰুৱা চিত্ৰ, ভাৱৰ মুকলি প্ৰকাশ, সৰল বিশ্বাস আৰু অলৌকিকতাৰ প্ৰভাৱ লোকগীতসমূহত লক্ষ্য কৰা যায়। গীতবোৰৰ ছন্দ, ভাৱ আৰু ভাষা শৃঙ্খলিত নহয়, সাৱলীল আৰু উন্মুক্ত। চহা প্ৰাণৰ ই মুক্ত পৰিস্ফুৰণ আৰু আদিম আৰু মৌলিক ভাৱাৱেগৰ (elemental passion) অকৃত্ৰিম প্ৰকাশ। লোকগীতবোৰত ব্যক্তি বিশেষৰ ভাৱ-অনুভূতি প্ৰকাশ হোৱাতকৈ সামূহিক জীৱনৰ আশা-আকাঙ্ক্ষাহে বেছি পৰিস্ফুট হৈছে। ছন্দ বা স্বৰৰ লয় বাখিবৰ কাৰণে স্থান বিশেষে মূল ভাৱৰ লগত সঙ্গতি বা সম্বন্ধ নথকা একোফাকি পদ বা চৰণ ব্যৱহাৰ কৰা প্ৰায়বোৰ গীততে দেখা যায়।

বিহুগীত : অল্পষ্ঠানমূলক লোকগীতৰ ভিতৰত বিহুগীত, আইনাম, বিয়ানাম,

সুৰচনীৰ গীত, অপেচৰীসবাহৰ গীত, লখিমীসবাহৰ গীত, মহখেদা

বা মহহো গীত বিশেষভাৱে উল্লেখনীয়। বিহুগীতৰ ভিতৰত ছচৰি গীত

আৰু বনগীত দুয়োবিধ অন্তৰ্ভুক্ত। বঙালী বিহু উৎসৱ উপলক্ষ্যে এই গীত

নৃত্যৰ লগত গোৱা হয়। বিহু উৎসৱ দবাচলতে ঋতু উৎসৱ। বহাগ-বিহু

বসন্ত-উৎসৱৰে এটি অসমীয়া অভিব্যক্তি। বসন্তৰ আগমনৰ লগে লগে প্ৰকৃতিয়ে

যৌৱনশোভা ধাৰণ কৰে। মলয়াৰ মৃদু বায়ু, কোকিলৰ কুজন, পাদপ-লতাৰ

শ্ৰামল শোভা, বাৰিষাৰ আগমনিহুচক মেঘৰ গুৰুগন্তীৰ ধ্বনিয়ে প্ৰকৃতি-

জগতত মাদকতাৰ সৃষ্টি কৰে, প্ৰকৃতি শস্ত্ৰসত্ত্বা হয়। কৃষিজীৱী মানুহেও

প্ৰকৃতিৰ লগত সঙ্গতি ৰাখি ঋতু উৎসৱ পালন কৰি নৃত্য গীতেৰে নতুন

বছৰক ওলগনি জনায়। আনফালে আকৌ বহাগ-বিহুক উৰ্বৰতা বা প্ৰজনন

উৎসৱো (fertility rite) বুলিব পাৰি। বৰষুণৰ সংস্পৰ্শত পৃথিৱী শস্ত্ৰ-

সত্ত্বা হয়। “এই প্ৰকৃতিগত বাস্তৱসত্যই পথাৰৰ বা বিহুতলিৰ ডেকা-গাভৰুৰ

নৃত্য-গীতৰ জৰীয়ে প্ৰতীকৰ ৰূপ লয়। উদং পথাৰৰ বুকুত ডেকা-গাভৰুৱে

যৌৱনৰ নাচ নাচে, সৃষ্টিৰ অক্ষৰ সঁচে।” এই কাৰণেই বিহুগীতবোৰৰ

প্ৰধান সূৰ হ’ল প্ৰণয়। যৌৱনৰ উদ্দাম বাসনা, মিলনৰ তীব্ৰ আকাঙ্ক্ষা, বিবহৰ

উদ্ভাপ, প্ৰেমৰ আকৃতি, আৰু ‘কমোৱা তুলাৰ দৰে উৰি ফুৰা মন’ৰ সম্যক প্ৰকাশ

বিহুগীতবোৰত দেখা যায়। প্ৰকৃতিৰ বুকুত লালিত-পালিত হোৱা, প্ৰকৃতিৰ

বুকুৰপৰাই জীৱনৰস আহৰণ কৰা চহা ডেকাৰ প্ৰণয়সুলভ দৃষ্টিত প্ৰকৃতি

মানৱীয় কাৰ্য্যকলাপ বা ঘটনাৰ কেৱল পটভূমিয়েই নহয়, প্ৰকৃতি অতি আপোন

আৰু মৰমৰ।

বিহুগীতবোৰ সাধাৰণতে ত্ৰিপদী ছন্দত ৰচিত আৰু প্ৰত্যেকটো স্তবক

(stanza) স্বয়ং সম্পূৰ্ণ। কোনো কোনো স্তবকৰ দ্বিতীয় ভাগত মনৰ ভাবটো

প্ৰকাশ হয়, প্ৰথম ভাগত কেৱল সেইভাবৰ লগত বজিতা খুৱাই একোটা

প্ৰাকৃতিক চিত্ৰ দাঙি ধৰা হয়। কোনো কোনো গীতত অৱশ্যে প্ৰাকৃতিক চিত্ৰ

নাথাকি সমগ্ৰ স্তবকটোতে ভাববিশেষৰ প্ৰকাশ থাকে। বিহুগীতত ব্যৱহাৰ

হোৱা ‘মই’, ‘মোৰ’ আদি উত্তম পুৰুষৰ একবচনৰ সৰ্বনামে কোনো ব্যক্তি

বিশেষক সুবুজায়, সমষ্টিকহে বুজায়। সেই কাৰণে বিহুগীতৰ আশা-আকাঙ্ক্ষা,

প্ৰণয়, বিবহ আপাত দৃষ্টিত personal বা ব্যক্তিগত হলেও দবাচলতে সামূহিক

জীৱনৰ আশা-নিবাশা, প্ৰণয়-বিবহৰহে প্ৰকাশ।

কিছুমান গীতত ডেকাৰ আৰু কিছুমান গীতত গাভৰুৰ মনৰ ভাৱ প্ৰকাশ হোৱা দেখা যায়, কিন্তু কিছুমান স্ত্ৰী-পুৰুষ নিৰ্বিশেষে যৌৱন অৱস্থাৰ ভাৱ প্ৰকাশক।

অসমীয়া সামাজিক জীৱনৰ চিত্ৰ, অসমৰ প্ৰাকৃতিক শোভা, অসমীয়া মানুহৰ

ধৰ্ম-বিশ্বাস—এই সকলোবোৰৰ আভাস গীতবোৰত পোৱা যায়। বিহুগীতত

প্ৰয়োগ হোৱা উপমাবোৰ স্থান বিশেষে বৰ মনোৰম আৰু সূক্ষ্ম কল্পনাৰ

পৰিচায়ক। তলত উল্লেখকৰা গীতটোৱেই সামান্য আভাস দাঙি ধৰিব :—

সজাত বন্দী হ’ল সজাৰে মইনা, শালত বন্দী হ’ল হাতী।

মকৰা জালতে মোৰ ধন বন্দী হ’ল, টোপনী নাহে মোৰ বাতি ॥

মকৰাই নিজৰ মুখৰপৰা একপ্ৰকাৰ বস উলিয়াই জাল পাতি চিকাৰ ধৰে।

সেইদৰে প্ৰেমিকৰ প্ৰেমৰ জালখনো মকৰা জালৰ দৰে সূক্ষ্ম আৰু মনৰ ভাৱৰ

দ্বৰাই সৃষ্ট।

বিহুগীতৰ ৰচনা কোনো নিৰ্দিষ্ট সময়ৰ ভিতৰত হৈছে বুলি ক’ব নোৱাৰি।

কিছুমান গীত, যেনে—“স্বৰ্গদেউ ওলালে বাট-চ’ৰা মুখলৈ, ছলীয়াই পাতিলে

দোলা”—এনে ধৰণৰ ঐতিহাসিক উল্লেখ থকা গীতক আমি আহোম ৰাজত্ব-

কালতে ৰচিত হোৱা বুলি ধৰিব পাৰো। কিন্তু তেনে ঐতিহাসিক প্ৰমাণ থকা

গীত সংখ্যাত কম।

আইনাম : আইনাম, সুৰচনীৰ গীত, অপেচৰী গীত, লখিমীসবাহৰ গীত প্ৰায়

একে পৰ্য্যায়ত পৰে। নাৰীসমাজতহে এই গীতবোৰ প্ৰচলিত।

বসন্ত ওলালে উক্ত ৰোগৰ অধিষ্ঠাত্ৰী দেৱী বুলি বিশ্বাস কৰা সাত গৰাকী আই

বা দেৱীৰ বাই-ভনীক সন্তুষ্ট কৰাৰ উদ্দেশ্যে “আই-নাম” গোৱা হয়, লক্ষ্মী

পূজাৰ দিনা নাইবা ঘৰলৈ প্ৰথম ধানৰ লখিমী চপাবৰ দিনা সবাহ পাতি

লখিমীয়ে লগ নেৰিবলৈ এই স্তুতিপৰ গীত গোৱা হয়। বয়স অনুক্ৰমে

শাৰীৰিক বিকাশ নঘটিলে বা বিনাৰোগে ল’ৰা-ছোৱালীৰ শুকাই-খীণাই গলে

অপেচৰাৰ দোষ বুলি আইসকলে চোতালৰ মাজত অপেচৰা সবাহ পাতি

গীত গায়। সেইদৰে সুৰচনী দেৱীকো অসুখ অশান্তি নিৰাবণ কৰিবৰ কাৰণে

গীতেৰে তুতি প্ৰাৰ্থনা কৰা হয়। এই সকলো কেইগৰাকী উপদেৱীক

মহামায়া বা ভূৰ্গাৰে অভিব্যক্তি বুলি বিশ্বাস কৰে। এই অল্পষ্ঠানবোৰত

আইসকলে গোৱা গীতবোৰত নাৰীসুলভ কমনীয়তা, সৰল বিশ্বাস আৰু প্ৰগাঢ়

ভক্তিৰ পৰিচয় পোৱা যায়। দেৱীক মাতৃজ্ঞানেৰে, অতি আপোনজনৰ দৰে

আন্তৰিক শ্ৰদ্ধা আৰু ভক্তিৰে গীতবোৰৰ যোগেদি আহ্বান কৰা হয়। ভাষাৰ সৰলতা আৰু অনুভূতিৰ আন্তৰিকতা এই গীতবোৰৰ বিশেষত্ব। যি অনুষ্ঠানসমূহক ভেটি কৰি এই গীতবোৰ বৰ্চিত হৈছে সেই অনুষ্ঠানবোৰ প্ৰাচীন হলেও মুখে মুখে বাগৰি আহি গীতবোৰৰ ভাষা আধুনিক হৈছে।

বিয়ানাম : অসমীয়া বিবাহ-অনুষ্ঠানৰ বিভিন্ন ক্ৰম বা অৱস্থাত আয়তী-সকলে গোৱা গীতবোৰ অসমীয়া লোকসাহিত্যৰ মূল্যবান সম্পদ। দৰা আদৰ্শোতে, কত্থা হোমৰ গুৰিত বহোঁতে, সূৰাগ তোলোঁতে আৰু কত্থা উলিয়াই দিওঁতে আইসকলে বিধে বিধে গীত গায়। দাম্পত্য জীৱনৰ আদৰ্শ, কত্থাৰ ৰূপ-যৌৱন, উলিয়াই দিবলৈ ধৰা কত্থাৰ আগল বিচ্ছেদৰ কাৰণ্য; নাৰী জীৱনৰ আশা-আকাঙ্ক্ষা আৰু বৰুৱা চিত্ৰৰ সুন্দৰ প্ৰকাশ বিয়ানামবোৰত লক্ষ্য কৰা যায়। বিয়ানামক সাধাৰণতে দুটা শ্ৰেণীত ভগাব পাৰি। একশ্ৰেণী গহীন আৰু কচিপূৰ্ণ। এই শ্ৰেণীৰ গীতত ৰাম-সীতা, কৃষ্ণ-ৰুক্মিণী, উৰা-অনিৰুদ্ধ আদি পৌৰাণিক চৰিত্ৰসমূহৰ বিবাহৰ বৰ্ণনা দি আৰু সেই চৰিত্ৰ-সমূহ বৰ-কত্থাত আৰোপ কৰি নামতীসকলে বিয়াঘৰত সুবৰ এটি গহীন পৰিৱেশ সৃষ্টি কৰে। এই পৌৰাণিক কাহিনীৰ লগত জবীত বিয়ানামসমূহত ভালেখিনি 'কল্পিত হৰণ', 'কুমৰ-হৰণ' আদি বৈকল্পিক কাব্যৰ বৰ্ণনাৰ প্ৰভাৱো দেখা যায়। দ্বিতীয় শ্ৰেণী গীতক সাধাৰণতে যোৰা-নাম বোলা হয়; নামনি অসমত এনে গীতক থিচা-গীত বোলে। এই গীতৰ সুব লঘু আৰু বৰ্ণনাও কোঁতুকপূৰ্ণ। দৰা বা কত্থাঘৰীয়াক জোকাই বহইচ কৰাই এই শ্ৰেণীৰ গীতৰ উদ্দেশ্য।

বিয়ানামত সামাজিক প্ৰভাৱ কিমান ব্যাপক তাৰ আভাস তলত উদ্ধৃত কৰা নিদৰ্শনটোৱেই দাঙি ধৰিব :—

চাউল চালিবৰে ৰূপহী চালনী
বহি জাবিবৰে কুলা।
জীয়াবীৰ ধনেৰে কিনো দৌল বান্ধিব।
উৰি যায় শিমলু তুলা ॥
আয়ে চাউল চালে চালনী নুঘূৰে
বোপায়ে ভামোল কাটে সক।
সকটো ভায়েকে ধৰম বিয়া দিলে
লগতো নিদিলে গক ॥

আন অনুষ্ঠানমূলক গীত : ওপৰত আলোচনা কৰা গীত কেই শ্ৰেণীৰ বাহিৰেও ভেকুলী-বিয়াৰ নাম, সুবচনী পূজাৰ গীত, লখিমীসবাহৰ গীত, অপেচবাসবাহৰ গীত আদি সৰুসুৰা ভালেমান অনুষ্ঠানমূলক গীত জনসমাজত প্ৰচলিত আছে। বৰষুণ দিবলৈ ভেকুলীৰ বিয়া পাতি আন বিয়ানামৰ দৰে গীত গোৱা হয়। মাৰি-মৰক, অপায়-অমঙ্গল দূৰ কৰি ধন-সম্পত্তি আদি বঢ়াবৰ কাৰণে সুবচনী দেৱীক পূজা কৰা হয়। সুবচনীক কালিকা বা ভূৰ্গাৰে এটা ৰূপ বুলি ধৰা হয়। গীতবোৰত সুবচনীৰ মহিমা বৰ্ণনা কৰি তুতি কৰা হয়। খেতিৰ লখিমী চপাওঁতে বা আদৰি আনোতে লখিমীৰ গীত গায় আইসকলে। কোনো প্ৰত্যক্ষযোগ-ব্যাধি নোহোৱাকৈ মানুহ শুকাই-খীণাই গলে নাইবা বয়স অনুপাতে ল'ৰা-ছোৱালী দীৰ্ঘল-ডাঙৰ নহলে অপেচবাৰ দোষ লগা বুলি ধৰি অপেচবাৰ সবাহ পাতি তুতি-প্ৰাৰ্থনা জনোৱা হয়। এই দৰে অনুষ্ঠানমূলক জনগীতবোৰৰপৰা আমি কৃষি প্ৰধান সমাজ এখনৰ আচাৰ-ব্যৱহাৰ, ধৰ্ম-বিশ্বাস, কচি-অভিকচি আৰু মৌল্যবোধৰ পৰিচয় পাব পাওঁ।

আখ্যান গীত (Ballads) : অসমীয়া আখ্যানমূলক জনগীত প্ৰধানকৈ তিনিটা ভাগত ভগাব পাৰি :—(১) বুৰঞ্জী-মূলক, (২) কিস্কদন্তি বা জনশ্ৰুতিমূলক আৰু (৩) কাল্পনিক। এতিয়াটলৈকে প্ৰকাশ হোৱা বুৰঞ্জীমূলক জনগীতৰ ভিতৰত বৰফুকনৰ গীত, হৰদত্ত-বীৰদত্তৰ গীত, মণিৰাম দেৱানৰ গীত, চিকণ সৰিয়হৰ গীত, নাইবৰ গীত, জয়মতী কুঁৱৰীৰ গীত, গোবীনাথ সিংহৰ গীত বিশেষভাৱে উল্লেখযোগ্য। ইয়াৰে কিছুমান সম্পূৰ্ণ, কিন্তু বেছিভাগেই অসম্পূৰ্ণ ৰূপত পোৱা হৈছে। এই গীতবোৰৰ ভিতৰত বোধকৰো নাইবৰ গীতটোৱেই সৰ্বপ্ৰাচীন, কাৰণ নাইব ডেকা খোৰা বজাৰ (১৫৫২-১৬০০) কুঁৱৰী এগৰাকীৰ তোলনীয়া ল'ৰা আছিল। মণিৰাম দেৱানৰ গীতটোৱেই অতি অৰ্বাচীন। চিকণ সৰিয়হ জয়ধ্বজ সিংহৰ (খৃঃ ১৬৫০-১৬৬০) শহুৰেক বজাশহুৰ নাওবৈচাফুকনৰ পুতেক। সি সৰিয়হৰ ফুল যেন চিকণ বা গুৱনী আছিল। তাৰ সাত ককাই-ভায়ে ষড়যন্ত্ৰ কৰি ৰাজপাট লবলৈ উপক্ৰম কৰা বুলি বজাই গম পাই তাক সবংশে বধ কৰে। গীতটোত এই কাহিনীকে বৰ্ণনা কৰা হৈছে। গোবীনাথ সিংহৰ গীতত বজাৰ গুপ্ত প্ৰণয়ৰ এটি কাহিনী লুকাই আছে। ঘিণাই বৰফুকন বা বদন

বৰফুকনৰ মান অনাৰ কাহিনী লৈ বচনা কৰা বৰফুকনৰ গীতেই সম্পূৰ্ণভাৱে পোৱা গৈছে আৰু আকাৰতো আনবোৰতকৈ ই দীঘল। বুৰঞ্জীমূলক গীতবোৰ প্ৰায়ে কৰুণ-বনামূলক। ইতিহাস প্ৰসিদ্ধ চৰিত্ৰবিশেষৰ কৰুণ পৰিণতি দেখুৱাই গীতৰ উদ্দেশ্য। ফুলকোঁৱৰৰ গীত, মণিকোঁৱৰৰ গীত, জনাগাভকৰ গীত, কমলা কুৰ্ববীৰ গীত, বাধিকা-শান্তিৰ গীত, ছুবেলা শান্তিৰ গীত কিংদত্তী বা জনশ্ৰুতিমূলক, আৰু কথাত বাৰমাহীৰ গীত, মধুমতীৰ গীত সম্ভৱতঃ কাল্পনিক। জনশ্ৰুতিমূলক গীতৰ বচনাকাল নিৰ্ণয় কৰা টান যদিও জনা গাভকৰ গীতেই বোধকৰো প্ৰাচীন। ফুলকোঁৱৰ আৰু মণিকোঁৱৰৰ গীতত উল্লেখ থকা “শঙ্কল দেউ” বজাক ফাৰ্চী ইতিহাস প্ৰসিদ্ধ “শঙ্কলাদিব” বজাৰ লগত মিলাবলৈ যোৱাতো কোনো মতেই বৃত্তিৰে সমৰ্থন যোগ্য নহয়। ফুলকোঁৱৰ, মণিকোঁৱৰ আৰু জনাগাভকৰ আখ্যানৰ জুৰিটো প্ৰাক-আহোম যুগৰ হয়তো হ'ব পাৰে, কিন্তু বৰ্তমানে এই আখ্যান কেইটা যি ৰূপত পোৱা গৈছে আৰু প্ৰকাশ হৈছে সেই ৰূপ লাভ কৰিছে আহোম ৰাজত্বৰ শেষৰ ফালে। ফুলকোঁৱৰ আৰু মণিকোঁৱৰৰ গীত দুটাত সম্পূৰ্ণ আহোম ৰাজত্বৰ পৰিৱেশ পোৱা যায়। জনাগাভকৰ গীতৰ নায়ক গোপীচন কোঁৱৰ, মাক ময়নামতী, আৰু “তিব্বী হৈ ৰাজপাট খোৱা” নায়িকাৰ লগত নাথ সাহিত্য প্ৰসিদ্ধ গোপীচন্দ্ৰ বজা, মাক ময়নামতী আৰু মন্ত্ৰেন্দ্ৰনাথ বন্দী হৈ থকা জীৰাজ্যৰ কিবা সম্বন্ধ আছে নে নাই সেই বিষয়ে সঠিককৈ একো সিদ্ধান্ত দিব নোৱাৰি যদিও সাদৃশ্যটো মন কৰিব লগীয়া। এই তিনিটা গীতত নায়কে প্ৰতিকূল অৱস্থা অতিক্ৰম কৰি কেনেকৈ নায়িকাক লাভ কৰিলে তাৰ বিৱৰণ পোৱা যায়।

কল্যাণবাহী গীত, ছুবেলা শান্তিৰ গীত, জয়ধ্বজ বনিয়াৰ গীত প্ৰায় একে প্ৰকাৰৰ গীত। এই কেইটা গীতত বিদেশত থকা পতিৰ বিচ্ছেদত প্ৰোষিতভৰ্তৃকাৰ বিবহ-বেদনা আৰু সেই অৱস্থাত মনৰ ওপৰত নৈসৰ্গিক পাৰ্ব-পাৰ্শ্বিকতাৰ প্ৰভাৱ বৰ্ণনা কৰা হৈছে। বিভিন্ন মাহৰ প্ৰাকৃতিক পৰিৱৰ্তন আৰু সৌন্দৰ্য্যই ঘৰত আবদ্ধ হৈ থকা বিবহিনী নাবীৰ অন্তৰত কেনে প্ৰতিক্ৰিয়াৰ সৃষ্টি কৰে তাৰ সুন্দৰ চিত্ৰ বাৰমাহী গীতত পোৱা যায়। ঘৰত থকা পত্নীয়ে পথিক বা সাউদৰপৰা বিদেশত থকা বা বণিজ কৰিবলৈ যোৱা পতিৰ বাৰ্তা সংগ্ৰহ কৰা আৰু ছদ্মবেশী সাউদেই কেতিয়াবা পতিক্ৰমে আত্মপ্ৰকাশ কৰা বীতি সংস্কৃত সাহিত্য আৰু অন্যান্য ভাষাৰ সাহিত্যতো পোৱা যায়। গুজৰাটী সাহিত্যৰ “ফাণ্ড” কাব্য এই বীতিতে বচনা কৰা বিবহী প্ৰাণত ঋতু-পৰ্য্যায়

আৰু পৰিৱৰ্তনৰ প্ৰভাৱ দেখুৱাই কাব্য বচনা কৰাৰ পৰম্পৰা কালিদাসৰ ‘ঋতু সংহাৰ’ৰ দিনৰপৰা মধ্যযুগলৈকে প্ৰচলিত থকাৰ প্ৰমাণ পোৱা যায়। ‘বাৰমাহী’ গীতৰ ঐতিহ্য সেই কাৰণে অতি প্ৰাচীন, কিন্তু মুখে মুখে বাগৰি অহাৰ কাৰণে ভাষাই অৰ্দ্ধাচীন ৰূপ লৈছে। ‘বাৰমাহী’ বৰ্ণনাৰ প্ৰয়োগ মধ্য-যুগীয় হিন্দী প্ৰণয় কাব্যত বৰ বেছিকৈ দেখা যায়। ৰুদ্ৰসিংহৰ দিনৰ বাজকৰি কৰিবাজ চক্ৰবৰ্তীৰ “শকুন্তলা” কাব্যতো নায়িকাৰ বিবহ ছথ বৰ্ণাই বাৰমাহী বৰ্ণনা সংযোগ কৰিছে। বিভিন্ন ঋতুৰ নৈসৰ্গিক পৰিৱৰ্তন আৰু শোভাৰ একোটি ফটোগ্ৰাফৰ দৰে ৰূপ বাৰমাহী গীতত পোৱা যায়।

সকলো আখ্যানমূলক জনগীতৰ বচনাকাল একে নহলেও আৰু কথা-বাৰ্তাৰ ভাবতম্য থাকিলেও বচনা পদ্ধতি আৰু বিস্তাৰিত সকলোৰে ঐক্য লক্ষ্য কৰা যায়। মানৱ জীৱনৰ আদিম ভাৱ আৰু প্ৰৱৃত্তিসমূহৰ পৰিস্ফুটন সকলো গীততে ৰূপায়িত হৈছে। ছঃসাহসিক ঘটনা, অদ্ভুত সাহস, বীৰত্ব, বেদনা, প্ৰেম-প্ৰীতি, ঘৃণা-পুতৌ আদি সকলো কেইটা গীতৰেই উপাদান। কথাত বাৰমাহী গীতত প্ৰোষিতভৰ্তৃকাৰ প্ৰিয়বিচ্ছেদৰ বেদনা, জনাগাভক গীতত জনাব নিষ্ঠুৰতা আৰু গোপীচন কোঁৱৰৰ চতুৰ কৌশল, ফুলকোঁৱৰ গীতত বিধবা কাঁচনকুৰবীৰ আসন্ন পুত্ৰ বিচ্ছেদৰ ছথ, মাতৃহাৰা অৰুণা আৰু জগৰাৰ বিলাপ, সবল আৰু মনত লগাকৈ গীতত বৰ্ণনা কৰিছে। আখ্যান-মূলক গীতবোৰত অলৌকিকতা বা অতি-প্ৰাকৃত ঘটনাৰ প্ৰয়োগ বিশেষভাৱে মন কৰিব লগীয়া। দেৱতা, অপদেৱতা আৰু ভূতপ্ৰেতত বিশ্বাস আৰু অলৌকিক কৌশলবাবা অসম্ভৱ কাৰ্য্য সম্পন্ন কৰা দেখা যায়। নায়কে কাঠৰ পক্ষী ঘোঁৰাত উঠি আকাশেদি উৰা মাৰে, নায়কৰ উপস্থিতিত পৰিত্যক্ত ফুলনি ফুলেৰে জকমকীয়া হয়, নায়কে কালিন্দী ভোমোৰাৰ বেশত নায়িকাৰ শোৱনী খোঁটালীত প্ৰৱেশ কৰে, কাঠৰ কুঠাৰেৰে শিলৰ খুৰলি কাটে আৰু গছত নলগা বা নোহোৱা তামোল-পাণৰ সৃষ্টি কৰে। বুৰঞ্জীমূলক গীততো অতি-প্ৰাকৃতৰ প্ৰভাৱ নপৰাকৈ থকা নাই। বৰফুকনৰ গীতত এঠেঙ্গীয়াৰ দেশ, কলাকণীয়াৰ দেশৰ কথা পোৱা যায়। দেৱানৰ ফাঁটিত সাতদিন সাতৰাতি ভূমিকম্প হোৱাৰ কথা গীতত পোৱা যায়। চহা-জীৱনৰ মনস্তত্ত্ব, অন্ধ বিশ্বাস, জনসাধাৰণৰ ধৰ্ম, আচাৰ-ব্যৱহাৰ আৰু জীৱন যাত্ৰা প্ৰণালী সম্বন্ধে যথেষ্ট উপকৰণ পোৱা যায়। সকলো কেইটা গীতৰেই বচনাৰীতি একে। প্ৰায়বোৰেই ত্ৰিপদী ছন্দত

বচিত, তৃতীয় চৰণৰ লগত ষষ্ঠ চৰণৰ শেষৰ ধ্বনিৰ মিল থাকে। ছন্দৰ গতি বৰ ফিণ্ড, যেনে :—

“কাঠৰ পখীঘোঁৰাত উৰি ফুলকোঁৱৰে

মাৰি যায় চাবুকৰ চাট।

আকাশে পাতালে উভাৱত কৰিলে

আলাসত কৰিলে বাট ॥

দেও দি এৰিলে দেও দৰিকণা

লুটি দি এৰালে শ’ল।

নগৰ সাতপাক ঘূৰি পখীঘোঁৰা

ছমাহৰ বাটলৈ গ’ল ॥”

সংলাপন-বীতিৰ প্ৰয়োগ, আকস্মিক সংযোগ আৰু অপ্ৰত্যাশিত ঘটনাই গীতবোধক নাটকীয়ত্বও দান কৰিছে। ছন্দ মিলাবৰ কাৰণে বা স্বৰৰ প্ৰবাহ অব্যাহত ৰাখিবৰ কাৰণে কিছুমান অপ্ৰয়োজনীয় পংক্তিৰ ব্যৱহাৰ সকলো গীততে দেখা যায়; যেনে—“মাছৰ কুমলীয়া শ’ল, দিনতুপৰত মাউৰা কোঁৱৰ বুঢ়ীমাকৰ গুৰিলৈ গ’ল।” ওপৰত “মাছৰ কুমলীয়া শ’ল”—এই অংশটো অপ্ৰয়োজনীয়। আখ্যানপ্ৰধান জনগীত আৰু অত্যাচল লোকগীতত এনে কিছুমান পংক্তি পোৱা যায় যিবোৰে সকলো গীততে বিচৰণ কৰে, সকলো গীততে ঠাই পায়। “ছথৰে উপৰি ছথ পাৰেৱতী, ছথৰে উপৰি ছথ। কুকুৰে কামোৰে ছৱালে মলিয়াই ক’তো নিমিলে স্নেহ”—এনে ধ্বনিৰ বহুতো পদ লক্ষণশীল।

দ্বিতীয় অধ্যায়ৰ গ্ৰন্থপঞ্জী

জনগীত সম্পৰ্কে তলত উল্লেখ কৰা পুথিসমূহ দ্ৰষ্টব্য :—

১। ত্ৰিভুৱেশ্বৰ নেওগ : আকুল পথিক, ১৯২২

২। জীনকুলচন্দ্ৰ ভূঞা : বহাগী, ১৯২৫

৩। জীলীলা গগৈ : অসমীয়া লোক-গীতি, ১৯৫৭

৪। ডঃ সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞা (সম্পাদিত) : বৰকুকনৰ গীত

৫। ডঃ প্ৰফুল্ল দত্ত গোস্বামী : অসমীয়া জন সাহিত্য, ১৯৪৮

৬। : Folk-Literature of Assam.

৭। ওহেনচন্দ্ৰ গোস্বামী (সম্পাদিত) : অসমীয়া সাহিত্যৰ চানেকি, ১ম খণ্ড, ১৯২৯

তৃতীয় অধ্যায়

প্ৰথম পৰ্য্যায়ৰ সাহিত্য

উদ্ভৱ বা আদি যুগ : খৃষ্টীয় পঞ্চদশ শতিকাৰ আগৰ অসমীয়া লিখিত-সাহিত্যৰ নিদৰ্শন বৰ কম।

দেশৰ সেমেকা জলবায়ু, অতিবৃষ্টি আৰু বানপানো, কীট-পতঙ্গ, নিগনি-এন্দুৰৰ উৎপাত, বাজনৈতিক বিপৰ্য্যয়, মানুহৰ অনাদৰ আৰু পুথি সংৰক্ষণ জ্ঞানৰ অভাৱ আদিৰ ফলত প্ৰাচীন পুথি বহুতেই হয়তো কালৰ গৰ্ভত লুপ্ত পালে। বৈষ্ণৱ আন্দোলন আৰু জাগৰণে জনসাধাৰণৰ জ্ঞানস্পৃহা বৃদ্ধি কৰিলে আৰু ধৰ্ম্ম-মূলক পুথি নকল কৰি ৰখাৰ অভ্যাস সৃষ্টি কৰিলে। সেই কাৰণেই বৈষ্ণৱযুগৰ আৰু পৰৱৰ্তী কালত ৰচিত হোৱা পুথি বেছিভাগেই হয়তো উদ্ধাৰ হৈছে। বৈষ্ণৱ আন্দোলনে জনসাধাৰণক মাতৃভাষাত ৰচনা কৰা পুথিক সমাদৰ আৰু শ্ৰদ্ধা কৰিবলৈ শিকালে। তাৰ আগতে সংস্কৃত পুথি-কেহে শাস্ত্ৰজ্ঞানবোধে সমাদৰ কৰিছিল। এইবোৰ কাৰণেই মাধৱ কন্দলীৰ আগতে ৰচিত হোৱা পুথিৰ নিদৰ্শন ইমান কম। মাধৱ কন্দলীৰ ৰচনাত অসমীয়া ভাষাৰ সাহিত্যিক ঠাচৰ যি পৰিপূৰ্ণ অৱস্থা দেখা পোৱা তাৰপৰা আমি সহজে অনুমান কৰিব পাৰোঁ যে তেওঁৰ হাতত পূৰ্বৰপৰা চলি অহা সাহিত্যিক পৰম্পৰাৰ ক্ৰমবিকাশ ঘটি পূৰ্ণ পৰিণতি লাভ কৰিছিল। সম্ভৱতঃ মাধৱ কন্দলীৰ আগতে ভালে কেইজন কবি-সাহিত্যিকৰ উদ্ভৱ হৈছিল, যিসকলৰ ৰচনা কালৰ কবলত লয় পালে।

খৃষ্টীয় দশম-একাদশ শতিকাৰপৰা আৰম্ভ কৰি চতুৰ্দশ শতিকালৈকে— এই তিনি-চাৰি শ বছৰৰ সাহিত্যিক নিদৰ্শন বুলিবলৈ আমাৰ হাতত আছে যাত্ৰ সহজীয়া বৌদ্ধ সিক্কাচাৰ্য্যসকলৰ ‘চৰ্য্যাপদ’।

১৯০৪ চনত মহামহোপাধ্যায় হৰপ্ৰসাদ শাস্ত্ৰীয়ে নেপাল ৰাজ-দৰবাৰৰ গ্ৰন্থালয়ৰপৰা এই ‘চৰ্য্যাপদ’ বা বৌদ্ধগানসমূহ উদ্ধাৰ কৰি আনি “হাজাৰ বছৰেৰ পুৰাণ ৰাঙ্গলা ভাষাৰ বৌদ্ধগান ও দোহা”—এই নামেৰে প্ৰকাশ কৰে।

উদ্ধাৰ কৰি অনা পুথিখনত সৰ্বমুঠ ৪৬টা সম্পূৰ্ণ আৰু এটা খণ্ডিত গান বা দোহা আছে। চৌবিশ সিদ্ধাচাৰ্য্যৰ ৰচিত গীত এই সংগ্ৰহত সন্নিবিষ্ট আছে। উক্ত ২৪জন গীতিকাৰ নেপাল আৰু তিব্বত দেশত মহাযানী সম্প্ৰদায়ৰ পূজনীয় ৮৪জন সিদ্ধ পুৰুষৰ অন্তৰ্ভুক্ত। উক্ত সিদ্ধপুৰুষসকলৰ অগ্ৰগণী মীননাথ, মংসোদ্ৰ-নাথ, লুইপা (লোহিত্যপাদ) আৰু সবহপা কামৰূপৰ লোক আছিল বুলি প্ৰসিদ্ধি আছে। তাৰ উপৰিও কামৰূপ প্ৰাচীন কালৰপৰা, বিশেষকৈ ৮ম শতিকামানৰপৰা তত্ত্বপ্ৰধান স্থান ৰূপে পৰিচিত। তাত্ত্বিক মহাযানী সম্প্ৰদায় যেনে বজ্ৰযান, সহযান আদিৰ লগতো কামৰূপৰ নাম জৰিত। গতিকে উক্ত তাত্ত্বিক বৌদ্ধচাৰ্য্যসকলৰ হয়তো ভালেকেইজন কামৰূপৰে লোক আছিল নাইবা কামৰূপৰ লগত বনিষ্ঠ সম্পৰ্ক ৰাখিছিল। গতিকে বৌদ্ধগান বা দোহাসমূহে অসমীয়া ভাষা আৰু সাহিত্যৰ প্ৰাচীনতম নিদৰ্শন দাঙি ধৰাত একো আচৰিত হ'বলগীয়া নাই।

বৌদ্ধগান বা দোহাসমূহ সহযান পন্থৰ ধৰ্মসাধনাৰ গীত। প্ৰত্যেকটো চৰ্যা সাঁথৰব দৰে, ইয়াৰ বাহ্যিক অৰ্থ অতি সহজ, কিন্তু গূঢ়াৰ্থ বা মৰ্য্যার্থ বুজা কঠিন। এই কাৰণেই এই গীতসমূহৰ উদ্ধাৰকৰ্ত্তাই ইয়াৰ ভাষাক সন্ধ্যা-ভাষা বা সান্ধ্য-ভাষা বুলিছে। সন্ধ্যাৰ আধা আলো আধা ছাঁৰ বহুশ্ৰমতাই প্ৰত্যেক চৰ্য্যাক আবৰি ৰাখিছে। গুৰুৰ সাহায্যত সহজীয়া ধৰ্ম্মৰ তত্ত্ব বুজিব লাগে। সেই কাৰণে প্ৰায় চৰ্যাতে গুৰুৰ সহায়ত গীতৰ মৰ্য্য আৰু সাধন তত্ত্ব বুজিবলৈ উপদেশ দিছে। অৱশ্যে যিসকলৰ সহজ মাৰ্গী সাধকক উদ্দেশ্য কৰি দোহাবোৰ ৰচিত হৈছিল তেওঁলোকৰ পক্ষে ইয়াৰ প্ৰতীকধৰ্ম্মী-ভাষাৰ কুঁৱলী ভেদি সহজীয়া মাৰ্গৰ আধ্যাত্মিক তত্ত্ব অৰূপাবন কৰাত হয়তো বৰ বেছি অসুবিধা নহৈছিল। কিন্তু সেই মাৰ্গৰ লগত পৰিচয় নথকা সকলৰ পক্ষে ইয়াৰ উপদেশ অন্তৰ্বেৰে উপলব্ধি কৰা কষ্টকৰ।

কিন্তু যদিও গুৰুৰ সাহায্যত চৰ্যাগীতৰ মৰ্য্য বুজিবলৈ কৈছে, তথাপি গীত ৰচকসকলে ব্যৱহাৰিক জীৱনত সদাই দেখি থকা বা উপলব্ধি কৰা চিত্ৰৰ যোগেদি বক্তব্যবিষয়ক পৰিস্ফুট কৰিবলৈ কৰা চেষ্টা প্ৰশংসনীয়। নীৰস আধ্যাত্মিক কথাৰূপক আৰু চিত্ৰৰ সহায়ত সজীৱ আৰু আৱেদনশীল কৰি তোলা হৈছে। কোনো ঠাইত তুলা বা কপাহ ধুনা প্ৰক্ৰিয়াৰদ্বাৰা, কোনো ঠাইত কৈৱৰ্ত্ত, তাঁতী, শবৰ, ডোম প্ৰভৃতি কৰ্ম্মজীৱীৰ কাৰ্য্য আৰু ব্যৱসায় প্ৰসঙ্গৰদ্বাৰা, কোনো ঠাইত বিবাহ প্ৰসঙ্গ বা বৰযাত্ৰীৰ শোভাযাত্ৰাৰ বিৱৰণৰ

যোগে, কোনো ঠাইত নাৱত নদী পাৰাপাৰ কৰা, কাপোৰ বোৱা, মাজ নদীত জাল পেলাই মাছ ধৰা, সাকোত উঠি গভীৰ খাল পাৰ হোৱা ইত্যাদি ৰূপকৰদ্বাৰা ধৰ্ম্মতত্ত্ব ব্যাখ্যা কৰা হৈছে। চৰ্য্যাবোৰত সিদ্ধাচাৰ্য্যসকলৰ সৌন্দৰ্য্যবোধ আৰু কলাকুশলতাও স্থান বিশেষে সুন্দৰকৈ প্ৰকাশ পাইছে। ধৰ্ম্মতত্ত্বৰ বস্তু হলেও বচোঁতাৰ কাব্যানুভূতি তলৰ গীতটোত পৰিস্ফুট হৈছে—

উঁচা উঁচা পাবত তঁহি বসই সবৰী বালী।

মোৰঙ্গি পিচ্ছ পৰিহিণ সবৰী গিবত গুঞ্জৰী মালী ॥

উমত সবৰো, পাগল সবৰো, মাকৰ গুলী গুহাড়া তোহোৰি।

নিঅ ঘৰিণী নামে সহজ সুন্দৰী ॥

গাণা তৰুৰৰ মোলিলৰে গঅণত লাগেলি ডালী।

একেলী সবৰী এ বন হিণ্ডই কৰ্ণকুণ্ডলবজ্জধাৰী ॥

“ওখ ওখ পৰ্ব্বত, তাতে বাস কৰে শবৰীবালিকাই। শবৰীবালিকা ময়ূৰপুচ্ছ পৰিহিতা, তাইৰ কণ্ঠত গুঞ্জাৰ মনিৰ মালা। হে উন্নত, পাগল শবৰ, তুমি ভুল কৰি গুলী নকৰিবা। মই আন কোনো নহয়, তোমাবেই গৃহিণী সহজ সুন্দৰী। নানা তৰুৰন মুকলিত হৈছে, আকাশ তাৰ পুষ্পিত ডালে স্পৰ্শ কৰিছে। কৰ্ণকুণ্ডলবজ্জধাৰী শবৰীয়ে অকলশৰে এই বনত বিচৰণ কৰি ফুৰিছে।”

চৰ্য্যাবোৰত নৈতিক আৰু আধ্যাত্মিক উপদেশেৰে পৰিপূৰ্ণ। প্ৰতীক বা ৰূপকৰ প্ৰয়োগ ইয়াৰ প্ৰধান বিশেষত্ব। তলত উদ্ধৃত কৰা নিদৰ্শন কেইটা কিছু আভাস দিয়াত সহায় কৰিব।

(১) কাঁথা তৰুৰৰ পৃথক বি ডাল

চঞ্চল চীএ পইঠো কাল।

দিট কৰিঅ মহামুহ পৰিমাণ

লুই ভণই গুৰু পুচ্ছিঅ জান।

কায়াৰূপ দেহৰ পাঁচটা ডাল। চঞ্চল চিত্তত কাল প্ৰৱেশ কৰিলে। মহাসুখৰ পৰিমাণক ভালকৈ দৃষ্টি কৰা (মহাসুখৰ পৰিমাণক দৃঢ়ভাৱে ধৰা)। শুকক সুধি এইবোৰ জানি লোৱা—নুয়ে ইয়াকে কয়।

- (২) মনতক পাঞ্চ ইন্দি তন্ত্ৰ সাহা
আমা বহুল পাত ফলাহা যাহা ॥
বৰগুৰু বহানে কুঠাৰে ছিদিঅ
কাহু ভণই কক পুনু ন উইজঅ ॥

মন-তকৰ পাঁচ ইন্দ্ৰিয় শাখা স্বৰূপ। আশা-কামনা তাতে পাতফল। গুৰু-বচন (উপদেশ) স্বৰূপ কুঠাৰবহাৰা উক্ত মন-তক ছেদন কৰা। কাহুপাদে কয় সেই তক পুনৰ গজিব নোৱাৰে।

- (৩) ভবনই গহণ গম্ভীৰ বেগে বাহী

* * *

- (৪) অপনে ৰচি ৰচি ভব নিৰ্বাণ।
মিছে লোঅ বন্ধাবএ অপনা ॥
অন্ধো এ জানহুঁ অচিন্ত জোই।
জঅম মৰণভব কইসন হোই ॥
জইসো জঅম মৰণ বি তইসো।
জীবন্তে মঅলে গাহি বিসেসো ॥

নিজৰ মনতে সংসাৰ আৰু নিৰ্বাণ বচনা কৰি মাহুহে বন্ধন প্ৰাপ্ত হয়। আমি অচিন্তা যোগী, জন্ম, মৰণ আৰু সংসাৰ কেনেকৈ হয় নাজানো। জন্ম বেনেকুৱা, মৰণো তদ্ৰূপ। জন্ম-মৰণৰ কোনো বিভিন্নতা নাই ॥

চৰ্য্যাগীতবোৰ বাগ-বাগিনী সহকাৰে গোৱা হৈছিল। প্ৰত্যেক গীতত বাগ-বাগিনী উল্লেখ কৰা আছে। মাত্ৰাবৃত্ত ছন্দত ৰচিত ই গীতবোৰত অন্ত্যানুপ্ৰাস (চৰণ বা পংক্তিবোৰৰ শেষ ধ্বনিৰ পাবস্পৰিক মিল) এটা মন কৰিব লগীয়া বিশেষত্ব। পৰৱৰ্তী অসমীয়া সাহিত্যৰ সকলো ছন্দই অন্ত্যানু-প্ৰাসযুক্ত।

চৰ্য্যাপদবোৰৰ বচনাকাল সম্পৰ্কে বিভিন্ন পণ্ডিতৰ মতৰ সামান্য প্ৰভেদ থাকিলেও, সকলোৱে একমুখে স্বীকাৰ কৰিছে যে সেইবোৰ খৃষ্টীয় ৮ম শতিকাৰ

পূৰ্বৰ নহয় আৰু দ্বাদশ শতিকাৰ পিছৰ নহয়। এই গীতবোৰৰ ভাষাত একে-ধাৰে বঙালী, মৈথিলী আৰু উৰীয়া ভাষাৰ কিছু কিছু বিশেষত্ব প্ৰকাশ পোৱাত সেই সেই ভাষাৰ প্ৰাচীনতম নিদৰ্শনৰূপে চৰ্য্যাপদক গ্ৰহণ কৰিছে। চৰ্য্যাপদ প্ৰাচ্য অপভ্ৰংশৰ শেষস্তবৰ বচনা। গতিকে প্ৰাচ্য অপভ্ৰংশৰপৰা উদ্ভৱহোৱা বা ঘনিষ্ঠ সম্পৰ্ক থকা ভাষাসমূহৰ লগত এই গীতবোৰৰ ভাষাৰ সাদৃশ্য থকাটো একো আচৰিত নহয়। উক্তৰ ৮বাণীকান্ত কাকতিয়ে চৰ্য্যাপদৰ অসমীয়াৰ লগত ভাষাগত সাদৃশ্য লক্ষ্য কৰি এইবোৰক অসমীয়া আৰু বঙালী ভাষাই সম্পূৰ্ণ স্বতন্ত্ৰ ৰূপ পোৱাৰ অব্যৱহিত পূৰ্বাৱস্থাৰ ভাষাৰ নিদৰ্শন বুলিছে আৰু ইয়াকে প্ৰাচ্যমাগধী অপভ্ৰংশ বুলি কব পাৰি। এই অপভ্ৰংশত বহুতো উপভাষাৰ সংমিশ্ৰণ ঘটিছিল। সেই কাৰণেই হিন্দী, মৈথিলী, বঙালী, অসমীয়া, উৰীয়া আদি বিভিন্ন প্ৰান্তৰ ভাষাৰ কিছু বিশেষত্ব দোহাবোৰৰ ভাষাত বিচাৰি পাইছে। তথাপি দোহাৰ ভাষা যে অসমীয়াৰ বেছি ওচৰ চপা সেই বিষয়ে সন্দেহ নাই। ডঃ ৮কাকতিয়ে তেখেতৰ “অসমীয়া ভাষাৰ গঠন আৰু বিকাশ” নামৰ গ্ৰন্থত দোহাৰ ভাষাৰ লগত অসমীয়া ভাষাৰ সাদৃশ্য দেখুৱাইছে (পৃ: ৯—১১)। শব্দসাদৃশ্যও বিশেষভাৱে মন কৰিব লগীয়া—সামায় (সোমায়), বেণ্ট (বাঁট, গাইৰ ওহাৰৰ বাঁট), তেত্তেলী (তেতেলী), মোলান (পহুমৰ নলা), পোইআলি (পোৱালি), চকা (চকা), ঘিনি, ঘবিলী (ঘৈলী, ঘবিলী), কুঠাৰ, আপোন, মিঅলি (মিহলি) ইত্যাদি বহুতো।

ডাকৰ বচন :

অসমীয়াৰ ব্যৱহাৰিক জীৱনত, বিশেষকৈ কৃষিজীৱী সমাজত ডাকপুৰুষৰ বচনবোৰৰ মূল্য আৰু প্ৰভাৱ বিশেষভাৱে দেখা যায়। ডাকৰ বচনসমূহ কেৱল অসমতেই নহয়, বঙ্গদেশ, বিহাৰ আদি ঠাইতো প্ৰচলিত আছে আৰু সেই সেই ঠায়ে ডাকপুৰুষক দাবীও কৰিছে। ডাকপুৰুষ অসমৰ বুলি এটা জনবিশ্বাস প্ৰচলিত আছে আৰু ডাকপুৰুষৰ জীৱনী থকা এখন অৰ্কীটীন চৰিত-পুথিও পোৱা গৈছে। জনপ্ৰবাদ আৰু উক্ত চৰিত মতে ডাকপুৰুষে বৰপেটা অঞ্চলৰ লেহি-ডঙৰা গাঁৱত জন্ম লাভ কৰে। ডাকচৰিত মতে ডাক কুমাৰীৰ সন্তান। মাকৰ বহুত দিনলৈকে সন্তান হোৱা নাছিল। এদিন মিহিব মুনি (ববাহ মিহিব?) তীৰ্থ কৰিবলৈ আহি কুমাৰৰ ঘৰত অতিথি ৰূপে থাকে আৰু সন্তানহীন কুমাৰীয়ে ভালকৈ সেৱা-শুশ্ৰূষা কৰাত সন্তান হবলৈ বৰ দি যায়। সেই বৰ অনুসাৰেই ডাকৰ জন্ম হয়। উপজিয়েই প্ৰস্তুতিগৃহৰ নাৰীবিলাকক মাত দিয়াত তেওঁৰ নাম থয় ডাক।

আগতে বৰ্চিত সেই বিষয়ে সন্দেহ নাই। খৃষ্টীয় নবম শতিকামানবপৰাই কামৰূপ-কামাখ্যা তন্ত্ৰ-মন্ত্ৰ বাহুবিশিষ্ট দেশ বুলি জনাজাত। নবম-দশম শতিকাৰ শঙ্কৰাচাৰ্য্য দিগ্বিজয় প্ৰসঙ্গত কামৰূপলৈ আহোঁতে কামৰূপৰ অভিনৱ আচাৰ্য্যই অভিচাৰ মন্ত্ৰেৰে তেওঁৰ ভগন্দৰ বোগ জন্মাইছিল বুলি শঙ্কৰ-দিগ্বিজয় গ্ৰন্থত উল্লেখ আছে। অসম অভিযানকাৰী মুচলমান সৈন্যৰ লগত অহা ঐতিহাসিক সকলৰ বিৱৰণতো অসমত তন্ত্ৰ-মন্ত্ৰ আৰু বাহুবিশিষ্ট বহুল প্ৰচলনৰ কথা উল্লেখ আছে। এই মন্ত্ৰসমূহ অথৰ্ববেদ, বৌদ্ধমন্ত্ৰাৱলী, হিন্দু তন্ত্ৰ আৰু আদিম বিশ্বাসৰ সংমিশ্ৰণৰ ফলত সৃষ্টি হোৱাৰ সম্ভাৱনা। ডঃ বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ মতে খৃষ্টীয় দশম-একাদশ শতিকামানবপৰাই অসমত মন্ত্ৰৰ ব্যাপক প্ৰচলন হবলৈ ধৰে। তেখেতে মহাৱান ধাৰণী মন্ত্ৰৰ লগত অসমীয়া ধৰণীমন্ত্ৰৰ সাদৃশ্যও উল্লেখ কৰিছে। তন্ত্ৰ-মন্ত্ৰ আৰু বাহুবিশিষ্ট প্ৰভাৱ সাধাৰণতে আদিম সমাজতেই অধিক পৰিমাণে দেখা যায়। সেইফালৰপৰা চালেও মন্ত্ৰসমূহ বৈষ্ণৱ আন্দোলন আৰু জাগৰণৰ পূৰ্বাৱস্থাৰ বস্তু। মন্ত্ৰসমূহৰ বেছিভাগেই খৃষ্টীয় একাদশ আৰু পঞ্চদশ শতিকাৰ ভিতৰত বৰ্চিত বুলি ভাবিবৰ থল আছে। কিন্তু তথাপি ভাষাৰ পৰিৱৰ্ত্তনৰ ধাৰাই ইয়াৰ ভাষাকো প্ৰভাৱান্বিত নকৰাকৈ থকা নাই।

দেৱতা-অপদেৱতা, ভূত-প্ৰেত, খেতৰ-দাইনী-বখিনীৰ কু-প্ৰভাৱৰ ফলত হোৱা বেমাৰ আজাৰ, শত্ৰুবৃদ্ধি ধন-নাশ আদি দূৰ কৰাৰ উদ্দেশ্যে মন্ত্ৰবোৰ প্ৰয়োগ কৰা হয়। বেদবাহু আচাৰ কাৰণেই মন্ত্ৰবোৰক কোনো কোনো ঠাইত ‘ওভোতা বেদ’ বুলিছে।

মন্ত্ৰবোৰ ছন্দগন্ধী। নিৰ্দিষ্ট যতি, আৰু পৰ্ব-পৰ্বাদ্ৰৱ্যৰা সুষংবদ্ধ ছন্দ নাই যদিও সকলো মন্ত্ৰতে ছন্দৰ লয় পোৱা যায়। অন্ত্যানুপাস বা শেষবৰ্ণৰ মিল বহুতো মন্ত্ৰত দেখা যায়। মন্ত্ৰৰ বিভিন্ন পংক্তিব দীৰ্ঘতা বা ধ্বনিৰ সংখ্যা সমান নহয়। কোনো কোনো মন্ত্ৰত ধাৰাবাহিকৰূপে একেটা ক্ৰিয়াৰ পুনৰুক্তি হোৱা দেখা যায়। যেনে “ব্ৰহ্মাৰ গাঁঠি কাটো। বিষ্ণুৰ গাঁঠি কাটো। কদ্ৰৰ গাঁঠি কাটো। ধূলৰ গাঁঠি কাটো। দেৱতাৰ গাঁঠি কাটো” ইত্যাদি। কোনো কোনো ঠাইত তান্ত্ৰিক বীজৰ দৰে অবুজ ধ্বনি প্ৰয়োগ কৰি এটা বহুশব্দৰ পৰিবেশ সৃষ্টি কৰাৰ চেষ্টা দেখা যায়। হং, হংকাৰ, স্বাহা, বং, লং, ঙং, এনে ধৰণৰ ধ্বনিৰ প্ৰয়োগৰ দ্বাৰা magical atmosphere সৃষ্টি কৰা হয়। স্থান বিশেষে মন্ত্ৰ বটোতাৰ

বৰ্ণনা শক্তিবো পৰিচয় পোৱা যায়। সুদৰ্শন চক্ৰৰ প্ৰভাৱত দেৱতাবোৰৰ কেনে বিলাই হৈছিল তাৰ বৰ্ণনা মন্ত্ৰত এইদৰে দিছে :—

“মহাতেজে চক্ৰ দেৱন্ত গেৰি।

ত্ৰিদশ দেৱতা পলাইলা লৰি ॥

পলাই দেৱগণ নাহি স্থিতি স্থান।

বিষ্ণুচক্ৰে খেদি খেদি নেয় প্ৰাণ ॥

ত্ৰিদশদেৱে নপাই ঠাই।

কানি কন্থা বান্ধি ভিক্ষা মাগি খাই ॥

ত্ৰিদশ দেৱৰ চিন্তা জৰ ভৈলা।

স্বৰ্গত লোক কম্পিবাক লৈলা ॥

তবে চক্ৰপাত কৰিলা গমন।

থৰথৰি কাম্পে চৈধ্য ভূৱন ॥

কাম্পিলা মন্দৰ কাম্পে হিমাগিৰি।

ব্ৰহ্মা মহেশ্বৰ কাম্পে তৰতৰি ॥

থৰথৰি কাপে চন্দ্ৰমণ্ডল।

পৃথিৱীক জিনি জিনিলা পাতাল ॥”

মন্ত্ৰবোৰত বামায়ণ, মহাভাৰত আদি পুৰাণবোৰৰ আখ্যানৰ কিছু কিছু প্ৰভাৱ আৰু তাৰ বিকৃত ৰূপ বা লৌকিক সংস্কৰণ পোৱা যায়। স্থান বিশেষে পৌৰাণিক সৃষ্টি-তত্ত্ববো আভাস পোৱা যায় আৰু বৈদিক, পৌৰাণিক আৰু অপৌৰাণিক অনেক দেৱতা আৰু অপদেৱতাৰ উল্লেখ আৰু সেইবোৰত বিশ্বাসৰ প্ৰমাণ পোৱা যায়। মুঠ কথা মন্ত্ৰবোৰে এনে এখন সমাজলৈ আমাৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰে য’ত এটা স্থিৰ, সুষংবদ্ধ আৰু অব্যভিচাৰী ধৰ্ম্মবিশ্বাসৰ প্ৰচলন নাছিল।

মন্ত্ৰবোৰৰ ভাষা কথিত ভাষাৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত। মাধৱ কন্দলী আদি প্ৰাক-শঙ্কৰী কবিৰ ৰচনাত নাইবা বৈষ্ণৱ যুগৰ কাব্যত সৰ্বনাম আৰু ক্ৰিয়াৰ যিবোৰ কৃত্ৰিম ৰূপ পাওঁ, মন্ত্ৰত সেই ধৰণৰ প্ৰয়োগ বৰ কম। কথিত ভাষাত বৰ্চিত হোৱাৰ কাৰণেই ভাষাৰ পৰিৱৰ্ত্তনৰ ধাৰাত ইয়াৰ ভাষায়ো কিছু ৰূপ সলায়।

প্ৰাক্-শঙ্কৰী যুগৰ সাহিত্য

দোহা বচনাৰ কাল যদি আমি দশম শতাব্দী বুলি ধৰোঁ তেন্তে তাৰ পাছৰ প্ৰায় চাৰি-শ বছৰ কালৰ কোনো অবিৰূত স্থায়ী সাহিত্যিক নিদৰ্শন আমাৰ হাতত নাই। এই চাৰি-শ বছৰতে অসমীয়া ভাষাই আত্মবিকাশৰ পথত হয়তো বহুতদূৰ আগবাঢ়ি গ'ল, কিন্তু যি সাহিত্য এই সময়ত বচিত হৈছিল আগৰ অধ্যায়ৰ প্ৰাৰম্ভতে কৈ অহা কাব্যসমূহৰ কাৰণে লুপ্ত পালে। খৃষ্টীয় চতুৰ্দশ শতিকাত কেবাজনো কবিৰ উদ্ভৱ আমি দেখা পাওঁ; সেইসকল হ'ল—(১) হেম সবস্বতী, (২) কদ্র কন্দলী, (৩) হৰিহৰ (বৰ) বিপ্ৰ, (৪) কবিবত্ত সবস্বতী আৰু (৫) মাধৱ কন্দলী।

এই সময়ৰ কবিসকলৰ ভাষালৈ লক্ষ্য কৰিলে দেখা পাওঁ অসমীয়া ভাষাই স্বকীয় বৈশিষ্ট্য লাভ কৰাৰ উপৰিও উচ্চ সাহিত্যৰ ভাব প্ৰকাশ কৰিব পৰা ক্ষমতাও অৰ্জন কৰে। এই কবিসকলৰ হাততে অসমীয়া ভাষাৰ সাহিত্যিক ৰূপ বা সাধুভাষাই এটা নিৰ্দিষ্ট গঢ় লয়, এই সাহিত্যিক ৰূপেই পাছৰ বৈষ্ণৱ যুগৰ কবিসকলৰ হাতত পৰিপূৰ্ণতা লাভ কৰে। সৰ্বনামৰ বিভিন্ন ৰূপ, ক্ৰিয়াৰ বিভিন্ন কাল আৰু পুৰুষৰ বিভিন্ন ৰূপে নিৰ্দিষ্ট গঢ় লোৱা দেখা যায়। পাছৰ বৈষ্ণৱ যুগত পৰিহাৰ কৰা বা প্ৰয়োগ নথকা অপ্ৰচলিত বৈয়াকৰণিক প্ৰয়োগ দুই এজন কবিৰ বচনাত লক্ষ্য কৰা যায়। 'ইব' প্ৰত্যয়ান্ত অতীত কৃদন্ত পদ (বাসবে দিবাৰ অন্ত = বাসবে দিয়া অন্ত), "ইল" প্ৰত্যয়ান্ত অতীত কৃদন্ত বিশেষণ (বিয়াইল বাঘিনী নামে কৰ পৰিহাস); এব, এবে, এবো আদি সংযোগাত্মক স্বাৰ্থিক প্ৰত্যয়ৰ ব্যৱহাৰ (হানি-এবে, কবি-এবো) মাধৱ কন্দলী, কদ্র কন্দলী আদি কবিৰ বচনাত পোৱা যায়। বৈষ্ণৱ যুগত এইবোৰৰ সঘন প্ৰয়োগ নোহোৱা হৈছিল।

ছন্দ প্ৰয়োগৰ ফালে দৃষ্টি কৰিলে দেখা যায় যে মাত্ৰাবৃত্তছন্দৰ ঠাইত আক্ষৰিক ছন্দৰ প্ৰৱৰ্ত্তন। প্ৰত্যেক পৰ্ব আৰু চৰণত নিৰ্দিষ্ট সংখ্যক আখৰৰ (ধ্বনিৰ) সংস্থাপনে ছন্দৰ প্ৰকৃতি নিৰ্দেশ কৰিবলৈ ধৰে। চৌক আখৰীয়া পয়াৰ বা পদ প্ৰধান ছন্দ ৰূপে স্থান লয়। ত্ৰিপদী ছন্দৰ বিভিন্ন যেনে ছলডী, ছবিৰ সঘন প্ৰয়োগ দেখা যায়, কিন্তু দীৰ্ঘ ত্ৰিপদী বা লেছাৰীৰ প্ৰয়োগ বৈষ্ণৱ যুগতহে প্ৰৱৰ্ত্তিত হয়। মাধৱ কন্দলীয়ে বামায়াণৰ স্থান বিশেষে ঝুমুড়ী ছন্দও ব্যৱহাৰ কৰিছে। ষোড়শ শতিকাৰ গীতিকাব্যকাৰ পীতাম্বৰে আৰু স্ককৰিনাৰায়ণদেৱে সকলো প্ৰকাৰ ছন্দকে লাচাড়ী বা লেচাড়ী আখ্যা দিছে। কিন্তু বৈষ্ণৱ কবিসকলৰ

বচনাত লেচাড়ী একপ্ৰকাৰ দীৰ্ঘ ত্ৰিপদী, য'ত প্ৰত্যেক চৰণৰ পৰ্ব তিনটাত ক্ৰমে ১০, ১০, ১৪টা আখৰ বা ধ্বনি থাকে।

চতুৰ্দশ শতিকাৰ কবিসকলে কাব্যবচনাৰ প্ৰধানকৈ অনুপ্ৰেৰণা লাভ কৰিছিল সমসাময়িক বজাসকলৰপৰা। ছৰ্বোধা বা সহজবোধ্য নোহোৱা সংস্কৃত পুৰাণ-শাস্ত্ৰাদিত নিহিত থকা নৈতিক, ধাৰ্মিক, আধ্যাত্মিক আৰু কাব্যিক কথাবোৰ জানিবৰ উদ্দেশ্যে পণ্ডিতসকলক অনুবাদকাৰ্য্যত নিয়োগ কৰিছিল। বজা আৰু ডা-ডাঙৰীয়াসকলৰ নিজৰ অনুসন্ধিৎসাৰ উপৰিও হয়তো প্ৰজাসাধাৰণৰ শিক্ষা আৰু চিন্তাবিনোদনৰ উদ্দেশ্যেও অনুবাদৰ দিহা কৰিছিল। পৃষ্ঠপোষক বজা বা ৰাজপুৰুষ কেইজন হ'ল—কমতাপুৰৰ বজা দুৰ্লভনাৰায়ণ, পুতেক ইন্দ্ৰনাৰায়ণ, শ্ৰীমন্ত তাম্ৰধ্বজ আৰু তেওঁৰ অনুজ, ববাহ ৰাজা শ্ৰীমহামাণিক্য।

খৃষ্টীয় ত্ৰয়োদশ-পঞ্চদশ শতিকাৰ ভিতৰত কমতাপুৰত দুজন দুৰ্লভ নাৰায়ণ নামৰ বজাই ৰাজত্ব কৰাৰ উল্লেখ পুৰণি চৰিত পুথিত পোৱা যায়। এজন মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ পূৰ্বপুৰুষ চণ্ডীবৰৰ সমসাময়িক আৰু আনজন কোঁচৰজা বিশ্বসিংহৰ অভ্যুত্থানৰ সমসাময়িক বজা। চণ্ডীবৰৰ সমসাময়িক দুৰ্লভনাৰায়ণ ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ শেষ ভাগৰ নাইবা চতুৰ্দশ শতিকাৰ আদিভাগৰ বজা। বিশ্বসিংহই বিজয় দুৰ্লভনাৰায়ণক বশ কৰি কমতাপুৰৰ বজা হৈছিল সেইজন পঞ্চদশ শতিকাৰ শেষ ভাগৰ বজা। পাছৰ জন দুৰ্লভনাৰায়ণৰ উল্লেখ কেৱল ১৭শ-১৮শ শতিকাৰ চৰিত পুথিতহে পোৱা যায়। চৰিতপুথিকাৰ ঐতিহাসিক সময়জ্ঞান সকলো ক্ষেত্ৰতে নিৰ্ভৰযোগ্য নহয়। পঞ্চদশ শতিকাৰ শেষভাগত খেন বজা নীলাম্বৰে কমতাপুৰত ৰাজত্ব কৰা আৰু ১৪৯৮ খৃষ্টাব্দত নীলাম্বৰৰ ৰাজ্য নষ্টৰ বিৱৰণ পাওঁ। গতিকে দুৰ্লভনাৰায়ণ বুলি আন এজন বজা একে ৰাজ্য নষ্টৰ বিৱৰণ পাওঁ। গতিকে দুৰ্লভনাৰায়ণ বুলি আন এজন বজা একে সময়তে কমতাপুৰত বজা থকাৰ সম্ভাৱনা ক'ত? দৰং ৰাজবংশীয়নীত দ্বিতীয়-জন বজা দুৰ্লভনাৰায়ণৰ কথা উল্লেখই নাই। চতুৰ্দশ শতিকাৰ শেষৰ ফালে দুৰ্লভেন্দ্ৰ নামে আন এজন বজাই কমতাপুৰত ৰাজত্ব কৰা বুলি কামৰূপৰ বুৰঞ্জী আদিত উল্লেখ আছে। আৰিমন্তই এই দুৰ্লভেন্দ্ৰক পৰাজয় কৰি কমতাপুৰৰ বজা হোৱা বুলি উল্লেখ আছে। কিন্তু দুৰ্লভেন্দ্ৰ আৰু দুৰ্লভনাৰায়ণ একেজন বজা যে নহয় সেইটো সহজে অনুমেয়। কনকলাল বৰুৱাই তাম্ৰধ্বজৰ দুৰ্লভনাৰায়ণৰ (চণ্ডীবৰৰ সমসাময়িক) বেলেগীয়া ভাই গোড়েধ্বৰ ধৰ্মনাৰায়ণৰ পুতেক বুলি চিনাকি দিছে। উক্ত ধৰ্মনাৰায়ণ আৰু দুৰ্লভনাৰায়ণৰ মাজত যি যুদ্ধ হৈছিল সেই যুদ্ধৰ ফল স্বৰূপেই ধৰ্মনাৰায়ণে চণ্ডীবৰকে প্ৰমুখ্য কৰি সাত ঘৰ

ব্রাহ্মণ আৰু সাত বছৰ কায়স্থ দুৰ্লভনাৰায়ণৰ বাজ্যলৈ পঠায়। গতিকে তাত্ত্বিক আৰু দুৰ্লভনাৰায়ণৰ পুতেক ইন্দ্ৰনাৰায়ণ সমসাময়িক। তেওঁলোকক চতুৰ্দশ শতিকাৰ মাজভাগত থব পাৰো। দুৰ্লভনাৰায়ণ ত্ৰয়োদশৰ শেষ আৰু চতুৰ্দশৰ আদি ভাগৰ ভিতৰত উদ্ভৱ হৈছিল।

ষোড়শ শতিকাৰ বৈষ্ণৱ আন্দোলনে প্ৰান্তীয় মাতৃভাষাক মাধ্যমস্বৰূপে লৈ যি সাহিত্যৰ ঢল বোৱাই জনসাধাৰণক কাব্যৰস পান কৰাইছিল আৰু লগে লগে শাস্ত্ৰীয় জ্ঞানৰ পোহৰ বিলাইছিল, দৰাচলতে চতুৰ্দশ শতিকাৰ কবিসকলেই সেই বিষয়ত পথপ্ৰদৰ্শক। কন্দলী, সবস্বতী, কৱিবল্ল উপাধিধাৰী এই কবিসকলৰ সংস্কৃত ভাষা আৰু শাস্ত্ৰত যথেষ্ট বুৎপত্তি আছিল। ৰাজ-অনুগ্ৰহ লাভ কৰি জনসাধাৰণক শিক্ষা আৰু কাব্যানন্দ দান কৰি তেওঁলোকে শাস্ত্ৰজ্ঞানৰ সন্মুচিত প্ৰয়োগ কৰিছিল। নিজ দেশ, কাল আৰু পাত্ৰৰ উপযোগী কৰি কাব্য ৰচনা কৰাত বা পৌৰাণিক আখ্যান অনুবাদ কৰাত যি বীতি আৰু কৌশল তেওঁলোকে অৱলম্বন কৰিছিল, পৰৱৰ্তী বৈষ্ণৱযুগৰ কবিসকলে কাব্য ৰচনাৰ সেই বীতি আৰু কৌশলকেই বেছি পৰিপূৰ্ণ কৰি তুলিলে।

চতুৰ্দশ শতিকাৰ কবি কেইজনে ৰচনাৰ বিষয়বস্তু গ্ৰহণ কৰিছিল বামাণ মহাভাৰত আৰু দুই এখন পুৰাণৰপৰা। পৰৱৰ্তী যুগত প্ৰাধান্য লাভ কৰা ভাগৱত পুৰাণ আৰু হৰিবংশৰ জনপ্ৰিয়তা বিশেষ দেখা নাযায়। এই যুগৰ ৰচনা প্ৰধানকৈ অনুবাদমূলক হলেও কবিসকলে দেশ আৰু পাত্ৰৰ উপযোগী কবিবৰ কাৰণে ঠায়ে ঠায়ে নিজা ৰহণ নিদিয়াটো থকা নাই। পৰিবেশ ৰচনাত বা পৰিস্থিতি চিত্ৰনত স্থানীয় ৰহণ (Local colour) দি পাঠকৰ মন অনুৰঞ্জন কৰাৰ প্ৰচেষ্টা বিশেষভাৱে দেখা যায়।

হেম সবস্বতী : এইজনা কবি কমতাধিপতি দুৰ্লভনাৰায়ণৰ বাজ্যত থাকি আৰু সম্ভৱতঃ তেওঁৰ পৃষ্ঠপোষকতা লাভ কৰি

“প্ৰহ্লাদ চৰিত্ৰ” আৰু “হৰগোবী-সংবাদ” ৰচনা কৰে। এওঁৰ আত্মপৰিচয়সূচক পদটো অলপ দ্ব্যৰ্থক।

কমতামণ্ডল,	দুৰ্লভনাৰায়ণ,	নৃপবৰ অনুপাম।
তাহান বাজ্যত	কদ্ৰসবস্বতী	দেৱযানী কন্যা নাম ॥
তাহান তনয়	হেমসবস্বতী	ধ্ৰুৱৰ অনুজ ভাই
পদবন্ধে তেহো	প্ৰচাৰ কৰিলা,	বামনপুৰাণ চাই।

ওপৰৰ ভণিতাত হেমসবস্বতী কদ্ৰসবস্বতীৰ সন্তান নে দেৱযানীৰ, এইটো স্পষ্ট নহয়। দেৱযানী যদি কদ্ৰসবস্বতীৰ কন্যা তেন্তে হেমসবস্বতী আৰু ধ্ৰুৱ তেওঁৰ (কদ্ৰসবস্বতীৰ) নাতিহে। কিন্তু হেমসবস্বতীৰ “হৰগোবী-সংবাদ” নামৰ অপ্ৰকাশিত গ্ৰন্থত ভণিতা এনেদৰে পোৱা যায়।

ভূপ দুৰ্লভনাৰায়ণ পাত্ৰপশুপতিসুত, সৰ্ববশান্ত্ৰে পণ্ডিত সৃজান।
তাহাৰ তনয় চাৰি ধনঞ্জয় আদি কৰি, ধ্ৰুৱ ভৈল কুলত প্ৰধান।
অপৰ হেমন্ত কৰি হৰগোবীপদ সেৱি হেমসবস্বতী ভৈল নাম ॥

ওপৰৰ উদ্ধৃতি অনুসাবে পশুপতি পাত্ৰৰ চাৰিজন নাতি, তাৰ ভিতৰত প্ৰধান ধ্ৰুৱ। ইয়াত হেমন্ত হেমসবস্বতীৰে অগ্ৰতম নাম বুলি উল্লেখ কৰিছে। পশুপতি পাত্ৰৰ পুত্ৰ সম্ভৱতঃ কদ্ৰ সবস্বতী। “কদ্ৰ আৰু পশুপতি সমাৰ্থক শব্দ, গতিকে “পাত্ৰপশুপতিসুত” বাক্যাংশই কদ্ৰসবস্বতীক উল্লেখ কৰিছে নে, হেমসবস্বতীয়ে নিজকে উল্লেখ কৰিছে সেইটো বুজা কঠিন হৈ পৰিছে। পশুপতি কদ্ৰসবস্বতীৰ পিতাক হওক বা নহওক, এই কথা ঠিক যে তেওঁ প্ৰতিষ্ঠাবান মানুহ আছিল আৰু দুৰ্লভনাৰায়ণ ৰজাৰ উচ্চ কৰ্মচাৰী আছিল।

হেমসবস্বতী পুৰুষাৰুজমে পণ্ডিত বংশৰ ল’ৰা। বাপেক কদ্ৰসবস্বতীও সংস্কৃতজ্ঞ আছিল। সবস্বতী উপাধি পাণ্ডিত্যৰ পৰিচায়ক। হেমসবস্বতীয়ে বামন-পুৰাণৰপৰা প্ৰহ্লাদ চৰিত্ৰৰ ঘটনা লোৱা বুলি উল্লেখ কৰিছে যদিও বৰ্তমান প্ৰচলিত সংস্কৃত বামন-পুৰাণত বিষ্ণুৰ নবসিংহ অৱতাৰ গ্ৰহণ আৰু শিশু প্ৰহ্লাদৰ বিষ্ণুভক্তিৰ বিৱৰণ নাই। চতুৰ্দশ শতিকাত প্ৰচলিত বামন-পুৰাণত হয়তো এই আখ্যান সংযুক্ত আছিল। কোনো কোনো পণ্ডিতৰ মতে “বামন-পুৰাণ” নামে এখন মহাপুৰাণ আছিল, সেইখন সম্পূৰ্ণই লুপ্ত পালে। বৰ্তমানে প্ৰচলিত “বামন-পুৰাণ” এখন উপপুৰাণ মাত্ৰ।

“প্ৰহ্লাদ চৰিত্ৰ” এখনি সৰু বৰ্ণনাত্মক কাব্য। দানৱৰাজ হিৰণ্যকশিপুৰে পুতেক প্ৰহ্লাদক বিষ্ণুভক্তি আচৰণ কৰা কাৰণে কৰা উৎপীড়ন আৰু শেষত নবসিংহ ৰূপী বিষ্ণুৰ হাতত হিৰণ্যকশিপুৰ বধৰ বিৱৰণ কাব্যখনত পোৱা যায়। তেওঁৰ বৰ্ণনা সৰল আৰু ঘৰুৱা, ভাষাৰ আড়ম্বৰ নাই। কঠিন বা যুক্তাক্ষৰবোৰ কোমল কৰি ব্যৱহাৰ কৰিছে। ‘ব’ ঠাইত ‘ল’, ‘স’, ‘শ’ ব’ ঠাইত স্থান বিশেষে ‘থ’, ‘ও’কাৰৰ ঠাইত ‘উ’কাৰ, ‘ব’কাৰৰ ঠাইত কোনো ঠাইত ‘ও’কাৰ, ‘অ’ৰ ঠাইত ‘ও’কাৰ, হ্ৰস্ব-দীৰ্ঘ আৰু দন্ত্য আৰু মূৰ্দ্ধন্তৰ অভেদ ব্যৱহাৰ সৰনে দেখা যায়।

[বিসেখোত (বিশেষত), অগিআন (অজ্ঞান), আদেখিলা (আদেশিলা), বংখত (বংশত), সবোচতি (সবস্বতী), হিবণ্যোক (হিবণ্যক), (পোতিকাৰ প্ৰতিকাব), বিষ্টু (বিষ্ণু), বৈখানল (বৈখানব), দামুদৰ (দামোদৰ) ইত্যাদি প্ৰয়োগ লক্ষণীয়]

প্ৰহ্লাদ চৰিত্ৰত সূক্ষ্ম কলাবোধ আৰু সদূৰ-প্ৰসাৰী কল্পনাৰ পৰিচয় পোৱা নাযায়, কিন্তু পৰিস্থিতি আৰু ঘটনাৰ সবল, আৰু সহজবোধ্য বিৱৰণ আছে। “দান্তভান্ধা সৰ্পৰ ফেকনি মাত্ৰ সাৰ”; “হৰি যাক বন্ধা কৰে মাৰে তাক কুনে”; “মোহোৰ বংশত উপজিল ধুমকেতু”—এনে ধৰণৰ বাক্যই কাব্যখনৰ বৰ্ণনা সাধাৰণ পাঠকৰ গ্ৰহণীয় কৰি তুলিছে। সহজ আৰু স্বক্ৰীয়া পৰিৱেশৰ যোগেদি বিষয়বস্তু প্ৰকাশ কৰিছে যদিও প্ৰয়োজন অনুসৰি চিত্ৰচমৎকাৰী বৰ্ণনাও দিছে:—

হেন দেখি নাৰায়ণে গুণে মনে মনে।
মোক যে এনুৱা চোটে আন সহে কুনে ॥
গিৰ গিৰ শৰদে লৰিলা ভূমিচাল।
ঘনে ঘনে কাম্পান্ত পৃথিৱী সাত তাল ॥
চোবাবে দখন অতি তেজয় আটাস।
সৰ্গ মৰ্ত পাতলত লাগিল তবাস ॥
থলে য়েবে যুজে থল যাই বসাতল।
জলে য়েবে যুজে জল সূথায় সকল ॥
গিৰিত যুজয় গিৰি খণ্ড খণ্ড হয়।
দেবাসুৰে নৰে বোলে মিলিল প্ৰলয় ॥

প্ৰহ্লাদ চৰিত্ৰ বিষ্ণুৰ মাহাত্ম্য প্ৰকাশক কাব্য। গতিকে বৈষ্ণৱ ধৰ্ম আৰু বিষ্ণু ভক্তিৰ বৰ্ণনা বা মাহাত্ম্য থকাতো স্বাভাৱিক।

“মাধৱেসে পিতা-মাতা মাধৱেসে প্ৰাণ
মাধৱত পৰে কুন বন্ধু আছে আন ॥”

* * *
নমো নাৰায়ণ নিবঞ্জন যদুপতি।
তোমাৰ চৰণে মোৰ নিমজোক মতি ॥

ভকত বংসল প্ৰভু কৰুণা সাগৰ।
মঞি অনাথক নচাডিবা দামুদৰ ॥
অভয় চৰণে মঞি পশিলো শৰণ।
অপাৰ সাগৰে পাৰ কৰা নাৰায়ণ ॥

ওপৰত উদ্ধৃত পংক্তিৰ লগত বৈষ্ণৱ যুগৰ কাব্যৰ ভণিতাৰ পাৰ্থক্য ক’ত?

হেমসবস্বতীৰ অন্তৰ্গত এই “হৰগোবী-সংবাদ”ত ভাবকাসুৰৰ অত্যাচাৰ, শিৱৰ তপস্তা, মদন ভঙ্গ, হৰ-পাৰ্শ্বতীৰ বিবাহ, কাণ্টিকৰ জন্ম আদিৰ বিৱৰণ পোৱা যায়। কালিদাসৰ কুমাৰসম্ভৱ, কালিকাপুৰাণ আদি গ্ৰন্থৰ প্ৰভাৱ কাব্যখনত পোৱা যায়। হেমসবস্বতীৰ কৱিৰঞ্জনৰ পৰিচয় এই কাব্যত ভালৈ ধৰণে পোৱা যায়। এই পুথি প্ৰকাশ হলে হেমসবস্বতীৰ কাব্য-প্ৰতিভা সম্যক আলোচনা সম্ভৱ হব।

কৱিৰত্ন সবস্বতী : হেমসবস্বতীৰ প্ৰায় সমসাময়িক আৰু কমতাবাজ ছুৰ্ভনাৰায়ণৰ পুত্ৰ ইন্দ্ৰনাৰায়ণৰ

পৃষ্ঠপোষকতা লাভ কৰা কৱি কৱিৰত্ন সবস্বতী বৰপেটা অঞ্চলৰ ছোটশিলা নামে গাঁৱৰ চক্ৰপানি শিকদাৰৰ পুত্ৰ। চক্ৰপানি শিকদাৰ বজাৰ কৰ্মচাৰী আছিল। কৱিৰত্ন সবস্বতীৰ ভণিতা অনুসৰি চক্ৰপানি আছিল—“পণ্ডিত-তিলক, কুল-প্ৰকাশক, নিষ্কলঙ্ক যেন শশী।” ছুৰ্ভনাৰায়ণৰ কাল যদি ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ শেষ আৰু চতুৰ্দশ শতিকাৰ আগছোৱাৰ ভিতৰত ধৰা যায় তেন্তে কৱিৰত্ন সবস্বতীক আমি চতুৰ্দশ শতিকাৰ মাজভাগত স্থাপন কৰিব পাৰো। কৱিৰত্ন সবস্বতীৰ ভণিতাৰ “হোক-নৰেশ্বৰ পাঞ্চ-গোবেশ্বৰ পিতা পুত্ৰে চিবঞ্জীৰ”—পংক্তিটোৱে ইন্দ্ৰনাৰায়ণ আৰু তেওঁৰ পিতৃ ছুৰ্ভক বুজাইছে নে নাইবা ইন্দ্ৰনাৰায়ণ আৰু তেওঁৰ পুতেকক (নাম উল্লেখ নাই) বুজাইছে স্পষ্টভাৱে জনা নাযায়। যদি ছুৰ্ভনাৰায়ণ আৰু ইন্দ্ৰনাৰায়ণক “পিতাপুত্ৰ” বুলি উল্লেখ কৰিছে তেন্তে তেওঁ হেমসবস্বতীৰ সম্পূৰ্ণভাৱেই সমসাময়িক হব আৰু তেওঁক তেতিয়া চতুৰ্দশ শতিকাৰ আদিভাগত থব লাগিব। ভণিতাটো এনে:—

নৃপ শিবোমনি, দেৱ মহামান, ছুৰ্ভনাৰায়ণ ৰাজা।
নিতে পুত্ৰৱতে পালিলা সততে, পৃথিৱীৰ যত প্ৰজা ॥

তাহান তনয়,	ভৈল ধৰ্মময়,	ইন্দ্ৰনাৰায়ণ দেৱ ।
মহাবীৰ ধীৰ,	স্বভাৱে গম্ভীৰ,	নিতে কৃত হৰি সেৱ ॥
নিজ বাহুবলে,	পাইলা-অৱিকলে,	অখণ্ড মহীমণ্ডলে ।
যাত খাটে নাগি,	সততে প্ৰণামি,	বিপক্ষ নৃপসকলে ॥
যাত সৰ্ববক্ষণ	ইন্দ্ৰনাৰায়ণ	ববদেস্ত সদাশিৱ ।
হোক নৰেশ্বৰ	পাঞ্চ গোবেশ্বৰ,	পিতাপুত্ৰ চিবঞ্জীৰ ॥
ছোট শিলা নাম	আছে এক গ্ৰাম,	যত গ্ৰাম মध्ये সাৰ ।
আছিল তথাত	জগত প্ৰখ্যাত	চক্ৰপাণি শিকদাৰ ॥

*

*

*

তাহান তনয় আতি শুভময় কৰিবত্ন সবস্বতী ।
 দ্ৰোণপৰ্বৰ পদ জয়দ্রথ বধ কৌতূহলে নিগদতি ॥

এই কৰিবত্ন সবস্বতীয়ে বংশধৰ হ'ল মাধৱদেৱৰ ভাগিনীয়েক বামচৰণ ঠাকুৰ ।
 কৰিবত্ন সবস্বতীৰপৰা বামচৰণ ঠাকুৰলৈ সাত পুৰুষৰ আঁতৰ ।

কৰিবত্ন সবস্বতীয়ে মহাভাৰতৰ দ্ৰোণপৰ্বৰ জয়দ্রথ বধৰ কাহিনীটো কাব্য
 আকাৰে বৰ্ণনা কৰিছে । অসমীয়া সাহিত্যৰ চানেকিৰ প্ৰথম খণ্ডত উদ্ধৃত
 কৰা “কৈলাশ বৰ্ণনা” অংশটোৰপৰা কৰিবত্ন সবস্বতী কৱি-প্ৰতিভাৰ কিছু
 আভাস পাব পাৰি । মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ ‘হৰমোহন’ৰ উপবন বৰ্ণনাৰ সমকক্ষ
 নহলেও প্ৰায় ওচৰে-ওচৰে যাৰ পৰা কাব্য-সৌন্দৰ্য্য কৈলাশ-বৰ্ণনাত আছে বুলি
 কলে ভুল নহব । কৈলাশৰ ফল-ফুলৰ শোভা, প্ৰমথ অৰ্থাৎ শিৱৰ অনুচৰ
 বোৰৰ বিস্ময়জনক বৰ্ণনা, নাগৰিকাসকলৰ ৰূপ-যৌৱন আৰু মদন-চঞ্চল হাৰ-
 ডাৱৰ সুন্দৰ বিৱৰণ কৈলাশ-বৰ্ণনাত পোৱা যায় । কিন্তু মাধৱ কন্দলী বা হৰিহৰ
 বিপ্ৰৰ বৰুৱা চিত্ৰ আৰু জতুৱা ঠাচ কৰিবত্ন সবস্বতীৰ বচনাত বিশেষ পোৱা
 নাযায় ।

কদ্ৰ কন্দলী : এই সময়ৰে আন এজন বৈষ্ণৱ কৱি হ'ল কদ্ৰ কন্দলী ।
 এওঁ পৃষ্ঠপোষকতা বা অনুপ্ৰেৰণা লাভ কৰিছিল “শ্ৰীমন্ত

তান্দ্ৰধ্বজ”ৰপৰা । কামেশ্বৰ ছৰ্গভনাৰায়ণৰ প্ৰতিদ্বন্দ্বী আৰু সমসাময়িক বজা

ধৰ্ম্মনাৰায়ণৰ এওঁ পুতেক বুলি মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ কোনো চৰিতপুথিৰপৰা
 জনা যায় । ৮কনকলাল বৰুৱাৰ মতে প্ৰাচীন-কামৰূপ-কমতা ৰাজ্যৰ পূব
 অঞ্চলত ছৰ্গভনাৰায়ণে আৰু পশ্চিম অঞ্চলত ধৰ্ম্মনাৰায়ণে চতুৰ্দশ শতিকাৰ
 আগভাগত ৰাজত্ব কৰিছিল । উক্ত ধৰ্ম্মনাৰায়ণৰ পুতেকেই তান্দ্ৰধ্বজ । বামচৰণ
 ঠাকুৰৰ শঙ্কৰ-চৰিত মতে আকৌ ছৰ্গভনাৰায়ণহে গোড়েশ্বৰ আছিল,
 কামেশ্বৰ বা কামৰূপেশ্বৰ আছিল ধৰ্ম্মনাৰায়ণহে । এই ধৰ্ম্মনাৰায়ণেই
 ছৰ্গভনাৰায়ণৰ লগত যুদ্ধ আৰু শেষত সন্ধি কৰি ব্ৰহ্মপুত্ৰেদি উজাই
 আহি ঘৰঘাটত পুতেক তান্দ্ৰধ্বজক লগ পাইছিলহি । বামচৰণ ঠাকুৰৰ এই
 বিৱৰণ আন চৰিত পুথিয়ে সমৰ্থন নকৰে, তেওঁলোকৰ মতে ছৰ্গভনাৰায়ণহে
 কামেশ্বৰ আছিল । বামচৰণে সম্ভৱতঃ ভুল কৰি কামেশ্বৰ ছৰ্গভনাৰায়ণক
 গোড়েশ্বৰ কৰিলে আৰু গোড়েশ্বৰ ধৰ্ম্মনাৰায়ণক কামেশ্বৰ পাতিলে । গতিকে
 তান্দ্ৰধ্বজ কামেশ্বৰৰ পুতেক নে গোড়েশ্বৰৰ পুতেক সেই বিষয়ে খাটাং
 মত দিয়া টান । মুঠতে ইয়াকেই কব পাৰি যে তান্দ্ৰধ্বজ ছৰ্গভনাৰায়ণতকৈ
 বয়সত সৰু যদিও সমসাময়িক পুৰুষ আৰু ইন্দ্ৰনাৰায়ণৰ সমবয়সী । ইন্দ্ৰনাৰায়ণৰ
 উদ্ভৱকাল চতুৰ্দশ শতিকাৰ মাজভাগত, তান্দ্ৰধ্বজো সেই সময়ৰে হ'ব । তান্দ্ৰধ্বজ
 ধৰ্ম্মৰ ক্ষেত্ৰত উদাৰপন্থী আছিল ; কৱিৰ মতে তেওঁ “বিষ্ণুৰ ভকত মহামায়াৰ
 সেৱক” আছিল ।

কদ্ৰ কন্দলীয়ে দ্ৰোণপৰ্বৰ অন্তৰ্গত জয়দ্রথ বধ নামৰ উপপৰ্বৰ ভিতৰুৱা
 শিনিপুত্ৰ সাত্যকিৰ যুদ্ধবাত্ৰা আৰু বীৰত্বব্যঞ্জক বৰ্ণনাখিনি অনুবাদ কৰিছে ।
 কদ্ৰ কন্দলীয়ে মূল মহাভাৰতৰ বিৱৰণ স্থান বিশেষে চমুৱাইছে, স্থান বিশেষে
 বহুলাইছে আৰু স্থান বিশেষে মূলৰ সম্পূৰ্ণ অনুসৰণ কৰিছে । অনুবাদখিনি যুদ্ধৰ
 বিৱৰণেৰে পৰিপূৰ্ণ, বৈষ্ণৱ যুগৰ বধ কাব্যৰ যুদ্ধৰ বিৱৰণৰ লগত বীতিগত
 সাদৃশ্য দেখা যায় । চৰিত্ৰ সৃষ্টি আৰু যুদ্ধৰ বিৱৰণৰ বাহিৰে অন্ত পৰিস্থিতি বা
 পৰিৱেশ বচনাৰ কোনো অৱকাশ কাব্যখনত নাই । মানৱ মনৰ বিভিন্ন
 অৱস্থাত হোৱা ক্ৰিয়া-প্ৰতিক্ৰিয়াৰ বিশেষ আভাস নাপাওঁ । কিন্তু
 যুদ্ধৰ বিৱৰণ দিয়াত দক্ষতা নথকা নহয় । ঠায়ে ঠায়ে অৱশ্যে ঘৰুৱা
 উপমা বা চিত্ৰ সংযোজনা কৰি পাঠকৰ হৃদয়গ্ৰাহ কৰিবলৈ কৰি সক্ষম
 হৈছে ।

“সাত্যকি-প্ৰৱেশ”ৰ ভাষাত আমি প্ৰাক্-শঙ্কৰী যুগৰ বৈয়াকৰণিক
 নিদৰ্শন “ইব” প্ৰত্যয়ান্ত অতীতকৃদন্ত পদৰ প্ৰয়োগত বিশেষভাৱে দেখা
 পাওঁ ।

হৰিহৰ (বৰ) বিপ্ৰঃ কমতাপুৰৰ বজাৰ অনুপ্ৰেৰণা লাভ

কৰা কৱিসকলৰ ভিতৰত হৰিহৰ বিপ্ৰ

সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ। কৱিয়ে আত্মপৰিচয় প্ৰসঙ্গত এইদৰে লেখিছে :—

জয় জয় নৃপবৰ দুৰ্লভনাৰায়ণ ৰাজা

কামতাপুৰে ভৈলা বীৰবৰ।

সপুত্ৰবান্ধৱে য়েবে সুখে ৰাজ্য কৰন্তোক

জীৱন্তোক সহস্ৰ বৎসৰ ॥

তাহান ৰাজ্যত থিত সৰ্বজন মনোনীত

অশ্বমেধ পৰ্বৰ মধ্যো সাৰ।

বিপ্ৰ হৰিহৰ কৱি হৰিৰ (গাঁৱীৰ ?) চৰণ সেৱি

পদবন্ধে কৰিলো প্ৰচাৰ ॥

কৱিৰ পৃষ্ঠপোষক দুৰ্লভনাৰায়ণ বজাক কোনো কোনো সমালোচকে পঞ্চদশ শতিকাৰ শেষভাগত স্থাপন কৰিব খোজে (১)। বামানন্দ বিজ্ঞ আৰু বামচৰণ ঠাকুৰৰ ৰচিত শঙ্কৰ-চৰিত পুথিত কোঁচৰজা বিশ্বসিংহই কমতাপুৰৰ দুৰ্লভনাৰায়ণ নামৰ বজাৰ মৃত্যুৰ কেইবছৰমানৰ পাছতে কমতাৰ বজা হোৱাৰ কথা উল্লেখ আছে। উক্ত উল্লেখৰ ওপৰত ভেটি কৰি আৰু সপ্তদশ শতিকাৰ বৈষ্ণৱ প্ৰচাৰক বংশীগোপাল দেৱৰ পূৰ্ব পুৰুষ হৰিবৰ বিপ্ৰ আৰু কৱি হৰিহৰ (বৰ) বিপ্ৰ একেজন বুলি দেখুৱাবৰ চেষ্টা কৰি দ্বিতীয় এজন দুৰ্লভনাৰায়ণ বজাৰ অস্তিত্ব অনুমান কৰা হৈছে। উক্ত অনুমান সত্য বুলি মানি লবলৈ টান। প্ৰথমতে চৰিত পুথিত উল্লেখ থকা দ্বিতীয় এজন দুৰ্লভনাৰায়ণৰ অস্তিত্ব আমি ঐতিহাসিক দৃষ্টি কোণেৰে চালে স্বীকাৰ কৰি লব নোৱাৰোঁ। ১৪৯৮ খৃষ্টাব্দত খেন বংশৰ শেষ বজা নীলাধৰৰ ৰাজধানী কমতাপুৰ বঙ্গৰ নবাব হোচেন শাহে অধিকাৰ কৰে। নীলাধৰৰ পতনৰ ফলত হোৱা অৰাজকতাৰ সুবিধা লৈ বিশ্বসিংহ কমতাৰ অধিকাৰী হয়। গতিকে নীলাধৰৰ অস্তিত্ব আৰু কমতাপুৰবংশৰ বিলুপ্তি মানি ললে সেই একে সময়তে আন এজন দুৰ্লভনাৰায়ণক কমতাৰ অধিপতিৰূপে মানি লোৱা টান। দৰং ৰাজবংশাৱলী বিশ্বসিংহৰ কাৰ্য্য সম্পৰ্কে বেছি বিশ্বাসযোগ্য পুথি। দৰং ৰাজবংশাৱলীয়ে তেনে কোনো দুৰ্লভনাৰায়ণ

বজাৰ উল্লেখ কৰা নাই। বংশীগোপালদেৱৰ পূৰ্বপুৰুষ হৰিবৰ বিপ্ৰই চৰিত পুথি, পুৰাণ আৰু ভাৰতৰ পদ ৰচনা কৰিছিল আৰু তেওঁৰ উদ্ভৱকালো পঞ্চদশ শতিকাৰ শেষৰ ফালে নিৰ্ণয় কৰিব পাৰি। কিন্তু উক্ত হৰিবৰ বিপ্ৰ আহোম ৰাজ্যৰ অধিবাসী আছিল আৰু উজনি খণ্ডত বসবাস কৰিছিল। গতিকে তেওঁ কমতাপুৰৰ বজাৰ অনুপ্ৰেৰণা লাভ কৰা সম্ভৱ নহয়। উজনি বা দৰং-নগাঁও অঞ্চলৰপৰা ভটিয়াই গৈ কমতাপুৰৰ বজাৰ পৃষ্ঠপোষকতা লাভ কৰা বুলি ধৰি ললে অনুমানৰ ওপৰত অধিক নিৰ্ভৰ কৰিব লগা হয়। গতিকে চতুৰ্দশ শতিকাৰ প্ৰথমার্দ্ধৰ দুৰ্লভনাৰায়ণ বজাই হৰিহৰ (বৰ) বিপ্ৰৰ পৃষ্ঠপোষক আছিল বুলি ধৰাই বেছি সমীচীন হ'ব।

হৰিহৰ (বৰ) বিপ্ৰৰ ছখন পুথি পোৱা গৈছে। ছয়োখন কাব্যৰ বিষয়বস্তু পিতা-পুত্ৰৰ বণ আৰু পুত্ৰৰ হাতত পিতাৰ পৰাভৱ। ছয়োখন কাব্য জৈমিনীয় আশ্বমেধিক পৰ্বত থকা আখ্যানৰ অনুবাদ; এখন হ'ল (বক্ৰবাহনৰ যুদ্ধ) আৰু আনখন (লৱ-কুশৰ যুদ্ধ)। মূল জৈমিনি ভাৰতত অৰ্জুনে যুধিষ্ঠিৰৰ অশ্বমেধ যজ্ঞৰ ঘোঁৰাৰ অনুসৰণত যাওঁতে কেনেকৈ মণিপুৰ নগৰত তেওঁৰে পুত্ৰ বক্ৰবাহনৰ লগত নিচিনি-নাৰ্জানি যুদ্ধ কৰি মৃত্যুৰ মুখত পৰিলে আৰু পুতেক বক্ৰবাহনে মাক চিত্ৰাঙ্গদা আৰু নাগকন্তা উলুপীৰ (অৰ্জুনৰে অত্যাচাৰ পত্নী) পৰামৰ্শমতে পাতালৰপৰা সঞ্জীৱনী মণি আনি বাপেকক পুনৰ্জীৱিত কৰিলে—এইখিনি বৰ্ণনা দিওঁতে প্ৰসঙ্গক্ৰমে লৱ-কুশৰ লগত ৰামৰ যুদ্ধ বৰ্ণনা কৰিছে। মূল জৈমিনিত বক্ৰবাহনৰ যুদ্ধ আধিকাৰিক আৰু লৱ-কুশৰ যুদ্ধ প্ৰাসঙ্গিক আখ্যান। অসমীয়া কৱিয়ে একে লক্ষণযুক্ত ছয়োটা আখ্যান স্বতন্ত্ৰ কাব্য ৰূপে ৰচনা কৰিছে। প্ৰত্যেকখন কাব্যতে ছ-শৰ ওচৰা-ওচৰিকৈ পদ আছে।

আখ্যান দুটা অসমীয়া ৰূপ দিওঁতে কৱিয়ে মূল জৈমিনীয় বৰ্ণনাৰ লগত সতৰ্ক সঙ্গতি ৰাখিছে; মূলৰপৰা বৰ বিশেষ আঁতৰি যোৱা নাই। কিন্তু দেশ, কাল আৰু পাত্ৰৰ উপযোগী কৰিবলৈ স্থান বিশেষে বৰ্ণনাৰ কিছু বঢ়া-টুটা কৰিব লগা হৈছে নাইবা মূল আখ্যানক বিকৃত নকৰাকৈ বাদ দিব পৰা কথা পৰিহাৰ কৰিছে আৰু মূলত নথকা ছই-চাৰি আধাৰ কথা সংযোগ কৰি বৰ্ণনীয় বিষয়ত বহণ সানিছে। বৰ্ণনীয় বিষয়ৰ লগত যদি পাঠকে অন্তৰঙ্গতা স্থাপন কৰিব পাৰে, বৰ্ণনাই যদি পাঠকৰ অন্তৰ স্পৰ্শ কৰি ৰসাত্মকভূতি সৃষ্টি কৰিব পাৰে তেন্তে কৱিৰ কাব্যৰচনা সাৰ্থক হৈছে বুলি কব পাৰি। হৰিহৰ বিপ্ৰয়ো তেওঁৰ

(১) ডঃ মহেশ্বৰ নেওগৰ “লৱ-কুশৰ যুদ্ধ”ৰ পাতনি চাওক।

পাঠক-গোষ্ঠীক সততে মন-চক্ৰৰ আগত ৰাখি, তেওঁলোকৰ কচি আৰু সংস্কৃতিৰ লগত খাপ খোৱাকৈ কাব্য ছখন ৰচনা কৰিছে। কিন্তু সেই বুলি মূলৰ ঘটনা বা পৰিৱেশ বিকৃত কৰা নাই, নাইবা অনুবাদ কৰোঁতেও মূল বৰ্ণনাৰ অৰ্থ পৰিৱৰ্ত্তন কৰা নাই। ছয়োখন কাব্যত বৰ্ণিত হোৱা ঘটনাৰ পাৰস্পৰ্য্যই, পৰিস্থিতি আৰু অৱস্থাসমূহে আৰু চৰিত্ৰসমূহৰ ৰূপৰেখাই (outlines) জৈৱমিতিক অনুসৰণ কৰিছে, তাত অসমীয়া কবিতাৰ নিজা সৃষ্টি বৰ বেছি নাই। কিন্তু বিভিন্ন পৰিস্থিতি বা অৱস্থা আৰু চৰিত্ৰসমূহৰ উক্তি প্ৰত্যুক্তি আৰু মনৰ ভাৱ অসমীয়া পাঠকৰ হৃদয়সংবাদী কৰিবৰ উদ্দেশ্যে প্ৰয়োজন অনুসাৰে উজ্জ্বল আৰু অসমীয়া জীৱনৰ লগত সঙ্গতি ৰাখি বঢ়া-টুটা কৰিছে।

বক্ৰবাহনৰ যুদ্ধত কৰিয়ে মণিপুৰ নগৰৰ বিৱৰণ প্ৰসঙ্গত নগৰৰ ঘৰ-ছৱাৰ, হাটী-বাটী, গছ-গছনি, ফল-ফুল, ঘৰৰ ভিতৰৰ দেৱালৰ চিত্ৰকৰ্ম—এই সকলো বোৰত অসমৰ ঘৰ-বাৰী, ফল-ফুল, চৰাই-চিৰিকতিৰ প্ৰতিচ্ছবি পোৱা যায়। দেৱালৰ চিত্ৰকৰ্মৰপৰা প্ৰাচীন অসমৰ ভিত্তি চিত্ৰকলাৰ আভাস পাব পাৰি।

এইদৰে লৱকুশৰ যুদ্ধত বামৰ পুংসৱন ক্ৰিয়াৰ বিৱৰণ আমাৰ অসমত এতিয়াও প্ৰচলিত পুংসৱন ক্ৰিয়াৰ প্ৰতিচ্ছবি মাত্ৰ। যুদ্ধৰ বিৱৰণত, প্ৰতিদ্বন্দ্বী বোদ্ধাৰ দস্তোক্তি বা কথাৰ কটাকটিত, স্বামী হেৰুৱা নাবীৰ বিলাপ-বিননিৰ বৰ্ণনা দিয়াত আৰু সামান্য অথচ মনত লাগি যোৱা ঘৰুৱা চিত্ৰ একোটা দাঙি ধৰাত হৰিহৰ বিপ্ৰৰ দক্ষতা দেখা যায়। চৰিত্ৰবিলাকৰ মুখত স্থান বিশেষে এনে ভাষা দিয়া হৈছে যাৰ ফলত চৰিত্ৰৰ গাভীৰ্য্য বা মহত্ব হ্ৰাস পাইছে, কিন্তু সাধাৰণ গাঁৱলীয়া পাঠকৰ বা শ্ৰোতাই তেনে মৰ্যাদাহীন উক্তি বা প্ৰত্যুক্তিত বস নাপায় নাথাকে। উদাহৰণ স্বৰূপে বামে লৱ-কুশৰ পৰিচয় সোধোঁতে লৱ-কুশই উপলব্ধ কৰি বামক বিদ্ৰূপ কৰা কাৰ্য্যই চৰিত্ৰ দুটিৰ মৰ্যাদা হানি কৰিছে। সেইদৰে সেৱা কৰিবলৈ আহোঁতে অৰ্জুনে বক্ৰবাহনক গোৰ মাৰি দি নটীনীৰ ল'ৰা বুলি গালি দিয়াৰপৰা অৰ্জুনে চৰিত্ৰৰ মহত্ব নষ্ট হৈছে। কিন্তু সাধাৰণ পাঠকে এনে ব্যৱহাৰত একো অসঙ্গতি দেখা নাপায়, তেওঁলোকৰ পক্ষে ই স্বাভাৱিক।

ঘৰুৱা চিত্ৰৰ যোগেদি একোটা অৱস্থা বা পৰিস্থিতি দাঙি ধৰাত হৰিহৰ বিপ্ৰৰ অসামান্য দক্ষতা দেখা যায়। এই বিষয়ত তেওঁক মাধৱ কন্দলীৰ সমকক্ষ বুলিব পাৰি। ভীষ্ম, দ্ৰোণ আদি প্ৰসিদ্ধ বীৰক পৰাজয় কৰা, মহাদেৱক

যুদ্ধত সন্তুষ্ট কৰা অৰ্জুনে যেতিয়া অজ্ঞাতকুলশীল বক্ৰবাহনৰ হাতত পৰাজয় হোৱাৰ সম্ভাৱনা দেখা পালে তেতিয়া এইদৰে বেজাৰ কৰিছে :—

দেৱাসুৰ মনুষ্যক সবাকো জিনিলো ৰণে

তেবেসে বোলাইলো সবাসাটী।

হস্তী গুচি মাখী ভৈলো গো খোজত তল গৈলো

কচুত ভাঙিলো নই কাচি ॥

সেইধৰণে অৰ্জুনে ভীষ্ম-দ্ৰোণক বধ কৰা কথা কৈ বীৰত্বৰ ববাই কৰা দেখি বক্ৰবাহনে এইদৰে তিৰস্কাৰ কৰিছে :—

কপাস কাটিয়া যেন শশা দেই লৰ।

লোকক জনাৰে বৃক্ষ পাৰিলোহো বৰ ॥

ছদ্ম কৰি মাৰি আছা ভীষ্ম কৰ্ণ দ্ৰোণ।

তুমি বোলা মোৰ সম বীৰ আছে কোন ?

বক্ৰবাহনে অৰ্জুনেৰ ঘোঁৰা ধৰি পিছত বাপেক বুলি জানি বৰিবলৈ যাওঁতে অৰ্জুনে বক্ৰবাহনক ভয় খাই শৰণ লবলৈ যোৱা বুলি এইদৰে কৈছে :—

আগে যেন মনুষ্যে লৰৰে খৰতৰি

ছাগ বুলি বাঘৰ লাজত দেই জৰি,

ভয়তে মনুষ্যে নেৰে পাছে নেৰে বাঘে

তোৰ মোৰ পটন্তৰ ভৈল সেই ভাগে।

অৰ্জুনেৰ মৃত্যু শুনি চিত্ৰাঙ্গদা মূৰ্ছা যোৱাত পৰিচাৰিকাবোৰৰ “কেহোজনী ছুন্ধি কেহো মাথে দেই পানী, আদালোন কেহোজনী মুখে দেই আনি।”

লৱ-কুশৰ যুদ্ধ কাব্যত লক্ষণৰ সেনা দেখি কুশৰ মনত অলপ সংকোচ ভাৱ দেখি লৱই এনেকৈ উত্তৰ দিছে :—

সমস্ত সেনাক মাৰিবোহো সমৰত

কোমোৰাত খাণ্ডাৰ প্ৰহাৰ যেন মত ॥

কলক যেমত গুৰি কাটিয়া পেলায়।

যেন মতে পকা আম জোকাৰি পেলায়।

সেই মতে ৰিপু সেনা মাৰিবো নিশ্চয় ॥

ভোমৰ আগত সেনা তুণৰ সদৃশ ।
 নিজৰ পানীক অগণি কৰে কিস ॥
 সিংহক যুঁজিতে পাবে ছাগলৰ ধাৰে ।
 সাগৰক বান্ধি বাথে খেৰৰ পাথৰে ।
 মকৰাই মেক শৃঙ্গ ভাঙিবাক পাবে ।
 মানুহৰ পিপৰা পাব হয় কি সাগৰে ॥

তলত উদ্ধৃত কৰা প্ৰবচনৰ দৰে পংক্তিসমূহ লক্ষ্যণীয় :—

- (১) চোৰৰ হাতত চেং সেন্দূৰ নেবায় ।
- (২) খং নামে চঙালক সহিতে নপাৰি ।
- (৩) কুঠাৰে নকাটে নখে বিদাৰিতে চান ।
- (৪) শাহ কঢ়া ফাক যেন তেতেলী টেঙাৰ । (বজ্জবাহনৰ বুদ্ধ)
- (৫) লোণ নাও তল গৈল আঙুলিক চাখা ।
- (৬) পাঞ্চে কি কবিলে পাবে মুখ-উকথন্তে । (লরকুশৰ বুদ্ধ)

হৰিহৰ বিপ্ৰৰ ভাষা সমসাময়িক আন কবিতাকৈ ঠায়ে ঠায়ে অৰ্দ্ধাচীন যেন লাগে । জনপ্ৰিয় কাব্য বুলিয়েই হয়তো কিছু প্ৰক্ষিপ্ত নোহোৱাকৈ থকা নাই । “ইব” প্ৰত্যয়ান্ত অতীত কৃদন্ত পদ, সংযোজক স্বাৰ্থিক “এব” অনুসৰ্গ; আৰু অপ্ৰচলিত আৰু অচিনাকি শব্দৰ ব্যৱহাৰে প্ৰাক্-শঙ্কৰী যুগৰ ভাষাৰ নিদৰ্শন দাঙি ধৰে । কবিয়ে গোবীৰ (কোনো পুথিত “হৰিৰ”) চৰণ সেৱা কবিলেও বিষ্ণুৰ প্ৰতিও সমানেই ভক্তি আৰু বিষ্ণুক দেৱশ্ৰেষ্ঠ বুলি দুইখন কাব্যৰ অনেক ঠাইত কৈছে । প্ৰত্যেক অধ্যায়ৰ অন্তত হৰিৰ নাম লবলৈ কাব্যৰ মাজে মাজেও সন্নিবিষ্ট কৰিছে । “কৃষ্ণ হেন দেৱক স্বৰিবে পানবিলি ॥ জীৱন্তাব মৰন্তাব গতি নাৰায়ণ । উপাসিয়া ক্ষণেক স্মৰা জনাৰ্দ্দন ॥” এনে ধৰণৰ বৈষ্ণৱ-ভাৱযুক্ত পদ কাব্যৰ মাজে মাজে পোৱা যায় । মূঠতে মাধৱ কন্দলীৰ পাছতে হৰিহৰ বিপ্ৰই প্ৰাক্-শঙ্কৰী যুগৰ সাহিত্যৰ ইতিহাসত স্থান পাবৰ যোগ্য ।

৩৯

মাধৱ কন্দলী : পশ্চিমত কমতানগৰ আৰু পূৱ অঞ্চলত ববাহ বজাৰ ৰাজধানী চতুৰ্দশ শতিকাত অসমীয়া

সাহিত্য-চৰ্চাৰ কেন্দ্ৰ স্বৰূপ আছিল । প্ৰাক্-শঙ্কৰী যুগৰ শ্ৰেষ্ঠ কবি কবিতাজ মাধৱ কন্দলী প্ৰাচীন অসমৰ পূৰ্বাঞ্চলৰ অধিপতি ববাহ বজা মহামানিক্যৰী

ৰাজকৰি আছিল । এই ববাহ বজা মহামানিক্যৰ ৰাজধানী ক’ত আছিল আৰু কোন সময়ত ৰাজত্ব কৰিছিল সেই বিষয়ে সঠিক ঐতিহাসিক প্ৰমাণ নাথাকিলেও পাৰিপাৰ্শ্বিক বিৱৰণৰপৰা তেওঁ যে চতুৰ্দশ শতিকাৰ বজা আছিল সেইটো সিদ্ধান্ত কৰিব পাৰি । ৬কনকলাল বৰুৱাই চতুৰ্দশ শতিকাৰ শেষৰফালে মাধৱ কন্দলীৰ উত্তৰকাল নিৰ্ণয় কৰিব খোজে । তেওঁৰ মতে চতুৰ্দশ শতিকাত নগাঁও অঞ্চলৰ কপিলী উপত্যকাত ববাহী বজাই সম্ভৱতঃ ৰাজত্ব কৰিছিল আৰু সেই ববাহী বজাৰ আমোলতে মাধৱ কন্দলীয়ে বামায়ণ বচনা কৰে । ৬কালিৰাম মেধি ভাঙবীয়াৰ মতে মাধৱ কন্দলীয়ে চতুৰ্দশ শতিকাৰ মাজ ভাগত ত্ৰিপুৰাৰাজ মহামানিক্যৰ অনুপ্ৰেৰণা লাভ কৰি বামায়ণ বচনা কৰে । এনে এজন মহামানিক্য উপাধিধাৰী ত্ৰিপুৰা বজাই চতুৰ্দশ শতিকাৰ শেষ আৰু পঞ্চদশ শতিকাৰ আদিতে ৰাজত্ব কৰাৰ উল্লেখ ত্ৰিপুৰা ৰাজমালাত পোৱা যায় । এওঁৰ পূৰ্বৰ ত্ৰিপুৰা বজা কেবাজনেও কপিলী উপত্যকাত ৰাজত্ব বিস্তাৰ কৰাৰ কথা আছে । ডঃ কাকতিয়ে মহামানিক্যক চতুৰ্দশ শতিকাৰ আগ ভাগত ৰাজত্ব কৰা জয়ন্তাপুৰৰ কছাৰি বজা বুলিছে । তেখেতে মাধৱ কন্দলীৰ ভাষা আলোচনা কৰি চতুৰ্দশ শতিকাই মাধৱ কন্দলীৰ বামায়ণ বচনাৰ শেষ সীমা বুলি মত দাঙি ধৰিছে । ৬পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে কছাৰি বুৰঞ্জীৰ প্ৰমাণৰ ওপৰত ভেঁট কৰি কয় যে বৃহৎ কছাৰি জাতিৰে ববাহী শাখাই উজনি অঞ্চলৰ ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ দক্ষিণকূলত খৃষ্টীয় ত্ৰয়োদশ-চতুৰ্দশ শতিকাত ৰাজত্ব কৰিছিল । এই ববাহীসকলে মহামানিকা নামে এজন বজাই উজনিৰ সোণাপুৰত ৰাজধানী পাতি খৃষ্টীয় চতুৰ্দশ শতিকাৰ মাজ ভাগত ৰাজত্ব কৰিছিল । এই মহামানিকাৰে ৭ম অধ্যস্তন পুৰৰ ডেবচুংফা আহোম বজা চুহুংমুং-দিহিঙীয়া বজাৰ (১৪৯৫-১৫৩৯) সমসাময়িক আছিল । শ্ৰীযুত বেণুধৰ শৰ্মাই বৰ্তমান শিৱসাগৰ জিলাৰ সোণাৰিয়েই সোণাপুৰ বুলি মত দাঙি ধৰিছে । মন কৰিব লগীয়া যে বৰ্তমান সোণাৰি অঞ্চলত ববাহী নামৰ চাহ বাগিছা আৰু ঠাই আছে । মহামানিকাই মাধৱ কন্দলীৰ পৃষ্ঠপোষক মহামানিক্য (“ফা” উপাধি সম্ভৱতঃ পাছত “ক্য” হৈ পৰিল) । ত্ৰিপুৰা বুৰঞ্জীত এইটো স্পষ্টভাৱে কোৱা আছে যে ত্ৰিপুৰাৰ বজাসকলে আগতে “ফা” উপাধি লৈছিল পাছতহে “মানিক্য” উপাধি লবলৈ ধৰে । সম্ভৱতঃ লিপিকাৰৰ হাতত পৰি “মহামানিকা” মহামানিক্যত পৰিণত হ’ল । কছাৰি জাতিৰে দুটা ৰাজবংশই খৃষ্টীয় চতুৰ্দশ শতিকা মানব পৰাই “মানিক” আৰু “মানিক্য” উপাধি লৈ জয়ন্তাপুৰ আৰু ত্ৰিপুৰাত কেবা-শ বছৰ জুৰি ৰাজত্ব কৰিছিল । কিন্তু সূদূৰ ত্ৰিপুৰা বা জয়ন্তাপুৰৰ ৰাজসভাকৈ

উজনিৰ সোণাপুৰৰ বৰাহীৰজা মহামানিকাব(ক্য) বান্ধসভাত বামায়ণ বচনা কৰাই বেছি সম্ভৱ। গতিকে ৩পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ মতেই বিখ্যাসংযোগ্য, কাৰণ মানিক বা মানিক্য উপাধি থাকিলেও ত্ৰিপুৰা বা জয়ন্তাপুৰৰ বজাই বৰাহী বুলি পৰিচয় দিয়া নাই।

পুৰণি অসমীয়া সাহিত্যত কন্দলী উপাধিধাৰী কেবাজনো কবিৰ নাম পোৱা যায়। কদ্ৰ কন্দলী, অনন্ত কন্দলী, শ্ৰীধৰ কন্দলী, বজ্জাকৰ কন্দলীৰ নাম বিশেষ ভাৱে উল্লেখযোগ্য। কন্দলী উপাধিয়ে সম্ভৱতঃ ত্ৰায়শাস্ত্ৰত ব্যুৎপত্তি থকা বুজায়, অনন্ত কন্দলীৰ “তৰ্কত লভিলা নাম অনন্ত কন্দলী”—এই উক্তিৰে ওপকৃত যুক্তি সমর্থন কৰে। শ্ৰীধৰ নামৰ এজন পণ্ডিতৰ “ত্ৰায় কন্দলী” নামৰ এখন প্ৰসিদ্ধ ত্ৰায়-দৰ্শনৰ সংস্কৃত পুথিও আছে। মাধৱ কন্দলীয়ে জন সমাজত “কৱিবাজ কন্দলী” বুলি খ্যাতি লাভ কৰিছিল। তেওঁ নিজে বামায়ণৰ এঠাইত লেখিছে—“কৱিবাজ কন্দলী যে আমাকেসে বুলিৱয়, মাধৱ কন্দলী মোৰ নাম।”

“সপ্তকাণ্ড বামায়ণ পদবন্ধে নিবন্ধিলো, লভ্তা পৰিহৰি সাবোদ্ধতে”—এই পদকাকিৰপৰা তেওঁ যে সপ্তকাণ্ড বামায়ণ চমুকৈ অনুবাদ কৰিছিল সেই কথা জানিব পাবো; অৱশ্যে আদি আৰু উত্তৰাকাণ্ড মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ দিনৰপৰাই নাই। মাজৰ পাঁচ কাণ্ডহে জনসমাজত প্ৰচলিত হৈ আহিছে। বাকী ছটা কাণ্ড বচনা কৰিছিল যদিও কিবা স্বৰূপে লুপ্ত পোৱাত আদিকাণ্ড মাধৱদেৱে আৰু উত্তৰাকাণ্ড শ্ৰীশঙ্কৰদেৱে সংযোগ কৰি দি সম্পূৰ্ণ কৰি থয়। মহাপুৰুষদেৱে উত্তৰা আৰু আদিকাণ্ড সংযোগ কৰি দিয়াৰ লগতে বৈষ্ণৱসকলৰ উপযোগী কৰিবলৈ মাধৱ কন্দলীৰ বচনাংশৰ প্ৰত্যেক অধ্যায়ৰ শেষত ভক্তি মূলক উপদেশ পাঠ সংযোগ কৰি দিয়ে বুলি চৰিত পুথি ছই এখনত পোৱা যায়। কিন্তু মাধৱ কন্দলীয়ে বচনা কৰা মূল বিষয়বস্তুত তেখেতসকলে হাত দিয়াৰ প্ৰমাণ নাই, কেৱল প্ৰত্যেক অধ্যায়ৰ বহিৰঙ্গ স্বৰূপ উপদেশ পাঠহে লগলগাই দিয়াৰ সম্ভাৱনা দেখা যায়।

উত্তৰ ভাৰতৰ প্ৰাক্তীয় ভাষাত ৰচিত হোৱা বামায়ণৰ ভিতৰত মাধৱ কন্দলীৰ বামায়ণেই প্ৰাচীনতম। মাধৱ কন্দলীৰ বামায়ণ বচনাৰ প্ৰায় এশ-ডেবশ বছৰৰ পিছতহে হিন্দী, বঙালী, উৰীয়া আদি ভাষালৈ বামায়ণ অনূদিত হয়। কিন্তু ইমান প্ৰাচীন হলেও মাধৱ কন্দলীৰ ভাষা আৰু বচনা শৈলীত ভাৱ-প্ৰকাশৰ অক্ষমতা বা দুৰ্বলতা দেখা নাপাওঁ, বৰং তেওঁৰ সবল আৰু সতেজ ভাষাত আৰু বচনা ভঙ্গীত পূৰ্ণবিকশিত সাহিত্যিক ঠাচ এটাৰ নিদৰ্শন পাওঁ।

মাধৱ কন্দলীয়ে তুলসীদাস বা কৃতিবাসৰ দৰে বান্ধীকি বামায়ণত নথকা কথা, অথ পুৰাণ বা উপ-বামায়ণৰপৰা সংগ্ৰহ কৰি আনি তেওঁৰ বামায়ণত অন্তৰ্ভুক্ত কৰা নাই। বান্ধীকিৰ বৰ্ণনাকে চমুকৈ অসমীয়াত ৰূপ দিছে। “লভ্তা পৰিহৰি সাবোদ্ধতে”—এইটোৱেই হ’ল তেওঁৰ অনুবাদৰ মূল নীতি। কিন্তু সেই বুলি প্ৰয়োজনীয় ঘটনা বা বিৱৰণ বাদ দি থবাম্বা বা নীৰস ক’তো কৰা নাই। আখ্যান, ঘটনা-পৰম্পৰা আৰু পৰিৱেশৰ সৌন্দৰ্য আৰু প্ৰভাৱশীলতা অব্যাহত ৰাখিবৰ কাৰণে যিখিনি বৰ্ণনা অপৰিহাৰ্য্য সেইখিনি কন্দলীয়ে অনুবাদত ৰক্ষা কৰিছে। অনুবাদ কৰোঁতে কাব্যগত সৌন্দৰ্য আৰু পাঠকৰ ৰুচি—এই দুটা কথাটো সততে দৃষ্টি ৰাখিছিল। সাম্প্ৰদায়িক বা ধাৰ্মিক মতবাদক প্ৰাধান্য দি কাব্যোচিত সৌন্দৰ্য্যক ক’তো তল পেলাব বা হেঁচি ধৰিব খোজা নাই। এই কাৰণেই শব্দ প্ৰয়োগ, অলঙ্কাৰ প্ৰয়োগ আৰু চিত্ৰ বচনাত তেওঁ কল্পনাক পশু কৰি ৰখা নাই। কৱিয়ে বামায়ণৰ এঠাইত এইদৰে তেওঁৰ বামায়ণত দিয়া কাব্যিক বহনৰ যুক্তিযুক্ততা দেখুৱাইছে :—

বান্ধীকি ৰচিলা শাস্ত্ৰ গঢ় পঢ় ছন্দে ।
তাহাক বিচাৰ আমি কৰিয়া প্ৰৱন্ধে ॥
আপোনাৰ বুদ্ধি অৰ্থ সিমতে বুজিলোঁ ।
সংক্ষেপ কৰিয়া তাক পদ বিৰচিলোঁ ॥
সমস্ত ৰসক কোনে জানিবাক পাবে ।
পখীসৰ উৰয় যেন পথা অনুসাৰে ॥
কৱিসৰ নিবন্ধয় লোক ব্যৱহাৰে ।
ক’তো নিজ ক’তো লভ্তা কথা অনুসাৰে ॥
দৈৱ বাণী নুহি ইটো লৌকিকহে কথা ।
এতেকে ইহাৰ দোষ নলৈবা সৰ্বথা ॥ (কিঃ কাণ্ড)

“কৱিসৰ নিবন্ধয় লোক ব্যৱহাৰে। ক’তো নিজ ক’তো লভ্তা কথা অনুসাৰে”—এই উক্তিৰ যথার্থ প্ৰয়োগ কন্দলীৰ বামায়ণত লক্ষ্য কৰা যায়। জন-সাধাৰণক উদ্দেশ্য কৰি, তেওঁলোকৰ ব্যৱহাৰলৈ দৃষ্টি ৰাখি, তেওঁলোকৰ ৰুচি-সম্মত কৰি কৱিসকলে কাব্য বচনা কৰে। মাধৱকন্দলীয়েও তাকে কৰিবলৈ যাওঁতে মূলৰ কথাত যোগ-বিয়োগ কৰিছে নাইবা স্থানীয়

বহু সানিছে। বাস্তবিক বাস্যগত ভক্তিবাদ বা সাম্প্ৰদায়িক ধৰ্মবাদতকৈ কাব্যিক সৌন্দৰ্য্যৰ পৰিস্ফুটনহে অধিক লক্ষ্য কৰা যায়। বাস্তবিক লেখনীত বাস আদৰ্শ মানৱ, স্বৰ্গ-তুখাতীত দৈৱ নহয়। মাধৱ কন্দলীয়েও বাস্যগত লৌকিক কাব্য ৰূপেই বচনা কৰিছে আৰু বাস-সীতাৰ ব্যৱহাৰত মানৱ জনোচিত ব্যৱহাৰ, শক্তি আৰু দুৰ্লভতা আৰোপ কৰিছে। মহাপুৰুষ দুৰ্গবাকীয়ে ভক্তিৰ বহু সানি ইয়াক বৈষ্ণৱ-কাব্যলৈ ৰূপান্তৰিত কৰা যেন অনুমান হয়।

বাস্তবিক বসাল আৰু অপৰিহাৰ্য্য শ্লোকসমূহ কন্দলীয়ে অনুবাদত বিমান পাৰে বাধি গৈছে। ঠায়ে ঠায়ে বাস্তবিক্যে খোবতে প্ৰকাশ কৰা কথা কন্দলীয়ে মুকলিভাৱে ব্যাখ্যা কৰি দিছে। ঘটনা পৰম্পৰাৰ বিস্তাৰ আৰু প্ৰকাশত কন্দলীয়ে বাস্তবিক যথাসম্ভৱ অনুসৰণ কৰি গৈছে যদিও, ঠায়ে ঠায়ে মৌলিক বহু সনাৰ ইচ্ছা দমন কৰিব পৰা নাই। উদাহৰণ স্বৰূপে ভৰত মাতুল গৃহপৰা উভতি অহাৰ পিছত (অযোধ্যা কাণ্ড) কুজীয়ে নাজ-পোছাক আৰু অয়-অলঙ্কাৰ পিন্ধি ভৰতৰ আগত লাহ-বিলাহ কৰি উপস্থিত হোৱা আৰু প্ৰকাশে নহলেও গুপ্ত পটেশ্বৰী হবলৈ অনুচিত হাবিয়াস কৰা কথাটো মূলত নাই; বাস্তবিক্যে সকলো ক্ষেত্ৰত ঋষিষুলভ গান্ধীৰ্য্য বক্ষা কৰিছে, অনোচিত্য দোষ তেওঁৰ বচনাত নাই। ভৰতৰ মাতৃ কৈকেয়ীতকৈয়ো বয়সস্থা, মাতৃতুল্যা ধাত্ৰী কুজীৰ মনত এনে ভাৱ আৰোপ কৰা বৰ্ণনা-কটি বিগৰ্হিত গ্ৰাম্য দোষহুই হৈছে। কিন্তু জনসাধাৰণৰ মনত হান্তবসৰ সৃষ্টি কৰিবলৈকে কন্দলীয়ে হান বিশেষে এনে বৰ্ণনা সংযোগ কৰিছে। সেই বুলি তেওঁ সংযোগ কৰা সকলো বৰ্ণনাই যে গ্ৰাম্য ভাৱৰ এনে নহয়।

পৰিবেশ বা অৱস্থা চিত্ৰণত, নৈসৰ্গিক শোভা বৰ্ণনাত, বীৰ-হাস্ত-কৰুণাদি মান সৃষ্টিত আৰু শব্দ চয়নত কন্দলীয়ে যথেষ্ট দক্ষতা প্ৰকাশ কৰিছে। অযোধ্যাকাণ্ডৰ প্ৰথম অধ্যায়ত থকা উৎসৱমুখী অযোধ্যাৰ চিত্ৰ, বাস বনলৈ গাওঁতে দশৰথৰ মানসিক অৱস্থা, প্ৰজাবিলাকে বাসক অনুগমন কৰাৰ বিৱৰণ, বাসে সীতাৰ আগত দিয়া বনবাসৰ ভয়াবহ চিত্ৰ, চিত্ৰকূটবনৰ নৈসৰ্গিক শোভা, ধনুৰাৰণ গিৰিৰ বৰ্ষাকালীন সৌন্দৰ্য্য, লঙ্কাৰ বৰ্ণনা, বিকটাকাৰ বাফসৰ বিষয়-মনক চিত্ৰ, যুদ্ধৰ পুৰাতনপুৰাতন বীৰত্বব্যঞ্জক বিৱৰণ—এই সকলোতে কন্দলীৰ চৰিত্ৰ প্ৰতিভা প্ৰকাশ হৈছে। চৰিত্ৰসমূহৰ শৰীৰৰ সৌষ্ঠৱ আৰু মানসিক ক্ৰিয়া-প্ৰতিক্ৰিয়া বৰ্ণনাতো কন্দলীয়ে কৃতিত্ব প্ৰদৰ্শন কৰিছে।

কন্দলীৰ বচনাৰ এটা বিশেষ বৈশিষ্ট্য হৈছে তেওঁৰ শব্দ চয়ন আৰু শব্দ প্ৰয়োগৰ কৌশল। সংস্কৃত বা তৎসম শব্দৰ লগত অসমীয়া তদ্ভৱ, অৰ্দ্ধতৎসম আৰু দেশজ শব্দৰ সুন্দৰ সঙ্গতি বাধি সুকৌশল প্ৰয়োগৰদ্বাৰা এটা শক্তিশালী সৌষ্ঠৱপূৰ্ণ বচনা শৈলী সৃষ্টি কৰিছিল। তেওঁ প্ৰয়োগ কৰা বহুতো শব্দ পাছৰ বৈষ্ণৱ যুগত অপ্ৰচলিত হলেও সাধাৰণভাৱে বৈষ্ণৱ কবিসকলে তেওঁৰ বচনা ৰীতিকেই অনুসৰণ কৰিছিল।

শব্দ সম্ভাৰণ লগতে আন এটা মন কৰিব লগীয়া বিশেষত্ব হ'ল বিভিন্ন অলঙ্কাৰৰ যোগেদি প্ৰকাশ কৰা চিত্ৰসমূহ। সাধাৰণ কৰি প্ৰসিদ্ধি, যেনে পদ্মৰ পাহি বা হৰিণীৰ দৰে চকু, উদক বা সিংহৰ দৰে চিয়া-কঁকাল ইত্যাদিৰ প্ৰয়োগৰ উপৰিও তেওঁৰ নিজস্ব অলঙ্কাৰৰো প্ৰচুৰ সমাৱেশ দেখা যায়। একো একোটা পৰিস্থিতি বুজাবলৈ তেওঁ ইটোৰ পাহত সিটোকৈ ধাৰাবাহিক উপমা, ৰূপক বা উৎপ্ৰেক্ষাদি অলঙ্কাৰ প্ৰয়োগ কৰা দেখা যায়। অলঙ্কাৰৰ এনে প্ৰয়োগৰ দুটা এটা উদাহৰণ দাঙি ধৰা হ'ল।

(১) স্বৰ্গতো অধিক কৰি যাৰ কীৰ্ত্তি গৈল।

হেন পুৰি যেহেন শ্মশানশাল ভৈল ॥

বাস দশৰথ ছিৰি গৈলন্ত সংকলি।

হাটখান মলিন যেহেন শূন্যস্থলী ॥

কৈকেয়ী মাৰে ভৈল প্ৰচণ্ড অগনি।

শুকান অৰণ্য প্ৰজা লাগি গৈল ছন্নি ॥

জাজ্বল্য সমান ভৈল বাসহিংসা বাৰে।

প্ৰজা অৰণ্যক দহি অগনি উধাৰে ॥

সব ৰাজপুৰী দশৰথ গৈলা চলি।

অযোধ্যা নগৰী ভৈল যেন পোৰা থলী ॥

অযোধ্যা নদীত ভৈল দশৰথ জল।

কৈকেয়ী ৰবিজালে শুঘিল সকল ॥

প্ৰজা মৎস্য কচ্ছপ তৰত পৰি মৰে।

বাস শোক মৎস্যৰঙ্গে খেদি খেদি ধৰে ॥

(অযোধ্যা কাণ্ড)

- (২) জনকৰ জীউ হৰে বাৰণ পাৰ্শ্ব ।
 বাঘৰ দ্ৰোহ কৰি মৰিবেক নিষ্ঠ ॥
 মাংসক লভিয়া যেন লৈযান্ত হেঙাল ।
 আকাশে বাৰণ যেন মেঘৰ ঢেঙ্গল ॥
 বিজুলী চটক যেন গোসানীৰ কান্তি ।
 তাৰা যেন জিকি পাবে অলঙ্কাৰ পান্তি ॥
 বাৰণৰ অঙ্গে কপ সীতাৰ বলিল ।
 অঞ্জন পৰ্বতে যেন মাণিক জ্বলিল ॥
 বাফসৰ কোলে দেৱী পৰম নিৰ্মল ।
 মেঘক ফেৰিয়া যেন চন্দ্ৰৰ মণ্ডল ॥
 বাৰণৰ পাশে সীতা মাণিক জ্বলিল ।
 নিশা কালে শোভে যেন পৰ্বত মলিন ॥
 বায়ুবেগে লবয় সীতাৰ বস্ত্ৰখান ।
 মেঘত লাগিল যেন বৰিৰ কিৰণ ॥
 বাৰণৰ কোলে কপ সীতাৰ উজ্বল ।
 সৰোবৰ মাজে যেন ফুল্ল উতপল ॥
 ইন্দ্ৰনীল পাশত মাণিক অতিৰেক ।
 কয়টি শিলতে যেন সুবৰ্ণৰ বেক ॥
 নানাবত্ন অলঙ্কাৰ সীতাৰ বলয় ।
 যেন কাল মেঘখণ্ড বাৰণ জ্বলয় ॥
 স্তনমাজ হন্তে আসি পৰি গৈল হাৰ ।
 গগণৰ হন্তে যেন গঙ্গা অৱতাৰ ॥ (অবগ্যাকাণ্ড)

চতুৰ্দশ শতিকাৰ অসমীয়া সমাজৰ, অসমীয়া জীৱনধাৰণ প্ৰণালী, শিল্প, ধৰ্ম্ম-বিশ্বাস, খাতাখাত, জাতি আৰু ব্যৱসায়, ফল-ফুল, পশু-পক্ষী, ৰাজকীয় ব্যৱস্থা আদিৰ সম্পূৰ্ণ চিত্ৰ নাপালেও কিছু আভাস পোৱা যায় (১)। জনতাৰ জীৱনৰ প্ৰতিবিম্ব পৰি কন্দলীৰ বামাংগণৰ বৰ্ণনাৰ আকৰ্ষণীয় গুণ বৃদ্ধি পাইছে।

(১) ডঃ বিৰিক্কুম্ভাৰ বৰুৱাৰ “মাধৱ-কন্দলীৰ বামাংগণত অসমীয়া জীৱন” শীৰ্ষক প্ৰৱন্ধ (সাহিত্য সভা পত্ৰিকা, ১৭শ বছৰ ২য় সংখ্যা) দ্ৰষ্টব্য।

এই প্ৰসঙ্গত মাধৱ কন্দলীয়ে প্ৰয়োগ কৰা ঘৰুৱা উপমা, আৰু চিত্ৰবোৰেও সেই যুগৰ সমাজৰ এটি আভাস পাঠকক নিদি নাথাকে।

(১) খবলগা ধান যেন বৰিষণ জলে। (২) বিচিধান বুইলো যেন উখৰা ভূমিত। (৩) অলপ পানীৰ মাছ দদৰা-দদৰি। (৪) বৰশীয়া বাৰণৰ পুঙাতেসে দৃষ্টি। (৫) প্ৰথম ধৰিলা যেন অৰণ্যৰ হাতী। (৬) নিশ্বাস ফোকাৰি যেন ঠঠাৰিৰ ভাটি। (৭) বোজাৰ ওপৰে যেন শাক পটন্তৰ। (৮) তপত খোলাত মাছ কৰে যেন মত। (৯) হুয়ুৱায় কুকুৰা নাদয় বিস্তৰ। (১০) লংকাপুৰিখান কঁাস পৰি জিম গৈল। —ইত্যাদি কেবা-শ ঘৰুৱা উপমাই আমাক সেই যুগৰ সমাজত ভূমুকি মাৰি চাবলৈ সুবিধা দিয়ে। মাধৱ কন্দলীৰ ভাষা, উপমা, বৰ্ণনা, শব্দাৱলীয়ে পাছৰ যুগৰ বৈষ্ণৱ কবিসকলক যথেষ্ট প্ৰভাৱান্বিত কৰিছিল। আনকি মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱেও মাধৱ কন্দলীৰ প্ৰতি তেখেতৰ ঋণ মুক্তকণ্ঠে স্বীকাৰ কৰি গৈছে।

“দেৱজিৎ” আৰু “তান্দ্ৰধ্বজৰ যুদ্ধ” নামে দুখন কাব্যৰ মাধৱ কন্দলীৰ ভণিতা পোৱা যায়। “দেৱজিৎ” কাব্যখনত নব-নাৰায়ণ অৰ্থাৎ অৰ্জুন আৰু কৃষ্ণৰ মাহাত্ম্য বৰ্ণনা কৰা হৈছে। কৃষ্ণৰ সহায়ত অৰ্জুনে স্বৰ্গৰ দেৱতাসকলক কেনেকৈ জিনিবলৈ সক্ষম হ’ল তাৰ বিৱৰণ পোৱা যায়। এই কাব্যত বাগ-যজ্ঞ আৰু তপস্যা আদিতকৈ ভক্তি আৰু নাম-ধৰ্ম্মৰ মাহাত্ম্য দেখুৱা হৈছে। এই পুথিৰ কোনো কোনো পাঠত মাধৱ কন্দলীৰ ঠাইত কেৱল মাধৱ নামহে পোৱা যায়। পুথিখনৰ ভাষা মাধৱ কন্দলীৰ বামাংগণৰ লগত নিমিলে, কোনো নিম্ন খাপৰ লেখকৰ। বৈষ্ণৱ যুগত এই কাব্যও ৰচনা হৈছিল বুলি বোধ হয়। তান্দ্ৰধ্বজৰ যুদ্ধ জৈমিনি মহাভাৰতৰ অনুবাদ। পাণ্ডৱৰ অশ্বমেধ যজ্ঞৰ ঘোঁৰা ৰক্ষা কৰি ফুৰোঁতে তান্দ্ৰধ্বজৰ লগত যি সংঘৰ্ষ ঘটিছিল তাৰ বৰ্ণনা আছে। এইখন পুথিও কৱিবাজ মাধৱ কন্দলীৰ ৰচনা নহয়, পৰৱৰ্তী ৰচনা যেন লাগে। এই দুইখন পুথি বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ববিভাগত সংৰক্ষিত আছে।

পাত্ৰ ৭৩

চতুৰ্থ অধ্যায়ৰ গ্ৰন্থপঞ্জী

- (১) ত্ৰিভিষেকৰ নেওগ : অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত ভূমুকি,
 (২) ডঃ বাণীকান্ত কাকতি (সম্পাদিত) : Aspects of Early Assamese Literature. 1953
 (৩) ত্ৰিউপেন্দ্ৰ চন্দ্ৰ লেখাৰ : অসমীয়া বামাংগণ সাহিত্য, ১৯৪৩
 (৪) ডঃ মহেশ্বৰ নেওগ (সম্পাদিত) : লৱ-কুশৰ যুদ্ধ, ১৯৫৫
 (৫) ত্ৰীকনকচন্দ্ৰ শৰ্ম্মা (সম্পাদিত) : অসমীয়া সপ্তকাণ্ড বামাংগণ, ১৯৪০
 (৬) শিৱনাথ ভট্টাচাৰ্য্য (প্ৰকাশিত) : বৰুৱাহন পৰ্ব, ১৯২৫

বঙালী-অসমীয়া উমৈহতীয়া সাহিত্য

✓ বড়ু চণ্ডীদাস : অসমীয়া ভাষাৰ বৈয়াকৰণিক লক্ষণযুক্ত আৰু
খাচ অসমীয়া শব্দৰ প্ৰয়োগ থকা দুই এখন
প্ৰাচীন কাব্য আছে যি কেইখন বৰ্ত্তমানে বঙালী লিপিকাৰ আৰু বঙালী
সম্পাদকৰ হাতত পৰি বঙালী সাহিত্যৰ অন্তৰ্ভুক্ত হৈছে। অৱশ্যে এই
কথাও স্বীকাৰ কৰিব লগি যি বৰ্ত্তমানে আমি যি ছপা পুথি পাইছো
সেই পুথি অধিক মাত্ৰাই বঙলুৱা। বঙালী লিপিকাৰ আৰু সম্পাদকৰ হাতত
পুৰণি অসমীয়া ৰূপ বহু পৰিমাণে বঙলুৱা হৈ পৰিছে, সেই বিষয়ে সন্দেহ নাই।
কিন্তু বঙলুৱা ঠাচৰ মাজেদিও অসমীয়া শব্দ আৰু বৈয়াকৰণিক গঢ়ে ভুমুকি
নমবাকৈ নাথাকে। এনে ধৰণৰ পুথিৰ ভিতৰত প্ৰাচীনতম হৈছে বড়ু চণ্ডীদাসৰ
শ্ৰীকৃষ্ণ-কীৰ্ত্তন। স্বৰ্গীয় ডক্তৰ বাণীকান্ত কাকতিয়ে শ্ৰীকৃষ্ণ-কীৰ্ত্তনৰ ভাষা
আলোচনা কৰিমত প্ৰকাশ কৰিছে যে শ্ৰীকৃষ্ণ-কীৰ্ত্তন অসমীয়া বঙালী এই দুইভাষাৰ
এটা উমৈহতীয়া স্তৰ বা অৱস্থাৰ নিদৰ্শন। শ্ৰীকৃষ্ণ-কীৰ্ত্তনৰ উদ্ধাৰকৰ্ত্তা আৰু প্ৰথম
সম্পাদক বসন্তবৰ্জ্জন বায় বিদ্যবল্লভে ইয়াৰ ভাষা আলোচনা কৰি এঠাইত
কৈছে যে পুথিখনে শেষ লিপিকাৰৰ হাতত পৰাৰ আগতে সম্ভৱ কামৰূপ
বা অসম ভ্ৰমণ কৰি আহিছিল।

শ্ৰীকৃষ্ণ-কীৰ্ত্তনৰ কবি হ'ল বড়ু চণ্ডীদাস। বড়ু শব্দ আমাৰ “বৰুৱা”
(বড়ুৱা) শব্দৰে এটা ৰূপান্তৰ। কাব্যখনৰ ভিতৰতে থকা “বড়ুয়াৰ বিয়াবী,
বড় নাম ধৰি, তাহে বড়ুয়াৰ বৌ”—আদি পদে এই কথা প্ৰমাণ কৰে। এই
চণ্ডীদাস পৰৱৰ্ত্তী গীতিকাৰ বা পদাৱলী ৰচয়িতা দীন চণ্ডীদাসৰপৰা (?) পৃথক।
এওঁৰ আচল নাম অনন্ত, বাণুলী বা চণ্ডীৰ দেৱক বুলি এওঁৰ নাম হ'ল চণ্ডীদাস।
শ্ৰীকৃষ্ণ-কীৰ্ত্তনৰ ৰচনাকাল চতুৰ্দশ শতিকাৰ পাছলৈ কোনোমতে আনিব নোৱাৰি
বুলি পণ্ডিতসকলৰ মত। বড়ু চণ্ডীদাস, পণ্ডিতসকলৰ মতে, চতুৰ্দশ শতিকামানত
উদ্ভৱ হৈছিল যদিও, কাব্যখনত পৰৱৰ্ত্তী শতাব্দীৰ ছাঁ নপৰাকৈ থকা নাই।

(শ্ৰীকৃষ্ণ-কীৰ্ত্তনত বঙালীত ব্যৱহাৰ নোহোৱা অথচ অসমীয়াত এতিয়াও
প্ৰচলিত এনে শব্দৰ প্ৰয়োগ থকাৰ বাহিৰেও অসমীয়া ব্যাকৰণৰ কিছুমান স্বকীয়
বিশেষত্ব পোৱা যায়। উত্তম পুৰুষৰ বৰ্ত্তমান কালৰ ক্ৰিয়াত “ওঁ”, ক্ৰিয়াৰ আগত

নিষেধাৰ্থক “ন” সংযোগ, অপাদানার্থত “হন্তে”ৰ ব্যৱহাৰ, ভবিষ্যত ক্ৰিয়াৰ্থক্ৰিয়া
বুজাবলৈ “ইব্” ব্যৱহাৰ আদি অসমীয়া ভাষাৰ স্বকীয় বিশেষত্ব কিছুমান কৃষ্ণ-
কীৰ্ত্তনত পোৱা যায়।)

শ্ৰীকৃষ্ণ-কীৰ্ত্তন কাব্যখনৰ বৰ্ণনীয় বিষয় বাধা-কৃষ্ণৰ লীলা। জন্মখণ্ড,
তাম্বুলখণ্ড, দানখণ্ড, নৌকাখণ্ড, ভাবখণ্ড, বৃন্দাবনখণ্ড, কালীয়দমন খণ্ড, বমুনাখণ্ড,
বংশীখণ্ড আৰু বাধাবিবহ খণ্ড—এই বাবটা খণ্ডত কাব্যখন বিভক্ত। একো
একোটা খণ্ডত কৃষ্ণ বিষয়ক একোটি ঘটনা বা আখ্যান বৰ্ণনা কৰা হৈছে।
মাজে মাজে সংস্কৃত শ্লোকৰ প্ৰয়োগ আৰু পাত্ৰ-পাত্ৰীৰ আলাপ-সংলাপৰ যোগেদি
নাট্যবস সৃষ্টি কৰিছে। কৰিব ওপৰত জয়দেৱ আৰু ভাগৱতৰ প্ৰভাৱ বিশেষভাৱে
পৰিছে। বাধাৰ ৰূপ বৰ্ণনাত আৰু শ্ৰীকৃষ্ণৰ বংশীৰ ধ্বনি শুনি বাধাৰ অধীৰতা
আৰু আকুলতা প্ৰকাশ কৰাত কৰিব কবিত্বৰ পৰিচয় পোৱা যায়।

তলত উদ্ধৃত কৰা কৃষ্ণ-কীৰ্ত্তনৰ কৃষ্ণৰ বৰ্ণনাৰ নিদৰ্শনৰপৰাই চণ্ডীদাসৰ
কাব্যৰ সামান্য আভাস পাব পাৰি।

“নীল কুটীল ঘন মূঢ় দীৰ্ঘকেশ।

তাত ময়ূৰৰ পুচ্ছ দিল সুরেশ ॥

চন্দনে তিলক আতি শোভিত কপালে।

দুই পাশে লঘু মধ্য উন্নত বিশালে ॥

সকল দেৱেৰে বোলে হৰি বনমালী।

অৱতাৰ কৰি কৰে ধৰণীত কেলী ॥

সুবেথ সুপুট নাসা নয়ন কমল।

কামান সদৃশ শোভে অহি যুগল ॥ (জন্ম খণ্ড)

✓ শূন্য পুৰাণ : কোনো কোনো সমালোচকে (১) ধৰ্ম্মদেৱতাৰ

মাহাত্ম্যসূচক বামাই পণ্ডিতৰ “শূন্য পুৰাণক” প্ৰাক্-
শব্দৰী যুগৰ অসমীয়া-বঙালী উমৈহতীয়া সাহিত্যৰ অন্তৰ্ভুক্ত কৰিছে। ধৰ্ম্ম-পূজা
বঙ্গদেশৰ পশ্চিমাঞ্চলৰ উৎসৱ। অসমত আনকি প্ৰাচীন অসমতো ধৰ্ম্মদেৱতাৰ
স্বতন্ত্ৰ পূজা আৰু উৎসৱ থকাৰ প্ৰমাণ পোৱা নাযায়। অসমত “ধৰ্ম পূজা” মনসা
পূজাৰ অন্তৰ্গত। কথা শুকচৰিতত অনন্ত কন্দলীয়ে ধৰ্মপূজা কৰাৰ কথা উল্লেখ

(১) শ্ৰীডিম্বেশ্বৰ নেওগৰ “অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী” আৰু শ্ৰীযতীন্দ্ৰনাথ গোস্বামীৰ “অসমীয়া
সাহিত্যৰ চমু বুৰঞ্জী” চাওক।

আছে আৰু মনকবৰ পদ্মপুৰাণত আৰু দুৰ্গাবৰৰ বেউলা আখ্যানত ধৰ্ম-দেৱতাৰ উল্লেখ পোৱা যায়। কিন্তু পৰ্যাপ্ত প্ৰমাণৰ অভাৱত অসমৰ এই ধৰ্মদেৱতা “শূন্ত পুৰাণ” “অনিল পুৰাণ” আৰু বঙ্গদেশীয় ধৰ্মমঙ্গল কাব্যৰ ধৰ্মদেৱতাৰ লগত একে হয় নে নহয় সেই কথা সঠিকভাৱে কব নোৱাৰি। “শূন্ত-পুৰাণ”ৰ ধৰ্মদেৱতা আৰু ধৰ্মপূজাৰ উৎপত্তি আৰু বিকাশত মহাযানী বৌদ্ধ, তান্ত্ৰিক হিন্দু আৰু আদিম লোকাচাৰ আৰু বিশ্বাসৰ অৱদান দেখা যায়। বঙ্গদেশত সাধাৰণতে পতিত ব্ৰাহ্মণ ইয়াৰ পুৰোহিত আৰু নিম্ন শ্ৰেণীৰ হিন্দুৰ মাজত এই পূজা প্ৰচলিত। ধৰ্মদেৱতা শূন্তৰূপী, আকৌ আনহাতে তেওঁ বিষ্ণু, সূৰ্য্য, বম।

শূন্তপুৰাণৰ এই সৃষ্টি-তত্ত্বৰ লগত মনকবৰ পদ্মপুৰাণৰ বিষয়গত আৰু ভাষাগত কিছু সাদৃশ্যও দেখা যায়। শূন্ত পুৰাণৰ ভাষাত বিভিন্ন যুগৰ ভাষাৰ প্ৰভাৱ পণ্ডিতসকলে আৱিষ্কাৰ কৰিছে, আৰু ই পূৰ্ণৰূপ লাভ কৰে অষ্টাদশ শতাব্দীত। ডঃ স্কুমাৰ সেনে ভাষাতত্ত্বৰ দৃষ্টিৰে চাই ষোড়শ শতাব্দীৰ আগলৈ শূন্ত পুৰাণক কোনোমতেই নিয়া সম্ভৱ নহয় বুলি মত দাঙি ধৰিছে। কিন্তু কোনো কোনোৰ মতে শূন্ত পুৰাণৰ অংশ বিশেষ ত্ৰয়োদশ শতিকাত ৰচিত হয়। স্থান বিশেষে শূন্ত পুৰাণৰ ভাষাৰ লগত প্ৰাচীন অসমীয়া ভাষাৰ সাদৃশ্য মন কৰিব লগীয়া। অসমীয়া শব্দাৱলী আৰু বৈয়াকৰণিক ৰূপৰ প্ৰয়োগলৈ লক্ষ্য ৰাখি ইয়াৰ অংশ বিশেষ প্ৰাচীন কামৰূপ ৰাজ্যত নাইবা কামৰূপীয়া পণ্ডিতে ৰচনা কৰা বুলি অনুমান কৰিবলৈ বাধ্য কৰে।

(বিয়াবী, (জিয়াবী) পিতাক-খুড়াক, বাপা, দবব, পো, জুই (জ্যোতি), সৰু গজাল, পাটৰ টনা, ছিৰা কানি, খৰিকা, টোপোলা, দেউল, বেগেতে, আৰু, ইত্যাদি বহুতো শব্দ অসমীয়া। সপ্তমী বিভক্তিৰ ‘ত’, ষষ্ঠীৰ ‘ব’ (মুখৰ, বং-মুখেৰ) উত্তম পুৰুষত ‘ওঁ’ নিজে অৰ্থত ‘আপুনি’ সৰ্বনামৰ প্ৰয়োগ তুমৰক বিভক্তি ‘ব’ আৰু ‘ইব’ অসমীয়া ব্যাকৰণৰ লগত মিলে।)

নাৰায়ণদেৱৰ পদ্মপুৰাণৰ দৰে হয়তো শূন্ত পুৰাণৰো কোনো কোনো খণ্ড এসময়ত অসম আৰু বঙ্গদেশ দুই ঠাইতে প্ৰচলিত আছিল। সেই কাৰণেই মনকবৰ কাব্যৰ লগত স্থান বিশেষে শূন্ত পুৰাণৰ অংশ বিশেষৰ অন্তৰ্ভুক্ত সাদৃশ্য দেখা পোৱা যায়। মনকবৰ পঞ্চদশ শতিকাৰ শেষ আৰু ষোড়শ শতিকাৰ আদিভাগৰ কবি। সেই হিচাপে শূন্ত পুৰাণৰ অংশ বিশেষৰ ৰচনাকাল পঞ্চদশ শতিকাৰ অলপ আগে-পাছে নিৰ্ণয় কৰিব পাৰি।

নাথ সাহিত্য : প্ৰাক্-বৈষ্ণৱ যুগৰ লোকধৰ্ম প্ৰভাৱিত সাহিত্যৰ

নিদৰ্শন ৰূপে নাথ-সাহিত্যক উল্লেখ কৰিব পাৰি।

মাধৱ কন্দলীয়ে বামক অনুসৰণ কৰা অযোধ্যাৰ প্ৰজাবৰ্গৰ বিৱৰণ দিওঁতে যুগত “শিৱ শিৱ” উচ্চাৰণ কৰি, হাতত দোৱাদশ কাথি আৰু কান্ধত কানি-খুলি লৈ ঘূৰি ফুৰা যোগীৰ উল্লেখ কৰিছে। মাধৱ কন্দলীয়ে প্ৰকাৰান্তৰে ইয়াত নাথ বা যোগী সম্প্ৰদায়কে কটাক্ষপাত কৰিছে। নাথ বা যোগী সম্প্ৰদায়ৰ প্ৰৱৰ্ত্তক মংসোদ্ভূত নাথ কামৰূপৰ লোক বুলিও প্ৰসিদ্ধি আছে। কোনো কোনোৰ মতে নাথ ধৰ্ম মূলতঃ বৌদ্ধ-তান্ত্ৰিক সম্প্ৰদায়ৰপৰা উদ্ভূত হৈছে, আন কোনোৰ মতে নাথ সম্প্ৰদায় শৈৱ সম্প্ৰদায় বিশেষ। ডঃ শশীভূষণ দাশগুপ্তৰ মতে নাথ ধৰ্ম সৰ্বভাৰতীয় সিদ্ধাচাৰ্য্যসকলৰ ধৰ্মমতৰে এটা অভিব্যক্তি। নাথসকলৰ প্ৰধান আদৰ্শ জীৱন-মুক্তিৰ সাধনা। হঠযোগ বা কায়াসাধনাৰ দ্বাৰা অসীম ক্ষমতা, অলৌকিক মহিমা আৰু অপৰিৱৰ্ত্তনীয় ক্ষয়হীন দেহৰ মুক্ত আৰু বিচৰণশীল অৱস্থা লাভ কৰা সম্ভৱ বুলি নাথযোগীসকলে বিশ্বাস কৰিছিল। খৃষ্টীয় দশম-একাদশ শতাব্দীত প্ৰধান নাথ সিদ্ধাচাৰ্য্যসকলৰ আৱিৰ্ভাৱ ঘটিছিল। এই নাথ পন্থ আৰু সিদ্ধসকলৰ গোৱৰ আৰু মহিমা প্ৰকাশক দুখনমান গ্ৰন্থ উত্তৰ-পূববঙ্গ অঞ্চলৰপৰা উদ্ধাৰ হৈ বৰ্ত্তমানে বঙালী সাহিত্যৰ অন্তৰ্ভুক্ত হৈছে। উত্তৰবঙ্গ পুৰণি কামৰূপ ৰাজ্যৰ অন্তৰ্ভুক্ত আছিল। সেই হিচাপে উক্ত গ্ৰন্থৰ ভাষাত অসমীয়া প্ৰভাৱ আৰু লক্ষণ থকা স্বাভাৱিক। ময়নামতী বা গোপীচন্দ্ৰৰ গান আৰু গোবক্ষ-বিজয় বা মীন চেতন এই দুটা কাহিনী কাব্যৰ আকাৰত প্ৰকাশ হৈছে। যদিও প্ৰকাশিত পাঠ কেইটাৰ ৰচনাকাল সপ্তদশ শতিকাৰ আগলৈ উজাই নিব নোৱাৰি তথাপি কাহিনী কেইটাৰ পটভূমি একাদশ শতিকাৰ বুলি সিদ্ধান্ত হৈছে। গোপীচন্দ্ৰ আৰু মাক ময়নামতীৰ গুৰু হাড়িপা আৰু গোবক্ষ-বিজয় কাহিনীৰ প্ৰধান চৰিত্ৰবয় মীননাথ আৰু গোবক্ষনাথৰ উদ্ভৱ কাল দশম-একাদশ শতিকাৰ ভিতৰত নিৰ্ণয় কৰা হৈছে। গোপীচন্দ্ৰ আৰু গোবক্ষনাথৰ কাহিনীৰ জন্মটি দুটা খৃষ্টীয় দ্বাদশ-ত্ৰয়োদশ শতিকাত সঞ্চৰণশীল কথা ৰূপে ভাৰতৰ বিভিন্ন ঠাইত প্ৰচলিত থকাৰ আভাস পোৱা যায়। এই প্ৰসঙ্গত ডঃ শশীভূষণ দাশগুপ্তই “Obscure Religious Cults of Bengal” নামৰ গ্ৰন্থত লেখিছে যে ত্ৰয়োদশ শতিকাত মুচলমানে বঙ্গদেশ জয় কৰাৰ আগতে গোবক্ষনাথ আৰু গোপীচন্দ্ৰৰ কাহিনী বৰ্ত্তমান ৰূপত নহলেও, অন্ততঃ কাহিনীৰ জকা দুটা খৃষ্টীয় দ্বাদশ-ত্ৰয়োদশ শতিকাত খুব সম্ভৱ বঙ্গদেশ আৰু

ভাৰতৰ নানা ঠাইত প্ৰচলিত আছিল। দ্বাদশ-ত্ৰয়োদশ শতিকাত উত্তৰ-পূব বঙ্গৰ ভাষা বঙালীতকৈ অসমীয়াৰ বেছি ওচৰ চপা আছিল। গতিকে সেই সময়তে বচিত হোৱা কাহিনী ছটাৰ ভাষাৰ অসমীয়া ৰূপ বঙালী ভাষাৰ প্ৰভাৱত ক্ৰমে পৰিৱৰ্ত্তন হৈ সপ্তদশ শতিকামানত বঙালী লেখকৰ হাতত বৰ্ত্তমান ৰূপ পৰিগ্ৰহ কৰিছে। কিন্তু তথাপি অসমীয়া ভাষাৰ চিন-মোকাম একেবাবে ধ্বংস বা লুপ্ত হোৱা নাই।

গোপীচন্দ্ৰ ময়নামতীৰ গীতত মাণিকচন্দ্ৰ বজাৰ পুতেক গোপীচন্দ্ৰই মাক ময়নামতীৰ উপদেশ ক্ৰমে নৱবিবাহিতা পত্নী আৰু ৰাজ্য পৰিত্যাগ কৰি সিদ্ধাচাৰ্য্য হাড়িপাৰ শিষ্যত্ব গ্ৰহণ কৰি সন্তান অৱলম্বন কৰাৰ বিৱৰণ পোৱা যায়। বাৰ বছৰ সন্তান-জীৱন কটাই গোপীচন্দ্ৰ পুনৰ ৰাজ্যলৈ উভতি আহে আৰু কায়া সাধনাবদ্ধাৰ অকাল মৃত্যুৰপৰা নিজকে ৰক্ষা কৰে।

ওপৰত্ৰু কাহিনীটোকে অৱলম্বন কৰি বিৰাট কাব্য বচিত হৈছে। ডঃ দীনেশচন্দ্ৰ সেন আৰু বসন্তবৰ্জেন বায়ে কলিকতা বিশ্ববিদ্যালয়ৰ যোগে ১৯২২-২৪ চনত ছটা খণ্ডত ভৱানী দাস আৰু মকুব মাগুদে বচনা কৰা পাঠ ছটা প্ৰকাশ কৰে। উক্ত পাঠত কিছুমান নিখুঁত অসমীয়া শব্দ বৈ গৈছে। যেনে :—আই, আউলীয়া (চুলি), আচুৰি-পিচুৰি, আনিছোঁ, ইগিলা, ইয়াৰ, গুয়া (ৰা), কানি আঙ্গুলি, কাম-সেন্দূৰ, গাবক (গাভৰু), ঘৰিয়াল, চুৱাপাত, টোৰামাছ, টিকা (তপিনা) টোকৰ (আঙ্গুলিৰ টোকৰ), ঠেং, ডাঙৰ, বৰুৱা ইত্যাদি। তলত উদ্ধৃতাংশ অসমীয়াৰ লগত ভাষাগত সাদৃশ্যৰ আভাস দিব :—

- (১) স্ত্ৰীপুত্ৰ কান্দে বাচা ঠাণ্ডাপানী পিয়ে।
কুখ্ধৰণী মায়ে কান্দে বাবৎ প্ৰাণ জীয়ে ॥
মৎস্তে চিনে গভীৰ গাং পক্ষী চিনে ডাল।
মায়ে জানে পুত্ৰেৰ মায়া জীবে কতকাল ॥ পৃ : ৪৩৯
- (২) ছোট লোকেৰ ছাৱা যদি বৰ বিষয় পায়।
টেৰিয়া কৰি পাগড়ী বান্ধে ছায়াৰ দিকে চায় ॥
- (৩) নাঙল বেচায়, জোঙাল বেচায় আৰু বেচায় ফাল।
খাজনাৰ তাপত বেচায় দুধৰ ছৱাল ॥ পৃ : ৩

মীন চেতন বা গোবৰ্দ্ধ-বিজয় গ্ৰন্থত সিদ্ধাচাৰ্য্য মৌননাথে মহাদেৱৰ শাপত মহাজ্ঞান পাহৰি কদলী ৰাজ্যত নাৰীৰ মোহপাশত আৱদ্ধ হৈ থাকোঁতে শিষ্য

গোবৰ্দ্ধনাথে গুৰুক কদলী ৰাজ্যৰপৰা উদ্ধাৰ কৰি অনাৰ কাহিনী লিপিবদ্ধ হৈছে। এই গোবৰ্দ্ধ-বিজয় গ্ৰন্থখনৰ মাজতো অসমীয়া শব্দাৱলী আৰু অসমীয়া ঠাচ পোৱা যায়।

অৱশ্যে এই কথা স্বীকাৰ কৰিব লাগিব যে বঙ্গদেশত বৰ্ত্তমানে প্ৰকাশিত নাথ-সাহিত্যৰ কৱিকেইজন বঙালী। কিন্তু উক্ত সাহিত্যত প্ৰাচীন মূল কাহিনীটোৰ ভাষাৰ কিছু অৱশিষ্ট বৈ গৈছে। সেই অৱশিষ্টাংশৰপৰা অনুমান কৰা হৈছে যে প্ৰাচীন মূল ৰূপটো অসমীয়াৰ বেছি ওচৰ চপা আছিল।

পঞ্চম অধ্যায়ৰ গ্ৰন্থপঞ্জী

- ১। বসন্ত বৰ্জেন বায় বিদ্যত-বল্লভ (সম্পাদিত) : কৃষ্ণ-কীৰ্ত্তন, ১৩২৩ সাল।
- ২। ডঃ মকুম্বাৰ সেন : বঙ্গ সাহিত্যৰ ইতিহাস (১ম খণ্ড), ২য় সংস্কৰণ।
- ৩। ডঃ দীনেশ চন্দ্ৰ সেন
আৰু
বসন্ত বৰ্জেন বায় } (সম্পাদিত) : ময়নামতী গোপীচন্দ্ৰৰ গান, ১৯২২-২৪
- ৪। চচাক বন্দোপাধ্যায় (সম্পাদিত) : শূন্ত পূৰাণ, ১৩৩৬

ষষ্ঠ অধ্যায় বৈষ্ণৱ সাহিত্য

বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ পটভূমি আৰু বিশেষত্ব

বৈষ্ণৱ আন্দোলন : খৃষ্টীয় পঞ্চদশ শতিকাৰ আশে-পাশে সময়খিনি কেৱল অসমৰ কাৰণেই যুগান্তকাৰী নহয়, সমগ্ৰ ভাৰতবৰ্ষৰ কাৰণেই এই আলোড়নকাৰী। এই আলোড়ন সৃষ্টি কৰিছিল সমগ্ৰ ভাৰতবৰ্ষ জুৰি হোৱা নৱ-বৈষ্ণৱ ধৰ্ম্মৰ আন্দোলনে। ইউৰোপৰ ৰেনেসাঁ অৰ্থাৎ নৱজাগৰণৰ ইতিহাসৰ লগত যেনেকৈ মাৰ্টিন লুথাৰৰ প্ৰোটেষ্টাণ্ট ধৰ্ম্মৰ প্ৰৱৰ্ত্তনে আৰু প্ৰাচীন গ্ৰীক-লেটিন ক্লাচিকেল সাহিত্য আৰু কলাৰ পুনৰ অধ্যয়নৰ প্ৰভাৱ জড়িত হৈ আছে, তেনেকৈ আৰু প্ৰায় একে সময়তেই বৈষ্ণৱ আন্দোলন আৰু ভক্তি ধৰ্ম্মক কেন্দ্ৰ কৰি ভাৰতৰ সাংস্কৃতিক পুনৰুদয় ঘটিছিল। এই আন্দোলনৰ সৰ্ব্বতোমুখী বিকাশৰ সম্যক উপলব্ধি কৰিবলৈ হলে ভক্তিধৰ্ম্মৰ অভ্যুদয়ৰ চমু ইতিবৃত্ত জনাব প্ৰয়োজন।

বৈষ্ণৱ ধৰ্ম্মৰ আঁতি-গুৰি বিচাৰিবলৈ হলে আমি খৃষ্ট-পূৰ্ব কেবালিকাৰ আগলৈ উজাই যাব লাগিব। বিষ্ণু বৈদিক দেৱতা, বেদত তেওঁ সূৰ্য্যৰে এক অভিযুক্তি। এই বিষ্ণুৱেই কালক্ৰমত সাস্তুতসকলৰ বাহুদেৱ, পাঞ্চবাত্ৰসকলৰ নাৰায়ণ, আভীৰবোৰৰ গোপাল-কৃষ্ণৰ লগত অভেদ হৈ শ্ৰেষ্ঠ দেৱতা ৰূপে থিয় দিয়ে। খৃষ্ট-পূৰ্ব ৫ম শতিকাৰ পানিনিৰ অষ্টাধ্যায়ীৰপৰা আৰম্ভ কৰি বিভিন্ন যুগৰ নানা সাহিত্য, শাস্ত্ৰ, প্ৰত্নলিপিত বিষ্ণু-নাৰায়ণ আৰু বৈষ্ণৱ সম্প্ৰদায়ৰ উল্লেখ পোৱা যায়। মহাভাৰতকে প্ৰমুখ্য কৰি নানা পুৰাণ আৰু সংহিতা (বৈষ্ণৱ আগম শাস্ত্ৰ) বৈষ্ণৱ ধৰ্ম্মৰ সাধন পদ্ধতি আৰু মাহাত্ম্য প্ৰচাৰৰ অৰ্থে ৰচনা কৰা হয়।

খৃষ্টীয় সপ্তম-দশম শতাব্দীত তামিল দেশৰ আলৱাৰ ভক্তসকলে বৈষ্ণৱ ধৰ্ম্মক অভিনৱভাৱে জনপ্ৰিয় কৰি তোলে আৰু এই সময়ৰপৰাই বৈষ্ণৱ জাগৰণৰ সূত্ৰপাত হয় বুলি কব পাৰি। ভক্তিৰ উচ্ছাস প্ৰকাশ কৰি তেওঁলোকে তামিল ভাষাত চাৰি হেজাৰ গীত ৰচনা কৰি গৈছে। এই ভক্তিপ্ৰধান গীতসমূহক তামিল বেদ স্বৰূপে সেই ঠাইৰ বৈষ্ণৱসকলে জ্ঞান কৰে। তেওঁলোকে কৰ্ম্মবহুল আৰু আচাৰ-প্ৰধান সাধন পদ্ধতিতকৈ আন্তৰিক আৰু

ঐকান্তিক শ্ৰদ্ধা, প্ৰেম আৰু ভক্তিক বেছি মূল্য দি গৈছে। তেওঁলোকে বিষ্ণুৰ বিভিন্ন অৱতাবসমূহ আৰু কৃষ্ণৰ, বিশেষকৈ ৰাধাকৃষ্ণৰ, উপাসক আছিল; আৰু এই প্ৰসঙ্গত উল্লেখযোগ্য যে বিষ্ণুৰ মায়া, কৰুণা বা পুষ্টিৰ প্ৰতীক লক্ষীক বিষ্ণুৰ লগত তেওঁলোকে অভিন্নৰূপে দৃষ্টি কৰিছিল। ঈশ্বৰৰ মাৰিধ্য লাভ বা ঈশ্বৰৰ লগত আন্তৰিক সংযোগ স্থাপনৰ অসীম আকাঙ্ক্ষা গীতবোৰত প্ৰকাশ পাইছে। সাংসাৰিক সুখ, আনকি স্বৰ্গ প্ৰাপ্তিকো তেওঁলোকে ভগবদ্ভক্তিৰ তুলনাত অৱজ্ঞাৰ চকুৰে চাইছিল (১)। আলৱাৰ সকলৰ ভিতৰত কেবাজনো নিম্নশ্ৰেণীৰ হিন্দু আছিল আৰু এগৰাকী নাৰীও আহিছিল। সম্ভৱতঃ এই সময়তে আলৱাৰ-ভক্তিৰ আদৰ্শতে ভাগৱত পুৰাণ ৰচিত হয়। মধ্যযুগৰ ভক্তি ধৰ্ম্ম বিকাশত এই পুৰাণৰ অৱদান অপৰিসীম।

আলৱাৰসকলৰ শেষভক্ত নাথমুনিৰ পাছত, সেই ঐতিহ্যতে, বৈষ্ণৱ আচাৰ্য্যসকলৰ আৱিৰ্ভাৱ হয়। এই আচাৰ্য্যসকলৰ ভিতৰত প্ৰসিদ্ধ যমুনাচাৰ্য্য আৰু ৰামানুজ। ৰামানুজ দ্বাদশ শতিকাৰ লোক। ৰামানুজাচাৰ্য্যই ভক্তিক দাৰ্শনিক ভেটিত স্থাপন কৰি শ্ৰীবৈষ্ণৱ সম্প্ৰদায় সৃষ্টি কৰি ভক্তি-আন্দোলনৰ সূত্ৰপাত কৰে। ৰামানুজৰ দাৰ্শনিক মতবাদক বিশিষ্টাৱৈতবাদ বোলা হয়। ৰামানুজৰ প্ৰায় সমসাময়িক নিম্বাৰ্কাচাৰ্য্যই ভেদাভেদ দাৰ্শনিক সিন্ধাসুত থিয় কৰাই ভক্তিমত প্ৰচাৰ কৰে। ৰাধাকৃষ্ণৰ যুগল মূৰ্ত্তিৰ উপাসনা এই সম্প্ৰদায়ৰ বিশেষত্ব। কৰ্ণাটক আৰু গুজৰাটত মধ্বাচাৰ্য্য বা আনন্দগিৰিয়ে বৈতসিন্ধাসুত স্থাপন কৰি ত্ৰয়োদশ শতিকাত বৈষ্ণৱ ভক্তি প্ৰচাৰ কৰে। মহাৰাষ্ট্ৰ প্ৰান্তত জ্ঞানদেৱ আৰু নামদেৱ আদিয়ে দ্বাদশ-ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ ভিতৰত ভক্তি ধৰ্ম্ম প্ৰতিষ্ঠা আৰু প্ৰচাৰ কৰে। এইদৰেই দক্ষিণ আৰু পশ্চিম ভাৰতত খৃষ্টীয় দ্বাদশ আৰু চতুৰ্দশ শতিকাৰ ভিতৰত ভক্তি ধৰ্ম্মই বিভিন্ন বৈষ্ণৱ পণ্ডিত, সন্ত আৰু ভক্ত পৰম্পৰাৰ যোগেদি প্ৰসাৰ আৰু প্ৰতিপত্তি লাভ কৰে।

উত্তৰ ভাৰতত চতুৰ্দশ-পঞ্চদশ শতিকাতহে বৈষ্ণৱ আন্দোলনে দেখা দিয়ে। এই বিষয়ত প্ৰথমতে ৰামানন্দ আৰু তাৰ পাছতে কবীৰ, ৰামভাচাৰ্য্য, দাহুদয়াস

(1) "In almost all the hymns, a yearning after the divine fellowship stands out as the chief characteristic. In comparison with this, the best that the world can offer is valueless; wealth, sensual indulgence, the exercise of kingly authority, the bliss of Swarga itself, are all treated with contempt."

আদিৰ নাম উল্লেখযোগ্য। কথিত আছে বামানন্দই দক্ষিণৰ ডাবিড় দেশৰপৰা ভক্তিপন্থ আনি উত্তৰ ভাৰতত স্থাপন কৰেহি। এই প্ৰসঙ্গত এটা প্ৰাচীন হিন্দী বচন আছে :—

ভক্তি ডাবিড় উপজী

লায়া বামানন্দ।

কবীৰনে প্ৰকট কিয়ে।

সপ্ত দ্বীপ নোখণ্ড ॥

অৰ্থাৎ ভক্তি ডাবিড় দেশত ওপজে, বামানন্দই লৈ আহে আৰু কবীৰে সপ্তদ্বীপ আৰু নৱখণ্ড পৃথিৱীত প্ৰকট কৰি দিয়ে। ষোড়শ শতাব্দীৰ আদি ভাগত বল্লাভাচাৰ্য্যই শুদ্ধাৰ্থে দাৰ্শনিক সিদ্ধান্ত আৰু ভক্তি ধৰ্মৰ পুষ্টিমাৰ্গ মথুৰা-বৃন্দাবন অঞ্চলত আৰু পিছত গুজৰাট আদি অঞ্চলত প্ৰচাৰ কৰে। এই সময়তেই অসমত শ্ৰীশঙ্কৰদেৱে আৰু বঙ্গদেশত চৈতন্যদেৱে ভক্তি আন্দোলনৰ গুৰি বঠা ধৰি সমাজত বৈপ্লৱিক পৰিৱৰ্তন সূচনা কৰে। ওপৰত উল্লেখ কৰা প্ৰৱৰ্তকসকলৰ শিষ্য-প্ৰশিষ্যই বৈষ্ণৱ আন্দোলন তীব্ৰ আৰু ব্যাপক হৈ উঠাত সহায় কৰে।

✓ বৈষ্ণৱ জাগৰণৰ কাৰণ : ওপৰত আমি অতি চমুকৈ বৈষ্ণৱ আন্দোলনৰ ইতিহাস দাঙি ধৰিলোঁ।

খৃষ্টীয় দ্বাদশ শতিকালৈকে অৰ্থাৎ বামানুজৰ সময়লৈকে বৈষ্ণৱ ধৰ্ম স্থান বিশেষে আৰু সময় বিশেষে প্ৰতিপত্তি লাভ কৰিছিল যদিও, সৰ্বভাৰতীয় জাগৰণ হোৱা নাছিল বা ব্যাপকতাও লাভ কৰা নাছিল। দ্বাদশ শতিকাৰপৰা পঞ্চদশ-ষোড়শ শতিকাৰ ভিতৰত একেলগে বা অলপ অগা-পিছাকৈ ভাৰতৰ এমূৰৰপৰা সিমূৰলৈ বিষ্ণু-ভক্তি আন্দোলনে প্ৰৱলভাৱে দেখা দিয়ে। বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ প্ৰৱল পৱিত্ৰ বাৰিধাবাই ধনী-দুখীয়া, ব্ৰাহ্মণ-চণ্ডাল, ডাঙৰীয়া-পাইক নিৰ্বিশেষে দ্ব্যোত কৰি দিয়ে। এইখিনিতে এটা প্ৰশ্ন উদয় হয় যে বৈষ্ণৱ জাগৰণৰ কাৰণ কি? তাৰ প্ৰধান কাৰণ কেইটা চমুকৈ তলত উল্লেখ কৰিলোঁ।

✓ ১। আমি গ্ৰন্থৰ প্ৰাৰম্ভতে কৈ আহিছো যে খৃষ্টীয় দশম-একাদশ শতিকা মানৱপৰা আধুনিক ভাৰতীয় ভাষাসমূহে প্ৰাকৃত শব্দ অতিক্ৰম কৰি স্বকীয় স্বকীয় গঢ় লবলৈ ধৰে। ভাৰতীয় ধৰ্ম, সংস্কৃতি আৰু চিন্তাধাৰাৰ আকৰ স্বৰূপ সংস্কৃত ভাষাৰ লগত জনসাধাৰণৰ সম্বন্ধ, প্ৰাকৃত, অপভ্ৰংশৰ মাজেদি

ক্ৰমে ক্ষীণ হৈ আহি শেষত নব্যভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ স্তৰত প্ৰায় লুপ্ত পোৱাৰ দৰে হ'ল। সংস্কৃত ভাষা জনসাধাৰণৰ অবোধ্য হৈ পৰাত সেই ভাষাত নিহিত হৈ থকা শাস্ত্ৰজ্ঞান, নীতি-উপদেশ, তত্ত্ব-বিচাৰ এই সকলোবোৰপৰা জনসাধাৰণ ক্ৰমে বঞ্চিত হৈ আহিবলৈ ধৰে। সমাজৰ কেইজনমান পণ্ডিত বা ব্ৰাহ্মণৰ কথাত ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি বা তেওঁলোকে কোৱা কথাকেই শাস্ত্ৰ কথা বুলি মানি লৈ জনসাধাৰণ চলিব লগাত পৰিল। গতিকে এনে পৰিস্থিতি জন্ম কৰি জনসাধাৰণ নিজৰ ভাষাৰ যোগেদি বামাৰ্গ, মহাভাৰত আৰু পুৰাণসমূহত থকা শাস্ত্ৰজ্ঞান, তত্ত্ববিচাৰ, ধৰ্মনীতি আদি দিয়াৰ প্ৰয়োজন হৈ পৰিল। ফলত নিজ নিজ ভাষালৈ গীতা, ভাগৱত, মহাভাৰত, বামাৰ্গ আদি পৌৰাণিক ধৰ্মশাস্ত্ৰসমূহ অনূদিত হবলৈ ধৰে। অনূদিত হোৱা শাস্ত্ৰৰ বেছিভাগেই বৈষ্ণৱমতাবলম্বী হোৱাৰ কাৰণে বৈষ্ণৱ মতো লগে লগে প্ৰচাৰ হবলৈ ধৰে।

✓ ২। দ্বাদশ শতিকাৰ ভাৰতত মুচলমান সাম্ৰাজ্য স্থাপন হোৱাৰ লগে লগে স্বাভাৱিক শক্তিৰ সহায়ত ইচলাম ধৰ্মৰ প্ৰাচুৰ্য্য হ'ল। হেজাৰ হেজাৰ নিম্নশ্ৰেণীৰ হিন্দুক ইচলামত দীক্ষিত কৰিবলৈ ধৰাত হিন্দু সমাজক সজীৱ, গতিশীল আৰু ধৰ্মসচেতন কৰি তোলাৰ প্ৰয়োজন হিন্দুধৰ্ম-সংস্কাৰকামীসকলে অনুভৱ কৰিবলৈ ধৰে। যুগ যুগ ধৰি গচকি বখা নিম্নশ্ৰেণীৰ হিন্দুক হিন্দুসমাজত ৰাখিবলৈ হলে সিহঁতক মানুহ হিচাপে জীয়াই থাকিবলৈ, আত্মিক বিকাশৰে সুযোগ দিবলৈ আৰু আধ্যাত্মিক আৰু ধাৰ্মিক উৎকৰ্ষসাধনাৰ পথ মুকলি কৰি দিয়াৰ আৱশ্যক বোধ কৰিলে। তাৰ উপৰিও আপাত দৃষ্টিত যি ধৰ্মবিশ্বাস আৰু আচাৰ-পদ্ধতিৰ কাৰণে ইচলামে হিন্দুধৰ্মৰ বিৰুদ্ধাচৰণ কৰিছিল সেইবোৰ পৰাপক্ষত আঁতৰ বা হ্ৰাস কৰি যিবোৰ সনাতন হিন্দুৰ বিশ্বাস আৰু সাধন পদ্ধতিৰ লগত ইচলামৰ গভীৰ বিৰোধ নাই সেইবোৰৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰি দুইটা ধৰ্মৰ সহ-অৱস্থান (শব্দটো অৱশ্যে আধুনিক) যাতে সম্ভৱ হয় তালৈকে ধৰ্মসংস্কাৰকামীসকলে দৃষ্টি ৰাখিব লগাত পৰিছিল। সকলো শ্ৰেণীৰ হিন্দুকে হিন্দুধৰ্মৰ ভিতৰত থাকিবলৈ উপযোগী সমল দিয়া আৰু আনকো হিন্দুধৰ্মৰ অন্তৰ্ভুক্ত হবলৈ আকৰ্ষণ কৰা আৰু ইচলামৰ লগত লংঘন কাৰণ হ্ৰাস কৰা—এই তিনিটা সমস্তাটো লক্ষ্য ৰাখি প্ৰাচীন কালৰেপৰা, ক্ষীণ হলেও, অব্যাহতভাৱে প্ৰবাহিত হৈ অহা ঐকান্তিক বৈষ্ণৱ ভক্তি-মাৰ্গক সন্টাননিভাৱে প্ৰৱৰ্তন কৰিবলৈ ধৰ্মসংস্কাৰকামীসকলে মনোনিৱেশ

কৰে। উত্তৰ ভাৰতত ঐকান্তিক ভক্তি ধৰ্মৰ প্ৰবৰ্ত্তন আৰু প্ৰবল প্ৰসাৰৰ এই এটা উল্লেখযোগ্য কাৰণ।

১৩। বৌদ্ধধৰ্মৰ পতনৰ পিছত হিন্দুধৰ্মই ভাৰতত আকৌ একাধিপত্য লাভ কৰিলে যদিও, নানা ধৰ্মবিধাস, নানা সম্প্ৰদায়, নানা সাধন-পদ্ধতি আৰু নানা আচাৰ-প্ৰণালীৰ উদ্ভৱ হৈ খেলিমেলি অৱস্থাৰ সৃষ্টি হয়। প্ৰাচীন উপনিষদ, বেদান্ত, গীতা আদিত থকা একেশ্বৰবাদৰ আদৰ্শ পাহৰি গৈ বহু দেৱতাৰ সৃষ্টি হয়, আন্তৰিক পৰিশুদ্ধি আৰু অধ্যাত্মবাদৰ ঠাইত বাহ্যিক ক্ৰিয়া-অনুষ্ঠানে প্ৰতিপত্তি লাভ কৰে আৰু প্ৰেম, মৈত্ৰী, দয়া, কৰুণা সমদৃষ্টিৰ ঠাইত ভেদাভেদভাৱে ঠাই ললে। তাৰ উপৰিও তাত্ত্বিক ধৰ্মৰ নামত বহুতো তামসিক কাৰ্য্যও অনুষ্ঠিত হবলৈ ধৰে। ধৰ্মচৰ্চা, শাস্ত্ৰচৰ্চা বৰ্ণবিশেষৰ একচেতীয়া অধিকাৰ ৰূপে পৰিগণিত হয়। ফলত জনসাধাৰণ আদৰ্শভ্ৰষ্ট হৈ পৰে। এনে অৱস্থাৰ উন্নতি সাধন কৰেই প্ৰাচীন একেশ্বৰবাদৰ আদৰ্শ, অহিংসা, কৰুণা, প্ৰেম আৰু ঐকান্তিক ভক্তিৰ আদৰ্শ জনসাধাৰণৰ সমুখত দাঙি ধৰা হয় বৈষ্ণৱ ভক্তিমাৰ্গৰ যোগেদি।

১৪। শঙ্কৰাচাৰ্য্যৰ জ্ঞানমাৰ্গী অদ্বৈতবাদৰ প্ৰতিক্ৰিয়া স্বৰূপে ৰামানুজকে আদি কৰি বিভিন্ন দাৰ্শনিকসকলে ভক্তিমাৰ্গক প্ৰাধান্য দি বেদান্তৰ ভেটিত নিজ নিজ দাৰ্শনিক সিদ্ধান্ত দ্বাদশ আৰু ষোড়শ শতাব্দীৰ ভিতৰতে স্থাপন আৰু প্ৰচাৰ কৰে। শঙ্কৰাচাৰ্য্যৰ বিশুদ্ধ জ্ঞানমাৰ্গ প্ৰাকৃতজনৰ উপযোগী নহয় আৰু ভক্তিৰ স্থানো তাত কম। গতিকে বিভিন্ন বৈষ্ণৱ দাৰ্শনিক আৰু ভক্তসকলে দাৰ্শনিক দৃষ্টিৰে ভক্তিমত স্থাপন কৰি বিভিন্ন অঞ্চলত প্ৰকাশ কৰে। বৈষ্ণৱ দাৰ্শনিকসকলৰ নানা গ্ৰন্থই ভক্তিমত দৃঢ়ভাৱে প্ৰতিষ্ঠিত হোৱাত আৰু প্ৰতিপত্তি লাভ কৰাত সহায় কৰে।

নৱ-বৈষ্ণৱ জাগৰণৰ সাধাৰণ বিশেষত্ব :

সমগ্ৰ ভাৰতৰ নৱ-বৈষ্ণৱ আন্দোলনৰ অভিব্যক্তিলৈ লক্ষ্য কৰিলে আমি কিছু সাধাৰণ বৈশিষ্ট্য দেখা পাওঁ। স্থান আৰু পাত্ৰভেদে অলপ ইফাল সিফাল হ'লেও, কম বেছি পৰিমাণে উক্ত বিশেষত্ব বা লক্ষণসমূহ প্ৰকাশ হয়। সেই বিশেষত্ব বা লক্ষণসমূহ তলত উল্লেখ কৰা হ'ল :—

১। সকলো নৱ-বৈষ্ণৱ সম্প্ৰদায়েই একেশ্বৰবাদী। বিষ্ণু বা নাৰায়ণ একমাত্ৰ উপাস্তদেৱতা। অগ্ৰ দেৱতাৰ অস্তিত্ব অস্বীকাৰ নাই কৰা যদিও, বিষ্ণু নাৰায়ণকে ব্ৰহ্মৰূপে, পৰমাত্মাৰূপে আৰু ভগবানৰূপে আৰু সৃষ্টি-স্থিতি-প্ৰলয়ৰ

নিয়ন্তা স্বৰূপে বৰ্ণনা কৰিছে। বিষ্ণুৰ বিভিন্ন অভিব্যক্তি বা অৱতাৰক উপাস্ত স্বৰূপে দুই-এটা সম্প্ৰদায়ে উপাসনা কৰিছিল যদিও বেছিভাগ সম্প্ৰদায়েই “কৃষ্ণস্ত ভগবানস্বয়ং” বুলি ভাবি কৃষ্ণভক্তি প্ৰচাৰ কৰিছিল। ৰামানুজী, নিম্বাৰ্কী আৰু চৈতন্য সম্প্ৰদায়ত লক্ষ্মী বা ৰাধাৰ বিশেষ স্থান আছে যদিও কৃষ্ণ বা বিষ্ণুৰ মায়া অৰ্থাৎ ঐশ্বৰিক শক্তিৰ প্ৰতীক স্বৰূপেহে।

২। যাগ-যজ্ঞ, ব্ৰত আৰু তপস্তাতকৈয়ো ভক্তি বা প্ৰেমবন্ধাৰ সহজে ভগবান উপলব্ধি হয়,—এই কথাটো সকলো সম্প্ৰদায়েই গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছে। নৱৰা ভক্তিৰ যি কোনো এক বা একাধিক ভক্তিক আশ্ৰয় কৰি আৰু ভগবানৰ লগত সখা, প্ৰভু, স্বামী বা পুত্ৰ-সম্পৰ্ক স্থাপন কৰি অন্তৰতে ভগবানক উপলব্ধি কৰা যায়—এয়ে বেছিভাগ সম্প্ৰদায়ৰে মত।

৩। ভক্তিৰ পাত্ৰপাত্ৰ নাই, ব্ৰাহ্মণৰূপৰা চণ্ডাললৈকে সকলোৰে ভক্তি-ধৰ্মৰ ওপৰত অধিকাৰ আছে। এই মতৰ ওপৰত আস্থা ৰাখিয়েই বৈষ্ণৱ মন্ত্ৰসকলে সকলো শ্ৰেণীৰ লোকৰ মাজত ভক্তি-ধৰ্মবিলাইছিল।

৪। ভগবন্তৰ প্ৰতি জনসাধাৰণৰ মন আকৃষ্ট কৰাৰ লগে লগে অহিংসা প্ৰেম, দয়া, সাম্যভাব আদি কোমল প্ৰৱৰ্ত্তিবোৰৰ কৰ্ষণ কৰিবলৈকো অনুপ্ৰেৰণা দি সুষ্ঠু নৈতিক জীৱনৰ আদৰ্শ দাঙি ধৰিছিল।

৫। নৱ-বৈষ্ণৱ আন্দোলনে বেছিভাগ ক্ষেত্ৰতে প্ৰান্তীয় ভাষাক প্ৰচাৰৰ মাধ্যমস্বৰূপে লোৱাত বিভিন্ন পুৰাণ আৰু ইতিহাস প্ৰান্তীয় ভাষালৈ অনুদিত হবলৈ ধৰে আৰু ফলস্বৰূপে প্ৰান্তীয় ভাষাসমূহৰ শ্ৰীবৃদ্ধি সাধন হয়। লগে লগে ভক্তিমূলক গীত-মাত আদিবোৰো কৰ্ষণ হৈ স্কুমাৰ কলাৰ উন্নতি সাধিত হয়।

অসমত নৱ-বৈষ্ণৱ আন্দোলন :

ওপৰত সৰ্ব-ভাৰতীয় পটভূমিত বৈষ্ণৱ ভক্তি মাৰ্গৰ অভ্যুত্থানৰ আভাস আৰু লক্ষণ চমুকৈ আলোচনা কৰা হ'ল। এইখিনিতে আমি অসমত নৱ-বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ পটভূমিত আৰু উদ্ভৱৰ কিছু আভাস দিয়া প্ৰয়োজন। মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱে পঞ্চদশ শতিকাৰ শেষৰ ফালে এই আন্দোলনৰ পাতনি মেলে। মহাপুৰুষৰ উদ্ভৱ কালত অসমত নানা উপভাষা, নানা ধৰ্ম, নানা আচাৰ-পদ্ধতিৰ খেলিমেলিত এটা বিশৃঙ্খল অৱস্থাৰ সৃষ্টি হৈছিল। নৈতিক আদৰ্শ, আধ্যাত্মিক সাধনা আৰু সত্যধৰ্ম আচৰণ কৰাৰ সুযোগ আৰু সুবিধা নথকাত সমাজত ব্যভিচাৰ আৰু কু-আদৰ্শই খোপনি পুতি লৈছিল। জনসাধাৰণৰ সমুখত সহজে আচৰণীয় এটা সুষ্ঠু ধৰ্মীয় আদৰ্শ নথকাত

প্ৰকৃতি অনুসৰি বাবে বিটো পথ ভাল যেন বোধ হৈছিল তাকেই অনুসৰণ কৰিছিল। ইয়াৰ উপৰিও বামাচাৰী তাত্ত্বিক প্ৰথাৰ ভয়াৱহ আচাৰে স্থান বিশেষে আৰু লোক বিশেষে খোপনি পুতি লৈছিল। সদিয়াৰ তাম্ৰেশ্বৰী মন্দিৰ, কামৰূপৰ কামাখ্যা আৰু জয়ন্তাপুৰৰ জয়ন্তাদেৱীৰ মন্দিৰ, তাত্ত্বিক সাধনাৰ কেন্দ্ৰস্বৰূপ হৈছিল। নানা মত, নানা দেৱ-দেৱীৰ উপাসনা আৰু নানা আচাৰে জনসাধাৰণৰ মন সনাতন ধৰ্ম্মৰপৰা বিক্ষিপ্ত কৰি নিছিল। এনে এটা পৰিস্থিতিৰ সন্মুখীন হৈ মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱে জনসাধাৰণৰ মনত প্ৰাচীন সনাতন ধৰ্ম্মৰ আদৰ্শ দাঙি ধৰিবলৈ স্থিৰ কৰে। এই উদ্দেশ্যে তেখেতে ১২ বছৰ কাল সমগ্ৰ ভাৰতবৰ্ষ ভ্ৰমণ কৰি বিভিন্ন তীৰ্থ, মঠ-মন্দিৰ দৰ্শন কৰি, বিভিন্ন বৈষ্ণৱ সম্প্ৰদায়ৰ ক্ৰিয়া-কলাপ লক্ষ্য কৰি, নিজ দেশ, কাল, আৰু পাত্ৰৰ উপযোগী ৰূপত ঐকান্তিক বৈষ্ণৱ-ভক্তি মার্গ প্ৰৱৰ্ত্তন কৰে। নাম, দেউ (উপাস্তা), গুৰু আৰু ভকত (সংসঙ্গ)—এই চাৰিটা তত্ত্বক ভক্তিসাধনৰ অপৰিহাৰ্য্য অঙ্গস্বৰূপে “একশৰণ নাম-ধৰ্ম্ম” প্ৰচাৰ কৰি জনসমাজক উদ্ধৃত কৰি তোলে।

মহাপুৰুষে বৈষ্ণৱ ধৰ্ম্ম প্ৰৱৰ্ত্তন কৰাৰ আগতে বা সেই সময়ত অসমত বৈষ্ণৱ ধৰ্ম্মৰ এটি ক্ষীণ স্মৃতিৰ প্ৰবাহ আছিল। প্ৰাক্-শঙ্কৰী কবি হেমসৰস্বতী মাধৱ কন্দলী আদিৰ ৰচনাত বৈষ্ণৱ প্ৰভাৱ দেখা পাওঁ। তাৰ বাহিৰেও হাজো, অম্বক্ৰান্ত, আৰু উত্তৰ লক্ষীমপুৰৰ বাসুদেৱ পীঠ আদিত বাসুদেৱ পূজাৰ বা পাঞ্চৰাত্ৰ বৈষ্ণৱ মার্গৰ স্থিতি সম্পৰ্কে কালিকাপুৰাণ আৰু যোগিনীতন্ত্ৰৰপৰা জানিব পাৰোঁ। কিন্তু এই তাত্ত্বিক বৈষ্ণৱ মার্গ জনসাধাৰণৰ ধৰ্ম্ম নাছিল। ই কেৱল মন্দিৰ আৰু ব্যক্তিবিশেষৰ মাজতে আৱদ্ধ আছিল যেন লাগে। গতিকে প্ৰাক্-শঙ্কৰী যুগৰ বৈষ্ণৱ ধৰ্ম্মবধাৰাই জনসাধাৰণক প্লাবিত কৰা নাছিল আৰু জনসাধাৰণৰ উপযোগীও নাছিল।

মহাপুৰুষৰদ্বাৰা প্ৰৱৰ্ত্তিত নৱ-বৈষ্ণৱ ভক্তি মার্গৰ প্ৰধান লক্ষণসমূহ চমুকৈ এইঃ—

- ১) এই ধৰ্ম্ম কৃষ্ণ-ভক্তি প্ৰধান আৰু ভাগৱত-পুৰাণ প্ৰধান আৰু আদৰ্শ ধৰ্ম্ম-গ্ৰন্থ।
- ২) শ্ৰৱণ আৰু কীৰ্ত্তনৰ যোগে ভগবানৰ উপাসনা।
- ৩) নানা দেৱ-দেৱীৰ ঠাইত অব্যভিচাৰী ভক্তিৰদ্বাৰা বিকৃত আশ্ৰয়।

- ৪) যাগ-যজ্ঞ, তপস্শা-ব্ৰত আদি কষ্টসাধন, ক্ৰিয়াবহুল সাধন বা উপাসনাৰ অনুপযোগিতা দৰ্শন।
- ৫) গুৰু আৰু সংসঙ্গৰ শ্ৰেয়স্কৰী প্ৰভাৱ।
- ৬) অহিংসা, প্ৰেম, দয়া আদি সং প্ৰকৃতিৰ কৰ্ণণৰ ওপৰত গুৰুত্ব।
- ৭) ভক্তিৰ ক্ষেত্ৰত ব্ৰাহ্মণ-চণ্ডাল সকলোৰে সম অধিকাৰ।

ওপৰৰ নীতি আৰু আদৰ্শসমূহ সবস আৰু সহজভাৱে বুজাই দিবৰ কাৰণে আৰু জনসাধাৰণৰ শ্ৰৱণ-কীৰ্ত্তন, শ্ৰৱণ আদিৰ সুবিধাৰ কাৰণে মহাপুৰুষ আৰু বৈষ্ণৱ সন্তসকলে কাব্য, নাট আৰু গীত ৰচনা কৰি গৈছে। এই ৰচনাসমূহৰ বেছি ভাগেই অনুবাদমূলক; কিন্তু আক্ষৰিক বা শব্দানুগ বুলিব নোৱাৰি। দেশ, কাল আৰু পাত্ৰৰ উপযোগী কৰি নিজৰ ৰহণেৰে বোলাই ৰচনাসমূহ আকৰ্ষণীয় আৰু আবেদনশীল কৰি তুলিছে।

বৈষ্ণৱ-সাহিত্যৰ শ্ৰেণীবিভাগ আৰু সাধাৰণ লক্ষণ :

ওপৰত উল্লেখ কৰি অহা হৈছে যে বৈষ্ণৱ সাহিত্য প্ৰধানকৈ অনুবাদমূলক। সকলো ৰচনাৰ অনুবাদবীতি সম্পূৰ্ণ একে নহয়। কোনো ৰচনাত মূলৰ মাত্ৰ কঙ্কাল বা জুৰুটিটোহে ৰাখিছে। শ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ (কল্পিতগীৰ্হণ) কাব্য বা অনন্ত কন্দলীৰ (কুমৰ হৰণ) এই শ্ৰেণীত পেলাব পাৰি। আন কোনো কোনো ৰচনাত মূলৰ বহু কথা চমু কৰিছে যদিও বিধিনি ৰাখিছে সেইখিনিত মূলৰপৰা জঁতৰি বোৱা নাই। ভাগৱত অনুবাদ কৰোঁতে সাধাৰণতে এই বীতিকেই অনুসৰণ কৰিছে। ইয়াৰ বাহিৰেও মহাভাৰতৰ বনপৰ্বৰ অন্তৰ্গত বধকাব্য সমূহৰ বহুতেই মূলহীন, মহাভাৰতত সেই সেই আখ্যান পোৱা নাযায়। সেইবোৰক মৌলিক কাব্য বুলিব পাৰি। অনুবাদৰ ক্ষেত্ৰতো কোনো ধৰা-বন্ধা বীতি অনুসৰণ কৰা দেখা নাযায়। বিষয়বস্তু আৰু অনুবাদকৰ অভিকৃতি আৰু সুবিধা অনুসৰি মূলৰ বৰ্ণনা চমু বা দীঘল কৰা দেখা যায়। অনুবাদমূলক ৰচনাৱলী অনুধাৱন কৰিলে তলৰ বিশেষত্বখিনি লক্ষ্য কৰা যায়।

- ১। অনুবাদকসকলে য'তে সুবিধা পাইছে হানীয়া পৰিৱেশ সৃষ্টি কৰাৰ চেষ্টা দেখা যায়, ঘৰ-বাৰী, বিবাহাদি উৎসৱ, খাত্তবস্তু, অলঙ্কাৰ, বাগ্ৰযন্ত্ৰ, গছ-গছনি, পণ্ড-পক্ষী আদিৰ বিৱৰণ প্ৰসঙ্গত অসমীয়া পৰিৱেশ পোৱা যায়।
- ২। নীৰস, তৰুগন্ধুৰ আৰু ছৰোঁধ্য দাৰ্শনিক কথা যিমানদূৰ সম্ভৱ সম্বল আৰু চমু কৰাৰ প্ৰচেষ্টা দেখা যায়।

✓৩। দাৰ্শনিক তত্ত্ব ঠাইত ভক্তি-প্ৰধান উপদেশ-নীতি আৰু প্ৰাৰ্থনাৰ ওপৰত বেছি গুৰুত্ব দান কৰিছে।

✓৪। ভক্তিৰ ওপৰত বেছি গুৰুত্ব আৰোপ কৰিলেও কাব্যিক সৌন্দৰ্য আৰু বসানুভূতি সৃষ্টি কৰাৰ প্ৰয়াস দেখা যায়। নাবী-সৌন্দৰ্য্যৰ নথ-শিখা বৰ্ণনাত, উপবনৰ অকাল-বসন্ত সৃষ্টিত, উৎসৱমুখৰ নগৰীৰ চিত্ৰণত, নায়ক-প্ৰতিনায়কৰ বাকবুদ্ধি আৰু যুদ্ধৰ বিৱৰণত অনুবাদকসকলৰ বিশেষ উৎসাহ পৰিলক্ষিত হয়।

✓৫। বৰ্ণনা বিশেষকৈ সকলো লেখকে আদৰ্শৰূপে লোৱাত তেনে বৰ্ণনাৰ পুনৰুৎপত্তি প্ৰায়ে দেখা যায়। এনে মৌলিকতা বিহীন গতানুগতিক বৰ্ণনা গোটেই বৈষ্ণৱ সাহিত্যত সিঁচৰতি হৈ আছে। নায়ক-নায়িকাৰ অঙ্গসৌষ্ঠৱ বৰ্ণনাত বা যুদ্ধাদিৰ বিৱৰণত একে ধৰণৰ বৰ্ণনা প্ৰায় পোৱা যায়।

ভাষা প্ৰয়োগলৈ লক্ষ্য কৰিলে দেখা যায় যে বৈষ্ণৱ সাহিত্য বচিত হৈছে এটা কৃত্ৰিম সাহিত্যিক ঠাচত। এই বিষয়ত প্ৰাক্-শঙ্কৰী কবি মাধৱ কন্দলী আদিয়ে প্ৰৱৰ্ত্তন কৰি যোৱা ঠাচকেই বৈষ্ণৱ কবিসকলে গ্ৰহণ কৰিছে। ক্ৰিয়াৰ বিভক্তিত আৰু সৰ্বনামৰ প্ৰয়োগত কৃত্ৰিম ৰূপৰ প্ৰয়োগ অধিক লক্ষ্য কৰা যায়, প্ৰাক্-শঙ্কৰী, শঙ্কৰী আৰু উত্তৰ-শঙ্কৰী যুগৰ বৈষ্ণৱ কবিৰ ভাষাত আমি কথিত আৰু কৃত্ৰিম ছয়ো শ্ৰেণীৰ বৈয়াকৰণিক ৰূপ দেখা পাম। তোমাৰ, তোমাসাৰ; কৰিলো, কৰিলোহো; দেখিৱা, দেখি; ইত্যাদি সমান্তৰাল ৰূপ সম্বন্ধে দৃষ্টিগোচৰ হয়। জতুৱা শব্দ আৰু গ্ৰাম্যজীৱনৰ ঘৰুৱা চিত্ৰ দাঙি ধৰিব পৰা শব্দ আৰু বচনৰ প্ৰয়োগ মন কৰিব লগীয়া বিশেষত্ব। বিপ্ৰকৰ্ষৰ দ্বাৰা শব্দৰ মাজৰ সংযুক্ত বৰ্ণ ভাঙি উচ্চাৰণ কোমল কৰাৰ ৰীতি, অপ্ৰয়োজনীয় নাসিক্য স্বনিৰ (Spontaneous nasals) প্ৰয়োগ, তত্ত্বৰ অৰ্দ্ধ-তৎসমৰ ব্যৱহাৰৰ মাত্ৰাধিক্য বিশেষভাৱে দেখা যায়। চিত্ৰকল্প, প্ৰতীক, কল্পপ্ৰসিদ্ধি আৰু অলঙ্কাৰ প্ৰয়োগত সংস্কৃত সাহিত্যক অনুসৰণ আৰু অনুপ্ৰাসৰ প্ৰয়োগ বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ বিশেষ লক্ষণ। এইবোৰ লক্ষণ অৱশ্যে মাধৱ কন্দলীৰ বচনাতো দেখা যায়।

মাধৱ কন্দলী আদিয়ে প্ৰয়োগ কৰা পদ (পয়াৰ) ছলৰী, ছবি আৰু ঝুমুৰী ছন্দৰ উপৰিও দীৰ্ঘ ত্ৰিপদী বা লেচাৰী কুসুমমালা আৰু ঝুনা বা একাৱলী ছন্দৰ প্ৰয়োগ বৈষ্ণৱ যুগত দেখা যায়। সংস্কৃতৰ অনুষ্টুভ ছন্দৰ দৰে সাধাৰণ

বৰ্ণনাত পদ, অনুভূতিমূলক বৰ্ণনাত ত্ৰিপদী, বন্দ যুদ্ধাদি বৰ্ণনাত ঝুমুৰীৰ প্ৰয়োগ প্ৰাক-শঙ্কৰী যুগৰ কবিসকলৰ প্ৰয়োগৰ অনুৰূপ।

সাহিত্যিক ৰূপ অনুসৰি বৈষ্ণৱ সাহিত্যক আমি (১) কাব্য, (২) নাট, (৩) গীত, (৪) চৰিত পুথি আৰু (৫) গগনত বিভাগ কৰিব পাৰো। আকৌ বিষয়বস্তুৰ উৎস অনুসৰি, বামাৱলী, মহাভাৰতী, পৌৰাণিক আৰু ঐতিহাসিক শ্ৰেণীত ভাগ কৰিব পৰা যায়।

বৈষ্ণৱ কবি-সাহিত্যিকৰ আদৰ্শ আৰু সীমাবদ্ধতা :

পৌৰাণিক সাহিত্যৰ ভক্তিস্বৰূপ পান কৰি বৈষ্ণৱ কবিসকলে নিজে যেনেকৈ আত্মহাৰা হৈছিল তেনেকৈ আনকো সেই ৰসৰ অমৃতময় স্বাদ দান কৰিবলৈ নানা কাব্য, নাট, গীত, ৰচনা কৰি গৈছে। ভগীৰথে মৰ্ত্যলৈ মন্দাকিনীধাৰা নমাই আনি সকলোকে পবিত্ৰ কৰাৰ দৰে মহাপুৰুষে হৰিনাম ৰসৰ প্ৰেম-অমৃতৰ নদী ব্ৰহ্মাণ্ড ভেদি বৈ যোৱাকৈ পাৰ কাটি দিয়ে। মহাপুৰুষে পাৰ ভাঙি দিয়া ৰসপ্ৰবাহ যাতে বাধাপ্ৰাপ্ত নহয় তাৰ কাৰণে তেখেতৰ সহযোগী আৰু অনুবৰ্ত্তী বৈষ্ণৱসকলেও ৰংপৰোনাতি চেষ্টা কৰি গৈছে। ভক্ত কবিৰ আদৰ্শ মোক্ষপ্ৰাপ্তি নহয়, ভক্তৰ সদ্গতি লাভ কৰি ভক্তিস্বৰূপত আত্মত হোৱা। এনে ভক্তৰ সমাজ আৰু ভক্তিৰ পৰিৱেশ সৃষ্টি কৰাই বৈষ্ণৱ কবিৰ অগ্ৰতম আদৰ্শ আৰু বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ উদ্দেশ্য। নৃত্যগীতৰ সঙ্গীতময় পৰিৱেশৰ যোগেদি, অভিনয়ৰ নাট্যৰূপৰ মাজেদি আৰু কাব্যৰ আনন্দনিশ্চিন্দী বৰ্ণনাৰ সহায়ত ভক্তিৰ উদ্ৰেক আৰু প্ৰচাৰ বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ প্ৰধান উদ্দেশ্য।

ভক্তি পৰিৱেশনৰ লগে লগে শাস্ত্ৰৰ তত্ত্ব প্ৰাঞ্জলকৈ ব্যাখ্যা কৰিব আৰু নৈতিক আদৰ্শ দাঙি ধৰি জনসমাজক শিক্ষা দিয়া আৰু জনকচিৰ উন্নতি সাধন কৰা বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ প্ৰধান নহলেও অগ্ৰতম লক্ষ্য। অনন্ত কন্দলীয়ে এঠাইত লেখিছে, “গ্লোক সংস্কৃত আদি লিখিবাক ভাল জানি, তথাপি কৰিলো পদবন্ধ। স্বী-শূদ্ৰ আদি যত জনোক পদম তত্ত্ব, শ্ৰৱণত মিলোক আনন্দ।” মহাপুৰুষ দামোদৰদেৱে তেওঁৰ প্ৰিয় শিষ্য ভট্টদেৱক কথাকল্পত ভাগৱত ৰচনা কৰিবলৈ উপদেশ দি কৈছিল—

আৰু এক জগত ঈশ্বৰ আজ্ঞা ধৰা।

কথা বন্ধে একখণ্ড ভাগৱত কৰা ॥

পূৰ্বেৰ মহাপুৰুষে কৰিলা দশস্কন্ধ ।
কৌৰ্ত্তন ভটিমা ছবি ছলবী সূছন্দ ॥
তাত কৰি সূগম কৰিয়ো ভাগৱত ।
দ্বী-শূদ্ৰ সৰ্বলোকে বুজে যেন মত ॥

প্রাক-শঙ্কৰী বৈষ্ণৱ কবি মাধৱ কন্দলীয়েও বামাংগ ৰচনা কৰিছিল “সৰ্বজন বোধে”। জনসমাজক শিক্ষাদান কৰাৰ এনে উদ্দেশ্য সকলো বৈষ্ণৱ কবিৰে ৰচনাৰ অন্তৰ্ভুক্ত আছে।

কাব্য, নাট, গীত আদিৰ অধ্যয়ন আৰু চৰ্চ্চাই মানৱৰ স্কুম্ভৰ প্ৰৱৃতি জগাই দি মনৰ উৎকৰ্ষ সাধন কৰে, কচি পৰিমাৰ্জিত কৰে। বৈষ্ণৱ কৰিয়ে সাহিত্য, নাট আৰু গীতৰ যোগেদি জনকচিৰ উৎকৰ্ষসাধন কৰা পৱিত্ৰ কৰ্ত্তব্য বুলি ভাবিছিল, আৰু সেই কাৰণেই ৰচনা আকৰ্ষণীয় কৰিবলৈ যত্ন কৰা নাই।

কিন্তু, আদৰ্শ আৰু উদ্দেশ্যই বহুত ক্ষেত্ৰত বৈষ্ণৱ কবিৰ কাব্য প্ৰতিভাৰ মুক্ত পৰিস্ফুৰণৰ পথত বাধা স্বৰূপে থিয় দিছিল। কাব্যৰচনাত তেওঁলোকে কল্পনা সংযত কৰিব লগাত পৰিছিল। পুৰণি শাস্ত্ৰত থকা আখ্যান বা ঘটনাৰ বাহিৰে স্বকল্পিত বা অনাশাস্ত্ৰীয় বিষয় গ্ৰহণ কৰা দেখা নাযায়। জনসাধাৰণ স্বাভাৱিকতে ৰক্ষণশীল, তেওঁলোকৰ প্ৰতীতি জন্মাবলৈ শাস্ত্ৰৰ দোহাই নিদিলে নহয়। শাস্ত্ৰসংগত নহলে কোনো ৰচনাক মানিব নোখোজে। গতিকে কাব্য বা ৰচনাৰ বিষয়বস্তু আহৰণ কৰোঁতে তেওঁলোকে পুৰাণ, ভাৰত, বামাংগ আৰু সেই পৰ্য্যায়ৰ শাস্ত্ৰৰ বাহিৰ হৈ যোৱা নাছিল। স্বকল্পিত আখ্যান হলেও পৌৰাণিক আভিজাত্য দিবলৈ কোনো ঋষিৰ মুখনিহত কথা স্বৰূপে, নাইবা কোনো অপৰিচিত পুৰাণৰ ঘটনা ৰূপে দেখুৱাৰ চেষ্টা দেখা যায়; আনকি ইচলামী পৰিৱেশৰ আখ্যানো পৌৰাণিক আখ্যানৰূপে প্ৰদৰ্শন কৰি গৈছে। কবিতাত পাঠক বা শ্ৰোতাৰ সন্দেহ হয় বুলি সততে মূললৈ বা মূলৰ টীকা ভাষ্যলৈ আঙুলিয়াই দিয়া হয়। মূলৰূপৰ স্থান বিশেষে কেতিয়াবা ফালৰি কাটি যাব লগা হলে যথেষ্ট কৈফিয়ৎ দি, ব্যাস-বাম্পীকিৰ দৃষ্টান্ত দাঙি ধৰি পাঠকক নিন্দা নকৰিবলৈ অনুৰোধ কৰা হয়। গতিকে দেখা যায় যে বিষয়বস্তু সংগ্ৰহত নাইবা বিকাশত কৰিসকলে অভিপ্ৰায় সিদ্ধাৰ্থে স্বেচ্ছাই ৰচনাৰ সীমা ঠেকাই লব লগাত পৰিছিল।

বৈষ্ণৱ সাহিত্যত হাশু, কৰুণ, শৃঙ্গাৰ আদি ৰসৰ সমাবেশ আছে যদিও ভক্তিৰসৰ প্ৰাধান্য যাতে ক্ষুণ্ণ নহয় তাৰ কাৰণে সততে দৃষ্টি ৰাখিব লগা হোৱাত বিভিন্ন

ৰসে মুক্ত প্ৰবাহত স্থান বিশেষে বাধাপ্ৰাপ্ত হোৱাও দেখা যায়। পাঠক বা শ্ৰোতাই শৃঙ্গাৰ আদি কাব্যৰসত আগুত হৈ ভক্তিলৈ পাহৰি যায় বুলি সৰনে শৃঙ্গাৰ, হাশু আদি ৰসৰ মাজতে ভক্তিমূলক উপদেশ সন্নিবেশ কৰা দেখা যায়।

বৈষ্ণৱ সাহিত্য প্ৰচাৰদৰ্শী আৰু আদৰ্শায়ক হোৱাৰ কাৰণে জনসমাজৰ সুখ-দুখ, আশা-আকাঙ্ক্ষাৰ সম্যক প্ৰতিচ্ছবি ইয়াত পোৱা নাযায়। লৌকিকতা পৰিহাৰ কৰি আধ্যাত্মিকতাৰ ফালে সততে দৃষ্টি ৰখাত মানৱৰ জীৱনৰ বাস্তৱ অভিজ্ঞতা ইয়াত ৰূপায়িত হোৱা নাই। অলৌকিক চৰিত্ৰৰ মহিমা আৰু কাৰ্য্যাবলী বৰ্ণনা কৰোঁতে লৌকিক ভাষাৰ সহায় লব লগা হোৱাত শাবদীয় মেঘৰ মাজেদি চন্দ্ৰই দেখা দিয়াৰ দৰে সমাজৰ একো একোটা ভুক প্ৰকাশ হোৱা মাত্ৰ দেখা পাওঁ। প্ৰাকৃতজনৰ মনৰ পৰিচয়, সুখদুখৰ কাহিনী তাত নাই। পীতাম্বৰ কৰিয়ে দশম স্কন্ধৰ পদ ৰচনাৰ প্ৰসঙ্গত লৌকিকতাপূৰ্ণ ইন্দ্ৰিয়ৰ বৰ্ণনা দিয়া বুলি গুনি মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱে কটুক্তি কৰি কৈছিল—“সি কামসিক, তাৰ কথা নকৰা” (কথা শুকচৰিত)।

বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ ভাষা আৰু বৰ্ণনাৰীতি পাছলৈ গতানুগতিক হৈ পৰিছিল। মহাপুৰুষ দুজনে ভাষা আৰু বৰ্ণনা ৰীতিৰ যি সাঁচ ঢালি দিলে, সেই সাঁচতে পৰৱৰ্ত্তী সকলো কৰিয়েই তেওঁলোকৰ কাব্য ৰচনা কৰিবলৈ ললে, ফলত আখ্যান ভাগৰ নতুনত্বৰ বাহিৰে ভাষা আৰু বৰ্ণনাৰীতিয়ে অভিনৱত্ব হেৰুৱাই পেলালে। নাৰীৰ সৌন্দৰ্য্যৰ বৰ্ণনা, বন-উপবনৰ বৰ্ণনা, স্বাজধানী-নগৰৰ বৰ্ণনা, যুদ্ধৰ বৰ্ণনা, বিবহ-বিচ্ছেদৰ বৰ্ণনা, সকলো কাব্যতে প্ৰায় একে হৈ পৰিল।

কালিদাস, ভৰতুতি, মাঘ, ভাৰৱি, দণ্ডী, ক্ষেমেন্দ্ৰ, বাণভট্ট আদিৰ অমৰ কাব্য-নাটকে বৈষ্ণৱ কবিসকলক আকৃষ্ট কৰা নাছিল। তেওঁলোকে নিজে সেই ৰসভাঙত ডুব দিছিল যদিও নৈতিক আদৰ্শ অক্ষুণ্ণ ৰাখিবৰ উদ্দেশ্যে সাধাৰণ জনতাক সেই কাব্য নাটকৰ ৰসৰ আশ্বাদ লবলৈ উৎসাহিত নকৰিছিল। সেই কাৰণে সংস্কৃত লৌকিক সাহিত্যৰ অনুবাদৰ কোনো প্ৰচেষ্টা দেখা নাপাওঁ।

বৈষ্ণৱ যুগৰ অবৈষ্ণৱ কবি আৰু সাহিত্য

পাঁচালী সাহিত্য

পঞ্চদশ শতিকাৰ শেষভাগৰপৰা ষোড়শ শতিকাৰ আদি ভাগৰ ভিতৰত কেবাজনো কবিৰ উদ্ভৱ হৈছিল যি কেইজনক বৈষ্ণৱ আন্দোলনে বিশেষ প্ৰভাৱান্বিত কৰা নাছিল। তেওঁলোকৰ ৰচনাৰ বিষয়বস্তু আৰু ৰচনাভঙ্গীতো বৈষ্ণৱ ভাবাদৰ্শ পোৱা নাযায়। এওঁলোকৰ ৰচিত সাহিত্যিক পাঁচালী বা ওজাপালি সাহিত্য নাম দিব পাৰি। এই সাহিত্যৰ দুটা ভাগ দেখা যায়। এটা মনসা বা পদ্মাদেৱীৰ মাহাত্ম্য প্ৰকাশক আৰু আনটো ৰামায়ণ, মহাভাৰত আদি পুৰাণৰ কাহিনী সম্বলিত। বিষয়বস্তুৰ পাৰ্থক্য থাকিলেও, ৰচনাভঙ্গীৰ ৰীতি দুই বিধে একে। দুয়ো ভাগ ওজাপালি গাবৰ উদ্দেশ্যে ৰচিত হয়। পৌৰাণিক কাহিনী লৈ ওজাপালিৰ উদ্দেশ্যে ৰচনা কৰা গীত বা কাব্যক বিয়াহৰ গীত আৰু মনসাৰ মাহাত্ম্যসূচক ৰচনাসমূহক বিষহৰীৰ গীত বোলা হয়। ওজাই কেইজনমান পালিৰ সহায়ত নৃত্য-গীত, হাতৰ মুদ্ৰা, আৱৃতি আৰু অঙ্গী-ভঙ্গীৰ যোগেদি কাব্যবৰ্ণিত কাহিনী দৰ্শকৰ আগত ৰূপায়িত কৰে। পালি কেইজনে ভবিষ্যে তাল ধৰে আৰু গীতৰ দোহৰা অংশ (refrain) মঞ্জীৰাসহ গাই যায়। পালি কেইজনৰ ভিতৰত যিজনে ওজাৰ লগত সংলাপ আদিৰে বৰ্ণনীয় বিষয় ৰসাল কৰি তোলে তেওঁক দাইনা (দক্ষিণ, সোঁ) পালি বোলা হয়। এই শ্ৰেণীৰ ৰচনাক কবিসকলে নিজে পাঁচালী বুলিছে। “পাঁচালী” শব্দ সংস্কৃত পাঞ্চালিকা (পুতলা) শব্দৰপৰা আহিছে। পুতলানাচৰ সূত্ৰধাৰৰ আদৰ্শতে বোধকৰোঁ কথক বা ওজাই কোনো পৌৰাণিক কাহিনীকৃত গীত বা কাব্য নাচগান আৰু অঙ্গী-ভঙ্গীৰ যোগেদি সামাজিকৰ আগত প্ৰকাশ কৰিছিল কাৰণেই হয়তো সেই শ্ৰেণীৰ কাব্যই পাঁচালী নাম পালে। আকৌ এই শ্ৰেণীৰ ৰচনাত থকা গীতবোৰক পীতাম্বৰ কবি আৰু সুকৰি নাৰায়ণদেৱে ‘লাচাৰী’ও বুলিছে। সম্ভৱতঃ কাব্য ‘ৰীতিটোক’ পাঁচালী আৰু গীতবোৰক ‘লাচাৰী’ (সং—ৰথ্যাকৰ) বুলি অভিহিত কৰিছিল। সুকৰি নাৰায়ণদেৱৰ বৰ্ণনাত্মক পদৰ শেষৰ ভণিতাটোত সাধাৰণতে পোৱা যায়। “সুকৰিনাৰায়ণদেৱৰ স্তৱস পাঁচালী। বেউলাৰ ক্ৰন্দনে গাই একই লাচাৰী ॥” ইয়াৰ পাছতে গীত যোৰে।

পাঁচালী বা ওজাপালি কাব্যকেইখন গীত আৰু বৰ্ণনাত্মক পদৰ সমষ্টি। সাধাৰণতে কোনো চৰিত্ৰৰ মানসিক অৱস্থা, আবেগ বা অনুভূতি প্ৰকাশ কৰোঁতে গীতৰ প্ৰয়োগ হোৱা দেখা যায়। নাটকীয় গুণবিশিষ্ট তীব্ৰ ভাৱাৱেগৰ মুহূৰ্ত্তৰ কথাও গীতৰ আকাৰত প্ৰকাশ হোৱা দেখা যায়। সাধাৰণ ঘটনা পৰম্পৰাৰ বিৱৰণ পদ ছন্দত প্ৰকাশ কৰা হয়। পদত কেৱল ঘটনা পৰম্পৰাৰ প্ৰৱাহটো দেখুৱাই গৈ থাকে কিন্তু গীতবোৰত অৱস্থা বিশেষৰ বিলম্বিত বৰ্ণনা আৰু বিশ্লেষণ পোৱা যায়। কোনো কোনো ক্ষেত্ৰত অণু কৰিব পৰা গীতৰ মাজে মাজে ব্যৱহাৰ কৰা দেখা যায়।

ওজাপালি কাব্যত বাগসঙ্গীতৰ প্ৰয়োগ মন কৰিবলগীয়া বিশেষত্ব। দুৰ্গাবৰ, পীতাম্বৰ, সুকৰি নাৰায়ণদেৱ আদিৰ কাব্যত বিভিন্ন ৰাগ বান্ধি দিয়া আছে। মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ আৰিভাৱৰ আগৰেপৰা যে বাগসঙ্গীতযুক্ত ওজাপালি অনুষ্ঠানৰ প্ৰচলন আছিল তাৰ প্ৰমাণ দিয়ে দৈত্যাবি ঠাকুৰ আদিয়ে ৰচনা কৰা গুৰুচৰিত পুথিয়ে। ওজা পৰম্পৰাৰ মাজেদি অহা আজি পৰ্য্যন্ত এই বাগসঙ্গীত স্থান বিশেষে বিকৃতভাৱে হলেও এতিয়াও প্ৰচলিত হৈ আহিছে। (১)

পাঁচালী কাব্যৰ এটা মন কৰিবলগীয়া বিশেষত্ব হ’ল ইয়াৰ লৌকিকতা। ইয়াত চিত্ৰিত কৰা চৰিত্ৰবোৰক বৈষ্ণৱ কবিৰ দৰে আদৰ্শাত্মক স্তৰত নাৰাখি সাধাৰণ মানৱীয় স্তৰলৈ নমাই অনাৰ প্ৰবণতা দেখা যায়। মানৱীয় শক্তি, সামৰ্থ্য, ঈৰ্ষা, দুৰ্বলতা, যৌন-আবেগ এই সকলোবোৰ চৰিত্ৰবোৰত লক্ষ্য কৰা যায়। স্থান বিশেষে বিগু বা কুৰুৰ শ্ৰেষ্ঠতা বা ভক্তিসূচক উপদেশৰ আভাস থাকিলেও বৈষ্ণৱ কবিৰ দৰে ভক্তিৰ প্ৰতি এচলীয়া টান নাই। হৰি-নাম ৰসৰ প্ৰেম প্ৰৱাহত আত্মনিমজ্জন কৰি থকা নিম্পৃহ ভকতৰ জাগতিক আসক্তিৰ প্ৰতি উদাস বা বিৰক্তি ভাবো পোৱা নাযায়। সামাজিক আচাৰ ব্যৱহাৰ, গ্ৰাম্য কথা আদিবদাৰা ৰচনাৱলী গ্ৰাম্যসমাজৰ প্ৰিয় কৰাৰ চেষ্টা দেখা যায়। ভাষাৰ ক্ষেত্ৰতো কৃত্ৰিমতা কিছু কম, কথিত ভাষাৰ বেছি ওচৰ চপা।

বৈষ্ণৱ যুগৰ পাঁচালী কাব্যৰ কবিসকলৰ ভিতৰত এতিয়ালৈকে পীতাম্বৰ কবি, দুৰ্গাবৰ, মনকৰ আৰু সুকৰি নাৰায়ণৰ নাম বিশেষভাৱে উল্লেখ যোগ্য।

(১) শ্ৰীমতেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা সম্পাদিত ‘উদা-পৰিণয়’ৰ পাতনিত এই বিষয়ে বহুলাই আলোচনা কৰা হৈছে।

(ক) পৌৰাণিক শাখা

পীতাম্বৰ কবি :

মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ সমসাময়িক অথচ তেখেতৰ
প্ৰভাৱৰ বাহিৰত বোৱা কবিনকলৰ ভিতৰত

পীতাম্বৰ কবি সৰ্বপ্ৰধান। এই পীতাম্বৰ কবিৰ কেবাখনো পুথি আৱিষ্কৃত
হৈছে। উবা-পৰিণয়, ভাগৱত দশম স্কন্ধ, মাৰ্কণ্ডেয় চণ্ডী আৰু নল-দময়ন্তী এই
কেইখন পীতাম্বৰৰ পুথিৰ ভিতৰত কেৱল “উবা-পৰিণয়” প্ৰকাশ হৈ ওলাইছে।
মাৰ্কণ্ডেয় চণ্ডী আৰু দশম স্কন্ধ কোচবেহাৰৰ বাজকীয় গ্ৰন্থাগাৰত হাতে-লিখা
অৱস্থাত সংৰক্ষিত হৈ আছে। দুখৰ বিষয় “উবা-পৰিণয়”ৰ বাহিৰে বাকী কেইখন
পুথিৰ প্ৰচলন অসমত বৰকৈ নোহোৱাৰ কাৰণে আৰু সেই কেইখন পুথি
কোচবেহাৰত থাকি যোৱাৰ কাৰণে বঙালী সাহিত্যই গ্ৰাস কৰি সেই সাহিত্যৰ
অন্তৰ্ভুক্ত কৰি লৈছে।

উজনিৰপৰা ভটিয়াই আহি মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱে বৰপেটা অঞ্চলত বসতি
কৰিবলৈ লয়। তেতিয়া নাৰায়ণ ঠাকুৰ বা ঠাকুৰ আতাই তেখেতত শৰণ লয়।
মহাপুৰুষে নাৰায়ণ ঠাকুৰক তেওঁৰ ওচৰৰ প্ৰখ্যাত মানুহৰ নাম সোধাত ঠাকুৰ
আতাই পীতাম্বৰ কবিৰ নামো উল্লেখ কৰে আৰু কথা প্ৰসঙ্গত তেওঁ দশম স্কন্ধৰ
পদ ভাঙি কবিতা কৰা বুলিও উল্লেখ কৰে। পীতাম্বৰ কবিয়ে বচনা কৰা
দশম স্কন্ধৰ তলত উদ্ধৃত কৰা পদটো নিদৰ্শন ৰূপে মহাপুৰুষৰ আগত মাতি
গুনায়—

বিলাপ কৰি কান্দে মাই ককমিণী
কোন অঙ্গে খুন দেখি নাইলা যতুমি ॥

শাৰীৰিক ৰূপৰ বলেৰে কৃষ্ণক লাভ কৰিবলৈ প্ৰয়াস কৰা ককমিণীৰ চিত্ৰ
অঙ্কন কৰা পীতাম্বৰৰ কাব্যক নিন্দা কৰি মহাপুৰুষে তেওঁ প্ৰচাৰক হবৰ
অনুপযুক্ত তামসিক কবি বুলি কয়। এই কথাটোৰ মূল্য যিয়েই নাথাকক,
এটা কথা কিন্তু প্ৰমাণ কৰে যে পীতাম্বৰে ভাগৱত দশম স্কন্ধৰ ভাঙনি ১৫৪৬
খৃষ্টাব্দৰ আগতে আবিস্কৃত কৰে।

পীতাম্বৰৰ ব্যক্তিগত জীৱনী সম্পৰ্কে বিশেষ জনা নাযায়। তেওঁৰ কাব্যৰ
পৰা যিখিনি সমল সংগ্ৰহ কৰিব পৰা যায় তাৰপৰা জানিব পাৰি তেওঁ কমতা-
পুৰবাসী আছিল আৰু কাব্য চৰ্চ্চাৰ ক্ষেত্ৰত কুমাৰ সমৰ সিংহ (দৰং-বাজবংশাৱলী

মতে সংগ্ৰাম সিংহ) অৰ্থাৎ চিলাবায় দেৱানৰপৰা অনুপ্ৰেৰণা আৰু সহায় লাভ
কৰিছিল। পীতাম্বৰ কবিৰ সংস্কৃত ভাষা আৰু শাস্ত্ৰত গভীৰ ব্যুৎপত্তি থকাৰ
প্ৰমাণ পোৱা যায়। তেওঁ এহাতে যেনেকৈ ভাগৱত দশম স্কন্ধ আৰু উবা-
পৰিণয় আদি বৈষ্ণৱ পুৰাণৰ আখ্যান অনুবাদ কৰিছে আনফালে আকৌ
মাৰ্কণ্ডেয় চণ্ডীও অনুবাদ কৰি গৈছে। কিন্তু মাৰ্কণ্ডেয় চণ্ডীৰ ভণিতাতো
কবিয়ে “নাৰায়ণ পবসনে” বচনা কৰা বুলিহে লেখিছে, গতিকে কবিক আমি
বৈষ্ণৱ-পন্থী বুলি ধৰি লব পাৰোঁ। অৱশ্যে অগ্ৰ দেৱ-দেৱীৰ প্ৰতিও কবিৰ
অশ্ৰদ্ধা নাছিল। উবা-পৰিণয়ৰ বাহিৰে বাকী কেইখন কাব্য পাঁচালী শ্ৰেণীৰ
অৰ্থাৎ গীত আৰু পদৰ সমষ্টি নহয় ; কেৱল বৰ্ণনাশ্ৰুত অনুবাদ, গীত নাই।

উবা-পৰিণয় পাঁচালী কাব্যই কবিৰ প্ৰথম বচনা বুলি সহজে অনুমান কৰিব
পাৰি। এই কাব্য ১৫৩৩ খৃষ্টাব্দত (১৪৫৫ শক) বচনা কৰে। কবিয়ে কুমাৰ
সমৰ সিংহৰপৰা তেতিয়াও পৃষ্ঠপোষকতা লাভ কৰা নাছিল, কাব্যত সেই
কথাৰ কোনো উল্লেখ নাই। কাব্যখনত শৃঙ্গাৰ বসব প্ৰাচুৰ্য্যই চপল ৰল্লনাৰ
প্ৰাধাণ্যই আৰু নিজকে “শিশুমতি” বুলি পৰিচয় দিয়া কথাই নবীন বয়সৰ বচনা
বুলি প্ৰতীতি জন্মায়।

উবা-পৰিণয় হৰিবংশৰ বিষ্ণুপৰ্বৰ ১১৬—১২৮ অধ্যায়ৰ অনুবাদ। কিন্তু স্থান
বিশেষে কবিয়ে বিষয় বস্তুত দুই এটা কথা যোগ দিছে। কামসেনা যক্ষিণী আৰু
কোকিলা ধাইৰ কাৰ্য্যকলাপ, অনিৰুদ্ধৰ বিবাহ দুখত সন্যাসী হোৱাৰ চেষ্টা—এনে দুই
এটা কথা নিজাকৈ লগ লগাই দিছে। অৱশ্যে সংযোগ কৰা বিষয়ে কাব্যৰ সৌন্দৰ্য্য
বঢ়াইছে বুলি কব নোৱাৰি। উবা-পৰিণয়ৰ গীতবোৰ অনুবাদ নহয়
কবিৰ মৌলিক বচনা। এইবোৰত কবিৰ কাব্যিক প্ৰতিভা ফুটি ওলাইছে।
বিশেষকৈ শৃঙ্গাৰাশ্ৰুত বৰ্ণনা প্ৰকাশত আৰু অৱস্থা চিত্ৰণত কবিয়ে পাবদৰ্শিতা
দেখুৱাইছে। দৈহিক প্ৰেমৰ লাহ-বিলাহ, ইন্দ্ৰিয়-লোলুপতা আৰু হাৰ-ভাৰ
বৰ্ণনাত নবীন কবিৰ দৃষ্টি বেছিকৈ পৰিছে। কাব্যৰ প্ৰথম ছোৱাত উবা আৰু
অনিৰুদ্ধৰ প্ৰণয় কাহিনীটোৰ আদি বস্তুশ্ৰুত পৰিৱেশ বচনা কৰাত কবিয়ে মনো-
যোগ দিছে, কিন্তু পাছৰ ছোৱাত হৰি-হৰ যুদ্ধৰ বিৱৰণে কবিৰ মন আকৰ্ষণ
কৰাত উবা-অনিৰুদ্ধৰ কাহিনী তলপৰি যায় আৰু বাণাসুৰৰ কাৰ্য্যকলাপ,
অহঙ্কাৰ, পৰাক্ৰম আৰু শেষত কৃষ্ণৰ হাতত পৰাজয়ৰ চিত্ৰ বৰ্ণনাত কবিয়ে
বেছি দৃষ্টি নিক্ষেপ কৰে।

পীতাম্বৰ কবিৰ দ্বিতীয় গ্ৰন্থ ভাগৱতৰ দশম স্কন্ধ। আমি আগতে উল্লেখ
কৰি আহিছো যে কবিয়ে ১৫৪৫-৪৬ খৃষ্টাব্দৰ আগতে ভাগৱতৰ গীত-পদ কৰিবলৈ

সময়। এই গ্ৰন্থত কৰিয়ে কমতানগৰৰ মহাবাজ বিশ্বসিংহৰ পুতেক কুমাৰ সমৰ সিংহৰ কথা উল্লেখ কৰিছে। দৰং-বাজবংশীৰনী মতে মহাবাজ নবনাৰায়ণে ৰাজপাটত উঠি ভায়েকক “যুৱ-নৃপতি” পাতি সংগ্ৰাম সিংহ নাম দিয়ে। গতিকে ১৫৪০ খৃষ্টাব্দত বা তাৰ দুই চাৰি বছৰৰ ইফালে সিফালে ভাগৱত দশম স্কন্ধ বচনা কৰে। পীতাম্বৰৰ ভাগৱত দশম স্কন্ধ পয়াৰ আৰু ত্ৰিপদী ছন্দত ৰচিত। এই পুথিৰ প্ৰতিলিপি কোচবেহাৰত সংৰক্ষিত হোৱাৰ কাৰণে আৰু সেই অঞ্চলৰ লিপিকাৰৰ “স্থলহস্তাৱলৈপৰ” আঁচ পৰি ভাষাত বঙলুৱা ঠাচ কিছু সোমালেও অসমীয়া ৰূপ বদলাব পৰা নাই।

পীতাম্বৰৰ মাৰ্কণ্ডেয় চণ্ডীৰ যি প্ৰতিলিপি কোচবেহাৰ ৰাজকীয় গ্ৰন্থাগাৰত সংৰক্ষিত আছে তাত বচনাৰ শক দিয়া আছে ১৫২৪ (ইং ১৬০২)। এই শক অভ্ৰান্ত বুলি মানি ললে পীতাম্বৰক ওপকৃত গ্ৰন্থবচনাৰ সময়ত অন্ততঃ এশবছৰীয়া বুলি ধৰিব লাগিব। কিন্তু সেইটো লিপিকাৰৰ ভ্ৰম বুলিহে বিশ্বাস হয়। মূল সংস্কৃত মাৰ্কণ্ডেয় চণ্ডীৰ পয়াৰ আৰু ত্ৰিপদী ছন্দত ৰচিত এইখন মুক্ত অনুবাদ। যুৱৰাজ সমৰ সিংহই কৰিক এই বুলি আদেশ দিছিল—

পুৰাণাদি শাস্ত্ৰে যেহি বহুশ্ৰু আছয় ।
পণ্ডিতে বুজয় মাত্ৰ অন্যে নবুজয় ॥
একাৰণে শ্লোক ভাঙি সবে বুজিবাৰ ।
নিজ দেশ ভাষা বন্দে (ছন্দে) ৰচিয়ো পয়াৰ ॥
যেন মতে যুৱৰাজ আজ্ঞা কৈল মোৰে ।
যাৰ আজ্ঞা অন্য অন্য ৰাজাধৰে শিৰে ॥
তাহাৰ আদেশে আমি স্থিৰ কৰি মন ।
বিশেষ ভবানী কথা কৰি বিৰচন ॥

ওপৰত তিনি গ্ৰন্থৰ বাহিৰেও কৰিব “নল-দময়ন্তী” নামে এখন কাব্য বচনা কৰিছিল। এই কাব্যৰ উল্লেখ ডঃ স্কুমাৰ সেনে তেওঁৰ বঙালী সাহিত্যৰ ইতিহাসত উল্লেখ কৰিছে।

পীতাম্বৰ একেধাৰে পণ্ডিত আৰু কবি আছিল। শঙ্কৰী যুগৰ প্ৰাৰম্ভিক কালৰ কবিনকলৰ ভিতৰত পীতাম্বৰ অগ্ৰগণ্য।

দুৰ্গাবৰ কায়স্থ :

“অপ্ৰমাদী” কবি কৰিৰাজ মাধৱ কন্দলীৰ পাছতে বামায়ণ কাহিনী লৈ কাব্য ৰচনা কৰোঁতাসকলৰ

ভিতৰত দুৰ্গাবৰ কায়স্থৰ নাম প্ৰথমতে লব লাগিব। দুৰ্গাবৰ-ৰচিত দুখন পুথি পোৱা যায়, এখন গীতি-বামায়ণ আৰু আনখন মনসা-মাহাত্ম্য প্ৰকাশক বেউলা আখ্যান। গীতি-বামায়ণৰপৰা কৰিব জীৱনী সম্পৰ্কে একো পোৱা নাযায়। বেউলা আখ্যানত কৰিয়ে সামান্যভাৱে আত্ম-পৰিচয় দিছে। সেইমতে তেওঁৰ পিতৃৰ নাম চন্দ্ৰধৰ কায়স্থ। কোচৰজা বিশ্বসিংহৰ আমোলত বহুবল শিকদাৰৰ অনুপ্ৰেৰণা আৰু উৎসাহ লাভ কৰি পদ্মাদেৱী বা মনসাৰ গীত বচনা কৰে। বহুবল শিকদাৰক কৰিয়ে গন্ধৰ্বৰ অৱতাৰ বুলি উল্লেখ কৰিছে আৰু কুলৰ মাজত মালতীকুলৰ দৰে তেওঁক বংশৰ আদৰ্শীয় ব্যক্তি বুলি প্ৰশংসা কৰিছে। দুৰ্গাবৰৰ বাসস্থান নীলাচল অৰ্থাৎ কামাখ্যা পীঠ।

গীতি-বামায়ণৰ সঠিক বচনাকাল জনা নাযায়, বচনাৰ ভঙ্গীৰপৰা কৰিব এই কাব্য পূৰ্বৰ বয়সৰ যেন লাগে। বেউলা-আখ্যানত কৰিয়ে ৰজা বিশ্বসিংহ, তেওঁৰ ওঠৰজন পুতেক আৰু বহুবল শিকদাৰৰ কথা পোৱা যায়। গীতি-বামায়ণত কাব্যো উল্লেখ নাই, অৱশ্যে বৰ্তমান সম্পূৰ্ণ গীতি-বামায়ণ উদ্ধাৰ হোৱা নাই, কেৱল অবগ্যাকাণ্ডৰপৰা বাকীছোৱাহে উদ্ধাৰ হৈছে। অবগ্যাকাণ্ডৰ প্ৰাৰম্ভতে কৰিয়ে কৈছে—

অযোধ্যাকাণ্ডৰ কথা ভৈলা সমাপতি।

অবগ্যাকাণ্ডৰ কথা শুনিয়া সম্প্ৰতি ॥

গীতি-বামায়ণ বাল্মীকিৰ অনুবাদ নহয়, বৰং অপ্ৰমাদী কবি মাধৱ কন্দলীৰ বামায়ণৰ জনপ্ৰিয় সংস্কৰণ। কিক্কিয়া, স্কন্দবা আৰু লঙ্কাকাণ্ডৰ পদবৰেছি ভাগেই মাধৱ কন্দলীৰ বামায়ণৰপৰা আহৰণ কৰা। গীতো দুই এটা মাধৱ কন্দলীৰ বৰ্ণনাৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত। কন্দলীৰ বামায়ণৰ প্ৰভাৱ থাকিলেও কথাবস্তু বিস্তাৰত ঠায়ে ঠায়ে কন্দলীৰপৰা আতৰি গৈছে। ৰাম সম্পৰ্কে সঞ্চৰণশীল জনশ্ৰুতিক ভেটি কবি হয়তো এনে অবাল্মীকীয় কথা দুৰ্গাবৰে বামায়ণত ঠাই দিছে। সীতাৰ ফলত নদীৰ বালিত দশবথক পিণ্ডদান, দণ্ডকাৰণ্যত মায়া অযোধ্যা স্ৰজনা, ৰাম-সীতাৰ পাশা খেলা, সীতাক মন্দোদৰীৰ কণ্ঠাৰূপে বৰ্ণনা কৰা—এনে কিছুমান কথা মাধৱ কন্দলীৰ বা বাল্মীকিৰ বামায়ণত নাই। এইবোৰ কথা হয়তো সেই সময়ত প্ৰচলিত জন বিশ্বাস নাইবা কোনো উপ-পুৰাণৰপৰা সংগ্ৰহ কৰা। কিন্তু কেতিয়াবা দুই এটা পদ আচৰিত ৰকমে বাল্মীকিৰ লগত

মিলি যায়। এই পদ মাধৱ কন্দলী বা শঙ্কৰদেৱৰ উত্তৰাকাণ্ডত নাই। তলত এনে উদাহৰণ উদ্ধৃত কৰা হ'ল :—

কৌমাৰীং দয়িতাং ভাৰ্যাং স্বয়মাহুত্যাং কথম।

শৈলূষ ইব পোযাৰ্থমন্ত্ৰস্যৈ দাতুমহঁসি ॥

(বাল্মীকি ২।৩০।৮)

অনুবাদ :—আমাকে ইতৰ নাৰী সম দেখি-লাহা।

নটৰ নাটনী যেন আনক বিলাহা ॥

(গীতি-বামায়ণ)

দুৰ্গাবৰে অবণা, কিঙ্কিয়া আৰু স্কন্দৰা কাণ্ডত চৰিত্ৰৰ পৰিৱেশ বচনাত আৰু চৰিত্ৰৰ মানসিক অৱস্থা বিশ্লেষণত বিশেষ চকু দিছে, সেই কাৰণে এই কাণ্ড কেইটাত ঘটনাই ধীৰ গতিৰে আগবাঢ়িছে। কিন্তু লক্ষা আৰু উত্তৰাকাণ্ড কৰিয়ে অতি চমুকথাতে সামৰিছে। বাম-সীতাৰ বিচ্ছেদৰ কাৰণ্য দুটাই তোলাত ভৱভূতিৰ প্ৰতিভাই স্বকীয় মহিমা লাভ কৰাৰ দৰে দুৰ্গাবৰৰ কৱি প্ৰতিভায়ে কৰণ বসৰ মাজেদি স্বাভিযাক্তি লাভ কৰিছে। লক্ষাকাণ্ডৰ যুদ্ধৰ বৰ্ণনাত কৱি স্বকীয় ধাৰাবপৰা আঁতৰি যোৱাত অস্বস্তি অনুভৱ কৰা যেন লাগে।

গীতি-বামায়ণৰ গীতবোৰত অনুভূতিৰ কোমলতা আৰু কৱিৰ মানসিক বিশ্লেষণৰ দক্ষতাৰ পৰিচয় পোৱা যায়। বিভিন্ন অৱস্থাত সৃষ্টি হোৱা নায়ক নায়িকাৰ মনৰ ভাৱ আৰু অনুভূতি কৰিয়ে নিপুণ চিত্ৰকৰৰ দৰে অঙ্কন কৰিছে। বাম আৰু সীতাৰ ব্যৱহাৰ আৰু ভাৱধাৰা সম্পূৰ্ণ মানৱীয়, তাত অলৌকিকতাৰ বেখমাত্র নাই। বৰং বাম-সীতাৰ ভাৱ আৰু উক্তিত লৌকিক প্ৰেম-বিচ্ছেদৰ শোক আৰু সন্দেহৰ প্ৰতিচ্ছবি দেখা পাওঁ। বামক কৰিয়ে গদাধৰ, শাৰঙ্গপাণি, নাৰায়ণ আদি বিভূষণ দি ঈশ্বৰ বুলি কৈছে যদিও বামৰ ভাৱ-চিত্তা আৰু ব্যৱহাৰত ঈশ্বৰত্ব আৰোপ কৰা নাই। প্ৰিয়া বিচ্ছেদত কাতৰ বামে পাঠকৰ আগত সাধাৰণ নায়ক ৰূপেই দেখা দিয়ে। এনে মানৱীয় স্পৰ্শৰদ্বাৰা বামৰ আদৰ্শ ৰূপ ক্ষুণ্ণ হলেও পাঠকে বামৰ বিচ্ছেদ আৰু শোকত সহজে আন্তৰিক সহানুভূতি স্থাপন কৰিব পাৰে।

পুৰণি অসমৰ বাগ-সঙ্গীতৰ নিদৰ্শন স্বৰূপেও দুৰ্গাবৰী বামায়ণৰ গীতৰ সান্নীতিক মূল্য কম নহয়। মুঠতে অসমীয়া বামায়ণ-সাহিত্যত গীতি-বামায়ণে এখন ওখ আসন দাবী কৰিব পাৰে।

(খ) মনসা শাখা

মনসা বা পদ্মা সৰ্পৰ দেৱী। এই দেৱীয়ে সৰ্পভয় নিবাৰণ আৰু সকলো অপায় অমঙ্গল দূৰ কৰি উপাসকক আয়ু, বশ, ধনগোবৰ দান কৰে বুলি বিশ্বাস কৰা হয়। সাপ-পূজা বা সৰ্পদেৱীৰ পূজা বিভিন্ন ৰূপত অনেক জাতিৰ মাজত দেখা যায়। পূৰ্বভাৰতৰ আৰ্য্য-সংস্কৃতি সম্পন্নলোকৰ মাজত সৰ্পদেৱী মনসা বা পদ্মা দেৱী নামত পূজিত হয়। মনসাৰ বিশেষণ আৰু শক্তিলৈ লক্ষ্য কৰিলে আৰ্য্য-অনাৰ্য্য, বৈদিক-অবৈদিক, হিন্দু-বৌদ্ধ—এই বিভিন্ন সংস্কৃতি আৰু বিশ্বাসৰ সংমিশ্ৰণত মনসা দেৱীৰ চৰিত্ৰৰ অভিব্যক্তি ঘটিছে বুলি ভাবিবৰ থল পোৱা যায়। তেওঁ একেধাৰে হংসবাহিনী, বিষহৰী, গোবৰ্ণা, নাগালঙ্কাৰভূষিতা, ত্ৰিনেত্ৰা, ব্ৰহ্মাণী, (বৰমাণী) আন্তিকমাতা, বাসুকিতগিনী, শিৱকণ্ঠা, জবংকাৰী, কাণী, তোতলা (তুত্বেবা তাৰা), জাঙ্গুলী আদি বিভিন্ন বিশেষণ আৰু নামে বিভিন্ন প্ৰভাৱ ইন্দ্ৰিত দিয়ে।

সংস্কৃত পুৰাণত মনসা মাহাত্ম্য পোৱা নাযায়। ছই এখন অৰ্দ্ধাটীন পুৰাণত সামান্য উল্লেখ আছে। মনসা মাহাত্ম্যসূচক সকলো কাব্যই নব্যভাৰতীয় ভাষাত বিশেষকৈ বঙালী আৰু অসমীয়া ভাষাত ৰচিত। অসমৰ পশ্চিম অঞ্চল, বঙ্গদেশ আৰু বিহাৰৰ অংশ বিশেষত মনসাপূজাৰ প্ৰচলন দেখা যায়। অসমত মনসা পূজাৰ প্ৰচলন কেতিয়াৰপৰা প্ৰচলিত সঠিকভাৱে কোৱা টান। খৃষ্টীয় একাদশ শতিকা মানৰ হাতীৰ ওপৰত অধিষ্ঠিত নাগেন্দ্ৰবাহিনী মনসাৰ মূৰ্ত্তি হুমনীগড় অঞ্চলত পোৱা গৈছে। খৃষ্টীয় ত্ৰয়োদশ শতিকা মানৰপৰা মনসা পূজা সম্ভৱত বৰ্ত্তমান ৰূপত প্ৰচলিত হবলৈ ধৰে।

ব্ৰাহ্মণ্য ধৰ্ম্মৰ পূজা পদ্ধতিৰ লগে লগে মনসাৰ মাহাত্ম্যজ্ঞাপক গীত পদ ওজাপালিয়ে গায় আৰু ওজাপালিয়ে গাওঁতে দেওধনী বা দেওধা উঠি নৃত্য কৰা আৰু ভালবেয়াৰ আগজাননী দিয়াৰ ৰীতি প্ৰচলিত আছে। মনসা পূজা উপলক্ষ্যে গোৱা গীত-পদ প্ৰধানকৈ দুটা ভাগত ভাগ কৰিব পাৰি। মনসা বা পদ্মাৰ জন্মবৃত্তান্ত আৰু বেউলা-আখ্যান। পদ্মাৰ জন্মথণ্ডত সৃষ্টি-বৰ্ণনা, হৰ-পাৰ্শ্বতীৰ বিবাহ, পদ্মাৰ উৎপত্তি, চণ্ডীৰ লগত মনসাৰ বিবোধ, মনসাৰ দেৱত্ব লাভ আৰু পূজা প্ৰচলনৰ বিৱৰণ থাকে। দ্বিতীয় ভাগ অৰ্থাৎ বেউলা-আখ্যানত শিৱভক্ত চান্দ বা চন্দ্ৰধৰ সাউদৰ লগত মনসাৰ বিবোধ, চান্দোৰ মনসা পূজা কৰিবলৈ অস্বীকাৰ, চন্দ্ৰধৰৰ ছয় পুত্ৰৰ সৰ্পদংশনত মৃত্যু, চন্দ্ৰধৰৰ বাণিজ্য নষ্ট, সপ্তম পুত্ৰ লক্ষীন্দাৰ জন্ম আৰু বেউলাৰ লগত বিবাহ, বিবাহৰ বাতি লক্ষীন্দাৰৰ

সৰ্পদংশনত মৃত্যু, স্বামীৰ মৃতদেহ লৈ বেউলাৰ নোকা যাত্ৰা, নেতাই ধুবুনীৰ সাহায্যত বেউলাৰ স্বৰ্গগমন আৰু দেৱসভাত নৃত্য-গীতবদ্যৰা মহাদেৱ, ইন্দ্ৰ আদিক সমুপস্থিত বিধান, দেৱতাৰ বৰত লক্ষীন্দাৰকে আদি কৰি চন্দ্ৰধৰৰ সাত পুত্ৰৰ পুনৰ্জীৱন লাভ আৰু বেউলাৰ অনুবোধত শেহান্তৰত চন্দ্ৰধৰে বাওহাতে পদ্মাক পূজা দিবলৈ স্বীকাৰ—ইত্যাদি কথাৰ বিৱৰণ পোৱা যায়। সুকুৰি নাৰায়ণৰ পদ্মা পুৰাণত ওপকল্প প্ৰধান ঘটনাৰ বাহিৰেও বহুতো প্ৰাসঙ্গিক উপাখ্যান আৰু বৰ্ণনা পোৱা যায়।

মনসা-মাহাত্ম্যজ্ঞাপক কাব্য ৰচকৰ ভিতৰত মনকব, দুৰ্গাবৰ আৰু সুকুৰি নাৰায়ণ বিশেষ প্ৰসিদ্ধ। দুৰ্গাবৰ আৰু মনকব সমসাময়িক কৰি, সুকুৰি নাৰায়ণ বা নাৰায়ণদেৱ তেওঁলোক দুজনতকৈ কিছু পাছৰ।

মনকব : ৬কালিৰাম মেধি আৰু ৬ভাৰতচন্দ্ৰ দাসে মনকবক ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ কৰি বুলি মত দাঙি ধৰিছে যদিও দৰাচলতে মনকব ষোড়শ শতাব্দীৰ আদি ভাগৰ কৰি। “কমতাইৰ ৰাজা বন্দো ৰাজা জলেশ্বৰ। একশত মহিষী বন্দো ওঠৰ কোঁৱৰ ॥” —মনকবৰ এই পদটোৱে কমতাৰ ৰাজা বিশ্বসিংহক উল্লেখ কৰিছে। বিশ্বসিংহৰ ওঠৰজন কুমাৰৰ কথা দুৰ্গাবৰে আৰু দৰং ৰাজবংশাৱলীয়েও উল্লেখ কৰিছে। তাৰ উপৰিও মনকবৰ ৰচনাত দুৰ্গাই কোচ তিব্বোতাৰ বেষত মহাদেৱৰ সৈতে ৰমণ কৰা আৰু চিকণাত হাট বেহোৱাৰ উল্লেখ থকাৰপৰা আমি সহজে অনুমান কৰিব পাৰো যে একশত মহিষী আৰু ওঠৰ কুমাৰবুল্ল কমতাইৰ ৰাজা আন কোনো নহয়, বিশ্বসিংহহে। হাবিয়া কোচৰ পত্নীক মহাদেৱে হৰণ কৰা আৰু বিশ্বসিংহই প্ৰথমতে চিকণাত ৰাজধানী পতাৰ লগত মনকবৰ উপকল্প বিৱৰণৰ সামঞ্জস্য বিশেষভাৱে মন কৰিবলগীয়া। বিশ্বসিংহই ১৫১০ খৃষ্টাব্দৰপৰা ১৫৪০ খৃষ্টাব্দৰ ভিতৰত ৰাজত্ব কৰিছিল। গতিকে মনকবৰ উদ্ভৱৰ সময়ো ইয়াৰ ভিতৰতে হ'ব।

মনকব সম্ভৱতঃ নিজে সঙ্গীতক বা ওজা আছিল। শাস্ত্ৰীয় আৰু লৌকিক আচাৰ পদ্ধতি সম্পৰ্কে তেওঁৰ যথেষ্ট জ্ঞান আৰু অভিজ্ঞতা থকাৰ প্ৰমাণ তেওঁৰ ৰচনাই দিয়ে সম্ভৱতঃ মনকবৰ কাব্য ৰচনাৰ অনুপ্ৰেৰণা যোগায় কোনো এজন “ঢেঁকেৰীয়াৰ নাতিয়ে”। এই “ঢেঁকেৰীয়াৰ নাতি” নো কোন আছিল ক'ব পৰা নাযায়।

মনকবৰ ৰচনাৰ ভিতৰত কেৱলমাত্ৰ পদ্মা-পুৰাণৰ অংশ বিশেষহে পোৱা গৈছে। বেউলা-আখ্যান তেওঁৰ ৰচনাৰ ভিতৰত নাই। সেই আখ্যান তেওঁ ৰচনা কৰিছিল যদিও এতিয়ালৈকে আৱিষ্কৃত হোৱা নাই। প্ৰকাশিত “মনকবী” কাব্যত সৃষ্টি বৰ্ণনা, হৰ-পাৰ্বতীৰ বিবাহ খণ্ড আৰু পদ্মাৰ জন্ম খণ্ড পোৱা গৈছে।

মনকবৰ পদ্মা-পুৰাণৰ লগত বামাই পণ্ডিতৰ শূন্ত পুৰাণৰ বৰ্ণনাৰ কিছু সাদৃশ্য মন কৰিবলগীয়া। শূন্ত পুৰাণৰ সৃষ্টিতত্ত্ব আৰু উত্থান বৰ্ণনাৰ লগত মনকবৰ সৃষ্টিতত্ত্বৰ চমকপ্ৰদ সাদৃশ্য আছে (১) আৰু ধৰ্মদেৱতাৰ উল্লেখো আছে।

মনকবৰ কাব্যত লৌকিক আৰু সামাজিক বৰ্ণনাৰ প্ৰাধাত্য দেখা যায়। লৌকিকতাৰ প্ৰাধাত্য থকাৰ কাৰণেই স্থান বিশেষে বৰ্ণনাৰ গাভীৰ্য্য নাই আৰু স্থান বিশেষে লঘু হাস্যোদ্দীপক চিত্ৰৰ প্ৰয়োগৰ প্ৰাচুৰ্য্য দেখা যায়। অসমীয়া বিবাহৰ শাস্ত্ৰীয় আৰু স্ত্ৰী-আচাৰ, অসমীয়া নাৰীৰ সাজ-সজ্জা আৰু অলঙ্কাৰ, আহাৰ-বিহাৰ আদিৰ সামাজিক বিৱৰণ মনকবৰ কাব্যত পোৱা যায়। চৰিত্ৰবোৰ নামত দেৱতা, কিন্তু ভাৱ আৰু ব্যৱহাৰত সাধাৰণ মানুহ। মনকবৰ ভাষাত পাণ্ডিত্যৰ প্ৰভাৱ নাই, ঘৰুৱা পৰিৱেশ আৰু অভিজ্ঞতাৰ চিত্ৰৰে পৰিপূৰ্ণ। মনকবৰ ৰচনাত মুঠতে ছবিধ বসৰ প্ৰতিপত্তি দেখা যায়—হাস্য আৰু শৃঙ্গাৰ; এই ছবিধ বস পৰিবেশ কৰোঁতে কৰিয়ে স্থান বিশেষে কচি বিগৰ্হিত চিত্ৰও উৎসাহেৰে অঙ্কন কৰিছে।

দুৰ্গাবৰ : দুৰ্গাবৰে পদ্মা-পুৰাণৰ বেউলাৰ আখ্যানটো বিশেষভাৱে বৰ্ণনা কৰিছে, দুৰ্গাবৰে ৰচনা কৰা এই অংশ কামাখ্যাত এতিয়াও ওজাপালিয়ে গায়। নীলাচল বা কামাখ্যাত দুৰ্গাবৰে সম্ভৱতঃ বেউলাৰ গীত ৰচনা কৰে। এই কাব্য কৰিয়ে বহুবল শিকদাৰৰ সহায়ত নীলাচলত থাকি বেউলা-গীত ৰচনা কৰে। কাব্যৰ স্থান বিশেষত কৰিয়ে এইদৰে লেখিছে :—

১। কৰি দুৰ্গাবৰে বিৰচিলা অনুপাম।
পৰবৰ্ত গহন নীলগিৰি যাৰ নাম ॥
নীলাচল নামে গ্ৰাম সংসাৰতে সাৰ।
আছয় পাৰ্বতী অশ্লৰৰ ক্ষয়ক্ষাৰ ॥

২। বহুবল শিকদাৰ গন্ধৰ্বৰ যে অৱতাৰ।
কৰি দুৰ্গাবৰে গীত কৰিলা প্ৰচাৰ ॥

... ..

বহুবল শিকদাৰ পোঞা দেউক বৰ।
আয়ু যশ বুদ্ধি হৌক চন্দ্ৰ দিবাকৰ ॥

(১) অসম সাহিত্য-সভা পত্ৰিকা, ১৭শ বছৰ ২য় সংখ্যাত লেখকৰ “শূন্ত পুৰাণ আৰু মনকব” প্ৰৱন্ধ চাওক।

চন্দ্ৰধৰ কাশ্যস্থৰ পুত্ৰ ছৰ্গাবৰ শাক্ত আছিল, কিন্তু বৈষ্ণৱ প্ৰভাৱবশত একেবাৰে মুক্ত নাছিল।

গীতি-ৰামায়ণৰ দৰে বেউলা-আখ্যানৰ গীতসমূহো বাগ-বাগিনীযুক্ত। গীতি-ৰামায়ণত অপ্ৰমাদী কৰি মাধৱ কন্দলীৰ কিছু প্ৰভাৱ দেখা যায়, কিন্তু বেউলা-আখ্যান কৰিব সম্পূৰ্ণ নিজা ৰচনা। বেউলা-আখ্যানত সুকৰি নাৰায়ণদেৱৰ পদ্মাপুৰাণৰ দৰে প্ৰাসঙ্গিক উপ-কথা বা উপাখ্যানৰ সমাবেশ নাই, বৰ্ণনীয় আখ্যানবশত আঁতৰি নাৰাই পোনপটীয়াভাৱে ঘটনা পৰম্পৰা চিত্ৰিত কৰি গৈছে। ইয়াত চন্দ্ৰধৰ সাউদৰ লগত পদ্মাদেৱীৰ বিবোধ, চন্দ্ৰধৰৰ ওপৰত পদ্মাৰ প্ৰতিশোধমূলক অত্যাচাৰ, বেউলা-লখীন্দাৰ বিবাহ, লখীন্দাৰ সৰ্পদংশনত মৃত্যু, পতিৰ প্ৰাণ বিচাৰি বেউলাৰ অনিৰ্দেশ যাত্ৰা আৰু শেষত নেতাৰ সহায়ত স্বৰ্গত উপস্থিতি, লখীন্দাৰ প্ৰাণ লাভ, লখীন্দাৰ আৰু ছজন ককায়েকক পুনৰ প্ৰাণ দি লৈ বেউলাৰ চম্পাৱলী নগৰলৈ প্ৰত্যাহ্বান আৰু চন্দ্ৰধৰৰ পদ্মাপূজা কৰিবলৈ শেহান্তৰত সন্মতিৰে কাব্যখন সামৰণি মাৰিছে।

গীতি-ৰামায়ণৰ দৰে বেউলা-আখ্যানতো ছৰ্গাবৰে কৰণ বসন্তিত পৰিস্থিতিবোৰ চিত্ৰণ কৰাত বিশেষ দৃষ্টি ৰাখিছে। মনকৰৰ কাব্যৰ দৰেই সমসাময়িক সামাজিক অৱস্থাৰ কিছু আভাস ইয়াতো পোৱা যায়। চান্দ বা চন্দ্ৰধৰৰ লগত পদ্মাদেৱীৰ বিবোধে মনসা পূজাৰ প্ৰৱৰ্তনত শৈৱ আৰু শাক্তসকলৰপৰা কেনেকৈ বাধা পাইছিল তাৰ সামান্য ইঙ্গিত দিয়ে। প্ৰাচীন অসমীয়া সাজ-পোছাক, অলঙ্কাৰ, বাণিজ্যৰ বস্তু, মুদ্ৰা-ব্যৱহাৰ, শাস্ত্ৰীয় সংস্কাৰ আদি প্ৰচলনৰ আভাস পোৱা যায়। চৰিত্ৰ সৃষ্টিত মন কৰিবলগীয়া বিশেষত্ব এইটোৱেই যে ইয়াত “মাগুহ দেৱতালৈ পৰিণত হৈছে, আৰু দেৱতা সাধাৰণ মাগুহৰ শাৰীলৈ নামি আহিছে।” চন্দ্ৰধৰৰ দৃঢ়তা, পৌৰুষ আৰু নিষ্ঠা, সোণেকাৰ পুত্ৰ-বংশলতা, বেউলাৰ সাবিত্ৰীতুল্য সতীত্ব আৰু পদ্মাৰ প্ৰতিশোধপৰায়ণতা পুথিখনত ছৰ্গাবৰে সফলভাৱে বৰ্ণনা কৰিছে।

সুকৰি নাৰায়ণ দেৱ : সুকৰি নাৰায়ণদেৱৰ পদ্ম-পুৰাণ এখন বৃহৎ গ্ৰন্থ। এই গীত-প্ৰধান বৃহৎ কাব্য

কামৰূপ, দৰং আৰু গোৱালপাৰা অঞ্চলত সৰ্বাধিক জনপ্ৰিয়। জনসমাজত সাধাৰণতে এই কাব্য “সুকনায়ী” (সুকৰিনাৰায়ণী) নামে জনাজাত। বঙ্গদেশতো নাৰায়ণদেৱৰ পদ্ম-পুৰাণৰ প্ৰচলন আছে আৰু বঙালী লেখকসকল নাৰায়ণদেৱক বঙালী কৰি বুলি পৰিচয় দিছে। তেওঁলোকৰ মতে নাৰায়ণদেৱ মৈমনসিংহ জিলাৰ মাগুহ আছিল। জাতিত তেওঁ কাশ্যস্থ আছিল আৰু পিতৃৰ নাম নবসিংহ। নাৰায়ণদেৱৰ উদ্ভৱকাল সম্পৰ্কে তেওঁলোকৰ মাজত মতভেদ,

কোনোৰ মতে ত্ৰয়োদশ, কোনোৰ মতে পঞ্চদশ আৰু কোনোৰ মতে ষোড়শ শতাব্দী।

কিন্তু নাৰায়ণদেৱৰ কাব্যৰ জনপ্ৰিয়তা, জনশ্ৰুতি, পুথিৰ ভাৰা, স্থানৰ উল্লেখ, ৰীতি-নীতি আৰু আৱিষ্কৃত পুথিৰ সংখ্যালৈ দৃষ্টি ৰাখি তেওঁ অসমৰ কৰি বুলি নিসন্দেহে কব পাৰি। বঙ্গদেশত আজিলৈকে নাৰায়ণদেৱৰ এখনো সম্পূৰ্ণ পুথি উদ্ধাৰ হোৱা নাই আৰু জনপ্ৰিয়তাও অধিক নহয়। সম্ভৱতঃ অসমীয়া কৰি নাৰায়ণদেৱৰ পুথিৰে সংস্কৰণ উত্তৰ-পূব বঙ্গত কালক্ৰমত প্ৰচলন হয় আৰু কোনোবা অতুংসাহী বঙালী নকলকাৰে মৈমনসিংহৰ বোৰাগ্ৰামত নাৰায়ণদেৱৰ নিৱাস বুলি প্ৰক্ষিপ্ত-ভাৱে পুথিত পদ কেইটামান স্তম্ভুৱাই দিয়ে।

স্বৰ্গীয় ভাৰতচন্দ্ৰ দাসৰ মতে সুকৰি নাৰায়ণদেৱ গুৱালকুচিৰ বাণেশ্বৰীয় ব্ৰাহ্মণ পৰিয়ালত জন্ম গ্ৰহণ কৰিছিল আৰু উক্ত পৰিয়ালত এতিয়াও নাৰায়ণদেৱৰ পদ্ম-পুৰাণ সংৰক্ষিত আছে। কোনো কোনোৰ মতে তেওঁ দৰঙী বজা ধৰ্ম্ম-নাৰায়ণৰ (১৬১৫—১৬৩৭ খৃঃ) ৰাজত্ব কালৰ কৰি। উক্ত অনুমান সত্য হলে তেওঁ সপ্তদশ শতিকাৰ আদিভাগৰ কৰি আছিল। পুথিৰ ভাষালৈ চালেও ষোড়শ শতাব্দীৰ আগলৈ সুকৰি নাৰায়ণক ঠেলিব নোৱাৰি।

বৰ্তমান যি সুকৰি নাৰায়ণদেৱৰ পদ্ম পুৰাণ প্ৰচলিত আছে তাত যে বহুতো প্ৰক্ষিপ্ত বিৱৰণ আছে সেই বিষয়ে সন্দেহ নাই। নাৰায়ণদেৱৰ ভণিতাৰ উপৰিও জ্ঞানকীনাথ, বয়ুনাথ, চন্দ্ৰপতি আদি কেবাজনবোৰ ভণিতা পোৱা যায়। ওজা পৰম্পৰাৰ হাততো সুকনায়ীয়ে হয়তো ভালেখিনি বিস্তৃতি লাভ কৰে। ওপৰত জ্ঞানকীনাথ আদি ওজাৰ নামো হব পাৰে। চন্দ্ৰধৰে কানি বিক্ৰী কৰা কথাৰ পৰাই প্ৰক্ষিপ্ত কিমানদূৰ হৈছে অনুমান কৰিব পাৰি।

সুকৰি নাৰায়ণদেৱৰ পদ্ম-পুৰাণত পদ্মাৰ উৎপত্তি আৰু চন্দ্ৰধৰ আৰু বেউলা লক্ষীন্দাৰ কাহিনীৰ লগত বহুতো প্ৰাসঙ্গিক কথা পোৱা যায়। সেইবোৰৰ ভিতৰত নেতাৰ জন্ম, বিবাহৰী কণা হোৱাৰ কাৰণ, জালো-মালোৰ কথা, চন্দ্ৰধৰৰ ববলাভ, শঙ্খ ওজাৰ কাহিনী, পৰীক্ষিত বধ, উষা-অনিকল্পৰ প্ৰতি ইন্দ্ৰৰ অভিলাপ, পদ্মা আৰু যমৰ যুদ্ধ, হাচান-ভুচেন যুদ্ধ, ভীমসেন আৰু হনুমানৰ পদ্মাক সহায়, চান্দো-লখীন্দাৰ যুদ্ধ, কেশৱ কমাৰৰ মেঘৰ নিৰ্মাণ আদি বহুতো অতিবিক্ত বৰ্ণনা পোৱা যায় যিবোৰ ছৰ্গাবৰত আমি নাপাওঁ।

সুকৰি নাৰায়ণদেৱৰ ৰচনাত পুৰণি অসমৰ সামাজিক আচাৰ-ব্যৱহাৰ, বেহা-বেপাৰ, বৈদেশিক বাণিজ্য, শিল্পকৰ্ম, সাজ-পোছাক, অলঙ্কাৰ, অসমৰ বনজ সম্পদ, কুসংস্কাৰ-অন্ধবিশ্বাস, মঙ্গলামঙ্গল বিচাৰ, লোক বিশ্বাস—এই

সকলোবোৰৰ আভাস পাব পাৰি। সুকঠি নাৰায়ণৰ অভিজ্ঞতা আৰু সামাজিক জ্ঞানৰ পৰিসৰ বৰ ব্যাপক। সমাজৰ সকলো দিশ, প্ৰাচীন ঐতিহ্য আৰু কথাৰ (Traditional lores) লগত তেওঁৰ সম্যক পৰিচয় থকাৰ প্ৰমাণ সুকনানীয়ে দিয়ে। ভূৰ্গাবৰ আৰু মনকবৰ বচনাতকৈ নাৰায়ণদেৱৰ কাব্যৰ পৰিসৰৰ ব্যাপকতাই আৰু প্ৰাসঙ্গিক কথাৰ আধিক্যই বিবিধ পৰিস্থিতি আৰু বৈচিত্ৰ্যপূৰ্ণ ঘটনা সংযোগ কৰিবলৈ সুবিধা ঘটাইছে। কিন্তু আন হাতে আকৌ ইচ্ছানুকৰণ কথা বঢ়াই যোৱাৰ কাৰণে মূল ঘটনা বিক্ষিপ্ত হৈ পৰিছে।

সুকঠি নাৰায়ণৰ বচনাত বিভিন্ন বসৰ সমাৱেশ হৈছে যদিও বিশেষকৈ কৰুণ আৰু হাশু বসৰ প্ৰাধান্য দেখা যায়। শৃঙ্গাবাত্মক বৰ্ণনাই স্বাভাৱিক মাধুৰ্য্য হেৰুৱাই অশ্লীল স্তবলৈ বেছিভাগ ক্ষেত্ৰত নামি গৈছে। গীতবোৰো ভূৰ্গাবৰৰ গীতৰ দৰে মধুৰ আৰু অন্তৰস্পৰ্শী নহয়। কিন্তু পৰিস্থিতি বা অৱস্থা চিত্ৰণত নাৰায়ণদেৱৰ পাৰদৰ্শিতা নথকা নহয় আৰু পৰ্য্যবেক্ষণ শক্তিবো যথেষ্ট পৰিচয় পোৱা যায়। মানৱ অনুভূতিৰ সূক্ষ্মবিশ্লেষণ নাই, কিন্তু পৰিৱেশ আৰু পৰিস্থিতিৰ পুজানুপুজা বৰ্ণনা আছে।

নাৰায়ণদেৱৰ চন্দ্ৰধৰৰ মানসিক দৃঢ়তা আৰু অটল নিষ্ঠা প্ৰধানকৈ প্ৰকাশ পাইছে পদ্মাৰ লগত সংঘৰ্ষৰ ক্ষেত্ৰত, তাৰ বাহিৰে আন বিষয়ত কেতিয়াও পদস্থলন নোহোৱা আদৰ্শ পুৰুষ বুলি কব নোৱাৰি। কোনো কোনো পৰিস্থিতিত তেওঁৰ যৌন দুৰ্বলতা, অপৰিণামদৰ্শিতা আদি চাৰিত্ৰিক খুঁত নথকা নহয়। নাৰায়ণদেৱৰ শিৱ ভঙুৱা, আৰু কামপৰবশ, নাৰদ টুটকীয়া, পদ্মা প্ৰতিশোধ-পৰায়ণা, কোশলযুক্তা আৰু উদাৰতাগুণহীনা ঠেকমনা দেৱী। বেউলাৰ চৰিত্ৰত কিন্তু নাৰায়ণদেৱে ক'তো চেকা পেলোৱা নাই। তেওঁ চতুৰা, নৃত্যগীত নিপুণা, কৰ্ম্মকুশলা আৰু পতিব্ৰতা। বেউলাৰ চৰিত্ৰ নাৰায়ণদেৱে যত্নেৰে আৰু সহানুভূতিৰে অঙ্কন কৰিছে।

নাৰায়ণদেৱৰ পদ্মা-পুৰাণত অগ্ৰতম মন কৰিবলগীয়া বিশেষত্ব হ'ল যে ইয়াৰ ভালেখিনি দিহা (দিশা) বৈষ্ণৱভাৱ বা কথা সম্পৰ্কীয়, কৃষ্ণ, কান্ধ, কানাই, বাধা, বৃন্দাবন, গোপ-গোপীৰ লগত জড়িত। এই বৈষ্ণৱভাৱাপন্ন দিহাৰ প্ৰয়োগে বৈষ্ণৱ আন্দোলনৰ প্ৰভাৱৰ ইঙ্গিত দিয়ে। দেৱীৰ মাহাত্ম্য প্ৰকাশক কাব্যত কৃষ্ণ সম্পৰ্কীয় দিহাৰ প্ৰয়োগ থাপ নোখোৱা কথা যদিও বৈষ্ণৱ নাম-কীৰ্ত্তনৰ প্ৰভাৱেই ই প্ৰত্যক্ষ ফল।

অষ্টম অধ্যায়

বৈষ্ণৱ সাহিত্য : শঙ্কৰী যুগ

শঙ্কৰদেৱ :

(খৃঃ ১৪৪২—১৫৬৮)

অসমৰ ধৰ্ম্ম, সমাজ, স্কুলমাৰ কলা আৰু সাহিত্য ক্ষেত্ৰত মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱে যি দান দি গ'ল তাৰ তুলনা পাবলৈ বিবল। তেখেতে একেধাৰে কবি, সমাজ সংস্কাৰক, ধৰ্ম্ম প্ৰৱৰ্ত্তক, নাট্যকাৰ, অভিনেতা, সঙ্গীতজ্ঞ আৰু পৰম ভক্ত। বহু দেৱতাৰ ঠাইত এক দেৱতাৰ উপাসনাৰ প্ৰৱৰ্ত্তন, নানা ধৰ্ম্মমতবাদৰ সলনি সৰল বিশুদ্ধ ভাগৱতী ধৰ্ম্মমতবাদৰ স্থাপন কৰাৰ উদ্দেশ্যে তেখেতে সংস্কৃত বৈষ্ণৱ গ্ৰন্থৰাজীক অৱলম্বন কৰি জনসাধাৰণৰ ভাষাত কাব্য, নাটক, গীত আদি নিজেও বচনা কৰে আৰু আনকো কাৰ্য্যত ব্ৰতী কৰায়। অচিৰেই ধৰ্ম্ম আৰু সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰত এক নৱজাগৰণ সৃষ্টি কৰিবলৈ তেখেত সক্ষম হয়।

১৩৭১ শক, ইংৰাজী ১৪৪২ খৃষ্টাব্দত বৰ্ত্তমান নগাঁও জিলাৰ বৰদোৱাত মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ জন্ম হয় বুলি অসমৰ বৈষ্ণৱসকলৰ মাজত বিশ্বাস প্ৰচলিত হৈ আহিছে। জন্ম হৈছিল তেখেতৰ বুৰঞ্জীপ্ৰসিদ্ধ শিৰোমণি ভূঞাৰ ঘৰত। সৰুতেই মাতৃ ঢুকোৱাত আৰু পোণ্ডা কালতে পিতৃ কুহুৰুৰ ভূঞাবো পৰলোক প্ৰাপ্তি হোৱাত বুঢ়ীমাক খেৰগুতীয়ে ডাঙৰ দীঘল কৰি মহেন্দ্ৰ কন্দলীৰ টোলত নাম লগাই দিয়ে। কেইবছৰমানৰ ভিতৰতে অসাধাৰণ পাণ্ডিত্যৰ পৰিচয় দি শিক্ষা সাং কৰে। শিক্ষা সমাপ্ত কৰি সূৰ্য্যৱতীক বিয়া কৰি গৃহাশ্ৰম ধৰ্ম্ম পালন কৰে। এটি কন্যা বাধি সূৰ্য্যৱতীৰ কেইবছৰমানৰ ভিতৰত মৃত্যু হোৱাত বৈবাগ্য উপজি ১২ বছৰ ভাৰতৰ বিভিন্ন তীৰ্থ পৰ্য্যটন কৰি, নানা সন্ত-সাধুৰ সংস্পৰ্শত আহি, নানা সম্প্ৰদায়ৰ কাৰ্য্য-কলাপ দৰ্শন কৰি ঘৰলৈ উভতি আহে। বাৰ বছৰীয়া তীৰ্থ পৰ্য্যটনে শঙ্কৰদেৱৰ আধ্যাত্মিক জীৱন গঢ় দিয়াত গভীৰ প্ৰভাৱ পেলায়। অনিৰুদ্ধ কায়স্থই (মাধৱদেৱৰ নাতি) এম স্বৰূপ ভাগৱতৰ অনুবাদত লেখিছে যে মহাপুৰুষে—

অল্প বয়সতে জগন্নাথ ক্ষেত্ৰে গৈলা।

বহুদিন হৰিৰ সে চৰণ সেবিলা ॥

তথাতে পাইলন্ত জ্ঞান ভকতি বিশেষ।

আজ্ঞা পায় পাছে আসিলন্ত নিজ দেশ ॥

ইয়াৰ বাদেও মহাপুৰুষে নিজে কীৰ্ত্তনত ওবেচা বাবনাসীত কবীৰৰ গীতৰ প্ৰভাৱ লক্ষ্য কৰি অহাৰ কথা উল্লিখিয়াই গৈছে। ত্ৰিহতৰ জগদীশ মিশ্ৰই মূলসহ ভাগৱতৰ “ভাৱাৰ্থ দীপিকা” টীকা আনি দিয়া, কণ্ঠভূষণে বিষ্ণুপুৰীৰ ভক্তি বত্ৰাৱলী গ্ৰন্থ ব্ৰহ্মানন্দৰ আদেশ অনুসৰি মহাপুৰুষক বোগোৱা কথাই তীৰ্থ ভ্ৰমণৰ প্ৰভাৱকে ইঙ্গিত কৰে।

তীৰ্থযত্ৰাৰ উভতি আহি জ্ঞাতিসকলৰ অনুৰোধ এবাৰ নোৱাৰি দ্বিতীয়বাৰ বিবাহ কৰে। কিন্তু আধ্যাত্মিক স্পৃহাৰ নিবৃত্তি নহ’ল। ভায়েক বনগঞাগিৰি, বামবায় (জগতানন্দ) আৰু বাল্যবন্ধু বামবাম গুৰুৰ সহযোগত ভক্তি ধৰ্ম্ম আচৰণ, প্ৰৱৰ্ত্তন আৰু প্ৰচাৰৰ পাতনি মেলে নামৰ-মণিকুট স্থাপন কৰি। ইয়াতেই জগদীশ মিশ্ৰই টীকাসহ ভাগৱত গ্ৰন্থ অৰ্পণ কৰে, যাৰ ফলত ধৰ্ম্ম চৰ্চা আৰু ধৰ্ম্মশাস্ত্ৰ বচনাৰ সুবিধা হয়। এই সময়তে সম্ভৱতঃ চিহ্নাত্মা ভাওনা অনুষ্ঠিত হয়।

খৃষ্টীয় ষোড়শ শতাব্দীৰ দ্বিতীয় দশকত কছাৰিৰ উপদ্ৰৱত ব্ৰহ্মপুত্ৰ পাৰ হৈ ভূঞাসকলৰ সৈতে শঙ্কৰদেৱে আহোম ৰাজ্যত উত্তৰ পাৰে ধুৱাহাট-বেলগুৰিত বসতি কৰিবলৈ লয়। ইয়াতেই মাধৱদেৱৰ লগত তেখেতৰ মিলন হয়। কিন্তু কিছু বছৰ অতিবাহিত কৰাৰ পাছত আহোম ৰজাৰ অপ্ৰিয়ভাজন হয় আৰু আহোম ৰজাই জোঁৱায়েকক নি বধ কৰে। খৃষ্টীয় ১৫৪৫—৪৬ চনত কোচ-ৰজা চিলাৰায় দেৱানৰ আহোম ৰাজ্য আক্ৰমণৰ সূচকাত শঙ্কৰদেৱ আৰু ভূঞাসকল নামনিলৈ ভটিয়াই আহি অৱশেষত বৰপেটাৰ পাটবাউসীত নিগাজিকৈ বসতি কৰিবলৈ লয়। এই সময়তেই নাৰায়ণ ঠাকুৰকে আদি কৰি বহুতো লোকে শঙ্কৰদেৱৰ অনুগামী হয়। ইয়াৰপৰাই তেখেতে দ্বিতীয়বাৰ তীৰ্থ ভ্ৰমণলৈ যায়। ইয়াতো খল আৰু সূচকবিলাকে তেখেতৰ বিৰুদ্ধে কোচৰজা নবনাৰায়ণক লগায় আৰু ফলত তেখেতক ধৰ্ম্মবিৰোধী বা ধৰ্ম্মনষ্টকাৰী বুলি ধৰি নিবলৈ হুকুম হয়। কিন্তু গুৰুধ্বজ ৰা চিলাৰায় দেৱানৰ আশ্ৰয়ত তেখেতে নিকপদ্ৰে নবনাৰায়ণৰ ৰাজসভাত উপস্থিত হৈ পাণ্ডিত্য আৰু ভক্তি ধৰ্ম্মৰ শ্ৰেষ্ঠতাৰ চিনাকি দি নিজক জয়যুক্ত কৰে। নবনাৰায়ণৰ উৎসাহ আৰু অনুপ্ৰেৰণা পাই সাহিত্য চৰ্চা আৰু ভক্তিধৰ্ম্ম প্ৰকাশত আত্মনিয়োগ কৰে। ১৫৬৮ খৃষ্টাব্দত প্ৰায় ছকুৰি বছৰ বয়সত মাধৱদেৱৰ ওপৰত ধৰ্ম্মৰ ভাৱ অৰ্পণ কৰি কোচবেহাৰত দেহত্যাগ কৰে।

অসমৰ সাংস্কৃতিক ক্ষেত্ৰত শঙ্কৰদেৱৰ বহুমুখী দানৰ কথা বাদ দিলেও কেৱল

সাহিত্য ক্ষেত্ৰত যি দি গ’ল সেয়েই তেখেতক অমৰত্ব দান কৰাৰ পক্ষে যথেষ্ট। তেখেতৰ ৰচিত গ্ৰন্থসমূহ হ’ল—হৰিশ্চন্দ্ৰ উপাখ্যান, কল্পিনী-হৰণ কাব্য, কীৰ্ত্তন, ভাগৱতৰ প্ৰথম, দ্বিতীয়, দশম (আদি), একাদশ আৰু দ্বাদশ স্কন্ধৰ অনুবাদ, অজামিলোপাখ্যান, বলিছলন, নিমি-নৱসিক্ত সংবাদ, অনাদি পাতন, ভক্তি-প্ৰদীপ, ভক্তি-বত্ৰাকৰ, গুণমালা, উত্তৰাকাণ্ড বামায়ণ, অমৃত মথন, গজেন্দ্ৰ মোক্ষণ, কুকক্ষেত্ৰ, ৬খন অঙ্কীয়া নাট (পত্নীপ্ৰসাদ, কালি-দমন, বাসকীড়া (কেলিগোপাল) কল্পিনী-হৰণ, পাৰিজাত হৰণ আৰু বামবিজয়) আৰু বৰগীতসমূহ। ৰচনাৰ গঢ় বা ৰূপ অনুসৰি পুথিসমূহ এই কেইটা শ্ৰেণীত ভাগ কৰিব পাৰি :—

১। কাব্য : (১) হৰিশ্চন্দ্ৰ উপাখ্যান, (২) কল্পিনীহৰণ কাব্য, (৩) বলিছলন, (৪) অমৃত মথন, (৫) গজেন্দ্ৰ-উপাখ্যান, (৬) অজামিল উপাখ্যান আৰু (৭) কুকক্ষেত্ৰ।

২। ভক্তিতত্ত্ব প্ৰকাশক সংগ্ৰহ : (১) ভক্তি-প্ৰদীপ, (২) ভক্তি বত্ৰাকৰ (সংস্কৃত), (৩) নিমি-নৱসিক্ত সংবাদ।

৩। অনুবাদমূলক : (১) ভাগৱত, ১ম, ২য়, ১০ম, ১১শ, ১২শ স্কন্ধ, (২) উত্তৰাকাণ্ড বামায়ণ।

৪। অঙ্কীয়া নাট : (১) পত্নীপ্ৰসাদ, (২) কালিদমন, (৩) কেলিগোপাল, (৪) কল্পিনী হৰণ, (৫) পাৰিজাত হৰণ আৰু (৬) বাম বিজয়।

৫। গীত : (১) বৰগীত, (২) ভটিমা।

৬। নাম-প্ৰসঙ্গ : (১) কীৰ্ত্তন, (২) গুণমালা।

শঙ্কৰদেৱৰ সাহিত্যিক জীৱনক তিনিটা স্তৰত ভাগ কৰিব পাৰি, প্ৰথম বৰদোৱাত বাস কৰা কাল, দ্বিতীয় গাংমৌ—ধুৱাহাটা-বেলগুৰিত বাস কৰা প্ৰায় ডেকুৰি বছৰ আৰু শেষত নামনিৰ পাটবাউসী আৰু কোচবেহাৰত কটোৱা কাল। প্ৰত্যেক গ্ৰন্থৰ ৰচনাকালৰ সঠিক চন-তাৰিখ আৰু ক্ৰম নিৰ্ণয় কৰা টান যদিও মোটামুটিভাৱে কোনখন আগ বয়সৰ, কোনখন মাজ বয়সৰ আৰু কোনখন শেষ বয়সৰ ৰচনা অনুমান কৰিব পাৰি। চৰিত-পুথিৰ প্ৰমাণ, আৰু পুথিৰ অন্তৰঙ্গ প্ৰমাণবদ্ধাৰা স্থিৰ হৈছে যে হৰিশ্চন্দ্ৰ উপাখ্যানেই মহাপুৰুষৰ প্ৰথম ৰচনা আৰু বামবিজয় নাট শেষ ৰচনা। হৰিশ্চন্দ্ৰ উপাখ্যান, কল্পিনী-হৰণ, ভক্তিপ্ৰদীপ, কীৰ্ত্তনৰ অংশ বিশেষ, গজেন্দ্ৰ উপাখ্যান, অমৃত-মথন আদি স্তৰৰ ৰচনা। এইবোৰ ৰচনাত কল্পনাৰ প্ৰাধান্য আৰু ভক্তিতকৈ বিষয়বস্তুৰ মনোৰমতালৈ লক্ষ্য ৰখা হৈছে। দ্বিতীয় স্তৰত পত্নীপ্ৰসাদ, কীৰ্ত্তনৰ অংশ বিশেষ, ভাগৱতৰ দশম স্কন্ধৰ প্ৰথম ছোৱা ৰচনা কৰিছিল বুলি অনুমান কৰিব পাৰি। ভাগৱতৰ দশমৰ বেছি

ভাগ, একাদশ দ্বাদশ স্কন্ধ, পত্নীপ্ৰসাদৰ বাহিৰে বাকী কেইখন নাট, বৰগীতসমূহ, নিমি-নৱসিদ্ধ সংবাদ, গুণমালা, কুকক্ষেত্ৰ আদি শেষ কাল ছোৱাৰ বচনা। এই ছোৱা কালৰ বচনাত কল্পনাৰ সংঘম, বচনাইশলীৰ সৌষ্ঠৱ, ভক্তিৰ গাঢ়তা লক্ষ্য কৰা যায়। বামবিজয় নাট শেষ কৰাৰ, লগে লগেই পুৰুষৰ তিবোধান হয়। বোধকৰো দেহ এবাৰ বাসনা কৰিয়েই এই নাটৰ বচনাকাল স্পষ্টভাৱে ১৪৯০ শক (বিন্দু বন্ধু বেদচন্দ্ৰ শাকে) বুলি উল্লেখ কৰি গৈছে।

হৰিশ্চন্দ্ৰ আৰু কল্মিণী-হৰণ কাব্য :

হৰিশ্চন্দ্ৰ উপাখ্যান
প্ৰথম বচনা। এই

কাব্যৰ মূল মাৰ্কণ্ডেয় পুৰাণৰ ৭ম—৯ম অধ্যায়। মূলৰ কাহিনীটোক কৰিয়ে বং-বহণ সানি সজীৱ কৰি তুলিছে। হৰিশ্চন্দ্ৰ বজাই গণেশক পূজাৰ আগভাগ নিদি বিষ্ণুক দিয়াৰ কাৰণে অশেষ কষ্ট ভোগ কৰিবলগীয়া হ'ল যদিও শেষত পৰম পদ লাভ কৰিছে। কৰিয়ে বিষ্ণুৰ শ্ৰেষ্ঠত্ব আৰু তেওঁক পূজিলে যে আন দেৱতাক পূজাৰ প্ৰয়োজন নাই সেই কথা ইয়াত প্ৰতিপন্ন কৰিছে। হৰিশ্চন্দ্ৰৰ স্বৰ্গলাভৰ পিছত বশিষ্ঠ আৰু বিশ্বামিত্ৰৰ যুদ্ধখন অপ্ৰয়োজনীয় যদিও ডেকা কৰিয়ে মূলৰ আমোদজনক যুদ্ধৰ বিৱৰণটো অনুবাদ কৰাৰ লোভ সম্বৰণ কৰিব নোৱাৰিলে।

কল্মিণী-হৰণ কাব্যৰ কাহিনীটো হৰিবংশৰপৰা লৈ ভাগৱতৰ কথাও স্মৃতিৰাই দিছে। কৰিয়ে কৈছে :—

একে হৰিবংশ কথা অমৃত সাক্ষাত।

আৰু ভাগৱত কথা মিশ্ৰ দিলো তাত ॥

দুই কথা পদবন্ধে বাখিছো মিলাই।

যেন মধুমিশ্ৰ দুন্ধে অতি স্বাদ পায় ॥

দৰাচলতে মধুমিশ্ৰ দুন্ধৰ দৰে কাব্যখন আশ্বাদনীয় হৈছে। এই কাব্যত বিদৰ্ভৰ কুণ্ডিল নগৰৰ বিষ্ণুভক্ৰ ভীষ্মকৰ কণা কল্মিণীক শ্ৰীকৃষ্ণই শিশুপাল, জবাসন্ধ আৰু কৃষ্ণ-বিদ্বেষী ভীষ্মকৰ বৰপুত্ৰ কল্পবীৰক পৰাজয় কৰি হৰণ কৰি নি বিবাহ কৰাৰ বৰ্ণনা দিছে। কাব্যখনৰ চৰিত্ৰ সৃষ্টি, পৰিস্থিতি আৰু অৱস্থা চিত্ৰণ বিশেষ আকৰ্ষণীয় হৈছে। কাব্যখনত অসমীয়া জীৱনৰ ঘৰুৱা পৰিৱেশৰ প্ৰভাৱ পৰি পাঠকৰ মনোগ্ৰাহী হৈছে। কাব্যখনৰ শৃঙ্গাৰ আৰু বীৰবসৰ প্ৰাধান্য দেখা যায় আৰু মাজে মাজে হাস্যৰসৰ ছিটকিনিয়ে কাব্যখন উপভোগ্য কৰিছে।

আন আখ্যানমূলক কাব্য :

ভাগৱতৰ ষষ্ঠ স্কন্ধৰ প্ৰথম

তিনি অধ্যায়ৰ বিৱৰণক ভেটি

কৰি অজামিল-উপাখ্যান বচনা কৰা হৈছে। এই আখ্যানৰেই এটি চমু ৰূপ কীৰ্ত্তনত সন্নিবিষ্ট হৈছে। এই আখ্যানৰ মূল উদ্দেশ্য হৈছে বাম নামৰ মাহাত্ম্য দৰ্শোৱা। ভাগৱতৰ অষ্টম স্কন্ধৰ প্ৰধান তিনিটা আখ্যান হৈছে (১) গ্ৰাহ-গজেন্দ্ৰ যুদ্ধ, (২) অমৃত-মথন, (৩) বলিছলন। এই তিনিটা কাহিনীকে লৈ শঙ্কৰদেৱে তিনিখন কাব্য বচনা কৰি গৈছে। গ্ৰাহ-গজেন্দ্ৰ যুদ্ধৰ চমু ৰূপ এটি কীৰ্ত্তনতো পোৱা যায়। অমৃত-মথন অষ্টম স্কন্ধৰ ৫ম—১৩শ অধ্যায়ৰ বিৱৰণক ভেটি কৰি তাতে কিছু ওপৰকি বং চবাই শঙ্কৰদেৱে বচনা কৰিছে। বলিৰ বাজসভাত দেৱতাসকলৰ প্ৰৱেশ, সাগৰৰ মাজৰপৰা লক্ষ্মীৰ অভ্যুদয় আৰু পতি বৰণ, বিষ্ণুৰ মোহিনীৰূপ ধাৰণ আৰু তেওঁৰ ৰূপত মহাদেৱৰ কামোদ্ভূততা—এই সকলোবোৰ বিৱৰণত শঙ্কৰদেৱৰ কল্পনাৰ সজীৱতা উপলব্ধি কৰা যায়। বলিছলন উপাখ্যান অষ্টম স্কন্ধৰ শেষ কেইঅধ্যায়ৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত। এই উপাখ্যান ৰূপ দিওঁতে মহাপুৰুষে বামন-পুৰাণৰপৰাও সামান্য সহায় লৈছে। বলিছলনত বলি-বামনৰ কথোপকথন, বামনৰ উপনয়ন, বামনৰ তিনপদভূমি স্থাপন, বলিৰ ভয়ত দেৱতাসকলৰ ছদ্মবেশত আত্মগোপন আদিৰ বিৱৰণ আকৰ্ষণীয় আৰু পাঠকে সহজে বৰ্ণনীয় বিষয়ৰ লগত অন্তৰঙ্গতা স্থাপন কৰিব পাৰে। দশম স্কন্ধ ভাগৱতৰ ৮২—৮৫ম অধ্যায়ৰ বৰ্ণনীয় বিষয়বস্তুক লৈ কুকক্ষেত্ৰ বচনা কৰা হৈছে। কৃষ্ণ আৰু যাদৱসকলৰ কুকক্ষেত্ৰলৈ যাত্ৰা, আৰু সেই ঠাইত নন্দ-যশোদা আদি গোপ-গোপীসকলৰ লগত পুনৰ মিলন, কৃষ্ণৰ প্ৰধান মহিষী-সকলৰ নিজ নিজ বিবাহৰ বিৱৰণ কথন—এই কাব্যত বৰ্ণনা কৰা হৈছে।

ওপৰকল্প উপাখ্যান কেইটাত বৰ্ণনাৰ সৌন্দৰ্য্য আৰু ভক্তিবাদৰ মনোবশ সংযোগ ঘটিছে।

ভক্তি আৰু তত্ত্ব প্ৰধান গ্ৰন্থ :

ভক্তি প্ৰদীপ মহাপুৰুষৰ আগ

বয়সৰ বচনা। ইয়াত কৃষ্ণ আৰু

অৰ্জুনৰ কথোপকথনৰ যোগেদি ভক্তিৰ তত্ত্বসমূহ প্ৰকাশ কৰা হৈছে। ভাগৱতৰ তৃতীয় স্কন্ধ আৰু বামন-পুৰাণৰ কথা মিহলাই সৃষ্টিতত্ত্ব, পিণ্ড-ব্ৰহ্মাণ্ড তত্ত্ব, চৌবিশ তত্ত্বৰ উৎপত্তি আৰু বিকাশৰ বিৱৰণ দি অনাদি-পাতন গ্ৰন্থখন বচনা কৰা হৈছে। নীৰস-তত্ত্বমূলক কথা সহজভাৱে প্ৰকাশ কৰিব পৰা কৰিব দক্ষতা ইয়াত প্ৰকাশ পাইছে। নিমি বজা আৰু ৯ জন সিদ্ধৰ কথোপকথনৰ যোগেদি আধ্যাত্মিক আৰু ভক্তিতত্ত্ব নিমি-নৱসিদ্ধসংবাদত আলোচনা কৰিছে। এইখন পুথি

ভাগৱতৰ ১১শ স্কন্ধৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত। এই তিনিখন পুথিত কাব্যশুলভ বসৰ পৰিৱেশন নাই, কিন্তু গধুৰ দাৰ্শনিক কথা সহজভাৱে প্ৰকাশ কৰিব পৰা ক্ষমতা পৰিস্ফুট হৈছে।

অনুবাদ প্ৰধান গ্ৰন্থ : মহাপুৰুষে বচনা কৰা সকলোখিনি পদ-বচনাই অনুবাদমূলক, তথাপি কেইখন-

মান অনুবাদ কৰোঁতে মূলৰ ফালে সততে দৃষ্টি ৰাখি কল্পনা সংঘত কৰি ৰাখিছিল। এই কেইখনৰ ভিতৰত সৰ্বপ্ৰধান হ'ল দশম। ভাষাৰ লালিত্য আৰু সৌষ্টৱ, বিষয়বস্তুৰ মনোহাৰিত্ব, বৰ্ণনাৰ স্বাভাৱিকতা আৰু ভক্তিব গাঢ়তাই অনুবাদ প্ৰধান হলেও এইখন মহাপুৰুষৰ অগ্ৰতম শ্ৰেষ্ঠ গ্ৰন্থ ৰূপে প্ৰমাণ কৰিছে। অসমীয়াৰ ঘৰে ঘৰে কীৰ্ত্তন আৰু নামঘোষাৰ লগতে এই পুথি সৰ্ব্বাধিক আদৰ আৰু শ্ৰদ্ধাৰ বস্তু।

দশম বুলিলে দবাচলতে ভাগৱতৰ সমগ্ৰ দশম স্কন্ধৰ ভাঙনিকে বুজায় যদিও, অসমীয়া মানুহে মহাপুৰুষে বচনা কৰা অংশকেহে সাধাৰণতে দশম বুলিলে বুজে। মূল ভাগৱতক দশম স্কন্ধৰ ২০টা অধ্যায়ৰ ভিতৰত মহাপুৰুষে প্ৰথমবৰপৰা ৪২ম অধ্যায়লৈকেহে অনুবাদ কৰিছে। এই খণ্ডক আদ্য বা আদি দশম বোলা হয়। এই অংশত কৃষ্ণৰ জন্মবৰণা কংসবধৰ পাছৰ গোপী-উদ্ধৱ সংবাদলৈকে পোৱা যায়।

আগ্ৰ দশমত কৃষ্ণৰ লবালি কালৰ কাহিনী আৰু ঘটনা বৰ্ণনা কৰা হৈছে। শিশু কৃষ্ণৰ ছুটীমি, ভেম, চাতুৰি, সমনীয়াব লগত তেওঁৰ খেল-ধেমালি, গৰখীয়া পথাৰৰ দৃশ্য, যশোদাৰ মাতৃশুলভ ব্যৱহাৰ আৰু গোপীসকলৰ কৃষ্ণৰ প্ৰতি গভীৰ অনুৰাগ শঙ্কৰদেৱে এই দশম গ্ৰন্থত বাস্তৱ আৰু সজীৱভাৱে বৰ্ণনা কৰিছে। বিভিন্ন ঋতুৰ নৈসৰ্গিক ৰূপ আৰু শোভা আৰু মানৱ ক্ৰিয়াৰ উদ্দীপন বা পটভূমি ৰূপে প্ৰাকৃতিক সৌন্দৰ্য্যৰ স্থান সুন্দৰভাৱে দেখুৱাইছে। মূল বৰ্ণনা ঠায়ে ঠায়ে চমু কৰিছে যদিও, স্থানবিশেষে মৌলিক চিত্ৰ আৰু উপমা প্ৰয়োগ কৰি পৰিৱেশ উজ্জল আৰু হৃদয়সংবাদী কৰি তুলিছে। মূলৰ গভীৰ আৰু সহজে অবোধ্য তত্ত্বসমূহ স্থানবিশেষে পৰিহাৰ কৰিছে আৰু স্থান বিশেষে চমু আৰু প্ৰাঞ্জল ৰূপত প্ৰকাশ কৰিছে। বাল-কৃষ্ণৰ লীলা, মাহাত্ম্য, ভক্তৰ প্ৰতি কৰুণা, ভক্তিব প্ৰেমময়তা আৰু শ্ৰেষ্ঠতা আদিসবস আৰু প্ৰাঞ্জলকৈ প্ৰকাশ কৰিছে।

একাদশ আৰু দ্বাদশ স্কন্ধ ভাগৱত ভক্তি আৰু দাৰ্শনিক তথ্যৰে পৰিপূৰ্ণ। অনুবাদ কৰোঁতে মহাপুৰুষে অসমীয়া পাঠক বা বৈষ্ণৱ গোষ্ঠীৰ উপযোগী বৰ্ণনাৰে

গ্ৰহণ কৰিছে। উদাহৰণ স্বৰূপে মূল সংস্কৃতৰ একাদশ স্কন্ধৰ যোগ, ধ্যান, সন্ন্যাস আৰু ধৰ্ম সম্পৰ্কে থকা আলোচনাসমূহ অসমীয়াত বাদ পৰিছে।

মহাপুৰুষৰ একাদশ স্কন্ধত কৃষ্ণ-উদ্ধৱ সংবাদ, কৃষ্ণৰ বৈকুণ্ঠ প্ৰয়াণ, যদুকুলৰ বিনাশ, পাণ্ডৱৰ মহাপ্ৰস্থান, বিহুৰ মৈত্ৰেয় সংবাদ আদি ভালেখিনি কথা পোৱা যায়। কৃষ্ণৰ বৈকুণ্ঠ প্ৰয়াণৰ পিছৰ ঘটনাসমূহ অগ্ৰ স্কন্ধৰপৰা আনি সংযোগ কৰি পাঠকৰ উৎকৰ্ষা দূৰ কৰিছে। এই স্কন্ধত তথ্যপূৰ্ণ আলোচনাৰ লগতে সবস কৰিত্বপূৰ্ণ বৰ্ণনাবো অভাৱ নাই।

দ্বাদশ স্কন্ধত চন্দ্ৰবংশৰ বিৱৰণ, বেদবিভাগ, বৰ্ণাশ্ৰমধৰ্ম, যুগধৰ্ম আদি বিভিন্ন বিষয়ৰ তথ্যপূৰ্ণ কথা সহজভাৱে প্ৰকাশ হৈছে।

দশম, একাদশ আৰু দ্বাদশ স্কন্ধ মহাপুৰুষৰ শেষ বয়সৰ বচনা বুলি অনুমান হয়।

কীৰ্ত্তন, গুণমালা : কীৰ্ত্তন মহাপুৰুষৰ কৰিত্ব প্ৰতিভাৰ শ্ৰেষ্ঠ নিদৰ্শন; বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ কীৰ্ত্তিস্তম্ভ। উত্তৰ

ভাৰতৰ হিন্দী প্ৰধান অঞ্চলত তুলসীদাসৰ ৰাম-চৰিত-মানসৰ দি আদৰ, যি জন-প্ৰিয়তা, অসমত কীৰ্ত্তনৰ তেনে আদৰ, তেনে জনপ্ৰিয়তা আছে। কম পৰিসৰতে একোটা আখ্যান বা ঘটনা পৰ্য্যাপ্তভাৱে পাঠক বা শ্ৰোতাৰ হৃদয়-সংবাদী কৰি তোলাত শঙ্কৰদেৱৰ প্ৰধান কৃতিত্ব। কীৰ্ত্তন ২৭টা পূৰ্ণ স্বয়ংপূৰ্ণ খণ্ডৰ সমষ্টি। ৯ বিধ ভক্তিব ভিতৰত শঙ্কৰী ধৰ্মত শ্ৰৱণ আৰু কীৰ্ত্তনকে প্ৰধান স্থান দিছে, গতিকে শ্ৰৱণ আৰু কীৰ্ত্তনৰ সুবিধাৰ কাৰণেই অৰ্থাৎ নাম-প্ৰসঙ্গৰ উপযোগী কৰি ঘোষা আৰু পদযুক্ত এই কীৰ্ত্তন গ্ৰন্থ বচনা কৰে। চৰিত পুথিমতে জগদীশ মিশ্ৰবৰণা শ্ৰীধৰী টীকা সম্বলিত ভাগৱত গ্ৰন্থ পোৱাৰ আগতে কীৰ্ত্তন বচনা কৰিবলৈ লয়, অৱশ্যে কীৰ্ত্তনত থকা শঙ্কৰদেৱৰ সকলো খণ্ডই বৰদোৱাতো বচনা কৰা নহয়। শঙ্কৰদেৱৰ দিনত কীৰ্ত্তনত সন্নিবিষ্ট হোৱা সকলো খণ্ড একেলগ কৰি এখন গ্ৰন্থৰূপে প্ৰকাশ কৰা হোৱা নাছিল, ইয়াৰ বিভিন্ন অংশ স্বতন্ত্ৰ পুথিৰূপে বেলেগ বেলেগ ঠাইত প্ৰচলিত আছিল। মহাপুৰুষৰ ত্ৰিবোধানৰ পাছত মাধৱদেৱৰ আজ্ঞানুসাৰে ৰামচৰণ ঠাকুৰে উজনি আৰু নামনিৰ নানা ঠাইত ভ্ৰমণ কৰি কীৰ্ত্তনৰ বিভিন্ন খণ্ড সংগ্ৰহ কৰি এখন গ্ৰন্থৰূপে পৰিণত কৰে। কীৰ্ত্তনত সন্নিবিষ্ট হোৱা বিভিন্ন খণ্ড যথাক্ৰমে (১) চতুৰ্বিংশতি অৱতাৰ বৰ্ণনা, (২) নামাপৰাধ বৰ্ণনা, (৩) পাষণ্ড মৰ্দন, (৪) ধ্যান বৰ্ণনা, (৫) অজামিল উপাখ্যান, (৬) প্ৰহ্লাদ চৰিত্ৰ, (৭) গজেন্দ্ৰোপাখ্যান, (৮) হৰমোহন, (৯) বলিছলন, (১০) শিশু লীলা, (১১) ৰাসক্ৰীড়া, (১২) কংসবধ,

(১৩) গোপী-উদ্ধৱ সংবাদ, (১৪) কুজীবাঁহাপূৰণ, (১৫) জবাসন্ধ যুদ্ধ, (১৬) কাল যবন বধ, মুচুকুন্দ স্তুতি, (১৭) শ্ৰমন্ত-হৰণ, (১৮) নাবদৰ দাবকা দৰ্শন, (১৯) বিপ্ৰ-পুত্ৰ আনয়ন, (২০) বিপ্ৰ দামোদৰ আখ্যান, (২২) বেদস্তুতি, (২৩) দৈৱকীৰ পুত্ৰ আনয়ন, (২৪) লীলামালা, (২৫) কৃষ্ণৰ বৈকুণ্ঠ প্ৰয়াণ, (২৬) ওৰেণা বৰ্ণনা, (২৭) সহস্ৰ নাম বৃত্তান্ত, (২৮) যুগুতা কীৰ্ত্তন। শেষৰ দুই খণ্ড শঙ্কৰদেৱৰ বচনা নহয়।

ওপৰত উল্লেখ কৰা (২) (৩) আৰু (২৬) (২৭) (২৮) সংখ্যাৰ বাহিৰে বাকী সকলো খণ্ড ভাগৱত পুৰাণৰপৰা সংগ্ৰহ কৰা। গতিকে কীৰ্ত্তনক ভাগৱতৰ চয়ন বুলিব পাৰি।

বিষয়বস্তুৰ মনোবম প্ৰকাশে, ছন্দৰ বৈচিত্ৰ্য আৰু লালিতাই, ভাৱ উদ্দীপিত কৰিব পৰা উপযুক্ত শব্দৰ ব্যৱহাৰে আৰু সকলোৰে ওপৰত ভক্তিৰ মধুৰ প্ৰলেপে কীৰ্ত্তনখনক ল'ৰা, ডেকা আৰু বুঢ়া সকলো শ্ৰেণীৰ লোকৰ প্ৰিয় কৰি তুলিছে। সেই কাৰণেই এজন বিশিষ্ট লেখকে লেখিছে—“প্ৰহ্লাদৰ নিৰ্মল ভক্তি, হিৰণ্যকশিপুৰ অগ্নিসম ক্ৰোধ, স্তম্ভৰপৰা ওলোৱা নবসিংহৰ তৈবৰ মূৰ্ত্তি, গ্ৰাহৰ যুঁজত গজেন্দ্ৰৰ স্তুতি, উদ্ধৱক নীৰলে মাতি নি ব্ৰজনাৰীসকলে শ্ৰীকৃষ্ণৰ বাতৰি সোধা, শ্ৰীকৃষ্ণৰ বৈকুণ্ঠ প্ৰয়াণৰ সময়ত উদ্ধৱৰ শোকবহ্নি আৰু মনৰ ব্যাকুলতা, ব্যাধৰ কাকুতি-মিনতি, দাবকাত যুকুল ধ্বংস হোৱাত সাগৰৰ পাবত নাৰী-সকলৰ হৃদয় বিদাৰক বিননি আদি কিমান আছে তাক কৈ শেষ কৰিব নোৱাৰি। কীৰ্ত্তনত হৰ্ষ-বিবাদ, প্ৰেম-বিবহ, ক্ৰোধ-ক্ষমা আদিয়ে জুমুৰি পাতিছে; ইয়াত নব বসৰ মিলন হৈছে।” (১)

“গুণমালা” ৬ আখৰীয়া কুসুমমালা ছন্দত বচনা কৰা অকণমান গ্ৰন্থ। ব্যক্তিগত-ভাৱে বা অকলশৰীয়াটকৈ ঈশ্বৰৰ লীলা বা গুণ স্মৰণ কৰাৰ সুবিধাৰ অৰ্থে এই পুথি ৰচিত। কথিত আছে মহাৰাজ নৰনাৰায়ণে এদিন সভাৰ পণ্ডিতসকলক হাতী মাৰি ভুককাত ভৰাই আনিবলৈ কোৱাত সকলোৱে অপাৰগতা প্ৰকাশ কৰাত মহাপুৰুষে পাছদিনা ভাগৱতৰ সাৰ সংগ্ৰহ কৰি গুণমালা গ্ৰন্থ ৰচনা কৰি ৰজাৰ হাতত দিয়েহি।

নাট : শঙ্কৰদেৱ অসমীয়া নাট্যসাহিত্যৰ জনক। তেখেতৰ আগতে কোনো

প্ৰকাৰ নাটক ৰচিত হোৱাৰ প্ৰমাণ পোৱা নাযায়। নাট্যসাহিত্য বৈষ্ণৱ-আন্দোলনৰ ফল। ৰচিত নাটক প্ৰাক্-শঙ্কৰী যুগত নাছিল যদিও, কিছু নাটকীয় গুণ বিশিষ্ট ওজাপালি প্ৰচলিত আছিল। মহাপুৰুষে ভগবানৰ লীলা

আৰু মাহাত্ম্য জনসাধাৰণৰ মাজত সববৰহী কৰিবৰ কাৰণে আৰু লোকসকলক নৃত্যগীত আৰু অভিনয়ৰ সহায়েৰে আকৰ্ষণ কৰিবৰ কাৰণে আৰু লগে লগে তেওঁলোকক বিমল আৰু পৱিত্ৰ আমোদৰ এটা উপকৰণ দিবৰ কাৰণে এই শ্ৰেণীৰ নাট উদ্ভাৱন কৰে। এই নাটখিনিত এটা অঙ্ক যুক্ত হোৱাৰ কাৰণে অঙ্ক বা অঙ্কীয়া নাট বোলা হয়। মহাপুৰুষে নিজে নাটক আৰু স্থান বিশেষে যাত্ৰা বুলিছে।

নাটসমূহ (৬ খন) ৰচনা কৰাৰ আগতে শঙ্কৰদেৱে চিত্ৰ-যাত্ৰা নামে নাট লিখি তাৰ অভিনয় কৰি জনসমাজক চমৎকৃত কৰিছিল। প্ৰথম তীৰ্থভ্ৰমণৰপৰা উভতি আহি বৰদোৱাত এই অভিনয় ৭ দিন ৭ ৰাতি অনুষ্ঠিত হৈছিল। এই প্ৰথম নাট সম্ভৱতঃ সংলাপবিহীন আছিল আৰু কেৱল নৃত্যগীত আৰু চৰিত্ৰৰ প্ৰৱেশ দেখুৱা হৈছিল। সাত বৈকুণ্ঠৰ পট আঁকি লক্ষীসহ ৭জন বিষ্ণুৰ পাৰিষদসহ প্ৰৱেশ দেখুৱা হৈছিল। আন নাটৰ দৰে ইয়াত সূত্ৰধাৰ, ধেমালি, শ্লোক, ভটিমা আদিৰ প্ৰয়োগ হোৱাৰ কথা বামচৰণ ঠাকুৰে উল্লেখ কৰিছে। কিন্তু আখ্যানযুক্ত নোহোৱাৰ কাৰণে নাইবা লিপিবদ্ধ নিৰ্দিষ্ট ৰূপ নথকাৰ কাৰণে ইয়াৰ পুনৰাভিনয় হোৱাত অসুবিধা হৈছিল বোধকৰো। সেই কাৰণেই আখ্যান আৰু সংলাপনযুক্ত অঙ্কীয়া নাট কেইখন লেখিব লগা হয়। পত্নীপ্ৰসাদ নাটখন বেলেগুৱিত লেখে আৰু বাকীকেইখন পাটবাউসীত আৰু বামবিজয় কোচবেহাৰত জীৱনৰ শেষকালত ৰচনা কৰে।

অঙ্কীয়া নাটৰ ৰচনাৰ আৰ্হি সংস্কৃত নাটক। সংস্কৃত নাটকৰ অনুৰূপ পূৰ্ববঙ্গ, নান্দীশ্লোক, প্ৰস্তাৱনা, আৰু ভবতবাক্যৰ অনুৰূপ মুক্তিমঞ্জল ভটিমা, আৰু সূত্ৰধাৰৰ প্ৰয়োগে সংস্কৃত নাটকৰ প্ৰভাৱ নিৰ্দেশ কৰে। আনহাতে সংস্কৃত নাটকৰ সূত্ৰধাৰৰ বিপৰীতে অঙ্কীয়া নাটৰ সূত্ৰধাৰত ওজাপালি অনুষ্ঠানৰ ওজাৰ লক্ষণ বিস্তৰমান। ইয়াৰ বাহিৰেও গীতৰ প্ৰাধান্য অঙ্কীয়া নাটৰ স্বকীয় বিশেষত্ব।

অঙ্কীয়া নাটসমূহ শ্লোক, গীত, কথাসূত্ৰ আৰু চৰিত্ৰৰ সংলাপ—এই কেইটা উপাদানৰ সমষ্টি। শ্লোকত যি কথা উল্লিখিয়াই দিয়া হ’ল তাকে সূত্ৰধাৰৰ ব্যাখ্যাত, চৰিত্ৰৰ সংলাপত আৰু গীতৰ বৰ্ণনাত বহুলাই ৰূপায়িত হয়। এই চাৰিটা উপাদানৰ ভিতৰত গীতৰ প্ৰভাৱ সকলোতকৈ বেছি। এই কাৰণে অঙ্কীয়া নাটসমূহক গীতি-নাট্য বুলিলেও বৰ ভুল নহব।

নাটবোৰৰ ভাষা সংস্কৃত নহয়, কিন্তু কথিত ভাষাও নহয়, ব্ৰজাৱলী বা ব্ৰজবুলি ভাষাত ৰচিত। এই ব্ৰজাৱলী বৈষ্ণৱসকলে সৃষ্টি কৰা এটি কৃত্ৰিম

দাস্তাভাৱৰ প্ৰাধাত্য দেখা যায়। বৈষ্ণৱসকলৰ মতে বৰগীতৰ ৬টা বিষয় পোৱা যায়,—(১) পৰম পুৰুষ ভগৱানৰ অৱতাৰী লীলা, (২) বশোদা আৰু গোপ-গোপীৰ কৃষ্ণবিদায়ত বিবহ ছথ, (৩) পৰমার্থ, (৪) সংসাৰৰ প্ৰতি বিৰক্তি, (৫) কৃষ্ণৰ চৌৰ্য্য ক্ৰিয়া আৰু (৬) কৃষ্ণৰ চাতুৰি। লীলা বিষয়ক গীতত আকৌ জাগৰণ, চলন, খেলন, নৃত্য আৰু নানা অৱতাৰীকাৰ্য্য বৰ্ণনা কৰা হয়।

মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ যিখিনি বৰগীত প্ৰচলিত আছে সেইবোৰৰ বেছি ভাগেই পাৰমাৰ্থিক তত্ত্ব আৰু সংসাৰৰ প্ৰতি বিৰক্তি ভাৱ প্ৰকাশ পাইছে। ছই-চাৰিটা বিবহ আৰু লীলা বিষয়ক গীতো আছে। কিন্তু চুৰি, চাতুৰি, খেলন আৰু নৃত্য বিষয়ক বৰগীত নাই বুলিলেও হয়, মাধৱদেৱৰে এই কেইবিধ গীত সংখ্যাত অধিক। জীৱন ক্ষণস্থায়ী, কিন্তু দুৰ্ভ। এই দুৰ্ভ আৰু ক্ষণস্থায়ী জীৱন সাৰ্থক কৰিবৰ উপায় একমাত্ৰ হৰিভক্তি। চঞ্চল মনৰ অধীন ইন্দ্ৰিয়বৰ্গই সংসাৰ সমুদ্ৰত জীৱক লটিঘটি কৰি মাৰে। হৰিক আশ্ৰয় কৰি জীৱই সংসাৰ সাগৰ পাৰ হবলৈ সক্ষম হয়—এইবোৰেই শঙ্কৰদেৱৰ বৰগীতৰ প্ৰধান বক্তব্য। শঙ্কৰদেৱৰ বৰগীতত খেদোক্তি, অনুশোচনা আৰু ভগৱানৰ চৰণত আত্মসমৰ্পনৰ ভাৱ বিশেষকৈ দেখা যায়।

বৰগীতবোৰৰ স্তব আৰু ভাৱৰ মহত্বই বহুতো লোকক মহাপুৰুষৰ ওচৰলৈ টানি আনিছিল। ধৰ্ম্মৰ বাণীসমূহ প্ৰচাৰ কৰাত ই এটা ডাঙৰ অস্ত্ৰ হৈ পৰিছিল। বৰগীতবোৰৰ উপৰিও মহাপুৰুষৰ অন্তৰ্ভুক্ত গীতবোৰ (অক্ষৰ গীত), চপয়, ভটিমা আৰু পয়াবসমূহবোৰ বচনাৰ সৌষ্টৱ, সঙ্গীতৰ মাধুৰ্য্য, ভাৱৰ গভীৰতা আৰু ভক্তিৰ গাঢ়তা লেখত লবলগীয়া। ভগীৱথে পৱিত্ৰ মন্দাকিনীধাৰা মৰ্ত্যলৈ নমাই আনি পাপী-তাপীক মুক্তি দিয়াৰ দৰে মহাপুৰুষেও স্বৰৰ পৱিত্ৰ মন্দাকিনী ধাৰাধাৰা অসমভূমি প্লাৱিত কৰি দিয়ে।

মুঠতে কবলৈ গলে অসমৰ সাহিত্য আকাশত শঙ্কৰ-স্বৰ্গ্যৰ ভাস্কৰ্য্য প্ৰতিভা চিৰদিন অগ্নান হৈ ৰ'ব।

মাধৱদেৱ : মাধৱদেৱ শঙ্কৰদেৱৰ প্ৰিয়তম শিষ্য, অনুগত সেৱক আৰু (১৪৮৯—১৫৯৬ খৃঃ) প্ৰধান সঙ্গী। মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ বৈষ্ণৱ আন্দোলন

সবল আৰু সাৰ্থক ৰূপত পৰিণত কৰাৰ কৃতিত্ব কেৱল

শঙ্কৰদেৱেই প্ৰাপ্য নহয়, মাধৱদেৱেও সমানেই প্ৰাপ্য। এওঁলোকৰ ছগবাকীৰ জীৱন এনেভাৱে জড়িত যে এজনক বাদ দি আনজনৰ ব্যক্তিত্বৰ মূল্যাঙ্কন কৰা সম্ভৱ নহয়। গুৰুসেৱাত ক'ৰবাত বাধা পৰে বুলি আজীৱন কৌমাৰ্য্যব্ৰত যাপন

কৰি সুখে-ছখে, সম্পদে-বিপদে, আলাপে-আলোচনাই সকলো অৱস্থাতে গুৰুৰ সহায় কৰি একশৰণীয়া ধৰ্ম্ম প্ৰচাৰ আৰু প্ৰতিষ্ঠাত মাধৱদেৱে আত্মোৎসৰ্গ কৰিছিল। এই ঐকান্তিক নিষ্ঠা, গভীৰ ভক্তি আৰু বহুমুখী প্ৰতিভা দেখিয়েই শঙ্কৰদেৱে ধৰ্ম্মৰ গুৰুভাৱখন মাধৱদেৱৰ কান্ধত দি যায়। শঙ্কৰ-মাধৱৰ মিলন বা সংযোগক ৩৬বেজবৰাই মণিকাঞ্চনৰ সংযোগ বুলি অভিহিত কৰিছে।

১৪৮৯ খৃষ্টাব্দত উত্তৰ লক্ষীমপুৰৰ নাৰায়ণপুৰ অঞ্চলত লামৰুণা বা গোবিন্দ-গিৰী ভূঞাৰ ওঁৰষত আৰু মনোবমাৰ গৰ্ভত মাধৱদেৱৰ জন্ম হয়। দাবিদ্ৰ্য আৰু অনাটনত সৰু কালছোৱা অতিবাহিত হয়। জন্মৰপৰা কিছু বছৰ হৰিসিংহ বৰাৰ ঘৰত আৰু তাৰ পিছত কিছুকাল ঘাঘৰ মাজীৰ আশ্ৰয়ত থাকে। বাপেক গোবিন্দগিৰীয়ে মাধৱদেৱৰ ভনীয়েকক বামদাস নামে এজন কায়স্থলৈ বিয়া দি প্ৰাচীন ঘৰ বাগুকাটলৈ (বংপুৰ অঞ্চলৰ কোনো ঠাই) মাধৱদেৱক নি বাজেল্ল অধ্যাপকৰ টোলত পঢ়িবলৈ দিয়ে। ইয়াতে গোবিন্দগিৰীৰ মৃত্যু হয় আৰু মাধৱদেৱে শিক্ষা সাং কৰি মাক আৰু ভনীয়েক থকা ঠাই উজনিলৈ উভতি আহে। বাটত আহোঁতে মাক গ্ৰহণী ৰোগত আক্ৰান্ত হোৱা বুলি শুনি দুৰ্গাদেৱীলৈ ছাগলী এটা বলি ৰূপে আগবঢ়াবলৈ মনস্থ কৰি আহে। পূজাৰ সময় আহি পোৱাৰ লগে লগে বৈনায়ক বামদাসক বলিৰ ছাগলী বিচাৰি পঠায়। কিন্তু শঙ্কৰৰ একশৰণীয়া ধৰ্ম্মত দীক্ষিত হৈ ছাগলী বিচৰাত মনযোগ নিদিয়াত মাধৱে খং কৰা দেখি বামদাসে শঙ্কৰী ধৰ্ম্মৰ কথা কয়। পাণ্ডিত্যাভিমानी আৰু শাক্তধৰ্ম্মী মাধৱদেৱে শঙ্কৰৰ লগত শাক্তধৰ্ম্ম আৰু বলি বিধানৰ সপক্ষে তৰ্ক কৰিবলৈ গৈ অৱশেষত শঙ্কৰৰ লগত তৰ্কত পৰাস্ত হৈ গুৰু মানি শৰণ লয়। তেতিয়া মহাপুৰুষ ধুৱাহাটা-বেলগুৰিত আছিল।

শঙ্কৰদেৱক লগ পাই জোৰণ পিকোৱা কণ্ঠা পৰিত্যাগ কৰি মাধৱদেৱে একান্তভাৱে ধৰ্ম্মচৰ্চা আৰু গুৰুসেৱাত আত্মনিয়োগ কৰিবলৈ লয়। শঙ্কৰদেৱে আহোম ৰাজ্য এৰি যেতিয়া কোচৰজাৰ কামৰূপ ৰাজ্যলৈ ভটিয়াই যায় তেতিয়া লগতে বৈনায়ক, ভনীয়েক আৰু মাক সহ মাধৱদেৱেও লগতে যায়। কামৰূপৰ বাবাদিত কিছু দিন থাকি তাৰ পিছত গণককুচিত নিগাজিকৈ ঘৰ কৰি শঙ্কৰদেৱৰ ওচৰলৈ দিনো অহা-যোৱা কৰি থাকে। শঙ্কৰদেৱৰ দ্বিতীয়বাৰ তীৰ্থ ভ্ৰমণত মাধৱদেৱ প্ৰধান সঙ্গী আছিল।

মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ পাছত ধৰ্ম্মৰ গুৰুভাৱ বহন কৰি তেওঁ সুন্দৰীদিয়াত থাকিবলৈ লয় আৰু নানাশাস্ত্ৰ ৰচনা আৰু ধৰ্ম্ম প্ৰচাৰৰ কাম কৰে। সুন্দৰী-দিয়াত থাকোঁতেই তেওঁ নাৰায়ণ ঠাকুৰ আদিৰ সহযোগত বৰপেটাসত্ৰ স্থাপন

কৰে। এনেতে বৈষ্ণৱধৰ্ম বিধেয়ীৰ প্ৰবোচনাত কোচৰজা বহুদেৱে মাধৱ-
দেৱক হাজোলৈ স্থানান্তৰিত কৰে, কিন্তু তাতো বহুৰায়ৰ বিধেবৰণৰা অব্যাহতি
নাপাই লক্ষ্মীনাৰায়ণৰ পশ্চিম কোচৰাজ্য অৰ্থাৎ কোচবেহাৰলৈ পলাই যায়।
লক্ষ্মীনাৰায়ণ বজাই তেওঁক বিশেষ সন্মান দেখুৱাই ভেলা-মধুপুৰত থাকিবলৈ
দিহা কৰি দিয়ে। ইয়াতেই ১৫৯৬ খৃষ্টাব্দত এশ সাত বছৰ বয়সত মাধৱদেৱে
ইহলীলা সম্বৰণ কৰে। (১)

মাধৱদেৱৰ সাহিত্য : শঙ্কৰদেৱৰ দৰেই মাধৱদেৱো বহুমুখী প্ৰতিভাৰ
গৰাকী আছিল। তেওঁ একেধাৰে ধৰ্মপ্ৰচাৰক
শাস্ত্ৰবেত্তা, ভক্ত, কবি, নাট্যকাৰ আৰু সৃগায়ক আছিল। মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ
জীৱিত অৱস্থাতে মাধৱ কন্দলীৰ বামাগণৰ লুপ্ত হোৱা আদি আৰু উত্তৰাকাণ্ড
ছটা পুৰ কবিবলৈ বামাগণৰ আদিকাণ্ড ভাঙনি কৰি তেওঁ গুৰুজনৰ লগত সহযোগ
কৰে। শঙ্কৰদেৱে বচনা কৰা বৰগীতসমূহ কমলা গায়নে আওৰাবলৈ নি নষ্ট
কৰাত গুৰুৰ আদেশ মতে বৰগীতসমূহ বচনা কৰে। শঙ্কৰৰ আদেশ ক্ৰমেই
গুৰুধ্বজৰ উৎসাহ পাই ৰাজহুৱ কাব্য আৰু জনবহুত্ব বচনা কৰি উলিয়ায়।
শঙ্কৰদেৱৰ তিবোধানৰ পিছত কোচবেহাৰৰ ভেলাডাঙাত নামঘোষা সম্পূৰ্ণ কৰে।
এই কোচবেহাৰতে বিৰু (বিক্ৰপাক্ষ) কাৰ্জীৰ অনুবোধ মতে নামমালিকা
গ্ৰন্থ অনুবাদ কৰে। ইয়াৰ পূৰ্বে স্কন্দবীদিয়াত থাকোঁতে বিৰুপুৰী সন্ন্যাসীৰ
“ভক্তি বদ্বাৰলী” অসমীয়া পদলৈ কপান্তৰিত কৰে। কণ্ঠভূষণৰ যোগে এই গ্ৰন্থ
পাই মহাপুৰুষে নিজে নাভাঙি মাধৱক উক্ত গ্ৰন্থ পাছে-পৰে সময় বুজি অনুবাদ
কৰিবলৈ আদেশ দিয়ে। গুৰুৰ জীৱিত অৱস্থাত এই কাৰ্য্য হাতত লব পৰা
নাছিল। চোৰ ধৰা, পিপৰা গুচোৱা, ভোজন বিহাৰ, ভূমি লেটোৱা নাট
স্কন্দবীদিয়াত বচনা কৰে। দধি-মথন বা অৰ্জুন ভঞ্জন সম্ভৱতঃ গণককুচিত
থাকোঁতে বচনা কৰিছিল, কিয়নো মহাপুৰুষৰ জীৱিত অৱস্থাত এই নাট
অভিনীত হৈছিল। চৰিত পুথিৰ মতে মাধৱদেৱে নৃসিংহ যাত্ৰা, গৌৰৰ্দ্ধন-যাত্ৰা,
আৰু বাম-যাত্ৰা নামে তিনিখন নাট বচনা কৰি অভিনয় কৰি দেখুৱাইছিল।
নৃসিংহ যাত্ৰাত নিজে নৃসিংহৰ ভাও লৈ সকলো বাইজকে তেওঁ তবধ লগাই
ছিল। কিন্তু এই তিনিখন নাট এতিয়াও উদ্ধাৰ হোৱা নাই।

ওপৰত গ্ৰন্থসমূহৰ উপৰিও ‘বাসবুমুৰা’, ‘কোটোৰা খেলা’, ‘ব্ৰহ্মমোহন’,

(১) Aspects of Early Assamese Literature গ্ৰন্থৰ শ্ৰীভীৰ্জনাথ শৰ্মাৰ মাধৱদেৱ
সম্পৰ্কীয় প্ৰৱন্ধ চাওক।

‘ভূষণ-হৰণ’—এই চাৰিখন নাটতো মাধৱদেৱৰ ভণিতা পোৱা যায়। কিন্তু
বিষয়বস্তু আৰু বচনা-বীতিতলৈ দৃষ্টি ৰাখি এই কেইখন নাট মাধৱদেৱৰ বচনা
হয় নে নহয় সন্দেহৰ থল আছে। যোগ আৰু তত্ত্ব মতৰ প্ৰাধান্য থকা গুপ্তমণি,
গুপ্তসাৰ, অমূল্যবত্ন আৰু আদি-বাৰভূঞাৰ বুৰঞ্জী বৰ্ণনা কৰা ‘আদি-চৰিত’
মাধৱদেৱৰ নামত প্ৰচলিত। এই কেইখন গ্ৰন্থও মাধৱদেৱৰ বচনা নোহোৱাৰ
পক্ষেই যুক্তি প্ৰবল। এইবোৰৰ বাহিৰেও অলেখ গীত পদত, বিশেষকৈ
দেহবিচাৰৰ গীতবোৰত “কহয় মাধৱদাসে” বুলি ভণিতা পেলোৱা হয়।
আনে বচনা কৰি মাধৱদেৱৰ নামত প্ৰচাৰ কৰা কথাটোৱে লেখক বা কবি
হিচাপ মাধৱদেৱৰ জনপ্ৰিয়তা আৰু প্ৰভাৱশীলতাৰ ইঙ্গিত দিয়ে।

আখ্যানমূলক বচনা : বামাগণৰ আদি-কাণ্ড আৰু ৰাজহুৱ কাব্য

—এই দুখনেই আখ্যানমূলক বচনা। কথা-
গুৰুচৰিতত আছে যে মাধৱ কন্দলীৰ বামাগণখনকে কিছু ইফাল সিফাল কৰি
অনন্ত কন্দলীয়ে এখন বামাগণ বচনা কৰিবলৈ ধৰাত মাধৱ কন্দলীয়ে এদিন
স্বপ্নত শঙ্কৰদেৱক তেওঁৰ বামাগণখন লুপ্ত হোৱাৰ সন্তাৰনাৰণৰা বক্ষা
কৰিবলৈ অনুৰোধ কৰে। সেই মতেই হেনো শঙ্কৰদেৱে নিজে উত্তৰাকাণ্ড
বচনা কৰি আৰু মাধৱদেৱৰ হতুৱাই আদিকাণ্ড বচনা কৰাই মাধৱ কন্দলীৰ
বামাগণত সংযোগ কৰি দি আৰু ভক্তিৰ আঁচু-ফুল বুলাই বামাগণখন প্ৰচাৰ
কৰে। ওপৰত কথাৰ সত্যতা যিয়েই নাথাকক বৰ্তমান মাধৱ কন্দলীৰ
বামাগণৰ আদিকাণ্ড আৰু উত্তৰাকাণ্ড যে ক্ৰমে মাধৱদেৱ আৰু শঙ্কৰদেৱৰ
বচনা আৰু বৈষ্ণৱ যুগত যে মাধৱ কন্দলীৰ বামাগণত দুই-চাৰিটা ভক্তিৰ
উপযোগী কথা সংযোগ কৰি দিয়া হৈছিল সেই বিষয়ে সন্দেহ নাই।

মাধৱদেৱৰ ‘আদিকাণ্ড’ বাল্মীকিৰ আদিকাণ্ডৰ চমু অনুবাদ। কিন্তু চমু
হলেও সবস বৰ্ণনা, ঘৰুৱা উপমাৰদ্বাৰাই সমৃদ্ধ। কিন্তু এই বচনাৰ অন্তৰ্ভুক্ত
দুই এটা বিষয় বৰ্ণনা মাধৱদেৱৰ হয় নে নহয় সেই বিষয়ে সন্দেহ জন্মে।
উদাহৰণ স্বৰূপে অহল্যাৰ কাহিনীটো বচনা কৰোঁতে কৰি মূলৰণৰা ভালেখিনি
আঁতৰি গৈছে আৰু দুৰ্গাক আৰাধনা কৰি সহস্ৰলোচনা হোৱা কথাটো মূলত
নথকা স্বত্বেও মাধৱদেৱে সংযোগ কৰি দিয়াৰ যুক্তি বিচাৰি পোৱা টান।

মাধৱদেৱৰ কৱিত্ব শক্তিৰ সম্যক পৰিচয় পোৱা যায় ৰাজহুৱ কাব্যত।
এই কাব্য ভাগৱত দশম স্কন্ধৰ ৭০—৭৫ অধ্যায়ৰ বৰ্ণনাৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত।
ভাগৱতত বৰ্ণিত ঘটনাৰ ক্ৰম বক্ষা কৰিছে যদিও ঠায়ে ঠায়ে মহাভাৰতৰ

সভাপৰ্ৱৰ বিৱৰণে সংযোগ কৰি দি কাব্যখন বসাল কৰিছে। মাধৱ শিশুপাল বধ নামৰ মহাকাব্যৰো সামান্য আঁচোৰ নথকা নহয়। শ্ৰীকৃষ্ণ সমদলে ঘাৰকাবপৰা ইন্দ্ৰপ্ৰস্থলৈ যোৱাৰ বিৱৰণ, ভীম-জবাসন্ধৰ যুদ্ধ, পাণ্ডৱৰ সভাগৃহত শিশুপালৰ গৰ্ৱ বাক্য বৰ বসাল আৰু কৱিত্বপূৰ্ণ।

তত্ত্বমূলক ৰচনা : জন্মবহন্ত নামৰ সৰু পুথিখনত সৃষ্টি আৰু প্ৰলয়ৰ বিৱৰণ দি হৰিব শ্ৰেষ্ঠত্ব দেখুৱাইছে। এইখন পুথি চিলাৰায়ৰ পত্নী ৰাণী ভূৱনেশ্বৰীৰ আদেশত ৰচনা কৰিছিল। ভক্তিবত্নাৱলীৰ ন প্ৰকাৰ ভক্তি আৰু সংসঙ্গৰ মাহাত্ম্য আৰু বিষ্ণু-ভক্তিৰ শ্ৰেষ্ঠতা আদি ভক্তিমূলক তত্ত্বসমূহ আলোচনা কৰিছে। এই গ্ৰন্থ বিষ্ণুপুৰী সন্ন্যাসীৰ একে নামৰ গ্ৰন্থৰ অনুবাদ আৰু তেওঁৰে কান্তিমালা নামৰ টীকাবপৰা মাধৱদেৱে অনুবাদ কৰোঁতে বিশেষ সহায় লৈছে। ভক্তি বত্নাৱলীৰ সাহিত্যিক সৌন্দৰ্য্য নাই যদিও অসমীয়া বৈষ্ণৱ ধৰ্ম আৰু সম্প্ৰদায়ৰ অতি শ্ৰদ্ধাৰ বস্তু।

মাধৱদেৱৰ শ্ৰেষ্ঠ ৰচনা নামঘোষা। এহেজাৰ ঘোষা থকাৰ কাৰণে ইয়াক হেজাবী ঘোষাও বোলা হয়। মাধৱদেৱৰ আধ্যাত্মিক জীৱনৰ পূৰ্ণ অভিব্যক্তি এই গ্ৰন্থত দেখা যায়। তেওঁৰ শাস্ত্ৰজ্ঞান বা পাণ্ডিত্য, কৱিত্ব, ধাৰ্মিক মতবাদ, আধ্যাত্মিক আদৰ্শ আৰু ধৰ্মৰ ক্ষেত্ৰত লাভ কৰা অভিজ্ঞতাৰ ই পূৰ্ণ প্ৰকাশ। গুৰুৰূপৰা লাভ কৰা শিক্ষা, শাস্ত্ৰৰূপৰা সংগ্ৰহ কৰা সিক্কান্ত আৰু নিজ হৃদয়ত উপলব্ধ হোৱা সত্যৰ স্বৰূপ এই গ্ৰন্থত প্ৰকাশিত হৈছে। উক্তৰ বাণীকান্ত কাকতিদেৱে “নামঘোষা”ক মাধৱদেৱৰ মহাপ্ৰাস্থানিক গীত বুলি আখ্যা দিছে। কাকতিদেৱে এই প্ৰসঙ্গত লেখিছে—“নামঘোষাত তিনিটা ভাবৰ ধাৰা মিহলি হৈ বিশাল আনন্দ সাগৰৰ ফালে প্ৰধাৱমান হৈছে—পুণ্যশ্লোক শব্দৰ স্মৃতি, মাধৱদেৱৰ আত্মলগ্নিমা আৰু কৃষ্ণভক্তি মাহাত্ম্য।” (১)

নামঘোষাৰ এহেজাৰ ঘোষাৰ ভিতৰত প্ৰায় ৬শ মান ঘোষা বিভিন্ন পুৰাণৰ ভক্তিপ্ৰধান শ্লোকৰ অনুবাদ, বাকী ৪শ মান তেখেতৰ নিজা বস্তু। অনুবাদ হলেও বিষয়বস্তুক আত্মসাৎ কৰি নিজস্ব ৰূপত সেইবোৰ প্ৰকাশ কৰিছে। বিষয়বস্তু অনুসাৰে নামঘোষাক তিনিটা খণ্ডত বিভাগ কৰিব পাৰি। প্ৰথম খণ্ডত নামধৰ্মৰ বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ মতবাদ প্ৰতিষ্ঠা কৰা হৈছে। শৰণ ছন্দ নামৰ

দ্বিতীয় খণ্ডত লেখকৰ ঐকান্তিক আৰু আত্মবিলুপ্ত হোৱা ভক্তি ভাৱৰ কৱিত্বময়ী প্ৰকাশ হৈছে। তৃতীয় খণ্ডত বিষ্ণু-নাৰায়ণৰ নাম, গুণ আৰু মাহাত্ম্য শৃঙ্খলাবদ্ধভাৱে কীৰ্ত্তনৰ সুবিধাৰ অৰ্থে দিয়া আছে। কৃষ্ণ নামৰ মাহাত্ম্য, ভক্তিৰ শ্ৰেষ্ঠতা, ভক্তিৰ বসন্তৰূপতা, সংসঙ্গৰ মহিমা, উপযুক্ত গুৰুৰ প্ৰয়োজনীয়তা নাম আৰু নামীৰ অভেদত্ব, ব্যভিচাৰী ভক্তিৰ নিন্দা আৰু মাধৱদেৱৰ ব্যক্তিগত প্ৰাৰ্থনা, কাকুতি আদি নামঘোষাত নানাভাৱে ঠাই পাইছে। আকৌ ৮ কাকতিদেৱৰ ভাষাতে কবলৈ হলে—“এই হিয়াভেদ কৰি ওলোৱা বসময়ী ভক্তিয়েই নামঘোষাক শিক্ষামূলক পদ-সংগ্ৰহৰ শাবীৰপৰা আঁতৰাই আনি জীৱন বসেৰে অভিব্যক্তি প্ৰকৃত সাহিত্যৰ সন্মুখ আসনত ঠাই দিছে।”

লক্ষীনাৰায়ণ বজাৰ পাত্ৰ বিক্ৰকাজীৰ অনুৰোধ মতে পুৰোহিতম গজপতিৰ নাম-মালিকা নামৰ গ্ৰন্থখন কোচবেহাৰত থাকোঁতে সহজ-সৰল ৰূপত অনুবাদ কৰে। কিন্তু বিষ্ণু-ভক্তিমূলক হলেও মূল সংস্কৃত গ্ৰন্থখন শৃঙ্খলাবদ্ধ নোহোৱাৰ কাৰণে মাধৱদেৱে এই গ্ৰন্থখন অনুবাদ কৰি নিজেই সন্তুষ্ট হব নোৱাৰিছিল। গ্ৰন্থখনত নামৰ মাহাত্ম্য আৰু নামলোৱাৰ ফললাভ বৰ্ণনা কৰা হৈছে।

নাট্যসমূহ : আগতে উল্লেখ কৰি অহা হৈছে যে মাধৱদেৱৰ নামত প্ৰচলিত নাট্যসমূহৰ ভিতৰত চোৰ ধৰা, পিপৰা গুচোৱা, দধিমথন, ভূমি লেটোৱা আৰু ভোজন বিহাৰ (ব্যৱহাৰ) যে মাধৱদেৱৰদ্বাৰা ৰচিত সেই বিষয়ে সন্দেহ নাই। কিন্তু বাকী বাসৰুগুৰা, কোটোৰাখেলা, ভূষণ হৰণ আৰু ব্ৰহ্মমোহন এই কেইখন নাট তেওঁৰ ৰচনা নহয় বুলি ভাবিবৰ যথেষ্ট ধল আছে। এই কেইখন নাটত নান্দীশ্লোকৰ অভাৱ দেখা যায়, তাৰ উপৰিও আন নাটত থকা গীত ভটিমাৰ পুনৰুক্তি হৈছে। বাসৰুগুৰা, কোটোৰাখেলা, নাটত কৃষ্ণৰ লবালি কাৰ্য্যৰ পৰিৱৰ্ত্তে আদি বসে প্ৰাধান্য পাইছে, ৰচনাভঙ্গীও তল খাপৰ, স্থান বিশেষে নিম্ন কচিৰো প্ৰকাশ দেখা যায়। সাতে-পাঁচে নাট কেইখন মাধৱদেৱৰ নহয় বুলিয়েই কব পাৰি।

চোৰধৰা, পিপৰা গুচোৱা, অৰ্জুন ভঞ্জন, ভূমি লেটোৱা আৰু ভোজন বিহাৰ নাটকেইখনত বাল-গোপালৰ অৰ্থাৎ শিশু কৃষ্ণৰ বাল্যমূলভ ছুটালি, ভেম, অভিমান, চাতুৰি, গোষ্ঠাক্ৰিয়াৰ আমোদজনক ৰূপ দিয়া হৈছে। এই নাটকেইখনত শব্দৰদেৱৰ নাটৰ দৰে একোটা পূৰ্ণ আখ্যান পোৱা নাযায়। কৃষ্ণৰ লবালি কাণৰ একো একোটা মুহূৰ্ত্তৰ ঘটনাক আমোদজনক বা কৌতুকপূৰ্ণ

পৰিস্থিতিৰ যোগেদি নাটকীয় ৰূপ দিয়া হৈছে। গতিকে নাটকেইখন পৰিস্থিতিমূলক, পূৰ্ণাঙ্গ কথাবস্তু নহয়। পৰিস্থিতিমূলক হলেও নাটকেইখনব উদ্দেশ্য কৃষ্ণচৰিত্ৰ দাঙি ধৰাহে; কৃষ্ণচৰিত্ৰ প্ৰকাশ কৰিবলৈ আন সহায়কাৰী চৰিত্ৰ আৰু পৰিস্থিতিৰ প্ৰয়োগ হৈছে। নাটকেইখনত শিশুৰ মনস্তত্ত্ব আৰু কাৰ্য্যকলাপ কৃষ্ণচৰিত্ৰৰ মাজেদি সুন্দৰ আৰু বাস্তৱভাৱে চিত্ৰিত হৈছে। মানৱশিশুৰ কাৰ্য্য-কলাপ আৰু ব্যৱহাৰ কৃষ্ণচৰিত্ৰত আৰোপ কৰিছে যদিও কৃষ্ণৰ অলৌকিক আৰু ঐশ্বৰিক দিশলৈ নাট্যকাৰে পিঠি দিয়া নাই। কৃষ্ণচৰিত্ৰৰ ঐশ্বৰিক দিশ ফুটাই তুলিবলৈ যাওঁতে অযথা ধৰ্ম্মীয় কথা জাপি দি দৰ্শকৰ বসবোধত ব্যাঘাত জনোৱা নাই।

অৰ্জুন-ভঞ্জনৰ বাহিৰে বাকীকেইখন নাটক ঝুমুৰা বোলা হৈছে। সম্ভৱতঃ পূৰ্ণাঙ্গ কথাবস্তুৰ পৰিৱৰ্ত্তে যেতিয়া ক্ষুদ্ৰ ঘটনা বা পৰিস্থিতিক লৈ ঠেক পৰিসৰত নাট বচনা হয়, তেতিয়া তেনে নাটক ঝুমুৰা বোলা হয়। এই প্ৰসঙ্গত ৮ আখৰীয়া চুটি চুটি চৰণৰ ঝুমুৰ ছন্দ তুলনীয়। অৰ্জুন-ভঞ্জনত কথা বস্তু অলপ বহল আৰু এটা আখ্যানৰ ওপৰত ভেট কৰি বচনা কৰা হৈছে, সেই কাৰণেই ইয়াক ঝুমুৰা বোলা নাই। অৰ্জুন-ভঞ্জনৰ বিষয়বস্তু ভাগৱত পুৰাণৰপৰা সংগ্ৰহ কৰা, বাকী কেইখনৰ নহয়। মধ্যযুগৰ উত্তৰ ভাৰতৰ বৈষ্ণৱ সন্ত বিৱ-মঙ্গল বা লীলাগুৰুৰ ৰামগোপাল স্তুতি বা কৃষ্ণ-কৰ্ণামৃত গ্ৰন্থৰ শ্লোকৰপৰাও মাধৱদেৱে নান্দীশ্লোক আৰু বিষয়বস্তু গ্ৰহণত সহায় লৈছে।

বাংসল্য ভাৱৰ সুন্দৰ প্ৰকাশে আৰু লবু কোঁতুকপ্ৰদ পৰিস্থিতি বচনাৰ সাৰ্থকতাই নাটকেইখন সজীৱ আৰু জনপ্ৰিয় কথাত সহায় কৰিছে। (১)

বৰগীত : মাধৱদেৱৰ বৰগীত আৰু ভটমাসমূহ অসমীয়া সাহিত্যৰ আপুৰুগীয়া সম্পত্তি। চৰিত পুথি শঙ্কৰদেৱদ্বাৰা ৰচিত বৰগীত-সমূহ কমলা বায়ন নামে এজন ভকতে আওৰাবলৈ নিওঁতে জুয়ে পোৱাত মহাপুৰুষে হেনো আৰু পুনৰাই বচনা নকৰি মাধৱদেৱক নতুনকৈ গীত কিছু বচনা কৰিবলৈ কয়। গুৰুবাক্য শিৰত ধৰি মাধৱদেৱে হেনো নকুৰি এঘাৰটা গীত বচনা কৰিলে। বৰ্ত্তমান গুৰু ভূজনাৰ নামত প্ৰচলিত বৰগীতসমূহৰ ভিতৰত ডেৰকুৰিমানহে শঙ্কৰদেৱৰ, বাকী প্ৰায় দশৰ ওচৰা-ওচৰি সংখ্যক গীত মাধৱদেৱদ্বাৰা ৰচিত।

(১) বাণী প্ৰকাশ মন্দিৰদ্বাৰা প্ৰকাশিত “চোৰ ধৰা আৰু পিপৰা ওচোৱা নাট”ত লেখকৰ পাতনি চাওক।

মাধৱদেৱৰ বৰগীতসমূহ ভক্তপ্ৰাণৰ মৰ্ম্মস্পৰ্শী প্ৰকাশ। দাস্য আৰু বাংসল্য এই দুয়োটা ভাৱেই বৰগীত তেওঁ বচনা কৰিছিল যদিও বাংসল্য ভাৱৰ গীত অধিক। মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ বৰগীতসমূহত পৰমার্থ আৰু বিৰক্তি ভাৱৰ প্ৰাধান্য লক্ষ্য কৰা যায়। বিবহৰ গীত দুই এটা নথকা নহয়, কিন্তু সংখ্যাত কম। মাধৱদেৱৰ ওপৰত ভাৱৰ গীত আছে যদিও ৰালকৃষ্ণৰ চুৰি, চাতুৰি, খেলা, নৃত্য, জাগৰণ আৰু চলনৰ গীতৰ সংখ্যা বেছি। এই প্ৰসঙ্গত ডঃ কাকতিৰ মতকে দাঙি ধৰা হ’ল—“শঙ্কৰদেৱৰ ৰচিত বিবোৰ গীত এতিয়াও আছে সেই আটাইবোৰেই প্ৰাৰ্থনাসূচক। মানৱজীৱন দুপ্ৰাপ্য অথচ ক্ষণভঙ্গুৰ আৰু মায়াময়। হৰিভক্তি মোহাচ্ছন্ন জীৱন-সমুদ্ৰত ক্ৰবতাৰা, এয়ে নানা ভাৱ আৰু ভাষাত শঙ্কৰদেৱৰ গীতবোৰৰ সাধাৰণ তাৎপৰ্য্য। মাধৱদেৱৰ ৰচিত গীত কেতবোৰতো এই ভাৱৰ পুনৰুক্তি আছে। কিন্তু তেওঁৰ বেছিভাগ গীততেই শিশুকৃষ্ণৰ ৰাণ্যজীৱনৰ বঙ-বিবঙৰ চিত্ৰ ফুট ওলাইছে। বাংসল্য প্ৰেম মাধৱদেৱৰ ভক্ত জীৱনৰ সৰ্ব্বহ। গীত, পদ, নাট সকলোতেই তেওঁ শ্ৰীকৃষ্ণৰ শিশুচৰিত্ৰ সজীৱ কৰি তুলিছে।” (১)

গীতবোৰত শিশুচৰিত্ৰৰ অভিব্যক্তি, বৰ্ণনাৰ সজীৱতা, ভাষাৰ মাধুৰ্য্য আৰু কৱিপ্ৰাণৰ উচ্ছাস আৰু হৃদয়াকুতি অতি সাৰ্থকভাৱে প্ৰকাশ পাইছে। এই ফালৰপৰা মাধৱদেৱৰ এই বৰগীতবোৰক মহাবাহুৰ তুকাৰাম আৰু উত্তৰ ভাৰতৰ সুৰদাসৰ গীতসমূহৰ লগত বিজাৰ পাৰি।

মহাপুৰুষ ভূজনাৰ পাছতে তেখেতসকলৰে অনুগামী আৰু সহকৰ্মী অনন্ত কন্দলী আৰু ৰাম সবস্বতীৰ নাম লব পাৰি। এসময়ত এই ভূজন কৱিক একেজন বুলি ভুল কৰা হৈছিল। তেওঁলোকৰ জন্মস্থান বেলেগ, পিতৃ-মাতৃৰ নাম বেলেগ আৰু নিজৰ নামো পৃথক। তেনেস্থলত কি প্ৰমাণৰ ওপৰত তেওঁলোকে একেজন বুলি ধৰা হৈছিল, কব পৰা নাযায়। যাহোক, বৰ্ত্তমানে সেই ভুল আঁতৰ হৈছে। এওঁলোক দুজনেই বৈষ্ণৱ ব্ৰাহ্মণ কৰি আছিল আৰু বৈষ্ণৱ সাহিত্য সমৃদ্ধিশালী কৰি যোৱাৰ উপৰিও অসমীয়া সমাজত ধৰ্ম্ম আৰু শিক্ষা বিস্তাৰত যথেষ্ট সহায় কৰি গৈছে।

অনন্ত কন্দলী : অনন্ত কন্দলীয়ে নিজে ভাগৱতৰ ৬ষ্ঠ স্কন্ধ আৰু দশম স্কন্ধৰ (মধ্য আৰু শেষ দশম) অনুবাদ প্ৰসঙ্গত বহলভাৱে আত্ম পৰিচয় দিছে। সেই বিৱৰণ মতে অনন্ত কন্দলীৰ ঘৰ

(১) ডঃ কাকতিৰ “পুৰণি অসমীয়া সাহিত্য”ৰ বৰগীত প্ৰৱন্ধ চাওক।

হাজোত আছিল (১)। বাপেক বহু পাঠক হাজোৰ মাধৱ দেৱালয়ৰ পাঠক আছিল আৰু ভাগৱত শাস্ত্ৰত বিশেষ বুৎপত্তি আছিল। বহু পাঠক পূৰ্বে বোতাত আছিল, পিছত হাজোত বসতি কৰিবলৈ লয়। বহু পাঠকৰ পুতেক হৰিচৰণ, হৰিচৰণেই তৰ্কশাস্ত্ৰত পাণ্ডিত্য লাভ কৰি অনন্ত কন্দলী নাম পায়। শ্ৰীচন্দ্ৰভাৰতী, ভাগৱতাচাৰ্য্য, ভাগৱত ভট্টাচাৰ্য্য আদি বিভূষণেৰে এওঁ পিছলৈ বিভূষিত হয়। তৰ্কশাস্ত্ৰত পাণ্ডিত্য লাভ কৰিছিল যদিও পিতৃৰ পৰা ভাগৱত শুনি তাৰ প্ৰভাৱত পৰম ভক্ত হৈ পৰে আৰু সংস্কৃত শ্লোক বচনাত পাৰদৰ্শিতা থকা স্বৰ্গেও দ্বী-শূদ্ৰ সকলোৱে বুজিবৰ সুবিধাৰ অৰ্থে নিজ ভাষাত কাব্যাদি বচনা কৰিবলৈ লয়।

নাচাহিলো কাব্যকোষ কাতো নাহি পৰিতোষ

তৰ্কত কৰ্কশ ভৈলা মতি।

একে ভাগৱত শাস্ত্ৰ চিন্তক তোষিলে মোৰ

তাতেসে দ্ৰবিল মোৰ বতি ॥

শ্লোক সংস্কৃত লিখিবাক ভাল জানি

তথাপি কৰিলো পদ বন্ধ।

দ্বী-শূদ্ৰ আদি যত জনোক পৰম তত্ত্ব

শ্ৰৱণত মিলয় আনন্দ ॥ (মধ্য দশম)

অনন্ত কন্দলীৰ দৰেই প্ৰসিদ্ধ বৈদান্তিক সন্ন্যাসী মধুসূদন সম্বন্ধতীয়ে নীৰস জ্ঞানমাৰ্গ পৰিত্যাগ কৰি ভক্তি বসময় প্ৰৱাহত ডুব দি আনন্দত অধীৰ হৈ কৈছিল :—

অদ্বৈতবীথিপথিকৈকপাস্তাঃ। স্বানন্দসিংহাসনলব্ধ দীক্ষাঃ ॥

হঠেন কেনাপি বয়ং শঠেন। দাসীকৃতা গোপবধূবিটেন ॥

কথা-গুৰুচৰিতত কোনো এজন শাস্ত্ৰ অনন্ত কন্দলীয়ে ধৰ্ম্মপূজা কৰাৰ কথা আৰু বৈলীয়েকৰ পৰামৰ্শ মতে বৰদোৱাত গৈ শঙ্কৰদেৱৰ ওচৰত বৈষ্ণৱ ধৰ্ম্মত আশ্ৰয় লোৱাৰ কথা আছে। কিন্তু কথা-গুৰুচৰিতৰ বৰ্ণনা বিখ্যাসযোগ্য নহয়। অনন্ত কন্দলীৰ আত্মপৰিচয়ৰ লগত এই কথাৰ বিৰোধ ঘটে আৰু বৰদোৱাত

(১) অনন্ত কন্দলীৰ বংশ-পৰিয়ালৰ বহল বিৱৰণ ভাগৱতৰ ষষ্ঠ স্কন্ধৰ “বৃজাহৰ বধ” প্ৰসঙ্গত পোৱা যায়।

মহাপুৰুষক লগ পোৱাৰো সম্ভৱনা কম। উক্ত বৰ্ণনাত অনন্ত কন্দলীক মধু-ভাৰতী বুলিও কৈছে। অনন্ত কন্দলীৰ মধু-ভাৰতী নাম আন কোনো পুথিত পোৱা নাযায়। (১)

অনন্ত কন্দলী সম্ভৱতঃ মহাপুৰুষৰ সংস্পৰ্শত আহে কামৰূপত থাকোঁতে। মহাপুৰুষৰ সংস্পৰ্শত তেওঁৰ ভক্তি গাঢ় হয় আৰু মহাপুৰুষৰ অনুপ্ৰেৰণা আৰু উপদেশ লাভ কৰি বৈষ্ণৱ মত প্ৰচাৰত আত্মনিয়োগ কৰে। মহাপুৰুষৰ উপদেশ মতেই দশম স্কন্ধৰ মধ্য আৰু শেষ ছোৱা অসমীয়া পদলৈ ভাঙে। মহাপুৰুষে দশম স্কন্ধ নিজে বচনা কৰিবলৈ লৈ তাৰে প্ৰথম ছোৱা শেষ কৰি বাকী ছোৱা অনন্ত কন্দলীক ভাঙনি কৰিবলৈ এখি দিয়া কথাটোৱে শঙ্কৰদেৱৰ অনন্ত কন্দলীৰ ওপৰত বিশ্বাস আৰু স্নেহৰ পৰিচয় দিয়ে। কোনো কোনো চৰিত পুথিত এই ঘটনাটোকে “অনন্ত কন্দলীৰ উচ্ছিষ্ট ভক্ষণ” বুলি আখ্যা দিছে।

অনন্ত কন্দলী খৃষ্টীয় ষোড়শ শতাব্দীৰ প্ৰথম দুই দশকৰ ভিতৰত অৰ্থাৎ ১৫০০—১৫২০ খৃষ্টাব্দৰ ভিতৰত সম্ভৱতঃ জন্ম গ্ৰহণ কৰি ষোড়শ শতাব্দীৰ শেষ ভাগলৈকে জীৱিত আছিল।

বচনাৱলী : অনন্ত কন্দলীৰ বচনাৱলীৰ ভিতৰত বামায়াণ, কুমৰ-হৰণ কাব্য,

ভাগৱত ষষ্ঠ স্কন্ধৰ বৃজাহৰ বধ, মধ্য আৰু শেষ দশম, মহীবাৰণ বধ কাব্য আৰু সীতাৰ পাতাল প্ৰৱেশ নাট বিশেষভাৱে উল্লেখযোগ্য (২)। অনন্ত কন্দলীৰ মহীবাৰণ বধ আৰু কুমৰ-হৰণ কাব্য দুখন ডেকা বয়সৰ বচনা বেন বোধ হয়। কুমৰ-হৰণৰ উষা-অনিৰুদ্ধৰ কামকেলিৰ কচিহীন বৰ্ণনা আৰু ভক্তিভাৱতকৈ আখ্যানক জনকচিকৰ কৰা চেষ্টাত তৰুণ বয়সৰ কল্পনাৰ চপলতা প্ৰকাশ পাইছে। সেইদৰে মহীবাৰণ বধতো লঘু-তৰল কল্পনাৰ পৰিচয় পোৱা যায়। তেওঁৰ পৰিণত আৰু অভিজ্ঞ বয়সৰ বচনা হ'ল ভাগৱতৰ দশম স্কন্ধ; মাজতে বামায়াণ আৰু ষষ্ঠ স্কন্ধ ভাগৱত বচনা কৰে।

হৰিবংশ আৰু ভাগৱতৰ দশম স্কন্ধৰ উষাহৰণ আৰু হৰিহৰ-যুদ্ধৰ বিৱৰণক কেন্দ্ৰ কৰি কুমৰ-হৰণ কাব্য, বচনা কৰা হৈছে। কাব্যখনৰ প্ৰথম ছোৱাত আদিবসে আৰু শেষ ছোৱাত বীৰবসে প্ৰাধান্য লাভ কৰিছে,

(১) কথা-গুৰুচৰিত, পৃঃ ৪১

(২) ত্ৰিভিষেকৰ নেওগ ডাঙৰীয়াৰ “অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত ভূমুকি” নামৰ গ্ৰন্থত খটাহৰ বধ, বিৰাট পৰ্ব্ব, কীচক বধ আদি কেবাখনো অনন্ত কন্দলীৰ বচনা বুলি উল্লেখ কৰিছে, কিন্তু এইবোৰ অনন্ত কন্দলীৰ বচনা নহয়।

আৰু মাজতে লঘু হাস্যোদ্দীপক দুই এটি চিত্ৰও সংযোজন কৰিছে। মহীৰাণ বধৰ কাহিনী বান্ধীকি বামায়ণৰ নহয়, কৰিয়ে অলুঠাইবপৰ। এই আখ্যানটো সংগ্ৰহ কৰিছে। বঙালী কবি কৃতিবাসৰ বামায়ণতো এই আখ্যান পোৱা যায়। বাৰণৰ ভায়েক মহীৰাণে বাম-সংগণ গুই থাকোঁতে হৰণ কৰি নি পাতালত কালীমূৰ্তিৰ আগত বলি দিবলৈ ধৰোঁতে হনুमानে তেওঁলোকক শেষ মুহূৰ্ত্তত বক্ষা কৰে আৰু মহীৰাণক বধ কৰে। তাৰে বিৱৰণ ইয়াত পোৱা যায়। কাব্যখন লঘু কল্পনাৰ চিত্ৰমংকাৰী বৰ্ণনাৰ নিদৰ্শন।

বৃত্তান্তৰ বধত মূল ভাগৱতৰ কাহিনীবপৰা আঁতৰি যোৱা নাই, মাত্ৰ মাজে মাজে চিত্ৰ আৰু পৰিস্থিতি দুই এটাত সামান্য বহন মানিছে। ইয়াই বৃত্তান্তৰ দ্বীচি মুনিৰ অস্থিৰতাৰ বাজ নিৰ্মাণ কৰি কেনেকৈ বধ কৰিলে তাকে প্ৰাঞ্জল আৰু সদস ৰূপত বৰ্ণোৱা হৈছে। অনন্ত কন্দলীৰ বামায়ণৰ মাজৰ পাঁচ কাণ্ডহে পোৱা যায়। এইখন মাধৱ কন্দলীৰ বামায়ণৰ ভাগৱতী বা বৈষ্ণৱ সংস্কৰণ বুলিব পাৰি। কৰিয়ে তেওঁৰ বামায়ণ ৰচনাৰ এইদৰে কৈফিয়ৎ দিছে—

১। মাধৱ কন্দলী বিবচিলা বামায়ণ।
তাক শুনি আমাৰ কোতুক কৰে মন ॥
বামৰ সামান্য সন্ত গুণ যথারত।
ভজনীয় গুণ যাত নভৈল বেকত ॥
এতেকে যতন কৰো ভকতিক পদে।
মুৰুলিবা নিন্দা সদা শুনা সভাসদে ॥

২। বামায়ণ কথা পদে নিবন্ধিলো
ভাগৱত চৰ্চা কৰি।
হৰি কথা বিনে দুৰ্ঘোৰ কলিত
তাৰিতে কেহো নপাৰি ॥

মাধৱ কন্দলীৰ বামায়ণৰ কথা আৰু বৰ্ণনাকে কিছু পৰিৱৰ্ত্তন কৰি, বিশেষকৈ ভক্তিৰ প্ৰাধান্য স্থাপন কৰি অনন্ত কন্দলীয়ে এই বামায়ণ ৰচনা কৰে। এওঁৰ বাম “মাক্ৰাতে পৰম ব্ৰহ্ম”; মাধৱ কন্দলীৰ বামৰ দৰে কেৱল অৱতাৰ নহয়।

অনন্ত কন্দলীৰ অক্ষয় কীৰ্ত্তি হ’ল মধ্য দশম আৰু শেষ দশম। মূল

ভাগৱতৰ পঞ্চাশ অধ্যায়বপৰা ৮১ তম অধ্যায়ৰ বিৱৰণলৈকে মধ্য দশম বোলা হয় আৰু বাকী ৯টা অধ্যায়ক শেষ দশম বোলা হয়। দশমৰ এটা ছটা খণ্ডত কৃষ্ণৰ মাজ বয়সৰ আৰু শেষ বয়সৰ লীলা বৰ্ণনা কৰা হৈছে। অনুবাদ বিষয়ত অনন্ত কন্দলীয়ে প্ৰায় শঙ্কৰদেৱৰ বীতিকে অনুসৰণ কৰিছে যদিও বুদ্ধৰ বৰ্ণনাৰ ওপৰত বিশেষ দৃষ্টি দিয়া যেন লাগে। অনন্ত কন্দলীয়ে দশমৰ পদ ৰচনা কৰি শঙ্কৰদেৱক দেখুৱাওতে তেখেতে হেনো কৈছিল—“বামুণীৰ পুতেক হৈ টোকৰ মাৰিলা, বেল শিবত নটেল, ভক্তি-পৰ হ’ল বহু (হুস), বুদ্ধক কৈলা দুঘ (দীৰ্ঘ)।” কিন্তু মহাপুৰুষৰ জীৱিত অৱস্থাত কন্দলীৰ দশম ৰচনা শেষ হোৱা নাছিল, কাৰণ শেষ দশমত শঙ্কৰদেৱৰ গুণ-গৰিমা বৰ্ণাই তেওঁ লেখিছে “কৃষ্ণ অৰি মৰি হিত ভৈলা বৈকুণ্ঠত।” গতিকে তেওঁৰ দশম স্কন্ধ সম্পূৰ্ণ হয় সম্ভৱতঃ ১৫৭০ খৃষ্টাব্দ মানত। এই প্ৰসঙ্গত তেওঁ “তান্তিকুল-কমল প্ৰকাশক দিবাকৰ” কেশৱ দলৈৰ অনুপ্ৰেৰণা আৰু উত্তোগ অকুণ্ঠিত চিত্তে স্বীকাৰ কৰিছে।

বাম সবস্বতী : প্ৰাচীন অসমীয়া কবিসকলৰ ভিতৰত সকলোতকৈ সবহ সংখ্যক পদ ৰচনা কৰি গৈছে বাম সবস্বতীয়ে। তেওঁ ৰচনা কৰা পদৰ সংখ্যা মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱতকৈয়ো অধিক। ৰচনাৰ ব্যাপকতা আৰু বৰ্ণনীয় কথাবস্তুলৈ দৃষ্টি ৰাখি বামসবস্বতীক অসমীয়া ব্যাস আখ্যা দিব পাৰি। মহাৰাজ নবনাৰায়ণৰ অনুপ্ৰেৰণাত শতসাহস্ৰী মহাভাৰতৰ বেছিভাগ শ্লোকেই তেওঁ অসমীয়া পদলৈ অনুবাদ কৰে আৰু লগতে বধকাব্য নামৰ জনপ্ৰিয় কাব্য একশ্ৰেণীৰ সৃষ্টি কৰি যায়। (১)

মহাভাৰতৰ বিভিন্ন পৰ্বৰ ভাঙনিত বাম সবস্বতীৰ আত্মপৰিচয়সূচক যি বিৱৰণ পোৱা যায় তাৰপৰা জানিব পাৰি যে তেওঁ কামৰূপৰ পচৰীয়া (কোনো পুথিত চমৰীয়া) নামৰ গাঁৱত ভীমসেন কৰিচূড়ামণিৰ দ্বিতীয় বা কনিষ্ঠ পুত্ৰৰূপে জন্মগ্ৰহণ কৰে। ভীমসেন কৰিচূড়ামণি বৈষ্ণৱ পণ্ডিত আছিল, তেওঁৰে প্ৰথম পুত্ৰ কৰিচন্দ্ৰ আৰু দ্বিতীয় অনিৰুদ্ধ বা বাম সবস্বতী। পুৰুষানুক্ৰমে পণ্ডিত বংশত জন্মলাভ কৰি অনিৰুদ্ধয়ো পাণ্ডিত্যৰ বলত নবনাৰায়ণৰ স্বাস্থ্যভাৰ পাঠক বাব লাভ কৰে। বাম সবস্বতীয়ে শিক্ষালাভ কৰে ককায়েক কৰিচন্দ্ৰৰ ওচৰত। “জ্ঞানচক্ষু দিলাহা সোদৰ ৰূপ ধৰি”—এই বুলি এঠাইত উল্লেখ কৰিছে। কিন্তু দীক্ষা গুৰু আছিল মুকুন্দদেৱ। তেওঁৰ ৰচনাৰ কেবা ঠাইতো মুকুন্দদেৱক প্ৰণাম জনাইছে। ব্যঞ্জন পৰ্বত “প্ৰণামো মুকুন্দদেৱ মোৰ নিজ

(১) বাম সবস্বতী সম্পৰ্কে বহলাই জানিবলৈ “Aspects of Early Assamese Literature” গ্ৰন্থৰ শ্ৰীযজ্ঞেশ্বৰ শৰ্মাৰ প্ৰৱন্ধ চাওক।

গুৰু—এই বুলি স্পষ্টকৈ উল্লেখ কৰিছে। মুকুন্দদেৱেই তেওঁক কবিচন্দ্ৰ আৰু ভাৰতচন্দ্ৰ উপাধি দান কৰে।

প্ৰণামো মুকুন্দদেৱৰ চৰণে গুণে নাহি সমসৰ।

আমাক ভাৰত চন্দ্ৰ নাম দিলা কবিচন্দ্ৰ নাম আৰ ॥

(বিজয় পৰ্ব)

মহাবাজ নবনাৰায়ণৰ ৰাজসভাত ৰাম সৰস্বতীৰ লগত শ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ পৰিচয় হয় আৰু মহাপুৰুষদ্বাৰা তেওঁ বিশেষ আকৃষ্ট আৰু প্ৰভাৱান্বিত হয়। মহাবাজ নবনাৰায়ণে তেওঁক ৰামসৰস্বতী উপাধি দি মহাভাৰত অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰিবলৈ আদেশ দিয়ে। কৰিয়ে আদি বনপৰ্কৰ এঠাইতে এই প্ৰসঙ্গত লেখিছে—

আমাক কৰিলা আজ্ঞা পৰম সাদৰে।

ভাৰতৰ পদ তুমি কৰিয়োক সাৰে ॥

আমাৰ গৃহত আছে ভাণ্ডটীকা যত।

নিয়োক আপোন গৃহে দিলোহো সমস্ত ॥

এহি বুলি ৰাজা সবে বলধি যোৱাই।

পঠাইলা পুস্তক সবে আমাসাৰ ঠাই ॥

ধনবন্ত অলঙ্কাৰ দিলা বহুতৰ।

দাস দাসী দিয়া মন বঢ়াইল আমাৰ ॥

মহাভাৰতৰ পদ ৰচনাত আন কৰিয়েও ৰাম সৰস্বতীক সহায়তা কৰিছিল। এওঁলোকৰ ভিতৰত কংসাৰি কৰি আৰু পুতেক গোপীনাথ পাঠক বিশেষভাৱে উল্লেখযোগ্য।

নবনাৰায়ণৰ পাছত ৰাম সৰস্বতী ৰঘুদেৱৰ কামৰূপ ৰাজ্যলৈ আহি ৰাজধানী বিজয়নগৰৰ ৰাজসভাৰ কৰি স্বৰূপে থাকে। তাৰ পিছত পৰীক্ষিতনাৰায়ণ আৰু ৰণীনাৰায়ণ (ধৰ্মনাৰায়ণ) ৰাজত্বৰ কালতো ৰাজ অনুগ্ৰহ লাভ কৰি নানা পুথি ৰচনা কৰে। ধৰ্মনাৰায়ণৰ পাছৰজন ৰজা স্কন্দৰ নাৰায়ণৰ ৰাজত্ব কালতো তেওঁ কিছুদিন জীৱিত আছিল। এইদৰে নবনাৰায়ণৰ পৰা (১৫৪০—১৫৮০) আবস্তু কৰি ক্ৰমে ৰঘুদেৱ, পৰীক্ষিতনাৰায়ণ, ধৰ্মনাৰায়ণ

আৰু স্কন্দনাৰায়ণলৈকে কেবাজনো ৰজাৰ পৃষ্ঠপোষকতা লাভ কৰি বিৰাট মহাভাৰতৰ উপৰিও বধকাব্যসমূহ ৰচনা কৰি খৃষ্টীয় সপ্তদশ শতিকাৰ চতুৰ্থ দশকলৈকে ৰাম সৰস্বতী জীৱিত আছিল।

মহাভাৰতৰ দৰে এখন সাগৰসঙ্কাশ পুথি সফলভাৱে অনুবাদ কৰা সামান্য পৰিশ্ৰম, পাণ্ডিত্য আৰু কবিত্বৰ পৰিচায়ক নহয়। তাতোকৈ ডাঙৰ কথা হৈছে জনসমাজৰ উপযোগী কৰি ৰচনা কৰা কাৰ্য্যটো। ৰাম সৰস্বতীৰ অনুবাদত ছৰ্ব্বোধ্য তত্ত্ববিচাৰ নাই, নীৰস ধৰ্মমতৰ অথবা ব্যাখ্যা নাই আৰু দাৰ্শনিক মতবাদদ্বাৰা ৰচনাৱলী ভাৱাক্ৰান্ত হোৱা নাই। ধৰ্মমতবাদ স্থান বিশেষে আছে যদিও সৰল, প্ৰাঞ্জল আৰু চমুকৈ দাঙি ধৰিছে আৰু বৰ্ণনীয় পৰিস্থিতি স্থানীয় পৰিৱেশৰ লগত খাপখুৱাই জনগণৰ অন্তৰ্বস্পৰ্শী কৰি তোলা হৈছে। ঘৰুৱা শব্দ, উপমা আৰু চিত্ৰৰ প্ৰয়োগ তেওঁৰ ৰচনাত বিশেষভাৱে লক্ষণীয়। বধকাব্যসমূহে এহাতে যেনেকৈ নীতি আৰু ধৰ্মৰ আদৰ্শ জনসাধাৰণৰ সন্মুখত দাঙি ধৰিছিল, তেনেকৈ অৱসৰ সময়ত চিত্তবিনোদৰ উপাদেয় উপায় স্বৰূপে কাম কৰিছিল।

ৰাম সৰস্বতীৰ ৰচনাৱলী আমি দুটা ভাগত বিভাগ কৰিব পাৰো। এক হ'ল মহাভাৰতৰ পৰ্কসমূহৰ অনুবাদ আৰু মূল মহাভাৰতত থকা আখ্যানৰ অসমীয়া ৰূপান্তৰ। আৰু আনটো হ'ল হংস-কাৰী, যামল-সংহিতা, শিৱ বহুশ্ৰু আদিৰপৰা সংগ্ৰহ কৰা বুলি কৈফিয়ৎ থকা পাণ্ডৱ-কৌৰৱ সম্পৰ্কীয় আখ্যান-সমূহ। প্ৰথম শ্ৰেণী ৰচনা মূল মহাভাৰতৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত, দ্বিতীয় শ্ৰেণী মহাভাৰতৰ বন পৰ্ক বা কোনো পৰ্কৰ লগত জড়িত বুলি কৰিয়ে কৈছে যদিও প্ৰকৃততে সেই আখ্যানবোৰ মহাভাৰতত নাই। এই আখ্যানসমূহ যিবোৰ উৎসৰপৰা সংগ্ৰহ কৰা হৈছিল, সেই আধাৰ গ্ৰন্থসমূহ হয়তো লুপ্ত পালে, নাইবা জনসাধাৰণৰ মনত পৌৰাণিক আখ্যান বুলি প্ৰতীতি জন্মাবলৈ কালনিক শাস্ত্ৰবিশেষৰ নাম উল্লেখ কৰি গৈছে। এই আখ্যানবোৰৰ আধাৰগ্ৰন্থ থাকক বা নাথাকক, কাব্যসমূহৰ স্বকীয় মূল্য অস্বীকাৰ কৰিব নোৱাৰি।

মহাভাৰতীয় ৰচনাৰ ভিতৰত হ'ল—(১) আদি পৰ্ক, (২) সভাপৰ্ক—ইয়াৰ অংশবিশেষ পুতেক গোপীনাথ পাঠকদ্বাৰা ৰচিত, (৩) বনপৰ্ক, (৪) বিৰাট পৰ্কৰ কীচক বধ পৰ্য্যন্ত, (৫) উত্তোগ পৰ্ক, (৬) ভীষ্ম পৰ্কৰ বেছিভাগ অংশ, (৭) দ্ৰোণ পৰ্ক (পুতেক গোপীনাথ পাঠকৰ সহযোগত), (৮) কৰ্ণ পৰ্ক, (৯) গদা পৰ্ক আৰু (১০) শান্তি পৰ্ক। এই ৰচনাসমূহ মূল মহাভাৰতৰ পৰ্কসমূহৰ

অসমীয়া ৰূপান্তৰ। অনুবাদ কৰোঁতে কৰিয়ে স্থান-কাল আৰু পাত্ৰৰ উপযোগী কৰি বঢ়া-টুটা কৰিছে আৰু কঠিনতা আঁতৰ কৰি সহজ সবল ৰূপ দিছে।

বধকাব্যৰ সৃষ্টি : মহাভাৰতৰ চৰিত্ৰক কেন্দ্ৰ কৰি লৈ বচনা কৰা হংস-কাকী, যামল সংহিতা আৰু নানা উপপুৰাণ আদিৰপৰা সংগ্ৰহ কৰা বুলি কোৱা আৰু মূল মহাভাৰতৰ লগত বিশেষ সম্পৰ্ক নথকা আখ্যানসমূহৰ ভিত্তত এইখিনিষেই প্ৰধান :—(১) বিজয় পৰ্ব, (২) মণিচন্দ্ৰ ঘোষ পৰ্ব, (৩) পুষ্পহৰণ পৰ্ব, (৪) কালকুজ শোষণক বধ, (৫) ভীম চৰিত, (৬) বদাসুৰ বধ, (৭) কুলাচল বধ, (৮) জঙ্ঘাসুৰ বধ, (৯) ভোজকট বধ, (১০) জটাসুৰ বধ, (১১) পাঞ্চালী বিবাহ, (১২) সিন্ধুবা পৰ্ব, (১৩) ব্যাসাশ্ৰম, (১৪) অশ্বকৰ্ণৰ বুদ্ধ, (১৫) খটাসুৰ বধ, (১৬) ব্যঞ্জন পৰ্ব। ওপৰত্ৰুত গ্ৰন্থসমূহৰ প্ৰায় সকলোবোৰেই বনপৰ্বৰ অন্তৰ্গত কৰা হৈছে। পাণ্ডৱসকল দুবাৰ বনলৈ যাব লগা হৈছিল, প্ৰথম বাৰ জতুগৃহৰপৰা আত্মৰক্ষা কৰিবলৈ আৰু দ্বিতীয়বাৰ পাশাখেলত হাৰি পণ ৰক্ষা কৰিবলৈ। দুই বাৰতে বনে বনে যুৰি ফুৰোঁতে পাণ্ডৱসকল অশেষ বিপদ আৰু বাধা-বিঘিনিৰ সন্মুখীন হব লগা হৈছিল আৰু সেই অৱস্থাত অনেক দৈত্য, দানৱ আৰু অসুৰক বধ কৰিব লগাত পৰিছিল। সেই ধৰ্ম্মঘেষী অসুৰ দৈত্য-দানৱ আৰু বান্ধসবোৰে কেনেকৈ হৰি-পৰায়ণ পাণ্ডৱসকল উৎপীড়ন কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল আৰু হৰি বা কৃষ্ণৰ সহায়ত সিহঁতক কেনেকৈ বধ কৰিলে তাকে ওপৰত্ৰুত বিভিন্ন আখ্যানত বৰ্ণোৱা হৈছে। বিজয় পৰ্বত অন্ধ ৰজা ধৃতৰাষ্ট্ৰ আৰু মহাত্মা বিদূৰৰ দিগ্বিজয় বৰ্ণনা কৰিছে। মণিচন্দ্ৰঘোষত পুণ্ডৰিক নাগবদ্বাৰা যুধিষ্ঠিৰাদি চাৰি ভাই দংশিত হোৱাত ভীমে পাতালৰ নাগকুলক পৰাজয় কৰি সঞ্জীৱনী মণি আনি পুনৰ্জীৱন দান কৰাৰ কথা পোৱা যায়। বদাসুৰ বধ কাব্যত বাঘমুখীয়া অসুৰ বদাসুৰৰ কাহিনী আৰু ভীমৰ হাতত তেওঁৰ মৃত্যু দেখুৱা হৈছে। বিহঙ্গম মোক্ষ কাব্যত শাপভ্ৰষ্ট গন্ধৰ্বই পক্ষীৰূপত দ্ৰোপদীক অপহৰণ কৰোঁতে অৰ্জুনৰ হাতত মৰি কেনেকৈ শাপমুক্ত হ'ল—বৰ্ণোৱা হৈছে। পাঁচ পাণ্ডৱক বধ কৰি খটাসুৰে দ্ৰোপদীৰ ধৰ্ম্মনষ্ট কৰিবলৈ যাওঁতে কেনেকৈ কৃষ্ণৰ সহায়ত তেওঁ হাতৰ কঙ্কণেৰে তাক বধ

কৰিলে সেই কথা খটাসুৰ বধ কাব্যত বৰ্ণনা কৰিছে। অশ্বকৰ্ণ যুদ্ধ কাব্যত অশ্বকৰ্ণ অসুৰক বধ কৰি ভীমাজুনে পাতালপুৰীৰপৰা হোমাসুন্দৰীক উদ্ধাৰ কৰাৰ কথা আছে। সেইদৰে কুলাচল বধ, জঙ্ঘাসুৰ বধ আদিত সেই নামৰ অসুৰক পাণ্ডৱে দেৱতাৰ সহায়ত বধ কৰাৰ কাহিনী বৰ্ণোৱা হৈছে। অবিবাহিতা অৱস্থাতে চন্দ্ৰৰ ওঁৰবত জন্ম হোৱা কুন্তীৰ সন্তান সিন্ধুবাৰ লগত অপৰিচিতভাৱে পাঁচ পাণ্ডৱৰ বুদ্ধ আৰু শেষত দেৱতাসকলৰ মধ্যস্থতাত পৰস্পৰৰ চিনাক্তনা আৰু বুদ্ধ বিবতিৰ কথা সিন্ধুবা পৰ্বত বৰ্ণনা কৰা হৈছে। এই কাব্যবোৰৰ প্ৰত্যেকখনেই স্বয়ংপূৰ্ণ আৰু যথেষ্ট পৰিসৰত্ৰু। ভীমদেৱৰ বীৰত্ব আৰু মহিমা দৰ্শাই সুবৃহৎ ব্যাসাশ্ৰম কাব্য বচনা কৰা হৈছে। ব্যাসাশ্ৰম, বদাসুৰ বধ আৰু কুলাচল বধ এই কেইখনৰ প্ৰত্যেকত কেবা হাজাৰো পদ আছে। মুঠতে বনপৰ্বতে বাম সৰস্বতীয়ে ৩০ হেজাৰ পদ বচনা কৰা বুলি উল্লেখ কৰিছে।

বধ কাব্যবোৰ এক প্ৰকাৰ ৰূপক কাব্য। “নানা কষ্ট প্ৰপীড়িত দৈত্য-দানৱ আদিবৰাদাই সদাই আক্ৰান্ত বনাচাৰী পাণ্ডৱসকলৰ দুখ কাহিনীত ভক্ত কৱিসকলে সংসাৰতাপক্লিষ্ট ‘ভৱ-গহনচাৰী’ মোহপাশাচ্ছন্ন মানৱ-জীৱনৰ প্ৰতিবিম্বৰূপে উপলব্ধি কৰিছিল। পুৰণি কাব্যত পাণ্ডৱ বনবাস মানৱ-জীৱনৰ সংসাৰ যাত্ৰাৰ ৰূপক মাথোন।” (১) আখ্যানমূলক সাধাৰণ কাব্যৰূপে এই বধ কাব্যবোৰে আজি-কালিৰ গল্প উপন্যাসৰ দৰে, অসমীয়া জীৱনত অৱসৰ সময়ৰ চিত্তবিনোদৰ আহিলা স্বৰূপে কাম কৰি আহিছে। ডঃ কাকতিয়ে এই কাব্যবোৰক ইউৰোপীয় সাহিত্যৰ মধ্যযুগীয় ৰোমাঞ্চৰ লগত তুলনা কৰিছে। আকৌ বধকাব্যবোৰত বৈষ্ণৱ আদৰ্শ আখ্যানৰ যোগেদি দাঙি ধৰা হৈছে। হৰি-প্ৰাণ পাণ্ডৱসকলে ভক্তিৰ বলত বনৰ সকলো দুখ-দুৰ্গতি, বিপদ-আপদ আৰু দানৱ-দৈত্যৰ অত্যাচাৰ জয় কৰিবলৈ সক্ষম হৈছিল। গতিকে হৰি-ভক্তৰ ক’তো পৰাজয় নাই, তাকেই আখ্যানৰ যোগেদি দেখুৱাইছে। জগতত আত্মৰিক শক্তি দমন কৰি সাম্যভাৱ প্ৰৱৰ্ত্তনৰ চেষ্টা আখ্যানবোৰৰ অন্তৰালত নিহিত হৈ আছে। বধ কাব্যবোৰলৈ দৃষ্টি কৰিলে তলত লিখা প্ৰধান বিশেষত্ব সমূহ আমাৰ চকুত পৰে—(১) প্ৰকাশভঙ্গীৰ সবলতা, (২) বীৰ, অদ্ভুত, ৰোদ্ৰ বসায়ক বৰ্ণনাৰ প্ৰাধাত্য, (৩) বুদ্ধৰ পুজাৰূপীয়া বিৱৰণ, (৪) ভক্ত সমাজৰ প্ৰতিনিধি স্বৰূপ পাণ্ডৱৰ কৃষ্ণৰ সহায়ত শেহান্তৰত বিজয় প্ৰাপ্তি।

বাম সৰস্বতীৰ বচনাৰ ক্ৰম :

বচনাৰ ক্ৰম সঠিকভাৱে ধৰা টান যদিও মোটামুটিভাৱে ক্ৰম এটা ইঙ্গিত কৰিব পাৰি। কবিৰ আত্মপৰিচয় প্ৰসঙ্গত পৃষ্ঠপোষক বজাসকলৰ উল্লেখ এই ক্ষেত্ৰত আমাক কিছু সহায় কৰিব পাৰে। সম্ভৱতঃ মহাভাৰতৰ আদি পৰ্বৰ অনুবাদেই প্ৰথম বচনা নহলেও, প্ৰথম পৰ্যায়ৰ বচনা সেই বিষয়ে সন্দেহ নাই। এই পৰ্বত কোনো পৃষ্ঠপোষকৰ উল্লেখ নাই আৰু উপাধিসমূহৰো উল্লেখ নাই। বনপৰ্ব আৰু বনপৰ্বৰ অন্তৰ্ভুক্ত বেছি ভাগ বধকাব্যই নবনাৰায়ণৰ দিনতে বৰ্ণিত হয়। বহাস্থৰ বধ কাব্যখনো নবনাৰায়ণৰ দিনতে আবিস্কৃত কৰিছিল যদিও উক্ত কাব্য সম্পূৰ্ণ হওতে মহাৰাজ নবনাৰায়ণ জীৱিত নাছিল। "ভীষ্ম পৰ্ব, বিৰাট পৰ্ব, উত্তোৰ পৰ্ব, জয়দেৱ কাব্য ধৰ্মনাৰায়ণৰ বাজত্বকালত সম্পূৰ্ণ হয়। শান্তি-পৰ্বৰ সাৱিত্ৰী উপাখ্যানেই সম্ভৱতঃ কবিৰ শেষ বচনা, কিয়নো এই কাব্যত ধৰ্মনাৰায়ণৰ পাঁচৰ সুন্দৰনাৰায়ণৰ প্ৰশস্তি পোৱা যায়। ব্যাসাশ্ৰমত বহাস্থৰ বধ, কুলাচল, পাতালীপৰ্ব আদিৰ উল্লেখ আছে, তাৰপৰা অনুমান কৰিব পাৰি যে ব্যাসাশ্ৰম পাঁচৰ বয়সৰ বচনা যদিও নবনাৰায়ণৰ অনুজ্ঞাতে বচনা কৰিছিল। আকৌ জয়দেৱ কাব্যতো আগতে বচনা কৰা দুখনমান কাব্যৰ উল্লেখ পোৱা যায়। এই কাব্য ধৰ্মনাৰায়ণৰ বাজত্বকালত বচনা কৰা হয়।

পূৰ্ববৰ্ত বচিলো মই পদ অনুপাম
উত্তোৰৰ আত্মকথা ভাগৱত-যান ॥
ভীষ্মপৰ্বৰ নিবন্ধিলো ভীষ্মৰ নিযান
পাছে ঘোষ যাত্ৰা বনপৰ্বৰ যাৰ নাম ॥
জয়দেৱ নামে কাব্য বিবৰ্ণিলো সাৰ
শুক্লধ্বজ বাজাটীকা কৰিলন্ত যাৰ ॥

বাম সৰস্বতীৰ সকলো বচনাৰ ভিতৰত অতি সবল আৰু অতি জনপ্ৰিয় কাব্য হ'ল ভীষ্ম চৰিত। অসমীয়া গাঁৱলীয়া জীৱনৰ পটভূমিত এই অকণমান কাব্যখন বৰ্ণিত হৈছে। লঘু হাস্যৰসেই এই কাব্যৰ উপজীব্য। ভোলানাথ মহাদেৱৰ কৃষি কাণ্ড, বৰ-গৰখীয়া ভীষ্মৰ ছুটালি আৰু পৰাক্ৰম এই অকণমান পুথিখনত সৰম আৰু হাস্যোদ্দীপকভাৱে বৰ্ণনা কৰিছে।

মুঠ কথা, জনসাধাৰণৰ চিত্তবিনোদন কৰি সহজভাৱে ধৰ্মৰ আদৰ্শ দাঙি

ধৰাত বাম সৰস্বতীৰ বচনাসমূহে বিশেষ অৱদান দিছে। মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱ আৰু মাধৱদেৱৰ পাছতে বাম সৰস্বতীৰ স্থান নিৰ্দেশ কৰিব পাৰি।

শঙ্কৰদেৱৰ সমসাময়িক আন কবিসকল।

কংসাৰি কবি : বাম সৰস্বতীয়ে তেওঁৰ পুষ্পহৰণ বনপৰ্বত লেখিছে যে মহাৰাজ নবনাৰায়ণৰ আদেশক্ৰমে মহাভাৰত বচনা কৰিবলৈ ধৰোঁতে কংসাৰি প্ৰমুখ্যে কবিসকলেও বচনা কাৰ্যত সহায় কৰিছিল।

কংসাৰি প্ৰমুখ্যে ঋষি (কবি) আছা যত যত,
সি সবেও পদচয় কৰিলা পাচত।
আমাক বুলিলা পাচে সংকেত বচন,
আমাৰো পদচয় কৰিবাক মন।
ৰাজাত কাহিনী কৰি দিলো কতখানি,
তাবাসৰে পদকৰি আছে মনে মানি।

কংসাৰি যশোধৰ খাঁ নামৰ কায়স্থ-শ্ৰেষ্ঠৰ বংশধৰ। কংসাৰিৰ সম্ভৱতঃ অৱ এটা নাম গাভুৰ খাঁ। বিৰাট পৰ্বৰ কোনো অংশত কংসাৰি আৰু কোনো ঠাইত গাভুৰ খাঁ বুলি কৰিয়ে আত্মপৰিচয় দিছে। মাধৱদেৱৰ সঙ্গত থাকি তেওঁ বিৰাট পৰ্ব বচনা কৰিছিল।

কংসাৰিয়ে কিৰাট পৰ্ব আৰু বিৰাট পৰ্বৰ দক্ষিণ গো-গ্ৰাহৰ কিছু অংশ আৰু উত্তৰ গো-গ্ৰাহ বচনা কৰে। কিৰাট পৰ্বত অৰ্জুনে কিৰাট বেনী মহাদেৱক যুদ্ধত সন্তুষ্ট কৰি দিব্যাস্ত্ৰ লাভ কৰি দেৱতাৰ শত্ৰু নিৰাত-কৰচ, কালকেয় আদি দৈত্যক বধ কৰাৰ বিৱৰণ আছে। বিৰাট পৰ্বৰ উত্তৰ আৰু দক্ষিণ গো-গ্ৰাহত কোৱৰসকলে বিৰাট বজাৰ ধেনুবোৰ কাটি নিয়া, ছগ্ৰবেণী অৰ্জুনৰদ্বাৰা যুদ্ধত কোৱৰক পৰাজয় কৰি, ধেনুবোৰ উদ্ধাৰ কৰা কথা পোৱা যায়। কিৰাট আৰু বিৰাট এই দুয়োটা পৰ্বতে কংসাৰিয়ে এজন প্ৰতিষ্ঠাশীল কবি হিচাপে চিনাকি দিবলৈ সক্ষম হৈছে। কিৰাট পৰ্বৰ বৰ্ণনা বৰ উপাদেয় আৰু কবিত্বপূৰ্ণ।

বত্নাকৰ কন্দলী : দৈতাৰি ঠাকুৰৰ শঙ্কৰ-মাধৱৰ চৰিতত পোৱা যায় যে মহাপুৰুষ ধূৱাহাটা-বেলগুৰিত থাকোঁতে বত্নাকৰ কন্দলী নামে এজনে নিতৌ গীতা পাঠ কৰিছিল। সম্ভৱতঃ এই বত্নাকৰ কন্দলীয়েই 'কীৰ্ত্তন'ৰ অন্তৰ্ভুক্ত হোৱা সহস্ৰনাম বৃত্তান্তৰ বচক। কীৰ্ত্তনৰ ঠাচত বচনা কৰা এই খণ্ডকাব্যখনত কৰিব ভক্তিভাৱৰ গভীৰতা আৰু বচনাৰ সৌষ্ঠৱ বিশেষভাৱে প্ৰকাশ পাইছে। বত্নাকৰ কন্দলীয়েই সম্ভৱতঃ ব্ৰহ্মগীতাবোৰে গ্ৰহকাৰ।

সাৰ্বভৌম ভট্টাচাৰ্য্য (?) : এইজন কৰিব ক্ষুদ্ৰ স্বৰ্গখণ্ড, বৃহৎ স্বৰ্গখণ্ড নামৰ দুখন সৰু পুথি পোৱা যায়।

কৰিয়ে পদ্মপুৰাণৰ স্বৰ্গখণ্ডৰ সাৰাংশ বুলি উক্ত পুথি দুখন প্ৰচাৰ কৰিছে। দৰাচলতে পদ্মপুৰাণৰ স্বৰ্গখণ্ডৰ লগত উক্ত গ্ৰন্থদুৱৰ বিশেষ সম্পৰ্ক নাই। কলিকালৰ দোষ, হৰিভক্তিৰ মাহাত্ম্য, বৈষ্ণৱ সন্ত-মহন্তৰ পৰিচয় আৰু মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ গুণাৱলী আৰু কাৰ্য্য ইয়াত বৰ্ণনা কৰা হৈছে। পদ্মপুৰাণৰ বাহিৰেও বশিষ্ঠ সংহিতা, সূত-সংহিতা, অগস্তি সংহিতা, পঞ্চকল্প যামল, বিষ্ণু-ধৰ্ম্মোত্তৰ, যোগিনীতন্ত্ৰ, হৰগৌৰী সংবাদ আদি বহুতো গ্ৰন্থৰপৰা সহায় লোৱা বুলি উল্লেখ কৰিছে। কিন্তু পুথি দুখনৰ বিষয়বস্তু ইমান ব্যাপক আৰু গভীৰ নহয় যে অতীবোৰ শাস্ত্ৰচাবৰ প্ৰয়োজন হৈছিল। এইবোৰ উল্লেখ কেৱল পাঠকক ভৱখুৱাবৰ কাৰণেই সন্নিবিষ্ট হোৱা বেন লাগে।

সাৰ্বভৌমৰ নিজা বিবৃতি মতে তেওঁ পাণ্ডিত্যৰ গৰ্ব্বত ওফন্দি মহাপুৰুষৰ লগত তৰ্ক কৰিবলৈ আহে আৰু পৰাজয় হৈ কাশীত পঢ়িবলৈ যায়। তাতে হৰিনামৰ মাহাত্ম্য বুজি উভতি আহি শঙ্কৰত শৰণ লয়। সাৰ্বভৌম নামে কোনো পণ্ডিত নবনাবায়ণৰ সভাত থকাৰ প্ৰমাণ দৰং-ৰাজবংশাৱলীয়ে নিদিয়ে। স্বৰ্গখণ্ড পুথি-দুখন অধ্যয়ন কৰি আমাৰ সন্দেহ হয় যে পৰৱৰ্ত্তী কোনো কৰিয়ে সাৰ্বভৌম নাম লৈ সৰু পুস্তিকা দুখন বচনা কৰে। মহাপুৰুষৰ লগত তৰ্ক কৰিবলৈ যোৱা মানুহজনে মহাপুৰুষৰ নাতি চতুৰ্ভূজ ধৰ্ম্মৰ গাদীত অধিষ্ঠিত হোৱা আৰু তেওঁ অপুত্ৰক হৈ জীৱৰীৰ সন্তানত ধৰ্ম্ম দান কৰাৰ কথা কেনেকৈ কব? তাৰ উপৰিও বৰ আতা যছমণিদেউ আদিবোৰে উল্লেখ থকাই সাৰ্বভৌমৰ প্ৰকৃত অস্তিত্ব সম্বন্ধে সন্দেহ নজন্মাই নাথাকে। (১)

(১) গোড়ীয় বৈষ্ণৱ সম্প্ৰদায়ত সাৰ্বভৌম ভট্টাচাৰ্য্য নামৰ এজন বৈদাস্তিক ভক্তিৰ উল্লেখ আছে। তেওঁ চৈতন্তৰ সমসাময়িক আৰু প্ৰধান পাৰ্শ্বদ আছিল।

শ্ৰীধৰ কন্দলী : শ্ৰীধৰ কন্দলী মহাপুৰুষৰ সমসাময়িক নহলেও বেছি পিছৰ নহয়। শ্ৰীধৰ কন্দলী দুখন প্ৰসিদ্ধ গ্ৰন্থৰ গ্ৰহকাৰ, এখন কাণখোৱা আৰু আনখন ঘুৰুচা কীৰ্ত্তন। নিচুকনি গীতৰ আৰ্হিত বিষ্ণুৰ বিভিন্ন অৱতাৰৰ লীলামাহাত্ম্য সবস প্ৰাঞ্জল আৰু অভিনৱ ৰূপত কৰিয়ে প্ৰকাশ কৰিছে। শিশুকৃষ্ণক কাণখোৱা আহিব বুলি মাক বশোদাই ভয় খুৱাই শুৱাবলৈ চেষ্টা কৰোঁতে শিশুকৃষ্ণী পৰমেশ্বৰ কৃষ্ণই বিভিন্ন অৱতাৰৰ কথা স্মৰি ক'তো কাণখোৱাক লগ পোৱাৰ কথা মনত পেলাব নোৱাৰি কৃত্ৰিম ভৱত মাকক সাবট ধৰিছে। কৃষ্ণৰ শিশুত্ব আৰু ঈশ্বৰত্ব দুয়োটা দিশ মনোবমভাৱে ফুটাই তুলিবলৈ সক্ষম হৈছে। "ঘুৰুচা-কীৰ্ত্তন" আমোদদায়ক হাস্যৰসাত্মক কাহিনী। জগন্নাথ পুৰাণৰপৰা এই কাহিনী সংগ্ৰহ কৰিছে। কৃষ্ণই ইন্দ্ৰহাস্যৰ কন্যা ঘুৰুচাৰ (গুণ্ডিচা) ঘৰলৈ বাত্ৰা আৰু সেই কথাত কল্লিগীৰ ঈৰ্ষা আৰু কৃষ্ণৰ ওপৰত অভিমানৰ বিৱৰণ আমোদজনক ভাৱে বৰ্ণনা কৰিছে। কাব্যখনত গ্ৰাম্য স্ত্ৰী-কলহৰ প্ৰতিবিম্ব পৰিছে। সৰল আৰু ঘৰুৱা প্ৰকাশভঙ্গী বচনাৰ বৈশিষ্ট্য।

অষ্টম অধ্যায়ৰ গ্ৰন্থপঞ্জী

- ১। ডঃ বাণীকান্ত কাকতি (সম্পাদিত) : Aspects of Early Assamese Lit. 1953
- ২। ডঃ মহেশ্বৰ নেওগ : শ্ৰীশঙ্কৰদেৱ, ১৯৫২ (২য় সং)
- ৩। ৮ হৰিনাবায়ণ দত্তবৰুৱা (সম্পাদিত) : শঙ্কৰ বাক্যামৃত
- ৪। ৮ কালিৰাম মেধি : অক্ষাৱলী, ১৯৪৯
- ৫। ৮ হৰিনাবায়ণ দত্তবৰুৱা (সম্পাদিত) : অসমীয়া মহাভাৰত, ১৯৫৫
- ৬। ডঃ বাণীকান্ত কাকতি : পুৰণি অসমীয়া সাহিত্য, ১৯৪০ (১ম সং)
- ৭। ৮ হৰিনাবায়ণ দত্তবৰুৱা (সম্পাদিত) : মহাভাগৱত
- ৮। শ্ৰীভিষেকৰ নেওগ : অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত ভূমুকি
- ৯। ৮ হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী (সম্পাদিত) : অসমীয়া সাহিত্যৰ চানেকি, Vol. II, Part I., II,
- ১০। ৮ লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা : শঙ্কৰদেৱ, ১৯১৫
- ১১। ডঃ হৰ্য্যকুমাৰ ভূঞা : Studies in the Literatures of Assam, 1956.

নৱম অধ্যায়

বৈষ্ণৱ-সাহিত্য

শঙ্কৰদেৱৰ পৰৱৰ্তী কবি আৰু চৰিতকাবসকল

(চৰিত সাহিত্য আৰু গল্পৰ উদ্ভৱ)

সাধাৰণ বৈশিষ্ট্য : শঙ্কৰ-মাধৱৰ তিবোধানৰ পিছৰ এশ বছৰ অৰ্থাৎ খৃষ্টীয় ষোড়শ শতিকাৰ শেষৰপৰা সপ্তদশ শতিকাৰ শেষ ভাগলৈকে বিস্তৃত যুগটোক আমি চৰিত পুথি আৰু গল্প সাহিত্যৰ উদ্ভৱৰ যুগ বুলিব পাৰো। মহাভাৰত, বামাংগ, ভাগৱত আৰু অত্যাচাৰ্য্য ছই চাৰিখন পুৰাণৰ অংশিক অনুবাদ, অক্ষীয়া নাট আৰু গীতবচনাৰ ধাৰা অব্যাহত থকাৰ উপৰিও এই যুগৰ বিশিষ্ট অৱদান হ'ল চৰিত পুথিৰ উদ্ভৱ, ভকতীয়া গল্পৰ বিকাশ আৰু বুৰঞ্জীগল্পৰ আৱিৰ্ভাৱ। বৈষ্ণৱ মহাপুৰুষসকলে ভেটি বান্ধি থৈ যোৱা বৈষ্ণৱ অনুষ্ঠানসমূহে ইতিমধ্যে জনসমাজত থিতাপি লয়, বিশেষকৈ সত্ৰ অনুষ্ঠানে শাখা-প্ৰশাখাৰে বিস্তৃতি লাভ কৰিবলৈ ধৰে। এই অনুষ্ঠানসমূহত মহাপুৰুষসকলৰ চৰিত্ৰ কীৰ্ত্তন কৰা নিত্য বা নৈমিত্তিক প্ৰসঙ্গৰ অন্তৰ্ভুক্ত হৈ পৰে। শঙ্কৰদেৱ, মাধৱদেৱ, দামোদৰদেৱ আদিৰ তিবোধানৰ পিছত তেখেতসকলক অৱতাৰী পুৰুষ স্বৰূপে গণ্য কৰি তেখেতসকলৰ গুণ-গৰিমা শ্ৰৱণ কৰা ধৰ্ম্মকাৰ্য্যৰূপে পৰিগণিত হ'ল। এইদৰে ক্ৰমে বিভিন্ন সত্ৰ-সম্প্ৰদায়ৰ প্ৰতিষ্ঠাতাসকলৰো চৰিত্ৰ বৰ্ণনা কৰি গ্ৰন্থ লেখাৰ প্ৰথা প্ৰচলিত হবলৈ ধৰে। ফলত চৰিত সাহিত্যই বিস্তৃতি লাভ কৰিবলৈ ধৰে।

চৰিত-সাহিত্যৰ উদ্ভৱৰ প্ৰায় ২০১২৫ বছৰমানৰ আগতে গল্প সাহিত্যৰ উদ্ভৱ হয়। চৰিত্ৰ সাহিত্যৰ উদ্ভৱ সপ্তদশ শতিকাৰ দ্বিতীয় তৃতীয় দশকমানত বুলি ধৰি লব পাৰো, আৰু গল্পৰ উদ্ভৱ সেই হিচাপে ষোড়শ শতিকাৰ শেষ দশকত নাইবা সপ্তদশ শতিকাৰ প্ৰাৰম্ভত। মহাপুৰুষৰ অক্ষীয়া নাটত গল্পৰ প্ৰথম নিদৰ্শন পালেও সেই গল্পক আমি প্ৰকৃত অসমীয়া গল্পৰ চানেকি বুলি কোৱা টান। প্ৰথম কথা, সেই গল্পত মৈথিলীৰ আধিপত্য পোৱা যায় আৰু দ্বিতীয়তে গল্পৰ বচনাৰ বাক্যবিভাস-প্ৰণালী তাত বক্ষা কৰা নাই। ভট্টদেৱৰ হাতত

প্ৰকৃত অসমীয়া গল্পৰ সৃষ্টি হয়। এই গল্পৰ উৎপত্তিৰ মূলতে কেইটামান কাৰণ নিৰ্দেশ কৰিব পাৰি। প্ৰথমটো হ'ল এই যে জনসাধাৰণে গল্প-ভঙ্গীতহে কথা কয়, ছন্দত নহয়। গতিকে কথা কোৱাৰ ভঙ্গীত যদি সাহিত্য বচনা কৰা যায় তেন্তে সেই সাহিত্য বুজাত সহজ হব। দামোদৰদেৱে এই কাৰণেই ভট্টদেৱক খ্ৰী-শূদ্ৰে বুজিব পৰাকৈ 'কথাবন্ধে' ভাগৱত বচনা কৰিবলৈ কৈছিল।

পদ-সাহিত্য পঠন-শ্ৰৱণত অভ্যস্ত জনসাধাৰণৰ আগত নতুন প্ৰণালীত বচনা কৰা একশ্ৰেণীৰ সাহিত্য দাঙি ধৰি মন আকৰ্ষণ কৰাও অত্যন্ত উদ্দেশ্য। কালিদাসৰ শকুন্তলা নাটকৰ বিদূষকে কোৱাৰ দৰে খাজুৰীৰ লাক খাই আমনি লাগি তেতেলী খাবলৈ ইচ্ছা হোৱাৰ দৰে ছন্দোবদ্ধ বচনা অনবৰতে শ্ৰৱণ কৰি কথা-বন্ধ বচনা শুনিবলৈ হেপাহ হোৱাতো অস্বাভাৱিক নহয়। গল্পই এইদৰে প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰাৰ লগে লগে ইয়াৰ প্ৰয়োগ ক্ৰমে বাঢ়িবলৈ ধৰে। ছই চাৰিখন চৰিত পুথিও গল্পত বচনা হবলৈ ধৰে। কিন্তু তথাপি পদ সাহিত্যৰ দৰে ইয়াৰ ব্যাপক প্ৰয়োগ নঘটিল। পদ সাহিত্যৰ সাৱলীল ৰূপ আৰু শ্ৰুতি-সৌম্যই জনসাধাৰণক সহজে আকৃষ্ট কৰিব পাৰিছিল আৰু স্তব লগাই কীৰ্ত্তন কৰিবলৈকো সুবিধা পাইছিল। গল্প কেৱল শ্ৰৱণৰ কাৰণেহে সুবিধাজনক, কীৰ্ত্তনৰ কাৰণে নহয়।

মাধৱৰ তিবোধানৰ পিছৰ এশ বছৰত যি সাহিত্য গঢ়ি উঠিছিল সেই সাহিত্যৰ কেন্দ্ৰস্থল ৰাজসভা নাছিল, বৈষ্ণৱ সত্ৰ আৰু সমাজেহে সাহিত্য বচনাৰ অনুকূল পৰিৱেশ বচনা কৰিছিল। নবনাবায়ণৰ পিছত কোচৰাজ্য ছখণ্ড হোৱাত কোচবেহাৰৰ ৰাজসভাৰ পৃষ্ঠপোষকতা কমি আহে। পূব কোচৰাজ্যৰ ৰাজধানী বিজয়নগৰ আৰু দৰং ৰাজসভাত ছই চাৰিজন পণ্ডিতে সাহিত্য বচনাৰ কিছু অনুপ্ৰেৰণা আৰু সাহায্য নোপোৱা নহয়। কিন্তু সবহভাগ সাহিত্যই বৈষ্ণৱ সন্ত-মহন্তৰ সমাজত গঢ়ি উঠে। খৃষ্টীয় অষ্টাদশ শতিকাৰ আৰম্ভণিৰপৰা আহোম ৰাজসভাই নতুন পৃষ্ঠপোষকতা দাঙি ধৰে।

চৰিত পুথি আৰু গল্প সাহিত্যৰ বাহিৰে সপ্তদশ শতিকাৰ ৰচিত সাহিত্যই ষোড়শ শতিকাৰ বচনাৰ ধাৰাকৈই অনুসৰণ কৰে। ছন্দৰ নতুন প্ৰয়োগ, বিষয় বস্তুৰ নতুনত্ব আৰু বচনাবীতি বা বৰ্ণনাভঙ্গীৰ মৌলিকতা নাপাওঁ। মহাপুৰুষসকলে প্ৰৱৰ্ত্তন কৰা সাহিত্য-পৰম্পৰাই গতানুগতিক ৰীতিত আগবাঢ়ি যায়। পাণ্ডিত্য, বচনাৰ প্ৰাঞ্জলতা আৰু সবসতাৰ অভাৱ নাই, কিন্তু অভাৱ দেখা যায় মৌলিক দৃষ্টিভঙ্গীৰ।

ভট্টদেৱ :

(খৃঃ ১৫৫৮-১৬৩৮) মহাপুৰুষত্বৰ অব্যাহিত পৰবৰ্তী লেখকসকলৰ ভিতৰত বৈকুণ্ঠনাথ ভাগৱত ভট্টাচাৰ্য্য বা ভট্টদেৱ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ। এওঁ অসমীয়া গল্প সাহিত্যৰ জন্মদাতা।

উত্তৰ ভাৰতৰ বিভিন্ন প্ৰান্তীয় সাহিত্যত ইমান প্ৰাচীন গল্প সাহিত্য নাই। সেই যুগটো আছিল ছন্দৰ যুগ, ছন্দৰ একাধিপত্য। সাহিত্য বচনাৰ প্ৰচলিত মাধ্যম পৰিহাৰ কৰি নতুন মাধ্যম এটা গ্ৰহণ কৰিবলৈ আগবঢ়াত ভট্টদেৱে যথেষ্ট সাহসৰ পৰিচয় দিছে।

ভট্টদেৱৰ প্ৰকৃত নাম বৈকুণ্ঠনাথ ভট্টাচাৰ্য্য। এওঁৰ পিতৃৰ নাম চন্দ্ৰ ভাৰতী, ঘৰ কামৰূপৰ বৰনগৰ অঞ্চলৰ ভেৰাগ্ৰামত। চন্দ্ৰ ভাৰতীৰ দ্বিতীয় পুত্ৰই বৈকুণ্ঠনাথ, জন্ম খৃষ্টীয় ষোড়শ শতাব্দীৰ মাজভাগত (১৫৫৮ খৃঃ)। যথাবীতি শিক্ষা লাভ কৰি সময়ত এওঁ এজন অদ্বিতীয় পণ্ডিতৰূপে পৰিচয় দিয়ে আৰু বাপেকৰ কথা মতে এদিন দেৱদামোদৰত শৰণ লয়। এওঁ পাণ্ডিত্য আৰু ভক্তিভাৱবদ্বাৰা অচিৰেই দামোদৰদেৱৰ প্ৰিয়পাত্ৰ হৈ পৰে। দামোদৰদেৱে বেতিয়া পৰীক্ষিতনাৰায়ণৰ ৰাজবোধত পৰি কামৰূপ ৰাজ্য এৰি কোচবেহাৰলৈ যাব লগা হয় তেতিয়া ভট্টদেৱক আন আন উপদেশৰ লগতে এখন ভাগৱত বচনা কৰিবলৈ কয়। সেই মতেই ভট্টদেৱে টীকাভাষ্য অনুসৰণ কৰি প্ৰথম স্কন্ধ বচনা কৰি দামোদৰদেৱক দেখুৱাত দামোদৰদেৱে বিশদ আৰু ব্যাপক আলোচনাবুক্ত ভাগৱত এখন নেলিখি ভাগৱতৰ চমু আৰু সবল কথাকপ দিবলৈহে কয়। ফলস্বৰূপে ভট্টদেৱে দ্বিতীয়বাৰ প্ৰত্যেক অধ্যায়ৰ একোটি চমু সাৰাংশ বচনা কৰি দ্বাদশ স্কন্ধ ভাগৱত বচনা কৰে।

প্ৰভু দামোদৰৰ আজ্ঞায়ে মহাসন্ত।

শ্লোক ভাঙি ভাগৱত কথা কৰিলন্ত।।

অবিবোধে শ্ৰীশূদ্ৰে চাণ্ডালে পঢ়য়।

সংক্ষেপিয়া কথাকপ কৈলা মহাশয় ॥

ভট্টদেৱৰ ভাগৱতত বৃৎপত্তি আৰু শাস্ত্ৰ ব্যাখ্যাত অসাধাৰণ ক্ষমতা দেখি পণ্ডিতসমাজে তেওঁক কৰিবত্ত আৰু ভাগৱত-ভট্টাচাৰ্য্য এই ছটা উপাধিৰে বিভূষিত কৰিছিল। দামোদৰদেৱ কোচবেহাৰলৈ যাওঁতে তেওঁৰ নিজ পাট-বাউসী সত্ৰত ভট্টদেৱক ভাগৱতী পাতি যায়। পাটবাউসীত থাকোঁতে

দামোদৰদেৱৰ ভতিজাক শ্ৰীকৃষ্ণদেৱৰ লগত মনোমালিন্য হোৱাত দামোদৰদেৱে ছইকো তেওঁৰ অন্তিম সময়ৰ সুখাশ্ৰ বস্তু লৈ কোচবেহাৰলৈ মাতি পঠায়। ভট্টদেৱে কথাভাগৱত শেষ কৰি লৈ গুৰুত অৰ্পণ কৰেগৈ, শ্ৰীকৃষ্ণদেৱে খাশ্ৰ বস্তু লৈ খুড়াকক দেখা কৰে। “অন্তিম কালত ভৱবোগৰ মহৌষধ এই ভাগৱত শাস্ত্ৰই আমাৰ পৰম সুখাশ্ৰ”—এই বুলি দামোদৰদেৱে ভট্টদেৱৰ ভাগৱত গ্ৰহণ কৰিলে আৰু তেতিয়াই ভট্টদেৱক পাটবাউসী সত্ৰৰ অধিকাৰ পাতিলে; কৃষ্ণদেৱক ভাগৱতী হৈ থাকিবলৈ নিৰ্দেশ দিলে।

ভট্টদেৱে পাটবাউসীত ধৰ্ম্ম প্ৰচাৰ কৰাৰ উপৰিও শ-শই ছাত্ৰ পঢ়াই শিক্ষা প্ৰচাৰো কৰিছিল। সেই কালৰ মানুহে তেওঁক ব্যাসৰ অৱতাৰ যেন জ্ঞান কৰিছিল। পাটবাউসী সত্ৰৰ বাহিৰেও তেওঁ ব্যাসকুচি সত্ৰ স্থাপন কৰে। ইয়াতেই ১৫৬০ শক, ইং ১৬৩৮ খ্ৰীষ্টাব্দ মানত ভট্টদেৱে ইহলীলা সম্বৰণ কৰে।

ভট্টদেৱৰ ৰচনাৱলী : কথা-ভাগৱত, কথা-গীতা, প্ৰসঙ্গমালা, কথা-বত্ৰাৱলী, গুৰু-বংশাৱলী, ভক্তি-

বিৱেক, ভক্তিসাৰ আদি কেবাখনো গ্ৰন্থ ভট্টদেৱে ৰচনা কৰি যায়। কথা-বত্ৰাৱলী, ভক্তিসাৰ গ্ৰন্থ এতিয়াও প্ৰকাশ হোৱা নাই। বত্ৰাৱলী গ্ৰন্থও যে তেওঁ কথাকপত ৰচনা কৰিছিল সেই কথা জনা যায় চৰিতকাৰ বামৰায়ৰ তলৰ বচনটোৰপৰা—

প্ৰভুৰ আজ্ঞায়ে, বাৰ স্কন্ধ ভাঙি, কথাকপ কৰিলন্ত

গীতা, বত্ৰাৱলী কথাকপে তাকো কৰিলন্ত বিবচন ॥

ওপৰত গ্ৰন্থসমূহৰ ভিতৰত ভক্তিসাৰ আৰু ভক্তিবিৱেক সংস্কৃতত লিখা। ভক্তিসাৰত কৃষ্ণৰ পূৰ্ণব্ৰহ্মত্ব প্ৰতিপাদন কৰি ভক্তিৰ শ্ৰেষ্ঠতা দেখুৱাইছিল। ভক্তিবিৱেক সংগ্ৰহ গ্ৰন্থ; পুৰাণ, সংহিতা, উপনিষদ আদিৰপৰা শ্লোক সংগ্ৰহ কৰি আনিছে। শ্ৰৱণ-কীৰ্ত্তন আদি নবধা ভক্তিৰ মহিমা, বিষ্ণুৰ শ্ৰেষ্ঠত্ব, সাক্ষাৰ-নিৰাক্ষৰত্ব আদি জ্ঞাপন কৰা শ্লোকসমূহ ইয়াত শৃংখলাবদ্ধভাৱে সজাইছে আৰু সেই শ্লোকবোৰৰ গুঢ়াৰ্থ প্ৰাঞ্জল সংস্কৃতত প্ৰকাশ কৰিছে। এই গ্ৰন্থ সমাপ্ত হয় ১৫৪৩ শকত।

কিন্তু ভট্টদেৱৰ কীৰ্ত্তিস্তম্ভ হ'ল কথা-ভাগৱত আৰু কথা-গীতা। চৰিত-পুথিমেতে কথা-ভাগৱত আগৰ বচনা, পিছত কথা-গীতা বচনা কৰে। কথা

ভাগৱত উপস্থিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ যুক্তিমতে ১৫৯৬ খৃষ্টাব্দ মানত সম্পূৰ্ণ হয়। এই গ্ৰন্থ সম্পূৰ্ণ কৰোঁতে ভট্টদেৱৰ চাৰি বছৰমান লাগিছিল। কথা-ভাগৱতত ভাগৱতৰ কোনো অধ্যায়কে বাদ দিয়া নাই, প্ৰত্যেক অধ্যায়ৰ কথা চমুকৈ গঠনপত্ৰ প্ৰকাশ কৰিছে। কথা-ভাগৱতত ভট্টদেৱে টীকা-ভাষ্যৰ সহায় ললেও সেইবোৰক হুবহু অনুবাদ নকৰি, বিষয়বস্তুক নিজস্বভাৱে ৰূপ দিছে। কথা-গীতাৰ দৰে যুক্তি-তৰ্ক অৱতারণা কৰা নাই। কথা-গীতাত লিখকে শঙ্কৰী, ভাস্কৰী, দামোদৰী আৰু শ্ৰীধৰী এই চাৰিটা টীকা আলোচনা কৰি গীতাৰ তত্ত্বগত বিষয়বস্তু প্ৰকাশ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছে। ওপৰত চাৰিটা টীকাৰ ভিতৰত ভক্তি-প্ৰধান শ্ৰীধৰী টীকাৰ প্ৰভাৱেই অতি বেছি। টীকাত যেনে ধৰণে পূৰ্ব পক্ষৰ প্ৰশ্ন আৰু উত্তৰ পক্ষৰ সিদ্ধান্ত দিয়া হয়, অৰ্থাৎ একো একোটা সম্ভাৱনীয় প্ৰশ্ন তুলি বা সন্দেহ সৃষ্টি কৰি তাৰে উত্তৰ দি ক্ৰমে বক্তব্য বিষয় প্ৰকাশ কৰি যোৱা হয় ভট্টদেৱেও গীতাত তাকে অনুসৰণ কৰিছে। ইয়াৰ ফলত পাঠকৰ বা শ্ৰোতাৰ পক্ষে বক্তব্য বুজাত সুবিধা হৈছে। শ্ৰীধৰী গোস্বামীৰ যুক্তি আৰু ব্যাখ্যাৰ প্ৰভাৱ ভট্টদেৱৰ ৰচনাত অতি সুস্পষ্ট। কথা-গীতা ভাগৱতৰ পিছত ৰচনা হলেও দামোদৰৰ জীৱিত অৱস্থাতে ইয়াক সম্পূৰ্ণ কৰে; সম্ভৱতঃ কথা-ভাগৱত সম্পূৰ্ণ হোৱাৰ দুবছৰমান পিছতে ইয়াক সম্পূৰ্ণ কৰে।

ভট্টদেৱৰ গদ্য : ছখন অতি প্ৰসিদ্ধ, পৱিত্ৰ আৰু তত্ত্বপ্ৰধান সংস্কৃত শাস্ত্ৰ অসমীয়া গল্পলৈ ৰূপান্তৰ কৰি ভট্টদেৱে অসমীয়া ভাষাক উচ্চ মৰ্যাদা দান কৰাৰ লগে লগে তত্ত্বগত ভাৱ প্ৰকাশৰ সহজ বাহন ৰূপে অসমীয়া ভাষাক থিয় কৰায়। গীতা আৰু ভাগৱত দুয়োখনেই ভাৱগত গ্ৰন্থ; অসমীয়া গল্পত দুয়োখন অনুবাদ কৰি ভট্টদেৱে অসমীয়া গল্প ভাষাৰ প্ৰকাশিকা শক্তিৰ পৰিচয় দিয়ে।

দৈনন্দিন কথাভাষাক ভট্টদেৱে গ্ৰহণ কৰা নাই। কথাভাষাৰে এটা সাধু আৰু গম্ভীৰ ৰূপ গল্পত ব্যৱহাৰ কৰিছে। পদ পুথিত ব্যৱহাৰ কৰা শব্দাবলী আৰু বৈয়াকৰণিক গঢ়সমূহ তেওঁ গ্ৰহণ কৰি লৈ কথিত ভাষাৰ বাক্য ৰচনাৰ প্ৰণালীত সেইবোৰ প্ৰয়োগ কৰিছে। বিশেষকৈ কোনো ধৰ্মসমাজত শাস্ত্ৰ ব্যাখ্যা কৰোঁতে যি ৰীতিত প্ৰশ্ন উত্থাপন কৰি তাৰ উত্তৰ দি যায়, সেই ৰীতিতে গীতা আৰু ভাগৱত ৰচনা কৰিছে।

ভট্টদেৱৰ বাক্যত শব্দবিহীন প্ৰণালী নিখুঁত আৰু ব্যাকৰণপ্ৰয়োগ বিশুদ্ধ। বাক্যবোৰ সাধাৰণতে চুটি চুটি, কিন্তু স্থান বিশেষে সংস্কৃতীয়া প্ৰভাৱৰপৰা মুক্ত হব নোৱাৰি সমাসবদ্ধ বাক্যও প্ৰয়োগ কৰা দেখা যায়। তৎসম আৰু তত্ব শব্দ প্ৰয়োগৰ সমতা ৰক্ষা কৰি তেওঁ বাক্যবোৰ ৰচনা কৰিছে। মাজে মাজে দৰা উপমা বা চিত্ৰ প্ৰয়োগ কৰি বক্তব্য বিষয় পৰিস্ফুট কৰাৰ চেষ্টা দেখা যায়। একোটি চুটি চুটি বাক্যত ভালেখিনি কথা সন্নিৱাহি ৰাখিব পৰা ক্ষমতা ভট্টদেৱৰ দেখা যায়। ভট্টদেৱৰ ভাষাৰ প্ৰকাশিকা শক্তি তলৰ নিদৰ্শনটোৱে সামান্যভাৱে দাঙি ধৰিব।

“যতপি তুমি সকলো পাপীত কৰি অত্যন্ত পাপকাৰী হোৱা, তথাপি পাপ সমুদ্ৰক জ্ঞাননাৰে অনায়াসে ভৰিবা। যেন কাঠসমূহক প্ৰজ্বলিত অগ্নিয়ে ভস্ম কৰে তেনে জ্ঞানাগ্নিয়ে প্ৰাৰু বিনে সকল কৰ্মকে ভস্ম কৰে।”

(কথা গীতা, ৪ৰ্থ অধ্যায়)

অসমীয়া গল্পক গদ্যৰ ভাৱ প্ৰকাশৰ বাহনৰূপে প্ৰয়োগ কৰি ভট্টদেৱে অসমীয়া ভাষাক যি মৰ্যাদা দান কৰিলে তাৰ কাৰণে অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত তেওঁৰ বিশেষ স্থান থাকিব।

গোপাল আতা : গোপাল আতা বা ভৱানীপুৰীয়া গোপালদেৱ মাধৱদেৱে (১৫৪০—১৬১১খৃঃ) পতা ১২ জন ধৰ্মাচাৰ্যৰ ভিতৰত অন্যতম। এওঁ মহাপুৰুষীয়া ধৰ্মৰ অন্যতম শাখা কাল সংহতিৰ প্ৰৱৰ্তক।

১৫৪০ খৃষ্টাব্দত গোপাল আতাৰ জন্ম হয় উজনিৰ গড়গাঁৱৰ ওচৰত। বাপেক কামেশ্বৰ ভূঞা আৰু মাক ব্ৰজাঙ্গী। ১৫৬২ খৃষ্টাব্দত কোচ আক্ৰমণৰ সময়ত ভটিয়াই আহি বাপেটো অঞ্চলৰ ভৱানীপুৰত বসতি কৰে। মাধৱদেৱৰ সংস্পৰ্শত আহি তেওঁতে শৰণ লৈ বৈষ্ণৱ ধৰ্ম গ্ৰহণ কৰে আৰু ধৰ্মনিষ্ঠাৰদ্বাৰা মাধৱদেৱৰ অতি প্ৰিয় শিষ্য হৈ পৰে। মাধৱদেৱৰ পাছত এওঁ নিজৰ শিষ্যৰ ভিতৰত ১২ জনক ধৰ্মাচাৰ্য পাতি উজনি আৰু মধ্য অসমৰ বিভিন্ন ঠাইত ধৰ্ম প্ৰচাৰ কৰিবলৈ পঠায় আৰু নিজে ভৱানীপুৰত থাকি ধৰ্মৰ গুৰি-বঠা ধৰে। খৃষ্টীয় ১৬১১ চনত গোপাল আতাৰ মৃত্যু হয়।

গোপাল আতা কেৱল ধৰ্ম প্ৰচাৰকেই নাছিল, এগৰাকী কবি আৰু নাট্যকাৰো আছিল। উদ্ধৱদান, জন্মযাত্ৰা আৰু নন্দোৎসৱ এওঁৰ ৰচিত ৩ খন অষ্টীয়া নাট পোৱা গৈছে। চৰিত পুথিমতে মাধৱদেৱৰ উপস্থিতিত বৰপেটাৰ কীৰ্তনঘৰত এওঁৰ জন্মযাত্ৰা আৰু নন্দোৎসৱ অভিনীত হৈছিল। গতিকে এই দুখন নাট ১৫৯০ খৃষ্টাব্দ মানত ৰচিত হৈছিল বুলি ধৰিব পাৰি। জন্মযাত্ৰা,

নন্দোৎসৱ আৰু উদ্ধৱানৰ গীতখিনি বৰ মধুৰ। অৱশ্যে নাটকেইখনৰ ওপৰত মহাপুৰুষৰ দশম স্কন্ধৰ প্ৰভাৱ সুস্পষ্ট। নাটকেইখনৰ বাহিৰেও গোপাল আতাই ভালেখিনি গীত আৰু ঘোষা ৰচনা কৰিছিল। (১)

গোপাল মিশ্ৰ : গোপাল মিশ্ৰ দামোদৰৰ শিষ্য আৰু খুদিয়া সত্ৰৰ প্ৰতিষ্ঠাতা। এওঁ খৃষ্টীয় ষোড়শ শতাব্দীৰ মাজভাগত জন্ম গ্ৰহণ কৰে আৰু সপ্তদশ শতিকাৰ প্ৰথম ভাগলৈকে সম্ভৱতঃ জীৱিত আছিল। গোপাল মিশ্ৰৰ উপাধিও “কৱিবত্ত্ব” আছিল। গোপাল মিশ্ৰই কেবাখনো গ্ৰন্থ ৰচনা কৰাৰ উল্লেখ পোৱা যায়, কিন্তু ঘোষাবত্ত্বৰ বাহিৰে বাকী শঙ্খচূড় বধ, মহিমাশূৰ বধ আদি গ্ৰন্থ এতিয়ালৈকে আৱিষ্কৃত হোৱা নাই। ঘোষাবত্ত্ব নামঘোষাৰ শ্ৰেণীৰ গ্ৰন্থ। নানা পুৰাণ, গীতা, সংহিতা আদিৰপৰা বিষয় সংগ্ৰহ কৰি নবধা ভক্তি, শৰণ, ভজন, আদিৰ মাহাত্ম্য আৰু উপযোগিতা বৰ্ণনা কৰা হৈছে। ৮পঙিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ মতে ১৫৮৮ খৃষ্টাব্দত এই পুথি ৰচনা কৰা হয়। কিন্তু দৰাচলতে এই গ্ৰন্থ নামঘোষাৰ পাছতহে ৰচিত হৈছিল, গতিকে খৃঃ ১৬০০ মানতহে এই গ্ৰন্থ ৰচিত হৈছিল। গোপাল মিশ্ৰৰ পাণ্ডিত্য আৰু ভক্তিৰ পৰিচায়ক এই ঘোষাবত্ত্ব গ্ৰন্থখন। মহাপুৰুষসকললৈ শ্ৰদ্ধা জনাই ঘোষাবত্ত্ব আবৃত্ত হৈছে —

শ্ৰীমন্ত শঙ্কৰ শুভাশয়, দামোদৰ যশ প্ৰকাশয়

ভাগৱত ক্ষীৰ পয়োধিত গৈলা তল।

শ্ৰীমন্ত মাধৱ নাম ধৰি বিষয়ৰ সূত্ৰ পৰিহৰি

কৃষ্ণযশ কৰিলা বিস্তাৰ।

দামোদৰ মত অনুসৰি মুখে গোবিন্দৰ নাম ধৰি

সন্ত হৰি নাম বখানিলো সাৰে সাৰ ॥

ভাগৱত আচাৰ্য্য : কথাসূত্ৰ, সাত্তত-তত্ত্ব আৰু গীতাসৰ এই তিনিখন ভাগৱত আচাৰ্য্যৰ ৰচনা। তেওঁ হৰিদেৱৰ শিষ্য বুলি পৰিচয় দি গৈছে। তেওঁৰ পিতৃ হৰিমিশ্ৰ। সম্ভৱতঃ ভাগৱত আচাৰ্য্য উপাধিহে, প্ৰকৃত নাম নহয়। এওঁ খৃষ্টীয় সপ্তদশ শতিকাৰ আদিভাগত ওপকল্প গ্ৰন্থকেইখন ৰচনা কৰে। কথাসূত্ৰ সমস্তভাগৱতৰ সাৰ স্বৰূপ। প্ৰত্যেক স্কন্ধৰ কথাসমূহ চমুকৈ বৰ্ণনা দিছে। সাত্তত-তত্ত্ব বৈষ্ণৱ-ভক্তিতত্ত্ব সম্পৰ্কীয় গ্ৰন্থ, ই সংস্কৃত সাত্তত-তত্ত্বৰ অনুবাদ। ইয়াত বিৰাট পুৰুষৰ উৎপত্তি,

(১) যোৰহাটৰ শ্ৰীকৃষ্ণচন্দ্ৰ মহন্তই গীত-ঘোষাখিনি প্ৰকাশ কৰি উলিয়াইছে।

মপ্ৰেমা ভাগৱতী আৰু নিগুণা ভক্তিৰ লক্ষণ, নামৰ মহিমা আৰু অপৰাধ আদি ভক্তি সম্পৰ্কীয় তত্ত্বৰ আলোচনা আছে। গীতাসৰত শ্ৰীমদ্ভগৱত্ গীতাৰ সাৰাংশ পদত বৰ্ণনা কৰিছে।

গোবিন্দ মিশ্ৰ : এওঁ খৃষ্টীয় ষোড়শ শতাব্দীৰ মাজভাগত জন্মে আৰু সপ্তদশ শতিকাৰ আদিভাগলৈকে জীৱিত আছিল। এওঁৰ পিতৃৰ নাম তাৰপতি আৰু ককাকৰ নাম কলাপচন্দ্ৰ। এই কলাপচন্দ্ৰই “ৰামায়ণ চন্দ্ৰিকাৰ” ৰচক হ'ব পাৰে। গোবিন্দ মিশ্ৰ ভট্টদেৱৰ সমসাময়িক পণ্ডিত আছিল। এওঁৰ পণ্ডগীতা অসমীয়া সাহিত্যৰ বিশেষ সম্পদ। শঙ্কৰী, ভাস্কৰী, হনুমন্তী আৰু আনন্দগিৰিৰ টীকা আলোচনা কৰি পণ্ডগীতা সবস আৰু প্ৰাঞ্জল অসমীয়া পদত ৰচনা কৰে। গোবিন্দ মিশ্ৰৰ গীতাৰ ব্যাখ্যা সংস্কৃত টীকা অনুসৃত যদিও অসমীয়া বৈষ্ণৱসকলৰ উপযোগী কৰি শ্ৰৱণ-কীৰ্ত্তনপৰ ভক্তিধৰ্ম্মৰ প্ৰাধাত্য দেখুৱাই গীতাখন ৰচনা কৰে। এই গীতাই অচিৰেই জনসমাজত প্ৰতিপত্তি লাভ কৰে।

মহাভাৰতৰ অনুবাদকসকল

গোপীনাথ পাঠক : গোপীনাথ পাঠক ৰাম সবস্বতীৰ পুতেক আছিল।

মহাভাৰত অনুবাদ কাৰ্য্যত এওঁ পিতাকক বিশেষ ভাৱে সহায় কৰিছিল। জ্যোৎ পৰ্বত গুৰুধ্বজৰ পাঠক ৰাম সবস্বতীৰ পুতেক বুলি গোপীনাথে আত্মপৰিচয় দিছে। গোপীনাথে জ্যোৎপৰ্ব, সভাপৰ্ব আৰু স্বৰ্গাৰোহণ পৰ্ব ৰচনা কৰে। গোপীনাথে দৰঙৰাজ ধৰ্ম্মনাৰায়ণৰ পৃষ্ঠপোষকতা লাভ কৰিছিল।

দামোদৰ দাস : এওঁ বৰপেটাৰ মানুহ আছিল। শল্য পৰ্বত আত্মপৰিচয় প্ৰসঙ্গত এওঁ শঙ্কৰ, মাধৱ আৰু দামোদৰক উল্লেখ কৰিছে আৰু নিজ গুৰু ভাগৱত ভট্টাচাৰ্য্যৰ (ভট্টদেৱ) চৰণত প্ৰণিপাত জনাইছে।

নক্ষত্ৰ সহিতে পূৰ্ণিমাৰ চন্দ্ৰ, যেন গৈল অন্তান্তত।
সহস্ৰ কিৰণ সমে দিনকৰ, উদিত পূৰ্ব দিশত ॥
সেহিমতে ইটো দূৰ কৰি মহা, অজ্ঞান নাম আন্ধাৰ।
হৈলন্ত বেকত শ্ৰীভাগৱত—ভট্টাচাৰ্য্য নাম যাৰ ॥

তাহান চৰণ বেণু শিবে ধৰি মহামূৰ্খ দামোদৰ ।

পৰম গহন ভাবতৰ পদ, কবিলো শল্য পৰ্বৰ ॥ (পদ ৯৭১)

ওপৰত বিৱৰণৰপৰা এওঁক খৃষ্টীয় সপ্তদশ শতিকাৰ প্ৰথমার্দ্ধৰ কবি বুলি ধৰিব পাৰো। মহাভাৰতৰ শৈল্য পৰ্বৰ উপৰিও এওঁ জ্যোৎস্না পৰ্বৰ বচনা কৰিছিল। লেখকৰ বৰ্ণনাৰ শক্তিৰ পৰিচয় এই গ্ৰন্থ দুখনৰপৰা ভালধৰণে উপলব্ধি কৰিব পাৰি।

দামোদৰ দ্বিজ : দামোদৰ বিপ্ৰ নামৰ আন এজন কবিয়ে শৈল্য পৰ্বৰ বচনা কৰি গৈছে। এওঁ পূব কোচৰাজ্যৰ মকৰধ্বজ বজাৰ অনুবোধ ক্ৰমে শল্য পৰ্বৰ বচনা কৰে। আত্মপৰিচয় প্ৰসঙ্গত এওঁ লেখিছে—

ব্ৰাহ্মণৰ ঠাই, জন্ম আছো পাই, সংস্কাৰে ভৈলোহো দ্বিজ ।

কৃষ্ণৰ চৰণে ভকতি নুপজে, এৰিলো স্বধৰ্ম্ম নিজ ॥

....

বিপ্ৰদামোদৰে কহে নিবন্তৰ, চিত্ত সাৱধান কৰি

আপুনিও তৰা পুৰুষ উদ্ধাৰ, ডাকি বোলা হৰি হৰি ॥

বিদ্যাপঞ্চানন : মহাভাৰতৰ ভীষ্মপৰ্বৰ এওঁ বচনা কৰে বজা ধৰ্ম্ম নাৰায়ণৰ ৰাজত্বকালত। ভীষ্মপৰ্বৰ বৰ্ণিত হয় “চন্দ্ৰবাণ ঘোটক গগন” শকত (১৫৭০ শক) অৰ্থাৎ ১৬৪৮ খৃষ্টাব্দত। কবিৰ বাসস্থান আছিল বৰনগৰ (বৃহৎ নগৰ)। পিতৃৰ নাম কণ্ঠাভৰণ দ্বিজ। বিদ্যাপঞ্চাননৰ প্ৰকৃত নাম জনা নাযায়। কবিয়ে আত্মপৰিচয় এইদৰে দিছে—

বৃহৎ নগৰ তন্ত্ৰীকৰণ যে স্থান ।

মৰ্ত্যে দেৱে যত্নে তাক কৰিছা নিৰ্ম্মাণ ॥

নানা দিব্য পাটবস্ত্ৰ দেৱাজ্ঞ বসন ।

যিটো নগৰত সদা হোৱে উতপন ॥

....

সেহি নগৰত দ্বিজবৰ আছিলন্ত ।

নামে কণ্ঠাভৰণ যে পৰম মহন্ত ॥

তাহান কনিষ্ঠ পুত্ৰে গুৰু গোপালৰ

হৃদয়ত ধৰি দুই চৰণ সুন্দৰ,

সমীপৰ লোকৰ আনন্দ মন দেখি ।

অস্বাৰ চৰিত্ৰ পদবন্ধে থৈলা লেখি ॥

ভীষ্ম পৰ্বৰ অন্তৰ্গত ‘অশ্বাচৰিত্ৰ’ৰ বাহিৰেও বিদ্যাপঞ্চাননে কৰ্ণ পৰ্বৰ বচনা কৰে।

ৰাম মিশ্ৰ : আহোম ৰজা জয়ধ্বজসিংহৰ (১৬৫০—১৬৬৩ খৃঃ) ৰাজত্ব কালত কৰি ৰামমিশ্ৰৰ উদ্ভৱ হয়। এওঁৰ ঘৰ আছিল উত্তৰ লক্ষীমপুৰৰ নাৰায়ণপুৰ অঞ্চলত, পূৰ্বপুৰুষৰ নাম কলাপচন্দ্ৰ। কলাপচন্দ্ৰৰ পুতেক হৰি ভাৰতী, হৰি ভাৰতীৰ নাতিনীয়েক হ’ল ৰামমিশ্ৰ। ৰামমিশ্ৰই ৰজা শহুৰৰ পুতেক ভদ্ৰসেন বৰবৰুৱাৰ উৎসাহ, উদ্দীপনা লাভ কৰি হিতোপদেশ অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰে আৰু তৰুণ ছৱৰা বৰবৰুৱাৰ আদেশত **পুতলা চৰিত্ৰ** নামে সংস্কৃত দ্বাত্রিংশৎ পুতলিকাৰ অসমীয়া পদ ভাঙনি কৰে।

ৰামমিশ্ৰই মহাভাৰতৰ ভীষ্ম পৰ্বৰও অসমীয়ালৈ ৰূপান্তৰিত কৰে। এই গ্ৰন্থ জয়ধ্বজসিংহৰ শহুৰেক আৰু ৰাজমন্ত্ৰী ৰজা-শহুৰৰ আদেশত বচনা কৰিছিল। গতিকে পুৰণিখনৰ বচনা ১৬৫০-৬০ খৃষ্টাব্দৰ ভিতৰত হব। কবিয়ে এই প্ৰসঙ্গত লেখিছে—

নাৰায়ণপুৰে আছিলেক বিপ্ৰবৰ ।

নামত কলাপচন্দ্ৰ দ্বিজ বংশধৰ ॥

কলাপচন্দ্ৰ পঢ়াইলন্ত অৰিশাম ।

তাহান তনয় ভৈল হৰিভাখী নাম ॥

ভাগৱত শাস্ত্ৰে ৰত তাহান তনয় ।

মাধৱ কন্দলী তান পুত্ৰ ভৈলা তয় ॥

....

গৃহাশ্ৰম ধৰ্ম্মে আছা স্বকৰ্ম্ম আচৰি ।

দুতয় তনয় ভৈলা কাল অৱসৰি ॥

কনিষ্ঠ তনয় ভৈলা বাম মিশ্ৰ নাম ।
বাজাৰ শশুৰে স্নেহ কৰে অনুপম ॥
পদ কৰিবাক মোক দিলা অনুমতি ।

অনিকল্প দাস নামে আন এজনে মহাভাৰতৰ “আদি পৰ্ব” ৰচনা কৰি যায় ।
এই অনিকল্প সন্তৱতঃ ৫ম স্কন্ধ ভাগৱত ৰচনা কৰা অনিকল্প কায়স্থই হ’ব
(ভাগৱত অনুবাদকাৰসকল চাওক) ।

শ্ৰীনাথ দ্বিজ : শ্ৰীনাথ দ্বিজ মহাভাৰতৰ আদি পৰ্ব, দ্ৰোণপৰ্ব,
শ্বয়ম্ভৱ, দ্ৰোণ পৰ্ব, ‘দেনী’ ভাষালৈ অনুবাদ কৰে ।
শ্ৰীনাথ দ্বিজ কোচবেহাৰৰ প্ৰাণনাৰায়ণ (ইং ১৬২৫—১৬৬৫) বজাৰ অনুপ্ৰেৰণা
লাভ কৰিছিল । দ্ৰোণ পৰ্বত শ্ৰীনাথ দ্বিজ আত্মপৰিচয় এইদৰে দিছে—

মল্ল মহীপালৰ কনিষ্ঠ সহোদৰ ।
শুক্লধ্বজ নামে দেৱ ভোগে পুৰন্দৰ ॥
তাহান পাঠক মহামাত্য ভবানন্দ ।
কামকপ দ্বিজকুল কুমুদিনীচন্দ্ৰ ॥
নামত পণ্ডিত বায় তাহান তনয় ।
বয়ুদেৱ নৃপতিৰ পাত্ৰ মহাশয় ॥
তাহান কনিষ্ঠ বামেশ্বৰ শুদ্ধমতি ।
শ্ৰীনাথ হইলেন জ্যেষ্ঠ তাহাৰ সন্ততি ॥

....
প্ৰাণ-নাৰায়ণদেৱ আজ্ঞা পৰমানে ।
দ্ৰোণ পৰ্বৰ কথা বিবচিব শুদ্ধ মনে ॥

কৱিশেখৰ : এওঁ কোচবেহাৰৰ মহাবাজ বীৰ নাৰায়ণৰ আদেশত
১৫২৭ শকত (১৬০৫ খৃষ্টাব্দত) মহাভাৰতৰ **কিৰাতপৰ্ব**
ৰচনা কৰে । এওঁৰ ৰচনাৰ চানেকি আত্মপৰিচয়তে পোৱা যাব—

সিন্ধুপক্ষ বাণ বিধু শকেৰ সময় ।
মকৰত দেৱ দিনকবৰ উদয় ॥
গুৰু দিন পঞ্চমী পক্ষ পৰধান ।
কাননে কুসুমাকৰ কৰিল প্ৰস্থান ॥

সুগন্ধ সমীৰ দশোদিশ সঞ্চবিল ।
মন মথিবাক যেন মনোজ মিলিল ॥
জন্মে জন্মে বীৰনাৰায়ণ নবেশ্বৰ ।
হৰে জন্ম নবতনু বিহাৰ নগৰে ॥
ভবানন্দ নামে চন্দ্ৰসেনৰ নন্দন ।
নিজ ধৰ্ম্মে কত নিজ কুলেৰ মণ্ডল ॥
হেন মহাশয়ৰ তনয় অলপমতি ।
বোলা বাম বাম কৱিশেখৰ বদতি ॥

মহাবাজ মোদনাৰায়ণৰ দিনত (১৬৬৫—১৬৮০) দ্বিজ কৱিৰাজে মহাভাৰতৰ
দ্ৰোণপৰ্বৰ কিছু অংশ আৰু ভীষ্মপৰ্বৰ অনুবাদ কৰে । দ্বিজবামে “কমতাৰ পতি
মহীন্দ্ৰ নৃপতি, তান আজ্ঞা পৰমাণে” **ভীষ্ম পৰ্ব** অনুবাদ কৰে । মহীন্দ্ৰনাৰায়ণে
খৃষ্টীয় ১৬৮৫—১৬৯৩ ভিতৰত কোচবেহাৰত ৰাজত্ব কৰিছিল ।

পুৰাণৰ অনুবাদকসকল

কলাপচন্দ্ৰ দ্বিজ : বামসৰস্বতীৰ অষ্টতম পুত্ৰ দ্বিজ কলাপচন্দ্ৰই বাধা
চৰিত নামৰ এখন সৰু কাব্য ৰচনা কৰে ।
কলাপচন্দ্ৰৰ বাধা বিত্তাপতি, চণ্ডীদাসৰ নাইবা ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত্ত পুৰাণৰ পৰকীয়া-প্ৰেমত
মত্তা কাম-চঞ্চল যুৱতী নহয়, তেওঁ কৃষ্ণ-ভক্তিত তদগতচিত্তা ভক্তা । কৃষ্ণৰ
মুখত বাধাৰ প্ৰশংসা শুনি ঈৰ্ষান্বিতা কল্পিণীয়ে যেতিয়া উদ্ধৱক বৃন্দাবনলৈ
বাধাক চাবৰ কাৰণে পঠাই দিয়ে তেতিয়া উদ্ধৱে গৈ দেখাপালে—

আছন্ত আসনে বসি বাধিকা গোস্বামী ।
সদায়ে নছাড়ে মুখ বামকৃষ্ণ বাণী ॥
কিঞ্চিতো নাহিকে প্ৰভা তান শৰীৰত ।
নাহি শ্ৰুতিজ্ঞান আৰু বাধাৰ দেহত ॥
নাহি গাত মাংস অস্থি চৰ্ম্মমাত্ৰ সাৰ ।
দেখিলা উদ্ধৱে হেন অৱস্থা বাধাৰ ॥

অনিকল্প কায়স্থ : অনিকল্প কায়স্থ মাধৱদেৱৰ ককায়েক বাণুকাৰ,
দামোদৰৰ নাতি । আত্মপৰিচয় প্ৰসঙ্গত মাধৱদেৱৰ
কথা উল্লেখ কৰি “তাহান ভাতৃৰ নাতি” বুলি পৰিচয় দিছে । এওঁৰ পিতৃৰ নাম

ৰামচন্দ্ৰ। পূব কোচৰাজ্যৰ ৰজা ৰঘুদেৱৰ এওঁ অগ্ৰতম অমাত্য আছিল আৰু ৰঘুদেৱৰ উৎসাহতে পঞ্চম স্কন্ধ ভাগৱত ৰচনা কৰা বুলি উল্লেখ কৰিছে। পুথি ৰচনাৰ শ'ক ১৫২৪, ইং ১৬০২ খৃষ্টাব্দ।

অনিকল্প একেধাৰে কৰি, পণ্ডিত আৰু ৰাজনীতি জনালোক আছিল। পঞ্চম স্কন্ধৰ দাৰ্শনিক ভাৱকুল ভবাটবী বৰ্ণনাৰ অসমীয়া ৰূপ দিওঁতে বিশেষ কৃতিত্বৰ পৰিচয় দিছে। কোচৰেহাৰ ৰাজকীয় গ্ৰন্থাগাৰত অনিকল্পৰ দ্বিতীয় স্কন্ধৰ অনুবাদ এখনো সংৰক্ষিত আছে।

বিষ্ণু-ভাৰতী : এওঁ ভাগৱতৰ চতুৰ্থ স্কন্ধৰপৰা বিষয়বস্তু সংগ্ৰহ কৰি **ব্ৰহ্ম চৰিত্ৰ** আৰু **ভাগৱত-বত্ৰ** নামে দুখন পুথি ৰচনা কৰে। ভাগৱত-বত্ৰ গ্ৰন্থখন দ্বাদশ স্কন্ধ ভাগৱতৰ সাৰ স্বৰূপ। এই গ্ৰন্থখন ভাগৱত আচাৰ্য্যৰ “ভাগৱত-কথাসূত্ৰ”ৰ একে পৰ্যায়ৰ। বিষ্ণু ভাৰতীয়ে ভাগৱত-বত্ৰ গ্ৰন্থখনৰ প্ৰাৰম্ভতে কৰিয়ে প্ৰসিদ্ধ টীকাকাৰ শ্ৰীধৰ স্বামীৰ প্ৰভাৱ উল্লেখ কৰিছে।

গোপাল চৰণ দ্বিজ : গোপালচৰণ দ্বিজ তিনখন গ্ৰন্থ ৰচনা কৰাৰ প্ৰমাণ পোৱা গৈছে—(১) ভাগৱত তৃতীয় স্কন্ধ, (২) অষ্টম স্কন্ধ, (৩) হৰিবংশৰ কিছু অংশ। গোপালচৰণে তৃতীয় স্কন্ধৰ ভাঙনিত উল্লেখ কৰিছে যে তেওঁ দামোদৰদেৱৰ কোচৰেহাৰৰ বৈকুণ্ঠপুৰ সত্ৰত থাকি বৈষ্ণৱসকলৰ নিৰ্দেশক্ৰমে উক্ত স্কন্ধ ৰচনা কৰে। দামোদৰদেৱৰ পাহত তেওঁৰ অগ্ৰতম প্ৰধান শিষ্য বলদেৱ বৈকুণ্ঠপুৰ সত্ৰৰ অধিকাৰ হয়। এই প্ৰসঙ্গত কৰিয়ে তেওঁৰ হৰিবংশৰ এঠাইত লেখিছে—

গোপাল গুৰুৰ পাৰে প্ৰণামিয়া।
বলদেৱ বাক্য শিৰে ধৰিয়া যতনে ॥
ইফঁ দেৱতাৰ দুই ধৰিয়া চৰণে।
পদচয় ভণে দ্বিজ গোপালচৰণে ॥

গোপালচৰণৰ গুৰু সম্ভৱতঃ দামোদৰদেৱৰ শিষ্য খুদিয়া সত্ৰৰ গোপাল মিশ্ৰ। গোপালচৰণক সেই হিচাপে আমি ষোড়শ শতাব্দীৰ শেষ আৰু শপ্তদশ শতিকাৰ প্ৰথমার্দ্ধৰ ভিতৰত জীৱিত আছিল বুলি ধৰিব পাৰো।

গোপালচৰণে তৃতীয় স্কন্ধৰ সাংখ্য দৰ্শন, সৃষ্টিতত্ত্ব, মৈত্ৰেয়-বিহুৰ সংবাদ আদিৰ দাৰ্শনিক বিৱৰণসমূহৰ অনুবাদ সফলভাৱে কৰিছে। তেওঁ অষ্টম স্কন্ধৰ “গ্ৰাহ

গজেন্দ্ৰ উপাখ্যান” বহলভাৱে বৰ্ণনা কৰি অমৃতমহনৰ বিৱৰণখিনি চমুকৈ অসমীয়া ৰূপ দিছে। হৰিবংশৰ পাৰিজাত-হৰণ নৰকাসুৰ বধৰ আখ্যানটো ৰচনা কৰোঁতে তেওঁ মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ পাৰিজাত হৰণ নাটৰদ্বাৰা সামান্যভাৱে প্ৰভাৱান্বিত হৈছে।

কেশৱ কায়স্থ : কেশৱ কায়স্থ আছিল শঙ্কৰদেৱৰ ভায়েক বনগঞগিৰিৰ নাতি। এওঁ ভাগৱতৰ সপ্তম স্কন্ধ (প্ৰহ্লাদ চৰিত্ৰ) আৰু নৱম স্কন্ধ অনুবাদ কৰে। নৱম স্কন্ধত সুকথাৰ আখ্যান, দুৰ্ব্বাসা-অম্বৰীশৰ কথা, ইক্ষাকু বংশৰ কাহিনী, কাৰ্ত্তবীৰ্য্যৰ্জুনৰ কীৰ্ত্তিকলাপ, যম্ভাতি-দেৱযানীৰ আখ্যান আদি ভালেখিনি কথা-কাহিনী পোৱা যায়। কেশৱ কায়স্থ পাণ্ডিত্য আৰু কবিত্ব দুয়োটা গুণৰে অধিকাৰী আছিল। ইয়াৰ বাহিৰেও কেশৱ কায়স্থই অষ্টম স্কন্ধৰ “গ্ৰাহগজেন্দ্ৰৰ উপাখ্যান” ৰচনা কৰাৰ উল্লেখ পোৱা যায়। এওঁ খৃষ্টীয় সপ্তদশ শতিকাৰ মাজ ভাগত উক্ত পুথি কেইখন ৰচনা কৰে।

অন্যান্য অনুবাদকসকল : খৃষ্টীয় ১৬৬৭ অৱ্দত চন্দ্ৰচূড় আদিত্য নামে এজনে **উৎকল-খণ্ড** নামে পুথি ৰচনা কৰে। এই পুথিত জগন্নাথ ক্ষেত্ৰৰ উৎপত্তি আৰু মাহাত্ম্য বৰ্ণনা কৰিছে। চন্দ্ৰচূড় ক’ৰ লোক আছিল জনা নাযায়, কিন্তু তেওঁৰ ভাষাত কিছু বঙলুৱা ঠাট পৰিলক্ষিত হয়। বত্নাকৰ মিশ্ৰই স্কন্ধপুৰাণৰ অন্তৰ্গত ব্ৰহ্মগীতা ৰচনা কৰে। এই গীতাও ব্যক্ত কৰা হৈছে শ্ৰীকৃষ্ণৰ মুখেদি। ব্ৰহ্মই যে একমাত্ৰ সত্য, ব্ৰহ্মৰ বাহিৰে যে জগতত অত্ৰ সত্তা নাই সেই কথাই এই গীতাত প্ৰকাশ কৰিছে। বত্নাকৰ মিশ্ৰৰ আন এখন উল্লেখযোগ্য গ্ৰন্থ হ’ল **গীতা-কীৰ্ত্তন**। কীৰ্ত্তনৰ ৰচনা পদ্ধতিৰ আদৰ্শত এই গীতা ৰচনা কৰে। “কীৰ্ত্তনৰ” অন্তৰ্ভুক্ত “সহস্ৰনাম বৃত্তান্ত” ৰচনা কৰা বত্নাকৰ কন্দলী আৰু বত্নাকৰ মিশ্ৰ একেজনেই নে পৃথক সঠিককৈ কব নোৱাৰি। একেজন হোৱাও অসম্ভৱ নহয়। শঙ্কৰদেৱৰ বৰনাতি পুৰুষোত্তম ঠাকুৰৰ **ন-ঘোষা** নামঘোষাৰ শ্ৰেণীৰ ভক্তিমূলক গ্ৰন্থ।

ৰামায়ণী ৰচনা

সপ্তদশ শতিকাৰ ৰামায়ণ ৰচকসকলৰ ভিতৰত অনন্ত দাস বা হৃদয়ানন্দ কায়স্থৰ **শ্ৰীৰাম কীৰ্ত্তন** বিশেষভাৱে উল্লেখ যোগ্য। মায়ণ্ডৰ কালশিলা গোসাঁইৰ

বংশাৱলীৰপৰা জনা যায় যে অনন্ত বা হৃদয়ানন্দৰ পিতৃৰ নাম য়ুগিৰি।
শ্ৰীৰাম কীৰ্ত্তনত এওঁৰ পৰিচয় এইদৰে পোৱা যায়—

যশ চন্দ্ৰ খাঁ যে ভূঞা আছিলো প্ৰখ্যাত বৰ
সদায়ে ধৰ্ম্মত যাৰ চিন্ত।
তাহান কনিষ্ঠ ভাই স্মকৰি যে গিৰি নামে
খ্যাতি তান পুত্ৰ যত্ৰ হয়।
শঙ্কৰৰ ভাতৃ-পৌত্ৰী নামে বিষ্ণুপ্ৰিয়া শান্তী
বিহাইলন্ত যত্ৰ শুভানয়
তান গৰ্ভে ভৈলো জাত, নুহিকোহো আমি খ্যাত
পৰম নুৰুখ নুচমতি ॥

হৃদয়ানন্দ বা অনন্তই বৰপেটাৰ বাবাদিবৰপৰা উঠি আহি নগাঁও অঞ্চলৰ
আৱণ্টত সত্ৰ পাতি শ্ৰীৰাম-কীৰ্ত্তন আৰু প্ৰেমলতা দুখন পুথি ৰচনা কৰে।
শ্ৰীৰাম-কীৰ্ত্তনৰ ৰচনা শক ১৫৭০, ইং ১৬৫৫ খৃষ্টাব্দ। এই গ্ৰন্থ কলাপচন্দ্ৰ দ্বিজৰ
ৰামায়ণৰ সাৰ স্বৰূপ “ৰামায়ণ চন্দ্ৰিকা” নামৰ পুথিৰ সহায়ত ৰচনা কৰে।
মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ কীৰ্ত্তনৰ প্ৰভাৱ এই শ্ৰীৰাম-কীৰ্ত্তনত যথেষ্ট দেখা যায়।
পুথিৰ এঠাইত এইদৰে আছে—

জয় জয় শ্ৰীমন্ত শঙ্কৰ পূৰ্ণ কাম
কীৰ্ত্তনৰ ছন্দে বিৰচিলা গুণ নাম ॥

...
কীৰ্ত্তনৰ ছন্দে বিৰচিলো পদ সাৰ
শ্ৰীৰাম কীৰ্ত্তন নাম জানিবা ইহাব ॥

অনেক ঠাইত বিশেষকৈ ঘোৰা আৰু প্ৰাৰ্থনাসমূহত শঙ্কৰদেৱৰ কীৰ্ত্তনৰ
হুবহু ৰূপ পোৱা যায়। “প্ৰেমলতা” নামৰ গ্ৰন্থখনৰ সবিশেষ বিৱৰণ পোৱা
নায়।

চৰিত পুথিৰ অভ্যুদয়

অধ্যায়ৰ প্ৰাৰম্ভতে উল্লেখ কৰি অহা হৈছে যে খৃষ্টীয় সপ্তদশ শতিকাৰ
অন্ততম বিশেষত্ব চৰিত পুথিৰ উৎপত্তি আৰু বিকাশ। বৈষ্ণৱ মহাপুৰুষসকলৰ
তিৰোধানৰ পিছত তেওঁলোকৰ কাৰ্য্যাবলী আৰু গুণ-গৰিমা শ্ৰৱণ-কীৰ্ত্তন কৰা
ভক্তসমাজত ধৰ্ম্মানুশীলনৰ অঙ্গ স্বৰূপ হৈ পৰে। ফলত মহাপুৰুষসকলৰ

জীৱনী ৰচনা কৰি ভক্ত সমাজত পাঠ কৰাব প্ৰথা প্ৰৱৰ্ত্তিত হ’ল। এইদৰে
ক্ৰমে মহাপুৰুষ কেইজনৰ চৰিত্ৰৰ উপৰিও পৰৱৰ্ত্তী সন্ত-মহন্ত, প্ৰচাৰক আৰু
সত্ৰস্থাপন কৰ্ত্তাসকলৰো চৰিত আৰু সত্ৰৰ বংশাৱলী ৰচনা হবলৈ ধৰে।

চৰিত পুথি দুই শ্ৰেণীৰ। এক শ্ৰেণীত কেৱল কোনো ব্যক্তি বিশেষৰ
জন্মৰপৰা মৃত্যু পৰ্য্যন্ত সকলো কথা বৰ্ণনা কৰা থাকে। আনশ্ৰেণীত একাধিক
সন্ত-মহন্তৰ কাৰ্য্য আৰু গুণ-গৰিমা পোৱা যায়। সত্ৰীয়া বংশাৱলীও দ্বিতীয়
শ্ৰেণীতে অন্তৰ্ভুক্ত কৰিব পাৰি। এই সত্ৰীয়া বংশাৱলীসমূহত পুৰুষানুক্ৰমে
সত্ৰাধিকাৰসকলৰ চৰিত্ৰ আৰু গুণ-গৰিমা বৰ্ণিত হয়। (বেছিভাগ চৰিত
পুথিয়েই পদ, ছলৰী ছবি আদি ছন্দত ৰচনা কৰা, দুই-চাৰিখন গল্পত ৰচনা
কৰা চৰিত পুথিও পোৱা যায়। গল্পত ৰচনা কৰা চৰিত পুথিসমূহ ভকতীয়া
ঠাচত ৰচনা কৰা, ভাষা অতিশয় মাৰ্জিত আৰু সন্ত-মহন্তই কোৱা কথাৰ আদৰ্শত
ৰচনা কৰা।

চৰিত পুথিসমূহত সন্তসকলৰ আদৰ্শাত্মক ৰূপটোহে পোৱা যায়।
চৰিতকাৰসকল সাধাৰণতে ভক্ত নাইবা শিষ্য আছিল। গতিকে শিষ্য বা ভক্তৰ
দৃষ্টিৰে চাই গুৰুসকলৰ কেৱল আদৰ্শাত্মক ৰূপহে চিত্ৰিত কৰিছে। আজি
কালিৰ জীৱন-চৰিতৰ দৰে নায়কৰ শক্তি আৰু দুৰ্বলতা দুয়োটাৰে ৰূপ দিয়াৰ
প্ৰচেষ্টা দেখা নাযায়। গুৰুসকলৰ মহিমা প্ৰকাশ কৰিবৰ কাৰণে ঠায়ে ঠায়ে
অলৌকিক ঘটনা, ঐশ্বৰিক কাৰ্য্যকলাপো চৰিতত আৰোপ কৰা দেখা যায়।

কিন্তু চৰিত পুথিত গুৰুসকলৰ ধৰ্ম্ম জীৱনৰ সকলোবোৰ খুঁতি-নাতি অনুকূল-
প্ৰতিকূল অৱস্থা, বৈষ্ণৱ অনুষ্ঠানৰ প্ৰসাৰৰ ইতিহাস, সামাজিক অৱস্থা, ৰজা-
সকলৰ প্ৰভাৱ আৰু প্ৰতিক্ৰিয়া, সত্ৰানুষ্ঠানৰ বিকাশ, বিভিন্ন পন্থৰ উৎপত্তি
আৰু বৈষ্ণৱ আচাৰ-নীতিৰ আৰ্হিকে আদি কৰি বহুতো সাংস্কৃতিক ইতিহাসৰ
উপাদান পোৱা যায়। মহাপুৰুষ আৰু গুৰুসকলৰ দৈনন্দিন জীৱনৰ পুছানুপুছ
বিৱৰণ দাঙি ধৰি তেওঁলোকৰ ব্যক্তিত্বৰ স্বৰূপ প্ৰতিফলন কৰাত চৰিত লেখক-
সকলে বিশেষ সফলতা লাভ কৰিছে। তলত চমুকৈ চৰিত লেখকসকলৰ
অৱদান আলোচনা কৰা হ’ল।

✓ **ৰামচৰণ ঠাকুৰ :** ৰামচৰণ ঠাকুৰ মাধৱদেৱৰ ভাগিনীয়েক, হোকোৰা-
কুচীয়া ৰামদাস কাশ্মিৰ পুতেক। ৰামচৰণে সৰুৰে
পৰা মাধৱদেৱৰ লগত থাকি ডাঙৰ-দীঘল হয় আৰু শিক্ষালাভ কৰে। মাধৱ-
দেৱৰ আদেশ অনুক্ৰমেই বিভিন্ন ঠাইত সিঁচৰতি হৈ থকা মহাপুৰুষৰ “কীৰ্ত্তন”ৰ
বিভিন্ন খণ্ড সংগ্ৰহ কৰি একেলগ কৰি থয়। এওঁ মহাপুৰুষৰ সংস্কৃত ভক্তি

বত্নাকৰ গ্ৰন্থখনৰ অসমীয়া পদানুবাদ কৰে। ভক্তি-বত্নাকৰৰ দাৰ্শনিক তত্ত্ববোৰ সফলভাৱে অসমীয়া ৰূপান্তৰ কৰাত এওঁৰ পাণ্ডিত্যৰ চিনাকি পোৱা যায়। এওঁৰেই অসমীয়া চৰিত পুথিৰ প্ৰৱৰ্ত্তক বুলিব পাৰি। এওঁৰ ৰচিত শঙ্কৰ চৰিত খনত বহুতো অলৌকিক কথা থাকিলেও শঙ্কৰদেৱৰ গোটেই জীৱনৰ সকলো কথা বিশদভাৱে পোৱা যায়। অৱশ্যে বৰ্ত্তমান এওঁৰ নামত প্ৰচলিত শঙ্কৰ-চৰিতত ভালেখিনি প্ৰক্ষিপ্ত কথা সোমাই আছে। ইয়াৰ বাহিৰেও কংস বধ নামে অঙ্গীয়া নাট, ভক্তি-বত্ন নামে এখন সৰু ভক্তিবাদৰ পুথি আৰু কিছু গীত বামচৰণ ঠাকুৰে বচনা কৰে।

ভূষণ দ্বিজ : মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱ পাটবাউসীত থাকোঁতে চক্ৰপানি নামে এজন ব্ৰাহ্মণে শৰণ লৈছিল। সেই চক্ৰপানি ব্ৰাহ্মণৰ নাতি হ'ল দ্বিজ ভূষণ। দ্বিজ ভূষণে পুৰুষোত্তম ঠাকুৰৰ মৃত্যুৰ পিছত চতুৰ্ভুজ তামৰঙা বিলৰ পাবত বিষ্ণুপুৰ সত্ৰ স্থাপন কৰাৰ সময়ত শঙ্কৰ চৰিত লিখে। পুৰুষোত্তম ঠাকুৰৰ মৃত্যু হয় খৃষ্টীয় ১৬১৮ অৱ্দত আৰু ১৬৩৫ খৃষ্টাব্দত বিষ্ণুপুৰ সত্ৰ মুছলমানে ধ্বংস কৰে। গতিকে তাৰ অলপ আগতে অৰ্থাৎ খৃষ্টীয় ১৬০০ অৱ্দমানত দ্বিজ ভূষণে “শঙ্কৰ চৰিত” সম্পূৰ্ণ কৰে। দ্বিজ ভূষণে “শঙ্কৰ চৰিত”ৰ উপাদান শঙ্কৰদেৱৰ নাতি ছগৰাকী আৰু সেই সময়ৰ সন্তসকলৰপৰা সংগ্ৰহ কৰিছিল। পুথিখনত অলৌকিক বিৱৰণ নাই, লিখকৰ তথ্যনিষ্ঠাৰ পৰিচয় পোৱা যায়। দ্বিজ ভূষণে অজামিল উপাখ্যান নামে এখন অঙ্গীয়া নাট বচনা কৰে।

দৈত্যাৰি ঠাকুৰ : দৈত্যাৰি ঠাকুৰ বামচৰণ ঠাকুৰৰ পুতেক। এওঁৰ বচনাৰ ভিতৰত উল্লেখ যোগ্য হ'ল শঙ্কৰদেউ

মাধৱদেউ চৰিত্ৰ আৰু নৃসিংহ-যাত্ৰা আৰু স্যমন্ত-হৰণ নামৰ দুখন নাট। দৈত্যাৰিৰ গুৰুচৰিত বা শঙ্কৰদেউ মাধৱদেউৰ চৰিত্ৰ ভূষণ দ্বিজৰ চৰিত্ৰৰ প্ৰায় সমসাময়িক হ'ব। দৈত্যাৰিয়ে মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱতকৈ মাধৱদেৱৰ জীৱনৰ ঘটনা আৰু কাৰ্য্য-কলাপ বহুলাই বৰ্ণনা কৰিছে। নৃসিংহ-যাত্ৰা আৰু স্যমন্ত-হৰণ নাটৰ কলা-কৌশলত নতুনত্ব নাই, কিন্তু গীতবোৰ আকৰ্ষণীয়।

কৃষ্ণ ভাৰতী আৰু কৃষ্ণাচাৰ্য্য : কৃষ্ণ-ভাৰতীয়ে গুৰুত সন্ত-নিৰ্ণয় বুলি এখন বচনা কৰে। এই পুথিত বৈষ্ণৱ প্ৰচাৰকসকলৰ চমু পৰিচয় আছে। ভট্টদেৱৰ নামত ৰচিত “সৎ-সম্প্ৰদায় কথা”ৰ আৰ্হি কৃষ্ণ ভাৰতীৰ সন্ত-নিৰ্ণয় বুলি উল্লেখ আছে। কৃষ্ণাচাৰ্য্য নামৰ আন এজনে সন্ত চৰিত নামৰ পদ পুথিত বৈষ্ণৱ ধৰ্ম্মৰ প্ৰৱৰ্ত্তক-

সকলৰ বিৱৰণ পোৱা যায়। কৃষ্ণাচাৰ্য্য, কৃষ্ণ-ভাৰতী একেজন লোকেই নে, এইবোৰ ছগনামত আন কোনোবাই লেখিছিল প্ৰমাণৰ অভাৱত সঠিকভাৱে ক'ব নোৱাৰি। মুঠতে খৃষ্টীয় সপ্তদশ শতিকাৰ মাজভাগৰ ভিতৰত এইবোৰ ৰচিত হোৱা যেন লাগে। এই কেইখন গ্ৰন্থত ধৰ্ম্মপ্ৰৱৰ্ত্তকসকলৰ জীৱনৰ বিশদ বিৱৰণ পোৱা নাযায়, চমু আভাসহে দিছে।

বামানন্দ দ্বিজ : বামানন্দ দ্বিজ সপ্তদশ শতিকাৰ শেষাৰ্দ্ধৰ মানুহ।

বামানন্দৰ পিতৃ শ্ৰীবাম আতা ভৱানীপুৰীয়া গোপাল আতাৰ শিষ্য আৰু আঁহতগুৰি সত্ৰৰ প্ৰতিষ্ঠাতা। বামানন্দৰ গুৰুচৰিতত মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ জীৱনী আৰু ঘটনাৱলী প্ৰধানকৈ আৰু প্ৰাসংগিকভাৱে মাধৱদেৱৰ জীৱনীও বৰ্ণনা কৰিছে আৰু মহাপুৰুষৰ তিবোধানৰ লগে লগে চৰিত্ৰবোৰ সামৰণি পৰিছে। বামানন্দই শঙ্কৰদেৱৰ চৰিত্ৰৰ উপৰিও ভৱানী-পুৰীয়া গোপাল আতাবোৰ চৰিত্ৰ বচনা কৰি গৈছে। এই দুখন চৰিত পুথিৰ উপৰিও বামানন্দই বৰগীতৰ আৰ্হিত ভালেখিনি গীত বচনা কৰিছিল। (১)

বামৰায় : বামৰায় দ্বিজ দামোদৰদেৱৰ অগ্ৰতম প্ৰধান শিষ্য লোচ সত্ৰৰ প্ৰতিষ্ঠাপক অৰ্জুনদেৱৰ শিষ্য আছিল। বামৰায়ে কোচৰজা চক্ৰ নাৰায়ণৰ ৰাজত্ব কালত (১৬৪০-১৬৬০ খৃঃ) গুৰুলীলা পুথি বচনা কৰে। গুৰুলীলাত দামোদৰদেৱৰ জন্মৰপৰা ভট্টদেৱৰ মৃত্যুলৈকে সকলো বিৱৰণ পোৱা যায়।

ৰমানন্দ : উজনিৰ বৈষ্ণৱ ধৰ্ম্ম সন্টালনিভাৱে প্ৰচাৰ কৰা প্ৰসিদ্ধ বংশী-গোপালদেৱৰ বামানন্দ শিষ্য আছিল। ৰমানন্দই বংশী-গোপালদেৱৰ চৰিত্ৰ বচনা প্ৰসঙ্গত উজনি অসমৰ গোপালদেৱে ধৰ্ম্ম প্ৰচাৰ কৰোঁতে কি অৱস্থা আছিল আৰু আহোম ৰজাবৰা কেনে প্ৰতিকূল আচৰণ পাইছিল সেই সকলোবোৰ লিপিবদ্ধ কৰিছে। ৰমানন্দই খৃষ্টীয় ১৬৫০ মানত এই গ্ৰন্থ বচনা কৰে।

ওপৰত উল্লেখ কৰা চৰিত পুথিসমূহৰ উপৰিও সপ্তদশ শতাব্দীৰ উল্লেখযোগ্য চৰিত পুথি হ'ল—বামকান্তৰ বনমালীদেৱ চৰিত, ভৱানন্দ দ্বিজৰ গোবিন্দ চৰিত, বিদ্যানন্দ ওজাৰ ঠাকুৰ চৰিত।

গীতিকাৰসকল

মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱ আৰু মাধৱদেৱে বচনা কৰি যোৱা বৰগীতৰ আৰ্হিত পৰবৰ্ত্তী বৈষ্ণৱসকলেও বহুতো গীত বচনা কৰি গৈছে। তাৰে কিছুমান গীত

(১) ডঃ বিবিধি কুমাৰ বৰুৱা সম্পাদিত “শ্ৰীবাম আতা আৰু বামানন্দৰ গীত” প্ৰস্তাৱ।

প্ৰকাশ হৈছে, কিছুমান এতিয়াও প্ৰকাশ হোৱা নাই। শঙ্কৰৰ পৰৱৰ্তী এই গীতবোৰক বৰগীতৰ অনুকৰণত বচনা কৰা। বিষয়বস্তু, বৰ্ণনা ভঙ্গী, ভাষা আৰু অনঙ্গৰ প্ৰয়োগত বৰগীতৰ প্ৰভাৱ সুস্পষ্ট। শিশু কৃষ্ণৰ বাল্যলীলা লৈয়ে বেছি ভাগ গীত ৰচিত হৈছে। দুই এটা গীততহে ৰাম-সীতা বা অন্ন প্ৰসঙ্গ পোৱা যায়। ব্ৰজাৱলী ভাষাৰ প্ৰয়োগো লক্ষ্যণীয়। বচনাভঙ্গী অনুকৰণ-প্ৰধান হলেও গীতবচকসকলৰ ভক্তিভাৱৰ আন্তৰিকতা উপলব্ধি কৰা যায়। এই গীতবোৰত এটা বিশেষ লক্ষ্যণীয় পৰিৱৰ্তন হ'ল বাধা চৰিত্ৰৰ গীতত অনুপ্ৰৱেশ। শঙ্কৰদেৱৰ গীততকৈ মাধৱদেৱৰ বৰগীতসমূহৰ প্ৰভাৱ অধিক দেখা যায়।

খৃষ্টীয় সপ্তদশ শতিকাৰ উল্লেখযোগ্য গীতবচকসকল হ'ল ৰামচৰণ ঠাকুৰ, দৈত্যাৰি ঠাকুৰ, গোপাল আতা আঁহতগুৰিৰ শ্ৰীৰাম আতা আৰু ৰামানন্দ বিজ, দিহিঙৰ বৰযজুৰ্মণি, মগ্গামৰীয়া অনিৰুদ্ধ, পুৰুষোত্তম ঠাকুৰ আদি। ভৱানী-পুৰীয়া গোপাল আতাই প্ৰৱৰ্তন কৰা কাল-সংহতিৰ অন্তৰ্ভুক্ত সত্ৰৰ গোসাঁই-সকলৰ অৱদান এই ক্ষেত্ৰত লেখত লবলগীয়া।

১ ব্যবহাৰিক সাহিত্য

ধৰ্মমূলক বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ লগে লগে ব্যৱহাৰিক সাহিত্যৰ চৰ্চ্চা আৰু বচনা নোহোৱাকৈ নাছিল। কিন্তু ধৰ্মসাহিত্যৰ তুলনাত এই শ্ৰেণীৰ সাহিত্যৰ সংখ্যা সামান্য। বকুল কায়স্থই কিতাবত মঞ্জুৰী নামে গণিতৰ এখন পুথি খৃষ্টীয় ষোড়শ শতাব্দীত ৰচনা কৰে। চুড়ামণি উপাধিযুক্ত এজনে জ্যোতিষ চুড়ামণি নামে জ্যোতিষৰ পুথি অসমীয়া পদত ৰচনা কৰে। এওঁ বকুল কায়স্থতকৈ অলপ পিছৰ লেখক, এওঁৰ পুথিত বকুল কায়স্থৰ উল্লেখ আছে, কৰিবৰ্ত্ত দ্বিজ নামৰ আন এজনে গণিতৰ প্ৰসিদ্ধ পুথি লীলাৱতী অসমীয়াতলৈ অনুবাদ কৰে।

১ বুৰঞ্জী-সাহিত্যৰ উদ্ভৱ

ওপৰোক্ত গ্ৰন্থৰ বাহিৰেও দুই এখন বুৰঞ্জী পুথিও লেখাৰ অনুমান কৰিব পাৰি। সম্ভৱতঃ ৮হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে প্ৰকাশকৰা পুৰণি অসম বুৰঞ্জী সপ্তদশ শতিকাৰ দশকৰ বচনা। অৱশ্যে বুৰঞ্জী সাহিত্যলৈ অসমীয়া ৰূপত সন্মালনিকৈ দেখা দিবলৈ ধৰে অষ্টাদশ শতিকাৰ প্ৰাৰম্ভৰপৰাহে। আহোম-সকলে অসমীয়া ভাষাক মাতৃভাষাৰূপে গ্ৰহণ কৰাৰ আগতে আহোম ভাষাত বুৰঞ্জী ৰচনা কৰিছিল। ক্ৰমে যেতিয়া কথ্যভাষা ৰূপে আহোম ভাষাৰ প্ৰয়োগ কমি আহিল আৰু ৰাজদৰবাৰত আহোম ভাষাৰ ঠাই ললে অসমীয়াই, তেতিয়া আহোম ভাষাত ৰচনা নকৰি বুৰঞ্জী অসমীয়া ভাষাত ৰচিত হবলৈ ধৰে।

আহোমবিলাক ইতিহাসপ্ৰিয় আছিল আৰু ৰাজকোঁৱৰ আৰু ডা-ডাঙৰীয়াৰ ন'বাবোৰৰ কাৰণে বুৰঞ্জীজ্ঞান শিক্ষাৰ বিশেষ প্ৰয়োজনীয় অঙ্গ বুলি বিবেচিত হৈছিল। বুৰঞ্জী শব্দটো আহোম শব্দ, ইয়াৰ অৰ্থ হ'ল—মুখৰ জ্ঞানৰ ভঁৰাল। ৰাজভঁৰালত বুৰঞ্জীৰ সকলো আহিলা আৰু সমল যত্নসহকাৰে ৰক্ষা কৰাৰ দিহা কৰা হৈছিল। ৰজাঘৰীয়া ওখ বিষয়াই ৰচনা কৰা কেবাখনো বুৰঞ্জী পোৱা গৈছে। আহোমবিলাকৰদ্বাৰা প্ৰবৰ্ত্তিত বুৰঞ্জী সাহিত্যলৈ লক্ষ্য কৰিয়েই প্ৰসিদ্ধ ভাষাতত্ত্ববিদ চাৰ ঐয়াৰ্চন চাহাবে লেখি গৈছে :—The Assamese are justly proud of their national literature. In no department have they been more successful than in a branch of study in which India as a rule is curiously deficient. The historical works or Buranjis are numerous and voluminous. A knowledge of the Buranjis was an indispensable qualification to an Assamese gentleman.

(*Linguistic Survey of India*).

যদিও অসমীয়া বুৰঞ্জী সাহিত্যই অষ্টাদশ শতিকাতহে প্ৰতিপত্তি লাভ কৰিলে তথাপি দুই-চাৰিখন বুৰঞ্জী সপ্তদশ শতিকাতে লেখা হৈছিল। ৰাজ-মহী আতন বুঢ়াগোহাঞি যুগুত কৰা বাঁহগড়ীয়া বুৰঞ্জী, স্বৰ্গদেউ গদাধৰ সিংহৰ ৰাজত্বলৈকেহে বৰ্ণনা থকা পুৰণি অসম বুৰঞ্জী, স্কুমাৰ মহন্তৰ ঘৰৰ পৰা উদ্ধাৰ কৰা আৰু ডঃ হৰ্যাকুমাৰ ভূঞাই সম্পাদনা কৰা অসম বুৰঞ্জী সপ্তদশ শতিকাত ৰচিত হৈছিল। ডঃ হৰ্যাকুমাৰ ভূঞাৰ সম্পাদনাত বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ববিভাগৰপৰা আৰু ভালেখিনি বুৰঞ্জী প্ৰকাশ হৈছে। সেই সম্বন্ধে পৰৱৰ্তী অধ্যায়ত আলোচনা কৰা হব।

নৱম অধ্যায়ৰ গ্ৰন্থপঞ্জী

- ১। শ্ৰীভিষেক্ষৰ নেওগ : অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত ভূমুকি, ১৮৬৩
- ২। ৮হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী (সম্পাদিত) : কথা-গীতা
- ৩। ডঃ বিৰিকিকুমাৰ বৰুৱা : অসমীয়া কথা সাহিত্য, ১৮৭২ শক
- ৪। ডঃ বাণীকান্ত কাকতি (সম্পাদিত) : Aspects of Early Assamese Lit. 1953
- ৫। ডঃ মহেশ্বৰ নেওগ (সম্পাদিত) : বংশীগোপালদেৱৰ চৰিত
- ৬। ৮কামেশ্বৰ চক্ৰৱৰ্তী (প্ৰকাশিত) : শ্ৰীৰামকীৰ্ত্তন,
- ৭। ৮কালিৰাম মেধি : অক্ষাৱলী, ১৯৪৯
- ৮। ৮হৰিনাবায়ণ দত্তবৰুৱা (সম্পাদিত) : অসমীয়া মহাভাৰত, ১৯৫৫
- ৯। ৮হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী (সম্পাদিত) : অসমীয়া সাহিত্যৰ চানেকি Vol II, Parts II, III.
- ১০। ডঃ বিৰিকিকুমাৰ বৰুৱা : Assamese Literature (P. E. N.) 1940
- ১১। ডঃ হৰ্যাকুমাৰ ভূঞা : Studies in the Literatures of Assam 1956

দশম অধ্যায় আহোম যুগৰ সাহিত্য

(খৃঃ ১৭০০—১৮২৬)

(অষ্টাদশ শতিকাৰ প্ৰাবল্যৰপৰা উনবিংশ শতিকাৰ চতুৰ্থ দশকলৈ)

পৰিচয় : খৃষ্টীয় অষ্টাদশ শতিকা আৰম্ভ হোৱাৰ লগে লগে অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিহাসৰো কিছু বং বদল হয়। বৈষ্ণৱ যুগৰ ধৰ্মীয় সাহিত্যৰ ধাৰাটো অব্যাহত থাকে যদিও কিছু পৰিৱৰ্তন নোহোৱাকৈ থকা নাছিল। ভাগৱত, বামাংগ আৰু মহাভাৰতৰ আখ্যানৰ অনুবাদ, চৰিত পুথি, অক্ষীয়া নাট আৰু গীতৰ ৰচনাৰ পৰম্পৰা এই যুগতো অব্যাহত থাকে। এনে ধৰণৰ ভক্তি ধৰ্মৰ প্ৰাধান্য দেখুৱাই ৰচনা কৰা গ্ৰন্থসমূহৰ সৃষ্টি হৈছিল সত্ৰ সমাজত। একে সময়তেই আহোম ৰজা আৰু ডা-ডাঙৰীয়াসকলৰ অনুপ্ৰেৰণা আৰু সাহায্য লাভ কৰি আন কেবাবিধো সাহিত্যই ঠন ধৰি উঠে। এই কেই শ্ৰেণীৰ সাহিত্য হ'ল—(১) আদি ৰসায়নক পৌৰাণিক অনুবাদ, (২) শাক্ত সাহিত্য, (৩) বুৰঞ্জী সাহিত্য, (৪) ব্যৱহাৰিক সাহিত্য।

আহোম ৰজা জয়ধ্বজ সিংহই পোন প্ৰথমে হিন্দু ধৰ্ম গ্ৰহণ কৰি ব্ৰাহ্মণ, পণ্ডিতসকলক উৎসাহ দান কৰে। তেওঁৰ আগতে বামুনীকোঁৱৰ আৰু বুঢ়া ৰজা প্ৰতাপ সিংহৰ ওপৰত হিন্দু প্ৰভাৱ পৰিছিল যদিও তেওঁলোক আনুষ্ঠানিক ভাৱে হিন্দু ধৰ্ম গ্ৰহণ কৰা নাছিল। গতিকে তেওঁলোকে হিন্দু সাহিত্যৰ সৃষ্টিত বিশেষ উৎসাহ প্ৰদৰ্শন কৰাও নাছিল। পোন প্ৰথম জয়ধ্বজ সিংহই আনুষ্ঠানিকভাৱে হিন্দু ধৰ্ম গ্ৰহণ কৰে, তেওঁ নিজে দুই এটা গীতো ৰচনা কৰিছিল। গদাধৰ সিংহৰ বাদে জয়ধ্বজ সিংহৰ পাছৰ ৰজাসকলৰ দিনত কৰি সাহিত্যিকে অনুপ্ৰেৰণা কিমানদূৰ লাভ কৰিছিল জনা নাযায়। কিন্তু বৈষ্ণৱ সন্ত-মহন্তসকলে আৰু সত্ৰ-সমাজে মাটি-বৃদ্ধি আদি লাভ কৰি ধৰ্ম আৰু সাহিত্য চৰ্চ্চাৰ যে অমূলক পৰিৱেশ লাভ কৰিছিল সেই বিষয়ে সন্দেহ নাই। তথাপি এই কথা স্বীকাৰ কৰিবই লাগিব যে স্বৰ্গদেউ ৰুদ্ৰসিংহ ৰাজপাটত বুঠালৈকে বুৰঞ্জীৰ বাহিৰে অৱ সাহিত্য সৃষ্টিত আহোম ৰাজকীয় পৃষ্ঠপোষকতাৰ পোন-পটীয়া প্ৰভাৱ অতি নগণ্য।

স্বৰ্গদেউ ৰুদ্ৰসিংহ বিজ্ঞানুবাগী, বিলাসী, বসিক আৰু ক্ষমতাশালী ৰজা আছিল। তেওঁ গুণী-গায়নসকলক সমাদৰ কৰিছিল। তেওঁ বিলাসী মাজ-

পাৰ প্ৰৱৰ্তন কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল, বঙ্গদেশৰপৰা কীৰ্তনীয়া দল আনি সংকীৰ্তন কৰাইছিল, ৰাজভৱনত সাড়ম্বৰে দুৰ্গোৎসৱ পালন কৰিছিল। আনুষ্ঠানিকভাৱে শাক্ত-গুৰুত শৰণ লোৱা নাছিল যদিও তেওঁ শাক্ত ধৰ্মত আস্থাশীল আৰু সেই ধৰ্মৰ অনুগামী আছিল। তেওঁৰ পুতেক কেইজনো শাক্ত আছিল আৰু একাদিক্ৰমে আহোম ৰাজপাটত উঠিছিল। গতিকে তেওঁ-লোকৰ অনুপ্ৰেৰণাত শাক্ত সাহিত্য গঢ়ি উঠে। ৰুদ্ৰসিংহৰ দৰে শিৱসিংহও বসিক আৰু বিলাসপ্ৰিয় আছিল। ৰাজভৱনৰ বিলাসী জীৱনৰ লগত খাপ খোৱা শৃঙ্গাৰ ৰসায়নক আৰু কামোদ্ভাদক বৰ্ণনা থকা গ্ৰন্থ ৰচনা কৰিবলৈ কবি-সাহিত্যিকসকলে তেওঁলোকৰপৰা উৎসাহ আৰু সহায় পাইছিল। প্ৰত্যক্ষ ৰাজকীয় পৃষ্ঠপোষকতাত ৰচিত হোৱা কাব্য বা পৌৰাণিক অনুবাদ-সমূহৰ স্তৰটো হ'ল শৃঙ্গাৰ ৰসায়নক। বৈষ্ণৱ কাব্যৰ সংঘম আৰু ইন্দ্ৰিয়বিমুখতাৰ এই ৰচনাসমূহত নাই। ভক্তিভাৱৰ প্ৰাবল্যও লক্ষ্য কৰা নাযায়। শকুন্তলা কাব্য, শঙ্খচূড় বধ, ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত পুৰাণ আৰু গীত গোবিন্দৰ অনুবাদ আদিয়েই শৃঙ্গাৰ ৰসৰ প্ৰতি ৰাজানুগ্ৰহ লাভ কৰা কবিসকলৰ ধাউতিৰ ইঙ্গিত দিয়ে।

শৃঙ্গাৰ ৰসায়নক সাহিত্যৰ উপৰিও ব্যৱহাৰিক বিজ্ঞানৰ পুথি ৰাজকীয় সাহায্যত অধিক পৰিমাণে ৰচিত হবলৈ ধৰে। জ্যোতিষ, চিকিৎসা আৰু নীতিবিষয়ক পুথি ৰচিত হৈছিল ৰাজঘৰীয়া প্ৰচেষ্টাত। সপ্তদশ শতাব্দীতেই বুৰঞ্জী সাহিত্যৰ উদ্ভৱ হলেও অষ্টাদশ শতিকাৰপৰাহে ব্যাপকভাৱে অসমীয়া ভাষাত বুৰঞ্জী লেখা হয়। ত্ৰিপুৰা, কছাৰী, জয়ন্তীয়া আনকি মোগল ৰাজত্বৰ বুৰঞ্জীও প্ৰণয়ন হয়। ৰাজনৈতিক প্ৰয়োজনৰ কাৰণেই হয়তো ওচৰচুবুৰীয়া ৰাজ্যবোৰৰ বুৰঞ্জী লিপিবদ্ধ কৰিব লগা হৈছিল। অষ্টাদশ শতিকাৰ সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীৰ আন এটা মন কৰিবলগীয়া কথা হ'ল যে এই যুগতেই গোড়ীয়া বৈষ্ণৱ সাহিত্য আৰু প্ৰাচীন হিন্দী সাহিত্যৰ দুই এখন পুথিয়ে অসমীয়া কবিক প্ৰভাৱান্বিত কৰা দেখা যায়। তুলসীদাসী বামাংগৰ অংশ বিশেষৰ অসমীয়া অনুবাদ, মৃগাবতী চৰিত, আৰু মধুমালতী কাহিনীৰ অসমীয়া ৰূপান্তৰ এই যুগতেই হয়। তেনেকৈ “ভক্তি প্ৰেমাবলী” আদি গ্ৰন্থত গোড়ীয়া ভক্তিমাৰ্গৰ প্ৰভাৱে গোপীধৰা আদি গুপ্ত প্ৰথাৰ প্ৰচলনে আৰু ৰাধা চৰিত্ৰৰ প্ৰৱেশ মাভে বঙ্গদেশীয় প্ৰভাৱৰ ইঙ্গিত দিয়ে।

ৰাজকীয় পৃষ্ঠপোষকতাৰপৰা মুক্ত গাঁৱৰ নাইবা কোনো সত্ৰৰ নিভৃত কোণত বহি একশ্ৰেণীৰ ভক্ত আৰু বিজ্ঞানুবাগীয়ে আগবপৰা প্ৰৱাহিত হৈ অহা ঐকান্তিক ধৰ্মভাৱৰ সাহিত্যৰ সৃষ্টিটো অব্যাহত ৰাখিছিল।

আহোম বজা ৰুদ্ৰসিংহ-শিৱসিংহৰ ৰাজত্বকালটো অসমৰ উন্নতিৰ যুগ। মোগলক অসমৰপৰা একেবাৰে খেদি দি, কছাৰী আৰু জয়ন্তীয়া বজাক বশ কৰি প্ৰায় সমস্ত অসম আহোমৰ অধীনলৈ আনে আৰু ফলত অসমৰ সংহতি আৰু ঐক্য স্থাপনত সুবিধা হয়। ৰাজনৈতিক অভ্যুত্থানৰ লগত সাংস্কৃতিক অভ্যুত্থানো হোৱা দেখা যায়। ইংলণ্ডৰ ৰাণী প্ৰথম এলিজাবেথ আৰু ফ্ৰান্সৰ চতুৰ্দশ নুই, ভাৰতৰ দ্বিতীয় চন্দ্ৰগুপ্তৰ কাললৈ দৃষ্টি কৰিলেই ইয়াৰ প্ৰমাণ পোৱা যায়। ৰুদ্ৰসিংহ, শিৱসিংহৰ দিনতে চিত্ৰাঙ্কণ বিজ্ঞাৰ যথেষ্ট প্ৰসাৰ হয়। ৰাজকীয় অনুপ্ৰেৰণাত ৰচিত পুথিসমূহ প্ৰায়ে চিত্ৰিত কৰা হৈছিল। ধৰ্মপুৰাণ, গীতগোৱিন্দ, শঙ্খচূড় বধ, আনন্দলহৰী, হস্তীবিজ্ঞানৰ আদি গ্ৰন্থৰ চিত্ৰসমূহ অসমীয়া চিত্ৰাঙ্কণৰ অপূৰ্ণ নিদৰ্শন।

আহোমসকলৰ দিনতে বিহু জাতীয় উৎসৱ ৰূপে পৰিণত হয় বুলিব লাগে। এই বিহু উৎসৱৰ জনপ্ৰিয়তাৰ লগে লগে বিহুগীত, বনগীত, আদিৰ ৰচনা বাঢ়িবলৈ ধৰে। আহোম-মোগলৰ সংঘৰ্ষৰ অন্তিম ফলৰ ভিতৰত অসমত মুছলমানৰ বসতিও এটা। এই মুছলমানসকলে অসমত নিগাজীভাৱে বসতি কৰিবলৈ লোৱা ফলত “জিকিৰ” “জাবি” আদি গীতৰ সৃষ্টি হয়। অসমীয়া সাহিত্যত এই গীতবোৰে এটি নতুন বং সানে।

আহোম যুগৰ বেছিভাগ পুথিতে ৰাজ-প্ৰশস্তিয়ে সীমা চেৰাই গৈছে। কবিসকলে আত্মপ্ৰেৰণাতকৈ ৰজা-ৰাণীক সন্তুষ্ট কৰিবলৈ আৰু তেওঁলোকৰ মন যোগাই সাহিত্য ৰচনা কৰিবলৈ যোৱাৰ কাৰণে মহাপুৰুষসকলৰ ৰচনাত যি আন্তৰিকতা আৰু অনুভূতিৰ গভীৰতা উপলব্ধি কৰা যায়, সেইটো নোহোৱা হ’ল। ৬ পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে এই কাৰণেই মন্তব্য কৰি কৈছে যে এই সময়ত অসমীয়া সাহিত্যই প্ৰসাৰতা লাভ কৰিছিল যদিও গভীৰতা হেৰুৱালে। গীত-নাট অনুকৰণ প্ৰধান হ’ল, কাব্যয়ো গতানুগতিক ৰূপ লাভ কৰিলে। মহাপুৰুষ মাধৱদেৱ বা শঙ্কৰদেৱে বৰ্ণনীয় বিষয়বস্তুৰ লগত যেনেকৈ আত্মবিলোপ কৰি দিছিল, এই যুগৰ কবি সাহিত্যিকসকলে সেইদৰে আত্মনিমজ্জন কৰিব পৰা নাই, প্ৰকাশভঙ্গীয়ে কৃত্ৰিম সাজসজ্জালৈ আত্মপ্ৰকাশ কৰিছে।

মধ্যযুগ সামন্তবাদৰ যুগ। জনসাধাৰণ বা কাড়ী-পাইকৰ সামাজিক স্থান তলত আছিল। গতিকে সাহিত্যত সাধাৰণ জনতাৰ জীৱনৰ ৰূপ প্ৰতিফলিত নহৈছিল। কিন্তু যিহেতুকে বেছিভাগ কবি-সাহিত্যিকেই সাধাৰণ জনতাৰ

মাজৰপৰাই ৰাজদৰবাৰলৈ আহিছিল, সেইকাৰণে তেওঁলোকৰ ৰজা-ৰাণী বা দেৱ-দেৱীৰ গুণানুকীৰ্ত্তনৰ বা কাৰ্য্যকলাপৰ মাজতো জনসাধাৰণৰ জীৱন-যাত্ৰাই ভুমুকি মাৰিছিল। অৱশ্যে এনে ভুমুকি মৰা চিত্ৰবোৰ গাঁথি গাঁথি অসমীয়া সামাজিক জীৱনৰ কিছু আভাস পাব পাৰে।

ৰামায়ণী সাহিত্য

ৰঘুনাথ মহন্ত : অসমীয়া ৰামায়ণী সাহিত্যৰ সৃষ্টিত ৰঘুনাথ মহন্তৰ অৱদান

বিশেষভাৱে লেখত লবলগীয়া। তেওঁ যি কেইখন গ্ৰন্থ ৰচনা কৰি গৈছে সকলোখিনিয়েই ৰামায়ণ সম্পৰ্কীয়। কথা-ৰামায়ণ, অদ্ভুত-ৰামায়ণ আৰু শত্ৰুঞ্জয়—এই তিনিখন পুথি বৰ্ত্তমানে পোৱা গৈছে।

ৰঘুনাথ মহন্তৰ পিতৃৰ নাম কৃষ্ণনাথ আৰু ককাক হৰেকৃষ্ণ দৈয়াং এলেঙী সত্ৰৰ প্ৰতিষ্ঠাতা। ৰঘুনাথৰপৰা ষষ্ঠজন উপৰি পুৰুষ সতানন্দই তীৰ্থলৈ যাওঁতে মহাপুৰুষক পাই শৰণ লৈছিল আৰু মহাপুৰুষে এওঁৰ পুতেক চাৰিজনৰ নামৰ লগত কৃষ্ণ শব্দটো জড়িত হৈ থকা বুলি জানি “বৰভকত” উপাধি দিছিল। ৰঘুনাথ সংস্কৃতজ্ঞ পণ্ডিত আছিল যেন অনুমান হয়। বিশেষকৈ বেদান্ত আৰু ত্ৰায় দৰ্শনৰ লগত তেওঁৰ পৰিচয় থকাৰ প্ৰমাণ তেওঁৰ লেখনীয়ে দিয়ে। ৰঘুনাথ খৃষ্টীয় অষ্টাদশ শতিকাৰ আদিভাগত জন্ম লাভ কৰি সেই শতাব্দীৰ প্ৰায় শেষলৈকে জীৱিত আছিল। (১)

“শত্ৰুঞ্জয়” নামৰ কাব্যখনেই ৰঘুনাথৰ প্ৰথম ৰচনা যেন অনুমান হয়। এইখন কাব্য ১৬৫৮ শকত (ইং ১৭৩৬ খৃষ্টাব্দত) সমাপ্ত হয়। শত্ৰুঞ্জয় প্ৰধানকৈ বানৰৰাজ বালীৰ বীৰত্ব আৰু দিগ্বিজয়ৰ প্ৰসঙ্গত কৰিয়ে প্ৰাগ্জ্যোতিষাধিপতি নবকান্নদেৱে বালীৰ সহযোগী ৰূপে চিত্ৰিত কৰিছে। শত্ৰুঞ্জয় কাব্যৰ বিষয়বস্তু বাল্মীকি ৰামায়ণৰ নহয়, বোধকৰো বাল্মীকিৰ নামতে প্ৰচলিত কোনো উপ-ৰামায়ণৰপৰা সংগ্ৰহ কৰা। কৰিয়ে এঠাইত কৈছে যে ৰস সৃষ্টিৰ কাৰণে তেওঁ বিভিন্ন শাস্ত্ৰৰপৰা উপাদান সংগ্ৰহ কৰিছিল।

“শত্ৰুঞ্জয়” কাব্যৰ পাছতে “অদ্ভুত-ৰামায়ণ” ৰচনা কৰে। ৰঘুনাথৰ অদ্ভুত-ৰামায়ণৰ বৰ্ণনাৰ লগত সংস্কৃত অদ্ভুত-ৰামায়ণৰ বিশেষ সাদৃশ্য দেখা নাযায়। সংস্কৃত অদ্ভুত-ৰামায়ণত সীতাই শতস্কন্ধ বাৰণ বধ কৰাৰ কাহিনী আছে। কিন্তু

(১) শ্ৰীমন্তে ৰঘুনাথ শৰ্মাবদ্বাৰা সম্পাদিত “কথা-ৰামায়ণ”ৰ পাতনি চাওক।

অসমীয়া অদ্ভুত-বামায়ণত সীতাই পাতাল প্ৰৱেশ কৰাৰ পিছত পুতেক দুজনৰ বিচ্ছেদত থাকিব নোৱাৰি বাসুকী নাগক পঠাই লব-কুশক কেনেকৈ পাতাললৈ হৰণ কৰি নিয়ালে আৰু হনুমন্তই বোণবলৰ সহায়ত কেনেকৈ তেওঁলোকক পাতাল-পুৰণপৰা উদ্ধাৰ কৰি আনিলে এইবোৰৰ অদ্ভুত আৰু বিস্ময়াৰহ বিৱৰণ পোৱা যায়। বিষয়বস্তু কৰিয়ে ক'বপৰা সংগ্ৰহ কৰিছিল জনা নাযায়, কিন্তু আখ্যানটো মাৰ্কণ্ডেয় ঋষিয়ে যুধিষ্ঠিৰৰ আগত বৰ্ণনা কৰিছে। মহাভাৰতৰ বনপৰ্বত জয়দ্রথে দ্ৰৌপদীক হৰণ কৰি নিয়াৰ পিছত মাৰ্কণ্ডেয় ঋষিয়ে যুধিষ্ঠিৰক সাস্থনা দিবলৈ বামায়ণৰ কাহিনী কৈছিল। কিন্তু মহাভাৰতত বামায়ণৰ মূল ঘটনাটোহে চমুকৈ আছে, সীতাৰ পাতাল প্ৰৱেশৰ পিছৰ একো কথা উল্লেখ নাই।

বয়ুনাথৰ শেষ বয়সৰ বচনা “কথা-বামায়ণ”। এইখনেই বয়ুনাথৰ শ্ৰেষ্ঠ গ্ৰন্থ। বামায়ণখন অসম্পূৰ্ণ, কেৱল প্ৰথম ৪টা কাণ্ডহে আছে। অসম্পূৰ্ণ হলেও বৰ্ণনাৰ সংযম আৰু গাভীৰ্য্যই, ভক্তিভাৱৰ গাঢ়তাই আৰু সবস গগ্ৰভঙ্গীয়ে এই গ্ৰন্থক অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিহাসত এক বিশেষ স্থান দিছে। গগ্ৰত বচিত বামায়ণ হিচাপে কেৱল অসমীয়া সাহিত্যতে নহয় সমস্ত উত্তৰ ভাৰতীয় সাহিত্যতে কথা-বামায়ণৰ স্থান আছে।

“কথা-বামায়ণ”ৰ আধাৰ গ্ৰন্থ হ'ল মাধৱ কন্দলীৰ বামায়ণ। মাধৱ কন্দলীৰ বৰ্ণনাৰে বহুত ক্ষেত্ৰত বয়ুনাথে কেৱল গচ্ছকপ দিছে। মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ “বাম-বিজয়” নাটবো অংশ বিশেষত প্ৰভাৱ পৰিছে। কথা-বামায়ণৰ প্ৰথম তিনিটা কাণ্ডৰ ভাষাত ব্ৰজাৱলী শব্দকপ আৰু ক্ৰিয়াকপৰ সঘন প্ৰয়োগ ঘটিছে। গগ্ৰৰ ঠাচ ভট্টদেৱৰ গগ্ৰঠাচৰ অনুকপ, কিন্তু ভট্টদেৱতকৈ কিছু সৰল। তলৰ নিদৰ্শনটোৱে বয়ুনাথৰ ভাষাৰ কিছু আভাৱ দিব।

“জনকনন্দিনী স্বামী আসিবাৰ দেখি আগবাঢ়ি স্বামীক নমিলা। শ্ৰীৰামৰ ভাৱ দেখি বুলিলা—হে প্ৰাণনাথ কেনে তোমাৰ মুখপঙ্কজ স্নান ভৈল, বাজচিহ্ন কেনে নাহি? শ্ৰীৰামে বোলন্ত—হে প্ৰিয়ে, হামাৰ বাজ্যপদ গুচি বনপদ ভৈল। চতুৰ্দশ বৰ্ষ বনবাস কৰিতে হামু আজু যাত্ৰা কৰবো, এখানে ভৰত বাজা হৈব। এহিতো কাৰ্য্যে অনুশোচ কৰো, অযোধ্যাৰ নবনাৰীসৰে মোৰ পদে তাপ লভিব। তুমি হেন প্ৰিয়াক স্মৰবি শৰীৰ এখনো তাপ কৰে। ঈশ্বৰৰ ইচ্ছা বাধিতে নপাৰি।” (অযোধ্যাকাণ্ড)

কিঙ্কিয়া কাণ্ডটো বয়ুনাথৰ নহয়। শিষ্ঠ নামৰ এজনে বচনা কৰা। এই কাণ্ডৰ ভাষাত ব্ৰজাৱলী মিশ্ৰণ নাই। কথা-বামায়ণ বচনা শক ১৭০৩ (ইং ১৭৮১)। শঙ্কৰজয়ৰ লগত কথা-বামায়ণৰ বচনা সময়ৰ ব্যৱধান ৫৫ বছৰৰ।

আন বামায়ণী সাহিত্য : বয়ুনাথৰ পিছত উল্লেখযোগ্য বামায়ণৰ অনুবাদ বা বামায়ণ সম্পৰ্কীয় গ্ৰন্থ নাই বুলিলেও হয়। মাত্ৰ দুই চাৰিখন লঘু কাব্য বচিত হৈছিল। বাম সবস্বতীৰ ভণিতা থকা (বৈষ্ণৱ যুগৰ বাম সবস্বতীৰ নহয়) “লক্ষণৰ শক্তিশেল” এখন লঘু কাব্য। “বামৰ কাৰ্য্যক লাগি বৈষ্ণে কৰে হেলা”ৰ নিচিনা দুই চাৰিটা পদ বৰ জনপ্ৰিয়। কাব্যখনত হাস্যৰসবো ছিটিকনি আছে। ধনঞ্জয় কৱিৰ “মন্দোদৰীৰ মণিহৰণ”, গঙ্গগতি দাসৰ “সীতাৰ পাতাল প্ৰৱেশ” বা “পাতালী-কাণ্ড”, ভৱদেৱ বিপ্ৰৰ “নাগাক্ষ যুদ্ধ” আদি কাব্য বামায়ণৰ চৰিত্ৰ নাইবা ঘটনাক আলম লৈ বচনা কৰা পুথি।

কোচবেহাৰ বাজকীয় গ্ৰন্থাগাৰত সংৰক্ষিত বামায়ণৰ কেবাটা কাণ্ডও দৰাচলতে অসমীয়া। কৱিসকলৰ বেছিভাগেই কামৰূপী ব্ৰাহ্মণ। বয়ুৰাম দ্বিজ আৰু লক্ষ্মীৰাম দ্বিজৰ বচিত “অযোধ্যাকাণ্ড” শ্ৰীনাথ দ্বিজ, বয়ুনাথ দ্বিজ আৰু দেৱীনন্দনে বচনা কৰা “কিঙ্কিয়াকাণ্ড”, আৰু কদৰাম শৰ্ম্মাৰ “অবণ্যাকাণ্ড” মূলতঃ অসমীয়া বচনা। অৱশ্যে অষ্টাদশ শতিকাত কোচবেহাৰত বচনা কৰাৰ কাৰণে কিছু বঙনুৱা ঠাচ সোমাইছে। বজা হৰেন্দ্ৰনাৰায়ণৰ বাজসভাত কামৰূপী ব্ৰাহ্মণসকলে “দেশী ভাষাত” এই পুথিসমূহ বচনা কৰিছিল। তলত বয়ুৰাম দ্বিজৰ অযোধ্যাকাণ্ডৰ ভণিতাবপৰা কেইশাৰীমান উদ্ধৃত কৰি দিয়া হ'ল।

কামৰূপ বত্ৰপীঠে কমতা ঈশ্বৰ।

শ্ৰীহৰেন্দ্ৰ নাৰায়ণ বাজৰাজেশ্বৰ ॥

তাহাৰ আদেশে আমি স্বদেশী ব্ৰাহ্মণ।

বয়ুৰাম লক্ষ্মীৰাম ভাই দুইজন ॥

বাজ আজ্ঞা ধৰি শিবে কৰি পদ বন্ধ।

বচিলো অযোধ্যাকাণ্ড পয়াৰ প্ৰৱন্ধ ॥

মহাভাৰতীয় সাহিত্য

খৃষ্টীয় ১৬শ—১৭শ শতিকাৰ ভিতৰতে মহাভাৰতৰ প্ৰায়বোৰ পৰ্বৰ ভাঙনি পৰিছে। অষ্টাদশ শতিকাত লক্ষ্মীনাথ দ্বিজৰ শান্তিপৰ্বৰ বাহিৰে উল্লেখযোগ্য মহাভাৰতীয় বচনা নাই বুলিলেও হয়। পৰ্ব হিচাবে অনুবাদ নকৰি

গুটীয়া আখ্যানৰ অসমীয়া ৰূপান্তৰ ছুই চাৰিখন পোৱা যায়। এইখিনিতে আমি মনত ৰাখিব লাগিব যে মূল সংস্কৃত মহাভাৰতৰ একাদিক্ৰমে সকলো পৰ্কৰ সকলো আখ্যান বৈষ্ণৱ যুগতো হোৱা নাছিল। বান্ধু সৰস্বতী আদি বৈষ্ণৱ কবিসকলে পৰ্কসমূহৰ প্ৰধান ঘটনাসমূহেৰে অসমীয়া ৰূপ দি গৈছে, প্ৰধান আখ্যানৰ অন্তৰ্গত উপাখ্যানবোৰৰ বহুতো বাদ পৰিছিল। সংস্কৃত মহাভাৰতখনত বৈষ্ণৱ ভাৱৰ প্ৰাধান্য আছে যদিও, ভাৰতীয় সকলো সম্প্ৰদায়ক, সকলো মতবাদক স্থান দিছে। গতিকে অবৈষ্ণৱ উপাখ্যান আৰু মতবাদ সমূহক অসমীয়া বৈষ্ণৱ কবিসকলে পৰিহাৰ কৰিছিল। অসমীয়া মহাভাৰত পঢ়িলে সংস্কৃত মহাভাৰতৰ সকলো কথা কেই জনা নাযায়। তথাপি জনসাধাৰণৰ কাৰণে যিখিনি প্ৰয়োজন সেইখিনি বৈষ্ণৱ কবিসকলে দিয়াত কাৰ্পণ্য কৰা নাই, আৰু মূলৰপৰা বাদপৰা উপাখ্যানসমূহৰ অভাৱ দূৰ কৰিছে বধকাব্যবোৰে।

আমি আগতে উল্লেখ কৰি আহিছো যে বৈষ্ণৱ যুগত মহাভাৰত, বামাংগ আৰু পুৰাণসমূহ অসমীয়া ভাষালৈ অনূদিত হোৱাত যেনেকৈ জনসাধাৰণৰ প্ৰচুৰ উপকাৰ হৈছিল তেনেকৈ সামান্যভাৱে হলেও অপকাৰ নোহোৱাকৈ থকা নাছিল। অসমীয়া পাঠক আৰু লেখকগোষ্ঠীৰ লগত সংস্কৃত মূলবোৰৰ সম্পৰ্ক ক্ৰমে হ্ৰাস হৈ আহিল। গতিকে পূৰ্বৱৰ্তী বৈষ্ণৱ কবিসকলে স্পৰ্শ নকৰা বা পৰিহাৰ কৰা আখ্যান আৰু উপাখ্যানবোৰে অসমীয়া সাহিত্যত প্ৰৱেশ কৰিবলৈ ছনাই সুবিধা নাপালে। আগৰ কবিসকলে ৰূপ দি যোৱা কাহিনী বা ঘটনাসমূহকে আকৌ লেখিবলৈ যোৱা মানেও চৰ্খিত-চৰ্কন হয়। অষ্টাদশ শতিকাত মহাভাৰতৰ কোনো উল্লেখযোগ্য ৰচনা নোহোৱাৰ সৈতে প্ৰধান কাৰণ যেন অনুমান হয়। সত্ৰ আৰু বৈষ্ণৱ সমাজত ভাগৱতৰ অসীম প্ৰতিপত্তি আছিল, মহাভাৰত বা বামাংগৰ ওপৰত বৰ বিশেষ গুৰুত্ব আৰোপ কৰা নাছিল। সত্ৰসমূহেই পুৰণি অসমীয়া সাহিত্য সৃষ্টিৰ সৰু সৰু কেন্দ্ৰ আছিল। কিন্তু সেই কেন্দ্ৰবোৰত মহাভাৰতে গুৰুত্বপূৰ্ণ স্থান নোপোৱাত ভক্তসকলে তাক অনুবাদ কৰিবলৈকে বৰ উৎসাহ নেদেখুৱাইছিল। আহোম ৰাজদৰবাৰী কবিসকলেও শৃঙ্গাবৰসাম্ৰাজ্য বিষয়ৰ প্ৰতিহে আকৃষ্ট হৈছিল। ৰাজদৰবাৰৰ বিলাসী জীৱনৰ লগত মহাভাৰতৰ কথা খাপ নাখায়। যি দুই-চাৰিখন মহাভাৰতীয় গ্ৰন্থ পোৱা যায় সি ব্যক্তিবিশেষৰ গাইগুটীয়া প্ৰচেষ্টাৰ ফল। আহোম যুগৰ মহাভাৰতৰ পৰ্ক বা কাহিনী অৱলম্বন কৰি ৰচনা কৰা কাব্য আৰু কবিসকলৰ পৰিচয় তলত দিয়া হ'ল।

লক্ষ্মীনাথ দ্বিজ : এওঁ অষ্টাদশ শতিকাৰ দ্বিতীয়াৰ্দ্ধৰ কবি। কামৰূপৰ হেলেচা নিবাসী পণ্ডিত সৰ্বানন্দৰ নাতি বুলি আত্মপৰিচয় দিছে। উক্ত সৰ্বানন্দক মহাৰাজ ৰুদ্ৰসিংহই (১৬৯৬—১৭১৪ খৃঃ) পাণ্ডিত্যৰ কাৰণে বিশেষ পুৰস্কৃত কৰিছিল বুলি “শান্তি পৰ্কত” উল্লেখ আছে।

যুধিষ্ঠিৰে কুকৰ্ণেত্ৰৰ যুদ্ধত জ্ঞাতি-গোত্ৰক বধ কৰি ৰাজ্যলাভ কৰি মনত শান্তি নাপাই পিতামহ ভীষ্মৰ ওচৰ চপাত ভীষ্মই শৰশয্যাৰপৰাই যুধিষ্ঠিৰক ৰাজধৰ্ম্মৰ উপদেশ দি অশান্ত মনলৈ শান্তি ঘূৰাই আনে। লক্ষ্মীনাথৰ শান্তি পৰ্কত ৰাজনীতি, ৰজাৰ উৎপত্তি, ৰজাৰ কৰ্ত্তব্য, প্ৰজাপালনৰ বিধান, বৰ্ণাশ্ৰম ধৰ্ম্ম, সাম, দান, ভেদ, দণ্ড আদিৰ প্ৰয়োগ দেখুৱাই নানা সৰু সৰু উপাখ্যানৰ সৃষ্টি হৈছে। কিন্তু মূল শান্তি পৰ্কৰ সকলো বিৱৰণ অসমীয়া অনুবাদত নাই। উদাহৰণ স্বৰূপে মূলৰ বৈষ্ণৱ-পাক্ষৰাত্ৰ সম্প্ৰদায়ৰ উৎপত্তি আৰু বিস্তৃত বিৱৰণ থকা নাৰায়ণীয়-উপাখ্যান অসমীয়া অনুবাদত নাই। লক্ষ্মীনাথৰ ভাষা সৰল আৰু ঘৰুৱা। বিষয়বস্তুৰ প্ৰকৃতিয়ে তেওঁক কবিত্ব প্ৰকাশৰ সুযোগ দিয়া নাই। তলত তেওঁৰ সৰল অথচ তত্ত্বপূৰ্ণ ৰচনাৰ নিদৰ্শন দাঙি ধৰা হ'ল।

যদি নৃপবৰ অতি মৃদুতৰ, হোৱে জানা যুধিষ্ঠিৰ।
সেহিতো পৰম, নৃপতি অধম, কহো শুনা পটন্তৰ ॥
অতি থূলন্তৰ জন্তুতো ডাঙৰ, মহাবলৱন্ত হস্তী।
ক্ষমাৰ কাৰণে, দেখা নবগণে, শিৰত চড়ে সম্প্ৰতি ॥
অতি ক্ষমাৱন্ত ভৈলেনে নৃপতি, ভূত্যে পায় বৰ লাই।
এহি হেতু ৰাজা মৃদু নহৈবেক, ভৈলেনো মিলে অপায় ॥

শুভনাথ দ্বিজ : শ্ৰীভিক্ষেশ্বৰ নেওগৰ মতে মহাৰাজ শিৱসিংহৰ (খৃঃ ১৭১৪—১৭৪৪) আদেশ অনুসৰি ধৰ্ম্ম-সংবাদ নামে এখন [সৰু পুথি ৰচনা কৰে। বিষয়বস্তু গ্ৰহণ কৰিছে মহাভাৰতৰ অশ্বমেধ পৰ্কৰপৰা। “ধৰ্ম্ম-সংবাদ” পুথিখনত যম ৰজাই চণ্ডাল বেষত যুধিষ্ঠিৰক অশ্বমেধ যজ্ঞ প্ৰসঙ্গত ধৰ্ম্ম সম্পৰ্কে প্ৰশ্ন কৰাৰ কথা বৰ্ণোৱা আছে।

স্বৰ্গীয় সোণাবাম চৌধুৰীয়ে শুভনাথ দ্বিজৰ পৃষ্ঠপোষক আহোম ৰজা শিৱসিংহ নহয় বুলি আলোচনা কৰিছে। শুভনাথৰ ভণিতা “শিৱসিংহ ধৰ্ম্ম ৰাজা গুণে নাৰায়ণ। কৰন্ত ভকতি সদা কৃষ্ণৰ চৰণ।” —এই ছটা চৰণ

ভুল কৈ উদ্ধৃত হৈছে। আচলতে হব লাগে এনে— “শিববংশে ধৰ্মৰাজা
হৰে নাৰায়ণ। কবন্ত ভকতি সদা কৃষ্ণৰ চৰণ।” পুথিখনৰ আন এঠাইত
আকৌ স্পষ্টভাৱেই শিববংশী মহাৰাজ নৰনাৰায়ণৰ কথা উল্লেখ কৰিছে আৰু
তেওঁৰ আদেশত “ধৰ্ম-সংবাদ” ৰচনা কৰিছিল। গতিকে নেওগৰ অনুমান ভুল।
শুভনাথ দ্বিজকে এই কাৰণে ষোড়শ শতাব্দীৰ কবি বুলি ধৰাহে যুগুত। (১)

বিদ্যাচন্দ্ৰ কৱিশেখৰ : স্বৰ্গদেউ ৰাজেশ্বৰ সিংহৰ পুতেক চাকসিংহ
আৰু তেওঁৰ পত্নী প্ৰেমদাৰ আজ্ঞা অনুসাবে

খিল হৰিবংশ অনুবাদ কৰে। হৰিবংশক মহাভাৰতৰে ঊনবিংশ পৰ্ব বুলি
ধৰা হয়। এই হৰিবংশত বিষ্ণু-কৃষ্ণৰ লীলা-মাহাত্ম্য বিশেষৰূপে বৰ্ণনা কৰা
হৈছে। অসমীয়া কৱিয়ে গোটেইখন হৰিবংশ অনুবাদ কৰিছিল নে অংশ
বিশেষহে কৰিছিল সঠিকভাৱে জনা নাযায়। বৰ্তমানে বিজ্ঞাচন্দ্ৰবৰাৰা ৰচিত
হৰিবংশৰ অনুবাদ খণ্ডিত ৰূপেহে পোৱা গৈছে। আত্মপৰিচয় প্ৰসঙ্গত কৱিয়ে
এইদৰে কৈছে—

সেই বংশে ৰাজেশ্বৰ সিংহ নৰপতি ।
শান্ত দান্ত শিষ্ট মিষ্ট অতি শুদ্ধমতি ॥
তাহান তনয় চাকসিংহ মহামতি ।
গুণীগণ মধ্যে শ্ৰেষ্ঠ বিপুল শক্তি ॥
তান পত্নী প্ৰেমদা নামত মনোনীতা ।
সৰ্ব গুণৱতী যেন দ্ৰুপদ দুহিতা ॥
তাসম্বাৰ আজ্ঞা মুক্তামালা শিবে ধৰি ।
শ্ৰীকৱিশেখৰ ভট্টাচাৰ্য্য দ্বিজহৰি ॥
ভাষাবন্ধে নিবন্ধিত হৰিবংশ পদ ।
শুনা নিশবদে শুদ্ধ বুদ্ধ সভাসদ ॥

শিষ্ট ভট্টাচাৰ্য্য : শিষ্ট ভট্টাচাৰ্য্যৰ ভাৰাই অষ্টাদশ শতিকাৰ শেষভাগৰ
কবি বুলি বিশ্বাস জন্মায়। শিষ্ট ভট্টাচাৰ্য্যৰ ব্যক্তিগত
জীৱন সম্পৰ্কে বিশেষ একো জনা নাযায়। বৰুনাথ মহন্তৰ “কথা-ৰামায়ণ”ৰ
কিঙ্কিয়া-কাণ্ডত “ইতি শিষ্ট বিৰচিতায়াং কিঙ্কিয়াকাণ্ডকথায়াং” বুলি ভণিতা

(১) “চেতনা”, ৪ষ্ঠ বছৰ, ৮ম সংখ্যা।

পৰিছে। **শিশুপাল-বধ** কাব্য আৰু ‘কথা-ৰামায়ণ’ৰ কিঙ্কিয়া কাণ্ডৰ
লেখক একেজন বুলি সন্দেহ হয়। ঘৰুৱা ৰচনাভঙ্গী দুয়োখন গ্ৰন্থৰে প্ৰধান
বিশেষত্ব।

“শিশুপাল-বধ” কাব্যখন সৰু, বিষয়বস্তু মহাভাৰতৰ সভাপৰ্বৰ। যুধিষ্ঠিৰৰ
ৰাজহুৱা যজ্ঞত শ্ৰীকৃষ্ণক আগ-মাননি দিয়াত ঈৰ্ষা পৰবশ হৈ শিশুপালে কৃষ্ণৰ
বিক্ৰমে যি তিব্ৰকাৰ আৰু বিদ্বেষপূৰ্ণ কথা কবলৈ ধৰি শেষত কৃষ্ণৰ হাতত বধ-
প্ৰাপ্ত হয়, তাৰ এটি ঘৰুৱা, হাস্যোদ্দীপক আৰু গ্ৰাম্য চিত্ৰ পোৱা যায় শিষ্টৰ
শিশুপাল বধত। বিষয়বস্তু মহাভাৰতৰ, কিন্তু বৰ্ণনাসমূহ কৱিৰ নিজস্ব।

“শিশুপাল-বধ”ৰ ভাষা কথিত ভাষাৰ অনুকৰণ, বৈষ্ণৱ-সাহিত্যৰ সাঁচতঢ়া
ভাষা নহয়। কিন্তু বৰ্ণনাভঙ্গী অতি লঘু আৰু গ্ৰাম্যভাৱ যুক্ত হোৱাৰ কাৰণে
কাব্যিক গাভীৰ্য্য আৰু মৰ্যাদাবিহীন হৈছে। এই একে বিষয়বস্তুকে লৈ
মাধৱদেৱে “ৰাজহুৱা কাব্য” ৰচনা কৰিছিল, য’ত কাব্যিক সৌন্দৰ্য্য আৰু
গাভীৰ্য্যৰ সুন্দৰ প্ৰকাশ হৈছে। শিশুপাল বধৰ তলৰ নিদৰ্শন ছোৱাই কাব্যৰ
লঘু আৰু হাস্যোদ্দীপক দিশটোৰ আভাস দিব। শ্ৰীকৃষ্ণই শিশুপালৰ তিব্ৰকাৰৰ
প্ৰত্যুত্তৰ স্বৰূপে এইদৰে কৈছে—

ভোবোলা ছাগলী সিংহক শিয়াবে আপোনাক বৰ মানি ।
ভতুৱা কুকুৰে কামোৰ মাৰয় গৃহস্থ চোৰ নজানি ॥
নৰক দেখিলে শৃগাল পলাই লুকাই বন সোমায় ।
গধূলি-পুৱাসে আটাস পাবয়, মোত পৰ বৰ নাই ॥

মহাভাৰতৰ বিষয়বস্তুকে গাঁৱলীয়া পটভূমিত বৰ্ণনা কৰি জনসাধাৰণক
আকৰ্ষণ কৰিব পৰা গুণ কাব্যখনৰ আছে। কৱিৰ হাস্যৰসিকতাও কাব্যখনত
ফুটি উঠিছে।

পৃথুৰাম দ্বিজ : অষ্টাদশ শতিকাৰ শেষভাগত কলিয়াভোমোৰা
বৰফুকনৰ অনুপ্ৰেৰণাত পৃথুৰাম দ্বিজে মহাভাৰতৰ
মুঘল পৰ্ব বা যজ্ঞবংশৰ ধ্বংস কাহিনী ৰচনা কৰে। কামৰূপৰ ছন্দিয়া জোহ
দমন কৰা কাৰণে স্বৰ্গদেউ কমলেশ্বৰ সিংহই (১৭৯৫—১৮১০ খৃঃ) কলিয়াভোমোৰা
বৰফুকনক “প্ৰতাপবল্লভ” উপাধি দান কৰিছিল। কৱিয়ে আত্মপৰিচয় প্ৰসঙ্গত
প্ৰতাপবল্লভ মন্ত্ৰীৰ কথা আৰু নিজৰ তিনি ভাইৰ উল্লেখ কৰিছে।

জয়যুক্ত প্ৰতাপবল্লভ মন্ত্ৰীবৰ ।
সন্ধিকৈ বংশত জন্ম গুণৰ মন্দিৰ ॥
কৃষ্ণবৰ্ণ কলেবৰ তৰুণীমোহন ।
সকলো সম্পূৰ্ণ অঙ্গ নাহি খতি-খুণ ॥

... ...

এহি মতে মন্ত্ৰীবৰ নহৈব সদায় ।
তাহান কৃপাত আমি থাকি তিনি ভাই ॥
ভাৰতৰ শেষ কথা বচিলো পয়াব ।
দোষ দেখি বুধজনে খেমিবা আমাৰ ॥

বিষ্ণুবাম দ্বিজ : এওঁৰ সময় আৰু জীৱন বৃত্তান্তৰ বিষয়ে একো জানিব পৰা নাই যদিও অষ্টাদশ শতিকাবে কৱি বুলি ভাষা আৰু বচনাভঙ্গীলৈ চাই নিসন্দেহে কব পাৰি। বিষ্ণুবাম দ্বিজৰ দাতা কৰ্ণ নামৰ পদ পুথিত মহাবীৰ কৰ্ণই কৰচ-কুণ্ডল ছদ্মবেশী ইন্দ্ৰক দান কৰাৰ উপৰিও নিজপুত্ৰ বৃষকেতুক বধ কৰিও ব্ৰাহ্মণক প্ৰতিশ্ৰুত দান দিবলৈ কুণ্ঠিত নহৈছিল তাৰ বিৱৰণ পোৱা যায়। পুথিখন আকাৰত সৰু, বচনাভঙ্গী সৰল আৰু সৰস।

সাগৰ খৰি দৈৱজ্ঞ : সাগৰ খৰি দৈৱজ্ঞ দৰং অঞ্চলৰ লেখক আছিল। “খৰি” উপাধিযুক্ত কৱি আৰু পণ্ডিত কেইজন দৈৱজ্ঞ আছিল আৰু মঙ্গলদৈ অঞ্চলৰ লোক। সম্ভৱতঃ দৰঙী বজাই এই উপাধি দান কৰিছিল। এওঁৰ ৰচিত কুৰ্মাৱলী বধ কাব্য বাম সৰস্বতীৰ বধকাব্যসমূহৰ আদৰ্শত ৰচনা কৰা হৈছে। অশ্বমেধ যজ্ঞ কৰিবলৈ লৈ যজ্ঞৰ ঘোঁৰাৰ কাৰণে বজা কুৰ্মাৱলীৰ লগত সংঘৰ্ষ হৈ জুৰ্যোধন আদি কৌৰৱ পক্ষ কেনেকৈ পৰাজিত হয় আৰু অৱশেষত গঙ্গাপুত্ৰ ভীষ্মই কুৰ্মাৱলীক বধ কৰি কৌৰৱপক্ষক কেনেকৈ উদ্ধাৰ কৰে তাৰ বিৱৰণ পোৱা যায়। কাব্যখনত অহিংসা ধৰ্ম্ম আৰু বৈষ্ণৱ মাৰ্গৰ শ্ৰেষ্ঠতা দেখুৱাই অশ্বমেধ যজ্ঞত পশুবধ নকৰি হৰিনাম আৰু দান-দক্ষিণাবদ্ধাৰা যজ্ঞ সমাপন কৰা দেখুৱাইছে। এই আখ্যানৰ চৰিত্ৰসমূহ মহাভাৰতৰ যদিও, বিষয়বস্তু কুমুদ-পুৰাণৰপৰা লোৱা বুলি উল্লেখ কৰিছে। কিন্তু “কুমুদ-পুৰাণ” নামৰ কোনো পুৰাণ আজিলৈকে উদ্ধাৰ হোৱা নাই।

ওপৰত বিভিন্ন মহাভাৰতীয় খণ্ডকাব্যৰ বাহিৰেও ভৱানন্দৰ হৰিবংশ আৰু ভৱানী দাস, গঙ্গাদাস আৰু সুবুদ্ধিৰায়ৰ অশ্বমেধ পৰ্ব, নাৰায়ণ দাসৰ অৰ্জুন সংবাদ, অষ্টাদশ শতিকাবে ৰচনা বুলি ধৰিব পাৰি। ভৱানন্দৰ পিতাকৰ নাম শিৱানন্দ। এওঁৰ “হৰিবংশ” সংস্কৃত হৰিবংশৰ অনুবাদ নহয়। ভৱানন্দৰ “হৰিবংশ” বাধাকৃষ্ণৰ প্ৰণয়লীলাত্মক আদি বসৰ কথাৰে পূৰ্ণ। মূল সংস্কৃত হৰিবংশত বাধাৰ উল্লেখ নাই আৰু বাধাকৃষ্ণৰ প্ৰেমৰ লাহ-বিলাহ মান-অভিমানৰ কথাও নাই। ভৱানন্দৰ এই হৰিবংশখন ঢাকা বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰা ৰঙালী সাহিত্য ৰূপে প্ৰকাশিত হৈছে আৰু শিলচৰৰ জনৈক পণ্ডিতেও এইখন ৰঙালী গ্ৰন্থ বুলিয়েই প্ৰকাশ কৰিছিল। ভৱানন্দৰ ভাষাত বঙলুৱা ঠাচ নোহোৱা নহয়। লিখক সম্ভৱ অসমৰ সীমান্ত অঞ্চলৰ মানুহ আছিল, সেই কাৰণেই অসমীয়া ভাষাৰ ওপৰত সামান্যৰূপে বঙলুৱা বহণ পৰিছে। ভৱানীদাস, সুবুদ্ধিৰায় আৰু গঙ্গাসেনৰ “অশ্বমেধ পৰ্ব” জৈমিনীয় অশ্বমেধ পৰ্বৰ ভাঙনি। পাণ্ডৱৰ অশ্বমেধ যজ্ঞ আৰু অৰ্জুনৰ লগত বক্ৰবাহনৰ যুদ্ধাদিৰ বিৱৰণ এই কাব্যত পোৱা যায়। কৱিৰাজ চক্ৰবৰ্তীৰ শকুন্তলা কাব্য মহাভাৰতৰে আখ্যান যদিও কালিদাসৰ নাটৰ প্ৰভাৱ তাত স্পষ্টভাৱে পৰিছে।

কোচবেহাৰ ৰাজসভাৰ কৱিসকল :

ৰজা হৰেন্দ্ৰনাৰায়ণৰ ৰাজসভাত দ্বিজ মহীনাথে “প্ৰস্থানিক পৰ্ব”, মাধৱচন্দ্ৰই “স্বৰ্গাবোহণ পৰ্ব”, জয়দেৱ, দ্বিজব্ৰজমুন্দৰ আদিয়ে “সভাপৰ্ব”, দ্বিজ লক্ষ্মীৰামে “কৰ্ণপৰ্ব”, দ্বিজ ৰঘুবামে “ভীষ্মপৰ্ব” আৰু “শান্তিপৰ্ব”, দ্বিজ কৱিৰাজে “ভীষ্মপৰ্ব” আদি ভালেখিনি ৰচনা কৰাৰ প্ৰমাণ পোৱা যায়। এইবোৰ ৰচনাত কোচবেহাৰক কামৰূপ দেশৰ অন্তৰ্গত বুলি উল্লেখ কৰিছে আৰু কৱিসকলেও “স্বদেশী ব্ৰাহ্মণ” বা কামৰূপী ব্ৰাহ্মণ বুলি পৰিচয় দি গৈছে। দ্বিজ বামনন্দনৰ গদাপৰ্বৰ অন্তৰ্ভুক্ত তলৰ উদ্ধৃতিটো দ্ৰষ্টব্য—

জয় জল্লীশ অংশে অবনী ঈশ্বৰ।

হৰেন্দ্ৰনাৰায়ণ যেন পঞ্চশৰ

শোভি আছে শিৱ শুভ কামৰূপ দেশে।

শুভপ্ৰদায়ক জগজন ভূপবেশে ॥

পুৰাণৰ সাহিত্য

খৃষ্টীয় ষোড়শ আৰু সপ্তদশ শতিকা ভাগৱত পুৰাণ আৰু মহাভাৰতৰ অনুবাদৰ যুগ বুলিও কব পাৰি। এই কালছোৱাত আন পুৰাণৰ তুলনাত

ভাগৱত পুৰাণে আধিপত্য লাভ কৰিবলৈ সমৰ্থ হয় বৈষ্ণৱ কবিসকলৰ লেখনিৰ যোগেদি। কিন্তু বৈষ্ণৱ আন্দোলনৰ উৎসাহ হ্ৰাস পাই অহাৰ লগে লগে আৰু পৃষ্ঠপোষকসকলৰ কচিৰ পৰিৱৰ্ত্তন ঘটাব ফলত অষ্টাদশ শতিকাৰ প্ৰাৰম্ভৰপৰাই আন আন পুৰাণে ভাগৱত পুৰাণক ঠেলি ঠাই উলিয়াই লয়। ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত্ত পুৰাণ, পদ্মপুৰাণ, ধৰ্ম্ম পুৰাণ আদিৰ অনুবাদ অষ্টাদশ শতিকাৰ লেখত লবলগীয়া সাহিত্যিক প্ৰচেষ্টা। ওপৰত বিভিন্ন পুৰাণৰ ভিতৰত ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত্তৰ অনুবাদেই অধিক।

(১) ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত্ত পুৰাণ

অষ্টাদশ শতিকাৰ আগতে ৰচিত হোৱা ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত্ত পুৰাণৰ ঘটনা সম্বলিত কোনো কাব্য বা অনুবাদ গ্ৰন্থ এতিয়ালৈকে প্ৰকাশ হোৱা নাই। আহোম ৰজা ৰুদ্ৰসিংহৰ দিনতে পোন প্ৰথমে বঙলুৱা প্ৰভাৱে অসমীয়া সংস্কৃতিত প্ৰৱেশ লাভ কৰে, বঙালী সংকীৰ্ত্তনৰ প্ৰৱৰ্ত্তন হয়। এই সময়ত বাধাকৃষ্ণৰ প্ৰেমলীলাৰ কাহিনীয়ে গোড়ীয় সংকীৰ্ত্তনীয়াসকলৰ যোগেদি ৰজাঘৰৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰে। বাধাকৃষ্ণৰ প্ৰেমলীলাৰ ইন্দ্ৰিয়ালু বিৱৰণ থকা ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত্ত পুৰাণ ৰজাঘৰৰ পৃষ্ঠপোষকতাত অনুদিত হয়। ডঃ সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞাদেৱে কবৰ দৰে বাধাকৃষ্ণৰ প্ৰেমলীলাত শিৱসিংহ আৰু ৰাণী ফুলেশ্বৰীয়ে তেওঁলোকৰ প্ৰেমৰ অনুৰূপ চিত্ৰ হয়তো দেখা পাইছিল, যাৰ ফলত ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত্ত পুৰাণ আৰু গীতগোবিন্দৰ চিত্ৰ উদ্ভাদনকাৰী প্ৰেমলীলাৰ প্ৰতি আকৃষ্ট হৈছিল। ৰজাঘৰীয়া পৃষ্ঠপোষকতা ৰচনা কৰা বাধাকৃষ্ণৰ প্ৰেম বিষয়ক কাব্য আৰু কবিসকলৰ পৰিচয় তলত দিয়া হ'ল।

কৰিৰাজ চক্ৰবৰ্ত্তী : ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত্ত পুৰাণ, গীতগোবিন্দ, শঙ্খচূড় বধ, শকুন্তলা, ভাস্কৰী আদি গ্ৰন্থ ৰচনা কৰা

কৰিৰাজ চক্ৰবৰ্ত্তীক আমি আহোম যুগৰ শ্ৰেষ্ঠ কবি বুলিব পাৰো। এওঁ স্বৰ্গদেউ ৰুদ্ৰসিংহ, শিৱসিংহ আৰু ৰজনা ফুলেশ্বৰীৰ আমোলত ৰাজকৰি আছিল। কৰিৰাজ চক্ৰবৰ্ত্তীৰ প্ৰকৃত নাম বামনাৰায়ণ চক্ৰবৰ্ত্তী, “কৰিৰাজ” উপাধি মাত্ৰ। তেওঁৰ বিভিন্ন গ্ৰন্থত ৰজা ৰুদ্ৰসিংহ, শিৱসিংহ, ৰাণী প্ৰমথেশ্বৰী (ফুলেশ্বৰী) আৰু অধিকাৰ দীঘলীয়া প্ৰশস্তিৰ লগতে নিজৰো সামান্য পৰিচয় দি গৈছে।

“গীতগোবিন্দ”ত কৰিৰাজ চক্ৰবৰ্ত্তীৰ নামত ভণিতা পেলোৱা নাই, কেৱল “ভণে ৰিভবৰে” বুলিহে ভণিতা পেলাইছে। কিন্তু ৰাজপ্ৰশস্তি আৰু ৰচনাভঙ্গীৰ অসামান্য সাদৃশ্যলৈ চাই গীতগোবিন্দও কৰিৰাজ চক্ৰবৰ্ত্তীৰে ৰচনা বুলি নিসন্দেহে কৰা পাৰি। ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত্ত পুৰাণৰ কৃষ্ণজন্ম খণ্ডত সংযোগ কৰি দিয়া তলৰ ৰাজপ্ৰশস্তি আৰু ভণিতাই তেওঁৰ আন গ্ৰন্থৰ ভণিতাবো প্ৰতিনিধিত্ব কৰে, দুই চাৰিটা শব্দৰ মাত্ৰ ইফাল সিফাল আছে—

ইন্দ্ৰৰ বংশত ৰুদ্ৰসিংহ নবপতি ।
সোঁমাৰ দেশৰ পতি ভৈলা মহামতি ॥
যাৰ শুদ্ধ ৰশে পূৰি আছে বসুমতি ।
হৰি হৰ দুৰ্গা পাৱে যাৰ সদা ৰতি ॥
তাহাৰ প্ৰথম পুত্ৰ শিৱসিংহ ৰাই ।
দেৱতা বিপ্ৰত ভক্তিমন্ত্ৰ শুদ্ধ কায় ॥
ধৈৰ্য্যত সাগৰ সম ক্ৰোধত অগনি ।
প্ৰতাপত সাক্ষাতে প্ৰচণ্ড দিনমণি ॥
দানত কৰ্ণৰ সম, ক্ষমাত ধৰণী ।
যশস্বীৰ মধ্য যাক প্ৰথমতে গণি ॥

... ..

নামত প্ৰমথেশ্বৰী শুদ্ধ সূক্ষ্ম কায় ।
ইন্দ্ৰৰ ৰমণী যেন আদিত্যৰ ছায়া ॥
কমল লোচনী বৰবালা চন্দ্ৰমুখী ।
যাহাৰ দৰ্শনে নবনাৰী হোৱে সুখী ॥
ৰাত্ৰিদিনে স্বামী পাৱে কৰন্ত ভকতি ।
দেৱদ্বিজ শুশ্ৰূষাত সদা যাৰ ৰতি ॥
স্বামীৰ আজ্ঞাক কিঞ্চিতেকো নলঙ্ঘয় ।
দুৰ্গাপদ পঙ্কজত সততে সেৱয় ॥
হেন শিৱসিংহ ৰাজা প্ৰমথ ঈশ্বৰী ।
মনুষ্য লোকত যেন শিৱ মহেশ্বৰী ॥

তাহান আদেশ মালা শিবোগত কৰি ।
কৰিবাজ চক্ৰবৰ্তী মতি অনুসৰি ॥
পুৰাণৰ শ্ৰেষ্ঠ ব্ৰহ্মবৈবৰ্ত্ত পুৰাণ ।
কৃষ্ণজন্ম খণ্ড তাতে পৰম প্ৰধান ॥
সাগৰ সংকাশ আৰু গুঢ় অভিপ্ৰায় ।
সারশেষে কোন নবে আৰু অৰ্থ পায় ॥
তথাপিহো পদ বন্দে দেশভাষা ধৰি ।
মতি অনুসাৰে বিবচিলো যত্ন কৰি ॥

কৰিবাজ চক্ৰবৰ্তীয়ে ব্ৰহ্মবৈবৰ্ত্ত পুৰাণৰ কৃষ্ণজন্মখণ্ডে অনুবাদ কৰিছিল। এই কৃষ্ণজন্মখণ্ডত কৃষ্ণৰ জন্মবৰণ। কৃষ্ণৰ বৈকুণ্ঠপ্ৰয়াণলৈকে সকলো কথাৰ আভাস আছে যদিও বাধাকৃষ্ণৰ প্ৰেম আৰু বাসলীলাৰ ওপৰতহে বেছি গুৰু আৰোপ কৰিছে। বাধাকৃষ্ণৰ বিহাৰ আৰু বাসমণ্ডলৰ কামোত্তেজক ইন্দ্ৰিয়ানুভূতিপূৰ্ণ পৰিৱেশৰ বিশদ বিৱৰণ কৰিবাজ চক্ৰবৰ্তীৰ বচনাত পোৱা যায়।

১৬৪৮ শকত (১৭২৬ খৃঃ) ব্ৰহ্মবৈবৰ্ত্ত পুৰাণৰ প্ৰকৃতিখণ্ডত থকা দানৱবাজ শঙ্খচূড় আৰু সতী তুলসীৰ কাহিনীটোক অৱলম্বন কৰি “শঙ্খচূড় বধ” কাব্য ৰচনা কৰে। এই কাব্যত সতী তুলসীৰ পূৰ্ব জন্মৰ বৃত্তান্ত, শঙ্খচূড়ৰ লগত প্ৰণয় আৰু বিবাহ, শঙ্খচূড়ৰ লগত মহাদেৱৰ যুদ্ধ, ছদ্মবেশী কৃষ্ণৰদ্বাৰা তুলসীৰ সতীত্ব নাশ, ফলত শঙ্খচূড়ৰ মৃত্যু আৰু তুলসীৰ বৈকুণ্ঠত কৃষ্ণৰ পত্নীত্ব লাভৰ কাহিনী বৰ্ণোৱা হৈছে। প্ৰসঙ্গক্ৰমে শালগ্ৰাম শিলাৰ উৎপত্তি আৰু তুলসী গছ আৰু পাতৰ মাহাত্ম্য বৰ্ণনা কৰা হৈছে। কাব্যখনত ঠায়ে ঠায়ে মনোৰম আদিবসায়ক বিৱৰণ পোৱা যায়। কৱিয়ে শেষত ৰাজপ্ৰশস্তি আৰু ভণিতাত লেখিছে—

তাহান তনয় শিৱসিংহ নৃপ ভৈলা ।
সমুদ্ৰত হন্তে যেন শশধৰ হৈলা ॥

....

হেনয় ৰাজাৰ ভৈলা প্ৰিয়তম জায়া ।
কেতেকী পুষ্পৰ বৰ্ণ যাৰ দেখি কায়া ॥

এহি হেতু ফুলেশ্বৰী নামক লভিলা ।
হৰক পাৰ্ববতী যেন স্বামীক সেবিলা ॥

... ..

হেন নৃপতিৰ মহিষীৰো আজ্ঞা পায় ।
কৰিবাজ বিপ্ৰে ব্ৰহ্মবৈবৰ্ত্তক চায় ॥
পদবন্ধে বিবচিলা পুৰাণ প্ৰৱন্ধ ।
শঙ্খচূড় নামে ৰাজা যিটো সত্যসন্ধ ॥

কৰিবাজ চক্ৰবৰ্তীৰ তৃতীয় পদ-পুৰি হ’ল “শকুন্তলা কাব্য”। এই কাব্যৰ বিষয়বস্তু ব্ৰহ্মবৈবৰ্ত্তৰ নহয়, মহাভাৰতৰ আদি পৰ্বৰহে। শকুন্তলা কাব্যৰ আখ্যানভাগ কিন্তু মহাভাৰতৰ নহয়, মূল জুৰিটোহে। আখ্যানটোৰ লগত সাদৃশ্য আছে কালিদাসৰ প্ৰসিদ্ধ “অভিজ্ঞান-শকুন্তলম”ৰ লগতহে। পদ্ম পুৰাণতো এই আখ্যান পোৱা যায়। শকুন্তলা কাব্যখনৰ ভিতৰতে আকৌ “কামকলা আখ্যান” নামে আন এটা বহল আখ্যান সন্মুখত থৈছে। শকুন্তলা কাব্যত কৱিৰ বৰ্ণনা শক্তিৰ পৰিচয় পোৱা যায় আৰু আদিবসায়ক ভাৱৰ প্ৰাচুৰ্য লক্ষ্য কৰা যায়।

জয়দেৱৰ গীতগোৱিন্দৰ পদানুবাদ কৰিবাজ চক্ৰবৰ্তীৰ তৃতীয় কীৰ্তি। জয়দেৱৰ কাব্যৰ গীতবোৰৰ ই যথার্থ অনুবাদ। অনুবাদত গীতবোৰ গীত হিচাপে ৰখা নাই, বৰ্ণনাত্মক পদৰূপে ভাঙি গৈছে। জয়দেৱৰ গীতগোৱিন্দৰ মূল সত্ত্বৰতঃ ব্ৰহ্মবৈবৰ্ত্ত পুৰাণেই। বাম সৰস্বতীৰ দৰে কৰিবাজ চক্ৰবৰ্তীয়ে গীতগোৱিন্দ অনুবাদ কৰোঁতে ভাগৱতৰ উপাদান লোৱা নাই। অসমীয়া সাহিত্যৰ চানেকিত সন্নিবিষ্ট হোৱা “মাধৱ সুলোচনাৰ কাহিনী”টোও কৰিবাজ চক্ৰবৰ্তীৰে ৰচনা যেন অনুমান হয়।

বলৰাম দ্বিজ : ব্ৰহ্মবৈবৰ্ত্ত পুৰাণৰ অষ্ট এজন অনুবাদক হ’ল বলৰাম দ্বিজ। এওঁৰ সপ্তমজন পূৰ্বপুৰুষ হৰিভাৰতী প্ৰসিদ্ধ বৈষ্ণৱ প্ৰচাৰক বংশীগোপালদেৱৰ সমসাময়িক আছিল আৰু হাবুঙত বসতি কৰিছিল। বলৰাম দ্বিজ অষ্টাদশ শতিকাৰ দ্বিতীয়াৰ্দ্ধত কৃষ্ণজন্ম খণ্ড ৰচনা কৰে। এওঁ মূল সংস্কৃত কৃষ্ণজন্ম খণ্ডৰ ৮৩—১১০ অধ্যায়ৰ বিৱৰণখিনিহে অনুবাদ কৰে, সমস্ত কৃষ্ণজন্ম খণ্ড নহয়।

দুৰ্গেশ্বৰ দ্বিজ : এইজন কবিয়ে বাজেশ্বৰ সিংহৰ দিনত ব্ৰহ্মবৈবৰ্ত্ত পুৰাণৰ প্ৰকৃতিখণ্ড অনুবাদ কৰে। দুৰ্গেশ্বৰৰ পূৰ্বপুৰুষ ভূধৰ আগমাচাৰ্য্যক প্ৰতাপসিংহ স্বৰ্গদেৱে কনৌজৰপৰা আনি দেবগাঁৱৰ শিৱমন্দিৰৰ উদ্ভাৱনত বাখে। দুৰ্গেশ্বৰে তেওঁৰ বচনাত এইদৰে লিখিছে—

ইন্দ্ৰবংশী নৃপতিৰ সভাৰ পণ্ডিত ধীৰ
দেৱগ্ৰামে যাৰ বাসবাৰী।

যাহাৰ উপৰি বংশ কৌশিক মুনিৰ অংশ
সদাশিৱ দৌল অধিকাৰী।

সিটো দ্বিজ দুৰ্গেশ্বৰে এই ছবি ছন্দ কৰে
পুৰাণৰ অৰ্থ অনুসৰি ॥

প্ৰকৃতিখণ্ডৰ বিভিন্ন দেৱীৰ অভিব্যক্তিৰ বিৱৰণৰপৰা শঙ্কাচূড় বধ পৰ্য্যন্ত দুৰ্গেশ্বৰে অনুবাদ কৰিছে।

বতিকাণ্ড দ্বিজ আৰু সহযোগীসকল :

বতিকাণ্ড দ্বিজকে আদি কৰি চাৰিজন দৰঙী ৰাজসভাৰ পণ্ডিতে ৰজা হয়নাৰায়ণৰ আদেশত সমস্ত ব্ৰহ্মবৈবৰ্ত্ত পুৰাণখন অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰে। ইয়াৰ ভিতৰত বতিকাণ্ডই নিজে ব্ৰহ্মখণ্ড, প্ৰকৃতি খণ্ড গণপতি খণ্ড আৰু কৃষ্ণজন্ম খণ্ডৰ কিছু অংশ অনুবাদ কৰে, অৰ্থাৎ গোটেই পুৰাণৰ চাৰিভাগৰ তিনি ভাগ বতিকাণ্ডই বচনা কৰে। বাকীখিনি সম্পূৰ্ণ কৰে নন্দেশ্বৰ দ্বিজ, নন্দোত্তম দ্বিজ আৰু খৰ্গেশ্বৰ দ্বিজ। পুথিখন সম্পূৰ্ণ হয় ১৭১৭ শকত (১৭৯৫ খৃঃ)। কবিয়ে পৃষ্ঠপোষক সম্পৰ্কে এইদৰে লিখিছে—

শিৱবীৰ্য্যো বিশ্বসিংহ ভৈলা সৎৰাজ।

পুত্ৰৱতে পালিলন্ত তান নিজ প্ৰজা ॥

তান পুত্ৰ মন্ত্ৰদেৱ প্ৰধান নৃপতি।

ভবতৰ কিছুপদ তেহো কৰাইলন্তি ॥

তান বংশে হয়নাৰায়ণ নৃপবৰ।

মহাদানী মানী ৰাজা নাৰায়ণ পৰ ॥

তেহে অজ্ঞা কবিলন্ত পদ ভাণ্ডিষাক।

পদ ভৈলে বুজিবেক যত প্ৰজাজাক ॥

এওঁলোকৰ বাহিৰে ১৭৩৯ শকত যশোধৰ বিজে প্ৰকৃতিখণ্ডৰ মনসা আখ্যানটো অনুবাদ কৰাৰ প্ৰমাণ পোৱা যায়। ধৰ্ম্মদেৱ ভট্টাচাৰ্য্য নামৰ এজন পণ্ডিতে কীৰ্ত্তনৰ আৰ্হিত ১৭১৮ শকত (১৭৯৬ খৃঃ) ভাগৱতৰ বৰ্ণনাৰ লগত মানমিহলি কবি গীতগোৱিন্দৰ পদ ভাঙনি কৰে। এওঁ নিজকে “গোপাল ভট্টাশ্ৰয় তনয়” বুলি পৰিচয় দিছে। ৰাম সবস্বতীৰ দৰে জয়দেৱে প্ৰয়োগ কৰা ৰাগ-বাগিনীৰ ধ্যানবোৰৰ অসমীয়া অনুবাদ এওঁ দি গৈছে।

(২) পদ্ম-পুৰাণ

অষ্টাদশ শতিকাত ৰচিত হোৱা পদ্ম-পুৰাণৰ বিষয়যুক্ত বচনাৰ ভিতৰত অজ্ঞাত লেখকৰ গণ্যত লেখা পদ্ম-পুৰাণৰ অংশবিশেষ লেখত লবলগীয়া। পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে অসমীয়া পুথিৰ বৰ্ণনাতক তালিকাত এই পুথিৰ এটি চমু সাৰাংশ দিছে। কদ্ৰাকমালা পৰিধানৰ গুণ, তুলসী পাতৰ মাহাত্ম্য, গো, জাঁহত গছক সেৱা কৰাৰ ফল, একাদশী জন্মাষ্টমী আদি ব্ৰতৰ ফলাফল, ব্ৰাহ্মমুহূৰ্ত্তত স্নান কৰাৰ শুভফল, কাৰ্ত্তিক মাহত দীপদানৰ মাহাত্ম্য, জগন্নাথ-পুৰীৰ মাহাত্ম্য, সৎলোক আৰু মহৎ ৰজাৰ লক্ষণ, ঈশ্বৰৰ নামৰ মাহাত্ম্য আদি বিষয় সহজ-সবল গদ্যত বৰ্ণনা কৰিছে।

পদ্ম-পুৰাণৰ উত্তৰখণ্ডৰ ক্ৰিয়াযোগসাৰ নামৰ খণ্ড বিশেষৰ কেইবাটাও অনুবাদ পোৱা যায়। দক্ষিণপাট সত্ৰৰ অষ্টম অধিকাৰ বিষ্ণুদেৱ গোস্বামীয়ে (খৃঃ ১৭২১—১৮২০) সমস্ত “ক্ৰিয়াযোগসাৰ” খণ্ড অসমীয়া পদলৈ অনুবাদ কৰে। এই ক্ৰিয়াযোগসাৰ খণ্ডেৰে পঞ্চম অধ্যায়ত বৰ্ণিত হোৱা মাধৱ-স্নলোচনাৰ প্ৰণয় আখ্যানটোৰ কেবাটাও অসমীয়া ৰূপ পোৱা যায়। এই আখ্যানটোৰ যোগেদি গন্ধাসাগৰ সঙ্গমত স্নান কৰাৰ মাহাত্ম্য দেখুৱাইছে যদিও প্ৰণয় কাব্যৰূপেও এই কাহিনীৰ মূল্য আছে। দ্বিজবৰ বা দীন দ্বিজৰ দিহা আৰু পদত লেখা মাধৱ-স্নলোচনা, শিৱ শৰ্ম্মাৰ অভীষ্ট পুৰাণ, অজ্ঞাত কবিৰ মাধৱ-বিক্ৰম কথা আদি মাধৱ-স্নলোচনা আখ্যানৰেই বিভিন্ন ৰূপান্তৰ।

কাহিনীটোত ত্ৰিবিধ ৰজাৰ পুতেক মাধৱে সৰোবৰত স্নান কৰা কোনো যুৱতীৰ মুখৰপৰা স্নলোচনাৰ ৰূপগুণৰ কথা শুনি কেনেকৈ পখীৰোঁৱাত উঠি স্নলোচনাৰ ৰাজ্য পাই মাপিনীৰ সহায়ত স্নলোচনাক লগ পায় আৰু কেনেকৈ প্ৰচেতস নামে মাধৱৰ দাসে ছলনাৰ সহায় লৈ স্নলোচনাক হাত কৰে, আৰু শেষত কেনেকৈ মাধৱে স্নলোচনাক পুনৰ লাভ কৰিবলৈ সমৰ্থ হয়, তাৰ সুন্দৰ বিৱৰণ পোৱা যায়।

✓ (৩) ধৰ্ম-পুৰাণ

কবিচন্দ্ৰ দ্বিজ : কবিচন্দ্ৰ দ্বিজৰ নামত দুখন পুথি পোৱা গৈছে।
 দুইখনতে শিৱসিংহৰ প্ৰশস্তি বচন পোৱা যায়।
 এখন হ'ল সচিত্ৰ “ধৰ্ম-পুৰাণ” আৰু আনখন “কামকুমাৰ হৰণ” নামৰ সংস্কৃত
 নাট। কবিচন্দ্ৰ ৰাজসভাৰ পণ্ডিত-কবি আছিল আৰু সম্ভৱতঃ কবিচন্দ্ৰ
 তেওঁৰ উপাধিহে।

মূল ধৰ্ম-পুৰাণ সংস্কৃতত ৰচিত, ই বৃহৎ ধৰ্ম পুৰাণৰ পুথক। এই পুৰাণ
 কাৰিকৰ পুৰাণৰ দৰে অসমৰ পণ্ডিতে ৰচনা কৰা আৰু অসমৰ বিৱৰণ কিছু
 পোৱা যায়। নীতি, সদাচাৰ, ধৰ্ম, আচৰণ আদি কাহিনীৰ সহায়ত ইয়াত
 ব্যাখ্যা কৰিছে। সম্ভৱতঃ খৃষ্টীয় দ্বাদশ শতিকাত এই পুৰাণ ৰচিত হয়।

কবিচন্দ্ৰ দ্বিজই ১৬৫৭ শকত (ইং ১৭৩৫) উক্ত পুৰাণ অসমীয়ালৈ অনুবাদ
 কৰে। এই অনুবাদ কাৰ্য্যত অনুপ্ৰেৰণা যোগায় ৰজা শিৱসিংহ, ৰাণী
 অম্বিকাদেৱী আৰু পুতেক উগ্ৰসিংহই আৰু নকল কৰিছিল বধ নামেৰে লেখকে।
 কবিৰ দীঘলীয়া প্ৰশস্তিৰ একাংশ উদ্ধৃত কৰি দিয়া হ'ল—

হেন শিৱসিংহ ৰায় উগ্ৰসিংহ শিশুকায়
 অম্বিকা জননী জগমাও।
 তিনিও জনৰ ৰাণী শিৰোগত কৰি মানি
 বধ নামে শোভন স্বভাও ॥
 ৰাজ্যৰ সেৱক বৰ পদ ধৰ্ম-পুৰাণৰ
 কৰাই লেখাইলন্ত মনোহৰ।
 সপ্তৰাণ ৰসচন্দ্ৰ শক ৰংসবত গ্ৰন্থ
 সমাপত ভৈল কচিকৰ ॥

ধৰ্ম-পুৰাণৰ সাহিত্যিক বা কাব্যিক সৌন্দৰ্য্য বিশেষ নাই। কিন্তু অনুবাদ-
 কৰ সবলভাৱে প্ৰকাশ কৰিব পৰা পাণ্ডিত্যই আৰু ছন্দৰ নিমজ্জ গতিয়ে
 পুৰাণখন সুখপাঠ্য কৰি তুলিছে।

উনবিংশ শতাব্দীৰ আদিভাগৰ কবি পৰশুৰাম দ্বিজও ধৰ্ম-পুৰাণ অনুবাদ
 কৰিছিল।

✓ (৪) অন্যান্য পুৰাণ

ভুৱনেশ্বৰ বাচস্পতি : এওঁ বৃহন্নাৰদীয় পুৰাণ অসমীয়ালৈ সম্পূৰ্ণভাৱে
 অনুবাদ কৰে। অনুবাদক সম্ভৱতঃ নগাঁও
 অঞ্চলৰ লোক আছিল। পুৰাতত্ত্ববিভাগত সংৰক্ষিত পুথি নগাঁওৰ বহা অঞ্চলৰ
 পুথি। ভুৱনেশ্বৰ বাচস্পতিয়ে কছাৰী ৰজা সুৰদৰ্পনাৰায়ণ (খৃঃ ১৭০৮-১৭২১)
 আৰু মাক চন্দ্ৰপ্ৰভাৰ বাক্য অনুসৰি বৃহন্নাৰদীয় পুৰাণ খাচপুৰত ৰচনা কৰে।
 কৱিয়ে আত্মপৰিচয় প্ৰসঙ্গত লেখিছে—

ভাত্ৰধ্বজ মহাৰাজা ছিলা মহাভাগ।
 সৰ্বলোকে সদা কৰে যাৰ অনুৰাগ ॥
 তান পুত্ৰ ৰাজা সুৰদৰ্প মহাশয়।
 চন্দ্ৰপ্ৰভা নামে দেৱী তান মাতা হয় ॥
 কৱি বাচস্পতি তান বাক্য অনুসৰি।
 নাৰদীয় কথামৃত ৰচিলা পয়াৰ ॥

কৱিয়ে তেওঁৰ ৰচনাক ‘বৃহন্নাৰদীয় পুৰাণ’ বোলা নাই, নাৰদীয় কথামৃতহে
 বুলিছে। কিন্তু দৰাচলতে ই বৃহন্নাৰদীয় পুৰাণৰ অনুবাদ। খাচপুৰত লেখাৰ
 কাৰণেই ভাষাই বিগততা হেৰুৱাইছে। পুথিখনত বৈষ্ণৱ মাৰ্গ, বিষ্ণু-ভক্তি
 আৰু বৈষ্ণৱ ব্ৰত, উৎসৱ আদিৰ মাহাত্ম্য বৰ্ণনা কৰা হৈছে।

ৰামগোবিন্দৰ “ব্ৰহ্মাণ্ড পুৰাণ” আৰু বিষ্ণু পুৰাণৰ অনুবাদ, পৰশুৰাম দ্বিজৰ
 বিষ্ণু পুৰাণৰ সম্পূৰ্ণ অনুবাদ, ঘনশ্ৰাম খাৰঘৰীয়াফুকনৰ কল্কি পুৰাণ, বিষ্ণু পুৰাণৰ
 অন্তৰ্গত ‘যমগীতা’ৰ অনুবাদ, হৰিৰামৰ অজামিল উপাখ্যান আহোম যুগৰ
 ৰচনা। পৰশুৰাম দ্বিজ ১৭৩৮ শকত বিষ্ণু পুৰাণ সম্পূৰ্ণ কৰে। ঘনশ্ৰাম খাৰঘৰীয়া
 ফুকনে কল্কি পুৰাণৰ আংশিক অনুবাদ উনবিংশ শতাব্দীৰ আদি ভাগত
 সম্পূৰ্ণ কৰে। ঘনশ্ৰাম খাৰঘৰীয়াফুকন আহোম ৰাজত্বৰ অন্তিম কালৰ,
 বিশেষকৈ মানৱ দিনৰ বিষয়া আছিল।

✓ গল্প সাহিত্য

আগতে আলোচনা কৰি অহা হৈছে যে (অসমীয়া গল্পই ষোড়শ শতাব্দীৰ
 শেষভাগত জন্মলাভ কৰি সপ্তদশ শতিকাত বিস্তৃতি লভে। ষোড়শ শতাব্দীৰ
 শেষ দশকত কথা-ভাগৱত আৰু সপ্তদশ শতিকাৰ প্ৰাৰম্ভতে কথা-গীতা ৰচিত

হয়। সপ্তদশ শতিকাৰ শেষৰ ফালে বুৰঞ্জী আৰু চৰিত পুথি ৰচনাৰ আৰম্ভ হয়। অষ্টাদশ শতিকাত বুৰঞ্জী, চৰিত পুথি, বংশাবলী, বজাঘৰীয়া পেনাকাকত, ভূমিদান লিপি আৰু নানা বিষয়ক গল্প পুথিৰ প্ৰাচুৰ্য্যৰ ঘটে। সপ্তদশ শতিকাৰ শেষলৈকে ছন্দোবদ্ধ সাহিত্যৰ প্ৰাধান্য আছিল, গল্পৰ প্ৰয়োগ তুলনামূলকভাৱে সামান্য বুলি ক'ব লাগিব। অষ্টাদশ শতিকাত কিন্তু গল্পই গল্পৰ সমান স্থান অধিকাৰ কৰি ললে। এই যুগত যিমান সাহিত্য উদ্ভৱ হৈছিল তাৰ প্ৰায় আধা গল্পত ৰচিত।

এই যুগৰ গল্প, আলোচনাৰ সুবিধাৰ অৰ্থে, তলত উল্লেখ কৰা ধৰণে শ্ৰেণী-বিভাগ কৰি ল'ব পাৰোঁ :-

- ✓(১) ঐতিহাসিক গল্প (বুৰঞ্জী, পেনাকাকত আদি)।
- ✓(২) চৰিত পুথি আৰু বংশাবলীৰ গদ্য।
- ✓(৩) ধৰ্ম পুথিৰ গদ্য।
- ✓(৪) বিবিধ বিষয়ক গদ্য।

✓**বুৰঞ্জীৰ গদ্য** : আগৰ অধ্যায়ত কৈ অহা হৈছে যে (বুৰঞ্জী সাহিত্য আহোমসকলৰ অৱদান আৰু ইয়াৰ সৃষ্টি হয় সপ্তদশ শতিকাৰ শেষৰ ফালে। অষ্টাদশ শতিকাত এই সাহিত্যই বিস্তৃতি লাভ কৰে।) কামৰূপ অনুসন্ধান সমিতি আৰু বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগৰ চেষ্টাত এতিয়ালৈকে ডেৰ শৰো অধিক বুৰঞ্জী উদ্ধাৰ হৈছে। কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰ বৰবৰুৱাৰ বুৰঞ্জী-দাহ কাৰ্য্য, মান-মৰাণৰ অত্যাচাৰ, প্ৰাকৃতিক ছৰ্যোগ আদিয়ে ধ্বংস কৰাৰ পিছতো ইমানখিনি বুৰঞ্জী অৱশিষ্ট থকা কথাই বুৰঞ্জী সাহিত্যৰ প্ৰাচুৰ্য্যৰ আভাস দাঙি ধৰে। এতিয়াও মানুহৰ ঘৰে ঘৰে বহুতো বুৰঞ্জী উদ্ধাৰ নোহোৱাকৈ আছে আৰু বহুতো নষ্ট পাব লাগিছে (১)।

(বুৰঞ্জীসমূহক সাধাৰণভাৱে দুটা শ্ৰেণীত বিভাগ কৰিব পাৰি। (ক) অসম বা আহোম ৰাজ্যৰ বুৰঞ্জী, (খ) আহোম ৰাজ্যৰ বহিৰ্ভূত ওচৰ-চুবুৰীয়া আন ৰাজ্য বা দেশৰ বুৰঞ্জী। জয়ন্তীয়া, কছাৰী, ত্ৰিপুৰা, পাদছাহ বুৰঞ্জী দ্বিতীয় শ্ৰেণীৰ বুৰঞ্জী।) দাঁতিকাষৰীয়া ৰাজ্যৰ জীৱন ধাৰা আৰু ৰাজনৈতিক ইতিহাসৰ লগত পৰিচয় ৰাখিবলৈ যত্ন কৰা কাৰ্য্যই আহোমসকলৰ ৰাজনৈতিক দূৰদৰ্শীতাৰ পৰিচয় দিয়ে। নিজৰ ৰাজ্যৰ প্ৰতিৰক্ষাৰ কাৰণে আৰু ওচৰচুবুৰীয়া ৰাজ্যৰ গতিবিধি লক্ষ্য কৰিবলৈ এইবোৰ বুৰঞ্জী ৰচিত হৈছিল।

(১) বুৰঞ্জী সাহিত্যৰ বিষয়ে সবিশেষ বিৱৰণ ডঃ সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞাৰ Assamese Historical Literature শীৰ্ষক প্ৰবন্ধ (Studies in Literatures of Assam, P. 25—47) দ্ৰষ্টব্য।

(বুৰঞ্জীসমূহ কথিত ভাষাত ৰচিত। ঐহিক জীৱনৰ বাস্তৱধৰ্মী ঘটনা-প্ৰকাশৰ উপযোগী মাধ্যম কথিত ভাষা। গতিকে ধৰ্মবিষয়ক পুথিৰ গল্পৰ ভাষাৰ দৰে ইয়াৰ ভাষাত কৃত্ৰিমতা নাই, অপ্ৰচলিত শব্দ বা ক্ৰিয়াৰ ৰূপ পোৱা নাযায়। ব্যৱহাৰিকতা-প্ৰধান বিষয়বস্তুক ৰূপ দিবলৈ যাওঁতে বুৰঞ্জীলেখকসকলে ভাষাৰ ব্যৱহাৰিক ৰূপটোহে গ্ৰহণ কৰি লৈছিল। কিন্তু সেই বুলি বুৰঞ্জীসমূহ ঐতিহাসিক ঘটনাৰ নীৰস ধাৰাবাহিক বিৱৰণৰ সমষ্টি নহয়।) ডঃ সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞাদেৱৰ ভাষাত “বুৰঞ্জীৰ কথা শুকান হাঁহ-ছাল নহয়; তাত ভাৱৰ সমাৱেশ আৰু আবেগৰ সৌৰভ লক্ষ্য কৰিব পাৰি। সেই দেখি এই বুৰঞ্জী সমূহক বুৰঞ্জীৰ শাৰীৰপৰা আনি বিগুৰু সাহিত্যৰ অঙ্গীভূত কৰা হৈছে। বুৰঞ্জী আৰু সাহিত্যৰ এনে অপূৰ্ব সঙ্গম বুটছৰ পূৰ্ব যুগৰ কোনো ভাৰতীয় সাহিত্যতে দেখিবলৈ পোৱা নাযায় বুলি কলেও সত্যৰ অপলাপ নহয়।”

(বুৰঞ্জীলেখকৰ দৃষ্টিভঙ্গী আৰু ৰচনাপদ্ধতিত ব্যক্তি-নিৰপেক্ষতা (Objectivity) এটি মন কৰিবলগীয়া বিশেষত্ব। ব্যক্তিগত কচি-অভিকচি, বিদ্वाগ-আসক্তি বিসৰ্জন দি নিৰপেক্ষ দৃষ্টিৰে ৰাজনৈতিক সকলো কথা বৰ্ণনা কৰি গৈছে। এই নিৰপেক্ষতাৰ লগতে আন এটি বিশেষত্ব হ’ল বৰ্ণনাৰ পুঞ্জানুপুঞ্জতা। কোনো বিশেষ ঘটনাৰ শক, তাৰিখ, দণ্ড-পল পৰ্য্যন্ত সন্নিবেশ কৰা হৈছে।)

(ৰাজনৈতিক ঘটনাৰ লগত সংশ্লিষ্ট ব্যক্তিসমূহৰো উক্তি-প্ৰত্যুক্তিবোৰো বৰ্ণনাৰে উদ্ধৃত কৰি বৰ্ণনীয় বিষয়ক নাটকীয় গুণবিশিষ্ট কৰি তোলা হৈছে। গোণ বা পৰোক্ষ উক্তিৰ (indirect narration) ব্যৱহাৰ নাছিল।) কোনো ব্যক্তিয়ে কোৱা কথা দিব লগা হ’লে হবহ যেনেভাৱে কৈছিল সেইভাৱেই উদ্ধৃত কৰি দিয়া হয়।

বৰ্ণনীয় বিষয়ৰ প্ৰকৃতি আৰু চৰিত্ৰৰ মানসিক অৱস্থাৰ বা অনুভূতিৰ তীব্ৰতাৰ মাত্ৰা অনুসৰি ভাষাক ওজস্বী আৰু অনুভূতিৰ তীব্ৰতা সংজ্ঞাপক কৰি গঢ় দিয়া দেখা হৈছে (১)। তলৰ চমু উদ্ধৃতি কেইটাই বুৰঞ্জীৰ ভাষাৰ স্বাভাৱিক ৰীতি আৰু অনুভূতিপ্ৰকাশ ক্ষমতাৰ ইঙ্গিত দিব—

- (১) মই মাটিৰ গড় বান্ধিম খহিব, কাঠৰ গড় বান্ধিম পছিব, মই কথাৰ গড় বান্ধি দিছো, প্ৰাণপৰিভুগী হব। (দেওধাই অসম বুৰঞ্জী)

(১) অসমীয়া পুৰণি গল্পৰ বহুল আলোচনা ডঃ বিৰিক্কিকুমাৰ বৰুৱাৰ “অসমীয়া কথা-সাহিত্য” দ্ৰষ্টব্য।

(২) নাও তল যাব, শিল ওপঙিব, কোৱা বগা হব, লুইত উজাই বব, তেবে কি আমাৰ কবুল ছাৰিবেক। (দেওধাই বুৰঞ্জী)

(৩) পাছে আমাৰ গড় তিয়াৰ কৰি বোলে—হাতী ছাৰি লাদকো নিদিওঁ, আগৰ কাঠ ছাৰি জগা-কাঠকে নিদিওঁ, মৰিচ চাৰিটাৰ চেইকো নিদিওঁ। সোণা ছাৰি বালিকে নিদিওঁ। (পুৰণি অসম বুৰঞ্জী)

(৪) এই-কাড়ী বাকবতীয়েই স্বৰ্গদেৱে যুদ্ধ কৰি অনেকবাব বঙালকো জিনিছে। তথাপি এই কাড়ী-বাকবতীয়েই মোৰামবীৰাক দেখিলে মাত্ৰকে বিভ্ৰম পলায়। ঈশ্বৰ-ঈশ্বৰীৰ ঈচ্ছাতেই এইকপ হ'ল। এতেকে কালচক্ৰ বলবন্ত বটে, বুজন নাযায়।

(তুংখুঙীয়া বুৰঞ্জী, ছেঃ ২০০)

(৫) পাছে পুৰোহিতৰ অসন্তোষ হেন দেখি কমতেম্বৰে বোলে—
“শতপদীৰ এক পদ ছিঙিল, তথাচো নেকি গমন নকৰে? দৈৱে
যেখান কৰিলে সেয়ে হ'ল। তোমাৰ আৰু ভূই বেটা আছে। চক্ৰ-
ভালক মই ভাল কৰিম।” (অসম বুৰঞ্জী, ছেঃ ৩২)

খৃঃ ১৭০০—১৮৩০ৰ ভিতৰত ৰচিত হোৱা বুৰঞ্জীসমূহৰ যিবোৰ এতিয়ালৈকে বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ববিভাগৰপৰা প্ৰকাশ হৈছে তাৰ এটি চমু তালিকা দিয়া হ'ল। (১)

১। তুংখুঙীয়া বুৰঞ্জী : ১৬৮১ খৃষ্টাব্দৰপৰা অৰ্থাৎ গদাধৰ সিংহৰপৰা চন্দ্ৰকান্ত সিংহৰ ৰাজত্বলৈকে বিৱৰণ পোৱা যায়। শ্ৰীনাথ ছুৱৰা বৰবৰুৱাই এই বুৰঞ্জী ৰচনা কৰে। আহোম ৰাজত্বৰ অন্তিম কালছোৱাত এওঁ বৰবৰুৱা বিষয় খাইছিল। শ্ৰীনাথ মান অনা বদনচন্দ্ৰৰ খুড়াক আছিল। এই বুৰঞ্জী ১৮০৩ খৃষ্টাব্দত প্ৰণয়ন হয়।

২। ত্ৰিপুৰা বুৰঞ্জী : ৰুদ্ৰসিংহই ত্ৰিপুৰা দেশলৈ কটকী স্বৰূপে পঠোৱা বহু কন্দলী আৰু অৰ্জুন দাস বৈবাগীয়ে খৃঃ ১৭২৩ চনত এই বুৰঞ্জী প্ৰণয়ন কৰে। ত্ৰিপুৰা দেশৰ ইতিহাস, সমসাময়িক ৰাজনৈতিক অৱস্থা আৰু ৰীতি-নীতিৰ প্ৰামাণিক বিৱৰণ ইয়াত পোৱা যায়।

৩। কছাৰী বুৰঞ্জী : প্ৰাচীন কালৰপৰা ৰুদ্ৰসিংহৰ সমসাময়িক কছাৰী ৰজা ভাস্কৰজৰ সময়লৈকে কছাৰী ৰাজ্যৰ ইতিহাস ইয়াত লিপিবদ্ধ হৈছে।

৪। জয়ন্তীয়া বুৰঞ্জী : জয়ন্তীয়া আৰু খৈৰাম (খাচী) ৰাজ্যৰ

(১) ডঃ সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞাৰ সম্পাদনাত ওপৰত উল্লেখ কৰা বুৰঞ্জীসমূহ প্ৰকাশ হৈছে।

ঐতিহাসিক বিৱৰণ প্ৰাচীন কালৰপৰা স্বৰ্গদেউ শিৱসিংহৰ সমসাময়িক জয়ন্তীয়া ৰজা লক্ষ্মীসিংহৰ দিনলৈকে পোৱা যায়। জয়ন্তীয়া ৰাজ্যত প্ৰচলিত মাতৃ-প্ৰধান ৰীতিবো উল্লেখ পোৱা যায়।

৫। অসম বুৰঞ্জী (১) : সূৰ্য্যকুমাৰ মহন্তৰ ঘৰৰপৰা উদ্ধাৰ কৰা এই বুৰঞ্জীত প্ৰাচীন যুগৰপৰা স্বৰ্গদেউ গদাধৰ সিংহৰ দিনলৈকে (১৬৮১—১৬৯৬ খৃঃ) ৰজা আৰু ৰাজনৈতিক ঘটনাৰ বিৱৰণ পোৱা যায়।

৬। অসম বুৰঞ্জী (২) : আহোম স্বৰ্গদেউ জয়ধ্বজ সিংহৰ দিনৰপৰা গদাধৰ সিংহৰ ৰাজত্বলৈকে (১৬৮১—১৬৯৬ খৃঃ) বিৱৰণ পোৱা যায়।

৭। অসম বুৰঞ্জী পুথি : কাশীনাথ তামূলীকুকন আৰু বাধানাথ বৰবৰুৱাৰদ্বাৰা ৰচিত এই বুৰঞ্জীত প্ৰাচীন কালৰপৰা বৃটিছৰ আগমনলৈকে বিৱৰণ পোৱা যায়। পোন প্ৰথমে ১৮৪৪ খৃষ্টাব্দত অৰুণোদয়ত এই পুথি ছপা হৈছিল।

৮। কামৰূপৰ বুৰঞ্জী : সপ্তদশ শতিকাৰ আহোম-মোগলৰ সংঘৰ্ষৰ বহুল বিৱৰণ পোৱা যায়। প্ৰাচীন কামৰূপৰ অৰ্থাৎ প্ৰাক্-আহোম যুগৰ ৰজাসকলবোৰ কিছু বিৱৰণ আছে।

৯। পাদশাহ বুৰঞ্জী : পৃথ্বীৰাজৰ (পিথো ৰজা) পৰাজয়ৰপৰা আউৰংজেৰ ৰাদশাহলৈকে মুছলমান ৰাজত্বৰ বহুতো বিৱৰণ পোৱা যায়। টাইমূৰৰ আক্ৰমণ, শেৰশাহ-হুমায়ুনৰ যুদ্ধ, শাহজাহানৰ পুতেকৰ মাজত ভাতৃ-যুদ্ধ আৰু আউৰংজেৰৰ ৰাজ্যলাভ আদিৰ বহুতো বিৱৰণ পোৱা যায়।

ওপৰত বুৰঞ্জীসমূহৰ উপৰিও ১৭০০—১৮৩০ খৃষ্টাব্দৰ ভিতৰত ৰচিত হোৱা বহুতো হাতে লিখা বুৰঞ্জী অপ্ৰকাশিত হৈ বিভিন্ন অস্থানত সংৰক্ষিত আছে। এই গোটেইবোৰ প্ৰকাশ হলেহে বুৰঞ্জী-সাহিত্যৰ পৰিসৰ কিছু আভাস পোৱা যাব। ৰাজনৈতিক ঘটনা পৰম্পৰাৰ বাহিৰেও পুৰণি অসমৰ সামাজিক ৰীতি-নীতিবোৰ বহুতো উপাদান বুৰঞ্জীত পোৱা যায়।

চৰিত পুথি : অষ্টাদশ শতিকাত গঠিত ৰচনা কৰা চৰিত পুথিৰ বিশেষ

বিকাশ দেখা যায়। তাৰ ভিতৰত উপেন্দ্ৰ চন্দ্ৰ লেখকৰ সম্পাদিত কথা-গুৰুচৰিত, ৬লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাই বাহীত প্ৰকাশ কৰা বৰদোৱা-গুৰুচৰিত, গোৱিন্দ দাসৰ সন্ত-সম্প্ৰদা, ভট্টদেৱৰ নামত প্ৰচলিত সৎ সম্প্ৰদায় কথা বিশেষভাৱে উল্লেখযোগ্য। অপ্ৰকাশিতভাৱে সত্ৰই সত্ৰই ধকা বংশাৱলী আৰু চৰিতপুথিৰ ভিতৰত গঠিত ৰচিত চৰিতপুথিবো সন্তেদ

পোৱা যায়। “কথা-গুৰুচৰিত” আৰু “বৰদোৱা-গুৰুচৰিত” আকাৰত যেনেকৈ ডাঙৰ তেনেকৈ গল্পৰ চানেকি ৰূপেও উৎকৃষ্ট নিদৰ্শন। এই দুইখন চৰিত পুথিয়ে বৰ্তমান ৰূপ লয় অষ্টাদশ শতিকাৰ শেষৰ ফালে। কথা-গুৰু চৰিতত থকা গুৰু পৰম্পৰাৰ উল্লেখ আৰু পুথিৰ অভ্যন্তৰত থকা প্ৰমাণৰ দ্বাৰা এইটো অনুমান কৰিব পাৰি যে দুইখন চৰিত পুথিৰেই ঐতিহ্য আৰু বিকাশৰ পৰম্পৰা একেই আৰু সম্পূৰ্ণ গঢ় লয় অষ্টাদশ শতিকাতহে। কিন্তু শাহটো (nucleus) কিছু প্ৰাচীন।

দুইখন চৰিত পুথিত দুজন গুৰু নজন আতা, দুজনা ঠাকুৰদেৱকে আদি কৰি মহাপুৰুষীয়া বৈষ্ণৱ সম্প্ৰদায়ৰ প্ৰায়খিনি সন্ত-মহন্তৰ জীৱনবৃত্ত আৰু সমসাময়িক ধৰ্ম আৰু সমাজৰ অৱস্থাৰ পৰিচয় পোৱা যায়। গোৱিন্দ দাসৰ “সন্ত-সম্প্ৰদা” ৰচিত হয় ৰুদ্ৰসিংহই পতা বৈষ্ণৱ-মহাজন সন্মিলনীৰ পিছতেই। গোৱিন্দ দাস আছিল বনমালীদেৱৰ সেৱক। তেওঁৰ বৈষ্ণৱ সন্মিলনীত বহতো সন্ত-মহন্তক লগপাই তেওঁলোকৰপৰা সন্তেদ লৈ এই সম্প্ৰদা-গ্ৰন্থ প্ৰণয়ন কৰা বুলি উল্লেখ কৰিছে। এই গ্ৰন্থত শঙ্কৰদেৱৰ উদ্ভৱৰপৰা চাৰি সংহতিৰ বিভিন্ন ঠাল-ঠেঙুলিৰ বিকাশলৈকে বৰ্ণনা কৰা হৈছে। অসমৰ বিভিন্ন সন্ত-সম্প্ৰদায়ৰ উৎপত্তিৰ বিৱৰণৰ কাৰণে এই পুথি মূল্যবান।

(গল্প চৰিত পুথিৰ ভাষা ভট্টদেৱৰ বা বৰুনাথ মহন্তৰ পুথিৰ ভাষাৰপৰা পৃথক যদিও বুৰঞ্জীৰ লগতো একে নহয়।) কথিত ভাষাৰে এটি অতিশয় পৰিমাৰ্জিত ৰূপ ইয়াত পোৱা যায়। এই গল্প সত্ৰীয়া ভকত সমাজত প্ৰচলিত ভাষাৰ ঠাচৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত। এই হিচাপে ভট্টদেৱৰ সাহিত্যিক গল্প আৰু বুৰঞ্জীৰ দৈনন্দিন কথিত গল্পৰ মাজতে এই গল্পবোৰ স্থাপন কৰিব পাৰি। ইয়াত হুবহু কথিত ৰূপ যেনেকৈ আছে তেনেকৈ ঠাই বিশেষে পদ-পুথিৰ ভাষাও ব্যৱহাৰ কৰিছে। উপমা, দৃষ্টান্ত, পদ-পুথিৰ উদ্ধৃতি আৰু প্ৰত্যক্ষ উক্তিৰ (direct narration) সঘন প্ৰয়োগৰ দ্বাৰা বৰ্ণনা বসাল কৰি তোলা হয়। গোৱিন্দ দাসৰ সন্ত-সম্প্ৰদা গ্ৰন্থৰ গল্পত বৰ্ণনাৰ সংযম, ভাষাৰ মিতব্যয়িতা আৰু ৰচনাভঙ্গীৰ নিৰপেক্ষতা (objectivity) প্ৰশংসনীয়।

✓ **ধৰ্ম বিষয়ক গদ্য :** (ধৰ্ম বিষয়ক গ্ৰন্থ পুথিৰ তিতবত কথা-বামায়ণৰ বিষয়ে আগতে আলোচনা কৰি অহা হৈছে।

“কথা-বামায়ণ”ৰ বাহিৰে আৰু দুই চাৰিখন গল্প পুথি পোৱা যায়। সেইবোৰৰ ভিতৰত পৰমেশ্বৰৰ কথা-ঘোষা, পদ্ম-পুৰাণৰ অংশ বিশেষৰ কথাবুৰাদ আৰু

সাত্ত-তন্ত্ৰৰ অনুবাদ বিশেষভাৱে লেখত লবলগীয়া। এই কেইখন পুথিৰ লেখকৰ নাম পোৱা নাযায়। মাধৱদেৱে কি সূত্ৰত কোন উৎসৰপৰা আনি নামঘোষাৰ বিভিন্ন ঘোষা ৰচনা কৰিলে সেই প্ৰসঙ্গবোৰ “কথা-ঘোষা”ত বৰ্ণনা কৰিছে। পদ্ম-পুৰাণৰ কথাবুৰাদ খণ্ডত ধৰ্মৰ আচাৰ-নীতি বা সদাচাৰ সম্পৰ্কে বিৱৰণ পোৱা যায়। পদ্ম-পুৰাণৰ কথাবুৰাদ খণ্ডৰপৰা উদ্ধৃত কৰা তলৰ নিদৰ্শনটোৱে কিছু আভাস দিব—

“কাৰ্ত্তিক মাসত যি পৰমেশ্বৰক তুলসী দান কৰে অযুত গো-দানৰ ফল পায়। এই কাৰ্ত্তিকৰ অমাৱস্যাতে উদ্ধা দান কৰিলে পিত্ৰাদি তুষ্ট হই। মাঘ মাসত যি জনে প্ৰাতঃস্নান কৰি ব্ৰহ্মচৰ্য্য ধৰি ঈশ্বৰক চিন্তি থাকে তাৰ মহাপাতক নষ্ট হই।”

৬হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ “অসমীয়া পুথিৰ বৰ্ণনাত্মক তালিকা”ত লিখকৰ নাম নথকা এখন গল্প “সাত্ত-তন্ত্ৰ”ৰ উল্লেখ আছে (১)। পুথিখন ২টা অধ্যায়ত সম্পূৰ্ণ। ভাগৱত মিশ্ৰৰ পদ ‘সাত্ত-তন্ত্ৰ’ৰ লগত বিষয় বস্তু একে। সাত্ত-তন্ত্ৰৰ গল্প ভট্টদেৱৰ গল্পৰ অনুৰূপ। তলৰ বাক্যটোৱে সামান্য আভাস দাঙি ধৰিব—
“নাৰদে বোলন্ত : হে মহেশ তোমাৰ মুখহন্তে পৰম সাত্ত-তন্ত্ৰ স্থনিলো। তাত হিংসা কৰ্ম নিষেধ স্থনিলো, মোৰ সংশয় জন্মিল। যাতো বেদে যজ্ঞ কৰ্মত হিংসাকৰণ বিধান কৰিছে। এতেকে হিংসা নিষেধ কৰিলে বেদমত, স্থতি কেমনে প্ৰবৰ্ত্তিব?”

(অলপতে বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব-বিভাগে তীৰ্থ কোমুদী নামে এখন সচিত্ৰ গল্প পুথি মঙ্গলদৈৰপৰা উদ্ধাৰ কৰি আনিছে। এই পুথিত জয়ন্তীয়া ৰাজ্যৰপৰা আৰম্ভ কৰি ভাৰতৰ বিভিন্ন তীৰ্থ ক্ষেত্ৰলৈ পথৰ দূৰত্ব আৰু তীৰ্থ ক্ষেত্ৰবোৰৰ ভৌগোলিক আৰু ঐতিহাসিক বিৱৰণ আৰু মহিমা উল্লেখ কৰিছে। এই গ্ৰন্থ অষ্টাদশ শতিকাৰ এখন মূল্যবান গ্ৰন্থ। ইয়াৰ গল্প কথিত গল্পৰ অনুৰূপ আৰু সবল। লেখকৰ নাম নাই, কিন্তু পুথিৰ প্ৰাৰম্ভতে জয়ন্তীয়া আৰু কামৰূপৰ ৰজাৰ চিত্ৰ আছে।)

✓ **ব্যৱহাৰিক জ্ঞানৰ পুথিৰ গঢ় :**

(মহাৰাজ ৰুদ্ৰসিংহ আৰু শিৱসিংহৰ ৰাজত্ব কালত অসমীয়া গল্পত কেবাখনো ব্যৱহাৰিক জ্ঞানৰ পুথি ৰচনা কৰা হৈছিল। সেইবোৰৰ ভিতৰত স্কুমাৰ বৰকাথৰ সচিত্ৰ হস্তীবিজ্ঞান (১৭৩৪ খৃঃ), ঘোঁৰা নিদান (১৭৪০), কৰিৰাজ

(১) H. C. Goswami : Descriptive Catalogue of Assamese Manuscripts.

চক্ৰবৰ্তীৰ জ্যোতিষ সম্পৰ্কীয় কথা-গ্ৰন্থ ভাস্কৰী, কাশীনাথৰ হস্তীবিগ্ৰহৰ ভাষাৰ লগত বুৰঞ্জীৰ ভাষা একে।) তলৰ নিদৰ্শনটোৱেপৰা সেই কথা ধৰিব পৰা যাব—

“পৰ্বতৰপৰা ওলাই আহি সোণৰ শব পহুৱে পানীৰ মুখত কটালি খালেহি। সেই পহুৱেপৰা কতো দিন থাকি দাঁতল-মাখুন্দী ছটা হাতী হৈ হাবিৰ বন-পছলা খাই ফুবে, সকল জুৰিএ গুজৰি ফুবে। তাৰপৰা অনেক লাখ-বিলাখ হাতী হ’ল।”

অন্ধৰ-আৰ্য্য, নৃত্য আৰু মূদ্ৰাৰ পুথি শ্ৰীহস্ত যুক্তাৱলীৰ সংস্কৃত শ্লোকৰ সূচানু ওজাকৃত অসমীয়া কথা-ভাঙনি, কামৰত্ন তন্ত্ৰৰ শ্লোকৰ অসমীয়া কথা ভাঙনি বিশেষভাৱে উল্লেখ যোগ্য। “হস্তীবিগ্ৰহ” গ্ৰন্থখন শত্ৰুনাথ প্ৰণীত গজেন্দ্ৰ-চিন্তামণি নামৰ সংস্কৃত গ্ৰন্থৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত। এই গ্ৰন্থ বজা শিৱসিংহ আৰু বাণী অধিকাৰীৰ আদেশত ৰচনা কৰা হৈছিল। পুথিখনত হাতীৰ শ্ৰেণী, প্ৰকৃতি, বেমাৰ আৰু ঔষধ আদিৰ বহু-মূলীয়া বিৱৰণ সবল কথিত ভাষাত দিয়া হৈছে। “ঘোঁৰা নিদান”ত সেইদৰে ঘোঁৰাৰ জাতি, লক্ষণ, বেমাৰ আৰু প্ৰতিকাৰ বৰ্ণনা কৰিছে। এইবোৰ গ্ৰন্থ বজাঘৰীয়া অনুপ্ৰেৰণাত ৰচিত হৈছিল আৰু ব্যৱহাৰিক বিৱৰণ পুথি কাৰণেই ব্যৱহাৰিক ভাষাৰ প্ৰয়োগ এইবোৰত লক্ষ্য কৰা হয়। “কামৰত্ন তন্ত্ৰ”ত বশীকৰণ, স্তম্ভন, মাৰণ, উচাটন কেনেকৈ সাধন কৰিব পাৰি তাক বৰ্ণনা কৰা আছে। বাণীশ উপাধিৰ এজন পণ্ডিতে কামন্দকীয় নীতিশাস্ত্ৰৰপৰা কমলেশ্বৰ সিংহৰ (১৭০৫—১৮১০খৃঃ) আদেশত মূল সংস্কৃত সহ কথাক্ৰপত নীতি লতাঙ্কুৰ গ্ৰন্থ অসমীয়াত ৰচনা কৰে। পঞ্চতন্ত্ৰ আৰু হিতোপদেশৰ নীতিমূলক সাধুবোৰৰ আৰ্হিত কল্পৰাম দ্বিজে সংস্কৃত নীতিবত্তৰ অসমীয়া পদ ভাঙনি কৰে। ইয়াত পণ্ড-পক্ষীৰ কাহিনীৰ যোগেদি নৈতিক জ্ঞান প্ৰকাশ কৰিছে।

ছন্দোবদ্ধ চৰিত পুথি, বংশাৱলী আদি

বংশাৱলী : ওপৰত গুৰুত ৰচিত বুৰঞ্জীৰ আলোচনা কৰা হ’ল। আহোম-বিলাকে গুৰুত ৰাজনৈতিক ইতিহাস ৰচনা কৰিছিল আৰু সেই ইতিহাস প্ৰধানকৈ আহোম ৰাজ্যৰ বিষয়েহে আছিল। অসমৰ পশ্চিমাঞ্চলৰ কোচৰজাসকলে পদ-ছন্দৰী আদি ছন্দত কোচৰাজ্যৰ উৎপত্তি আৰু বিকাশৰ বিৱৰণ লেখাইছিল। কোচৰজাসকলৰ অনুপ্ৰেৰণাত ৰচিত

হোৱা ঐতিহাসিক কাব্যবোৰ “ৰাজবংশাৱলী” বা “বংশাৱলী” নামে জনা যায়। স্বৰ্গখড়িয়ে দৰঙ বজা সমুদ্ৰনাৰায়ণৰ আদেশত দৰং-ৰাজবংশাৱলী আৰু ৰতিকান্ত দ্বিজে খড়্গনাৰায়ণৰ আদেশত ৰাজবংশাৱলী ৰচনা কৰে। স্বৰ্গখড়ি দৈৱজ্ঞৰ “দৰং-ৰাজবংশাৱলী” (খৃঃ ১৭০৮) আৰু ৰতিকান্ত দ্বিজৰ “ৰাজবংশাৱলী” (খৃঃ ১৮০২) এই দুখনত প্ৰসিদ্ধ কোচৰাজ্যৰ ইতিহাসৰ বাহিৰেও বিজনী, দৰং বেলতলা, কোচবেহাৰ আদি কোচৰাজ্যৰ শাখাবোৰৰো বংশাৱলী পোৱা যায়।

ৰাজবংশাৱলী কেইখনৰ লগত বুৰঞ্জীবোৰৰ কিছু পাৰ্থক্য আছে। সেই পাৰ্থক্য বাহ্যিক প্ৰকাশৰ মাধ্যমতে কেৱল আৱদ্ধ থকা নাই, ৰচনা-ভঙ্গীৰো পাৰ্থক্য আছে। বুৰঞ্জীত কল্পনাক ঠাই দিয়া নাই, নিবহ-নিপানী ঐতিহাসিক তথ্য প্ৰকাশেই ইয়াৰ প্ৰধান উদ্দেশ্য। লেখকৰ ব্যক্তিগত কচি-অভিকচিৰ স্থান ইয়াত নাই, সেই কাৰণে বজাঘৰীয়া ক্ৰটিপূৰ্ণ বা চেকালগা কথাও ইয়াত অকুণ্ঠিতচিত্তে ঠাই দিছে। ৰাজবংশাৱলীবোৰ কাব্যৰ আকাৰত ৰচনা কৰাৰ কাৰণে কাব্যস্থলভ কল্পনায়ো ঠাই বিশেষে ভুৰুকি মাৰিছে আৰু ৰাজঘৰীয়া গুণকীৰ্ত্তনৰ ফালে অধিক দৃষ্টি ৰাখিছে। কিন্তু সেই বুলি ইতিহাসক তল পেলাই কল্পনাই প্ৰাধান্য লাভ কৰা নাই।

ৰাজবংশাৱলীৰে সমপৰ্য্যায়ৰ সত্ৰ-বংশাৱলীবোৰ। মায়ামৰীয়া সত্ৰৰ বংশাৱলী, দিহিং-সত্ৰৰ বংশাৱলীকে আদি কৰি বিভিন্ন সত্ৰৰ বুৰঞ্জী আৰু আৰু সত্ৰাধিকাৰ পৰম্পৰাৰ বৃত্তান্ত থকা সত্ৰ-বংশাৱলীসমূহে মধ্যযুগৰ শেহতৰ অসমৰ ধাৰ্মিক, সামাজিক আৰু ৰাজনৈতিক অৱস্থাৰ ওপৰত কিছু পোহৰ পেলায়। সত্ৰ-বংশাৱলীসমূহত সত্ৰাধিকাৰসকলৰ কাৰ্য্য-কলাপ আৰু ঠায়ে ঠায়ে অলৌকিক মহিমাৰ বৰ্ণনা পোৱা যায়।

অষ্টাদশ শতিকা চৰিত পুথিৰ অভ্যুদয়ৰ যুগ। এই যুগত ৰচিত হোৱা চৰিত পুথি আৰু বংশাৱলীসমূহ যেন বুৰঞ্জীসমূহৰ পৰিপূৰক। বুৰঞ্জীত যিখিনিৰ অভাৱ সেইখিনি সম্পূৰ্ণ নহলেও, আংশিকভাৱে চৰিত পুথিয়ে পূৰণ কৰে। গদাপাণিৰ বৈষ্ণৱ নিৰ্ঘাতন, মোৱামৰীয়া বিদ্ৰোহ, বিভিন্ন সত্ৰৰ লগত ৰজাঘৰৰ বা ডা-ডাঙৰীয়াসকলৰ সম্পৰ্ক আদি বহুতো কথাৰ সন্তোদ সত্ৰ-বংশাৱলী আৰু চৰিত পুথিসমূহে দিয়ে। এই যুগত ৰচিত হোৱা চৰিত পুথি-সমূহৰ বহুতো এতিয়াও উদ্ধাৰ হোৱা নাই, যিখিনি উদ্ধাৰ হৈছে তাৰো এটা অংশহে প্ৰকাশ হৈছে। অষ্টাদশ শতিকাৰপৰা ঊনবিংশ শতিকাৰ আদিভাগৰ

ভিতৰত বচিত হোৱা চৰিত পুথিসমূহৰ এটি আংশিক পৰিচয় দিয়া হ'ল—

(ক) নীলকণ্ঠ দাসৰ দামোদৰ চৰিত আৰু কৃষ্ণ মিশ্ৰৰ দামোদৰ চৰিতত দামোদৰ দেৱ আৰু তেওঁৰ অনুগামীসকলৰ বিৱৰণ পোৱা যায়। জয়নাৰায়ণৰ লক্ষ্মীপতি চৰিতত খুদিয়াৰ গোপাল মিশ্ৰৰ পুতেক লক্ষ্মীপতিৰ জীৱন বৃত্তান্ত বৰ্ণিত হৈছে। গোপাল মিশ্ৰ ভট্টদেৱৰ সখা আছিল।

(খ) কথা-গুৰুচৰিত আৰু বৰদোৱা চৰিতত শঙ্কৰ-মাধৱ আৰু তেখেতসকলৰ শিষ্য-প্ৰশিষ্যৰ জীৱনী আৰু কাৰ্য্য-কলাপ লিপিবদ্ধ হৈছে।

(গ) পূৰ্ণানন্দৰ গোপালদেৱৰ চৰিতত ভৱানীপুৰীয়া গোপাল আতা আৰু জয়নাৰায়ণৰ বামগোপাল চৰিতত শ্ৰীবাম আতা, বামানন্দ আৰু বামগোপাল আদি আহুতগুৰি সত্ৰৰ অধিকাৰসকলৰ বিৱৰণ পোৱা যায়।

(ঘ) বমাকান্তৰ বনমালীদেৱৰ চৰিতত দক্ষিণ পাট সত্ৰৰ প্ৰতিষ্ঠাতা বনমালীদেৱৰ বিৱৰণ আৰু অধ্ববীশ দ্বিজৰ কেশৱদেৱ চৰিতত আউনীআটী সত্ৰৰ বিৱৰণ আৰু গদাধৰ সিংহৰ বৈষ্ণৱ নিৰ্ঘাতনৰ বিৱৰণ পোৱা যায়।

(ঙ) ভদ্ৰচাক দাসৰ অনন্তবায় চৰিত, বিগাওজাৰ ঠাকুৰ চৰিত আৰু আই কনকলতা চৰিত আদিত মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ নাতিসকলৰ তথা বৰদোৱা, কোৱামৰা, দীঘলী, চামগুৰি আদি সত্ৰৰ আৰু সত্ৰাধিকাৰসকলৰ বিৱৰণ পোৱা যায়।

এইবোৰৰ বাহিৰেও স্বামনাথ মহন্তৰ সন্ত-মুক্তাৱলী (১৭০৮ খৃঃ), চিদানন্দ দেৱৰ অনিৰুদ্ধদেৱ চৰিত (মায়ামৰা সত্ৰৰ প্ৰতিষ্ঠাতা), বিভূনাথৰ এটকা মহন্তৰ বুনা আদি চৰিতত সন্তসকলৰ জীৱনী আৰু বৃত্তান্ত পোৱা যায়।

তান্ত্ৰিক আৰু শাক্ত সাহিত্য

আগতে উল্লেখ কৰি অহা হৈছে স্বৰ্গদেউ ৰুদ্ৰসিংহই বঙ্গদেশৰ শান্তিপুৰৰ কৃষ্ণবাম ভট্টাচাৰ্য্যক গুৰুৰূপে লবলৈ মাতি আনে, কিন্তু নিজে তেওঁক গুৰুৰূপে নললে যদিও ভালকৈ প্ৰতিষ্ঠা কৰি দিয়ে। তেওঁৰ পুতেকহঁতে শাক্তধৰ্ম্ম গ্ৰহণ কৰি এই পৰ্ব্বতীয়া গোসাঁইত শৰণ বা দীক্ষা লৈ শক্তিধৰ্ম্মক ৰাজধৰ্ম্মৰূপে স্থাপন কৰে। শাক্তধৰ্ম্মই প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰাৰ লগে লগে শাক্ত-সাহিত্যৰো সৃষ্টি হ'বলৈ ধৰে। দেৱীৰ মহিমা প্ৰকাশক গীত আৰু পদ ৰাজপৃষ্ঠপোষকতাত ৰচিত হ'বলৈ ধৰে। তথাপি এই কথা স্বীকাৰ কৰিব লাগিব যে বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ তুলনাত শাক্ত-সাহিত্য যৎসামান্য। স্বৰ্গদেউ ৰুদ্ৰসিংহ আৰু শিৱ সিংহয়ো

দুই-এটা শাক্ত-গীত ৰচনা কৰাৰ উদাহৰণ পোৱা যায়। তলত উদ্ধৃত কৰা গীত দুটাতে ৰুদ্ৰসিংহ আৰু শিৱসিংহৰ ভণিতা পোৱা যায়—

(১)

আইল বে গোৰী প্ৰসন্ন মন ।
পূৰ্ণিমাৰ শশীসম জ্বলয় বদন ॥
শিৱত কিৰীটি গাৱে অমূল্য বসন ।
কৰ্ণত কুণ্ডল শোভে কণ্ঠে আভৰণ ॥
দশভুজে দশ অস্ত্ৰ ধৰিছা সঘনে ।
কটীত কিঙ্কিণী বাজে নেপুৰ চৰণে ॥
কপৰ উপমা দিতে পাৰে কোনজন ।
নমি গোৰীপাৱে ৰুদ্ৰসিংহ নৃপ ভণে ॥

(২)

শাৰদ পূৰ্ণিমা হিমকৰ বদনী ।
চঞ্চল নীল নলিনীদল নয়নী ॥
চঞ্চল লোচন কাজৰ ৰঙ্গি ।
ভাবুক মনে কুটিলতৰ ভঙ্গী ॥
প্ৰাতকদিত ৰবি সিদ্ধুৰ কান্তি ।
সজল যুকুতাফল দশন পান্তি ॥
সজল জলদ ইব কুণ্ডল জ্বলে ।
পৰিমল শোভিত মালতি মালে ॥
যুগমদ কুঙ্কুম চৰ্চ্চিত দেহা ।
তবল ঘনান্তৰ দামিনী বেহা ॥
শ্ৰীফল বিকশিত কুচযুগ লোলে ।
মত্ত দ্বিৰদ গতি অতিশয় দোলে ॥
ৰাজা শিৱসিংহ ইহৰস ভণিতম ।
ৰমণী শিৰোমণি ৰাধা চৰিতম ॥

বাধা-প্ৰধান সাহিত্যকো আমি শাক্ত সাহিত্যৰ অন্তৰ্ভুক্ত কৰিব পাৰো।
বাধাক কৃষ্ণৰ হ্লাদিনী শক্তি বুলি ধৰা হয়। কিন্তু যিহেতুকে মূল সংস্কৃততে
শাক্ত-পুৰাণৰ তথা শাক্ত সাহিত্যৰ সংখ্যা কম, অসমীয়াত সেই অনুপাতে আৰু
কম হোৱাটো একো অস্বাভাৱিক নহয়। উল্লেখযোগ্য শাক্ত পদকৰ্তাসকলৰ
পৰিচয় আৰু তেওঁলোকৰ বচনাৰ চমু আভাস তলত দিয়া হ'ল।

অনন্ত আচাৰ্য্য : বৰবজা ফুলেশ্বৰী (প্ৰমথেশ্বৰী) আৰু বজা শিৱসিংহৰ
(১৭১৪—১৭৪৪ খৃঃ) আদেশত এওঁ শঙ্কৰাচাৰ্য্যৰ
“সৌন্দৰ্য্য-লহৰী” স্তোত্ৰৰ অসমীয়া অনুবাদ কৰে। পুথিখনৰ নাম দিছে
আনন্দ-লহৰী। এই পুথিত দেৱীৰ মাহাত্ম্য, স্তুতি-প্ৰাৰ্থনা, বংপুৰ নগৰৰ
বহল বৰ্ণনা আৰু শিৱসিংহ প্ৰমথেশ্বৰীৰ প্ৰশস্তি পোৱা যায়। কামৰূপ
অনুসন্ধান সমিতিত সংৰক্ষিত পুথিখন সচিত্ৰ। ভণিতা প্ৰসঙ্গত কৰিয়ে
লেখিছে—

সোমাব পীঠৰ সম পীঠ নাহি আন।
সতত থাকন্ত যাত ভৱানী-ঈশান ॥
সেই পীঠ মध्ये আছে পুৰী নানাখান।
কেহো নোহে বংপুৰ নগৰী সমান ॥
যিটো বংপুৰত সাক্ষাতে ভগৱতী।
দুৰ্গাকপে আছা বাখি ৰাজাক সম্প্ৰতি ॥

....

তাতে শিৱসিংহ ভৈলা দুতি সূৰপতি।
কপে কন্দৰ্পৰ সম দানে বলিৰায় ॥
প্ৰমথেশ্বৰীসে ভৈলা তান পটেশ্বৰী।
কপে গুণে কৈতো যাব নাহি সৰিবৰি ॥
তাসন্দাৰ সঙ্গে থাকি মই বিছাহীন।
ৰজা দুজনাব হিত বাঞ্ছা প্ৰতি নিত ॥
অনন্ত আচাৰ্য্য ভণে এৰি আন কাম।
নিবন্তৰে বোলা নৰে শঙ্কৰ-ভৱানী ॥

✓ **কচিনাথ কন্দলী :** কচিনাথ কন্দলীয়ে মাৰ্কণ্ডেয় চণ্ডী আৰু কঙ্কি
পুৰাণৰ পদ ৰচনা কৰে। এওঁ ৰাজেশ্বৰ সিংহৰ
(১৭৫১—১৭৬০ খৃঃ) দিনৰ কৰি। এওঁৰ পূৰ্বপুৰুষ ৰত্নকন্দলী নাৰায়ণপুৰত
বাস কৰিছিল আৰু কচিনাথৰ পিতাক কৃষ্ণনাথক স্বৰ্গদেউ ৰুদ্ৰসিংহই বংপুৰত
বৃত্তিবিধান দি স্থাপন কৰে। কৰিয়ে আত্মপৰিচয় প্ৰসঙ্গত লেখিছে—

বাসৱ বংশত জাত কদ্ৰসিংহ নাম খ্যাত
সোমাব পীঠৰ অধিপতি।
কামৰূপ অধিকাৰী দুৰ্জনৰ দণ্ডধাৰী
গদাধৰ সিংহৰ সন্ততি ॥
বংপুৰ নামে এক তেহে পুৰ কৰিলেক
থাপিলেক তৈতে বিপ্ৰগণ।
নানা স্থান হন্তে নিয়া বৃত্তিবিধানক দিয়া
আনিলেক অনেক ব্ৰাহ্মণ ॥
যি স্থানত বিপ্ৰবৰ নানা গুণে গুণাকৰ
ভৈল কৃষ্ণাচাৰ্য্য শুদ্ধমতি।
তান পুত্ৰ কচিনাথে দুৰ্গাক সেৱিয়া মাথে
চণ্ডীপদ ৰচিলা সম্প্ৰতি ॥

কচিনাথে চণ্ডীপদ ৰচনা কৰাৰ আগতে কঙ্কি পুৰাণৰ পদ কৰিছিল বুলি
উল্লেখ কৰিছে—“কঙ্কি পুৰাণৰ পদ কৰিলোহা আগে। ৰচিলো চণ্ডীৰ পদ
এবে অনুৰাগে।”

কচিনাথৰ চণ্ডীপদৰ মূল মাৰ্কণ্ডেয় পুৰাণ, কিন্তু মাৰ্কণ্ডেয় পুৰাণত নথকা
চণ্ডী বৃত্তান্তখিনি কালিকা পুৰাণ, বামন পুৰাণ আৰু ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত পুৰাণৰপৰা
সংগ্ৰহ কৰি সম্পূৰ্ণ কৰি দিছে। কালিকা পুৰাণৰপৰা দক্ষ-যজ্ঞ, দুৰ্গাৰ জন্ম,
উগ্ৰচণ্ডী, ভদ্ৰকালী আৰু দুৰ্গাৰ উৎপত্তিৰ বিৱৰণ সংগ্ৰহ কৰিছে। এইদৰে
চণ্ডীৰ বিৱৰণ থকা ওপকৃত আন কেইখন পুৰাণৰপৰাও উপাদান লৈ চণ্ডীপদ
সম্পূৰ্ণ ৰূপত প্ৰকাশ কৰে।

কচিনাথৰ বাহিৰে ৰত্ননাথ চক্ৰৱৰ্তী আৰু মধুসূদন মিশ্ৰৰ মাৰ্কণ্ডেয় চণ্ডীৰ
অনুবাদ উল্লেখনীয়। ৰত্ননাথ ঘিজে নীলাচলত বাস কৰিছিল। তেওঁৰ

পুথিত নিজ বংশৰ এটি দীঘলীয়া তালিকা পোৱা যায়। উৰ্দ্ধতম পুৰুষ শিৱচন্দ্ৰই বজা ধৰ্মপালৰ সময়ত কামৰূপলৈ আহে। বঙ্গনাথৰ পুথিৰ সময় দিয়া নাই যদিও, অষ্টাদশ শতিকাৰ বচনা বুলি ভাবাবপৰা ধৰিব পাৰি। তেওঁৰ মেধস ঋষিৰ আশ্রমৰ বৰ্ণনা বৰ মনোৰম।

ৰামচন্দ্ৰ বৰপাত্ৰ : (১) ৰামচন্দ্ৰ বৰপাত্ৰৰ যোগিনী-তন্ত্ৰ সপ্তদশ শতিকাৰ শেষ ভাগৰ বচনা। মহেশ-পাৰ্ৱতীৰ কথোপকথনৰ যোগেদি পুথিখনৰ বিষয়বস্তু প্ৰকাশ কৰিছে। সংস্কৃত “যোগিনীতন্ত্ৰ”ৰ সম্পূৰ্ণ আৰু যথার্থ অনুবাদ নহয় যেন লাগে। ৰামচন্দ্ৰ বৰপাত্ৰই গড়গাঁৱত থাকি ১৬০৮ শকৰ আহিনত এই পুথি বচনা কৰে। কৱিয়ে পৰিচয় প্ৰসঙ্গত লেখিছে—

সৌমাৰ পাঠৰ গড়গ্ৰাম নাম যাৰ।
সেই স্থানে থাকি মই বঢ়িলো পয়াৰ ॥
নামত যোগিনীতন্ত্ৰ মহেশ্বৰ বাণী।
পৰম সাদৰে যাক শুনিলা গোসাঁনী ॥
আৰু এক কথা কওঁ শুনিয়ে সম্প্ৰতি।
যি কালত পুস্তক ভৈলেক সমাপতি ॥
প্ৰপঞ্চ কৰিয়া আৰ বঢ়িবো পয়াৰ।
তিথি মাস বাৰ অৰু কৰিবো প্ৰচাৰ ॥
বস্তুগণ প্ৰথমে মিলিয়া আছে য়েবে।
তাৰ বামপাশে মহা আকাশ প্ৰকাশে ॥
তাত পাছে ঋতুসৰ যাই কালক্ৰমে।
তাত অনন্তৰে চন্দ্ৰে চলে শশা সমে ॥

শেষৰ পদটোবপৰা জনা যায় যে ১৬০৮ শকত এই পুথি সমাপ্ত হয়। ৰামচন্দ্ৰ শিৱসাগৰৰ দিলীহ নদীৰ পাৰৰ কেন্দ্ৰুগুৰি গাঁৱৰ লোক আছিল। তেওঁৰ পূৰ্বপুৰুষজনে কবতোৱা পৰ্য্যন্ত যুদ্ধত জয়লাভ কৰিছিল। লেখকৰ বিৱৰণবপৰা অনুমান কৰিব পাৰি যে ৰামচন্দ্ৰ বৰপাত্ৰ প্ৰসিদ্ধ আহোম সেনাপতি কনচেং বৰপাত্ৰগোহাঁঞিৰ বংশধৰ আছিল।

(১) ৰামচন্দ্ৰ বৰপাত্ৰ সপ্তদশ শতিকাৰ শেষৰ কৱি যদিও, আহোম যুগৰ ভিতৰত অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হ'ল।

শ্ৰীভিষ্মৰ নেওগে তেওঁৰ সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত বামচন্দ্ৰ বৰপাত্ৰই “যোগিনী তন্ত্ৰ” আৰু “হয়গ্ৰীৱ-মাধৱ” নামৰ দুখন পুথি বচনা কৰা বুলি উল্লেখ কৰিছে। দ্ব্যচলতে দুখন পুথি নহয়, একেখনেই। মূল সংস্কৃত যোগিনীতন্ত্ৰতো মণিকুট আৰু হয়গ্ৰীৱ-মাধৱৰ যথেষ্ট বিৱৰণ আছে। গতিকে হয়গ্ৰীৱ-মাধৱ মন্দিৰৰ বিৱৰণ যোগিনীতন্ত্ৰৰে অংশ বিশেষ। অৱশ্যে বামচন্দ্ৰ বৰপাত্ৰই মূল সংস্কৃত বিৱৰণৰ লগতে নিজে দেখা মাধৱ মন্দিৰৰ আচাৰ-অনুষ্ঠান সংযোগ কৰি দিছে।

এই যুগৰ আন শাক্ত আৰু তন্ত্ৰ পুথিৰ ভিতৰত অজ্ঞাত কৱিৰ কালিকা পুৰাণ, গুপ্তমণি, গুপ্তসাৰ আদিৰ নাম লব পাৰি। “কালিকা পুৰাণ” নামৰ মক পদ পুথিখনত হিমালয় কত্থা পাৰ্ৱতীৰ লগত শিৱৰ বিবাহৰ বৰ্ণনা দিয়া হৈছে। অসমীয়া সমাজৰ বিবাহৰ এটি নিখুঁত চিত্ৰ ইয়াত পোৱা যায়। “গুপ্তমণি” আৰু “গুপ্তসাৰ”ত মাধৱদেৱৰ ভণিতা আছে যদিও, মাধৱদেৱৰ বচনা নহয়। এইবোৰত ষট্-চক্ৰ, কুণ্ডলিনী, বিভিন্ন নাড়ী, দেহৰ ভিতৰত ব্ৰহ্মাণ্ডৰ সংস্থাপন আদি যোগ আৰু তন্ত্ৰ বিষয়ক কথা পোৱা যায়।

নাট আৰু গীত

এই যুগত নাট আৰু গীত বচনাৰ ক্ষেত্ৰত নতুনত্ব লক্ষ্য কৰা নাযায়। বৈষ্ণৱ কৱিসকলে নাট-গীতৰ যি গঢ় দি গ'ল সেই গঢ়তেই এই যুগৰো নাট আৰু গীত ৰচিত হৈছিল। বধ কাব্যবোৰৰ নাটকীয় ৰূপ আৰু ব্ৰজাৱলী ভাষাৰ ব্যৱহাৰৰ ক্ৰমাগত লোপ লক্ষ্য কৰা যায়। বিষয়বস্তু বিকাশ, চৰিত্ৰ চিত্ৰণ নাইবা ৰচনাভঙ্গীৰ মৌলিকতা নাই। এই সময়ৰ নাটৰ ভিতৰত কচিদেৱৰ কুমাৰ হৰণ আৰু শতস্কন্ধ বাৱণ বধ, গোপালৰ (?) জীতাহৰণ, দুৰ্বাসা-ভোজন আৰু বলিছলন, মাধৱৰ ভীষ্ম-নিৰ্য্যাস, জয়দেৱৰ সিন্ধু-যাত্ৰা, কমলচন্দ্ৰৰ কুলাচল বধ, অজ্ঞাত নাট্যকাৰৰ অভিমন্যু বধ, জয়দেৱ বধ, লক্ষ্মীনাথ [দ্বিজৰ কুমাৰ-হৰণ নাট, আদি বহুতো নাট আৱিষ্কৃত হৈছে। লক্ষ্মীনাথ দ্বিজ “কুমাৰ-হৰণ নাট”ৰ শেষত লেখিছে— “শ্ৰীচন্দ্ৰকান্ত নৃপতি প্ৰধান। কৱাবল যোহি নাট নিৰমাণ। পুত্ৰ-পৰিবাৰ মনে থাকোক অপ্ৰমাদে। নষ্ট ৰাজ্য লভন্তোক কৃষ্ণৰ প্ৰসাদে।”

আহোম ৰজাসকলৰ ৰাজমভাত “ভাওনা” অনুষ্ঠানে বিশেষ সমাদৰ লাভ কৰাৰ প্ৰমাণ পোৱা যায়। তুংখুঙীয়া বুৰঞ্জীৰ মতে ৰাজেশ্বৰ সিংহৰ দিনত বাৱণ বধ, গোবীনাথ সিংহৰ দিনত পছমবীয়া গোসাঁয়ে পদ্মাৱতী-হৰণ,

কমলেশ্বৰ সিংহৰ দিনত বাবেশ্বৰীয়া গোসাঁয়ে কক্সিণী হৰণ আৰু দিহিঙৰ নমাটি গোসাঁয়ে অক্ৰুবাগমন ভাওনা অভিনয় কৰিছিল।

আহোম বজাসকলৰ অনুপ্ৰেৰণাত অক্সীয়া নাটৰ কৌশলত একশ্ৰেণীৰ সংস্কৃত নাট ৰচিত হৈছিল। এনে নাটৰ ভিতৰত ধৰ্ম্মদেৱ ভট্টৰ ধৰ্ম্মোদয়, কৱিচন্দ্ৰ দ্বিজৰ কাম-কুমাৰ হৰণ, কৱি স্বৰ্ঘ্যৰ বিদ্বেশ-জন্মোদয় আৰু দীন দ্বিজৰ শঙ্খচূড় বধ নাটক উল্লেখযোগ্য। এই কেইখন নাটৰ সংলাপন আৰু সূত্ৰধাৰৰ কথা সংস্কৃতত কিন্তু মাজে মাজে অসমীয়া গীতবোৰো প্ৰয়োগ দেখা যায়। “ধৰ্ম্মোদয়” নাটত এটা অঙ্কৰ যোগেদি মায়ামধীয়া বিদ্ৰোহৰ কাহিনী ৰূপকৰ আৰ্হিত অঙ্কন কৰা হৈছে। নাটখনত লক্ষীসিংহৰ বাজ্যচ্যুতি আৰু পুনৰ বাজ্যলাভকে ধৰ্ম্মৰ সাময়িক পৰাভৱ আৰু পুনৰ অভ্যুত্থান ৰূপে দেখুৱা হৈছে। “কাম-কুমাৰ হৰণ” সাত অঙ্কৰ নাট, বজা শিৱসিংহ আৰু বাণী প্ৰমথেশ্বৰীৰ আদেশক্ৰমে ৰচিত হৈছিল। “শ্ৰীপ্ৰমথেশ্বৰী মহাদেৱী দয়িত-শ্ৰীস্বৰ্গদেৱ-শিৱসিংহ-মহামহীমহেন্দ্ৰ-শাসিত দ্বিজ-কৱিচন্দ্ৰকৃতৌ শ্ৰীভাগৱত হৰিবংশ সমুদ্ভূত কামকুমাৰ হৰণনামনাটকং সমাপ্তম্।” কৱিস্বৰ্ঘ্য বা গোবীকান্ত দ্বিজে কমলেশ্বৰ সিংহৰ বাজত্বত তিনি অঙ্কত গণেশৰ জন্ম কথালৈ “বিদ্বেশ-জন্মোদয়” নাট লিখে। দীন দ্বিজই “সন্দিকৈ বংশোদ্ভৱ”, কলীয়া-ভোমোৰাৰ আদেশত তিনি অঙ্কৰ “শঙ্খচূড় বধ” নাট লিখে। এই কেইখন নাটৰ ভাষা সংস্কৃত, কিন্তু মাজে মাজে অসমীয়া ছলঙী, ছবি, লেছাবী, মুক্তাৱলী আদি ছন্দত অসমীয়া গীত পোৱা যায়। সূত্ৰধাৰ নাটৰ আদিৰপৰা শেষলৈকে থাকে। মাত্ৰাবৃত্ত ছন্দৰ সংস্কৃত গীতবোৰো সহজ আৰু প্ৰতিমধুৰ।

সম্ভৱতঃ অষ্টাদশ শতিকাৰ শেষৰ ফালে বঙালী যাত্ৰাৰ আৰ্হিত ধুৱা নাট বুলি এবিধ নাট ৰচিত হৈছিল। এই নাট গীত-প্ৰধান, সূত্ৰধাৰে গীতৰ যোগেদিয়েই গোটেই নাটখন গাই যায়। নাটৰ ভাষা অসমীয়া, ব্ৰজাৱলী নহয়। সূত্ৰধাৰে এটা চোঁৱৰ লৈ নাচি নাচি গীত গাই নাটৰ ঘটনা বৰ্ণনা কৰি যায় আৰু চৰিত্ৰবোৰে সেই অনুসাৰে বুদ্ধ-বিগ্ৰহ আদি কৰে।

নাটৰ দৰে গীত ৰচনাও যথেষ্ট পৰিমাণে হৈছিল, কিন্তু বৈষ্ণৱ সমাজত ৰচিত গীতবোৰৰ মৌলিকতা কম। সেইবোৰ মহাপুৰুষসকলে ৰচনা কৰি যোৱা গীতবোৰৰে অনুকৰণ। দিহিঙৰ প্ৰেমভূষণ, আৰু কৈবল্যানন্দৰ গীত, কাটনিপাৰৰ সুনন্দ আৰু জয়দেৱ, শুকদেৱ আদি সত্ৰৰ গোসাঁইসকলে ৰচনা কৰা বৈষ্ণৱী গীত ভালেখিনি পোৱা যায়। বহুতো গীতিকাৰে নিজৰ নাম গুপ্ত বাধি শঙ্কৰ-মাধৱৰ নামত গীত ৰচনা কৰাও দেখা যায়।

“দেহবিচাৰৰ গীত”ৰ বেছিভাগেই এই সময়তে ৰচনা কৰা যেন লাগে। দেহ বিচাৰৰ গীতৰ বৰ্ণনীয় বস্তু হ’ল পিণ্ডত অৰ্থাৎ দেহতেই ব্ৰহ্মাণ্ড দৰ্শন। ইয়াৰ উপৰিও সংসাৰৰ অনিত্যতা, হৰিভক্তিৰ শ্ৰেষ্ঠতা, কায়াসাধনা বা দেহত থকা চক্ৰ, নাড়ী আৰু কুণ্ডলিনী শক্তিৰ পৰিচয় লৈ সাধনা কৰাৰ সাৰ্থকতা বৰ্ণনা কৰা দেখা যায়। ভিতৰপকীয়া বা বাতিখোৱা সম্প্ৰদায়ৰ গীতবোৰো এই যুগৰে ৰচনা যেন বোধ হয়।

ঐতিহাসিক লোক-গীত কিছুমানো এই যুগতে ৰচিত হয়। “জয়মতী কুঁৱৰীৰ গীত”, “পহুম কুঁৱৰীৰ গীত” “গোবীনাথ সিংহৰ গীত” আদি গীতত ঐতিহাসিক চৰিত্ৰৰ কাৰ্য্য-কলাপ বা ঘটনা বৰ্ণনা কৰা হৈছে। আজান ফকীৰৰ জিকিৰসমূহো এই সময়ৰে। “ফুলকোঁৱৰ”, “মণি কোঁৱৰ” আদি গীতৰ বৰ্হি-আৱৰণো এই সময়ৰে।

ইচলামী-উৎসৰ সাহিত্য

মুছলমানৰ সঘন আক্ৰমণৰ ফলত অসম আৰু মুছলমান ৰাজ্যৰ মাজত ৰাজনৈতিক সম্পৰ্ক স্থাপন হোৱাৰ লগে লগে সাংস্কৃতিক বিনিময়ৰ সূত্ৰপাত হয়। আহোমৰ শাসন পদ্ধতি, নিৰ্ম্মাণ শিল্প আৰু সাজ-পোছাক আদিত মোগল প্ৰভাৱ সোমায়। অসম আক্ৰমণ কৰিবলৈ অহা বহুতো মুছলমান অসমতে বৈ যায় আৰু ক্ৰমে অসমীয়া ভাষা আৰু সংস্কৃতি গ্ৰহণ কৰে। মিবজুম্লাৰ লগত অহা ঐতিহাসিক চাহাবুদ্দিনে লেখি গৈছে যে অসমত থকা মুছলমান নামতহে মুছলমান আছিল, কাৰ্য্যত পূৰ্বামাত্ৰাই অসমীয়া হৈছিল। এওঁলোকৰ মাজত ইচলাম ধৰ্ম্মৰ তত্ত্বসমূহ প্ৰচাৰ কৰিবৰ কাৰণেই আজান ফকীৰকে আদি কৰি ধাৰ্ম্মিক লোকসকলে অসমীয়া ভাষাৰ জিকিৰবোৰ ৰচনা কৰে। এই জিকিৰত (নাম জপ বা ধ্যান) ইচলামৰ আচাৰ-নীতি আৰু ধৰ্ম্ম-তত্ত্বসমূহ সহজভাৱে অসমীয়া ভাষাত প্ৰকাশ কৰা হৈছে। প্ৰত্যেকটো গীততে একোটা ঘোষা আৰু পাছত পদ থাকে, যাতে সকলোৱে নাম-কীৰ্ত্তনৰ দৰে গাব পাৰে। জিকিৰৰ পাছতে জাৰি গীতবোৰ উল্লেখ কৰিব পাৰি। জাৰি গীতবোৰ কৰণ বসাত্মক, এই গীতবোৰত হাছান-ছেছনৰ কাৰবালাত ঘটা কৰণ কাহিনী বৰ্ণিত হৈছে। ছাহমিলন বা আজানফকীৰে সপ্তদশ শতিকাৰ শেষ ভাগত জিকিৰ ৰচনাৰ সূত্ৰপাত কৰে। জাৰি গীতবোৰো এই সময়ৰে যেন লাগে।

এই গীতবোৰৰ উপৰিও দুখনমান কাব্য পোৱা গৈছে যি কেইখনৰ মূল উৎস

চুফিবাদী মুছলমান কাব্য। বাম দ্বিজৰ মৃগাৱতী চৰিত, অজ্ঞাত লেখকৰ মধু-মালতী আৰু পশুপতি দ্বিজৰ চন্দ্ৰাৱলী কাব্যৰ মূল হ'ল মধ্যযুগীয় হিন্দী-সাহিত্যৰ চুফীকাব্য ছখনমান। ষোড়শ শতাব্দীৰ মুছলমান চুফী কবি কুতুবনৰ “মৃগাৱতী” আৰু সেই শতাব্দীৰে কবি মঞ্জুনৰ “মধুমালাতী”ৰ কাহিনীৰ ভেটিতে বাম দ্বিজ “মৃগাৱতী চৰিত” আৰু অজ্ঞাত কবিয়ে “মধু-মালতী” প্ৰণয়ন কৰে। দ্বিজ পশুপতিৰ “চন্দ্ৰাৱলী” কাব্যখনৰ ভাৱা বঙলুৱা আৰু সম্ভৱতঃ কোনো পমুৱা মুছলমানৰ হাতত ই অসম পায়হি। এই পুথি আৱিষ্কৃত হৈছে গোৱালপাৰাৰ এক মুছলমান পৰিয়ালৰ ঘৰত। কিন্তু আগৰ ছখন কাব্য হাড়ে-হিমজুৰে অসমীয়া। অসমীয়া কবি ছজনে মূল অৱধী ভাষাত ৰচিত চুফী কাব্য ছখনৰপৰা পোনে পোনেই বিষয়বস্তু লোৱা নাই। সম্ভৱতঃ অসমত বৈ বোৱা কোনো মুছলমানৰপৰা নাইবা তীৰ্থ যাত্ৰীৰপৰা সেই আখ্যান শুনি অসমীয়া বৈষ্ণৱ কাব্যৰ আৰ্হিত ৰূপ দিছে। বৈষ্ণৱ কাব্যৰ দৰে হৰিনাম-হৰিভক্তিৰ মাহাত্ম্য, বিষয় স্তম্ভৰ অনিত্যতা সম্পৰ্কে উপদেশ দিছে।

“মৃগাৱতী” কাব্যত আমিৰছাহব পুতেক মালিকজাদা কুমাৰে মৃগীৰূপী অপেচৰীক দেখি প্ৰেমত ব্যাকুল হৈ পৰে। নানা বিপদ-আপদ অতিক্ৰম কৰি ছাহাপৰীৰ ৰাজ্য বোকাম নগৰত উপস্থিত হৈ কেনেকৈ মালিকজাদাৰ লগত ছাহাপৰীৰ (মৃগাৱতীৰ) পুনৰ্মিলন হ'ল তাকে বৰ্ণনা কৰিছে। “মধু-মালতী” কাব্যত ৰজা সূৰ্য্যভানুৰ পুতেক মনোহৰ কোঁৱৰে মহাবস নগৰৰ ৰাজকন্যা মালতীক স্বপ্নত দেখা পাই প্ৰণয়পাশত আৱদ্ধ হয় আৰু দিঠকত মালতীক নাপাই ঘৰ-দুৱাৰ এৰি মালতীক বিচাৰি ওলাই যায়। অৱশেষত প্ৰেমা নামৰ এক ৰাজকন্যাক বাটত পাই তেওঁৰ সহায়ত মালতীৰ ৰাজ্য পায়গৈ। গুপ্তভাৱে মালতীৰ লগত মিলন হয়, কিন্তু মালতীৰ মাকৰ অভিশাপত মালতী পখীলৈ পৰিণত হয়। অৱশেষত অনেক কষ্টৰ পিছত মালতীয়ে পূৰ্বৰ ৰূপ পায় আৰু মনোহৰৰ লগত বিবাহ হয়।

এই ছখন কাব্য বৈষ্ণৱ কাব্যৰ আৰ্হিত ৰচনা কৰিছে যদিও লৌকিক প্ৰেমৰেই অভিব্যক্তি দেখুৱাইছে; মূল চুফীবাদৰ প্ৰেম-সাধনাক ৰূপকৰ ছলেৰে ইয়াত প্ৰকাশ কৰা নাই।

বিবিধ বিষয়ক পুথি

কৃষ্ণানন্দ দ্বিজৰ পূৰ্ণ ভাগৱত, ৰালকান্তৰ বৈষ্ণৱী গীতা, বিষ্ণু দাসৰ নাবদ চৰিত, নবোত্তম ঠাকুৰৰ ভক্তি প্ৰেমাবলীকে আদি কৰি ভক্তি-তত্ত্ব

সম্পৰ্কীয় নানা পুথি পোৱা যায়। কৃষ্ণানন্দ দ্বিজৰ “পূৰ্ণ-ভাগৱত”ৰ পদৰ মাজে মাজে গল্পৰো প্ৰয়োগ হৈছে। এই পুথিখন শৃংখলৰপৰা পূৰ্ণব্ৰহ্মই কেনেকৈ সৃষ্টি কৰিলে আৰু পূৰ্ণৰূপে সৃষ্টিত বিয়াপত্ৰ হৈ থাকিল তাৰ বৰ্ণনা আছে। পুথিখনত যোগ আৰু তত্ত্বৰ প্ৰভাৱ আছে। নবোত্তম ঠাকুৰৰ “ভক্তি-প্ৰেমাবলী”ত ভক্তিৰ প্ৰকাৰ, লক্ষণ, প্ৰেমময়ী ভক্তিৰ শ্ৰেষ্ঠতা আদিৰ বিৱৰণ আছে। ইয়াত ৰাধা-কৃষ্ণৰ প্ৰেমময়ী ভক্তিৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিয়া হৈছে। গোড়ীয় ভক্তি-মাৰ্গৰ প্ৰভাৱ ৰচকৰ ওপৰত পৰা যেন অনুমান হয়। কামদেৱ বিপ্ৰৰ অশোক চৰিত, জগন্নাথ দ্বিজৰ লক্ষ্মীচৰিত, অজ্ঞাত কবিৰ খোৱা-খুবীৰ আখ্যান, সূৰ্য্যবিপ্ৰ কুলে জাত, দৰঙৰ ছপাৰা গ্ৰামত বাস কৰা কৰিৰাজ কবিৰ শিয়াল গোঁসাই চৰিত্ৰ আৰু ৰামানন্দ দ্বিজৰ মহামোহ কাব্য মগ্ধদশ শতিকাৰ শেষৰ নাইবা অষ্টাদশ শতিকাত ৰচনা কৰা যেন অনুমান হয়। “মহামোহ কাব্য”ৰ মূল হ'ল মহামোহ নাট, এই নাটখন আউনিআটি মত্ৰৰ প্ৰতিষ্ঠাতা নিৰঞ্জনদেৱে অভিনয় কৰাইছিল। সেই নাটৰ অভিনয়ৰ ওপৰত ভেটি কবিয়েই ৰামানন্দই “মহামোহ কাব্য” ৰচনা কৰে। এই ৰামানন্দ কোন আছিল সঠিকভাৱে জনা নাযায়। মানুহৰ অন্তৰত সং আৰু অসং বৃত্তিবোৰৰ সংঘৰ্ষ দেখুৱাই সং বৃত্তিবোৰৰ বিজয় ঘোষণা কৰা হৈছে ৰূপকৰ সহায়েৰে। মহামোহ, অহংকাৰ, মায়া, ক্ৰোধ, বিবেক, ভক্তি, দয়া আদি ভাৱ আৰু বৃত্তিবোৰক মানৱীয় গুণ আৰোপ কৰি সজীৱ মানৱ চৰিত্ৰৰ দৰে অঙ্কন কৰা হৈছে। শ্ৰীকৃষ্ণ মিশ্ৰৰ প্ৰবোধ চন্দ্ৰদয় নামৰ সংস্কৃত নাটকৰ বিষয় বস্তুৰ লগত এই কাব্যৰ বিষয়বস্তুৰ সাদৃশ্য আছে। অৱশ্যে পুথিখনত প্ৰক্ষিপ্ত বিৱৰণ কিছু সোমাইছে।

পুৰণি সাহিত্যৰ অৱসান

১৮২৬ চনত ইয়াণ্ডাবু সন্ধিমতে মানৱ হাতৰপৰা অসম ইংৰাজৰ হাতলৈ যায়। মানৱ আক্ৰমণ আৰু অত্যাচাৰত দেশ জুকলা হ'ল। সাহিত্য আৰু আন স্কুলমাৰ কলাৰ চৰ্চ্চা অনুকূল পৰিৱেশ নথকাত ঊনবিংশ শতাব্দীৰ প্ৰথম ত্ৰিশ বছৰত সাহিত্যৰ সৃষ্টি হোৱা নাছিল বুলিলেও ভুল নহয়। ইংৰাজে দেশত শান্তি স্থাপন কৰিলে যদিও ভাষা-সাহিত্যৰ উন্নতিৰ প্ৰতি উদাসীন হৈ ৰ'ল। বৰং অজ্ঞতাৰশতঃ বঙালীৰ প্ৰবোচনাত পৰি অসমত কেই বছৰমানৰ পিছতে বঙালী ভাষা প্ৰৱৰ্ত্তন কৰি অসমীয়া সাহিত্যৰ চৰ্চ্চাৰ পথ ৰুদ্ধ কৰি দিলে। খৃষ্টান মিছনেৰীসকলৰ প্ৰচেষ্টাত আৰু কেইজমান শিক্ষিত অসমীয়া ডেকাৰ যত্নত যি

নতুন সাহিত্যৰ সৃষ্টি হ'ল সেই সাহিত্যৰ লগত পুৰণি সাহিত্যৰ যোগত্ব নাথাকিল। মিছনেৰীসকলে সৃষ্টি কৰা সাহিত্য আগৰ পুৰণি অসমীয়া সাহিত্যৰ ক্ৰমবিকাশৰ ফল নহয়, নতুনকৈ অহা ভাৱধাৰাৰ ফল। ইং ১৮৩৬ চনত এই নতুন সাহিত্যৰ ওটি পছোৱা হয়, কাৰণ সেই চনতে মিছনেৰীসকলে অসমত কাৰ্য্য আৰম্ভ কৰে। অহোম বুৰগ, তথা পুৰণি অসমীয়া সাহিত্যৰো শাসন পৰিৱৰ্ত্তনৰ লগে লগে বিলোপ ঘটিল।

দশম অধ্যায়ৰ গ্ৰন্থপঞ্জী

- ১। ডঃ বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱা : অসমীয়া ভাষা আৰু সংস্কৃতি, ১৯৫৭
- ২। ডঃ হৰ্যাকুমাৰ ভূঞা : Studies in the Literature of Asaam, 1956.
- ৩। ডঃ বাণীকান্ত কাকতি (সম্পাদিত) : Aspects of Early Assamese Literature, 1953.
- ৪। ডঃ সত্যেন্দ্ৰ নাথ শৰ্ম্মা (সম্পাদিত) : কথা-বামায়ণ, ১৯৫২
- ৫। ৮ পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী (সংকলিত) : অসমীয়া সাহিত্যৰ চানেকি, Vol II Part I, II, III,
- ৬। শ্ৰীভিষ্মেশ্বৰ নেওগ : অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত ভূমুকি, ১৯৪১
- ৭। ডঃ মহেশ্বৰ নেওগ : চাহাপৰীৰ উপাখ্যান, ১৯৫৮
- ৮। ডঃ বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱা : অসমীয়া কথা সাহিত্য, ১৯৫০
- ৯। ডঃ হৰ্যাকুমাৰ ভূঞা : বুৰঞ্জীৰ বাণী

একাদশ অধ্যায়

বৰ্ত্তমান সাহিত্য

(১৮২৬—১৯৫৮)

বৰ্ত্তমান সাহিত্যৰ পটভূমি আৰু সূচনা

ইং ১৮২৬ চনৰ ইয়াণ্ডাবু সন্ধিৰ সৰ্ত্ত অনুসৰি অসমদেশ ইংৰাজৰ অধীনলৈ যায়। ইংৰাজে অত্যাচাৰী মানক খেদি বৃটিছ ৰাজত্ব প্ৰতিষ্ঠা কৰিলে আৰু অসমীয়া মানুহেও ইংৰাজ শাসনৰ ভবিষ্যৎ ফলাফলৰ পিনে দৃষ্টি নকৰি মানব অত্যাচাৰবপৰা বক্ষা পোৱাতে স্বস্তিৰ নিশ্বাসে পেলাল। কিন্তু সাধাৰণ প্ৰজাই ইংৰাজ শাসন মানি লৈছিল যদিও আগৰ ডা-ডাঙৰীয়া শ্ৰেণীৰ লোকে সহজে বিদেশী শাসন মানি লোৱা নাছিল। পিয়লি ফুকন, গমধৰ কোঁৱৰ আদিৰ বিদ্ৰোহেই তাৰ প্ৰমাণ। তাৰ উপৰিও দাঁতি-কাষৰীয়া পৰ্ব্বতীয়া জাতিৰ উপদ্ৰৱৰ ফালেও সততে দৃষ্টি ৰাখিব লগা হৈছিল। গতিকে প্ৰথম দহ বছৰত ইংৰাজবিলাকে ৰাজ্য সুপ্ৰতিষ্ঠিত কৰাকাল্যতে ব্যাপৃত থাকিব লগা হৈছিল, দেশৰ শিক্ষা সমগ্ৰা বা ভাষা সমগ্ৰা আদিলৈ চকু দিয়া নাছিল। আগৰপৰা চলি অহা ব্যৱহাৰ বলাৱৎ আছিল। কিন্তু পিয়লি ফুকন আদিৰ বিদ্ৰোহত সন্তোষ বংশীয় লোকসকল জড়িত থকা দেখি আৰু উজনি অসমৰ উচ্চ শ্ৰেণীৰ লোকে ইংৰাজ ৰাজত্বক ভাল চকুৰে নোচোৱা দেখি আৰু ইংৰাজ শাসন ব্যৱস্থাৰ লগত তেওঁলোকক অনভিজ্ঞ দেখি বঙ্গদেশৰপৰা বঙালী কেবানি-মহৰি আমদানি কৰি দেশৰ শাসন ব্যৱস্থা চলাবলৈ আৰম্ভ কৰে। অসমীয়া লোকক নলৈ বঙালীক অনাৰ হয়তো কাৰণ দুটা আছিল—(১) অসমীয়া শিক্ষিতসম্প্ৰদায়ক বিধাস কৰিবলৈ টান পাইছিল, (২) তেওঁলোক ইংৰাজ শাসন ব্যৱস্থা সম্পৰ্কে অনভিজ্ঞ আছিল। বঙালী কেবানি-মহৰিবোৰে আত্ম স্বাৰ্থসংৰক্ষণ কৰিবৰ কাৰণে আৰু ভবিষ্যতেও তেওঁলোকৰ স্থান অব্যাহত ৰাখিবৰ উদ্দেশ্যে ইংৰাজ বিষয়াসকলক বুজাই দিলে যে অসমীয়া এটা স্বতন্ত্ৰৰীয়া ভাষা নহয়, বঙালীৰে এটা গ্ৰাম্য অপভ্ৰংশ মাত্ৰ। তেওঁলোকৰ কথাত বিধাস কৰি ১৮৩৬ খৃষ্টাব্দত অসমৰ স্কুল-কাছাৰি আদিত অসমীয়া ভাষাৰ পৰিৱৰ্ত্তে বঙালী ভাষাক ইংৰাজে প্ৰতিষ্ঠা কৰিলে।

এনেয়ে মান-মৰাণৰ উপদ্ৰৱত থান-থিত নোহোৱা অসমীয়াই শিক্ষা আৰু সাহিত্যলৈ পিঠি দি কোনোমতে জীৱন নিৰ্বাহ কৰিব পৰাতোকেই ভাণ্ডাৰ কথা বুলি ধৰি লৈছিল, তাতে আকৌ যেতিয়া অসমীয়া ভাষাক বহিষ্কাৰ কৰি বঙালীক পঢ়াশালি আৰু আদালতত ঠাই দিলে তেতিয়া শিক্ষা আৰু সাহিত্য চৰ্চ্চাৰ সামান্য সম্ভাৱনাকণো নষ্ট পালে। ১৮৩৬ খৃষ্টাব্দৰপৰা ১৮৭৩ খৃষ্টাব্দলৈকে প্ৰায় ছকুৰি বছৰ বঙালীয়ে অসমৰ পাঢ়াশালি আৰু আদালতত আধিপত্য লাভ কৰাৰ ফলত অসমৰ শিক্ষা আৰু সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰত অশেষ ক্ষতি সাধিত হ'ল আৰু ফলস্বৰূপে অসমীয়া মানুহ পঞ্চাশ বছৰ কালৰ পশ্চাদগামী হব লগাত পৰিল।

কিন্তু “ঘনাক্ষকাৰেণ ইব দীপদৰ্শনম”ৰ দৰে ১৮৩৬ চনতে আমেৰিকান বেপ্টিষ্ট মিছনে হাতত খৃষ্ট ধৰ্মৰ জোৰ লৈ অসমত ভৰি দিলেহি। সেই চনৰ মাৰ্চ মাহত পোন প্ৰথমে বেভাৰেণ্ড নাথান্ ব্ৰাউন আৰু টি কট্টৰে সপৰিয়ালে শদিয়া পায়হি। কেইমাহমানৰ পিছতে ডক্টৰ মাইলচ্ ব্ৰনসন আৰু জেকব থমাচ্ অসম পায়হি, কিন্তু হুৰ্ভাগ্যক্ৰমে ব্ৰহ্মপুত্ৰত নাও ডুবি জেকব থমাচ্ৰ মৃত্যু হয়। শদিয়াত ব্ৰাউন, কট্টৰ আৰু ব্ৰনসনে ধৰ্ম প্ৰচাৰত আত্মনিয়োগ কৰে, কিন্তু চিংফৌ আৰু খামতিবোৰৰ অত্যাচাৰত কাম কৰিবলৈ টান পাই লক্ষীমপুৰ জিলাৰ জয়পুৰলৈ গুচি আহে। পৰ্বতীয়া জাতিৰ মাজত ধৰ্মপ্ৰচাৰ কৰা সহজ নহব বুলি ভাবি ভৈয়ামৰ লোকৰ মাজত খৃষ্ট ধৰ্ম প্ৰচাৰ কৰিবলৈ ব্ৰাউন, ব্ৰনসন, বাৰ্কাৰ আদি মিছনেৰীসকলে শিৱসাগৰ, নগাঁও আৰু গুৱাহাটীত সত্ৰ পাতে। এই বিভিন্ন ঠাইত পঢ়াশালি আৰু অনাথ আশ্ৰয় পাতি ধৰ্মপ্ৰচাৰ কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰে।

কিন্তু প্ৰচাৰ আৰম্ভ কৰোঁতেই দেখা দিলে ভাষা সমস্যা হৈছে। তেওঁলোকে বঢ়িয়াকৈ বুজিছিল থলুৱা ভাষাত ধৰ্ম-সম্পৰ্কীয় পুথি-পাঁজী প্ৰকাশ নকৰি বিদেশী বঙলা ভাষাৰ সহায় ললে উদ্দেশ্য সিদ্ধি নহয়। অথচ দেখা পালে যে মাতৃ-ভাষাৰ সলনি তেতিয়া পঢ়াশালি, আইন-আদালত আৰু শাসন ব্যৱস্থা সকলোতে বঙলাৰেহে প্ৰচলন। বিদেশী আচহুৱা ভাষাৰ যোগেদি যে এটা জাতিক শিক্ষিত আৰু জ্ঞানী কৰি তুলিব নোৱাৰি সেই কথা মিছনেৰীসকলে বুজি পাইছিল, কিন্তু শাসকসকলেহে সেই সাধাৰণ কথাটো বুজিও নুবুজাৰ দৰে বঙালী প্ৰৱৰ্তন কৰিবলৈ লৈছিল। ইয়াৰ বহুত আগতেই ১৮১৩ চনত নগাঁৱৰ আত্মাৰাম শৰ্ম্মাৰ হতুৱাই বঙ্গদেশৰ শ্ৰীৰামপুৰৰ মিছনেৰীসকলে বাইবেল পুথি অসমীয়াতলৈ অনূদিত কৰাইছিল আৰু সেই পুথি শ্ৰীৰামপুৰৰ মিছনেৰী প্ৰেছৰপৰা

ছপা হৈয়ো ওলাইছিল। অসমৰ মিছনেৰীসকলেও ১৮৪০ চনত শিৱসাগৰত ছপাখানা বহুৱাই ছই এখনকৈ খৃষ্টানী ধৰ্মপুস্তক প্ৰকাশ কৰিবলৈ ধৰে। ইয়াৰ এবছৰৰ আগতে, অৰ্থাৎ ১৮৩৯ চনত ৰবিন্সন চাহাবৰ ইংৰাজীত অসমীয়া ভাষাৰ ব্যাকৰণ (A Grammar of Assamese Language) ওলায়।

কেৱল অসমীয়াত পুথি প্ৰণয়ন কৰিয়েই মিছনেৰীসকল ক্ষান্ত থকা নাছিল। বঙালী ভাষাক অসমীয়াৰ ওপৰত জাপি দি তেতিয়াৰ ইংৰাজ চৰকাৰে বি ভুল ভাষানীতি লৈছিল তাৰ বিৰুদ্ধে এওঁলোকে যুদ্ধ দিছিল। কাগজে-পত্ৰই আৰু পদে-প্ৰমাণে চৰকাৰৰ নীতিৰ ভুল এওঁলোকে আঙুলিয়াই দিছিল। এওঁলোকৰ লগতে যোগ দিছিল ৮ আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনকে আদি কৰি স্বদেশপ্ৰেমিক শিক্ষিত যুৱক কেইজনমানে। ১৮৫৩ চনৰ মোক্ষাত মিলচৰ অসম সম্পৰ্কে দিয়া টোকাটোতো বঙালী ভাষাৰ পৰিৱৰ্তে অসমীয়া ভাষা প্ৰচলন কৰাৰ সপক্ষে মত দিছিল। এইদৰে দেশী-বিদেশী অসম-প্ৰেমীসকলৰ আশা-শুধীয়া চেষ্টাৰ ফলতে ইংৰাজ চৰকাৰে অৱশেষত অসমত প্ৰয়োগকৰা ভাষা-নীতি পৰিৱৰ্তন কৰাৰ প্ৰয়োজন বোধ কৰিলে। ইংৰাজ চৰকাৰে নিজৰ ভুল বুজি পাই ১৮৭৩ চনত পঢ়াশালি আৰু আদালতত অসমীয়া ভাষাক পুনৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰি নায্য স্থান ঘূৰাই দিয়ে। ১৮৩৬ চনৰপৰা ১৮৭৩ চনলৈকে বঙালী ভাষা প্ৰচলন হোৱাৰ কাৰণে অসমৰ শিক্ষা আৰু সাহিত্য ক্ষেত্ৰত যি অপূৰণীয় ক্ষতি হ'ল তাৰ ফলত অসমীয়া আন প্ৰদেশৰ বাসিন্দাৰ তুলনাত বহুতো পিছ পৰি গ'ল।

বুটিছে ৰাজ্য লোৱাৰপৰা অসমীয়া ভাষা পুনৰ পঢ়াশালি আৰু আদালতৰ ভাষা ৰূপে পৰিগণিত হোৱালৈকে প্ৰায় পঞ্চাশ বছৰ কালৰ ভিতৰত যি ভাষা আৰু সাহিত্যৰ চৰ্চ্চা হ'ল সেয়েই অসমীয়া সাহিত্যৰ আধুনিকতাৰ ভেটি স্থাপন কৰিলে। আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ ভেটি ৰচিত হোৱা প্ৰায় অৰ্দ্ধশতাব্দীৰ কাল ছোৱাক (১৮২৬-১৮৮০ মোটামুটিভাৱে) মিছনেৰী সাহিত্যৰ কাল বুলি কব পাৰো। এই কালছোৱাৰ দুটা স্তৰ (১) প্ৰাক্-অকণোদয় আৰু (২) অকণোদয়।

প্ৰাক্-অকণোদয় (অকণদই) স্তৰ (১৮২৬-১৮৪৬ খৃঃ)

এই কালছোৱাত যি সাহিত্যৰ সৃষ্টি হৈছিল সি অতি যৎসামান্য। শ্ৰীৰামপুৰ প্ৰেছৰপৰা ওলোৱা আত্মাৰাম শৰ্ম্মাৰ বাইবেলৰ অসমীয়া ভাঙনিৰ ২য় সংস্কৰণ (১৮৩৩), শ্ৰীৰামপুৰৰ পাণ্ডী ৰবিন্সন চাহাবৰ ইংৰাজীত লেখা অসমীয়া ব্যাকৰণ (১৮৩৯), কাশীনাথ তামুলীফুকনৰ অসম বুৰঞ্জী

(১৮৪৪), আলিবৰ. টি. কট্টৰ পত্নী শ্রীমতী কট্টৰ অসমীয়া শব্দাবলী আৰু খণ্ডবাক্য (১৮৪০), বিধেশ্বৰ বৈষ্ণাধিপৰ বেলিমাৰৰ বুৰঞ্জী (১৮৩৭—১৮৩৮ খৃঃ), যাহুবাম ডেকাবৰুৱাৰ প্ৰথম অসমীয়া অভিধান (১৮৩৯?), মণিবাম বৰভাণ্ডাৰ বৰুৱাৰ (দেৱান) বুৰঞ্জী বিৱেক বন্ধ (১৮৩৮) এই কালছোৱাৰ উল্লেখযোগ্য পুথি।

লেখকসকল : কাশীনাথ তানুলীকুকন (১৮১০—১৮৮০ খৃঃ) অসমৰ শেৰ বজা পুৰন্দৰ সিংহৰ লালবন্দীকৈ হোৱা ৰাজত্বৰ কালত (১৮৩৩—৩৮ খৃঃ) ৰাজসভাসদ আছিল। “তুংখুঙীয়া বুৰঞ্জী”ৰ লেখক শ্রীনাথ বৰবৰুৱাৰ পুতেক ৰাধানাথ বৰবৰুৱাৰ সহায়ত কাশীনাথে “অসম বুৰঞ্জী” লিখে আৰু এই বুৰঞ্জী প্ৰথম ছপা হয় শিৱসাগৰৰ মিছনেৰী প্ৰেছত। এই বুৰঞ্জীৰ আলম লৈয়ে পাছৰ হৰকান্ত বৰুৱা সদৰামীনে তেওঁৰ “অসম বুৰঞ্জী” ৰচনা কৰে। পুৰন্দৰ সিংহৰ মৃত্যুত কাশীনাথ ইংৰাজৰ অধীনত মুন্সিফ আছিল। বিধেশ্বৰ বৈষ্ণাধিপ কুলত দৈৱজ্ঞ আছিল আৰু পুৰন্দৰৰ দ্বিতীয় আমোলত প্ৰধান বৈষ্ণ বা বৈষ্ণাধিপ আছিল। এওঁৰ আন নাম বিকাবাম। বিধেশ্বৰে পুৰণি কাব্যৰ ৰীতিত পদ, ছলডী, ছবি, লেছাৰী, বুনুৱা ছন্দত বুৰঞ্জীখন প্ৰণয়ন কৰিছে। বুৰঞ্জীখনত গৌৰীনাথ সিংহৰপৰা চন্দ্ৰকান্ত সিংহৰ দিনলৈকে ঘটনা ঐতিহাসিক ঘটনা পৰম্পৰাৰ অবিকৃত অখণ্ড কাব্যশুলভ বসাল বিৱৰণ আছে। মণিবাম দেৱানৰ “বুৰঞ্জীবিৱেক বন্ধ”ৰ এটা খণ্ডহে উদ্ধাৰ হৈছে। এই খণ্ডতে মণিবাম দেৱানৰ অসমৰ ৰাজনৈতিক, সামাজিক, ধাৰ্মিক আৰু অৰ্থনৈতিক অৱস্থা সম্পৰ্কে গভীৰ জ্ঞানৰ পৰিচয় পোৱা যায়। মণিবাম দেৱান (১৮০৬—১৮৫৮ খৃঃ) শিৱসাগৰৰ চাৰিঙৰ ৰামদত্ত বৰুৱাৰ পুত্ৰ, কলিতা কুলত জন্ম। পুৰন্দৰ সিংহৰ ৰাজত্বৰ দ্বিতীয় পৰ্য্যায়ত এওঁ সভাসদ আছিল। তেওঁ ইংৰাজৰ অধীনত মিৰমুঞ্চি আৰু পেচকাৰ হৈছিল, কিন্তু সেই বিষয় এৰি দি অসম চাহ কোম্পানীৰ দেৱান হৈছিল। অৱশেষত স্বাধীনচিঠীয়া মণিবামে নিজে চাহ বাগিছা খুলি কন্দৰ্পেশ্বৰ সিংহক পুনৰ ৰাজপাটত বহুৱাবলৈ আৰু ইংৰাজ ৰাজত্বৰ অৱসান ঘটাবলৈ চেষ্টা কৰোঁতে চিপাহী বিদ্ৰোহত সংশ্লিষ্ট বুলি মৃত্যু দণ্ডেৰে দণ্ডিত হয়। মণিবামৰ “বুৰঞ্জীবিৱেক বন্ধ”ত আহোম শাসন পদ্ধতি, বৈষ্ণৰ পন্থ আৰু সত্ৰৰ উৎপত্তি, মোৱামৰীয়া বিদ্ৰোহ আৰু মানৱ দিনৰ বিৱৰণ পোৱা যায়। জজ মিলৰ আগত দিয়া আৰ্জিখনেও মণিবামৰ ৰাজনৈতিক জ্ঞানৰ পৰিচয় দিয়ে। যাহুবাম ডেকা বৰুৱাৰ (১৮০১—১৮৬৯) ঘৰ ঘোৰহাটত। এওঁ ১৮৩৯ খৃষ্টাব্দত এখন “অসমীয়া

অভিধান” লেখি শিৱসাগৰৰ কৰ্ণেল জেনকিন্সক উপহাৰ দিছিল। এই অভিধানেই বেভাবেও ব্ৰন্সনৰ “অসমীয়া অভিধান” প্ৰণয়ত প্ৰধান সাৰথি আছিল।

অৰুণোদয়-স্তব (১৮৪৬—১৮৮২ খৃঃ)

অৰুণোদয়ৰ প্ৰকাশ : শিৱসাগৰৰ মিছনেৰী প্ৰেছৰপৰাই ইং ১৮৪৬ চনত অৰুণোদই (অৰুণোদয়) মাহেকীয়া আলোচনী ওলায়। এইখনেই প্ৰথম অসমীয়া আলোচনী। প্ৰথমতে বেভাবেও ও. টি. কট্টৰ (O. T. Cutter) আৰু তাৰ পাছত ক্ৰমে নাথান ব্ৰাউন, এ. ডেনফোৰ্থ (A. H. Denforth) আৰু এচ্. এম্. হুইটিং (S. M. Whiting), নাথান ব্ৰন্সন, এচ্. ৱাৰ্ড, বেং ক্লাৰ্ক আদিয়ে এই কাকত সম্পাদনা কৰি ১৮৮২ খৃষ্টাব্দলৈকে প্ৰকাশ কৰে। এই কাকত প্ৰধানকৈ খৃষ্টধৰ্ম প্ৰচাৰৰ কাৰণে উলিয়া হৈছিল যদিও, বিজ্ঞান, বুৰঞ্জী, নৈতিক শিক্ষা, দেশ-বিদেশৰ বাতৰি, প্ৰকৃতি অধ্যয়ন, জীৱনী, চুটি কাহিনী আদিয়ে ইয়াত ঠাই পাইছিল। এই কাকতে আলোচনী আৰু বাতৰি কাকত দুয়োটাৰ কাম কৰিছিল। দেশ-বিদেশৰ তথ্যপূৰ্ণ ভাঙনিৰ উপৰিও পুৰণি অসমীয়া বুৰঞ্জী আৰু জ্ঞানৰ পুথি ছোৱা-ছোৱাকৈ ইয়াত প্ৰকাশ কৰিছিল। আলোচনীখনত ঠায়ে ঠায়ে চিত্ৰ সংযোগ কৰি আকৰ্ষণীয় কৰি তোলা হৈছিল।

অৰুণোদয়ৰ অৱদান : অসমীয়া সাহিত্যৰ প্ৰথম আলোচনী-বাতৰি কাকত ৰূপে সাহিত্যৰ ইতিহাসত বিশেষ

স্থান আছে। (১) এই কাকতে অসমীয়া সমাজক দেশ-বিদেশৰ জ্ঞানৰ ভাণ্ডাৰৰ সম্ভেদ দি বহুল জগতৰ লগত পৰিচয় কৰি দিয়ে। (২) পাশ্চাত্য ভাৱধাৰাৰ বীজ সিচি আধুনিকতাৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰাত সহায় কৰে। (৩) বঙালী ভাষাৰ প্ৰচলনৰ বিৰোধিতা কৰি অসমীয়া ভাষাক ন্যায্য স্থান পোৱাত সহায় কৰে। (৪) এই কাকতেই আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকন, নিধিৰাম ফাৰৱেল, হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা আদিক অসমীয়া সাহিত্যত দীক্ষিত কৰি উৎসাহ-উদ্বীপনা যোগায়। (৫) অসমীয়া আলোচনী আৰু বাতৰি কাকত প্ৰৱৰ্ত্তনৰ আদৰ্শ দাঙি ধৰি বাতৰি কাকত ব্যৱসায় তথা সাংবাদিকতাৰ সূচনা কৰে। অৰুণোদয়ক অনুসৰণ কৰি আসাম বিলাসিনী (১৮৭১—১৮৮০), আসাম মিহিৰ (১৮৭২—১৮৭৩), আসাম দৰ্পণ (১৮৭৪—৭৫) আদি কাকত ওলাই অসমীয়া সাহিত্যৰ উন্নতি আৰু বিস্তাৰত ইন্ধন যোগায়। অৰুণোদয়ে

বাট দেখুৱাই নিদিয়াহঁতেন এই কাকতসমূহৰ সৃষ্টি ইমান সোনকালে নহল-
হঁতেন।

‘অকণোদই কাল’ৰ খৃষ্টিয়ান লেখকসকল

ডক্টৰ নাথান ব্ৰাউন : আমেৰিকাৰ যুক্তৰাষ্ট্ৰৰপৰা মিছনেৰী কামত
(১৮০৭—১৮৮৬ খৃঃ) ১৮৩৬ চনত ডঃ ব্ৰাউনে সপৰিয়ালে অসমত

ভৰি দিয়েহি। শদিয়াত থিতি লৈ খামতি আৰু

অসমীয়া ভাষা শিকি দুই ভাষাতে পাঠ্য পুথি ৰচনা কৰি নকৈ পতা পঢ়াশালিত
চলায় আৰু লগে লগে বাইবেলৰ ভাঙনিও কৰে। কিন্তু খামতিৰ উৎপাতত
থাকিব নোৱাৰি ১৮৩৯ চনত জয়পুৰলৈ গুচি আহে। ব্ৰাউন দম্পতিয়ে
জয়পুৰৰপৰা খামতি, চিংফৌ, নগা আৰু অসমীয়া ভাষাত সৰু সৰু পুস্তিকা
প্ৰণয়ন কৰি প্ৰকাশ কৰে। এওঁ নিজৰ লগত সৰু প্ৰেছ ৰাখিছিল আৰু তাৰ
যোগেদিয়েই প্ৰচাৰ কাৰ্য্য চলাইছিল। ১৮৪৩ চনত ব্ৰাউন দম্পতি শিৱসাগৰলৈ
উঠি আহে আৰু ১৮৫৫ পৰ্য্যন্ত খৃষ্টধৰ্মৰ পোহৰ বিলাই অসমীয়া ভাষা
আৰু সাহিত্যৰ চৰ্চা কৰি অসমতে কটায়। ১৮৫৫ চনত অসম এৰি যুক্তৰাষ্ট্ৰলৈ
উভতি যায়।

নাথান ব্ৰাউনৰ অসমীয়া সাহিত্যলৈ বৰঙণিৰ ভিতৰত বাইবেলৰ **নিউ
টেষ্টামেণ্টৰ অসমীয়া ভাঙনি** (১৮৪৮), আৰু বাইবেলৰ মেথিউ (Methew),
লিউক (Luke), মাৰ্ক আদি চাৰিটা খণ্ড ভাঙি **খৃষ্টৰ বিৱৰণ আৰু শুভ
বাত্তা (বাৰ্ত্তা)** নামৰ দুটি বেলেগে পুথিৰ আকাৰে ১৮৫৪ খৃষ্টাব্দত প্ৰকাশ
কৰে। ১৮৪৮ খৃষ্টাব্দত এওঁৰ প্ৰসিদ্ধ **অসমীয়া ভাষাৰ ব্যাকৰণ** প্ৰকাশ হয়।
বৰিন্দনৰ ব্যাকৰণৰ পাছতে এইখন দ্বিতীয় ব্যাকৰণ। বেভাৰেণ্ড কটুৰ লগ
লাগি ১৮৪৬ চনত **অকণোদই** কাকত উলিয়ায়। এইবোৰৰ বাহিৰেও
খৃষ্টধৰ্ম সম্পৰ্কে কেবাখনো সৰু সৰু পুস্তিকা অসমীয়া ভাষাত ৰচনা কৰিছিল।

ডক্টৰ ব্ৰাউনে পুৰণি পুথি সংগ্ৰহ কৰিছিল আৰু কাশীনাথ তামুলী ফুকনৰ
অসম বুৰঞ্জী, চুতীয়া বুৰঞ্জী আৰু বকুল কায়স্থৰ গণিত পুথি ছপা কৰি
উলিয়াইছিল।

ব্ৰাউনক সকলো কামতে সহায় আৰু উদগনি দিছিল তেখেতৰ স্নযোগ্যা
পত্নী এলিজা ব্ৰাউনে। এওঁ নিজাকৈ ল’ৱা-ছোৱালীৰ উপযোগী এখন **সামুৰ
পুথি** আৰু এখন **গণনা পুথি** ৰচনা কৰি প্ৰকাশ কৰিছিল। যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ এই
মিছনেৰী দম্পতিৰ দান অসমীয়াই চিৰকাল স্মৰণ কৰিব।

ডক্টৰ মাইলছ ব্ৰন্সন : ১৮১২ খৃষ্টাব্দত আমেৰিকাৰ নিউয়ৰ্কত
(১৮১২—১৮৮৩ খৃঃ) ডক্টৰ ব্ৰন্সনৰ জন্ম হয়। ১৮৩৬ চনত বন্ধু

জেকব ধমাচ আৰু নিজ পৰিয়ালৰ সৈতে

খৃষ্টান ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ উদ্দেশ্যে অসম অভিমুখে আমেৰিকাৰপৰা ৰাওনা হৈ ১৮৩৭
চনত অসমত ভৰি দিয়েহি। পথত ব্ৰহ্মপুত্ৰেদি উজাই আহোঁতে বন্ধু জেকব
ধমাচক হেৰুৱায়। এই অসমতে দ্বিতীয়া পত্নী, জীয়েককে আদি কৰি কেবাজনো
আত্মীয়ক চিৰদিনৰ কাৰণে হেৰুৱায়। কিন্তু আত্মীয় বিয়োগজনিত শোক
তলপেলাই আশাশুধীয়াভাৱে তেওঁ ধৰ্মপ্ৰচাৰ আৰু সাহিত্য ৰচনাৰ কাম
কৰি যায়। জয়পুৰৰপৰা নগাৰ উৎপাতত আহি নগাঁৱত থিতি লয় ১৮৪১ চনত।
১৮৪৮ চনত আমেৰিকালৈ উভতি গৈ তিনি বছৰৰ মূৰত ১৮৫১ চনত পুনৰ
আহি পূৰ্বৰ দৰে মিছনেৰী কৰ্তব্যত বত হয়হি। ১৮৬৮ চনত দ্বিতীয় বাৰ
স্বাস্থ্যলাভৰ উদ্দেশ্যে আমেৰিকালৈ গৈ ১৮৭১ চনত পুনৰ ঘূৰি আহে।
আমেৰিকাত প্ৰথমা পত্নীৰ মৃত্যু হয়। অসমতে দ্বিতীয়বাৰ ডেনফোৰ্থৰ পত্নীক
বিয়া কৰায়। কিন্তু দুবছৰমানৰ পিছতে দ্বিতীয়া পত্নী, আৰু জীয়েক
মেৰিয়াৰ মৃত্যু হয়। ১৮৭৮ খৃষ্টাব্দত অকলশৰে আমেৰিকালৈ উভতি যায় আৰু
১৮৮৩ চনত কৰ্মময় জীৱনৰ অৱসান ঘটে।

ব্ৰন্সন চাহাবে বাইবেলৰ ভালেখিনি গুটীয়া অনুবাদ, কিছুমান স্তুতি
(Pslams) অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰাৰ উপৰিও তেওঁৰ যুগান্তৰকাৰী অৱদান
হ’ল **অসমীয়া অভিধান**। এই অভিধান ১৮৬৭ চনত ছপা হৈ ওলায়। এই
অভিধানত নিভাঁজ অসমীয়া শব্দবোৰেহে ঠাই পাইছে। সংস্কৃত বা তৎসম
শব্দ সংখ্যা বৰ কম। এই অভিধানত যি আখৰ-জোঁটনি বা বানান প্ৰণালী
প্ৰয়োগ কৰিছে সেইটো উচ্চাৰণ ৰীতিৰ ফালে দৃষ্টি ৰাখি কৰা হৈছে। এই
বিষয়ত ব্ৰন্সন চাহাবে ৰাহুৰাম ডেকাবৰুৱাই কৰ্ণেল জেনকিন্স চাহাবক উপহাৰ
দিয়া অভিধানখনৰ আখৰ-জোঁটনিক অনুসৰণ কৰিছিল। এই অভিধানৰ
বানান উচ্চাৰণ অনুসৰি লেখা আৰু সেইকাৰণে উচ্চাৰণ আৰু লেখাৰ মাজত
বৈষম্য নাথাকে; অৱশ্যে শব্দৰ মূল বিচাৰত অসুবিধা হয়। ব্ৰন্সনৰ
অভিধানখনেই প্ৰথম প্ৰকাশিত অভিধান আৰু ১৯০০ খৃষ্টাব্দ পৰ্য্যন্ত ইয়ে
ভাষাৰ একমাত্ৰ পথ-প্ৰদৰ্শক আছিল।

নিধিৰাম ফাৰৱেল : নিধিৰামৰ জন্ম হয় তেজপুৰ মহকুমাৰ কলংপুৰ
মৌজাৰ সূতাৰ গাঁৱত। ১৮৪১ খৃষ্টাব্দত এওঁ
খৃষ্টান ধৰ্ম গ্ৰহণ কৰে ব্ৰন্সন চাহাবৰপৰা। মিছনেৰীসকলৰ সহায়তে এওঁ

শিক্ষা লাভ কৰে আৰু কালক্ৰমত এজন প্ৰধান খৃষ্টধৰ্ম প্ৰচাৰক হৈ পৰে। মিছনেৰীসকলৰ অসমীয়া ভাষা উদ্ধাৰ আৰু উন্নতিৰ প্ৰচেষ্টাত নিধিৰামে পাৰ্থ্যমানে সহায় কৰিছিল। তেওঁ “অকণোদই” কাকতৰ নিয়মিত লেখক আছিল অকণোদইত ‘বিনই বচন’, ‘সবগৰ বিৱৰণ’, ‘নবকৰ বিৱৰণ’, ‘হিন্দুস্থানৰ বুৰঞ্জী’ আদি ভালেখিনি তেওঁৰ প্ৰৱন্ধ আৰু কবিতা প্ৰকাশ হৈছিল। ১৮৬৫ খৃষ্টাব্দত শিৱসাগৰ মিছনেৰী প্ৰেছৰপৰা এওঁৰ ভাৰতীয় দণ্ডবিধি আইনৰ অসমীয়া অনুবাদ প্ৰকাশ হৈছিল। ৬হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই ব্ৰন্সন চাহাবে প্ৰৱৰ্ত্তন কৰা আখৰ-জোঁটনিৰ সংস্কাৰ সাধন কৰিব খোজোঁতে এওঁৰপৰা বিশেষ বাধা পাইছিল বুলি আত্মচৰিতত উল্লেখ কৰি গৈছে।

আন লেখক আৰু পুথি : ব্ৰাউন, ব্ৰন্সন আৰু ফাৰৱেলৰ উপৰিও কেবাগৰাকী খৃষ্টান লেখকৰ অৱদান

লেখত লবলগীয়া। শ্ৰীমতী এচ্ আৰ ৱাৰ্ডৰ ইংৰাজী অসমীয়া শব্দকোষ (১৮৬৪), শ্ৰীমতী কট্টৰ (Mrs Cutter) ইংৰাজী অসমীয়া খণ্ডবাক্য কোষ (১৮৭৭) আৰু গাৰ্নী চাহাবৰ ওল্ড টেষ্টামেণ্টৰ অসমীয়া ভাঙনি, শ্ৰীমতী গাৰ্নীৰ ফুলমণি আৰু ককণাৰ কাহিনী উল্লেখযোগ্য। ইয়াৰ বাহিৰেও তলত উল্লেখ কৰা পুথিসমূহো মিছনেৰী মেমচাহাবসকলৰ লেখনীপ্ৰসূত আছিল। “জাতিকৰ জাত্ৰা”, “হেনৰি আৰু তেওঁৰ লগুৱা”, “অপৰিমিতাচাৰৰ পৰিণাম”, “জোচেফৰ কাহিনী”, “আমেৰিকা আৱিষ্কাৰ”, “পণ্ডিত আৰু ধৰ্মপ্ৰচাৰক”, “তুতি গীত” (২১০টা), “বাইবেলৰ সাধু”, “ৰামগতিৰ কাহিনী”, “ধাৰ্মিক চহা”, “মাউৰী ছোৱালী”, “আফ্ৰিকাৰ কৌৱৰ” আৰু পুথিৰ ভালেখিনি নাম পোৱা যায়। ১৮৭৭ চনত এওঁলোকৰে কোনোবা এজনৰ কামিনীকান্ত নামে সৰু উপাশাখন প্ৰকাশ পায়। এইখনেই অসমীয়া উপাশাৰ প্ৰথম আভাস বুলি কৰা পাৰি।

মিছনেৰীসকলৰ দান : মিছনেৰীসকলে লুপ্তপ্ৰায় অসমীয়া ভাষা আৰু সাহিত্যত জীপ দি

অকাল মৃত্যুৰপৰা বৰ্দ্ধা কৰিলে বুলি কলেও ভুল নহব। (১) তেওঁলোকে ইংৰাজ গভৰ্ণমেণ্টৰ লগত বুজ দি অসমীয়া ভাষাক পঢ়াশালি আৰু আদালতত পুনৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰাত সহায় কৰিলে। (২) ব্যাকৰণ, অভিধান আৰু পাঠ্য-পুথি যুগুত কৰি সাহিত্যৰ ভেটি বান্ধিলে। অভিধান, ব্যাকৰণ আৰু পাঠ্য নহলে কোনো ভাষা আয়ত্ব কৰা আৰু সাহিত্য বচনা কৰা সম্ভৱ নহয়। অৱশ্যে

এইবোৰ তেওঁলোকৰ নিজৰ সুবিধাৰ কাৰণেই বচনা কৰিছিল, কিন্তু উদ্দেশ্য যিয়েই নাথাকক, অসমীয়া ভাষাৰ যে প্ৰভূত উপকাৰ সাধিত হ’ল সেই বিষয়ে সন্দেহৰ ধল নাই। (৩) এওঁলোকেই অসমীয়া ভাষাত প্ৰথম আলোচনী-বাৰ্তা কাকত উলিয়াই চুকৰ ভেকুলীৰ দৰে অসমীয়া মানুহক পাশ্চাত্য জগতৰ সন্ধান দিছিল। (৪) পুৰণি জ্ঞান-বিজ্ঞানৰ আৰু বুৰঞ্জীৰ পুথি সংগ্ৰহ কৰি প্ৰকাশ কৰিছিল। পুৰণি পুথি সংগ্ৰহ আৰু সংৰক্ষণৰ এই প্ৰথম প্ৰচেষ্টা। (৫) “পাছৰীচাহাবসকলে অসমীয়া ভাষাৰ শব্দাৱলীত বহুত পোহৰ দিলে। তেওঁবিলাকে ইংৰাজী শব্দৰ ভাৱ লৈ বহুত অসমীয়া শব্দ গঢ়িলে আৰু অসমীয়া ভাষাৰ যিবোৰ মিঠা মিঠা সুৱলা শব্দত ব্যৱহাৰ নকৰাত মামৰ বন্ধ গৈছিল, সেইবোৰ শব্দ আকৌ ব্যৱহাৰৰ উপযুক্ত কৰিলে। (৬) “তেওঁলোকে আমাৰ ভাষাক এটি সুৰ শিকাই গ’ল। সেই সুৰটি আগেয়ে অসমীয়া ভাষাই নাজানিছিল, ভাৰতবৰ্ষৰ কোনো ভাষাই নাজানিছিল। ই পাশ্চাত্য সাহিত্যৰ নিজা সম্পত্তি। তাক পাছৰীচাহাবসকলে সাত সাগৰ তেৰ নৈ পাৰ কৈ আনি ভাৰতবৰ্ষৰ ভাষাবোৰক শিকাই দিলেহি। বৰ্ত্তমান যুগৰ ভাৰতবৰ্ষীয় আন আন সাহিত্যৰ দৰে অসমীয়া সাহিত্যৰো ব’তে টোকৰ মাৰা এই বিলাতী সুৰটিৰ গুণগুণনি শুনিবলৈ পাবা। তুমি সেই সুৰটিৰ স্বভাৱ বুজিবা পাবা,....কিন্তু শব্দবদেৱক মাতা, মাধৱদেৱক মাতি আনা, তেওঁলোকে ততালিকে বুজাই দিব.....যে এইটো ভাৰতবৰ্ষীয় সুৰ নহয়, বিলাতি সুৰ” (১)। আন কথাত মিছনেৰীসকলৰ লেখনীৰ যোগেদিয়েই পাশ্চাত্য ভাৱধাৰাই অসমীয়াত প্ৰথম প্ৰৱেশ লাভ কৰে। (৭) এই মিছনেৰীসকলেই স্বনামধন্য আনন্দৰাম ঢেকিয়ালফুকন, নিধিৰাম ফাৰৱেল, যাহুৰাম ডেকাবৰুৱা, সোণাৰ চাঁদ ডেকাবৰুৱা, পূৰ্ণানন্দ বৰুৱা, গুণাভিৰাম বৰুৱা, বলৰাম ফুকন আদি অসমীয়া দেশহিতৈষী ডেকাক সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰত উদগনি আৰু অনুপ্ৰেৰণা দি অসমীয়া সাহিত্যৰ উন্নতিৰ পথ পৰিষ্কাৰ কৰি দিছিল।

মিছনেৰী-অসমীয়াৰ প্ৰকৃতি : খৃষ্টীয়ান পাছৰীসকলে আৰু সেই সময়ত ‘অকণোদই’ত যি অসমীয়া

ভাষা লেখিছিল সেই ভাষা সবল আৰু উচ্চাৰণ-অনুসাৰী ভাষা আছিল। সেইটো অসমীয়া ভাষাৰ শুদ্ধ আৰু স্বাভাৱিক অৱস্থা নহয়। ভালকৈ মাত কুচুটা সৰু ল’ৰাৰ হেনাছটা ভাষাত যেনে সবলতা আৰু মধুৰতা গুণ থাকে পাছৰীসকলৰ ভাষাতো তেনে এটি অবিগুৰু ৰূপৰ লগত সবলতা আৰু মধুৰতা

নিহিত আছে। তলত উদ্ধৃত কৰা “মৰণৰ ভয় হেলা কৰা এজনৰ কথা” শীৰ্ষক নীতিমূলক গল্পটোৰ অংশটোৱে চানেকি দাঙি ধৰিব—“হান্ধেৰি দেসৰ এজন খুন্তিয়ান বজাই এদিন আপোনাৰ মনত বৰ বিয়াকুল পাইছিল। তেনেতে বজাৰ ভায়েকে তেওঁক সুধিলে—তোমাৰ মনত কিয় এনে চিন্তাৰ বিয়াকুল হৈছা? তাতে বজাই মাত লগাই কলে—হে ভাই পৰম ঈশ্বৰৰ আগত মই মহা অপৰাধী হৈছো, সেই নিমিত্তে মৰণ আৰু বিচাৰৰ সময়ত ঈশ্বৰৰ সাখ্যাতে থিয় হ'ব লাগিব। এই দুই কথাত মোৰ মনত অতি ভয় জনমিছে। তাতে বজাৰ ভায়েকে হাঁহি কলে—এনে বিষয়ত চিন্তা কৰা আপোনাৰ উচিত নহয়। ইয়াত কেবল মনৰ সুখহে ওচ। তাতে বজাই একো উত্তৰ নকৰি ভায়েকক কুশল বিদায় দিলে।”

মিছনেবীসকলে যত্ন কৰি অসমীয়া ভাষা শিকি লৈছিল যদিও আৰু তেওঁলোকৰ ভাষা সবল আৰু কথিত ভাষাৰ ওচৰ-চপা আছিল যদিও, অসমীয়া জতুৱা ঠাচটো সম্পূৰ্ণৰূপে আয়ত্ব কৰিব পৰা নাছিল। ইংৰাজী ভাষাৰ ঠাচটো অজানিতভাৱেই অসমীয়া লেখোঁতেও প্ৰকাশ পাইছিল। অকণোদইত প্ৰকাশ হোৱা “জাত্ৰিকৰ জাত্ৰা” নামৰ অনুবাদটোৰ প্ৰথম বাক্যটোৱেই তাৰ আভাস দিব: “এই জগতৰ অৰণ্যৰ মাজে মই ফুৰি জাওঁতে জি এখন ঠাইত এটা গাঁত আছিল, এনে ঠাই পালোহি। তাতে পৰি স্থই থাকোঁতে এক সমাজিক দেখিলোঁ।। গাত ফটাচিটা কাপোৰ পিন্ধি, আপোনাৰ ঘৰলৈ পিঠি দি, হাতত এখন পুথি ধৰি, পিঠিত বৰ গধুৰ বোকোচাবন্ধা থিয় হৈ থকা মানুহক দেখিলোঁ।।”

যুক্তধ্বনিবোৰ ভাঙি কোমল কৰি আৰু শ, য, স ব পৰিৱৰ্ত্তে কেৱল স; য, জ এই দুইৰ ঠাইত কেৱল জ; চ, ছৰ ঠাইত কেৱল চ ব্যৱহাৰ কৰা তেওঁলোকৰ ভাষাৰ বিশেষত্ব আছিল।

অকণোদই কালৰ অন্যান্য লেখকসকল

আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকন : মিছনেবীসকলৰ সাহিত্যিক প্ৰচেষ্টাত যিসকল অসমীয়ালোকে আন্তৰিক-তাৰে যোগ দিছিল সেইসকলৰ ভিতৰত আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকন সৰ্বাগ্ৰণী। ১৭৫১ শক (ইং ১৮২৯)

আহিনত গুৱাহাটীত এখেতৰ জন্ম; পিতৃ হলিৰাম ঢেকিয়াল ফুকনে বঙলা ভাষাত **অসম বুৰঞ্জী** আৰু **কামাখ্যা যাত্ৰা পদ্ধতি** নামে দুখন পুথি ৰচনা

কবি ছপাই বিনামূল্যে বিলাই দিছিল। ১৮৪১ চনত গুৱাহাটীৰ ইংৰাজী স্কুলৰপৰা গৈ কলিকতাৰ হিন্দুকলেজত পঢ়িবলৈ লয়। কলিকতাত তিনি বছৰ অধ্যয়ন কৰি উভতি আহি গুৱাহাটীত ব্লেণ্ডচাহাবৰ ওচৰতে অকৌ ইংৰাজী পঢ়ে। তেওঁ কিছু সংস্কৃত আৰু ফাৰ্চী ভাষাও আয়ত্ব কৰিছিল। ১৮৪৬ চনত বিয়াহ কৰি পিছৰ বছৰত চৰকাৰী চাকৰিত প্ৰৱেশ কৰে। বিজনি বজাৰ দেৱান, মুদিক আৰু একষ্ট্ৰা এছিষ্টেণ্ট কমিছনাৰ আদি পদত সুখ্যাতিৰে কাম কৰি ১৮৫৯ খৃষ্টাব্দৰ জুন মাহত ত্ৰিশ বছৰ পূৰ নোহওঁতেই তেওঁৰ অকাল মৃত্যু ঘটে।

১৮৪৭ চনৰ অকণোদইত প্ৰকাশ হোৱা **ইংলণ্ডৰ বিৱৰণ** আৰু প্ৰায় চাৰি শ পিঠীয়া **অসমীয়া ল'ৰাৰ মিত্ৰ** দুটা খণ্ডত ১৮৪৯ চনত প্ৰকাশ হয়। ১৮৫৩ চনত অসমৰ অৱস্থা সম্পৰ্কে অনুসন্ধান কৰিবলৈ অহা মোফাত মিলচ্ (Moffat Mills) চাহাবৰ আগত ফুকনে অসমৰ অৰ্থনৈতিক অৱস্থা সম্পৰ্কে সুন্দৰ বিৱৰ্ত্তি দিয়ে। অসমৰ ৰাজহ, উৎপন্ন বস্তু আৰু মানুহৰ আৰ্থিক অৱস্থা সম্পৰ্কে দিয়া এই বিৱৰ্ত্তিয়ে ফুকনৰ বিচক্ষণ বুদ্ধি আৰু জ্ঞানৰ পৰিচয় দিয়ে। ১৮৫৫ চনত তেখেতৰ ইংৰাজীত লেখা **A Few Remarks on Assamese Language** নামৰ পুস্তিকা প্ৰকাশ হয়। এই পুস্তিকাত অসমীয়া ভাষাৰ স্বতন্ত্ৰতা, বঙালী জাপি দিয়াৰ বিষময় ফল আদি আলোচনা কৰে। ইয়াৰ বাহিৰেও ফুকনে ইংৰাজী-অসমীয়া আৰু অসমীয়া-ইংৰাজী দুখন অভিধানৰ প্ৰণয়ন কৰিবলৈ লৈছিল আৰু তাৰ নিদৰ্শন অকণোদইলৈ নিদৰ্শনৰূপে পঠাইছিল। কিন্তু সেই কাৰ্য সম্পূৰ্ণ হ'ল নে নাই জনা নাযায়।

ওঁৰ বছৰ বয়সৰপৰাই ফুকনে সাহিত্যসেৱা কৰিবলৈ লয় আৰু তেতিয়াৰ পৰা মৃত্যু পৰ্য্যন্ত সাহিত্যসেৱা আৰু দেশহিতৈষণাই তেখেতৰ জীৱনৰ ব্ৰত স্বৰূপ হৈ পৰে। ফুকনৰ বুদ্ধিসঙ্গত বিচাৰ, তীক্ষ্ণবুদ্ধি আৰু দেশহিতৈষিতাৰ ফালে দৃষ্টি বাখিৱেই কৰ্ণেল হপকিন্‌চন্ চাহাবে ফুকনৰ বিষয়ে কৈ গৈছে যে বঙ্গ দেশত বামমোহন ৰায় যেনে অসমত আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনো তেনে আছিল। কিন্তু অল্ল্য ফুকনৰ কাৰ্য্যকলাপলৈ চাই বামমোহন ৰায়তকৈ তেওঁক উচ্চস্থান দিব পাৰি। ফুকনৰ অগাধ স্বদেশ প্ৰীতিৰ সম্যক নিদৰ্শন বুলিব পাৰি “ইংলণ্ডৰ বিৱৰণ”ৰ তলৰ উদ্ধৃতাংশ :

“হে কুপাময় জগদীশ্বৰ, এই অসম দেসৰ লোকসকলক সভ্য, গিয়ানি আৰু ধাৰ্মিক কৰিবলৈ মতি দিয়া, সিবিলাকৰ অভাৱ আৰু দুৰঅৱস্থা জানিবলৈ সিবিলাকক গিয়ান দিয়া, আৰু তোমাৰ বিচিত্ৰ সত্ত্বিৰে সিবিলাকক সভ্য কৰা আৰু তোমাক জানিবৰ আৰু আগ্ৰা পালিবৰ জোগ্য কৰা। জি সময়ত অসম

হাবি গুচি ফুলবাৰী হব, নৈত ডোঙা গুচি জাহাজ হব, ঘৰ বাহৰ গুচি সিল ইটাক হব, গাঁৱে গাঁৱে হেজাৰ হেজাৰ পৰ্হাসালি হব, গিয়ানৰ সভা, চিকিতসালই, দুখীয়া-দৰিদ্ৰ পৰিত্ৰাণৰ আলয় হ'ব, আৰু জি কামত লোকসকলে পৰস্পৰে হিংসাহিংসি নকৰি আটায়ে আটাইক ভাৱিত চেনেহ কৰিব.....সেই সময়, হে পৰমপিতা জগদিস্বৰ, সিন্ধে ঘটোৱা।”

এওঁৰ বাহিৰেও বলৰাম ফুকন, যজ্ঞোৰাম দেওধাই বৰুৱা, পূৰ্ণানন্দ ডেকা বৰুৱা, কিনাবাম সত্ৰিয়া আদি কেবাজনো লেখকে অকণোদইত প্ৰৱন্ধ লেখাৰ উল্লেখ পোৱা যায়।

অকণোদইৰ প্ৰভাৱমুক্ত লেখক :

অকণোদইৰ কালৰে কিন্তু অকণোদইৰ প্ৰভাৱপৰা মুক্ত ভালে কেইজন লেখকে পুৰণি বীতিত গল্প আৰু পদ বা কাব্য ৰচনা কৰিছিল। এওঁলোকৰ ৰচনাৰ আদৰ্শ আছিল প্ৰাক্-ইংৰাজ আমোলৰ সাহিত্য। এই ৰচনাসমূহ প্ৰাচীন ৰচনাবীতিৰ “ধনঞ্জয় বায়ু” বুলিব পাৰি। এওঁলোক অকণোদইৰ সংস্পৰ্শতো অহা নাছিল আৰু নিজাতাৱেও পশ্চিমীয়া সাহিত্যৰ বা ভাৱধাৰাৰ সংস্পৰ্শত অহা নাছিল। এওঁলোকৰ ভিতৰত দুতিৰাম হাজৰিকা (১৮০৬—১৯০১), দীননাথ বেজবৰুৱা (১৮১৩—১৮৯৫), হৰকান্ত বৰুৱা সদৰ-অমীন (১৮১৩—১৯০০), গোপীনাথ চক্ৰবৰ্তী, বধুদেৱ গোস্বামী, ললিত চন্দ্ৰ গোস্বামী (১৮৪৫—১৯০০) আদিৰ নাম উল্লেখযোগ্য।

দুতিৰাম হাজৰিকাই কামেশ্বৰ সিংহ বুৰাজৰ আদেশক্ৰমে প্ৰাচীন কাব্য-বীতিত ১৮৬২ খ্ৰীষ্টাব্দত “কলিভাৰত” ৰচনা কৰে। এই বুৰঞ্জীত আহোম ৰাজত্বৰ শেষছোৱাৰ ঐতিহাসিক বিৱৰণ পদ-ছলবী আদি ছন্দত প্ৰকাশ কৰিছে। মাজে মাজে সাংসাৰিক স্মৃতিৰ অনিত্যতা দেখুৱাই হৰিনামত আশ্ৰয় লবলৈ উপদেশ দিছে। হৰকান্ত বৰুৱা সদৰামীনে কাশীনাথ তামূলীফুকনৰ বুৰঞ্জীৰ আলমত ১৮৭০—৮০ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ভিতৰত এখন বুৰঞ্জী প্ৰণয়ন কৰে। শিৱসাগৰৰ ৬দীননাথ বেজবৰুৱাই “আচাৰ্য্য-সংহতি” আৰু “উৎকল-খণ্ড” নামৰ দুখন ধৰ্ম পুথি ৰচনা কৰিছিল। নগাঁৱৰ বধুদেৱ গোস্বামীৰ “হিতোপদেশ”, কামৰূপৰ ৬গোপীনাথ চক্ৰবৰ্তীৰ “বাধাৰ কলঙ্ক ভঞ্জন” আৰু নলবাৰীসত্ৰৰ ললিত গোস্বামীৰ “কেলি-বহন্ত” বাধাকৃষ্ণ লীলা বিষয়ক পদ পুথি। প্ৰাচীন বীতিত লেখা সাহিত্যৰ এই স্মৃতিটো অতি ক্ষীণ, দুৰ্বল আৰু গতিহীন। ইয়াক একপ্ৰকাৰ এৰা-স্মৃতিৰ বন্ধ পানীৰ লগত বিজাব পাৰি।

দ্বাদশ অধ্যায়

হেমচন্দ্ৰ-গুণাভিৰামৰ অভ্যুদয়

(১৮৭০—১৮৯০ খৃঃ)

‘অকণোদই’ কাকতে আৰু খৃষ্টিয়ান মিছনেৰীসকলে আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ ভেটি নিৰ্মাণৰ কাৰণে মাটি আবাদ কৰি দিলে, দবাচলতে ভেটি স্থাপন কৰিলে ৷ হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা, গুণাভিৰাম বৰুৱাকে প্ৰমুখ্য কৰি অখৃষ্টিয়ান অসমীয়া সাহিত্যিক কেইজনমানে। যদিও ‘অকণোদই’ ১৮৪৬—১৮৮২ চনলৈকে প্ৰচলিত আছিল, প্ৰকৃতপক্ষে পিছৰ ১২ বছৰ কালত তাৰ প্ৰভাৱ বহুত কমি গ'ল। ব্ৰাউন, ব্ৰন্সন, কট্টৰ আদিৰ হাতত ‘অকণোদই’ৰ যেনে প্ৰাচুৰ্য্য আছিল, তেওঁলোকৰ পাছৰ সম্পাদকসকলৰ হাতত ‘অকণোদই’ৰ তেনে জনপ্ৰিয়তা নাছিল যেন অনুমান হয়। অসমীয়া আলোচনী দুই এখন ইতিমধ্যে ওলাবলৈ ধৰাৰ কাৰণেও অকণোদইৰ প্ৰভাৱ আৰু জনপ্ৰিয়তাৰ কিছু হ্ৰাস হ'ল। ১৮৫৭ চনৰ পিছৰপৰা নিয়মিতভাৱে কাকতখন প্ৰকাশো হোৱা নাছিল।

খৃষ্টিয়ান মিছনেৰীসকলে আৰু অকণোদইয়ে অসমীয়া ভাষা প্ৰৱৰ্ত্তনত আৰু বৰ্ত্তমান সাহিত্যৰ আৱন্তৰণত যি অৱদান দিলে সেইটো মুক্তকণ্ঠে স্বীকাৰ কৰি লৈয়ো এই কথা কব লাগিব যে অসমীয়া জাতিৰ প্ৰাণৰ সন্ধান, অসমীয়া সমাজৰ সমস্ত আৰু জীৱন-যাত্ৰাৰ অভিব্যক্তি তেওঁলোকৰ ৰচনাত নেপাওঁ। ইংৰাজ ৰাজত্ব প্ৰতিষ্ঠা হোৱাৰ লগে লগে ভালেখিনি সমস্তাই অসমীয়া জীৱনত দেখা দিলে। পশ্চিমীয়া আদৰ্শ-কাৰ্য্যদা, আচাৰ-ব্যৱহাৰ আৰু ভাৱধাৰাৰ লগত প্ৰাচীন আচাৰ-ব্যৱহাৰ আৰু ভাৱধাৰাৰ সংঘৰ্ষ আৰু বক্ষণশীল সমাজত তাৰ প্ৰতিক্ৰিয়া, ইংৰাজ ৰাজত্বৰ প্ৰথম ছোৱাৰ প্ৰশাসন বেমেজালি, চাহশিল্পৰ আৱন্ত আৰু অসমীয়া সমাজত তাৰ প্ৰভাৱ, কানি বৰবিহৰ প্ৰচলন, অসমীয়া সামাজিক আৰু ধাৰ্মিক জীৱনত পক্ষিলতা আৰু অন্ধসংস্কাৰৰ দাঠ চামনি আদি এশ-এটা সমস্তাৰ ওপৰত কোনো আলোকপাত মিছনেৰীসকলৰ ৰচনাত নাইবা অকণোদইত প্ৰতিফলিত হোৱা দেখা নাপাওঁ। তেওঁলোকৰ ৰচনাত প্ৰধানকৈ খৃষ্টিয়ান নীতি আৰু ধৰ্ম্মমূলক ৰচনা, সাধু আৰু দেশ-বিদেশৰ সংবাদ আৰু বুৰঞ্জীহে প্ৰকাশ পাইছিল। খৃষ্টিয়ান ধৰ্ম্মত আশ্ৰয় কৰিলেই সকলো দুখৰ অৱদান ঘাটব—এনে ভাৱৰ বশবৰ্ত্তী হৈয়ে পুথি প্ৰণয়ন কৰিছিল। অসমীয়া জাতিৰ দেশাত্মবোধ জগোৱা, ঐক্য সাধন কৰা, নাইবা সমাজ-সংস্কাৰ (খৃষ্টিয়ান

ধৰ্ম্মৰ আশ্ৰয় নোলোৱাকৈ) তেওঁলোকৰ বচনাৰ উদ্দেশ্য নাছিল। অৱশ্যে আনন্দৰাম ঢেকিয়াল কুকনৰ দৰে দূৰদৰ্শী আৰু দেশহিতৈষীলোকৰ বচনাত অসমীয়া সমাজক সৎপথলৈ অনাৰ আহ্বানৰ ধ্বনি শুনা যায়, কিন্তু তেনে ‘অকণোদই’ সাহিত্যৰ সমস্বৰ ধ্বনি নহয়, অকলশৰীয়া সুৰ। হেমচন্দ্ৰ-গুণাভি-
ৰামৰ অভ্যুদয়ৰ কালছোৱাত স্বদেশপ্ৰীতি আৰু জাতীয়তাবোধৰ স্পষ্ট ধ্বনি শুনিবলৈ পোৱা যায়। সবশেষত এইটোও কব লাগিব যে প্ৰকৃত সৃষ্টিধৰ্ম্মী সাহিত্য (Creative literature) অকণোদইৰ অভ্যুদয়ৰ দিনত সৃষ্টি হোৱা নাছিল, সেই সাহিত্য বস্তুধৰ্ম্মী আছিল।

কিন্তু ওপৰত উল্লেখ কৰা সমস্তাবোৰলৈ অসমীয়া শিক্ষিত ডেকাৰ দৃষ্টি নপৰাকৈ আছিল বুলি কলে ভুল হ’ব। ৩গুণাভিৰাম, ৩হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাকে আদি কৰি, সংখ্যাত মুষ্টিমেয় হলেও, দুই-চাৰিজন অসমীয়াৰ বচনাত আংশিকভাৱে হলেও, সমস্তাবোৰে ভুমুকি মাৰিছিল আৰু নিজস্ব দৃষ্টিৰে সেইবোৰক ৰূপ দি পাঠকৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল। অসমীয়া সামাজিক সমস্তালৈ চকু দিয়া আৰু সৃষ্টিধৰ্ম্মী সাহিত্যবোৰ সূচনা কৰা লেখকসকলৰ ভিতৰত ৩হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা আৰু গুণাভিৰাম বৰুৱাৰ স্থান সকলোৰে আগত। এই দুয়োজন লেখকৰ হাততে অসমীয়া গল্পই নিজস্ব-মহিমা লাভ কৰিলে। খৃষ্টিয়ানী বচনাৰ ঠানাক-ঠুনুক গল্পই এওঁলোকৰ বচনাত গুৰু-গম্ভীৰতা লাভ কৰিলে আৰু বিশুদ্ধ অসমীয়া গল্পৰ চানেকি ৰূপে প্ৰতিষ্ঠিত হ’ল।

৩হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা আৰু গুণাভিৰাম বৰুৱাৰ অকণোদইৰ লগত সংস্পৰ্শ আছিল যদিও নিধিৰাম ফাৰৱেলৰ দৰে সেই কাকতৰ পাততে বা সেই গম্ভীৰ তেওঁলোকৰ সাহিত্যিক ব্যক্তিত্ব আৱদ্ধ হৈ থকা নাছিল, সেই ঠেক গম্ভী অতিক্ৰম কৰি সমাজৰ বহল গম্ভীলৈ সাহিত্যিক ব্যক্তিত্বক সম্প্ৰসাৰণ কৰিব পাৰিছিল। দৰাচলতে কবলৈ গলে এওঁলোকেই অসমীয়া সাহিত্যৰ মিছনেৰী স্তৰৰ অৱসান ঘটাই সাহিত্যৰ ইতিহাসৰ এটি নতুন স্তৰ আৰম্ভ কৰি দিলে। এই স্তৰত আমি নাটক, কাব্য, ভ্ৰমণ কাহিনী আদি প্ৰকৃত সাহিত্যৰ আৰম্ভণ দেখা পোওঁ। সাহিত্যৰ এই স্তৰক হেমচন্দ্ৰ-গুণাভিৰামৰ স্তৰ আখ্যা দিব পাৰো।

হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা : শিৱসাগৰৰ বজাৰাহৰ গাঁৱত হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ ১৭৫৭ (১৮৩৫—১৮৯৬ খৃঃ) শকত (১৮৩৫ খৃঃ) জন্ম হয়; পিতৃৰ নাম মুক্তাৰাম বৰুৱা। ১২ বছৰ বয়সত পিতৃ বিয়োগ হোৱাত খুৰাক লক্ষীৰাম বৰুৱাৰ লগত থাকি সংস্কৃত পঢ়ে আৰু কেইবছৰ মানৰ পিছতে

মাহে ৪ টকা বেতনত নকল-নবীচৰ কামত সোমায়। সেই সময়ৰ শিৱসাগৰ জিলাৰ অধিপতি কেপ্তেইন ব্ৰোডী (অসমীয়া বৰতি) চাহাবৰ অনুপ্ৰেৰণা আৰু সহায়ত দদায়েকে নজনাকৈ ইংৰাজী পঢ়িবলৈ লয়। বক্ষণশীল খুৰাকৰপৰা বাধাপ্ৰাপ্ত হৈয়ো ইংৰাজী শিক্ষাৰ চেষ্টা পৰিহাৰ নকৰি অৱশেষত উক্ত ভাষাত ব্যুৎপত্তি লাভ কৰিবলৈ সমৰ্থ হয়। ইংৰাজী ভাষাত ব্যুৎপত্তি থকাৰ কাৰণেই চৰকাৰী কামত দোপত-দোপে উন্নতি লাভ কৰি ট্ৰেন্সলেটৰ বা ভাষাভণ্ডা কাকতী হৈ শেষত অসমৰ জুডিচিয়েল কমিচনাৰ অফিচৰ চুপাৰিণ্টেণ্ডেণ্টৰ পদ পায়। একষ্ট্ৰা-এছিষ্টেণ্ট কমিছনাৰ পদ অস্থায়ীভাৱে তেওঁক দিয়া হৈছিল কিন্তু তেওঁ গ্ৰহণ নকৰিলে। ১৮৮১ চনত কামৰপৰা অৱসৰ লৈ গুৱাহাটীত নিগাজিকৈ থাকিবলৈ লয় আৰু আশাশুধীয়াভাৱে ভাষা আৰু সাহিত্যৰ চৰ্চ্চাত আত্মনিয়োগ কৰে। ১৮৯৬ চনত গুৱাহাটীত তেখেতৰ মৃত্যু হয়।

বক্ষণশীল ব্ৰাহ্মণ পৰিয়ালত জন্মলাভ কৰাৰ কাৰণে ইংৰাজী শিক্ষা লাভত বাধা পাইছিল যদিও, সেই বাধাই তেওঁৰ জ্ঞানস্পৃহা নিবৃত্ত কৰিব নোৱাৰিলে। ইংৰাজী শিক্ষা লাভ নকৰাহেঁতেন হেমচন্দ্ৰই অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ ওজাকপে চিনাকি দিব পাৰিলেহেঁতেন নে নাই সিও সন্দেহৰ বিষয়। ব্ৰোডী চাহাব আৰু মিছনেৰীৰ সংস্পৰ্শই তেওঁৰ যে দৃষ্টিভঙ্গীৰ প্ৰসাৰতা আনিছে সেই বিষয়ে কোনো সন্দেহ নাই। হেমচন্দ্ৰই সাহিত্যিক জীৱন আৰম্ভ কৰে ‘অকণোদই’ত। ১৮৫৬ চনৰ ‘অকণোদই’ত “সোণাবটাদ” নামৰ ছগ্নৰূপত তেওঁ প্ৰৱন্ধ লেখাৰ প্ৰমাণ পোৱা যায়। তাৰ বাহিৰেও মিছনেৰীসকলে প্ৰৱৰ্ত্তন কৰা আখৰ-জোঁটনি সংশোধন কৰি সংস্কৃতমূলক কৰিবলৈ অকণোদইত প্ৰৱন্ধ লেখিছিল, কাৰণ তেনে কৰিলে অসমীয়া শব্দৰ বানানপদ্ধতি বৈজ্ঞানিক আৰু মূলানুগ হ’ব বুলি তেওঁ ভাবিছিল। ১৮৫৯ খৃষ্টাব্দত তেওঁৰ “অসমীয়া ব্যাকৰণ”, ১৮৭৩ চনত “আদিপাঠ”, আৰু তাৰ পিছত “পাঠমালা”, ১৮৮৬ চনত “অসমীয়া ল’ৰাৰ ব্যাকৰণ”, আৰু ১৮৯২ চনত “পঢ়াশলীয়া অভিধান” আৰু তাৰ দুবছৰৰ পিছত “সংক্ষিপ্ত হেম-কোষ” প্ৰকাশ পায়। তেওঁৰ জীৱদ্দশাত “হেমকোষ” প্ৰকাশ হৈ ওলোৱা দেখা নাপালে। ১৯০০ চনত ৩হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী আৰু গৰ্ভন চাহাবৰ চেষ্টাত তেওঁৰ কীৰ্ত্তিস্তম্ভ “হেমকোষ” ছপা হৈ ওলায়।

‘আদিপাঠ’, ‘পাঠমালা’, ‘স্বাস্থ্যৰক্ষাৰ নিয়ম’ (Way to Health নামৰ ইংৰাজী পুথিৰ ভাঙনি) আদি ছাত্ৰৰ উপযোগী পুথি প্ৰণয়ন কৰি সেই সময়ৰ চৰকাৰৰপৰা ১১০০ পুৰস্কাৰ লাভ কৰিবলৈ সমৰ্থ হৈছিল। ভাষা শিকিবলৈ

আৰু শুদ্ধভাৱে লেখিবলৈ বিশেষকৈ ছাত্ৰৰ কাৰণে উপযুক্ত সাহিত্য-পাঠ, ব্যাকৰণ পুথি আৰু অভিধানৰ প্ৰয়োজন। শব্দৰ উপযুক্ত প্ৰয়োগ আৰু ভাষাৰ বিশুদ্ধতা ৰক্ষা কৰি সাহিত্য ৰচনা কৰিবলৈ ব্যাকৰণ আৰু অভিধানৰ একান্ত প্ৰয়োজন। ৬হেমবৰুৱাই ছাত্ৰৰ এই অভাৱ দূৰ কৰি অসমীয়া সাহিত্যৰ ভবিষ্যত ৰচনা কৰি গ'ল। তেওঁৰ “হেমকোষ” কেৱল ছাত্ৰৰেই নহয় সকলো সাহিত্যসেৱীৰ কাৰণেই অপৰিহাৰ্য্য। এই “হেমকোষ” দ্বিতীয় অসমীয়া অভিধান আৰু ব্ৰহ্মন চাহাবৰ অভিধানতকৈ প্ৰায় আঠ হেজাৰ শব্দ অধিক পোৱা যায়। এই “হেমকোষে” হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ পাণ্ডিত্য, ভাষাজ্ঞান, অপৰিসীম পৰিশ্ৰমৰ আদৰ্শ দাঙি ধৰে। ই গাই-গুটীয়া বা অকলশৰীয়া প্ৰচেষ্টাৰ চূড়ান্ত সোধ।

হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ সাহিত্যৰ সামাজিক দিশ এটাও নোহোৱা নহয়। তেওঁৰ ডেকাবয়সতে ৰচনা কৰা “কানীয়া-কীৰ্তন” (১৮৬১) আৰু তাৰ পিছত ৰচনা কৰা “বাহিৰে ৰং-চং ভিতৰে কোৱাভাতুৰী” এই দুখন পুথিত অসমীয়া সমাজৰ অধঃপতনৰ ব্যঙ্গচিত্ৰ দাঙি ধৰিছে। “কানীয়া-কীৰ্তন” বৰ্তমান যুগৰ দ্বিতীয় নাটক। কানি বৰবিহৰ গবাহত পৰি কেনেকৈ চৰিত্ৰ আৰু সম্পত্তি ছয়োটাই নষ্ট পায় তাক অঙ্কন কৰি দেখুৱাইছে। নাটখন উদ্দেশ্যধৰ্মী কিন্তু কানিখোলাৰ হাস্তাস্পদ ব্যঙ্গ চিত্ৰই আৰু নাটখনৰ প্ৰভাৱশীলতাই নাট্যসাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত ইয়াক বিশেষ স্থান দিছে। “বাহিৰে ৰং চং ভিতৰে কোৱাভাতুৰী”ত অসমীয়া সমাজৰ বাহ্যিক নৈষ্ঠিকতা আৰু আচাৰ-ব্যৱহাৰৰ অন্তৰালত থকা ব্যভিচাৰ, ভণ্ডামি, দুৰ্নীতিৰ বিকট ৰূপটো প্ৰকাশ কৰিছে। ধৰ্মৰ নামত গোসাঁই-মহন্ত-ব্ৰাহ্মণৰ ব্যভিচাৰ, ভূত-প্ৰেত আদিত বিশ্বাস আৰু আত্মবিক চিকিৎসা, কুসংস্কাৰ, আদালতৰ দুৰ্নীতি আৰু অনভিজ্ঞ ইংৰাজ বিষয়াৰ হাস্তাস্পদ ব্যৱহাৰ আদি কোৱাভাতুৰীত তীব্ৰ ব্যঙ্গৰ ৰূপত প্ৰকাশ কৰিছে। ব্যাজস্তুতি অপ্ৰস্তুত প্ৰশংসা, শ্লেষোক্তি আদিৰ প্ৰয়োগবদ্বাৰা হেমচন্দ্ৰৰ ব্যঙ্গই তীব্ৰতা লাভ কৰিছে। নিৰ্ম্মম তীব্ৰ ব্যঙ্গ ৰচনাত হেমচন্দ্ৰক পৰৱৰ্তী কোনো লেখকে অতিক্ৰম কৰি যাব পৰা নাই।

“আসাম নিউচ” কাকতৰ সম্পাদক ৰূপেও হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই কৃতিত্বৰ পৰিচয় দি গৈছে। এই কাকতেই বৰ্তমান অসমীয়া আত্ম-জ্যোতিৰ মান স্থিৰ কৰি দিয়ে। ১৮৮২—১৮৮৫ৰ ভিতৰত এই কাগজখনে অসমীয়া সাহিত্যৰ প্ৰগতিৰ পথত ভালেখিনি আগবঢ়াই দিলে। অসমীয়া পুথিসমূহৰ উপৰিও

তেওঁৰ ইংৰাজীত লেখা Assamese Marriage System (অসমীয়া বিবাহ পদ্ধতি) এখন উল্লেখযোগ্য পুথি।

বৈজ্ঞানিক পদ্ধতিত প্ৰথম অভিধান প্ৰণয়নকাৰীৰূপে, অসমীয়া আত্ম-জ্যোতিৰ ক্ষতিৰ ৰূপ দিওঁতা হিচাপে, প্ৰথম আৰু অদ্বিতীয় ব্যঙ্গলেখকৰূপে আৰু আদৰ্শ গল্প লেখকৰূপে ৬হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই বিশিষ্ট স্থান লাভ কৰি থাকিব বুলি আস্থা ৰাখিব পাৰি।

গুণাভিৰাম বৰুৱা : ১৭৫৯ শকত (ইং ১৮৩৭) গুৱাহাটীৰ (১৮৩৭—১৮৯৪) বৰুৱাম বৰুৱাৰ দ্বিতীয়া ভাৰ্য্যাৰ গৰ্ভত যোৰহাটত

গুণাভিৰাম বৰুৱাৰ জন্ম হয়। সৰুতে পিতৃ

বিয়োগ হোৱাত ৬আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনৰ তত্ত্বাবধানত কলিকতাত প্ৰেসিডেন্সি কলেজৰ দ্বিতীয় বাৰ্ষিক শ্ৰেণীলৈ শিক্ষালাভ কৰি আইন পঢ়ে। ৬ঢেকিয়াল ফুকনেই গুণাভিৰামৰ বিয়া-বাক পাতি দিয়ে। ১৮৫৯ চনত তেওঁ চৰকাৰী চাকৰিত সোমাই এবছৰৰ পিছত একষ্ট্ৰা-এছিষ্টেণ্ট কমিছনাৰ পদলৈ উন্নীত হয়। তেওঁৰ প্ৰথমা পত্নী ব্ৰজসুন্দৰীৰ মৃত্যুৰ পিছত ১৮৭০ চনত বিষ্ণুপ্ৰিয়া নামে বিধৱা ব্ৰাহ্মণ কণ্ঠাক বিয়া কৰে। ইয়াৰ এবছৰৰ আগতে হিন্দুধৰ্মৰ গোড়ামি দেখি উদাৰ ব্ৰাহ্মধৰ্ম গ্ৰহণ কৰিছিল। বিষ্ণুপ্ৰিয়াৰ গৰ্ভত কেবাটাও সন্তান জন্ম হয়। তেওঁলোকৰ ভিতৰত ৬কৰুণাভিৰাম বৰুৱা (“ল’ৰা বন্ধু”ৰ সম্পাদক, কম বয়সতে মৃত্যু হয়) আৰু ৬জ্ঞানদাভিৰাম বৰুৱা (জ্যে. বৰুৱা) উল্লেখযোগ্য। ১৮৯০ চনত গভৰ্ণমেণ্ট চাকৰিৰপৰা অৱসৰ লৈ কলিকতাত স্থায়ীভাৱে বসতি কৰিবলৈ লয়। ১৮৯৪ চনত তেওঁৰ কলিকতাত মৃত্যু হয়।

হেমচন্দ্ৰৰ দৰে গুণাভিৰামেও ‘অকণোদই’ কাকতৰ জৰিয়তে সাহিত্য জগতত প্ৰৱেশ কৰে। তেওঁৰ প্ৰথম সাহিত্যিক প্ৰচেষ্টা “বাম-নৱমী” নাটক। এই নাটক ৰচা হৈছিল ১৮৫৭ চনত। সেই সময়ত বঙ্গদেশত ঈশ্বৰচন্দ্ৰ বিদ্যাসাগৰে বিধৱা বিবাহ প্ৰচলনৰ আন্দোলন চলাইছিল আৰু ১৮৫৮ চনত বিধৱা বিবাহ আইন পাছ হয়। কেবাটাও অক্ষত বিভক্ত এই নাটতে পোনপ্ৰথমে পাশ্চাত্য নাটৰ কলা-কৌশল প্ৰয়োগ কৰা দেখা যায় আৰু ভাৰতীয় নাটৰ ঐতিহ্য বিপৰীতে বিয়োগান্তক পৰিসমাপ্তি ইয়াত দেখা যায়। উদাৰপন্থী ডেকা বামচন্দ্ৰ আৰু বালবিধৱা নৱমীৰ সমাজবিবোধী প্ৰণয়ৰ শোকাৱহ পৰিণতি নাটখনত অঙ্কিত কৰিছে। ১৮৮০ চনত তেওঁৰ “আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনৰ জীৱন-চৰিত” প্ৰকাশ হয়। আধুনিক অসমীয়া এইখনেই প্ৰথম উল্লেখযোগ্য

জীৱন চৰিত। ঢেকিয়াল ফুকনৰ জীৱনৰ সকলো ঘটনাবে পৰিপূৰ্ণ ফটোগ্রাফৰ দৰে অধিকৃত জীৱনাক্ষৰ এই চৰিত পুথিখন এতিয়াও বহুত ক্ষেত্ৰত আদৰ্শনীয় হৈ আছে। ১৮৮৪ চনত গুণাভিৰামৰ প্ৰসিদ্ধ “অসম বুৰঞ্জী” ওলায়। আধুনিক বৈজ্ঞানিক দৃষ্টিভঙ্গীৰে বচনা কৰা প্ৰাচীন কালৰপৰা ইংৰাজ ৰাজত্বলৈকে সকলো ঘটনা সম্বলিত এই বুৰঞ্জীখন নিৰপেক্ষ ঐতিহাসিক বিচাৰৰ কাৰণে আৰু সবল অথচ গাভীৰ্যপূৰ্ণ গতবীতিৰ কাৰণে বিশেষ মূল্যবান। নিভাঁজ হাত্তবস আৰু কোঁতুকপূৰ্ণ “কঠিন শব্দৰ বহুত” পুথিয়ে গুণাভিৰামৰ বসিকতাৰ পৰিচয় দিয়ে।

১৮৮৫ খৃষ্টাব্দত তেখেতে “আসাম-বন্ধু” নামৰ মাহেকীয়া কাকত সম্পাদনা কৰি প্ৰকাশ কৰিবলৈ লয়। এই কাকততে তেখেতৰ “আসাম—অতীত আৰু বৰ্তমান” নামৰ ঐতিহাসিক প্ৰবন্ধ ধাৰাবাহিকৰূপে ওলাইছিল। কিন্তু কাকতখন অলপ দিনতে বন্ধ হোৱাত প্ৰবন্ধও আধৰুৱা হৈ ব’ল। জোনাকীত ওলোৱা “সোমাব ভ্ৰমণ” নামৰ সবস ভ্ৰমণ বৃত্তান্ত আৰু কেবাটাও বুৰঞ্জীমূলক প্ৰবন্ধ প্ৰকাশ হৈছিল। “গুৰুদত্ত” এই ছদ্ম নাম লৈ বিজুলী কাকতত কেবাটাও সবল কবিতা প্ৰকাশ কৰিছিল।

উনবিংশ শতাব্দীৰ শেষৰ কালছোৱা অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ নাওখন চলাই নিছিল যি ছজন পুৰুষে তেওঁলোক ছজন হ’ল—হেমচন্দ্ৰ আৰু গুণাভিৰাম। ঐতিহাসিক গৱেষণা, জীৱন চৰিত, ভ্ৰমণ বৃত্তান্ত, নাটক বচনা আৰু কাকত সম্পাদনা কৰা এই সকলোবিষয়তে গুণাভিৰাম পথপ্ৰদৰ্শক আছিল।

হেমচন্দ্ৰ-গুণাভিৰামৰ বয়োকনিষ্ঠ সমসাময়িকসকল

আধুনিক কাব্য নাটৰ উন্মেষ :

হেমচন্দ্ৰ-গুণাভিৰামৰ অভ্যুদয়ৰ কালছোৱাতে ইংৰাজী শিক্ষাৰ পোহৰ পোৱা আৰু ছই-চাৰিজন অসমীয়া ডেকাই ভাষা-জননীৰ সেৱাত অৰিহণা যোগাইছিল। এফালে যেনেকৈ ইংৰাজী শিক্ষা আৰু সাহিত্যৰ লগত এওঁলোকৰ পৰিচয় ঘটিছিল, আনফালে বঙালী সাহিত্যৰ সংস্পৰ্শতো এওঁলোক নহাকৈ ধকা নাছিল। অসমত বঙালী ভাষা প্ৰৱৰ্তনৰ ফলতেই নাইবা কলিকতাত উচ্চ শিক্ষা লাভ কৰিবলৈ যোৱাৰ ফলতেই বঙালী সাহিত্য অধ্যয়ন কৰাৰ সুবিধা লাভ কৰিছিল। এই ধৈত প্ৰভাৱবৰ্ণা উদ্বোধ হৈ শিক্ষিত ডেকাসকলে সৃষ্টিধৰ্মী সাহিত্যৰ বচনা কৰিবলৈ প্ৰয়াস কৰে। ফলত আমি (১) কাব্য, (২) খণ্ড কবিতা, (৩) নাটক, (৪) উপন্যাসৰ উন্মেষ হোৱা দেখা পাওঁ। সাহিত্য

সমালোচনাৰ তুলাচনীত এই প্ৰাবৃত্তিক সাহিত্যৰ স্থায়ীমূল্য থাকক বা নাথাকক সাহিত্যৰ ইতিহাসত এইবোৰৰ মূল্য অবজ্ঞা কৰিব নোৱাৰি। মাইকেল মধুসূদন দত্তৰ আৰ্হিত অমিত্ৰাক্ষৰ ছন্দৰ প্ৰয়োগ, আত্মনিষ্ঠ গুটীয়া কবিতাৰ সৃষ্টিয়ে এটা অভিনৱ পৰিৱৰ্তনৰ সূচনা কৰে। ইংৰাজ মহিলা শ্ৰীমতী মুলেনৰ বঙালী কাহিনী “ফুলমণি ও কৰুণা”ৰ অসমীয়া অনুবাদ হয় ১৮৭৭ চনত। এই একে সময়তে “কামিনীকান্ত” নামৰ উপন্যাস প্ৰকাশ হয়। মিছনেৰীসকলে বচনা কৰা এই কাহিনী ছটাই অসমীয়া উপন্যাসৰ প্ৰথম প্ৰয়াস বুলি ক’ব লাগিব। কিন্তু খৃষ্টিয়ান ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ উদ্দেশ্যে প্ৰত্যক্ষৰূপে প্ৰকাশ পোৱাত কাহিনী ছটা প্ৰকৃত বসোপন্যাসৰ স্তৰলৈ উঠিব নোৱাৰিলে। ইয়াৰ পিছত আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনৰ ছহিতা উপন্যাসত দেৱী ফুকননীৰ (১৮৫৩-১৯২৭) “সুধৰ্ম্মাৰ উপন্যাস” (১৮৮৪) নামৰ পুথি প্ৰকাশ হয়। এই কাহিনী প্ৰচাৰধৰ্ম্মী নোহোৱাৰ কাৰণে আগৰ দুখনতকৈ এখোপ উন্নত। কিন্তু উপন্যাসৰ স্তৰৰপৰা উপন্যাসৰ স্তৰলৈ পূৰ্ণমাত্ৰাই উঠিব পৰা নাই। নাটকৰ ফালে দৃষ্টি কৰিলেও দেখা যায় যে প্ৰধানকৈ হাত্তবসাত্মক ব্যঙ্গ নাটকৰ বচনা অধিক হৈছিল। সমসাময়িক সমাজত হয়তো ব্যঙ্গ বা হাত্তবসাত্মক নাটকৰ সমল সহজে বিচাৰি পাইছিল।

প্ৰাচীন সাহিত্যৰ প্ৰকাশ :

আন এটা মন কৰিবলগীয়া বিশেষত্ব হ’ল—প্ৰাচীন সাহিত্যৰ মুদ্ৰণ আৰু প্ৰকাশ। এই বিষয়ত ছই এখন বুৰঞ্জী ছপাই মিছনেৰীসকলে আদৰ্শ দাঙি ধৰিছিল। কিন্তু তেওঁলোকে কোনো প্ৰাচীন ধৰ্ম্মপুথি ছপোৱা নাছিল। এই বিষয়ত আগভাগ ললে ৮চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালাৰ পিতৃ হৰিবিলাস আগৰৱালাই (১৮৪২—১৯১৬)। ১৮৭৬ চনত কীৰ্ত্তন, নামঘোষা পুথি ছপায়, তাৰ পিছত ক্ৰমে গুণমালা, ভটিমা, বৰগীত, দশম আদিও ছপাই প্ৰাচীন সাহিত্য প্ৰচাৰ কৰে।

জাতীয়তাবোধ : এই কালছোৱাৰ সাহিত্যৰ আন বিশেষত্বৰ উপৰি এটি সাধাৰণ (common) বিশেষত্ব দেখা যায়, সেইটো হৈছে স্বদেশানুৰাগ আৰু জাতীয়চেতনাৰ উন্মেষ। লক্ষ্যদেৱ বৰা, কমলাকান্ত ভট্টাচাৰ্য, ভোলানাথ দাস (“আসামবাসী” কবিতা চাওক) আদিৰ বচনাত জাতীয় অধঃপতনত আক্ষেপ, পৰাধীনতাত ঘ্ৰানি আৰু জাগৰণৰ আহ্বান মাত্ৰাভেদে শুনিবলৈ পোৱা যায়।

ৰমাকান্ত চৌধুৰী : এওঁ কামৰূপৰ লক্ষীকান্ত চৌধুৰীৰ পুত্ৰ। প্ৰৱেশিকা (১৮৪৬-১৮৮৯ খৃঃ) পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ হৈ গুৱাহাটীৰ কাছাৰিত কেবাৰ্শি কামত মোমায়ে। এওঁ মাইকেল মধুসূদন দত্তই

প্ৰৱৰ্ত্তন কৰা অমিত্ৰাক্ষৰ ছন্দ প্ৰয়োগ কৰি ১৮৭৫ চনত “অভিমত্ৰ্য বধ” কাব্য ৰচনা কৰে। এই কাব্যৰ আৰ্হি মাইকেলৰ “মেঘনাদবধ কাব্য”। ইয়াৰ পিছত তেওঁ “সীতাহৰণ নাট” ৰচনা কৰে। এইখনেই বৰ্ত্তমান যুগৰ প্ৰথম পৌৰাণিক নাটক।

ভালানাথ দাস : প্ৰাচীন যুগ নগাঁৱত। সুগীয়া শিক্ষা নগাঁৱত সমাপ্ত (১৮৫৮-১৯২৯ খৃঃ) কৰি কলিকতাৰ মেট্ৰোপলিটান কলেজত পঢ়িবলৈ লয়, কিন্তু কলেজীয়া শিক্ষা সাং নকৰাকৈয়ে ঘৰুৱা

লৈঠাত উভতি আহি কিছুদিন শিক্ষকতা কৰি, পিছত চব-ডেপুটি কলেজটো হয়। ১৯১২ চনত চৰকাৰী কামৰপৰা অৱসৰ লৈ গুৱাহাটীত স্থায়ীভাৱে বসতি কৰে। ১৯২৯ চনত গুৱাহাটীত মৃত্যু হয়।

এইজনা কৰিয়েও মাইকেল মধুসূদন দত্তৰ অমিত্ৰাক্ষৰ ছন্দ আৰু শব্দ প্ৰয়োগৰ আৰ্হিত অনুকৰণ কৰি “সীতাহৰণ কাব্য” ৰচনা কৰে ছাত্ৰ অৱস্থাতেই অৰ্থাৎ ১৮৭৮-৮০ মানত। এই কাব্যৰ এছোৱা “আসাম বিলাসিনী” কাকতত প্ৰকাশ পাইছিল। ১৮৮৮ খৃষ্টাব্দতহে এই কাব্যৰ ৰচনা সম্পূৰ্ণ হয়। “সীতাহৰণ কাব্য”ৰ আচছাৰা শব্দ, নামধাতুৰ প্ৰচুৰ প্ৰয়োগ আদিয়ে কাব্যখনৰ ৰচনাৰীতি কৃত্ৰিম কৰি তুলিছে। তথাপি কৰি প্ৰতিভাৰ পৰিস্ফুৰণ ঠায়ে ঠায়ে স্পন্দৰভাৱে দেখা যায়। ১৮৮২-১৮৮৩ চনত তেওঁৰ খণ্ড কৱিতাৰ পুথি “কৱিতামালা” ছটা খণ্ডত প্ৰকাশ পায়। তাৰ পিছৰ বছৰত দ্বিতীয় কৱিতাৰ পুথি “চিন্তা-তৰঙ্গিনী” ছটা খণ্ডত ছপা হৈ ওলায়। এই কৱিতাসমূহৰ ছন্দৰ গতি সকলোতে সাৱলীল নহয়, কিন্তু কৱি-কল্পনাৰ পৰিচয় ভাল ধৰণে পোৱা যায়। ‘মেঘ’, ‘মধুহাঁসি’, ‘কিয়নো নাজাগে মন’ আদি কৱিতা আধুনিক যুগৰ গীতি-কৱিতাৰ প্ৰথম প্ৰয়াস আৰু কৱিত্বৰ নিদৰ্শন। কিন্তু তেওঁৰ কৱিতাৰ বিৰূপ সমালোচনা সহ কৰিব নোৱাৰি শেষৰফালে সাহিত্য চৰ্চ্চা কৰিবলৈ এৰি দিয়ে, ফলত কৱিত্বৰ যি সম্ভাৱনা আছিল তাৰ সম্যক বিকাশ নঘটিল।

লম্বোদৰ বৰা : তেজপুৰ মহকুমাৰ গমিৰি অঞ্চলত এটি দৰিদ্ৰ পৰিয়ালত (১৮৬০-১৮৯২) লম্বোদৰ বৰাৰ জন্ম হয়। ছাত্ৰ অৱস্থাতে তেওঁ “আসাম-বিলাসিনী” (১৮৭১-১৮৮২) কাকতলৈ প্ৰৱন্ধ দিছিল।

কলিকতাৰপৰা বি.এ. পৰীক্ষা পাছ কৰি আহি কেইবছৰমান শিক্ষকতা

কৰে। এই সময়তে তেওঁ “ল'ৰাবোধ” নামে এখন শিশু পাঠ্য লিখে। পিছত বি.এ. পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ হৈ তেজপুৰত ওকালতি আৰম্ভ কৰে। কিন্তু কেইবছৰ মান ওকালতি কৰাৰ পিছতে ৩২ বছৰ বয়সত অকাল মৃত্যুৰ গৰাহত পৰে।

লম্বোদৰ বৰাই ছাত্ৰ অৱস্থাপৰাই সাহিত্য চৰ্চ্চা কৰিছিল। “আসাম বিলাসিনী” আৰু গুণাভিৰাম বৰুৱাই সম্পাদনা কৰা “আসাম-বন্ধু”ত নিয়মিত ভাৱে প্ৰৱন্ধ দিছিল। “আসাম-বন্ধু”ত প্ৰকাশ হোৱা “সদানন্দৰ কলা যুগতি” ব্যঙ্গমিশ্ৰিত হাস্যৰসৰ চানেকি আৰু সেই একে কাকততে প্ৰকাশ হোৱা “আনন্দৰাম বৰুৱাৰ জীৱন চৰিতৰ পাতনি” শীৰ্ষক প্ৰৱন্ধ লম্বোদৰৰ শক্তিশালী গল্প ৰচনাৰ নিদৰ্শন। কালিদাসৰ “শকুন্তলা” নাটৰ ভাঙনি অসমীয়া অনুবাদ সাহিত্যলৈ বিশিষ্ট দান। “ল'ৰাবোধ” আৰু “জ্ঞানোদয়” উপযোগী শিশু পাঠ্য। লেখিবলৈ আৰম্ভ কৰা কেবাখনো পুথি অকালমৃত্যুৰে আধৰুৱা কৰি ৰাখিলে। ঈশ্বৰচন্দ্ৰ বিজাসাগৰৰ জীৱনী, আনন্দৰাম বৰুৱাৰ জীৱনী, সমাজ-দৰ্পণ নাটককে প্ৰমুখ্য কৰি কেবাখনো পুথি আধৰুৱা হৈ ৰ'ল।

নিপুণ গল্পশিল্পীৰূপে লম্বোদৰৰ বিশিষ্ট স্থান আছে। তেওঁৰ গল্প বুদ্ধিমত্তা আৰু ওজস্বীতাৰ পৰিচায়ক। লম্বোদৰে কলাসুলভ দৃষ্টিভঙ্গীৰে গল্পৰ অনুশীলন কৰিছিল। উপমা, ৰূপকাদি অলঙ্কাৰৰ সুপ্ৰয়োগ ব্যঙ্গ আৰু বিক্ৰপৰ ছিটিকনিৰে আৰু শব্দ বাচনিৰ সৌষ্ঠৱে লম্বোদৰৰ গল্পক আকৰ্ষণীয়তা দান কৰিছে।

কমলাকান্ত ভট্টাচাৰ্য্য : কমলাকান্তই “অকণোদই”ত সাহিত্যিক জীৱন (১৮৫৪-১৯৩৬ খৃঃ) আৰম্ভ কৰি “আৱাহন”ৰ সময়লৈকে তিনিকুৰি

বছৰ কাল সাহিত্যৰ চৰ্চ্চা কৰি অসমীয়া সাহিত্যৰ যোগান ধৰে। অকণোদই, আসাম বিলাসিনী, আসাম নিউচ, আসাম বন্ধু, জোনাকী, বাঁহী, উষা আৰু আৱাহন—এই সকলোবোৰ কাকততে তেওঁৰ প্ৰৱন্ধ সিঁচৰতি হৈ আছে। কমলাকান্তৰ জন্ম হয় তেজপুৰ মহকুমাৰ ন-ছৱাৰত। বাপেক বাণেশ্বৰ ভট্টাচাৰ্য্য পুলিচৰ দাৰোগা আছিল। তেজপুৰ আৰু গুৱাহাটীৰ ইংৰাজী স্কুলত শিক্ষা লৈ কিছুদিন ইটো-সিটো চাকৰি কৰি হৰিবিলাস আগৰৱালাৰ লগত কাৰবাৰ কৰে। তাৰ পিছত স্বাধীনভাৱে নানা ব্যৱসায় কৰি জীৱন নিৰ্বাহ কৰে। শেষত গুৱাহাটীত স্থায়ীভাৱে বসতি কৰি ১৯৩৬ চনত প্ৰায় ৮৫ বছৰ বয়সত ইহলীলা এৰে।

কমলাকান্তই গল্প-পত্ৰ দুয়োবিধ সাহিত্যতে অৱদান দি গৈছে। ১৮৯০ চনত এওঁৰ কৱিতাৰ পুথি “চিন্তানল”ৰ আগছোৱা, ১৯২২ চনত শেষছোৱা

প্ৰকাশ হয়। ১৯৩৩ চনত তেখেতৰ “চিন্তা-তৰঙ্গ” নামৰ দ্বিতীয় কবিতাৰ পুথি প্ৰকাশ হয়। ওপৰত দৃখন কবিতাৰ পুথিত বিভিন্ন আলোচনীত প্ৰকাশ পোৱা কবিতাসমূহ সন্নিবিষ্ট হৈছে। কবিতাবোৰ কমলাকান্তৰ স্বদেশপ্ৰীতিৰ অগ্নিস্ফুলিঙ্গ সদৃশ। অসমীয়াৰ অতীত গোবৰ স্মৃতি আৰু বৰ্তমানৰ অধঃপতন আৰু পৰাধীনতালৈ দৃষ্টি কৰি আক্ষেপ কৰিছে, আৰু দেশবাসীক উদাত্তৰূপে উন্নতিৰ পথত আগবাঢ়িবলৈ আহ্বান জনাইছে। কমলাকান্তৰ কবিতাৰ ছন্দ সাবলীল নহয় আৰু বৰ শ্ৰুতিমধুৰো নহয়, কিন্তু অনুভৱৰ ভীৰতা, কল্পনাৰ মৌলিকতাৰ অভাৱ নাই। স্বদেশপ্ৰেমৰ বজ্জনিৰ্ঘোষ কবিতাৰ প্ৰতিছত্ৰত অনুবণিত হৈছে।

গল্প বচনাৰ ভিতৰত “কঃ পহা” আৰু “অষ্টাবক্ৰৰ আত্মজীৱনী” নামৰ দুখন পুথিৰ ভিতৰত প্ৰথমখন জীৱিত অৱস্থাতে প্ৰকাশ হৈছিল। দ্বিতীয়খন প্ৰকাশ নহ’ল আৰু ভবিষ্যতে হববো আশা নাই। এই দুখন পুথিৰ বাহিৰেও বিভিন্ন আলোচনীত বহুতো মৌলিক চিন্তা আৰু গৱেষণামূলক প্ৰৱন্ধ সিঁচবতি হৈ আছে। ভাৱৰ মৌলিকতা, চিন্তাৰ গভীৰতা আৰু নিজস্ব দাৰ্শনিক দৃষ্টিভঙ্গী আৰু স্বদেশপ্ৰেমবাহাৰা তেওঁৰ গল্প লক্ষণযুক্ত। ভাষা সংস্কৃতগন্ধী নকৰাকৈ গুৰু-গম্ভীৰ ভাৱ ঘৰুৱা অসমীয়াৰ যোগেদি প্ৰকাশ কৰিবপৰা ক্ষমতা কমলাকান্তৰ গগণভঙ্গীত দেখা যায়।

অন্যান্য কবি-সাহিত্যিক :

ওপৰত উল্লেখকৰা সাহিত্যিকসকলৰ উপৰিও হেমচন্দ্ৰ-গুণাভিৰামৰ সময় ছোৱাত আৰু ভালেখিনি লেখকে অসমীয়া সাহিত্যৰ প্ৰতিষ্ঠাত সহায় কৰিছিল।

বলদেৱ মহন্তৰ (১৮৫০-১৮৯৫) শিশুৰ উপযোগী “উজুপাঠ” (১৮৮৪), ডিব্ৰুগড়ৰ পূৰ্ণকান্তই প্ৰাচীন কাব্যবীতিত ৰচনা কৰা “নল-চৰিত্ৰ” (১৮৮৯), আৰু গগ্ৰৰ পুথি “হিতকথা” (১৮৭৮) আৰু “জ্ঞানসুৰ” (১৮৮২), পদ্মহাঁস গোস্বামীৰ সংকলন “পদ্মমালা” আৰু “শিক্ষাসাৰ”, নগাঁৱৰ কদ্ৰবাম বৰদলৈৰ “বঙাল-বঙালনী নাটক” (১৮৭০), দেৱনাথ বৰদলৈৰ “হেমপ্ৰভা” আৰু “বৈদেহী বিচ্ছেদ” হেমচন্দ্ৰ-গুণাভিৰামৰ কালছোৱাত ৰচিত হোৱা উল্লেখযোগ্য পুথি। কদ্ৰবাম বৰদলৈৰ “বঙাল-বঙালনী নাট”খন স্কটচীপূৰ্ণ নহয় যদিও সেই সময়ত অসমত বেপাৰ কৰিবলৈ অহা অনা-অসমীয়া লোকৰ ব্যভিচাৰী জীৱনৰ চিত্ৰ দাঙি ধৰিছে। দেৱনাথ বৰদলৈৰ “হেমপ্ৰভা” নাটখনেই বোধকৰো প্ৰথম ঐতিহাসিক পটভূমিযুক্ত গহীন নাটক।

মহিলা লেখক : মহিলা লেখক কেবাগৰাকীয়ে এই কালছোৱাত সাহিত্য চৰ্চা কৰি অসমীয়া সাহিত্যত যোগান ধৰিছিল। আগতে পদ্মাৱতী দেৱী ফুকননীৰ কথা উল্লেখ কৰি অহা হৈছে। “সুধৰ্ম্মাৰ উপাখ্যান”ৰ উপৰি তেওঁৰ “হিতসাধিকা” নামৰ ছাত্ৰোপযোগী পুথি উল্লেখযোগ্য। ৬-গুণাভিৰাম বৰুৱাৰ পত্নী বিষ্ণুপ্ৰিয়া দেৱীৰ নৈতিক সাধুকথাৰ পুথি “নীতি-কথা” আৰু ছহিতা স্বৰ্ণলতা দেৱীৰ “আৰ্হি-তিবোতা”ও এই সময়ৰে পুথি।

মুঠকথা হেমচন্দ্ৰ-গুণাভিৰামৰ অভ্যুদয়ৰ কালছোৱাতে বৰ্তমান অসমীয়া সাহিত্যৰ দুটো ভেটি স্থাপন কৰা হয়; পৰৱৰ্তী কালত সেই ভেটিৰ ওপৰত সাহিত্যৰ সোধ ক্ৰমে ক্ৰমে নিৰ্মাণ হবলৈ ধৰে।

ত্ৰয়োদশ অধ্যায়

ৰোমাণ্টিক প্ৰভাৱ

(১৮৯০—১৯৪০ খৃঃ)

জোনাকীৰ সৃষ্টি : হেমচন্দ্ৰ, গুণাভিৰাম আৰু তেখেতসকলৰ সহযোগী-সকলে অসমীয়া সাহিত্যৰ যি ভেটি নিৰ্মাণ কৰিলে

তাৰ মন্দিৰ নিৰ্মাণ কৰিবলৈ নতুন এদল পাশ্চাত্য শিক্ষিত ডেকা আগবাঢ়ি আহিল। বঙালী ভাষা স্কুল-আদালতৰ বহিষ্কাৰ হ'ল যদিও বঙালীৰ প্ৰভাৱ কম নাছিল আৰু বঙালী ভাষাক পুনৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰিবলৈ তেতিয়াও চেষ্টাৰ বিৰাম হোৱা নাছিল। গতিকে সাহিত্যিক টনকিয়াল কৰি নুতুলিলে আৰু সাহিত্য প্ৰচাৰৰদ্বাৰা জাতিক আত্মসচেতন কৰি তুলিব নোৱাৰিলে অসমীয়াৰ অক্ষুণ্ণ ৰক্ষা টান হব ভাবিয়েই শিক্ষিত ডেকাদলে কৰ্মক্ষেত্ৰত নামিল। এই ডেকাদলৰ প্ৰায় সকলোৱেই আছিল কলিকতাৰ কলেজত পঢ়া ছাত্ৰ, আৰু সেই কাৰণেই তেওঁলোকৰ অন্দোলনৰ কেন্দ্ৰস্থলো আছিল কলিকতাই। ১৮৮৮ চনত কলিকতাত তেওঁলোকে “অসমীয়া ভাষাৰ উন্নতি সাধিনী সভা” (অ. ভা. উ. সা.) নামে এখন আলোচনা চক্ৰ বা সভা স্থাপন কৰে। এই সভাৰ বিভিন্ন বৈঠকত অসমীয়া সাহিত্যৰ বিভিন্ন দেশৰ উন্নত সাধনৰ প্ৰচেষ্টা হ'ল। (১) পুৰণি পুথি সংগ্ৰহ আৰু প্ৰকাশ, (২) অসমৰ সকলো শিক্ষানুষ্ঠানত অসমীয়াৰ প্ৰচলন, (৩) অশুদ্ধ ব্যাকৰণ আৰু বৰ্ণবিভাগৰ ঠাইত শুদ্ধ ব্যাকৰণ আৰু বৰ্ণবিভাগ প্ৰচলন, (৪) সংস্কৃত বা আন ভাষাৰপৰা ভাল ভাল পুথিৰ অনুবাদকৰণ, (৫) অসমৰ সামাজিক আৰু ধাৰ্মিক বীতি-নীতিৰ বৃত্তান্ত সংগ্ৰহ আৰু বুৰঞ্জী প্ৰণয়ন, (৬) সাহিত্যৰ আৰু পাঠ্য-পুথিৰ অভাৱ দূৰীকৰণ আদি বহুতো উদ্দেশ্য লৈ উক্ত সভা স্থাপিত হৈছিল। সেই সংকল্প বা উদ্দেশ্য কাৰ্য্যত পৰিণত কৰিবলৈ ১৮৮৯ চনত সভাৰ মুখপত্ৰ স্বৰূপে “জোনাকী” নামৰ কাকত মাহেকীয়াকৈ প্ৰকাশ কৰে। এই কাকতেই শিক্ষিত ডেকাদলৰ “সাহিত্য প্ৰচেষ্টাৰ বিকীৰণ কেন্দ্ৰ” (Radiating centre) হৈ পৰিল। এই ডেকাদলৰ ভিতৰত আগবঢ়ুৱা আছিল ৬লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা, চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালা, হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী, পদ্মনাথ বৰুৱা, সত্যনাথ বৰা আৰু কনকলাল বৰুৱা আদি। প্ৰথম সম্পাদক আছিল ৬চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালা। ‘জোনাকীয়ে’ প্ৰাচ্য আৰু পাশ্চাত্য ভাৱধাৰাৰ মাজত সংযোগসেতু স্থাপন কৰিলে।

ৰোমাণ্টিক প্ৰভাৱ

১৯১

ইউৰোপৰ বিশেষকৈ ইংৰাজী সাহিত্যৰ ভাৱ (contents) আৰু ৰূপৰ (forms) আদৰ্শত অসমীয়া সাহিত্য জৰ্জন কৰিবলৈ এওঁলোক ত্ৰতী হ'ল। ইংৰাজী সাহিত্যৰ সংমিশ্ৰণৰ ফলত জোনাকীৰ প্ৰাৰম্ভিক কালছোৱাতে “লিটিকাি”, “পছম কুঁৱৰী”, “লাহৰী” আদি উপহাস, “ভ্ৰমৰঙ্গ” নামৰ অনুবাদ নাটক, “কৃপাববৰুৱা চৰিত্ৰ”, পুথি সমালোচনা আৰু কবিতাৰ নন ৰূপ, ভাৱ আৰু ছন্দৰ উদ্ভৱ হয়।

ৰোমাণ্টিক প্ৰভাৱ : জোনাকীৰ পৃষ্ঠপোষকসকলে উক্ত কাকতৰ

যোগেদি আৰু স্বতন্ত্ৰ পুথি ৰচনাৰ যোগেদি অসমীয়া সাহিত্যলৈ প্ৰৱাহিত কৰিলে ইংৰাজী ৰোমাণ্টিক সাহিত্যৰ ভাৱাদৰ্শ আৰু ৰূপ। ইউৰোপত বা ইংলণ্ডত যি যি কাৰণত ৰোমাণ্টিক আন্দোলনৰ সৃষ্টি হৈছিল অসমত সেইবোৰ কাৰণ প্ৰকাশ পোৱা নাছিল, অসমত ভাল ধৰিহে (engraft) সেই ৰোমাণ্টিক ভাৱাদৰ্শ স্থাপন কৰা হৈছিল। এই ৰোমাণ্টিক প্ৰভাৱ দুটা পথেদি অসমীয়া সাহিত্যত প্ৰৱেশ লাভ কৰিছিল—(১) বঙালীৰ সাহিত্যৰ যোগেদি, (২) ইংৰাজী সাহিত্যৰ যোগেদি। এই ৰোমাণ্টিক সাহিত্যৰ সংজ্ঞা বিভিন্ন সমালোচকে বিভিন্নভাৱে দিছে আৰু প্ৰত্যেকটো সংজ্ঞাতে সকলোবোৰ লক্ষণ প্ৰকাশ নাপালেও কিছু কিছু বিশেষত্ব প্ৰকাশ পাইছে। কোনোৱে ইয়াক বিস্ময়ভাৱৰ নৱজাগৃত চেতনা (renaissance of wonder), কোনোৱে স্তম্ভৰ লগত অদ্ভুতৰ সংযোগ (addition of strangeness to beauty), কোনোৱে ইয়াক সাহিত্যত উদাৰপ্ৰাণতা (liberalism in literature), কোনোৱে অতীতৰ প্ৰতি শ্ৰদ্ধা (adoration of the past), কোনোৱে সাহিত্যত আত্মমুক্তি (emancipation of the ego) আৰু কোনোৱে আকৌ কল্পনা প্ৰৱনতাৰ অসামান্য বিকাশ (extraordinary development of imaginative sensibility) বুলি আখ্যা দিছে। মুঠতে কবলৈ গলে প্ৰকৃতি-প্ৰীতি, সাধাৰণ প্ৰাণী বা পদাৰ্থৰ প্ৰতি উদাৰ দৃষ্টি, বাস্তৱ বিমুখীতা, অতীতৰ প্ৰতি শ্ৰদ্ধা আৰু ভবিষ্যতৰ ৰঙ্গিন কল্পনা, কল্পলোকৰ সৃষ্টিৰ সহায়ত আত্মমুক্তিৰ প্ৰচেষ্টা, প্ৰেম আৰু সৌন্দৰ্য্যৰ পূজা, জাগতিক সৌন্দৰ্য্যৰ প্ৰতি বিস্ময়বিমূঢ় দৃষ্টি, প্ৰিয়াৰ ৰূপ আৰাধনা আৰু বিশ্বপ্ৰকৃতিত প্ৰিয়াৰ ৰূপদৰ্শন, আৰু অতীন্দ্ৰিয়বাদ—এইবোৰ ৰোমাণ্টিক সাহিত্যৰ কিছুমান প্ৰধান লক্ষণ। কেৱল যে কবিতা বা কাব্যতেই এইবোৰ লক্ষণ পৰিস্ফুট হৈছিল এনে নহয়, কম-বেছি পৰিমাণে উপহাস-গল্প আদিতো ইয়াৰ অভিব্যক্তি দেখা যায়। এই ৰোমাণ্টিক সাহিত্যৰ প্ৰভাৱ যে কেৱল

“জোনাকী”ৰ পৃষ্ঠপোষকসকলৰ বচনাতহে প্ৰতিফলিত হৈছিল এনে নহয়, দৰাচলতে দ্বিতীয় মহাসমৰৰ আৰম্ভলৈকে ইয়াৰ প্ৰভাৱ অক্ষুণ্ণভাৱে চলিছিল।

অভিব্যক্তিৰ আভাস : বোমাষ্টিক সাহিত্যবদ্ধাৰা প্ৰভাৱপূৰ্ণ অসমীয়া সাহিত্যৰ এই কালছোৱা (১৮৮৮—১৯৪০)

প্ৰধানকৈ গীতি-কবিতাৰ (lyrics) আধিপত্যৰ যুগ। কিন্তু সাহিত্যৰ আন আন শাখাও এই যুগতে পল্লৱিত হৈ পৰিছিল। বেজবৰুৱা, চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালা, হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী, বহুনাথ চৌধাৰী, হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱা আদিৰ হাতত কবিতা আৰু কাব্যই যেনেকৈ বিকাশ লাভ কৰিলে, তেনেকৈ পগনাথ গোহাঞিবৰুৱা, বজনীকান্ত বৰদলৈৰ হাতত উপন্যাসে, বেজবৰুৱা, গোহাঞিবৰুৱা, চন্দ্ৰধৰ বৰুৱা আদিৰ হাতত নাটকে আৰু বেজবৰুৱাৰ হাতত চুটি গল্পই বিকাশ লাভ কৰিলে।

সাহিত্যৰ ওপৰত বিভাগসমূহৰ উপৰিও এই কালছোৱাতে প্ৰৱন্ধ সাহিত্য, ব্যঙ্গ বচনা আৰু সমালোচনা সাহিত্যৰ উদ্ভৱ আৰু বিকাশ মন কৰিবলগীয়া কথা। ইংৰাজী স্মুইফ্ট (Swift), এডিচন (Addison), ফিল্ডিং (Fielding) আদিৰ ব্যঙ্গ বচনাৰ আদৰ্শত খুঁটীয়া গল্প-বচনা আৰু আৰু পত্ৰৰ সৃষ্টি হ’ল; প্ৰৱন্ধ-বচনা, ব্যঙ্গাত্মক খুঁটীয়া বচনা আৰু সমালোচনাৰ আগভাগ ললে বেজবৰুৱাই।

“অসমীয়া ভাষাৰ উন্নতি সাধিনী সভা”ৰ জৰিয়তে ১৮৯৯ চনত এখন অসমীয়া পুথিৰ তালিকা প্ৰস্তুত কৰা হয়। উক্ত তালিকাত বহুতো প্ৰাচীন পুথিৰ সন্ধান দিয়া হয়। অ. ভা. উ. সা. সভাৰ ছগৰাকী আগৰণুৱা সভ্য আৰু “জোনাকী” কাকতৰ উদ্বোধক ৮হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী আৰু ৮কনকলাল বৰুৱাই প্ৰাচীন সংস্কৃতি আৰু গোবৰৰ উদ্ধাৰ কৰাকে জীৱনৰ ব্ৰত স্বৰূপ লৈছিল। এই দৰে দেখা যায় যে “জোনাকী” কাকতৰ জৰিয়তে এটা নৱজাগ্ৰত সাহিত্যিক চেতনাৰ উদ্ভৱ ঘটিছিল, যাৰ ফলত অসমীয়া সাহিত্য প্ৰগতিৰ পথত আগুৱাই যাবলৈ সক্ষম হৈছিল।

“জোনাকী” ১৮৮৯ চনত ওলাই চাৰি বছৰমানৰ পিছত বন্ধ হয়। ১৯০১ চনত গুৱাহাটীৰপৰা ওলাই কেইবছৰমান চলে। “জোনাকী”ৰ সমসাময়িক আলোচনী “বিজুলী” (১৮৯০) কাকতৰ কেন্দ্ৰ কৰিও কেইজনমান সাহিত্যিকৰ উদ্ভৱ হৈছিল। এই কাকতো তিনি বছৰৰ মূৰত বন্ধ হৈ আকৌ ১৯০২ চনত ছিলঙৰপৰা কেইটামান সংখ্যা ওলাইছিল। কিন্তু এই কাকত দুখন স্থায়ী হব নোৱাৰিলে যদিও এই কাকত কেইখনে যি সাহিত্যিক জাগৰণ আনি দিলে

সেই জাগৰণ চোঁচা নপৰিল। পৰৱৰ্তী আলোচনীসমূহ, যেনে, বাহী (১৯১০-১৯২৯, ১৯৩৪-৩৬, ১৯৩৮-৪০), উষা (১৯০৭-১৯১৬), আলোচনী (১৯১০-১৯১৭), আৱাহন (১৯২৯-১৯৪২?) আদিৰ জৰিয়তে, আনুষ্ঠানিক চেষ্টাৰ যোগেদি আৰু ব্যক্তিগত সাহিত্যিক চেষ্টাৰ মাজেদি অসমীয়া সাহিত্যৰ অগ্ৰগতি অব্যাহত থাকিল।

১৮৮৯ বৰ্ষৰ ১৯৪০ চনলৈকে অৰ্দ্ধশতাব্দী কালত অসমত নানা পৰিৱৰ্তনে দেখা দিলে। শিক্ষাৰ বিস্তাৰ ঘটিল, ৰাজনৈতিক আন্দোলনৰ সৃষ্টি হ’ল, সামাজিক পৰিৱৰ্তনৰ সূচনা হ’ল। প্ৰাচীন আদৰ্শৰ ঠাইত নব্য আদৰ্শই ঠাই ললে, জীৱনৰ মূল্যবোধ বেলেগ হ’ল—এই সকলোবোৰৰ প্ৰভাৱ সাহিত্যত কম-বেছি অনুসাৰে লক্ষ্য কৰা যায়। এই কালছোৱাৰ সাহিত্য উপলব্ধি কৰিবলৈ ওপৰত সমসাময়িক প্ৰভাৱসমূহৰ পৰিপেক্ষাত অধ্যয়ন কৰিব লাগিব। অধ্যয়নৰ সুবিধাৰ অৰ্থে বিষয়ানুসাৰে এই কালছোৱাৰ সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী দাঙি ধৰা হ’ল।

(ক) কাব্য সাহিত্য (১৮৮৯—১৯৪০)

সাধাৰণ পৰিচয় : আগৰটো অধ্যায়ত ৰমাকান্ত চৌধাৰী আৰু ভোলানাথ দাসে আধুনিক কাব্য সাহিত্যৰ পাতনি মেলা বুলি উল্লেখ কৰি অহা হৈছে। দীঘলীয়া বৰ্ণনাত্মক কাব্য আৰু খণ্ড বা গীতি-কবিতা দুয়োবিধৰেই উন্মেষ হোৱা দেখা পাওঁ। কিন্তু গীতি-কবিতা সম্পৰ্কে এই কথা নিসন্দেহে কব পাৰি যে ভোলানাথৰ হাতত গীতি-কবিতাই ৰূপ ললে যদিও, অনুভূতিৰ সূক্ষ্ম ব্যঞ্জনা, আবেগসঞ্কাৰী ভাৱ, ছন্দৰ বৈচিত্ৰ্য আৰু প্ৰকাশন-ৰীতিৰ মধুৰতা জোনাকীযুগৰ কবিসকল আৰু তেওঁলোকৰ পৰৱৰ্তী বোমাষ্টিক কবিসকলৰ বচনাতহে ৰামধেনুৰ বৰ্ণ বৈচিত্ৰ্য লৈ প্ৰকাশ পালে। ব্যক্তিনিষ্ঠ ভাৱ-ব্যঞ্নাৰে গীতি-কবিতাসমূহ অভিযুক্ত হ’ল। ব্যক্তিনিষ্ঠতা আৰু মনোৱতা (subjectivity) কবিতাৰ প্ৰধান ধৰ্ম হৈ পৰিল।

ইউৰোপীয়, বিশেষকৈ ইংৰাজী সাহিত্যৰ আদৰ্শত চতুৰ্দশপদী কবিতা (Sonnet), শোক-কবিতা (Elegy), দীৰ্ঘ বৰ্ণনাত্মক কবিতা (Narrative poem), সাহিত্যিক বা অনুকৰণধৰ্মী লোকগীত (Literary ballad) আৰু ব্যঙ্গ কবিতা (Satirical verse) আদি বিবিধ কাব্যিক ৰূপে অসমীয়া সাহিত্যৰ পুষ্টি সাধন কৰিলে। আগৰপৰা প্ৰচলিত লোকগীতসমূহো উদ্ধাৰ কৰাৰ প্ৰচেষ্টা হ’ল।

ইংৰাজ বোমাষ্টিক কবিসকলে আৰু বঙ্গদেশৰ মাইকেল মধুসূদন দত্ত,

হেমচন্দ্ৰ বন্দোপাধ্যায়, আৰু ববীন্দ্ৰনাথৰ বচনাই স্থানবিশেষে অসমীয়া কবি-সকলক আদৰ্শ আৰু অনুপ্ৰেৰণা দান কৰা দেখা যায়। কিন্তু সেই বুলি তেওঁলোকৰ কবিতা অনুকৰণ-প্ৰধান বা মৌলিকতাবিহীন কেতিয়াও নহয়। তেওঁলোকে বিদেশী কবিৰ আদৰ্শ ললেও, নিজৰ দৃষ্টিভঙ্গী, অভিজ্ঞতা আৰু প্ৰকাশন পদ্ধতিৰে কবিতাত স্বকীয়তা দান কৰিছে।

আপোন মনৰ মাধুৰীবাণীৰে বোলাই প্ৰকৃতিৰ বহিঃ সৌন্দৰ্য্যৰ বৰ্ণনা, প্ৰকৃতিৰ শান্ত-মিষ্ট শান্তিময়ী ৰূপৰ আকৰ্ষণ আৰু তাপক্লিষ্ট মানৱ-জগতৰ লগত তাৰ বৈপৰিত্য প্ৰদৰ্শন, প্ৰাকৃতিক পদাৰ্থত সজীৱতা আৰোপ, প্ৰকৃতিত প্ৰিয়তমাৰ সৌন্দৰ্য্যৰ প্ৰতিবিম্ব দৰ্শন, খণ্ড প্ৰাকৃতিক সৌন্দৰ্য্যৰ অন্তৰ্ভুক্ত অথও সৌন্দৰ্য্যৰ উপলব্ধি, প্ৰকৃতিত আত্ম সুখ-দুখৰ অধ্যাবোপ আদি বহুতো বিশেষত্ব প্ৰকৃতি বিষয়ক কবিতাত বা প্ৰকৃতি চিত্ৰণত দেখা পোৱা যায়। কবিভেদে প্ৰকৃতিৰ স্থানৰ হীন-দেড়ি দেখা যায়। শ্ৰীৰঘুনাথ চৌধাৰীৰ কবিতাত প্ৰকৃতিয়ে যি প্ৰাধান্য লাভ কৰিছে আন কবিৰ বচনাত সিমান নহয়। কিন্তু সকলো কবিৰ বচনাতেই প্ৰাকৃতিক সৌন্দৰ্য্যৰ আকৰ্ষণ সাধাৰণ বিশেষত্ব।

এই যুগৰ কবিতাৰ আন এটি বিশেষত্ব হ'ল—চহা বা আদিম জীৱনধাৰাত মূল্যবোপন আৰু ব্যক্তিসত্তাৰ জয়গান। কৃত্ৰিম নগৰীয়া সভ্যতালৈ পিঠি দি বা সেই সভ্যতাত কেৱল জীৱনৰ অন্ধকাৰ দিশটোহে দেখা পাই বোমাটিক কবি-সকলে সহজ আৰু স্বাভাৱিক জীৱন অতিবাহিত কৰা গাঁৱৰ জীৱনলৈ সৌন্দৰ্য্য-পিপাসু দৃষ্টিৰে চাইছিল। আনফালে আকৌ প্ৰাচীন সাহিত্যৰদ্বাৰা অৱহেলিত বা পৰিত্যক্ত সাধাৰণ পদাৰ্থ, ঘটনাক বুটলি লৈ “সৰগৰ বতৰা” সুধিছিল। “মানিমুনি শাক”, “বাটৰ ছবৰীবনো” তেওঁলোকৰদ্বাৰা উপেক্ষিত নহৈছিল।

অতীতৰ জয়গান, পৰাধীনতাৰ গ্লানি আৰু অৱসাদ, জাতীয় ঐক্যৰ কাৰণে উদাত্ত আহ্বান, আন কথাত কবিতাত স্বদেশপ্ৰীতিৰ প্ৰবাহ বেজবৰুৱাতে আৰম্ভ হয় আৰু স্বাধীনতা আন্দোলনৰদ্বাৰা সেই ভাৱ পৰিপুষ্ট হৈ বিংশ শতাব্দীৰ তৃতীয়-চতুৰ্থ (১৯২০-৪০) দশকত তেনে ভাৱৰ কবিতাৰ জোৰাৰ আহে। শ্ৰীবিনন্দ বৰুৱা, ডিব্ৰুগড়ৰ নেওগ, অতুল হাজৰিকা আৰু অধিকাৰিগৰি ৰায় চৌধাৰীৰ স্বদেশপ্ৰীতিমূলক তেজোদীপক কবিতাই তাৰ নিদৰ্শন।

এই যুগৰ গীতি-কবিতাৰ প্ৰেমৰ স্থান বিশেষভাৱে মন কৰিবলগীয়া। জীৱন ক্ষণভঙ্গুৰ কিন্তু প্ৰেম স্থায়ত স্বৰ্গীয় বস্তু। কবিসকলৰ দৃষ্টিত “প্ৰেমত যুৰিছে ভূমণ্ডল, প্ৰেমত ফুলিছে শতদল।” যুৱক-যুৱতীৰ প্ৰণয়ো সৰ্বব্যাপী প্ৰেমৰেই এক অভিব্যক্তি মাথোন। তেওঁলোকৰ দৃষ্টিত প্ৰণয়ৰ সাৰ্থকতা মিলনত

বা সম্ভোগত নহয়, ছপ্পাপ্য প্ৰণয়িনীক লাভৰ চেষ্টাতহে। কাৰনিক প্ৰিয়াৰ অঙ্গশোভাৰ বৰ্ণনা, বিগ্নপ্ৰকৃতিত প্ৰিয়াৰ ৰূপদৰ্শন, বিবহৰ গোবৰ আদি ভাবেৰে এই কালৰ প্ৰণয় কবিতা বঞ্জিত। বেজবৰুৱাৰ ‘প্ৰিয়তমা’ আৰু ‘প্ৰিয়তমাৰ সৌন্দৰ্য্য’ৰূপৰা আৰম্ভ কৰি গণেশ গগৈৰ “পাপৰি”ৰ কবিতালৈকে বোমাটিক প্ৰণয়ৰ গীতি-কবিতাৰ ধাৰাটিৰ স্বৰূপ একেই। কিন্তু অধিকাৰিগৰি ৰায়চৌধাৰী, নলিনাৰা দেৱীৰ কবিতাত প্ৰেম আধ্যাত্মিক স্তৰলৈ ৰূপান্তৰিত হৈ বহস্যবাদৰ সৃষ্টি কৰিছে। অতীন্দ্ৰিয় প্ৰেমৰ এই সূৰটি আৰু দুই এজন কবিৰ বচনাত ছেগা-ছোৱাকাভাৱে পোৱা যায় যদিও সেইটি তেওঁলোকৰ কবিতাৰ প্ৰধান স্বৰ নহয়।

চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালা, শ্ৰীনলিনীদেৱী, শ্ৰীহৰ্গেশ্বৰ শৰ্ম্মা, শ্ৰীবল্লকান্ত বৰাকাকতী আদি কবিৰ গীতি-কবিতাত আকৌ ভাৰতীয় দাৰ্শনিক ভাৱৰ সৰ্বস্ব-বাদ (Pantheism), আত্মাৰ অবিভক্ততা, জন্মান্তৰবাদ, কৰ্ম্মফলবাদ আদিৰ ধৰ্ম্ম-প্ৰতিধ্বনি শুনা যায়। তেওঁলোকৰ কবিতাত প্ৰাচ্য আৰু পাশ্চাত্য ভাৱৰ অপূৰ্ণ সংযোগ ঘটিছে। বহুত্ববাদ (mysticism) আৰু আধ্যাত্মিকবাদ ভাৰতীয় সংস্কৃতিৰ চিহ্নকলীয়া বস্তু, প্ৰত্যেক ভাৰতীয়ৰ ই প্ৰাণৰ স্বৰ, গতিকে সেই স্বৰে অসমীয়া কবিক আকৰ্ষণ কৰা স্বাভাৱিক কথা।

নাগৰিক সভ্যতা, ঔত্তোগিক বিপ্লৱ, অৰ্থনৈতিক বৈষম্য আৰু শ্ৰেণীভেদৰ সৃষ্টিয়ে ইংলণ্ড আদি ঠাইৰ কবিসকলক প্ৰকৃতিৰ মাজলৈ উভতি যাবলৈ কাৰণ বোগাছিল। অসমত সেইবোৰ কাৰণ নাছিল, কিন্তু নগৰীয়া সভ্যতা নথকা, বা গাঁও আৰু নগৰৰ প্ৰভেদ নথকা নৈসৰ্গিক শোভাৰে পূৰ্ণ অসমৰ কবিসকলে ইংৰাজ কবিৰ প্ৰকৃতি-উপাসনাৰ সঙ্গীতত, সৰ্বস্ববাদত আৰু মানৱৰ জয়গানত পৰিচিত স্বৰ এটি শুনিবলৈ পাইছিল আৰু সেইকাৰণেই সেই স্বৰৰ প্ৰতি তেওঁলোক আকৃষ্ট হৈছিল।

বোমাটিক ভাবাপন্ন কবিসকলৰ বিৰুদ্ধে অভিযোগ অনা হয় যে তেওঁলোক পলায়নবাদী, ভাববিলাসী আৰু বাস্তৱবিমুখ আছিল। সেইখিনি অভিযোগা স্বীকাৰ কৰি লৈয়ো এই কথা কব লাগিব যে তেওঁলোকৰ কবিতা আছিল হৃদয়-সংবাদী, সহজবোধ্য, বসঘন আৰু মধুৰ-কোমল।

কবিসকল

চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালা : “জোনাকী”ৰ প্ৰথম সম্পাদক আৰু অসমীয়া সাহিত্যত গীতি-কবিতাৰ প্ৰকৃত প্ৰৱৰ্ত্তক চন্দ্ৰ-

কুমাৰৰ জন্ম হয় তেজপুৰৰ কলংপুৰ মৌজাৰ ব্ৰহ্মজ্ঞানত। তেওঁ ৩৭বিবিলাস আগৰৱালাৰ পুত্ৰ আছিল। কলিকতাতে তেওঁ

স্কুলীয়া আৰু কলেজীয়া শিক্ষা লাভ কৰে, কিন্তু বি. এ. পৰীক্ষা নিদি ব্যবসায়ত ধৰে। ৬লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা আৰু ৬হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ সৈতে লগ লাগি ১৮৮২ খৃষ্টাব্দত “জোনাকী” কাকত উলিয়ায়। তেওঁৰ প্ৰতিষ্ঠিত “আসাম প্ৰিণ্টাৰ্চ এণ্ড পাব্লিছাৰ্চ লিঃ” কোম্পানীয়ে লেখকসকলক বি সুবিধা দিছিল সি দৰাচলতে প্ৰশংসনীয়। ১৯১৮ চনত সাদিনীয়া বাতৰি “অসমীয়া” উলিয়ায়, এই কাকতেই পিছত তিনিদিনীয়া আৰু শেষত “দৈনিক অসমীয়া”ত ৰূপান্তৰিত হয়। ৬বেজবৰুৱাৰ “বাঁহী”খনো শেহৰ কেইবছৰ তেওঁৰ ছপাখানাতে ছপা হৈ সাহিত্যৰ যোগান ধৰিছিল। গুৱাহাটীৰ “নিউ-প্ৰেছ” আৰু কেবাখনো চাহ বাগিছা এওঁৰ ব্যবসায়পটুতাৰ পৰিচায়ক। ১৯০৮ চনত গুৱাহাটীৰ নিজা ঘৰত তেওঁৰ মৃত্যু হয়।

ব্যবসায়ী বুদ্ধিত যেনেকৈ চন্দ্ৰকুমাৰ ভীক্ষু আছিল, তেনেকৈ সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰতো আগশাৰীৰ আছিল। জোনাকী যুগৰ সাহিত্যিক আন্দোলনৰ তেওঁ অগ্ৰতম গুৰীয়া আছিল। জোনাকীত প্ৰকাশ পোৱা তেওঁৰ গীতি-কবিতা-সমূহেই অসমীয়া গীতি-কবিতাৰ পৰম্পৰা সৃষ্টি কৰে বুলি কব পাৰি। জোনাকীত প্ৰকাশ পোৱা আৰু পিছত লেখা কবিতাৰ প্ৰথম খুলটো হ’ল “প্ৰতিমা” (১৯১৩)। ৬বেজবৰুৱাই উক্ত পুথিৰ আলোচনা প্ৰসঙ্গত লিখিছিল “প্ৰতিমাখন সৰু, কিন্তু নিৰ্ভীৰ সোণৰ।” তেওঁৰ দ্বিতীয় কবিতাৰ পুথি “বীণ-বৰাগী” (১৯২৩)। বাঁহীত প্ৰকাশ পোৱা কবিতাৰ সমষ্টিয়েই “বীণ-বৰাগী”। সংখ্যাত তাকৰ হলেও এই দুখন কবিতাৰ পুথিয়ে চন্দ্ৰকুমাৰৰ উচ্চ কবি প্ৰতিভাৰ পৰিচয় দিয়ে। তেওঁৰ কবিতাৰ বিষয়বস্তুত দৰ্শনৰ গুৰু-গান্ধীৰ্য আৰু প্ৰকাশভঙ্গীত লোকগীতিৰ লয়লাস পোৱা যায়। সৌন্দৰ্য্যৰ সন্ধান, মানৱপ্ৰীতি, বৈদান্তিক প্ৰভাৱ বা অদ্বৈতদৃষ্টি, বৈষম্যপূৰ্ণ পুৰণি পৃথিৱীক ধ্বংস কৰি সাম্য-ভাৱৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত নতুন সমাজক আহ্বান, আৰু সবল আশাবাদ চন্দ্ৰকুমাৰৰ কবিতাৰ বিশেষত্ব। তেওঁৰ দৃষ্টিত সত্য আৰু স্তম্ভৰ প্ৰভেদ নাই। পুৰণি লোকগীতিত নতুন ভাৱ আৰু ৰূপ আৰোপ কৰি “পুৰণি পৃথিৱীক নকৈ চাবলৈ” তেওঁ চেষ্টা কৰিছিল। তেজীমলা, জলকুঁৱৰী, বনকুঁৱৰী, আদি কবিতাত লোকগীতৰ প্ৰভাৱ মন কৰিবলগীয়া আৰু এই শ্ৰেণীৰ কবিতাত অতি-ভৌতিক পৰিবেশৰ (Supernatural) সাৰ্থক প্ৰয়োগে চন্দ্ৰকুমাৰৰ কবিতাৰ পৰিচয় দিয়ে। চন্দ্ৰকুমাৰৰ কবিতাত প্ৰাচ্য আৰু পাশ্চাত্য ভাৱাদৰ্শ আৰু কাব্যবীতিৰ অপূৰ্ণ সংযোগ ঘটিছে।

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা : এওঁ শিৱসাগৰৰ প্ৰসিদ্ধ লোক ৬দীননাথ (১৮৬৮—১৯৩৮) বেজবৰুৱাৰ অগ্ৰতম পুতেক। ৬দীননাথ

বেজবৰুৱা চৰকাৰী মুন্সিফী কামত তেজপুৰ, লখীমপুৰ, বৰপেটা আদিত ঘূৰি ফুৰোঁতে অকণমান লক্ষ্মীনাথেও লগে লগে গৈছিল। দীননাথ বেজবৰুৱাৰ পেঞ্চনৰ পিছত লক্ষ্মীনাথে শিৱসাগৰত শিক্ষা আৰম্ভ কৰে। ১৮৮৬ চনত প্ৰৱেশিকা পৰীক্ষা পাছ কৰি কলিকতাৰপৰা বি. এ. পৰীক্ষা পাছ কৰে। এম. এ. আৰু বি. এল. অধ্যয়ন কৰিছিল যদিও শেষত এবিৰ লগা হয়। ১৮৯১ চনত বঙ্গদেশৰ বিখ্যাত ঠাকুৰ পৰিয়ালৰ ৬হেমেন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰৰ কন্যা ৬প্ৰজ্ঞাসুন্দৰী দেৱীক বিয়া কৰায়। ইয়াৰ পিছত তেওঁ বিখ্যাত অসমীয়া সদাগৰ ৬ভোলানাথ বৰুৱাৰ লগত ব্যবসায়ত নামে। পিছত ৱাৰ্ড নামৰ ইংৰাজ কোম্পানী এটাৰ লগত কিছুদিন কাৰবাৰ চলায়। অৱশেষত উৰিষ্যাৰ সম্বলপুৰত নিজাকৈ কাঠৰ ব্যবসায় কৰে। ১৯৩৮ চনত অসমৰ ডিব্ৰুগড়ত ইহলীলা সম্বৰণ কৰে।

জোনাকী কাকতৰ যোগেদি সাহিত্যত যুগান্তৰ অনাসকলৰ ভিতৰত লক্ষ্মীনাথ সৰ্বাগ্ৰণী। তেওঁ বহুমুখী সাহিত্যিক প্ৰতিভাধাৰী অসমীয়া সাহিত্যৰ সকলো বিভাগৰ পৰিপুষ্টি সাধন কৰিছিল। তেওঁ আছিল একেধাৰে কবি, নাট্যকাৰ, হান্তবসিক, গল্প শিল্পী আৰু সমালোচক। তেওঁৰ সাহিত্যিক জীৱন আৰম্ভ হয় “লিতিকাই” নাটক ৰচনাৰপৰাই। এই নাটক প্ৰথম বছৰ জোনাকীত প্ৰকাশ হৈছিল। তাৰ পিছত ক্ৰমে (২) কামত কৃতিত্ব লভিবৰ সংকেত (১৯০৩), (৩) ৰূপাবৰ বৰুৱাৰ কাকতৰ নৌপোলা (১৯০৪), (৪) পছমকুঁৱৰী উপন্যাস (১৯০৫), (৫) সুবভি গল্পসংগ্ৰহ (১৯০৯), (৬) ৰূপাবৰ বৰুৱাৰ ওভতনি (১৯০৯), (৭) দীননাথ বেজবৰুৱাৰ জীৱন চৰিত, (৮) শঙ্কৰদেউ (১৯১২), (৯) কুঁী আইব সাধু, (১০) ককাদেউতা আৰু নাতিলা (১৯১২), (১১) চিকৰপতি-নিকৰপতি, (১২) নোমল নাট, (১৩) পাচনি নাট (১৯১৩), (১৪) জোনবিৰি গল্পসংগ্ৰহ (১৯১৩), (১৫) শ্ৰীশঙ্কৰদেৱ-মাধৱদেৱ (১৯১৪), (১৬) বাখৰ (১৯১৪), (১৭) জয়মতী, (১৮) বেলিমাৰ, (১৯) চক্ৰধ্বজসিংহ (১৯১৫), (২০) সাধুকথাৰ কুকি (২১) জুৰুকা, (২২) ভগবৎ কথা, (২৩) ৰূপাবৰ বৰুৱাৰ ভাৱৰ বুৰবুৰনি (১৯৫১)।

ওপৰত পুথিসমূহৰ উপৰিও ১৯০৯ চনৰপৰা ১৯২৯ চনলৈকে “বাঁহী” সম্পাদন কৰি অসমীয়া সাহিত্যক খুটখাৰ পৰা কৰিলে আৰু নতুন লেখক এদল গঢ়ি তুলিলে। বাঁহীত নিয়মিতৰূপে প্ৰকাশ হোৱা “কাহাঁদি আৰু খাবলি”, “কৃষ্ণ-কথা” আৰু “তত্ত্বকথা” আদি প্ৰৱন্ধাৱলীয়ে তেওঁৰ চিন্তাশীলতাৰ পৰিচয় দিয়ে।

কবি বেজবৰুৱা : ‘কদমকলি’ত (১৯১৩) সন্নিবিষ্ট হোৱা আৰু তাৰ পিছত বাহীত মাজে সময়ে প্ৰকাশ হোৱা কবিতা-সমূহে বেজবৰুৱাৰ কবিত্ব গুণৰ পৰিচয় দিয়ে। সেই কবিতা বোৰৰ কিছুমান কবি বেজবৰুৱাই ৰচনা কৰা আৰু আন কিছুমান ৰূপাবৰুৱাই ৰচনা কৰিছে। পিছৰ বিধ কবিতা খুঁটীয়া আৰু ব্যঙ্গাত্মক। তাত প্ৰকৃত কবিত্বৰ পৰিচয় পোৱা নাযায়, হান্তবসিক বেজবৰুৱাৰহে চিনাকি দিয়ে। কিন্তু আগৰবিধ কবিতাই বেজবৰুৱাক উচ্চস্তৰৰ কবি হিচাপে সাব্যস্ত কৰে। এই কবিতাশ্ৰেণীয়ে বেজবৰুৱাক বোমাটিক কবিত্বৰূপে চিনাকি দিয়ে। পুৰণি লোকগীতিৰ (ballads) আৰ্হিত বেজবৰুৱাই কেবাটিও প্ৰেমমূলক কবিতা ৰচনা কৰিছিল; “ধনবদ-বতনী”, “মালতী”, “নিমাতী কছা” আদি কবিতা সেই শ্ৰেণীৰ। লোকগীতৰ প্ৰভাৱমুক্ত আৰু কেবাটিও প্ৰেমমূলক কবিতা পোৱা যায়, য’ত প্ৰেম আৰু সৌন্দৰ্য্যৰ স্বৰূপ আৰু প্ৰভাৱ বৰ্ণনা কৰিছে। ‘প্ৰিয়তমা’, ‘প্ৰিয়তমাৰ সৌন্দৰ্য্য’, ‘প্ৰেম’ আদি কবিতা কেইটা অসমীয়া প্ৰণয়মূলক কবিতাৰ উৎকৃষ্ট নিদৰ্শন। বেজবৰুৱাৰ দৃষ্টিত প্ৰেমেই জগতৰ ধৰণী, “প্ৰেমত ঘূৰিছে ভূমণ্ডল, প্ৰেমত ফুলিছে শতদল।” শ্ৰেণিৰ প্ৰেমৰ দৰ্শনৰ (Love’s Philosophy) অনুবাদ আৰু সপ্তদশ শতিকাৰ ইংৰাজী কবিতাৰ আদৰ্শত লেখা “প্ৰিয়তমা”ত ইন্দ্ৰিয়গ্ৰাস প্ৰেমৰ আভাস আছে যদিও “প্ৰিয়তমাৰ সৌন্দৰ্য্য” আৰু “প্ৰেম” কবিতাত ইন্দ্ৰিয় আসক্তিৰ স্তৰ অতিক্ৰম কৰি আন্তৰিক প্ৰেমৰ জয়গান গাইছে। বেজবৰুৱাৰ কবিতাৰ আন এটি প্ৰধান স্বৰূপ হ’ল স্বদেশ আৰু স্বজাতি অনুৰাগ। “বীন আৰু ববাণী”, “অসম সঙ্গীত”, ‘অ’ মোৰ আপোনৰ দেশ”, “ব্ৰহ্মপুত্ৰ” (বাহীত প্ৰকাশিত) আদি কবিতাত অতীতৰ গুণ গৰিমা প্ৰকাশ কৰি জাগ্ৰত হ’বলৈ দেশবাসীক আহ্বান জনাইছে। হান্তবসিক কবিতাই হওক বা গহীন কবিতাই হওক, তাত দুখ বা নিৰাশাবাদৰ স্থান নাই। জীৱনৰ সুখ-দুখ মানৱৰ সবলতা-দুৰ্বলতা, সমাজৰ নীতি-অনীতি—এবোৰ ইসকলোসহজভাৱে লৈ আশাবাদত আস্থা ৰাখি আগবাঢ়ি যোৱাৰ তেওঁ পক্ষপাতী।

হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী : গোলাঘাট মহকুমাৰ ঢেকিয়াল মৌজাৰ গোবিন্দ সত্ৰৰ ৬ডম্বৰুৰ গোস্বামীৰ পুত্ৰ। স্কুলীয়া শিক্ষা নগাঁৱত লাভ কৰে আৰু গুণাভিৰাম বৰুৱা আদি

সাহিত্যিকৰ সংস্পৰ্শত আহি সাহিত্যলৈ ধাউতি হয়। ১৮৮৮ ত প্ৰৱেশিকা পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ হৈ কলিকতাত শিক্ষা লাভ কৰে। কিন্তু পঢ়া অৱস্থাতে

জোনাকীৰ কামত মনপুতি লগাত চাৰি বছৰৰ মূৰত বি. এ. ডিগ্ৰী নোলোৱাকৈ উভতি আহে। উভতি আহি কেইবছৰমান ইটো সিটো কাম কৰি ১৮৯৭ চনত চব-ডেপুটি কলেক্টৰ কামত ভৰ্তি হয় আৰু পিছত একট্ৰী এছিষ্টেণ্ট কমিছনাৰ পদ পাই ১৯২৫ চনত অৱসৰ লয়। ১৯২৮ চনত গুৱাহাটীৰ নিজা ঘৰত মৃত্যু হয়।

স্কুলীয়া ছাত্ৰ অৱস্থাতে হেমচন্দ্ৰই গুণাভিৰাম, “মৌ”ৰ সম্পাদক বলিনাৰায়ণ বৰা, বজ্জেশ্বৰ মহন্ত, বলদেৱ মহন্ত আৰু ভোলানাথ দাস আদিৰ সান্নিধ্য আৰু সংস্পৰ্শ লাভ কৰি সাহিত্য চৰ্চ্চাৰ অনুপ্ৰেৰণা লাভ কৰে। কলিকতাত লক্ষীনাথ আৰু চক্ৰকুমাৰক লগ পাই নতুন উদীপনা পায় আৰু জোনাকী কাকতৰ এজন প্ৰধান উত্তোভা আৰু পৃষ্ঠপোষক হৈ পৰে। তেওঁৰ “পুৱা” কবিতাৰ শেষৰ কেইশাৰী “জোনাকী”ক উদ্দেশ্য কৰিয়েই লেখা—

বৰষা অনন্ত কাল জ্ঞানৰ পোহৰ,
জ্যোতিৰ্ময়ী জোনাকী সৱিতা
বজোৱা অনন্ত কাল সঞ্জীৱনী বীণা,
বীণাপাণী কোমল কবিতা ॥

চকাৰী চাকৰি লাভৰ পিছত হেমচন্দ্ৰই কবিতাৰ কল্পনাময় ৰাজ্য এৰি গ্ৰন্থত্ব আৰু বুৰঞ্জী অনুসন্ধানত মনোনিবেশ কৰে। অসম চৰকাৰবৰাৰা নিৰুক্ত হৈ ১৯১২-১৩ চনত পুৰণি পুথি অনুসন্ধান আৰু উদ্ধাৰৰ কাৰ্য্যত লিপ্ত থাকে আৰু বহুতো অসমীয়া আৰু সংস্কৃত পুথি সংগ্ৰহ কৰি আনে। কামৰূপ অনুসন্ধান সমিতিৰ তেওঁ অগ্ৰতম প্ৰতিষ্ঠাতা আৰু সংগৃহীত পুথিসমূহ উক্ত সমিতিত সংৰক্ষণৰ দিহা কৰে। অনুসন্ধান সমিতিৰ যোগেদি তেওঁ “পুৰণি অসম বুৰঞ্জী” আৰু ভট্টদেৱৰ “কথাগীতা” সম্পাদনা কৰি প্ৰকাশ কৰে। চাৰ আঙতোষ মুখাৰ্জীৰ উৎসাহত ৬ভোলানাথ বৰুৱাৰ দানৰ টকাৰে সাতোটা খণ্ডত বিভক্ত বিৰাট “অসমীয়া সাহিত্যৰ চানেকি” তেওঁ সংগ্ৰহ আৰু সম্পাদনা কৰে। এই গ্ৰন্থত আদি যুগৰপৰা বৰ্তমান কাললৈকে অসমীয়া কবি সাহিত্যিকসকলৰ ৰচনাৰ নিদৰ্শন পোৱা যায়। এওঁৰ “অসমীয়া পুথিৰ বিৱৰণাত্মক তালিকা” (Descriptive Catalogue of Assamese Manuscripts) নামৰ পুথি কলিকতা বিশ্ববিদ্যালয়ৰ যোগেদি ১৯৩০ চনত প্ৰকাশ হৈ ওলায়। গুপকল্প পুথিসমূহৰ উপৰিও “উষা”, “বাহী”, “আলোচনী” আদি কাকতত তেওঁৰ

ভালেখিনি বুৰঞ্জীমূলক আৰু প্ৰত্নতত্ত্বমূলক প্ৰবন্ধ প্ৰকাশ হৈছিল আৰু বহুতো পুৰণি ফলি (inscriptions) উদ্ধাৰ কৰি প্ৰকাশ কৰিছিল।

৮গোস্বামীয়ে শেষৰ ফালে কাব্য চৰ্চা পৰিত্যাগ কৰি প্ৰত্নতত্ত্বত মনোনিবেশ কৰিছিল যদিও, ডেকা বয়সতে বচনা কৰা কবিতাসমূহৰপৰা তেখেতৰ কবি প্ৰতিভাৰ পৰিচয় পোৱা যায়। অৱশ্যে তেওঁৰ এই নৈসৰ্গিকী কাব্য-প্ৰতিভাই পূৰ্ণ বিকাশ লাভ কৰিবলৈ সুযোগ নাপালে। জোনাকীত প্ৰকাশ হোৱা আৰু তাৰ পিছতো বৰ্চিত হোৱা কবিতাসমূহ “ফুলৰ চাকি” নামে কবিতা-সংগ্ৰহত সন্নিবিষ্ট কৰা হৈছে। ৮হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী প্ৰথম অসমীয়া চনেট লেখক। জোনাকীত প্ৰকাশ হোৱা “প্ৰিয়তমাৰ চিঠি” নামৰ কবিতাটোৱেই প্ৰথম অসমীয়া চনেট। ইটালীয় চনেটৰ যি আঙ্গিক লক্ষণ, গোস্বামীৰ চনেট কেইটিত সেই লক্ষণ সম্পূৰ্ণ পোৱা যায়। পেট্ৰাৰ্কীয় চনেটৰ ভাৱৰ স্তৰ বিভাগ আৰু অন্ত্যানুপ্ৰাসৰ মিলৰ বীতি (Rhyme scheme) গোস্বামীৰ চনেটত অনুসৰণ কৰিছে। ৮গোস্বামীৰ “কাকো আৰু হিয়া নিবিলাওঁ”, “কাকুতি”, “প্ৰিয়তমাৰ চিঠি” নৱজ্ঞান যুগৰ প্ৰণয় কবিতাৰ পুৰণি তৰা। প্ৰিয়তমাৰ কুকুৰাঠেঙ্গীয়া আখৰ-কেইটিত যি মোহিনীশক্তি আছে তাক কৰিয়ে প্ৰাকৃতিক চিত্ৰৰ সহায়েৰে আৱেদনশীল কৰি তুলিছে—

ফুল ফুলে, সৰি যায়, শুকান বননি,
বসন্তৰ কুহিপাত ব'দত লেবেলে।
ভোমাৰ চিঠিয়ে প্ৰিয়ে জানে কি মোহিনী,
নিৰ্তো নোহোৱা বাহি ন ন ফুল মেলে।

গোস্বামীৰ “পুৱা” কবিতা সংঘত কল্পনা, গাভীৰ্য আৰু আশাবাদেৰে মহিমাম্বিত হৈছে। অসমীয়া প্ৰথম চনেট লেখক হিচাপে আৰু ৰোমাণ্টিক কবিতাৰ অতীত প্ৰৱৰ্ত্তক ৰূপে গোস্বামীক অসমীয়া সাহিত্যই পাহৰিব নোৱাৰে।

পদ্মনাথ গোস্বামীৰ জন্ম : জন্ম হয় উত্তৰ-লখীমপুৰৰ নকাঁৰী গাঁৱত, পিতাক ঘিনাৰাম বৰুৱা মোজাদাৰ আছিল। সুলীয়া শিক্ষা লখীমপুৰত

আৰম্ভ কৰি শিৱসাগৰত শেষ কৰে। কলিকতাৰ কলেজত কিছুদিন অধ্যয়ন কৰে, কিন্তু এফ. এ. পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ হ'ব নোৱাৰি উলটি আহি কহিমাৰ আৰু ঘোৰহাটৰ ইংৰাজী স্কুলত কিছুদিন শিক্ষকতা কৰে। কেইবছৰমানৰ পিছত

চাকৰি এৰি তেজপুৰত নিগাজীভাৱে বসতি কৰিবলৈ লয়। তেজপুৰৰ মিউনিচিপেলিটিৰ কেবাবছৰো চেয়াৰমেন আছিল। তাৰ বাহিৰেও অসম কাউন্সিলৰ মেম্বাৰ, আহোম এছোচিয়েচনৰ সভাপতি আদি ভালেখিনি ৰাজহুৱা কামত লিপ্ত আছিল। সাহিত্য চৰ্চাৰ কাৰণে তেখেতে অসম চৰকাৰৰ পৰা এটি আজীৱন বৃত্তিও ভোগ কৰিছিল।

কলিকতাত পঢ়ি থকা অৱস্থাতে তেওঁ ৮বেণুধৰ ৰাজখোৱা, কৃষ্ণপ্ৰসাদ হুৰা আদিৰ লগত সংযোগ হৈ ১৮৯০ চনত “বিজুলী” নামে মাহেকীয়া আলোচনী প্ৰকাশ কৰিছিল। এই কাকতৰ অতীতম সম্পাদক আছিল গোস্বামীৰ বৰুৱা। জোনাকীৰ লগতে বিজুলীয়েও অসমীয়া সাহিত্যলৈ এটি নতুন উদীপনাৰ ঢল অনাত সহায় কৰিছিল। এই বিজুলীতে ১৮৯০-৯১ চনত তেওঁৰ ভাৰতমতী উপজ্ঞান প্ৰথমে প্ৰকাশ পায়। ভাৰতমতীৰ প্ৰায় লগে লগেই তেওঁ দ্বিতীয় উপজ্ঞান “লাহৰী” লেখি উলিয়ায়। প্ৰথমা পত্ৰীৰ মৃত্যুৰ পিছত ব্যক্তিগত দাম্পত্য জীৱনৰ ঘটনা লৈ ১৮৯৯ চনত “লীলা” কাব্য বচনা কৰে। ইয়াৰ এবছৰৰ পিছত খণ্ড কবিতাৰ পুথি “জুৰনি” প্ৰকাশ পায়।

নাট বচনাতো ৮গোস্বামীৰ বৰুৱা আগবঢ়ায়। ১৯০০ চনত “জয়মতী” আৰু তাৰ পিছত ক্ৰমে “গদাধৰ” (১৯০৭), “সাধনী” (১৯১১), লাচিত বৰফুকন (১৯১৫) এই কেইখন ঐতিহাসিক নাটক, আৰু গাওঁবুঢ়া (১৮৯৭), টেটোন তামূলী (১৯০১) আৰু ভূত নে ভ্ৰম (১৯২৪) এই তিনিখন প্ৰহসন আৰু একমাত্ৰ পৌৰাণিক নাটক “বাণৰজা” (১৯৩২) সৰ্বশেষত প্ৰকাশ হয়। অসমীয়া গল্প বচনাৰ মাইল-স্তম্ভ স্বৰূপ তেওঁৰ প্ৰসিদ্ধ গ্ৰন্থ “শ্ৰীকৃষ্ণ” তিনিটা খণ্ডত বিভক্ত হৈ ভাটি বয়সত প্ৰকাশ পায়। ইয়াৰ পিছতে শ্ৰীকৃষ্ণৰে ঠেঙুলি স্বৰূপ “গীতাসাৰ” (১৯৩৫) বচনা আৰু প্ৰকাশ কৰে।

ওপৰত গ্ৰন্থসমূহৰ বাহিৰেও “নীতিশিক্ষা”কে আদি কৰি এচাম পাঠ্য পুথি বচনা কৰি পাঠ্য পুথিৰ অভাৱৰ দিনত ছাত্ৰসকলৰ অভাৱ পূৰণ কৰিছিল। ৮বাৰবাহাৰ গুণাভিৰাম বৰুৱাৰ পিছত অসমীয়াতে এখন “অসমৰ বুৰঞ্জী” প্ৰণয়ন কৰি প্ৰকাশ কৰিছিল। অসমীয়া আলোচনীৰ ইতিহাসলৈকো গোস্বামীৰ বৰঙনি কম নহয়। “বিজুলী”ৰ পাছত তেওঁ ১৯০৭ চনত “উষা” সম্পাদনা কৰি কেবাবছৰো চলায় আৰু এদল নতুন লেখকৰ সৃষ্টি কৰে। “অসম বন্তি” নামৰ এখন সৰু বাতৰি কাকতো বহুবছৰ জুৰি প্ৰকাশ কৰে। মুঠতে অসমীয়া সাহিত্যৰ সকলো বিভাগকে গোস্বামীৰ বৰুৱাই পৰিপূৰ্ত্ত কৰি

গৈছে। ঐকান্তিক সাহিত্যনিষ্ঠা, আৰু ভাষাজননীৰ প্ৰতি গভীৰ প্ৰীতিয়েই গোহাঞিবৰুৱাৰ ৰচনাৱলীৰ মূল প্ৰেৰণা।

গোহাঞিবৰুৱাৰ কবিতা : গোহাঞিবৰুৱাৰ প্ৰধানকৈ দুখন কবিতাৰ পুথি উল্লেখযোগ্য—(১) লীলা কাব্য আৰু (২) জুবণি। “ফুলৰ চানেকি” নামৰ তৃতীয়খন কবিতাৰ পুথি “জুবণি” আৰু নাট্যসমূহৰপৰা বুটলি অনা অংশ কিছুমানৰ সংগ্ৰহ মাত্ৰ। আন ঠাইত প্ৰকাশ নোপোৱা নতুন কবিতা ইয়াত নাই। একান্ত ব্যক্তিগত আৰু ঘৰুৱা জীৱনৰ বিৱৰণকে কোনো কাব্যিক মহত্ব দান নকৰাকৈ আৰু নৈৰ্ব্যক্তিক স্তৰলৈ (impersonal level) নিনয়াকৈ “লীলা” কাব্যত প্ৰকাশ কৰিছে। পাঠকে লিখকৰ ঘৰুৱা জীৱনৰ বিৱৰণসমূহৰ লগত আন্তৰিক সহানুভূতি স্থাপন কৰিব-পৰা কোনো সংযোগ সেতু কাব্যখনত নাই। অৱশ্যে মাজে মাজে দুই এটা সুন্দৰ প্ৰাকৃতিক শোভা আৰু ঘৰুৱা পৰিবেশৰ চিত্ৰ পোৱা যায়।

বৰ্ণনাত্মক খণ্ড কবিতা আৰু ছনেট ৰচনাত তেওঁ কিছু সফলতা লাভ কৰা দেখা যায়। “কৱি”, “কবিতা”, “কল্পনা” আদি কিছুমান ছনেটত স্তব বিভাগ নাই যদিও ভাৱৰ ক্ৰমবিকাশ আছে আৰু সংযত কল্পনা আৰু প্ৰকাশভঙ্গীৰ গাভীৰ্য্য তাত লক্ষ্য কৰা যায়। কিন্তু তাৰ বিপৰীতে দুই এটা ছনেট লঘু কল্পনাৰ বা তুলুঙা ভাৱবহাৰা ৰূপায়িত হৈ ছনেটৰ মৰ্যাদা লাভ কৰা নাই। চতুৰ্দশপদী কবিতাসমূহৰ উপৰিও ষোড়শপদী কবিতা একশ্ৰেণী আছে। এই শ্ৰেণীৰ লগত চতুৰ্দশপদীৰ ভাগত আৰু ৰীতিগত সাদৃশ্য বিশেষ মন কৰিবলগীয়া। “ওৰনী”, “মেঘাই”, “লুকুৱা হাঁহি” আদি কবিতাত বোমাণ্টিক ভাৱৰ প্ৰাধাত্য দেখা যায়। বহুতো কবিতা কষ্ট-কল্পনাৰ পৰিচায়ক আৰু আয়াসসিক্ত যেন লাগে। গীতি-কবিতাৰ অনুভব-তীব্ৰতা আৰু প্ৰকাশ ব্যাকুলতা গোহাঞিবৰুৱাৰ কবিতাত নাই, কিন্তু ছনেট কবিতাৰ উপযোগী সংযত কল্পনাৰ তেওঁ অধিকাৰী।

আনন্দচন্দ্ৰ আগৰৱালা : তেজপুৰ মহকুমাৰ কলংপুৰ মৌজাত খৃষ্টীয় ১৮৭৪ চনত ৮ আনন্দ চন্দ্ৰ আগৰৱালাৰ জন্ম হয়, তেওঁৰ পিতৃৰ নাম

কাশীনাথ আগৰৱালা। হাইস্কুলৰ শিক্ষা তেজপুৰত সমাপ্ত কৰি ১৮৯১ চনত কলিকতাত এফ. এ. পঢ়িবলৈ লয়। কলিকতাত অ. ভা. উ. সা. সভাৰ আৰু “জোনাকী” কাকতৰ এজন প্ৰধান পৃষ্ঠপোষক আৰু লেখক হৈ পৰে। কিন্তু সাহিত্যৰ কামত লাগি থাকোঁতে পঢ়াৰ ফালে আওকাণ হোৱাত শেষত বিশ্ব-বিদ্যালয়ৰ উপাধি নোহোৱাকৈয়ে ঘৰলৈ উভতি আহিব লগা হয় আৰু পুলিচৰ

চাকৰিত সোমায়। এই চাকৰিত ক্ৰমে উন্নতি কৰি চুপাৰিণ্টেণ্ডেণ্ট পদবৰপৰা অৱসৰ লয়। অৱসৰ লৈ তেজপুৰত স্থায়ী ঘৰ কৰি থাকিবলৈ লয় আৰু তাতেই ১৯৪০ চনত মৃত্যু হয়।

ছাত্ৰ অৱস্থাতে ৰুক্মপ্ৰসাদ আগৰৱালা আৰু কেইজনমান বন্ধুৰ লগলাগি তেওঁ “ধৰ্ম সঙ্গীত” নামে এখন গীতৰ পুথি ৰচনা কৰিছিল। গুণাভিৰাম বৰুৱাৰ পুতেক ৮কৰুণাভিৰাম বৰুৱাৰ “লবা-বন্ধু” নামৰ চেমনীয়া আলোচনীৰ প্ৰকাশত আনন্দচন্দ্ৰই বিশেষ সহায় কৰিছিল। “কোমল পাঠ” “শিশু-পাঠ” আৰু “জিলিকনি” নামৰ কবিতা পুথিয়েই আনন্দচন্দ্ৰৰ প্ৰকাশিত পুথি। প্ৰথম দুখন শিশু পাঠ্য আৰু শেষৰখন কবিতাৰ সংগ্ৰহ। “বাহী” “আলোচনী” আৰু “আৱাহন”ত আনন্দ চন্দ্ৰৰ ভালেখিনি প্ৰাচীন ধৰ্ম, সংস্কৃতি আৰু পুৰাতত্ত্ব সম্পৰ্কীয় প্ৰৱন্ধ পোৱা যায়, অসমৰ পুৰাতত্ত্ব সম্পৰ্কে আনন্দ চন্দ্ৰৰ প্ৰৱন্ধখিনি বিশেষ মূল্যবান। এইবোৰৰ বাহিৰেও “ব্ৰহ্ম-যাত্ৰীৰ ডায়েৰী” নামৰ ভ্ৰমণ বৃত্তান্ত লেখত লবলগীয়া।

আনন্দ চন্দ্ৰৰ মৌলিক কবিতাৰ সংখ্যা লেখত তাকৰ যদিও, যি কেইটা আছে সেয়ে তেওঁৰ কৱি-প্ৰতিভাৰ পৰিচয় দিয়ে। “পানেনৈস”, “দেৱকন্য মানৱী-বেশেৰে”, “তই”, “বলম” আদি কবিতা কোমল-মধুৰ প্ৰকাশভঙ্গী, সৰল অনভূতি আৰু মৃদু কল্পনাৰ সৌৰভে আকৰ্ষণীয় কৰি তুলিছে। চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালাৰ লগত আনন্দচন্দ্ৰৰ কবিতাৰ বিৱৰণত সাদৃশ্য নাই, কিন্তু শব্দচয়ন আৰু প্ৰকাশ-ভঙ্গীৰ সাদৃশ্য মন কৰিবলগীয়া। পুৰণি লোকগীতিৰ প্ৰভাৱ দুইজন কবিৰ ওপৰতে পৰিছে। আনন্দচন্দ্ৰৰ ‘পানেনৈস’ আৰু চন্দ্ৰকুমাৰৰ “তেজীমলা”ৰ সাদৃশ্যলৈকে আঙুলিয়াই দিব পাৰি। আনন্দচন্দ্ৰৰ মৌলিক কবিতাখিনিতকৈয়ে অনুবাদ কবিতাসমূহৰ জনপ্ৰিয়তা আৰু সফলতা বেছি। অনুবাদ কবিতাই তেওঁৰ লেখনীৰ স্পৰ্শত দ্বিজদ্ব লাভ কৰি মহিমায়িত হৈ পৰে। ‘জীৱন-সঙ্গীত’, ‘সুখৰ ঠাই’ ‘চহা আৰু পণ্ডিত’ আদি কবিতা অনুবাদ হলেও মৌলিক কবিতাৰ দৰেই উপভোগ্য হৈছে। সংখ্যাত কবিতা তাকৰ হলেও আধুনিক কবিতাৰ পৰম্পৰা সৃষ্টিত আনন্দচন্দ্ৰ আগৰৱালাৰ অৱদান অৱজ্ঞা কৰিব নোৱাৰি।

হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱা : যোৰহাটাৰ সৰু চবাইৰ ভদৰি বৰবৰুৱাৰ (১৮৭৬—১৯৩৯) বংশৰ চিকৌ বৰবৰুৱাৰ পুতেক। চিকৌ বৰ-

বৰুৱাৰ আৰ্থিক অৱস্থা ভাল নথকাত হিতেশ্বৰে এণ্ট্ৰেঞ্চ পৰীক্ষা পাছ নকৰাকৈয়ে হাইস্কুলৰ দশমমান শ্ৰেণীৰপৰা পঢ়া এৰি চাহবাগানত সোমায়। আৰ্থিক হেঁচা, আৰু ইটোৰ পিছত সিটোকৈ আত্মীয়-

স্বজনৰ মৃত্যুৰে হিতেশ্বৰৰ জীৱনত যি শোকৰ ঢল বোৱাই দিছিল, সেই শোকৰ প্রশমন বিচাৰিছিল সাহিত্য চৰ্চ্চাত আত্মনিয়োগ কৰি। ডেৰকুৰি বছৰৰো অধিক কাল চাহ-বাগানৰ নীৰস কৰ্তব্য সম্পাদন কৰিও দেশ বিদেশৰ সাহিত্য অধ্যয়ন আৰু অসমীয়া সাহিত্য চৰ্চ্চাত ক্ৰুটি কৰা নাছিল।

ছাত্ৰ অৱস্থাপৰাই হিতেশ্বৰৰ কাব্যামৃত বসান্বাদনৰ হেপাহ তীব্ৰ আছিল। স্কুলীয় ছাত্ৰ অৱস্থাতে “তলসৰা ফুলৰ আজলি”, আৰু “অসম কুসুম” নামৰ দুখন কবিতাৰ পুথি বচনা কৰিছিল। এই দুখন অৱশ্ৰে ছপা হৈ নোলাল, তেওঁৰ প্ৰথম খণ্ড কবিতাৰ পুথি “চোপাকলি” ১৯০২ চনত প্ৰকাশ পায়। ১৯১২ চনত তেওঁৰ “কমতাপুৰ ধ্বংস” আৰু “বিবহিণী বিলাপ” নামৰ কাব্য দুখন প্ৰকাশ হৈ হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱাক সাহিত্য জগতত সুপ্ৰতিষ্ঠিত কৰে। এই দুখন কাব্য ক্ৰমে ১৮৯৯ আৰু ১৮৯৬ চনতে বচনা কৰা হৈছিল। বৰ্ণনাত্মক কাব্য হিচাপে “কমতাপুৰ ধ্বংস” আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ তৃতীয় কথা-কাব্য (epic poem)। ইয়াৰ পূৰ্বে বমাকান্ত চৌধুৰী আৰু ভোলানাথ দাসে অমিত্ৰাক্ষৰ ছন্দত কাব্য বচনা কৰিছিল। ভোলানাথৰ কাব্যৰ ভাষাৰ দৰে বৰবৰুৱাৰ কাব্যৰ প্ৰকাশভঙ্গী ভেঁজাল নহয়, নিৰ্ভাজ আৰু গম্ভীৰ ভাষাশৈলীৰ গতিত কাব্যৰ ঘটনা প্ৰৱাহ আগবাঢ়িছে। ঠায়ে ঠায়ে নাটকীয় গুণ আৰু গীতি-কবিতামূলত অনভূতিময় বৰ্ণনাই কাব্যখন বসাল কৰি তুলিছে। “বিবহিণী বিলাপ” মাইকেল মধুসূদন দত্তৰ “ব্ৰজাঙ্গনা” কাব্যৰ আৰ্হিৰ বচনা কৰা যেন লাগে। বিবহিণী নাৰীৰ প্ৰিয়-বিচ্ছেদৰ বিবহ-বেদনা এই কাব্যত অঙ্কিত কৰিছে। জয়মতী কুৰবীৰ আত্মত্যাগৰ কৰুণ কাহিনী লৈ বচনা কৰা “তিবোতাৰ আত্মদান” কাব্য ১৯১৩ চনত প্ৰকাশ হয়। ১৯১৪ চনত তেওঁৰ “আভাস” কাব্য প্ৰকাশ পায়। এই কাব্য একৈশটি কবিতাৰ সমষ্টি। একৈশ গৰাকী শোক-সন্তপ্তা, কৰুণমূৰ্তি নাৰীৰ চিত্ৰ একো একোট কবিতাত অঙ্কিত কৰিছে। দীঘলীয়া বৰ্ণনাত্মক কথা-কাব্য হিচাপে বৰবৰুৱাৰ “যুদ্ধক্ষেত্ৰত আহোম বমণী” (১৯১৪) শ্ৰেষ্ঠ। আহোম বমণী মূলা গাভৰুৱে স্বামী চাওফাচেংগুং বৰগোহাঞিৰ অত্যা-বধৰ প্ৰতিশোধ লবৰ কাৰণে মুছলমানৰ বিৰুদ্ধে কেনেকৈ যুদ্ধক্ষেত্ৰত অবতীৰ্ণ হৈ বঙাল সেনা আৰু পালি সেনাপতি দুজনক বধ কৰি সমুখ সমৰত প্ৰাণত্যাগ কৰিলে তাৰ সজীৱ-স্পন্দনপূৰ্ণ বৰ্ণনা কাব্যখনত পোৱা যায়। হোমাৱিক উপমা, নিখুঁত বৰ্ণনা আৰু পৌৰাণিক কাহিনীৰ সঘন দৃষ্টান্তই কাব্যখনৰ প্ৰধান বিশেষত্ব। ১৯১৭ চনত বৰবৰুৱাৰ আৰু দুখন সৰু কাব্য প্ৰকাশ হয়—“ডেচডিমোনা” আৰু

“অহিলা”। প্ৰথমখন শ্ৰেষ্ঠপীঠেৰৰ “অথেন্স” নাটৰ নায়িকাৰ কৰুণ মৃত্যুক উপলক্ষ্য কৰি বচনা কৰিছে আৰু দ্বিতীয়খন গল্ভস্মিথৰ “ভাইকৰ অব্ ৱেকফিল্ড” নামৰ গ্ৰন্থৰ এঙ্গেলিয়া (Angelica) আৰু এডুইন প্ৰণয় কাহিনীক ভাৰতীয় সঁচত ঢালি ৰূপ দিছে। ১৯১৮ চনত ১২৮টা ছনেটৰ সংগ্ৰহ “মালচ” প্ৰকাশিত হয়। মালচেই প্ৰথম অসমীয়া ছনেটৰ পুথি। সকলোবোৰ ছনেটে সমানভাৱে বসঘন হোৱা নাই যদিও বেছিভাগতে ছনেটৰ বচনাৰ গাভীৰ্য্য, ভাৱৰ ঐক্য আৰু অনুভূতিৰ সংঘম ৰক্ষা হৈছে। ১৯২১ চনত বৰুৱাৰ চৈধ্য বছৰীয়া নুমলীয়া ল’ৰা বিপিনৰ মৃত্যুশোকত সন্তপ্ত বৰবৰুৱাই শোকব্যঞ্জক ছনেটৰ পুথি “চকুলো” বচনা কৰে। এই পুথি ১৯২২ চনত প্ৰকাশ হয়। “চকুলো”তে কৱিয়ে সাহিত্যিক জীৱনৰপৰা অৱসৰ লবৰ ইচ্ছা প্ৰকাশ কৰিছে যদিও ভাষা-জৰ্ননীৰ সেৱক বৰবৰুৱাই লেখনী সামৰি থব নোৱাৰিলে। “আহোমৰ দিন” নামৰ বিৰাট বুৰঞ্জী শেষ জীৱনত প্ৰণয়ন কৰে। “চকুলো” আৰু “মালচ” বচনা কৰাৰ পূৰ্বে “মালিতা” নামৰ উপন্যাস আৰু “আজলী” আৰু “বৈদেহীৰ নিৰ্বাসন” নামৰ দুখন কাব্য বচনা কৰিছিল। ছপা ৰূপত এই শেষৰ কেখন প্ৰকাশ পোৱা নাই।

দীঘলীয়া বৰ্ণনাত্মক কথা-কাব্য বচনাত বৰবৰুৱা অসমীয়া সাহিত্যত অপ্ৰতিদ্বন্দ্বী হৈ আছে। এওঁৰ লেখনীত অমিত্ৰাক্ষৰ ছন্দই নিৰ্ভাজ অসমীয়া ৰূপত প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰে। স্বদেশপ্ৰীতি আৰু কৰুণ বসৰ প্ৰাধান্য এওঁৰ কাব্য আৰু কবিতাৰ প্ৰধান বিশেষত্ব। এওঁৰ কাব্যত শোকৰ বিননি, দুখৰ আৰ্ত্তনাদ আছে কিন্তু নৈবাগ্ৰ বা জাগতিক বিধানৰ প্ৰতি বিৰাগ-বিতৰ্কণ নাই, দুখ-শোক ভগবানৰ আশিস-বিধান বুলি মানি লৈছে। অসমীয়া সাহিত্যত ছনেটৰ বহুল প্ৰৱৰ্ত্তক আৰু পুষ্টৰূপ দিওঁতা হিচাপে বৰবৰুৱাই স্বকীয় আসন পাবৰ যোগ্য।

চন্দ্ৰধৰ বৰুৱা (১৮৭৪) : এওঁৰ জন্ম বোৰহাটত। ১৮৯২ খৃষ্টাব্দত এণ্ট্ৰেঞ্চ পাছ কৰি কলিকাতাত বি. এ.

মহলালৈকে অধ্যয়ন কৰে; কিন্তু ডিগ্ৰী নোপোৱাকৈ উভতি আহি বোৰহাটত ওকালতি আৰম্ভ কৰে। ৬বি. এ জগন্নাথ বৰুৱাৰ কন্যা বিয়া কৰাই ওকালতি ব্যৱসায় এৰি চাহ-উদ্যোগত ধৰে। ১৯২০ চনত দিল্লীৰ কাউন্সিল অব্ ষ্টেটৰ সভ্য হয় আৰু ১৯৩০ চনত অসমৰ প্ৰতিনিধি স্বৰূপে ভাৰতীয় স্বাধীনতা সম্পৰ্কে আলোচনা কৰিবলৈ আহত হোৱা ঘূৰণীয়া মেজমেলত যোগ দিয়ে। শ্ৰীবৰুৱা ৰাজনীতিত নবম পত্নী, ব্যৱহাৰত অমায়িক আৰু অভিনয়

কলাত সুবিজ্ঞ লোক। অসম সাহিত্য সভাৰ দ্বিতীয় অধিবেশনত এওঁ সভাপতিত্ব কৰিছিল আৰু “সাহিত্য সভা পত্ৰিকা”ৰ প্ৰথম সম্পাদক আছিল। লেখক এতিয়াও জীৱিত।

চন্দ্ৰধৰ বৰুৱা কবি, নাট্যকাৰ আৰু হাস্যৰসিক। ১৯০৪ চনত মধুহৃদন-দত্তৰ “মেঘনাদ বধ” কাব্যৰ ছাঁ লৈ মেঘনাদ বধ নাটক লিখে। তাৰ পিছত ধেমেলীয়া নাট “ভাগ্য পৰীক্ষা” (১৯১৫), “তিলোত্তমা সন্তৰ” (১৯২৪) আৰু “ৰাজৰ্ষি” নাটক (১৯৩৭) প্ৰকাশ কৰে। এওঁৰ একমাত্ৰ প্ৰকাশিত কবিতাৰ পুথি “বঙ্গন”। এই পুথিত ধেমেলীয়া আৰু ব্যঙ্গাত্মক কবিতাৰ বাহিৰেও গহীন ভাৱৰ কবিতাও সন্নিবিষ্ট হৈছে। প্ৰাচীন বৰ্ণনশীলতা, অন্ধকুসংস্কাৰ আৰু ভণ্ডামিক ব্যঙ্গ কবিতাসমূহত আক্ৰমণ কৰিছে। প্ৰকৃত কবিত্ব শক্তিৰ পৰিচায়ক এচাম কবিতাও পোৱা যায়। উদাহৰণ স্বৰূপে “স্মৃতি” নামৰ প্ৰণয়াত্মক কবিতাটোত প্ৰণয় উন্মেষত আৰু প্ৰথম প্ৰিয় সমাগমত দেখা দিয়া প্ৰেমিক-প্ৰেমিকাৰ মন আৰু দৈহিক প্ৰতিক্ৰিয়াৰ যি বিশ্লেষণ পোৱা যায় সি এহাতে প্ৰেমিকাৰ মন আৰু দৈহিক প্ৰতিক্ৰিয়াৰ যি বিশ্লেষণ পোৱা যায় সি এহাতে যেনেকৈ বাস্তৱ, আনহাতে তেনেকৈ সবস আৰু মধুৰ। কল্পনা আৰু বিশ্লেষণ শক্তিৰ সম্যক আভাস এই কবিতাটিয়েই দাঙি ধৰে। “কামৰূপ জীৱাবী” আৰু “বিদ্যাবিকাশ” নামৰ দুখন দীঘলীয়া বৰ্ণনাত্মক কাব্য “আৱাহন” কাকতত ছোৱা ছোৱাকৈ প্ৰকাশ হৈছিল। এই দুখন কাব্যয়ো বৰুৱাৰ কল্পনা আৰু বৰ্ণনা শক্তিৰ পৰিচয় দিয়ে। প্ৰথমখন কাব্যত সতী বেউলাৰ কাহিনী আৰু দ্বিতীয়খনত ব্ৰাহ্মণ বধৰ পৌৰাণিক আখ্যানটো কাব্যিক ৰূপত চিত্ৰিত কৰিছে। শ্ৰীবৰুৱাই নাট আৰু কাব্যত যি ছন্দ প্ৰয়োগ কৰিছে সি মধুহৃদনী চৈধ্য আখৰীয়া অমিত্ৰাক্ষৰ ছন্দ নহয়, বৰং তাক অমিত্ৰাক্ষৰ বোলাহে সমীচিন হব। বৰুৱাৰ এই ছন্দ গিবীশচন্দ্ৰ ঘোষে প্ৰয়োগ কৰা গৈবীশীছন্দৰ অনুরূপ। এই ছন্দৰ সাদৰলীল প্ৰৱহমানতা আছে। নাট আৰু বৰ্ণনাত্মক কাব্যৰ উপযোগী প্ৰৱহশীল ছন্দৰ সুপ্ৰয়োগ বৰুৱাৰ অসমীয়া সাহিত্যলৈ বিশিষ্ট দান বুলি কব পাৰি।

ৰঘুনাথ চৌধাৰী (১৮৭৯) : ১৮০১ শকত কামৰূপৰ পশ্চিম বংশৰ মোজাৰ লাওপাৰা গাঁৱত জন্ম হয়, পিতৃ ভোলানাথ

চৌধাৰী। নিচেই চালুকীয়া অৱস্থাতে ভৰিত হুখ পাই চিৰদিনৰ কাৰণে ঘুলীয়া হয়। পাৰিবাৰিক হুধোগৰ কাৰণে ৰঘুনাথক সম্পৰ্কীয় ককায়েকে গুৱাহাটীলৈ আনি পঢ়াশালিত নাম লগাই দিয়ে। হাইস্কুলৰ অষ্টম শ্ৰেণীলৈকে পঢ়ি শিক্ষকৰ কঠোৰ শাসনৰ কাৰণে স্কুল এৰি দি ঘৰতে যি পাৰে অধ্যয়ন কৰিবলৈ ধৰে। বিশেষকৈ সংস্কৃত আৰু বঙলা কাব্য-সাহিত্য মনযোগ দি

অধ্যয়ন কৰিছিল। পঢ়াশুনা এৰি কেইবছৰমান শিক্ষকতা কৰি শেষত তাকো এৰি খেতি-বাতিত আত্মনিয়োগ কৰে আৰু লগে লগে সাহিত্য সেৱাও কৰি থাকে। বৰ্তমানে কৰিয়ে গুৱাহাটীৰ ৰুষ্টি মূলক অনুষ্ঠানৰ লগত সম্পৰ্ক ৰাখি সাহিত্য চৰ্চা কৰি আছে।

ৰঘুনাথৰ কবিতা প্ৰথমে “জোনাকী”ত আৰু তাৰ পাছত “আলোচনী” “বাঁহী” আদি কাকতত প্ৰকাশ পায়। প্ৰথম তৰত ৰচনা কৰা কবিতাসমূহ “সাদৰী”ত (১৯১০) সন্নিবিষ্ট হৈছে। ইয়াৰ পিছত ক্ৰমে “কেতেকী” (১৯২০), “কাঁবাবালা” (১৯২৪), “দহিকতৰা” (১৯৩২) আৰু “নৱ-মল্লিকা” (১৯৫৮) প্ৰকাশ পাইছে। চৌধাৰীৰ কবিতাসমূহ প্ৰকৃতিবিষয়ক, প্ৰধানকৈ ফুল আৰু চৰাই সম্পৰ্কীয়। অনুভূতি আৰু বৰ্ণনা সৌষ্টৱেৰে তেওঁৰ কবিতাসমূহ প্ৰাণৱন্ত। চৌধাৰীয়ে জীৱজগত আৰু জড়জগতত আনন্দৰ পূৰ্ণবেধা বিয়পি থকা দেখা পাইছে, কেৱল নিজেহে সেই আনন্দ মহোৎসৱত ভাগ লব নোৱাৰি আক্ষেপ কৰিছে। “প্ৰিয়-বিহঙ্গিনী”, “কেতেকী”, “দহিকতৰা”ৰ মুক্তজীৱন, আনন্দ হিলোলকাৰী সঙ্গীতলৈ দৃষ্টি কৰি তেওঁ নিজৰ ব্যাধাৰে উপচি পৰা নিঃসঙ্গ জীৱনৰ কাকণ্য প্ৰকাশ কৰিছে। কৰিয়ে নিজৰ উকা জীৱন ফুল আৰু চৰাইৰ জীৱনৰ নানা বঙৰ বৰণ আৰু ছন্দেৰে বোলাবলৈ আকুতি জনাইছে। চৌধাৰীৰ দৃষ্টিত ফুল-ফল, তৰু-তৃণ, গছ-লতিকা, বিহগ-বিহগী আদি সকলোতে ঈশজ্যোতি প্ৰকাশ পাইছে আৰু সেইবোৰ কেৱল সজীৱেই নহয় প্ৰেমৰ মূৰ্ত্ত বিকাশ।

“কাঁবাবালা” কাব্যত মহৰমৰ কৰুণ কাহিনীটো কাব্যিকৰূপত চিত্ৰিত কৰিছে। এই কাব্যত কৰিয়ে ফাৰ্চী আৰু আবৰী শব্দৰ প্ৰয়োগৰদ্বাৰা আবৰীৰ পৰিবেশ ৰচনা কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছে। সাধাৰণতে চৌধাৰীৰ ভাষাত সংস্কৃত শব্দৰ প্ৰচুৰ প্ৰয়োগ দেখা যায়, কিন্তু সেই বুলি অনৰ্থক বা অপপ্ৰয়োগ নাই। “নৱ-মল্লিকা” গল্প-কবিতাৰ পুথি। এই পুথিৰ ৰচনাকেইখনিও কৰিব ব্যক্তিগত নিঃসঙ্গ জীৱনৰ প্ৰভাৱে নোবোলোৱাকৈ থকা নাই।

চৌধাৰীৰ কবি-প্ৰতিভাৰ বিকাশত ইংৰাজী কবিতাৰ পোন পটীয়া প্ৰভাৱ নাই, প্ৰাচীন সংস্কৃত সাহিত্যৰদ্বাৰাইহে তেওঁ অধিক প্ৰভাৱান্বিত। শব্দ-চয়ন, উপমাৰ অলংকাৰ প্ৰয়োগ আৰু চিত্ৰ ৰচনাত সংস্কৃত সাহিত্যৰপৰা তেওঁ আদৰ্শ গ্ৰহণ কৰিছে। পৌৰাণিক আখ্যানৰ লগত সংস্কৃত কবি, চিত্ৰবৈভৱৰ সমাবেশ কৰি আৰু ভাবোপযোগী শব্দাৱলীৰ ব্যঞ্জনাপূৰ্ণ প্ৰয়োগৰদ্বাৰা তেওঁ বৰ্ণনাসমূহ উজ্জল আৰু ইন্দ্ৰিয়গ্ৰাহ আৰু বৰ্ণাঢ্য কৰি তুলিবলৈ সক্ষম হৈছে।

হুগেশ্বৰ শৰ্মা (১৮৮৫) : যোৰহাটৰ পটীয়া গাঁৱত ১৮৮৫ খৃষ্টাব্দত জন্ম হয়। পিতৃৰ নাম কমল চন্দ্ৰ শৰ্মা।

তীক্ষ্ণ শৰ্মাই ১৯০৩ চনত বি. এ. পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ হয় আৰু ১৯০৬ চনত ওকালতি পৰীক্ষা দি আইন-ব্যৱসায়ত ধৰে। ১৯১১ চনত চৰকাৰী চাকৰিত সোমায় আৰু কৰ্ত্তব্যনিষ্ঠা আৰু তীক্ষ্ণ বুদ্ধিৰ বলত উন্নতি কৰি শেষত ডিবেট্টৰ অব্ লেণ্ড বেকৰ্ডচ্ আৰু আবকাৰী বিভাগৰ কমিচনাৰ পদবৰপৰা অৱসৰ লয়। শীৰ্ষশৰ্মাই অৱসৰ গ্ৰহণ কৰি গুৱাহাটীত স্থায়ীভাৱে বাস কৰিবলৈ লয়।

শীৰ্ষশৰ্মা কবি আৰু নাট্যকাৰ। “পাৰ্থ পৰাজয়” (১৯০৯), চন্দ্ৰাৱলী (১৯১০), “বালীবধ” (১৯১২)—এই তিনিখন নাটক আৰু “অঞ্জলী” (১৯১০), “নিবেদন” (১৯২০)—এই দুখন গীতি-কবিতাৰ পুথি প্ৰকাশ হৈছে। দুখন কবিতাৰ পুথিত সন্নিবিষ্ট হোৱা কবিতাসমূহৰ উপৰিও আলোচনীৰ পাতত আৰু কিছু কবিতা সিঁচৰতি হৈ আছে। শৰ্মাই কবি হিচাপে প্ৰথম আত্মপ্ৰকাশ কৰে গুৱাহাটীৰপৰা দ্বিতীয়বাৰ ওলোৱা জোনাকীৰ পাতত। শীৰ্ষশৰ্মাৰ কবিতাত মিষ্টিক ভাৱৰ প্ৰাধান্য আছে। ভাৰতীয় দৰ্শনৰ প্ৰভাৱে তেওঁৰ কবি দৃষ্টি বোলাই ৰাখিছে। আত্মাৰ অৱিনশ্বৰতা, আৰু জন্মান্তৰবাদত বিশ্বাস, ঋত বা ব্ৰহ্মাণ্ডৰ চলিফু নৈতিক শক্তিৰ অথও প্ৰবাহত নিষ্ঠ, এটি সংযত জীৱনোপভোগৰ আকাঙ্ক্ষা আৰু জাগতিক সৌন্দৰ্য্যৰ প্ৰতি মোহ শৰ্মাৰ কবিতাৰ বিশেষত্ব। কবিৰ দাৰ্শনিকতাই দুৰণিৰ পেঁপাৰ মাত, অকলশৰীয়া ৰূপহী দাৱনী, যথিনী আৰু জলকুঁৱৰী আদিৰ সৌন্দৰ্য্য উপলব্ধিত বাধা জন্মোৱা নাই। সহজ আৰু সবস অসমীয়ালৈ ইংৰাজী কবিতা ৰূপান্তৰিত কৰাত শৰ্মাৰ দক্ষতা প্ৰকাশ পাইছে। শৰ্মাৰ কবিতাৰ ভাষা অতি প্ৰাঞ্জল; ঘৰুৱা ভাষাৰ যোগেদি সবস অনভূতিশীল বৰ্ণনা দিয়াত শৰ্মাৰ দক্ষতা প্ৰকাশ পাইছে।

নীলমণি ফুকন (১৮৮০) : এওঁৰ জন্ম ডিব্ৰুগড়ত, পিতৃৰ নাম ওলমোদৰ ফুকন। ককাক ঘনশ্যাম খাৰঘৰীয়া ফুকনে “ককি পুৰাণ” অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰিছিল। ডিব্ৰুগড়ৰপৰা ১৯০০ চনত এণ্ট্ৰেঞ্চ পাছ কৰি গুৱাহাটী কটন কলেজ আৰু কোচবেংহাৰ কলেজত কলেজীয়া শিক্ষা লৈ ১৯০৭ চনত বি. এ. পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ হয়। ফুকনে জীৱনৰ আগছোৱাত ডিব্ৰুগড় জৰ্জ স্কুলত প্ৰধান শিক্ষকতা কৰে। ডিব্ৰুগড়ৰপৰা ওলোৱা “আলোচনী” কাকতৰ কেইবছৰমান তেওঁ সম্পাদক আছিল। ১৯৩১ চনত যোৰহাটৰপৰা প্ৰকাশ হোৱা সাদিনীয়া “বাতৰি” কাকতৰ সম্পাদক আৰু পিছত “দৈনিক বাতৰি”ৰো সম্পাদক হয়। ১৯৩৪ চনত

“ন-জোন” নামৰ এখন শিশু আলোচনীও সম্পাদনা কৰিছিল। নানা সভা সমিতিত সভাপতিত্ব কৰাৰ উপৰিও ১৯৪৪—৪৭ চনলৈকে অসম সাহিত্য সভাৰ সভাপতি আছিল। ফুকন একেধাৰে কবি, সাহিত্যিক আৰু সুবক্তা।

ফুকনে সঞ্চালনিকৈ সাহিত্য ক্ষেত্ৰত নামে ভাটি বয়সত। আগৰপৰাই অৱশ্যে তেখেতে বিভিন্ন সাহিত্যিক অনুষ্ঠান আৰু আলোচনীৰ লগত জড়িত আছে। তেখেতৰ বেছি ভাগ পুথি দ্বিতীয় মহাসমৰ আৰম্ভ হোৱাৰ পিছত প্ৰকাশিত হৈছে। সাহিত্যিক পৰম্পৰা আৰু ইতিহাস কালৰপৰা তেখেত দ্বিতীয় মহাবুদ্ধিৰ পূৰ্ণৰ লেখক। তেখেত একেধাৰে বলিষ্ঠ গল্পলেখক আৰু বহুত সন্মান কৰি। ভাষাৰ ওজস্বীতা তেওঁৰ গল্পতকীৰ বিশেষত্ব। “চিন্তামনি” (১৯৩৯), আৰু “সাহিত্য-কলা” (১৯৪২)—এই দুখন তেখেতৰ উল্লেখ যোগ্য গল্প-প্ৰবন্ধৰ পুথি। ফুকনে কবি হিচাপে প্ৰথমে দেখা দিয়ে “জ্যোতি-কথাৰ” (১৯৩৯) মাজেদি। ইয়াৰ পিছত ক্ৰমে “মানসী” (১৯৪২), “গুটিমালি” (১৯৫০), “জিজিবি” (১৯৫২), “সন্ধানী” (১৯৫২) আদি কেবাখনো খণ্ড কবিতাৰ পুথি প্ৰকাশ কৰিছে। ফুকনৰ কবিতাত অতীন্দ্ৰিয়বাদৰ প্ৰাধান্য আছে। সৃষ্টিৰ অণুপৰমাণুৰপৰা মহতোপি মহীয়ান পদাৰ্থলৈকে সকলোতে একেটি শক্তিয়ে ক্ৰিয়া কৰা তেওঁ দেখা পাইছে, একেটা মহান সত্তাবেই বৈচিত্ৰ্যপূৰ্ণ অভিব্যক্তি বিভিন্ন বস্তুত উপলব্ধি কৰিছে। সেই শক্তিৰ পোহৰতে জগত প্ৰকাশমান। কবিয়ে জগতৰ খণ্ড-সৌন্দৰ্য্যৰ অপূৰ্ণতাৰ অন্তৰালত চিৰ-সুন্দৰৰ সৌন্দৰ্য্যৰ দ্ৰুতিক প্ৰভা, ৰূপৰ মাজত অৰূপৰ আৰু সীমাৰ মাজত অসীমৰ সন্ধান পাইছে। “মানসী”ৰ কবিতাসমূহ কবিৰ সৌন্দৰ্য্যানুভূতিৰ নিদৰ্শন। অন্তৰ্দৃষ্টি আৰু ভাবুকতাৰ পৰিচয় পালেও, আবেগৰ তীব্ৰতা আৰু প্ৰকাশৰ সাৱলীলতা বহুতো কবিতাত পোৱা নাযায়।

যতীন্দ্ৰনাথ ছৰৰা (১৮৯২) : ৰোমাণ্টিক ভাৱাদৰ্শৰ গীতি-কবিতাই পূৰ্ণ বিকাশ লাভ কৰে যতীন্দ্ৰনাথ ছৰৰাৰ

ৰচনাত। “বাহী” কাকতে যিসকল কবি সৃষ্টি কৰিছিল সেইসকলৰ ভিতৰত শীৰ্ষৰাৰ প্ৰতিষ্ঠা আৰু জনপ্ৰিয়তা সকলোতকৈ অধিক। এওঁ শিৱসাগৰৰ ওগামসুন্দৰ ছৰৰাৰ পুতেক। স্কুলীয়া শিক্ষা শিৱসাগৰতে শেষ কৰি কলিকতাৰপৰা থকা সময়ত বি. এ. পাছ কৰে। এম. এ. আৰু বি. এল. অধ্যয়ন কৰি শেষত পৰীক্ষাত নবহি ষ্টাটচ্ ছাফ্ স্কুলত শিক্ষকতা কৰিবলৈ লয়। বৰ্তমানে এখেত ডিব্ৰুগড় কানৈ কলেজৰ অসমীয়াৰ অধ্যাপক।

শ্রীহৰবা স্কুলীয়া ছাত্ৰ অৱস্থাপৰাই কবিতাৰ বসগ্ৰাহী। কলিকতাত ৬লক্ষীনাথ বেজবৰুৱাৰ সান্নিধ্যই এই সাহিত্য স্পৃহা আৰু কবিতাপ্ৰতিভা বিকাশত সহায় কৰে।

পাৰশ্ৰব বিখ্যাত কবি ওমাব থৈয়ামৰ কবায়তৰ সুন্দৰ আৰু নিমজ্জ অসমীয়া ভাঙনি “ওমৰ তীৰ্থ” পুথিৰ আকাৰত ১৯২৬ চনত প্ৰকাশ হয়। ইংৰাজ কবি কিট্‌জেবাল্ডৰ ইংৰাজী ভাঙনিক ভেটি কবিয়েই অসমীয়া ভাঙনি প্ৰস্তুত কৰা হৈছিল। ১৯৩৮ চনত এখেতৰ গীতি-কবিতাৰ সংগ্ৰহ “আপোন সুৰ” প্ৰকাশ হয়। ১৯৫২ চনত দ্বিতীয় গীতি-কবিতাৰ থুপি “বনফুল” প্ৰকাশ হৈ সাহিত্য একাডেমীৰ পুৰস্কাৰ লাভ কৰিবলৈ সমৰ্থ হয়। “আপোন সুৰ” ওলোৱাৰ আগতে ১৯৩৩ চনত কছ সাহিত্যিক টুৰ্গেনিৱৰ “Poems in Prose”ৰ আদৰ্শত “কথা কবিতা” নামৰ পুথি বচনা কৰি প্ৰকাশ কৰিছিল। ডঃ বাণীকান্ত কাকতিৰ ভাষাত এই গল্প-কবিতাসমূহত “ৰূপৰ সমাৱেশ আছে আৰু ই প্ৰায়ে ৰূপকাৱ্যক,” প্ৰকাশৰ মাধ্যম গল্প হলেও তাৰ অনুভূতি আৰু চিত্ৰাঙ্কনত এইবোৰ কাব্যধৰ্মী।

“আপোন-সুৰ”, আৰু “বনফুল”ৰ কবিতাসমূহত আত্মনিষ্ঠ গীতি কবিতাৰ প্ৰকৃতি পূৰ্ণ মাত্ৰাই প্ৰকাশ হৈছে। কাকণ্য ছৱৰা কবিতাৰ প্ৰধান বৈশিষ্ট্য। আত্মকেন্দ্ৰিক কবি ছৱৰাৰ এই কবিতাসমূহ ব্যক্তিগত হা-হুণুনিয়াহ, ব্যৰ্থপ্ৰেমৰ কৰুণস্বৰ আৰু সাংসাৰিক দুখত অকলশৰীয়া ভাৱৰ আক্ষেপেৰে পৰিপূৰ্ণ। কবি শ্বেলিৰ দৰে তেওঁৰ সংসাৰৰ কাঁইটনিত পৰি ক্ষত-বিক্ষত হৈ আৰ্ত্তনাদ কৰিছে। তেওঁৰ কবিতাত শোকৰ বিননি আছে, সাংসাৰিক সুখ লাভত ভৰসা হেৰুৱাইছে, কিন্তু সেই বুলি সম্পূৰ্ণ নৈবাশ্ৰবাদী বুলি কব নোৱাৰি। ভবিষ্যত সম্পৰ্কে তেওঁ আস্থাশীল নহয়। আত্মকেন্দ্ৰিক কবিৰ কবিতাত অৱশ্যে কোনো সমসাময়িক সমস্যা বা সামাজিক ভাৱে ভুংকি মৰা নাই, কিন্তু অনুভৱৰ আন্তৰিকতাই (sincerity) ভাৱৰ সৌকুমাৰ্য্যই, প্ৰকাশভঙ্গীৰ মাধুৰ্য্যই আৰু ছন্দৰ সাৱলীল গতিয়ে কবিতাসমূহ হৃদয়সংবাদী কৰিছে। অকলশৰীয়া নাৱৰীয়াই সময়ৰ সোতত নাওঁ এৰি দিছে। নদীৰ ছয়োপাৰৰ সঞ্চৰণশীল প্ৰাকৃতিক সৌন্দৰ্য্য চাই চাই নাৱৰীয়া আগবাঢ়ি যায়, এৰি অহা অতীতৰ কথা মনত পৰে, কিন্তু পাৰবপৰা কোনো সহানুভূতিপূৰ্ণ আমন্ত্ৰণ তেওঁ নাপায়—এয়ে ছৱৰা কবিতাৰ প্ৰধান ৰূপক।

অম্বিকাগিৰি ৰায়চৌধাৰী (১৮৮৫) : বৰপেটাৰ বিখ্যাত ৰায়চৌধাৰী পৰিয়ালত ১৮০৭ শকত অম্বিকা-

গিৰিৰ জন্ম হয়। শংকালছোৱাত বৰপেটাতে প্ৰাথমিক শিক্ষা লাভ কৰি পিছত গুৱাহাটীৰ উচ্চ ইংৰাজীবিদ্যালয়ৰ অষ্টমমান শ্ৰেণীলৈ পঢ়ে। সিমানতে

স্কুলীয়া শিক্ষা বিসৰ্জন দি ১৯০৪-৫ চনৰ স্বদেশী আন্দোলনত আৰু সামাজিক উন্নয়নমূলক কাৰ্য্যত যোগদিয়ে। ১৯১৬ চনত প্ৰথম কবিতাৰ থুপি বৰপেটাৰপৰা প্ৰকাশ হয়। ১৯১৮ চনত ৬ৰ্শ্মবীৰ চন্দ্ৰনাথ শৰ্ম্মাৰ সহযোগিতাত “চেতনা” মাহেকীয়া আলোচনী উলিয়ায়। ১৯২১ চনৰ অসহযোগ আন্দোলনৰ ফলত জেলত থাকোঁতে বহুতো জাতীয়তাবাদী গীত বচনা কৰে। ইয়াৰেই ইংৰাজী ভাঙনি “Songs of the Cell” নামত প্ৰকাশ হয়। ১৯২৬ চনত “অসম সংবন্ধিনী সভা” স্থাপন কৰে আৰু তাকেই পিছত “অসম জাতীয় মহাসভা”লৈ ৰূপান্তৰিত কৰে। এই দুইখন সভাৰ যোগেদি ৰায়চৌধাৰীয়ে অসমীয়া জাতিক সুপ্ৰতিষ্ঠিত কৰিবলৈ চেষ্টা চলাই আহিছে।

ৰায়চৌধাৰীৰ প্ৰকাশিত কবিতাৰ পুথি হ’ল—(১) বীণা, (২) তুমি, (৩) অনুভূতি। এই কেইখনত সন্নিবিষ্ট কবিতাৰ উপৰিও ভালেখিনি কবিতা বিবিধ আলোচনীত পোৱা যায়। গল্পৰ ভিতৰত “আছতি” (১৯৫৪), “ডেকা-ডেকেবীৰ বেদ” আৰু “কল্যাণময়ী” নামৰ নাটক প্ৰকাশ হৈছে। ৰায়চৌধাৰীৰ কবিতাসমূহত দুটা প্ৰধান সুৰ ধ্বনিত হৈছে। এটা হ’ল দৃষ্ট জাতীয়তাবাদৰ দুন্দুভি-ধ্বনি আৰু আনটো “তুমি” কবিতাত প্ৰকাশ হোৱা বহুতবাদ বা অতীন্দ্ৰিয়বাদৰ কোমল সুৰ। প্লেটোৰ মতে মানৱীয় প্ৰেমেই স্বৰ্গীয় প্ৰেমলাভৰ সোপান স্বৰূপ। ৰায়চৌধাৰীৰ “তুমি” কাব্যতো সেই প্লেটোৰ উক্তিৰে সাৰ্থকতা দেখা যায়। তেওঁৰ জাতীয়তাবাদী কবিতা আৰু গল্পৰ বলিষ্ঠ ওজঃগুণ অননুকৰণীয়। “তুমি” নামৰ দীঘলীয়া আধ্যাত্মিক ভাৱৰ কবিতাত বৈচিত্ৰ্যময় জগতৰ সৌন্দৰ্য্যক বিচিত্ৰতাৰ মাজেদি বিশ্বস্ৰষ্টাই কি কি ৰূপত আত্মপ্ৰকাশ কৰিছে তাকে কোমল প্ৰকাশভঙ্গীৰে ৰূপ দিছে। ৰায়চৌধাৰীৰ শব্দচয়ন আৰু ছন্দৰ বলিষ্ঠ গতি মন কৰিবলগীয়া বিশেষত্ব।

দণ্ডিনাথ কলিতা : ঘৰ তেজপুৰত। বি. এ. মহলালৈকে (১৮৯০-১৯৫০) শিক্ষা লৈ তেজপুৰত শিক্ষকতা কৰে।

কবিতা, নাটক আৰু উপন্যাস এই তিনিও বিধ সাহিত্যলৈ তেওঁ অৰিহণা যোগাইছে। কবিতাৰ পুথি “বহুবৰা” (১৯১৬), “বগৰ” (১৯২২), “দীপ্তি” (১৯২৫), বহুৰূপী (১৯২৬), “বীণাৰ ৰংগাৰ” (১৯৫১) আৰু “অসম-সন্ধ্যা” (১৯৪৯) নামৰ ঐতিহাসিক কাব্যই তেওঁৰ কবিতাপ্ৰতিভাৰ পৰিচয় দিয়ে। ফুল (১৯০৮), “সাধনা” (১৯৩০), “গণবিপ্লৱ”, “অদৃষ্ট”, “আৱিষ্কাৰ” (১৯৫১), “হত্যাকাৰী কোন” (১৯৪৭) আদি উপন্যাস আৰু “সতীৰ তেজ” (১৯৩১) নামৰ ঐতিহাসিক নাটক, “কীচক বধ” (১৯৫০) পৌৰাণিক নাটক, “সংস্কৃত নাটকৰ

সামু” (১৯৫১) আৰু কেবাখনো ব্যঙ্গাত্মক প্ৰহসন বচনা কৰি গৈছে। “আত্মানন্দৰ আত্মকাহিনী” (১৯৩৫) নামৰ ব্যঙ্গাত্মক গল্প বচনাও অন্ততম অৱদান।

৮দণ্ডিনাথ কলিতাৰ প্ৰতিভাৰ বিশেষ পৰিস্ফুটন হৈছে হান্তবসন্ত ব্যঙ্গাত্মক বচনাসমূহত। “বহুবাহু”, “বহুকপী” আৰু “বগব” আদি কবিতাৰ পুথি খুঁটিয়া বা ব্যঙ্গ কবিতাৰ সমষ্টি। ৮বেজবৰুৱাৰ “কদমকলি”ৰ হান্তবসন্ত ব্যঙ্গ কবিতাসমূহৰ দৰে নিভাঁজ হান্তবস ইয়াত নাই, ব্যঙ্গৰ কটুতাই এওঁৰ বেছিভাগ কবিতা আবৰি ৰাখিছে। “অসম-সন্ধ্যা” নামৰ দীৰ্ঘলীয়া ঐতিহাসিক কাব্যত মানৱ আক্ৰমণৰ ফলত অসমৰ স্বাধীনতাৰ বেলি মাৰ যোৱাৰ বিৱৰণ চিত্ৰিত কৰিছে। এই কাব্যত কলিতাৰ মৌলিক সৃজনী প্ৰতিভাৰ পৰিচয় নাই যদিও বৰ্ণনা শক্তিৰ পৰিচয় পোৱা যায়। কবি হিচাপে কলিতাৰ পৰিচয় ৰব হান্তবসিক বা ব্যঙ্গবসিক বুলিহে।

নলিনীবালা দেৱী (১৮৯৮): ৮কৰ্মবীৰ নবীনচন্দ্ৰ বৰদলৈৰ জ্যেষ্ঠা কন্যা। ১৯১৭ চনত স্বামীৰ অকাল

মৃত্যুত পাঁচটা সন্তানৰ সৈতে নলিনীদেৱীয়ে পিতৃগৃহলৈ উভতি আহে। অলপ দিনৰ পিছতে ছটি পুত্ৰ সন্তানকো হেৰুৱায়। পুত্ৰশোক আৰু বৈধব্য বজ্জাত অধৈৰ্য্য নহৈ ভগৱানৰ ওচৰত আত্মসমৰ্পন কৰি জগতৰ শোকতাপ সকলো তেওঁৰেই আশিস-নিৰ্ম্মালি বুলি মানুহ লবলৈ চেষ্টা কৰে। কবিৰ ব্যক্তিগত দুখ-বিচ্ছেদ আধ্যাত্মিক বিচ্ছেদলৈ উন্নীত হয়। সকলোপৰা ভগবদ্ভক্তিৰ বীজ নিহিত হৈ থকা কবিৰ অন্তৰখন সাংসাৰিক শোকতাপে ঈশ্বৰাভিমুখী কৰি তোলে। ফল স্বৰূপে আমি পাওঁ অতীন্দ্ৰিয়ভাৱৰ কবিতাৰ থুপি—“সন্ধিয়াৰ সুৰ” (১৯৩৪), “সপোনৰ সুৰ” (১৯৪৭), “পৰশমণি” (১৯৫৭) আৰু “যুগদেৱতা” (১৯৫৮)। ওপৰত চাৰিখন কবিতাৰ পুথিৰ বাহিৰেও ৮কৰ্মবীৰ নবীন বৰদলৈৰ জীৱনী আৰু তেখেতৰ বিবিধ কাৰ্যাৱলীৰ বিৱৰণপূৰ্ণ “স্মৃতি-তীৰ্থ” (১৯৪৮) এখন লেখত লবলগীয়া জীৱন চৰিত।

সকলোপৰা কবিতা বচনাৰ অনুশীলন কৰিছিল যদিও কবিস্বৰূপে প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰে “সন্ধিয়াৰ সুৰ” প্ৰকাশৰ লগে লগে। কবিৰ আপোন সুৰটিয়ে এই কবিতাসমূহতে আত্মপ্ৰকাশ কৰে। এই সুৰটি হৈছে আধ্যাত্মিকতাৰ সুৰ, অতীন্দ্ৰিয়ভাৱ-তন্ময়তাৰ সুৰ। নৈসৰ্গিক প্ৰকৃতিৰ বিশাল প্ৰাঙ্গনত প্ৰতিবিম্বিত হোৱা সনাতন মৌল্যৰ আভাস কৰিয়ে গছে-পাতে, বিবিধে-লতাই, আকাশে-বতাহে উপলব্ধি কৰিছে। জাগতিক বৰ্ণনৈচিত্ৰ্যৰ অন্তৰালত আত্মগোপন কৰি থকা সত্য-শিৱ-সুন্দৰৰ লগত মিলনেই কবিৰ চৰম আকাঙ্ক্ষা। জীৱনৰ বিবহ-

বেলাভূমিত প্ৰিয়তমৰ লগত মিলনেই নলিনীদেৱীৰ ইপ্সিত লক্ষ্য। আধ্যাত্মিক বেদনাৰ কাৰণ্যই নলিনীদেৱীৰ কবিতাক নীয়বত সিন্ধু ফুলৰ দৰে বৰ্ণনীয় কৰিছে। ভাৰতীয় দৰ্শনে, বিশেষকৈ বেদান্ত, জন্মান্তৰবাদ, কৰ্মফলবাদ আৰু ভক্তিবাদে নলিনীবালাৰ কবিতাক ভাৱ-পুষ্ট কৰিছে। বুদ্ধদেৱ আৰু মহাত্মাৰ সাম্য, মৈত্ৰী আৰু কৰুণাই কবিৰ দৃষ্টিভঙ্গী বোলাইছে। নলিনীদেৱীৰ কবিতাৰ আন এটি সুৰ হ’ল স্বদেশপ্ৰীতি। জন্মভূমিৰ প্ৰত্যেক ধূলিকণা কবিৰ মনত পৱিত্ৰ। “যুগদেৱতা”ৰ কবিতা বেছিভাগেই আৰু আন কেইখনবো এটি বুজন সংখ্যক কবিতা স্বদেশাত্মবোধে বৰ্ণিত। প্ৰাচীন ভাৰতীয় সংস্কৃতি আৰু আদৰ্শৰ প্ৰতি গভীৰ শ্ৰদ্ধা তেওঁৰ কবিতাসমূহৰ আন এটি লক্ষণ। নলিনীদেৱীৰ কাব্য-ভঙ্গীত বৰীজনাথৰ প্ৰভাৱো অৱজ্ঞা কৰিব নোৱাৰি। ছন্দপ্ৰয়োগ শব্দচয়ন, ভাৱ-ব্যঞ্জনা আৰু চিত্ৰ বচনাৰ মাধুৰ্য্যে নলিনী দেৱীৰ কাব্য সমৃদ্ধ। কিন্তু বহুতো কবিতাৰ ৰূপৰ বিভিন্নতাৰ মাজত একে ভাৱৰ পুনৰুৎপত্তি দেখিবলৈ পোৱা যায়।

ধৰ্মেশ্বৰী দেৱী বৰুৱানী (১৮৯২): গুৱাহাটীৰ এই মহিলা কবি গৰাকীৰ জীৱন কাৰণ্যৰে পূৰ্ণ। যৌৱনাৱস্থাতে

ছবাবোগা বেনাৰবৰুৱা আক্ৰান্ত হৈ কথ-শব্দ্যৰপৰাই কাব্য-লক্ষীৰ বেদাত ফুলৰ শৰাই আগবঢ়াইছে। সাংসাৰিক যাতনাই, দৈহিক আৰু বেদনাই কবিৰ জীৱন গঙ্গু কৰিছে যদিও, কবিৰ হৃদয়ত সাংসাৰৰ প্ৰতি তিক্ততা সৃষ্টি কৰিব পৰা নাই; বৰং তেওঁৰ দৃষ্টি অন্তৰ্মুখী কৰি সাংসাৰিক যাতনা সহ কৰিবলৈ আধ্যাত্মিক শক্তি দান কৰিছে। “ফুলৰ-শৰাই” আৰু “প্ৰাণৰ পৰশ”—এই দুখন খণ্ড-কবিতাৰ খুপিত কবিৰ জাগতিক মৌল্যৰ প্ৰতি মোহ আৰু আধ্যাত্মিক দৃষ্টিৰ অভিব্যক্তি লক্ষ্য কৰা যায়। তেওঁ সাংসাৰিক দুখকষ্টক ভগৱানৰে দান বুলি অগ্নানভাৱে গ্ৰহণ কৰিছে আৰু ভগৱানৰ ওচৰত সম্পূৰ্ণভাৱে আত্মসমৰ্পণ কৰিছে। ভাৰতীয় চিন্তাধাৰাৰ উত্তৰাধীকাৰী কৰিয়ে সৃষ্টিৰ সকলো পদাৰ্থতে স্ৰষ্টাৰ সত্তা আৰু মহিমা দেখা পাইছে। যি এটি বিশ্ব-সুৰে সকলোকে মোহিত কৰি ৰাখিছে, সেই সুৰৰ উৎস বিচাৰি কৰিয়ে আধ্যাত্মিক যাত্ৰাত আগবাঢ়িছে—মিলনৰ আশাত, সুখৰ অৱেষণত।

ৰত্নকান্ত বৰকাকতী (১৮৯৭): কম সংখ্যক কবিতা প্ৰকাশ কৰি যি কেইজন কৰিয়ে অসমীয়া কাব্য-

সাহিত্যৰ ইতিহাসত স্থায়ী আসন দাবী কৰিব পাৰে তাৰ ভিতৰত শ্ৰীবৰকান্ত বৰকাকতী অন্ততম। শ্ৰীবৰকাকতীৰ ঘৰ নগাঁৱৰ ডিঙত। বিশ্ববিদ্যালয়ৰ বি. এ. মহলালৈকে অধ্যয়ন কৰি উপাধি নোলোৱাকৈ উভতি আহি ৮চন্দ্ৰনাথ শৰ্মাৰ অনু-

প্ৰেৰণাত দেশসেৱাত লাগে। “উষা”, “বাহী” আৰু “চেতনা”ত তেখেতৰ কবিতা আৰু প্ৰবন্ধ নিয়মিতভাৱে প্ৰকাশ হৈছিল। ১৯৩২ চনত তেওঁৰ কবিতাৰ পুথি “শেৱালি” প্ৰকাশ হয়। “তৰ্পণ” নামৰ আন এখন সৰু কবিতাৰ পুথি ১৯৫১ চনত প্ৰকাশ হৈছে। বৰকাকতী এজন ভাল সমালোচক।

ডেকাবয়সতে বচনা কৰা “শেৱালি”ৰ কবিতাসমূহত দাৰ্শনিকতাৰ সামান্য অনুলেপন থাকিলেও প্ৰেমৰ সূৰ্যটোহে প্ৰধানভাৱে ফুটি ওলাইছে। মানৱ প্ৰেমৰ গোবৰ বেছিভাগ কবিতাতে ঘোষিত হৈছে। বৰকাকতীৰ প্ৰেম অতীন্দ্ৰিয় প্ৰেম নহয়, ই যুৱক-যুৱতীৰ মন ‘বঙাই-বোলাই’ অবুজ বেথাৰ জাল সৃষ্টি কৰা ঐহিক প্ৰেম। বৰকাকতীৰ কবিতাত কবিশূলভ প্ৰশ্ন জিজ্ঞাসা আৰু বহুসন্ধানৰ প্ৰয়াস দেখা যায় আৰু তেওঁৰ কবিতাত স্থান পোৱা নৈসৰ্গিক প্ৰকৃতিও মনয় ৰূপতহে প্ৰকাশ পাইছে। ছন্দ বৈচিত্ৰ্য আৰু ধ্বনি-প্ৰধান ভাষা-শৈলী বৰকাকতীৰ কবিতাৰ আন দুটা বৈশিষ্ট্যও উপেক্ষণীয় নহয়। শব্দ-প্ৰয়োগ, ছন্দ-ৰীতি আৰু চিত্ৰবচনাত বৰকাকতী বিখ্যকৰি ববীন্দ্ৰনাথৰদ্বাৰা প্ৰভাৱান্বিত।

পদ্মধৰ চলিহা (১৮৯৫) : এওঁৰ ঘৰ শিৱসাগৰত, পিতৃ ফনীধৰ চলিহা। ১৯১৬ চনত এম. এ. আৰু বি. এল. পৰীক্ষা

পাছ কৰি ওকালতি আৰম্ভ কৰে। ১৯২১ আৰু ১৯৪২ চনৰ জাতীয় আন্দোলনত সক্ৰিয় অংশ লয়। ১৯৩১-৩৪ চনলৈ “সাদিনীয়া অসমীয়া”ৰ সম্পাদক আছিল। ১৯২৮-২৯ চনত ৮সিংহদত্ত দেৱ অধিকাৰীৰ সহযোগত “অৰ্ঘ্য” নামৰ পষেকীয়া আলোচনী উলিয়ায়। এওঁ বৰ্ত্তমান শিৱসাগৰ কলেজৰ অধ্যক্ষ।

চলিহা কবি আৰু নাট্যকাৰ। এওঁ জাতীয় আন্দোলনৰ সময়ত স্বদেশপ্ৰীতি-মূলক বহুতো গীত বচনা কৰি আন্দোলনৰ প্ৰচাৰত সহায় কৰিছিল। বঙালী গীতৰ জনপ্ৰিয়তা দূৰ কৰি অসমীয়া গীত প্ৰতিষ্ঠাত এই গীতবোৰে বিশেষ সহায় কৰে। “কুলনি” (১৯১৫), “স্বৰাজ-সঙ্গীত” (১৯২১), “গীতি-লহৰী” (১৯২৮)—এই তিনিখন গানৰ পুথি আৰু “শবাই” (১৯২৮), “বংপুৰে কথা কয়” (১৯৫৬) আদি কবিতাৰ পুথিয়েই তেখেতৰ কবিত্ব আৰু স্বদেশ-প্ৰীতিৰ পৰিচয় দিয়ে।

কবিতাৰ উপৰি, চলিহাই শ্ৰেষ্ঠপীষেৰ বোমিও জুলিয়েটৰ অনুবাদ “অমৰ-লীলা”, আৰু “নিমন্ত্ৰণ” (১৯১৮), “কেনে মজা” (১৯২৮) নামৰ দুখন ধেমেলীয়া নাটক, আৰু “অসমীয়া সাহিত্যলৈ বংপুৰৰ বৰঙনি” (১৯৫৬), “মহাবীৰ লাচিত ফুকন” (১৯৫৫) আদি কেবাখনো গ্ৰন্থ বচনা কৰি অসমীয়া সাহিত্যৰ যোগান ধৰিছে।

প্ৰসন্নলাল চৌধুৰী (১৯০০) : বৰপেটাৰ এই কবিজনৰ কবিতাৰ বৈশিষ্ট্য হ’ল বিদ্ৰোহী স্বৰৰ প্ৰাধাত্য। তেওঁৰ “অগ্নিমন্ত্ৰ” (১৯৫২) নামৰ কবিতাৰ খুপি আৰু সিচৰতি হৈ থকা আন আন কবিতাত বিদ্ৰোহৰ অগ্নিশিখা, স্বদেশপ্ৰীতিৰ উদ্দাম কামনা আৰু নতুনক প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ তীব্ৰ আকাঙ্ক্ষা প্ৰকাশ হৈছে। পূৰ্ণ আৱৰ্জনাপূৰ্ণ, বঙ্গশীল আৰু ক্ৰেদান্ত সমাজক চূৰ্ণ কৰি সত্য আৰু মানৱতাৰ ভেটিত নতুন সমাজ গঢ়াৰ স্বপ্ন তেওঁৰ কবিতাত পোৱা যায়। বীৰত্ব ব্যঞ্জক বলিষ্ঠ ভাষা আৰু ভাৱৰ উপযোগী গতিশীল ছন্দ, ধাতাত্মক শব্দচয়ন—চৌধুৰীৰ কবিতাৰ বিশেষ সম্পদ। চৌধুৰী এজন ভাল নাট্যকাৰ আৰু অভিনেতা। তেওঁৰ “নীলাক্ষৰ” (১৯৩৩) এখন উল্লেখযোগ্য বুৰঞ্জীমূলক নাটক।

দৈৱচন্দ্ৰ তালুকদাৰ (১৯০১) : বৰ গুৱাহাটীত। ছাত্ৰ জীৱনৰপৰাই সাহিত্য সাধনাত একান্ত ব্ৰতী।

নীৰস আৰু গতাত্মগতিক কেবানি-জীৱনৰ মাজতো অৱসৰ উলিয়াই কবিতা, নাটক আৰু আলোচনাত্মক বচনা প্ৰণয়ন কৰি সাহিত্যৰ যোগান ধৰিছে। “প্ৰেম-পট” (১৯২২), “কুঁহিমলা” (১৯২৩) আৰু “সৌন্দৰ্য্য” (১৯৩০) নামৰ তিনিখন খণ্ড কবিতাৰ পুথিয়ে তালুকদাৰৰ সৰল কবিত্বৰ পৰিচয় দিয়ে। বৰ্ণনাতন্দ্ৰী আৰু বিষয়বস্তুৰ সৰলতাই তেওঁৰ কবিতাৰ বিশেষত্ব। ইয়াৰ বাহিৰেও “বামুণী কোঁৱৰ”, “ভাস্কৰবৰ্মা”, “লহঙা” আদি নাটক আৰু “অপূৰ্ণ”, “ধুৱঁলী-কুৱঁলী”, “বিদ্ৰোহী”, “আদৰ্শ-পীঠ”, “তৰ্পণ”, “আগ্নেয়গিৰি” আদি উপন্যাস তালুকদাৰৰ উল্লেখযোগ্য অৱদান।

ডিব্বেশ্বৰ নেওগ (১৯০০) : শিৱসাগৰৰ “ব্ৰহ্মাণ্ডৰ ক্ষুদ্ৰ তাজবৰণ” কমাৰফদীয়া গাঁৱত জন্ম।

যথাসময়ত বি.এচ্.চি., বি.টি. আৰু পিছত এম্.এ. মহলাত উত্তীৰ্ণ হৈ যোৰহাটত শিক্ষকতা কৰি বৰ্ত্তমানে অৱসৰ গ্ৰহণ কৰিছে। বিজ্ঞানৰ ছাত্ৰ আছিল যদিও নেওগ ছাত্ৰ অৱস্থাপৰাই ভাষাজননীৰ একনিষ্ঠ সেৱক। এসময়ত ছাত্ৰ সন্মিলনৰ মুখপত্ৰ “মিলন”ৰ আৰু “সাহিত্য সভা পত্ৰিকা”ৰ সম্পাদক আছিল। কলেজীয়া ছাত্ৰ অৱস্থাপৰা ৬বেজবৰুৱাৰ “বাহীত” প্ৰবন্ধ আৰু কবিতা প্ৰকাশ কৰিছিল।

নেওগ একেধাৰে কবি আৰু নিৰ্ভীক সমালোচক। বিভিন্ন ধৰণৰ একুবিৰ ওপৰ গ্ৰন্থ তেখেতে এতিয়ালৈকে প্ৰকাশ কৰিছে। অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী প্ৰণেতা ৰূপে নেওগ প্ৰসিদ্ধ। “আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী” (১৯৩৭),

“অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত ভূমুকি” (১৯৪০), “অসমীয়া সাহিত্যৰ সংক্ষিপ্ত বুৰঞ্জী” (১৯৫০-৫১), আৰু “অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী (বৃহৎ)” (১৯৫৭), —এই চাৰিখন সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত অসমীয়া ভাষা আৰু সাহিত্যৰ বিকাশ আলোচনা কৰিছে। সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত নেওগৰ স্বকীয় মন্তব্য আৰু আলোচনা সম্পৰ্কে স্থানভেদে মতভেদৰ অৱকাশ আছে যদিও—এই বিষয়ত যে তেওঁ অগ্ৰগণী আৰু পথপ্ৰদৰ্শক সেই বিষয়ে সন্দেহৰ থল নাই। প্ৰাচীন অসমৰ সংস্কৃতি সম্পৰ্কে তেওঁৰ আলোচনাতকৈ গ্ৰন্থ “বৈষ্ণৱ ধৰ্ম্মৰ আঁতি-গুৰি” (১৯৪০), “বৈষ্ণৱ ধৰ্ম্মৰ ক্ৰমবিকাশ” আৰু “প্ৰাক্ ঐতিহাসিক অসম” নামৰ গ্ৰন্থ উল্লেখযোগ্য।

কবিতা আৰু কাব্য-সংগ্ৰহৰূপে নেওগৰ পৰিচয় প্ৰদান কৰে—“মালিকা” (১৯২১), “খুপিতবা” (১৯২৫), “মালতী” (১৯২৭), “ইন্দ্ৰধনু” (১৯৩০), “মুকুতা” (১৯৩২), “স্বৰ্গদ কাবলা” (১৯৪১), “অসমা” (১৯৪৭), “বিচিত্ৰা”, “থাপনা” (১৯৪৮) আদি নিজস্ব কবিতাৰ পুথিয়ে, “আকুল পথিক” (১৯২২), “ভোগজবা” আদি লোকগীতি সংগ্ৰহ আৰু আধুনিক কবিতাৰ সংকলন “কাব্য প্ৰতিভাই” (১৯৩৫)। বেছিভাগ কবিতাই নেওগৰ ডেকা বয়সৰ বচনা। নেওগৰ সকলোবোৰ কবিতাই উচ্চস্তৰৰ বা একে মৰ্যাদাসম্পন্ন নহয়। কিন্তু তাৰ মাজৰে কিছু কবিতাই উচ্চ কল্পনা, ভাবৰ গাভীৰী আৰু প্ৰকাশ ভঙ্গীৰ সৌষ্ঠৱ দ্বাৰা কবিতাৰ অবিদ্বন্দ্বীয় কবি বাখিব বুলি আশা কৰিব পাৰি। ‘শাপমুক্তা’, ‘স্বৰ্গপুৰী’, ‘মোৰ গাঁও’, ‘বুৰঞ্জীলেখক’ আদি কবিতাৰ শব্দচয়নৰ ঠিকতা, উপমাৰ সার্থকতা, ভাবাবেগৰ আন্তৰিকতা আৰু ছন্দৰ সবল-সামৰলীল গতিৰ দ্বাৰা মহিমামণ্ডিত হৈছে। ডেকাবয়সৰ বচনা কাৰণেই বৰ্ণনাৰ চঞ্চল বিলাস স্বদেশপ্ৰীতিৰ উদ্দাম গতি, আৰু সবল আশাবাদ আছে। প্ৰেমৰ কবিতাতো ইংৰাজী কবিতাৰ ছাঁ লৈ লেখা কবিতা কেইটাও নিজস্ব হা-ভূমুনিয়াহ নাই। Tennysonৰ May Queenৰ ছাঁ লৈ লেখা “উককা” (বিহু) কবিতাটিয়েই তাৰ নিদৰ্শন। প্ৰকৃতি বিষয়ক কবিতা নেওগৰ নাই বুলিলেও হয়।

বিনন্দ বৰুৱা (১৯০৬) : বৰ যোৰহাট মহকুমাৰ টিয়কত।

কটন কলেজ আৰু কলিকতাত শিক্ষা লাভ কৰে। বৰ্তমান জাঁজী হাইস্কুলৰ প্ৰধান শিক্ষক। এওঁ ১৯২৮-২৯ চনত “অসম ছাত্ৰ সন্মিলনৰ” মুখপত্ৰ “মিলন”ৰ সম্পাদক আছিল। ১৯২৫ চনত তেজ উত্তৰাৰ পৰা স্বদেশপ্ৰীতিমূলক জাগৰণী কবিতাসমূহৰ থুপি “শঙ্কৰনি” প্ৰকাশ পায়। “শঙ্কৰনি” প্ৰকাশৰ প্ৰায় ১৫ বছৰৰ পিছত “প্ৰতিধ্বনি” (১৯৪০) প্ৰকাশ

হয়। ইতিমধ্যে বৰুৱাই “শৰাই-বাট” আৰু “পাৰ্থ-সাবথী” নামৰ দুখন গহীন নাটক আৰু “ৰাজহানৰ গল্প” আৰু “মহাৰাজ নৰনাৰায়ণ” এই দুখন শিশুৰ উপযোগী পুথি বচনা কৰে। বৰুৱাই দুখনমান গ্ৰন্থসমূহ বচনা কৰিছে। ‘কেৰপাই শৰ্মা’ নামৰ ছদ্মনামত “বাহী” আদি কাকতত খুহুটীয়া প্ৰবন্ধও দিছিল।

শ্ৰীবৰুৱাই নাটক আৰু গল্প বচনাৰ প্ৰয়াস কৰিলেও সেইবোৰ বৰুৱাৰ সাহিত্যিক প্ৰতিভাৰ প্ৰকৃত পৰিচায়ক নহয়। উদ্দীপনাপূৰ্ণ জাতীয়ভাৱৰ আৰু অতীত গোবৰুৱা জশোগান কীৰ্ত্তন কবাতহে তেওঁৰ কবিতা-পুথিৰ সম্যক পৰিচয় হৈছে। তেওঁৰ কবিতাৰ অনুপ্ৰেৰণাৰ থল অতীত কীৰ্ত্তি আৰু শৌৰ্য্য-বীৰ্য্য। ইতিহাসৰ ঘটনাক সজীৱ আৰু স্পন্দনপূৰ্ণ ৰূপ দিয়াত তেওঁৰ অসামান্য দক্ষতা প্ৰকাশ পাইছে। বৰুৱাক অসমৰ ‘চাৰণ’-কবি আখ্যা দিব পাৰি। কবিতাত পুৰণি যোজনা আৰু খণ্ডবাক্যৰ সুন্দৰ প্ৰয়োগ তেওঁৰ আন এটি বিশেষত্ব। নৈসৰ্গিক শোভা বা প্ৰকৃতি বিষয়ক কবিতা বৰুৱাৰ দুই-চাৰিটা আছে, কিন্তু সেইবোৰত বৰুৱাৰ স্বকীয় বৈশিষ্ট্য প্ৰকাশ হোৱা নাই।

অতুলচন্দ্ৰ হাজৰিকা (১৯০৬) : প্ৰাচীন বৰ নগাঁৱৰ কামপুৰত, বৰ্তমান গুৱাহাটীৰ উজান-

বজাৰত। শ্ৰীহাজৰিকা বৰ্তমান কটন কলেজৰ অসমীয়া বিভাগৰ অধ্যাপক। কলেজীয়া ছাত্ৰ অৱস্থাপৰাই হাজৰিকাই অসমীয়া কাব্য-সাহিত্যলৈ অবিহণা যোগাই আহিছে। শ্ৰীভিষ্ণুৰ নেওগ আৰু শ্ৰীবিনন্দ বৰুৱাৰ পাছতে এওঁ “মিলন” সম্পাদনা কৰিছিল। ১৯৩৪-৩৫ চনত গুৱাহাটীৰপৰা শ্ৰীঅমিয়কুমাৰ দাসৰ সম্পাদনাত ওলোৱা “বাহী”ত ‘চিত্ৰদাস’ নাম লৈ বহুতো কবিতা প্ৰকাশ কৰিছিল।

শ্ৰীহাজৰিকা কবি, নাট্যকাৰ আৰু শিশু-গল্প লেখক। বৰ্তমানলৈকে প্ৰায় আটেকুৰি পুথি এওঁৰ প্ৰকাশ পাইছে। আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যলৈ ইমান অধিক সংখ্যক পুথি কোনেও দান কৰিব পৰা নাই। ইয়াৰ বেছি ভাগেই হয়তো কালজয়ী হব নোৱাৰিব, কিন্তু বৰ্তমান সাহিত্যক পুষ্ট কৰাত আৰু সাধাৰণ পাঠকৰ সাহিত্যভূষণ দূৰ কৰাত যে সহায়ক হৈছে সেই বিষয়ে সন্দেহ নাই। “নৰকাহুৰ”, “কুকক্ষেত্ৰ”, “কনৌজ কুঁৱৰী”কে আদি কবি প্ৰায় কুৰিখন নাটক, “কথা দশম”, “কথা কীৰ্ত্তন”, “দিগ্বিজয়ী”, “ল’ৰাৰ জাতক”, “ইছপৰ সাধু”, “শ্ৰীমহৰ সাধু”কে আদি কবি একুৰিবো অলপ অধিক শিশু-সাহিত্য আৰু “দীপালী” (১৯৪০), “তপোবন” (১৯৫৫), “মুকুতা মালা” (১৯৪১), “মণিমালা” (১৯৪১-৪২), “পাঞ্চজন্তু”, “মাণিকি মধুৰী” আৰু “বগুৰু-জুহুৰু” (১৯৫৩)—এই কেইখন খণ্ড কবিতাৰ পুথি প্ৰকাশ পাইছে। শেষৰ দুখন শিশু উপযোগী কবিতাৰ

সংগ্ৰহ। “মণিমালা” চতুৰ্দশপদী কবিতাৰ আৰু “মুকুতা মালা” অষ্টপদী কবিতাৰ সমষ্টি। হাজৰিকাৰ কবিতাৰ বিষয়বস্তুৰ বৈবিধ্য আছে কিন্তু সকলো কবিতাই সংবেদনশীল বা অন্তৰস্পৰ্শী হোৱা নাই। বেছিভাগ কবিতাতে ভাৱাবেগৰ আন্তৰিকতা আৰু কল্পনাৰ মহত্ব উপলব্ধি কৰা নাযায়। কিন্তু ‘দেৱদাসী’, ‘সোণৰ ছবিগা’, ‘বালিচৰ’ আদি এচাম কবিতা প্ৰকৃত কাব্যিক সৌন্দৰ্য্যেৰে ভৰপূৰ। তেওঁৰ কবিতাত অসমৰ প্ৰায়বোৰ নদ-নদী, ফুল-ফল, চৰাই-চিৰিকতিয়ে কবিতাৰ সাজ পিন্ধি প্ৰকাশ পাইছে।

আনন্দচন্দ্ৰ বৰুৱা (১৯০৮) : বকুলবনৰ কবি শ্ৰীআনন্দ বৰুৱাৰ ঘৰ যোৰহাটত। বিভিন্ন আলোচনীত প্ৰকাশ পোৱা কবিতাৰ উপৰিও “পবাগ”, “হাকিজৰ সূৰ” ● “বঙ্গন-বগ্নি” —এই তিনিখন কবিতাৰ পুথি প্ৰকাশ হৈছে। শ্ৰীবৰুৱাৰ “বিজয়া” আৰু “বিসৰ্জন”, এই দুখন গহীন নাটক আৰু “কপৌ-কুঁৱৰী” নামৰ শিশু-উপযোগী গীতি-নাট্য বিশেষ অৱদান। শ্ৰীবৰুৱাৰ কাব্যজীৱনত ৩গণেশ গগৈৰ সাহচৰ্য্যৰ প্ৰভাৱ অৱজ্ঞা কৰিব নোৱাৰি।

পাৰশ্বৰ প্ৰখ্যাত চুলী কবি হাকিজৰ কবিতাৰ অনুবাদে আনন্দ বৰুৱাক কাব্যজগতত প্ৰতিষ্ঠা কৰে। ছৰবাদেরৰ ওমাৰ থৈয়ামৰ অনুবাদৰ দৰে হাকিজৰ প্ৰেমসুৰীয়া কবিতাও বৰুৱাৰ কবি-প্ৰতিভাৰ স্পৰ্শত স্বকীয় সৌন্দৰ্য্যমণ্ডিত হৈ প্ৰকাশ পাইছে। বৰুৱাৰ কবিতা পূৰ্ণ মাত্ৰাই বোমাটিক লক্ষণাক্ৰান্ত। কল্পনাৰ চঞ্চল বিলাস, অনুভূতিৰ স্নকুমাৰতা আৰু আবেগৰ তীব্ৰতা তেওঁৰ উপলব্ধি কৰা যায়। গভীৰ অন্তৰ্দৃষ্টি নাইবা ভাৱৰ মহত্ব নাই যদিও কবিতাসমূহত স্বাভাৱিক মাধুৰ্য্য আৰু আবেগসঞ্কাৰী গুণ বৰ্ত্তমান। “ভাবী-প্ৰিয়া” নামৰ কবিতাটোৱেই কল্পনাবিহাৰী অনুভূতিশীল কবিৰ কাব্য-প্ৰতিভাৰ সম্যক নিদৰ্শন।

কমলেশ্বৰ চলিহা (১৯০৪) : “কচ” এই ছদ্মনামেৰে পৰিচিত কমলেশ্বৰ চলিহাই ভালেখিনি কবিতা উপভাস আৰু জীৱনীৰে অসমীয়া সাহিত্যৰ পৰিপূৰ্ণ সাধন কৰিছে। ছাত্ৰ অৱস্থাতে লেখা “সংসাৰী” (১৮৪৪ শক) নামৰ কাব্যই তেওঁৰ প্ৰথম কবিতাৰ পুথি, তাৰ পিছত ক্ৰমে কবিতাৰ পুথি “কণ-মো” (১৯২৭), “মুকুতি” (১৯২৭), “গুণ-গুণ” (১৯৩০), আৰু “ছন্দিতা” (১৯৪১) এই কেইখন খণ্ড কবিতাৰ পুথি প্ৰকাশ হয়। “কণ-মো” ল’ৰা-ছোৱালীৰ উপযোগী নৈতিক কবিতাৰ পুথি, “গুণ-গুণ” আৰু “ছন্দিতা” চলিহাৰ কবি প্ৰতিভাৰ পৰিচায়ক। স্থান বিশেষে অৰ্থক্ৰিষ্টতা বা ভাৱ প্ৰকাশৰ অস্পষ্টতা দোষ আছে যদিও কবিতাসমূহে কবিৰ

স্পৰ্শ-কাতৰ (Sensitive mind) আৰু আনন্দ-সন্ধানী চিত্তৰ পৰিচয় দিয়ে। ভাৱতীয়া আধ্যাত্মিকতাৰ ওপৰত চলিহাৰ আস্থা আছে আৰু ক্ষণভঙ্গুৰ, চঞ্চল, আৰু বিপদসঙ্কুল জীৱনৰ অন্তৰালত জীয়াই থকাৰ সাৰ্থকতা আৰু জীৱনৰ প্ৰভা বিচাৰি পাইছে। চলিহাৰ ভাৱ আৰু প্ৰকাশভঙ্গীত ববীন্দ্ৰনাথৰ প্ৰভাৱ দুই কবিৰ নোৱাৰি।

৩গণেশ গগৈ (১৯১০—১৯৩৮) : চকুঘূৰিয়ে অপকণ কণ বেথা বিচাৰি, পবাণে জীৱনৰ মোহ বিচাৰি আৰু বুকুৱে আপোনসুৰে মৌ-সনা চেনেহৰ কুমলীয়া কোঁহ বিচাৰি কাব্য ফুলনিত প্ৰৱেশ কৰা গণেশ গগৈক ২৮ বছৰ বয়সতে নিষ্ঠুৰ মৰণে সাৱটি ললে। ব্যক্তিগত জীৱনত লাভ কৰা প্ৰেমসীৰ নিষ্ঠুৰ প্ৰতিদান বা উদাসীনতাই গগৈক সাধনা বিচাৰি কাব্যত আশ্ৰয় লবলৈ বাধ্য কৰে। প্ৰতিদানহীন, একপক্ষীয় প্ৰেমৰ ককণ বিননিয়েই কণ ললে “পাপবিত” (১৯৩৫)। মৃত্যুৰ পিছত ১৯৪৫ চনত প্ৰকাশ হয় দ্বিতীয় কবিতাৰ পুথি “স্বপ্নভঙ্গ”। ইয়াৰ বাহিৰেও “কাশ্মীৰ-কুমাৰী” আৰু “শকুনিৰ প্ৰতিশোধ” নামৰ দুখন জনপ্ৰিয় নাটকে গগৈৰ নাট্য প্ৰতিভাৰো পৰিচয় দিয়ে। গগৈৰ কবিতাত আছে অতীত প্ৰেমৰ বোমহন, খেদ আৰু হৃদয় বিদাৰক বিবহব্যথা। প্ৰেম আৰু সৌন্দৰ্য্য কবিৰ দৃষ্টিত দুটা বেলেগ বস্তু নহয়, প্ৰেমেই কবিৰ মনত সৌন্দৰ্য্যৰ ছৰাৰ মুকলি কৰি দিছিল। প্ৰেমৰ বাৰ্থ পৰিণতিৰ কাৰণে কৰিয়ে প্ৰিয়তমাৰ ওচৰত খেদ কৰিছে যদিও দোষাবোপ কৰা নাই, দোষী সাব্যস্ত কৰিছে নিয়তীকহে। নিয়তীৰ প্ৰভাৱ তেওঁৰ ভাৱধাৰাৰ মাজেদি ভালকৈ প্ৰকাশ হৈছে। কবিতাৰ মাজেদি গগৈৰ স্পৰ্শকাতৰ মন, সৌন্দৰ্যালিপ্সু প্ৰাণ, আবেগপ্ৰবণ হিয়াৰ পৰিচয় পাওঁ। তেওঁৰ কবিতাত গভীৰ অন্তৰ্দৃষ্টি, বুদ্ধিনিষ্ঠতা বা দাৰ্শনিকতাৰ কোনো আভাস নাপাওঁ। কিন্তু সাৱলীল ছন্দ, মধুৰ শব্দ বিছাৰ, সৰল অথচ আবেগসঞ্কাৰী ভাষা-শৈলীৰ প্ৰয়োগ মন কৰিবলগীয়া বিশেষত্ব। কবি হিচাপে ছৰবাৰ লগত গগৈৰ সাদৃশ্য লক্ষ্য কৰা যায়।

দেৱকান্ত বৰুৱা (১৯১৪) : অসমীয়া সাহিত্যত কম সংখ্যক কবিতা বচনা কৰি যি কেইজন কৰিয়ে সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত স্থায়ী আসন লাভ কৰিবলৈ সমৰ্থ হৈছে, কলংপৰীয়া কবি দেৱকান্ত বৰুৱা তেওঁলোকৰ ভিতৰে অৱতম। দেৱকান্তৰ কবিতাৰ সমষ্টি “সাগৰ দেখিছা” (১৯৪৮) স্বাধীনতাৰ পিছত প্ৰকাশ হৈছে যদিও, সবহভাগ কবিতাই দ্বিতীয় মহাযুদ্ধৰ আগতে বচনা কৰা হৈছিল। দেৱকান্তৰ কবিতাৰ ভাৱ

আৰু প্ৰকাশভঙ্গী আন কৰিবপৰা সম্পূৰ্ণ স্বতন্ত্ৰ, তেওঁৰ কবিতাত মানুহৰ বীৰ্য্য আৰু নিয়তীৰ জয় ধ্বনিত হৈছে। জীৱনৰ নশ্বৰতা, অসহায়তা আৰু সঘন সংগ্ৰামৰ কলা ডাৱৰ ভেদ কৰি প্ৰেমৰ বি এটি ক্ষণিক প্ৰভাই জীৱন উজলাই তোলে তাকেই স্থায়ী কৰাৰ প্ৰয়াস দেৱকান্তৰ কবিতাত দেখা যায়। বৰাট ব্ৰাউনিঙৰ কবিতাৰ নাটকীয় স্বগতোক্তিৰ (dramatic monologue) আদৰ্শত বৰুৱাই অসমীয়া খণ্ড কবিতাতো সেই বীতিৰ সকল প্ৰয়োগ কৰি অসমীয়া কাব্য-শৈলীত যুগান্তৰ আনে। সাধাৰণ আৰু সহজ কথা কোৱাৰ ঠাচকে কবিতাৰ মাধ্যমলৈ ৰূপান্তৰিত কৰি আবেগসঞ্চাৰী আৰু বসময়ী কবি তোলাত বৰুৱাৰ কৃতিত্ব প্ৰকাশ পাইছে।

১) “মাগৰ দেখিছা ?

দেখা নাই কেতিয়াও ?

ময়ো দেখা নাই।”

(২) “অতপৰে আহিলা লাহৰী ?

তোমালৈকে আছো বাট চাই।”

ওপৰত উদ্ধৃতি দুটাত বৰুৱা ঠাচৰ কাব্যাত্মক প্ৰয়োগ স্পষ্ট হৈ পৰিছে। টমাচ হাৰ্ডিৰ উপস্থানৰ নিয়তীয়ে বৰুৱাৰ কবিত্বত সামান্য প্ৰভাৱ নেপে-লোৱাকৈ থকা নাই। আধুনিক প্ৰয়োগবাদী কবিতাবো “ছৱাৰ মুকলি কৰোঁতাসকল”ৰ অন্ততম বুলি বৰুৱাক কব পাৰি।

ওপৰত আলোচনা কৰা কবিতাসকলৰ বাহিৰেও গীত বচনাত উমেশ চন্দ্ৰ চৌধাৰী, পাৰ্ৱতীপ্ৰসাদ বৰুৱা, জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালা, মিত্ৰদেৱ মহন্ত, বেণুধৰ বাজখোৱা আদিৰ নাম উল্লেখযোগ্য। গীতৰ উপৰিও কেবাখনো কবিতা পুথিবন্ধাৰা বেণুধৰ বাজখোৱাই অসমীয়া কাব্য সাহিত্যলৈ বৰঙণি দি গৈছে। “পঞ্চ-কবিতা” (১৮৯৫), “অসমীয়া ভাই” (১৯০১), “সিপুৰীৰ বাতৰি” (১৯১৯), “দেহাৰ প্ৰলয়” (১৯২৯), আদি খণ্ড কবিতাৰ পুথিয়ে অসমীয়া কবিতাৰ পৰম্পৰা সৃষ্টি কৰাত নিশ্চয় সহায় কৰিছে। পাৰ্ৱতীপ্ৰসাদৰ গীত আৰু কবিতাত মিষ্টক সুৰ বিস্তৰণ। জ্যোতিপ্ৰসাদ আৰু উমেশ চৌধাৰীৰ গীত আৰু কবিতাত প্ৰদেশপ্ৰেমই প্ৰধান সুৰ। “চন্দ্ৰ মল্লিকা” আৰু “বণ-জ্যেউতি” লেখক ইন্দ্ৰেশ্বৰ বৰঠাকুৰৰ কবিত্বৰ অন্তৰালত সংস্কৃত সাহিত্য আৰু প্ৰাচীন ভাৰতীয় ঐতিহ্যৰ অঙ্গপ্ৰেৰণা বিস্তৰণ। মফিজুদ্দিন আহমদ হাজৰিকাৰ “জান-মালিনী” (১৮৯৬)

বৰুৱা ভাৰা সহজ আৰু স্বাভাৱিক প্ৰকাশভঙ্গী আৰু নৈতিক আদৰ্শৰ কাৰণে প্ৰখ্যাত। মহিলা কবিতাৰ ভিতৰত বাসেশ্বৰী খাটনিয়াৰ আৰু বমুনেশ্বৰী শইকীয়াৰ নাম উল্লেখযোগ্য।

পঞ্চাৎ-দৃষ্টি : ১৮৯০ চনৰপৰা দ্বিতীয় মহাযুদ্ধৰ প্ৰাৰম্ভলৈকে এই পঞ্চাশ বছৰ কালতই নব্যসাধন্য কবিতাৰ ভৰপৰৰ যুগ। এই কালছোৱাত কবিতাৰ বিকাশ আৰু অভিব্যক্তিলৈ লক্ষ্য কৰিলে কেইটামান বিশেষত্ব চকুত নপৰাকৈ নাথাকে। জোনাকীৰ আবিৰ্ভাৱৰপৰা কবিতাত ব্যক্তিনিষ্ঠতা বা মন্যতা ক্ৰমে তীব্ৰ হৈ অহা দেখা যায়। চন্দ্ৰকুমাৰৰ কবিতাৰ ব্যক্তিনিষ্ঠতাৰ মাজেদি যি আশা-আকাঙ্ক্ষা বা যি আক্ষেপ প্ৰকাশ পাইছে সি কবিতাৰ একান্ত আত্মতীয়া নহয়, কবিতাৰ মুখেদি মানৱপ্ৰাণৰ আশা-আকাঙ্ক্ষা প্ৰকটিত হৈছে। বীণ-বৰাগীয়ে কেৱল চন্দ্ৰকুমাৰকে প্ৰতিনিধিত্ব কৰা নাই, সকলো কল্যাণকামী আৰু সৌন্দৰ্য্যানুৰাগী ব্যক্তিকেই যেন প্ৰতিনিধিত্ব কৰিছে। কিন্তু যতীন্দ্ৰনাথ ছৱা নাইবা তেওঁৰ পৰৱৰ্তী ৬গনেশ গগৈৰ কবিতাৰ ভাৱ, আদৰ্শ আৰু অভিজ্ঞতা একান্তভাৱে কবিতাৰ আত্মতীয়া, পাঠক তাৱদাৰা আকৃষ্ট হলেও আৰু সহানুভূতি স্থাপন কৰিব পাৰিলেও সমতাগী হব নোৱাৰে। দ্বিতীয়তে জোনাকীৰ সমসাময়িক কবিতাসকল আছিল আশাবাদী, মানসিক ব্যাধিবন্ধাৰা তেওঁলোক প্ৰলীড়িত নাছিল। কিন্তু পৰৱৰ্তী কবিতাসকলৰ কেবাজনো প্ৰধান কবিতাৰ বচনাত নিৰাশাবাদে প্ৰকাশভাৱে দেখা নিদিলেও ব্যৰ্থতাৰ চিহ্ন পৰিস্ফুট। বমুনাত চৌধাৰী, যতীন্দ্ৰনাথ ছৱা, ৬গনেশ গগৈলৈ এই প্ৰসঙ্গত আঙুলিয়াব পাৰি। অগ্ৰগামী বেজবৰুৱা আদিৰ কবিতাত সৰল আশাবাদৰ প্ৰধান কাৰণ বোধকৰোঁ এয়ে যে নতুনকৈ পাশ্চাত্য শিক্ষা আৰু সাহিত্যৰ বসম্ভাৱত অৱগাহন কৰি তেওঁলোক ইমান আশ্বস্ত হৈ পৰিছিল যে সেই সাহিত্যৰ আদৰ্শত এক স্তম্ভ, সৰল আৰু সুখাৱহ অসমীয়া কবিতা বচনাৰ প্ৰয়াসহে তেওঁলোকে কৰিছিল। একান্ত ব্যক্তিগত অভিজ্ঞতা বা আশা-আকাঙ্ক্ষাৰ কাহিনীক কবিতাৰ উপজীব্যৰূপে গ্ৰহণ কৰা নাছিল। সমসাময়িক সনাক্ত নিৰাশা বা ব্যৰ্থতাৰ ভাৱ জগাবৰ কাৰণে উপাদানৰ অভাৱ নাছিল, কিন্তু এটা নুযুৰ্জাতিক নিৰাশাৰ বাণীৰে জগাব নোৱাৰি; আশাৰ সঞ্জীৱনী যন্ত্ৰেৰেহে জগাব পাৰি—এই কথা তেওঁলোকে উপলব্ধি কৰি সচেতনভাৱে দুখ আৰু নিৰাশাক পৰিহাৰ কৰিছিল যেন লাগে। ৬কমলাকান্ত ভট্টাচাৰ্য্যৰ কবিতাত ক্ষোভ, আৰু গ্লানি আছে কিন্তু নিৰাশাবাদ নাই। ৰোমাণ্টিক ভাৱাদৰ্শবন্ধাৰা অনুপ্ৰাণিত হোৱাৰ কাৰণেও হয়তো তেওঁলোকে সমসাময়িক সামাজিক সমস্যাসমূহক

কবিসকলৰ হাতত একান্ত ব্যক্তিগত মনস্ক ভাৱৰ বাহন হৈ পৰিল তেতিয়া কোনো কোনো কবিয়ে ব্যক্তিগত ব্যৰ্থতা আৰু হা-হুমুনিয়াক বচনাত প্ৰতিফলিত কৰিলে।

১৮২০-বৰ্ষৰ ১৯২০ চনলৈকে কবিতাৰ ইতিহাসত কোনো বিশেষ বিষয়বস্তুৰ প্ৰাধান্য দেখা নাযায়, কিন্তু ১৯২০ চনৰপৰা স্বদেশপ্ৰীতিৰ ভাৱধাৰাই অধিক গুৰুত্ব লাভ কৰা যেন অনুমান হয়, অৱশ্যে লগে লগে অতীন্দ্ৰিয়বাদেও এই সময়তে প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰিবলৈ সমৰ্থ হয়। বিষয়বস্তুৰে অভিজাত্য হেৰুৱালে; সি কোনো বিষয়েই কবিতাৰো বিষয় হৈ পৰাত কোনো বাধা নাথাকিল। ফলত কবিতাৰ উপাদানৰ ক্ষেত্ৰখন বহুল হৈ পৰিল। পুৰণি নিৰ্দ্ধাৰিত পদ, ছন্দ, ছবি, লেচাৰী আদি ছন্দৰ উপৰিও ন ন ছন্দৰ প্ৰৱৰ্ত্তন হ'ল। ন ন ভাৱে পৰ্ব, পৰ্ব্বাঙ্গ, চৰণ আৰু যতি স্থাপন কৰি ছন্দৰ বৈচিত্ৰ্য সম্পাদন কৰা হ'ল, তান-প্ৰধান ছন্দৰ উপৰিও অম্বিকাগিৰি, প্ৰসন্নলাল চৌধুৰী আদিৰ কবিতাত স্বাসাঘাত-প্ৰধান ছন্দৰ প্ৰয়োগো দেখা যায়। পুৰণি গতানুগতিক কবিতাপ্ৰসিদ্ধি আৰু উপমাদি অলঙ্কাৰৰ উপৰিও নতুন শব্দ, চিত্ৰ আৰু উপমাৰ ব্যাপক প্ৰয়োগ এই যুগৰ কবিতাৰ বিশেষত্ব।

বোমাটিক কবিসকল কল্পনাৰ বিমানত উঠি আকাশত বিচৰণ কৰিছিল। তলৰ জগতখনৰ প্ৰকৃত ৰূপ আৰু সমস্তা তেওঁলোকৰ চকুত ধৰা নপৰিছিল। নিজানৰ অকলশৰীয়া দাৱনীৰ গীতৰ কৰণ সুবটোবদ্বাৰা তেওঁলোকে আকৃষ্ট হৈছিল, কিন্তু অকলশৰীয়া দাৱনীৰ জীৱনৰ অভ্যন্তৰত প্ৰৱেশ কৰিবলৈ তেওঁলোকে চেষ্টা কৰা নাছিল। কেতিয়াবা আকৌ অনাগত ভবিষ্যতৰ সপোনত উটি-ভাহি ফুৰিছিল। বোমাটিক ভাৱাপন্ন কবিসকলৰ বিৰুদ্ধে ওপকল্প ধৰণৰ অভিযোগ উত্থাপন কৰা হয়। কিন্তু এই কথা স্বীকাৰ কৰিব লাগিব যে বোমাটিক কবিয়ে কবিতাকুঁৱৰীৰ ভবিষ্যতৰ সোণৰ শিকলি ছিঙি দি মুক্তগতি দানকৰিলে, ভৱিষ্যত গছকত সেও হৈ থকা বাটৰ ছুৱৰীখনকো আকৰ্ষণীয় কৰিলে, আৰু একান্ত ব্যক্তিগত ভাৱ-অনুভূতিক নৈৰ্ব্যক্তিক স্তৰলৈ ৰূপান্তৰিত কৰি সৰ্বজন হৃদয়-সংবাদী কৰি তুলিলে। এই বোমাটিক ভাৱাপন্ন কবিসকলেই আধুনিক কবিতাক “স্বৈ-মহিম্নিকপত” প্ৰতিষ্ঠা কৰিলে।

আধুনিক নাটকৰ উৎপত্তি আৰু বিকাশ

পৰিচয় : বৃটিছ ৰাজত্ব আৰম্ভৰ লগে লগে প্ৰাচীন অসমীয়া নাটকৰ বচনা হ্ৰাস পাই আহিল। গাঁওবোৰত অসমীয়া নাটক অভিনয় অব্যাহতভাৱে চলি আছিল, কিন্তু চহৰৰ শিক্ষিত শ্ৰেণীৰ মাজত

পাশ্চাত্য নাটকৰ আদৰ্শত নতুন নাটক উদ্ভৱৰ সূচনা হ'ল। বৃটিছে অসম অধিকাৰ কৰাৰ প্ৰায় ত্ৰিশ বছৰৰ পিছতহে আধুনিক নাট্যসাহিত্যৰ সূত্ৰপাত হয়। ১৮৫৭ চনত গুণাভিৰাম বৰুৱাই “ৰাম-নৰমী” নাট বচনা কৰি আধুনিক নাট্য-সাহিত্যৰ সূচনা কৰে।

পাশ্চাত্য নাটকৰ প্ৰভাৱ : অসমীয়া নাট বা প্ৰাচীন সংস্কৃত নাটকৰ লগত নতুন যুগৰ নাটকশ্ৰেণীৰ আকৃতি-গত আৰু প্ৰকৃতিগত পাৰ্থক্য পৰিলক্ষিত হয়। এই পাৰ্থক্য উদ্দেশ্য, বিষয়বস্তু, আৰু কলা-কৌশলত বিশেষভাৱে লক্ষ্য কৰা যায়। ই অসমীয়া নাটকৰ দৰে প্ৰচাৰ ধৰ্মী আৰু ধৰ্মমূলক নহয়। নাট্যকাৰৰ কিবা আদৰ্শ থাকিলেও সেই আদৰ্শই বিষয়বস্তুৰ বিকাশৰ অন্তৰালত অন্তৰ্নিহিত থাকে, প্ৰকট নহয়। বাস্তৱমুখীতা আধুনিক নাটকৰ অগ্ৰতম লক্ষণ। বিষয়বস্তুৰ বিকাশ আৰু চৰিত্ৰসৃষ্টি কৰা হয় বাস্তৱতাৰ ফালে দৃষ্টি ৰাখিহে। আনকি পৌৰাণিক কাহিনী আৰু চৰিত্ৰ বচনা কৰোঁতেও অলৌকিকতা আৰু অতি কাল্পনিকতা যিমান সম্ভৱ পৰিহাৰ কৰা হয়। প্ৰাচীন নাটকৰ কাব্যধৰ্মী লক্ষণো পাশ্চাত্য নাটকৰ আহিত আধুনিক অসমীয়া নাটকত হ্ৰাস পালে, তাৰ ঠাই ললে ঘটনা বা চৰিত্ৰৰ সংঘাতে। সংস্কৃত নাটকত বা অসমীয়া নাটকত বৃন্দ বা সংঘাত আছে যদিও সি প্ৰধান নহয়, বসনুষ্টি বা আনকথাত কাব্যানুভূতি উদ্ৰেক কৰাহে প্ৰধান উদ্দেশ্য। পাশ্চাত্য নাটক কাব্য-প্ৰধান নহয়, সংঘাত প্ৰধান, সেই সংঘাত পৰিস্থিতিৰ লগত, নাইবা চৰিত্ৰৰ লগত, নাইবা আদৰ্শ বিশেষৰ লগত হব পাৰে। আধুনিক নাটকত চিত্ৰিত হোৱা সমাজো প্ৰাচীন নাটকৰ দৰে সকলো ক্ষেত্ৰতে অভিজাত স্তৰৰ নহয়। সামাজিক অৱস্থা, সামাজিক সমস্তা চিত্ৰণ আধুনিক নাটকৰ প্ৰধান বিষয়বস্তুৰূপে পৰিগণিত হৈছে। কেৱল ৰাজপ্ৰাসাদৰ ঘটনাতেই আধুনিক নাটক আৱদ্ধ থকা নাই। ৰাজনৈতিক, ধাৰ্মিক, সামাজিক, পৌৰাণিক, ঐতিহাসিক, মনস্তাত্ত্বিক, অৰ্থনৈতিক আদি “ববিতলত” থকা যি কোনো বিষয়েই নাটকৰ উপজীব্য হৈ পৰিছে।

নাটকীয় ঘটনাৰ পৰিণতিলৈ দৃষ্টি ৰাখি নাটকৰ শ্ৰেণীবিভাগে পাশ্চাত্য আৰ্হিতেই হৈছে। ট্ৰেজেডি, কমেডি, মেলোড্ৰামা, ফাৰ্চ, বিশেষকৈ প্ৰথম দুই শ্ৰেণী, পাশ্চাত্য নাটকৰ লক্ষণলৈ দৃষ্টি ৰাখি বচনা কৰা হৈছে। প্ৰাচীন ভাৰতীয় নাট্য-সাহিত্যত “ট্ৰেজেডি” নাছিল। আমাৰ সাহিত্যত “ট্ৰেজেডি” সম্পূৰ্ণ নতুন বস্তু। নাটকীয় কাহিনীৰ বিকাশৰ প্ৰণালীতো পাশ্চাত্য নাটকৰ কৌশল প্ৰয়োগো বিশেষ লক্ষণীয়। এক বা একাধিক অঙ্কবদ্বাৰা নাটকীয় আখ্যানৰ স্তৰ

কবিতাত স্থান নিদি গম্ভীৰ প্ৰতিকলিত কবিছিল কিন্তু কবিতা যেতিয়া পৰৱৰ্তী বিভাগ, অঙ্কৰ ভিতৰত আকৌ একাধিক দৃশ্য বা গভীৰ স্থাপন, স্বগতোক্তি আৰু কাব্যবীয়া উক্তিৰ প্ৰয়োগ আৰু অত্যাধুনিক নাটকত চিনেমাৰ অনুকৰণত প্ৰয়োগ কৰা Flash back কৌশল আদিয়ে প্ৰাচীন নাটকৰপৰা আধুনিক নাটক পৃথক কৰি ৰাখিছে। এই কৌশলসমূহ বিদেশী নাটকৰপৰা সংগ্ৰহ কৰা হৈছে।

বঙ্গমঞ্চৰ ওপৰত নাটকৰ বচনা নিৰ্ভৰশীল। ভৱত মুনিৰ নাট্যশাস্ত্ৰত বৰ্ণিত বঙ্গমঞ্চৰ আদৰ্শত আধুনিক বঙ্গমঞ্চৰ বিকাশ ঘটা নাই। ইংৰাজসকলে ভাৰতত খোপনি পুতি বঙ্গমঞ্চৰ আৰ্হি দাঙি ধৰে আৰু তাকেই ভাৰতীয় বিভিন্ন প্ৰান্তই স্থানীয় অৱস্থাৰ লগত খাপখুৱাই গ্ৰহণ কৰি লয়। সম্মুখৰ আঁৰকাপোৰ (drop scene), দৃশ্যপট বা শ্চিন (painted scenes), পাখৰ পট (wings) আৰ্কেট্ৰা আদিৰ ব্যৱহাৰো বিদেশীৰ বঙ্গমঞ্চৰে দান। দৰ্শকৰ কটি আৰু বঙ্গমঞ্চৰ অৱস্থালৈ চাই নাট্যকাৰে নাট বচনা কৰে। বঙ্গমঞ্চৰ সুবিধা-অসুবিধাই নাটকৰ ৰূপ নিৰ্ণয়ত বহুত প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰে। উনবিংশ শতাব্দীৰ শেষ দশকলৈকে অসমত স্থায়ী বঙ্গমঞ্চই দেখা দিয়া নাছিল, গতিকে সম্ভৱতঃ দৰ্শক-গোষ্ঠীৰো সৃষ্টি হোৱা নাছিল। ১৮৫৭ চনৰপৰা আৰম্ভ কৰি ১৯০০ খৃষ্টাব্দলৈকে ৰচিত নাটকৰ সংখ্যা এখন হাতৰ আঙুলীৰ মূৰত লেখিব পাৰি। নাটক অভিনয়ৰ কাৰণে, অভিনয় নহলে নাটক বচনাৰ সাৰ্থকতা নাই। গতিকে বঙ্গমঞ্চহীন সমাজত নাট্যকাৰে নাটক লেখিবলৈ প্ৰেৰণা পাব ক'বপৰা? “বাম-নৱমী” বা “কানীয়া কীৰ্ত্তন” অভিনয়ৰ উদ্দেশ্যে ৰচিত হোৱা নাছিল, সামাজিক অৱস্থা বিশেষৰ প্ৰতি পাঠকৰ দৃঢ় আকৰ্ষণ কৰিবৰ উদ্দেশ্যে ৰচিত হৈছিল। উনৈশ শতিকাৰ শেষ দশকৰপৰা আৰম্ভ কৰি অসমৰ বিভিন্ন চহৰত লাহে লাহে বঙ্গমঞ্চই প্ৰতিষ্ঠা হবলৈ ধৰে আৰু ক্ৰমে উন্নত গাঁও চহৰ-এখনতো বঙ্গমঞ্চ স্থাপিত হয়। উনৈশ শতিকাৰ শেষ দশকৰ আগতে সাময়িক মঞ্চগৃহ (improvised) সাজি দুই এঠাইত অভিনয় হয়তো হৈছিল, কিন্তু তেনে খন্তেকীয়া প্ৰচেষ্টাৰ অভিনয়ে নাট্যকাৰক নাট লেখি প্ৰকাশ কৰিবলৈ অনুপ্ৰেৰণা দিব নোৱাৰিছিল। স্থায়ী বঙ্গমঞ্চ ঠাই বিশেষে স্থাপন হোৱাৰ লগে লগে অৰ্থাৎ উনবিংশ শতাব্দীৰ শেষ দশকৰপৰা অধিক পৰিমাণে নাট ৰচিত আৰু প্ৰকাশিত হ'বলৈ আৰম্ভ কৰে।

নাট্য সাহিত্যৰ ধাৰা : ১৮৫৭ চনৰপৰা আৰম্ভ কৰি বিংশ

শতাব্দীৰ প্ৰাৰম্ভিক কালছোৱাৰ

ভিতৰত ৰচিত হোৱা নাটসমূহলৈ মন কৰিলে দেখা যায় যে অধিকসংখ্যক নাটক —প্ৰহসন। সাধাৰণতে সামাজিক অধঃপতনৰ যুগতেই প্ৰহসন বা ব্যঙ্গাত্মক

নাটকৰ অভ্যুদয় হয়। ৰাজনৈতিক পন্থতা, ধৰ্ম্মান্ধতা, ভণ্ডামি, মানসিক আৰু শাৰীৰিক অৱনতি, নতুন আৰু পুৰণি ভাৱধাৰাৰ দোমোজাৰ সংকটময় অৱস্থা আৰু কানি বৰবিহত অত্যাধিক আসক্তি—এইবোৰে শিক্ষিত লেখকসকলক সামাজিক প্ৰহসন লেখিবলৈ প্ৰচুৰ উপাদান দিছিল।

বিংশ শতাব্দীৰ প্ৰাৰম্ভৰপৰা ঐতিহাসিক আৰু পৌৰাণিক নাটকে ক্ৰমে আগবাঢ়ি যায়। বিংশ শতাব্দীৰ প্ৰাৰম্ভতে হোৱা স্বদেশী আন্দোলনে আৰু ভাৰতীয় জাতীয়তাবোধক ভাৱধাৰাৰ প্ৰবৰ্ত্তনে লেখকসকলক জাতীয় গৰিমা সম্পৰ্কে সচেতন কৰি তোলে। পৌৰাণিক কাহিনীৰ নৈতিক আদৰ্শ আৰু নিষ্ঠাই আৰু ঐতিহাসিক ঘটনাত নিহিত থকা স্বদেশপ্ৰীতি আৰু বীৰত্বই নাট্যকাৰ সকলক এহাতে যেনেকৈ বৰ্ত্তমানৰ অগ্ৰীতিকৰ, অস্বস্তিকাৰক পৰিৱেশ এবাই গোবৰ্জ্জল পটভূমিত বিচৰণ কৰিবলৈ সুবিধা দিছিল, আনফালে আকৌ সেই অতীতৰ মহিমামণ্ডিত কাহিনীৰদ্বাৰাই জাতীয় চেতনা জাগ্ৰত কৰাৰ স্বপ্নও দেখুৱাইছিল। ১৯০০ খৃষ্টাব্দত “জয়মতী” নাটকেই ঐতিহাসিক নাটকৰ আৰম্ভ হ'বলৈ কৰে। উনবিংশ শতাব্দীৰ অষ্টম-নৱম দশক মানত বমাকান্ত চৌধুৰীৰ লেখনীৰ যোগেদি আধুনিক যুগৰ প্ৰথম পৌৰাণিক নাটক “সীতাহৰণ” আৰু “ৰাৱণ-বধ”ৰ জন্মলাভ হয় যদিও, উক্ত নাটক দুখন বচনাৰ কুৰি বছৰ মানৰ পিছৰপৰাহে পৌৰাণিক নাটকে সঞ্চালনিতাৰে অসমীয়া সাহিত্যত দেখা দিয়ে।

স্বাধীনতাৰ আন্দোলনে তীব্ৰতা লাভ কৰাৰ লগে লগে অস্পৃশ্যতা বৰ্জন, বৰ্ণভেদৰ বৈষম্য দূৰীকৰণ, স্ত্ৰী-শিক্ষাৰ প্ৰচলন, আৰু অৰ্থ-নৈতিক সাম্য প্ৰতিষ্ঠাৰ প্ৰচেষ্টাই বিংশ শতাব্দীৰ চতুৰ্থ দশকত ৰচিত-হোৱা দুই-চাৰিখন নাটকত প্ৰভাৱ পেলোৱা দেখা যায়। লক্ষ্মীধৰ শৰ্ম্মাৰ “নিৰ্ম্মলা”, অতুল হাজৰিকাৰ “কল্যাণী” আদি নাটকে ইয়াৰ সাক্ষী দিয়ে। কীৰ্ত্তিনাথ বৰদলৈ, পাৰ্শ্বতীপ্ৰসাদ বৰুৱা আদিয়ে গীতিনাট্যৰ প্ৰচেষ্টা চলায় চতুৰ্থ দশকতে।

নাটক আৰু নাট্যকাৰসকল

আধুনিক যুগৰ প্ৰথম নাট্যকাৰ ৩৩গাভিৰাম বৰুৱা। ১৮৫৭ চনত ৰচিত “বাম-নৱমী” প্ৰথম অসমীয়া সামাজিক নাটক। এই নাটকত দুখান্তক পৰিণতিৰ যোগেদি বাল্যবিবাহৰ কুফল আৰু বিধৱা বিবাহৰ সপক্ষে যুক্তি দাঙি ধৰা হৈছে। নাটখনৰ কলা-কৌশলত পছিমীয়া নাট্যকলাৰ প্ৰভাৱ পৰিছে, কিন্তু সংস্কৃত নাটকৰ প্ৰভাৱৰপৰাও একেবাৰে মুক্ত নহয়। শেষ দৃশ্যত

সুত্ৰধাৰ অৱতীৰ্ণ হৈছে আৰু নায়ক বাম আৰু নায়িকা নৱমীৰ পূৰ্বৰাগৰ দৃষ্টি
অন্ধনত সংস্কৃত নাটকৰ তাদৃশ অৱস্থা চিত্ৰণৰ সহায় লৈছে। কিন্তু নাটখন
সামাজিক সংস্কাৰকামী মনোৱৃত্তিৰে লেখা কাৰণে চৰিত্ৰ সৃষ্টিত আৰু ঘটনা-
বিকাশত নাট্যকাৰে সফলতা লাভ কৰিব নোৱাৰিলে।

১৮৬১ চনত ভাৰ্য্যৰ ওজা হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ “কানীয়া-কীৰ্ত্তন” ৰচিত আৰু
প্ৰকাশিত হয়। কানী বৰবিহৰ অপকাৰিতা দেখুৱাব লগে লগে অসমীয়া
সমাজৰ ধৰ্ম্মৰ নামত ভণ্ডামি, ক্ষমতাৰ নামত দুৰ্নীতি আৰু প্ৰবঞ্চনাৰ চিত্ৰ
ব্যঙ্গ ৰূপত অঙ্কন কৰিছে। “টাইপ” চৰিত্ৰৰ যোগেদি বিভিন্ন ব্যক্তিৰ
পৰিস্থিতি বচনা কৰি নাটকীয় ঘটনাক আগবঢ়াই নিছে। এই নাটতো সংহাৰ-
[মূলক উদ্দেশ্যই ঠায়ে ঠায়ে নাটকীয় সৌন্দৰ্য্য হ্ৰাস কৰিছে।

১৮৭২ চনত নগাঁৱৰ ৰুদ্ৰবাম বৰদলৈৰ “বঙাল-বঙালনী” নাটক ৰচিত আৰু
প্ৰকাশিত হয়। অসমত বেহাৰেপাৰ কৰিবলৈ অহা নিয় শ্ৰেণীৰ বঙালীৰ
ব্যভিচাৰী জীৱন আৰু চৰিত্ৰহীনতা আৰু তাৰ লগতে জাত্যন্তৰ হোৱা
ব্যভিচাৰিণী অসমীয়া তিবোতাৰ ব্যৱহাৰ আৰু কাৰ্য্যকলাপ চিত্ৰিত কৰিছে।
নাটকীয় সৌন্দৰ্য্যবিহীন আৰু স্থান বিশেষে কুৰুচিপূৰ্ণ এই নাটখনত সেই সময়ৰ
অসমৰ সামাজিক জীৱনৰ এটা ক্ষুদ্ৰতম ক্লেদযুক্ত চিত্ৰ পোৱা যায়।

প্ৰথম আমিত্ৰাফৰ ছন্দ প্ৰৱৰ্ত্তন কৰোঁতা গুৱাহাটীৰ ৩৪মাকান্ত চৌধুৰী
আধুনিক পৌৰাণিক নাটকৰ জন্মদাতা। উনবিংশ শতাব্দীৰ অষ্টম দশকত
তেওঁ দুখন পৌৰাণিক নাট ৰচনা কৰে। এই দুইখন গুৱাহাটীত অভিনীত
হোৱাৰো উল্লেখ পোৱা যায়। “সীতাহৰণ” আৰু “ৰাৱণ বধ” এই দুখনৰ
ভিতৰত “ৰাৱণ বধ” প্ৰকাশিত হৈছিল। ১৯০৯ চনত ৩৬জনীয়া খাউণ্ডৰ
দ্বাৰা সংগৃহীত আমিত্ৰাফৰ ছন্দত ৰচিত “সীতাহৰণ নাট” এখন পোৱা যায়।
খাউণ্ডে ক’বপৰা সংগ্ৰহ কৰিছিল উল্লেখ কৰা নাই। কিন্তু মাইকেল মধুসূদন
দত্তৰ প্ৰভাৱ নাটখনত আছে, গতিকে উক্ত নাট ২৪মাকান্ত চৌধুৰীৰ হব পাৰে।

১৮৮৮ চনত (১৮১০ শক) কলিকতা প্ৰবহুৱা শিক্ষিত ডেকা চাৰিজন
মহাকবি শেৰুপীয়েৰে Comedy of Errors নাট ভাঙনি কৰি “ভ্ৰমবন্ধ”
নাম দি প্ৰকাশ কৰে। যোৰহাটৰ ২৪মাকান্ত বৰকাকতী গোলাঘাটৰ ঘনশ্যাম
বৰুৱা, শিৱসাগৰৰ গুজ্ঞানন বৰুৱা আৰু নগাঁৱৰ ৩৬জনীয়া বৰুৱাই যুটীয়াকৈ উক্ত
নাটক ভাঙনি কৰে। এই নাটৰ চৰিত্ৰবোৰৰ নামকৰণ যেনেকৈ নিৰ্ভাৰ
অসমীয়া হৈছে, তেনেকৈ ৰচনাভঙ্গীও ঘৰুৱা আৰু ৰসাল হৈছে। মূলৰ blank
verse সম্পূৰ্ণ পৰিহাৰ কৰি কেৱল গুচ্চে প্ৰকাশৰ বাহনৰূপে গ্ৰহণ কৰিছে।

“ভ্ৰমবন্ধ” প্ৰকাশৰ লগে লগেই অসমীয়া সাহিত্যত “জোনাকী” যুগৰ
আৰম্ভ হয়। “জোনাকী”ত ৩৭জনীয়া বৈজয়ন্তীৰ “লিতিকাই” ছোৱাছোৱাকৈ
প্ৰকাশ পাইছিল। ১৮৯৪ খৃষ্টাব্দত পুথিৰ আকাৰত ই প্ৰকাশ পায়। তাৰ
তিনি বছৰৰ পিছত ৩৭জনীয়া গোহাঞিবৰুৱাৰ প্ৰসিদ্ধ প্ৰহসন “গাঁওবুঢ়া”
(১৮৯৭) প্ৰকাশ হৈ ওলায়। পোতা পুখুৰীত বাকেই বজা হোৱাৰ দৰে
ইংৰাজ আমোলৰ এই ছোৱা কালত মোজাদৰ, টেকেলা, দাবোঁগা, চিপাহী,
আৰ্দ্দলি (orderly) আদি সামান্য বিবৰাৰ গাঁৱলীয়া ৰাইজৰ ওপৰত অত্যাচাৰ
আৰু পাৰিশ্ৰমিকহীন গাঁওবুঢ়াৰ অহোৱাত্ৰ খাটনিৰ প্ৰত্যাহায়ে দুৰ্গতিৰ চিত্ৰ
নাটখনত সুন্দৰকৈ অঙ্কন কৰিছে। পৰিস্থিতিৰ স্বাভাৱিকতা, হাস্যৰসাত্মক
সহানুভূতিশীল চৰিত্ৰ চিত্ৰণ, গাঁৱলীয়া দম্পতিৰ ঘৰুৱা কলহ আৰু প্ৰীতিৰ
সহজ চিত্ৰই নাটখন আকৰ্ষণীয় কৰিছে।

উনবিংশ শতাব্দীৰ শেষ দশকৰ শেষৰ ফালে নাইবা বিংশ শতাব্দীৰ
প্ৰাৰম্ভতে (সঠিক ৰচনাৰ কাল জনা নাযায়) নগাঁৱৰ ৩৬জনীয়া বৰদলৈয়ে
(১৮৭৩-১৯১৬) কেবাখনো নাটক ৰচনা কৰে। “বৈদেহী-বিচ্ছেদ”,
“শ্ৰীৰামচন্দ্ৰৰ বিজয় মহোৎসৱ”, “ৰাৱণ-বধ” আদি কেবাখনো পৌৰাণিক নাটকে
আৰু মানব দিনৰ ঐতিহাসিক পটভূমিত ৰচিত “হেমপ্ৰভা” নাটকে ৩৬জনীয়া
নাট্যপ্ৰিয়তাৰ চিনাকি দিয়ে। ওপৰত নাটকেইখনৰ ভিতৰত “বৈদেহী-
বিচ্ছেদ” প্ৰকাশিত হৈছিল, বাকীখিনি অপ্ৰকাশিত। “বৈদেহী-বিচ্ছেদে” ৰঙ্গমঞ্চত
বিশেষ জনপ্ৰিয়তা অৰ্জন কৰিছিল। নাট্যকাৰৰ অকাল মৃত্যুত অসমীয়া
নাট্যসাহিত্যই এজন উদীয়মান নাট্যকাৰ হেৰুৱালে। দুৰ্গাপ্ৰসাদ মজিন্দাৰ
বৰুৱাৰ ধেমেলীয়া নাট “মহৰি” (১৮৯৬) আৰু ৩৬জনীয়া ৰাজখোৱাৰো
বিয়োগান্তক নাট “সেউতী-কিৰণ” (১৮৯৪) এই শেষ দশকৰ
ৰচনা।

জোনাকী যুগৰ সাহিত্যানুৰাগী শিক্ষিত ডেকাসকলে সাহিত্যৰ কেৱল
এটা দিশৰ ফালেই দৃষ্টি নিবদ্ধ কৰা নাছিল, সকলো দিশৰ দৈগ্ৰ দূৰ কৰিবলৈ
তেওঁলোকে উঠি পৰি লাগিছিল। আগতে উল্লেখ কৰি অহা হৈছে যে
উনবিংশ শতাব্দীৰ শেষ দশকৰপৰা আৰম্ভ কৰি দুই এটাকৈ ৰঙ্গমঞ্চ অসমৰ
বিভিন্ন ঠাইত প্ৰতিষ্ঠা হবলৈ আৰম্ভ কৰে। কিন্তু অসমীয়া নাটকৰ অভাৱত
নাট্যমোদীসকলে বঙালী নাটক অনুবাদ কৰি অভিনয় কৰিব লগাত পৰিছিল।
বঙালী নাটক ৰঙ্গমঞ্চৰপৰা আঁতৰ কৰিব নোৱাৰিলে অসমীয়া নাট্য সাহিত্যই

গা কবিৰ নোৱাৰে—এই ভাৱিয়েই বঙ্গমঞ্চত অসমীয়া নাটক দিবলৈ জোনাকী বুৰগ লেখকসকল আগবাঢ়ি আহিছিল। সেইসকলৰ প্ৰথম দলৰ ভিতৰত ৩পন্ননাথ গোহাঞিবৰুৱা, ৩লক্ষীনাথ বেজবৰুৱা, ৩বেণুধৰ ৰাজখোৱা আৰু দুৰ্গাপ্ৰসাদ মজিন্দাবৰুৱাৰ নাম বিশেষভাৱে উল্লেখযোগ্য। জোনাকী বুৰগ দ্বিতীয় দলৰ ভিতৰত নাট্যকাৰ হিচাপে অৰিহণা যোগায় শ্ৰীচন্দ্ৰধৰ বৰুৱা আৰু শ্ৰীহৰ্ষধৰ শৰ্মা আদি ভালেখিনি নাট্যকাৰে।

গোহাঞিবৰুৱা : ৩পন্ননাথ গোহাঞিবৰুৱাই “গাঁওবুঢ়া” (১৮৯৭), “টেটোন তামুলী” (১৯০৯) আৰু “ভূত নে ভ্ৰম”

(১৯২৪), এই তিনিখন প্ৰহসন; “জয়মতী” (১৯০০), “গদাধৰ” (১৯০৭), “সাদনী” (১৯১১) আৰু “লাচিত বৰদুকন” (১৯১৫)—এই চাৰিখন বুৰঞ্জীমূলক নাটক, আৰু “বাণৰজা” (১৯৩২) পৌৰাণিক নাটক বচনা কৰে। প্ৰহসন হিচাপে “গাঁওবুঢ়া” আৰু “টেটোন তামুলী” সাৰ্থক বচনা বুলিব পাৰি। নিৰ্ভাঁজ হাৰুৱা, টাইপ চৰিত্ৰসৃষ্টি, গাঁৱলীয়া জীৱনৰ নিখুঁত পৰিৱেশ বচনাত গোহাঞিবৰুৱাই দক্ষতা প্ৰদৰ্শন কৰিছে। সংস্কাৰধৰ্মী মনোভাৱে “ভূত নে ভ্ৰম”ৰ স্বাভাৱিকতা নষ্ট কৰিছে। বুৰঞ্জীমূলক নাটকেইখনত বিষয়বস্তুৰ বিকাশত মৌলিকতা লক্ষ্য কৰা নাৱায়। ঐতিহাসিক ঘটনাবে নাটকীয় ৰূপান্তৰ বুলিব পাৰি। “সাদনী” আৰু “জয়মতী” ট্ৰেজেডি, বাকী দুখন কমেডি। নাটক হিচাপে “জয়মতীয়ে”ই বোধকৰো তেওঁৰ শ্ৰেষ্ঠ নাটক। সংলাপনৰ অস্বাভাৱিকতা আৰু কৃত্ৰিমতাই “বাণৰজা” নাটকক নিম্নশ্ৰেণীৰ নাটকৰ স্তৰলৈ নমাই নিছে।

গোহাঞিবৰুৱাৰ নাটকত দীঘলীয়া বৰ্ণনাত্মক বা কৰিত্বপূৰ্ণ স্বগতোক্তিৰ মাত্ৰা বৰ বেছি। প্ৰহসনৰ টাইপ চৰিত্ৰ বচনাত তেওঁৰ পাৰদৰ্শিতা যেনেকৈ দেখুৱাইছে, তাৰ বিপৰীতে আনফালে গহীন নাটকেইখনৰ স্বকীয় বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ উচ্চশ্ৰেণীৰ চৰিত্ৰ বচনাত সেই সাৰ্থকতা দেখুৱাব পৰা নাই। তথাপি অসমৰ বঙ্গমঞ্চৰপৰা বঙালী নাটকৰ একাধিপত্যত দূৰ কৰাত গোহাঞিবৰুৱাৰ নাট কেইখনে বিশেষ অংশ গ্ৰহণ কৰিছিল।

বেজবৰুৱা : “লিতিকাই”ৰ (১৮৯৪) প্ৰকাশৰ যোগেদি ৩বেজবৰুৱাই নাট্যকাৰ ৰূপে সাহিত্যক্ষেত্ৰত নামে। তাৰ পাছত আৰু

তিনিখন প্ৰহসন, “নোমল” “পাচনি” আৰু “চিকৰপতি নিকৰপতি” ১৯১৩ চনত প্ৰকাশ পায়। ৩বেজবৰুৱাৰ প্ৰহসন কেইখনৰ প্লট বা কাহিনী বৰ দুৰ্বল; হাৰুজনক পৰিস্থিতি কিছুমান শিথিলভাৱে একে সূত্ৰত গাঁথি থোৱা হৈছে। পৰিস্থিতিসমূহ বহুত ক্ষেত্ৰত উদ্ভট আৰু অতিবজ্জিত। ছই এঠাইত ব্যঙ্গ

ছটিকনি থাকিলেও নিৰ্ভাঁজ হাৰুৱাসে নাটকেইখন সঞ্জীৱিত কৰিছে। মৰল আৰু নিৰ্বোধ চহা চৰিত্ৰৰ ব্যৱহাৰ আৰু কথা-বাৰ্তাৰ হাৰুস্পন্দ ৰূপ নাটকেইখনত দাঙি ধৰিছে। তেওঁৰ গহীন নাট্যতিনিখনেই বুৰঞ্জীমূলক; “জয়মতী কুঁৱৰী” (১৯১৫), আৰু “বেলিমাৰ” এই দুখন বিয়োগান্তক আৰু “চক্ৰধ্বজ সিংহ” (১৯১৫) সুখান্তক ঐতিহাসিক নাটক। গহীন নাটৰ বচনা কৌশলত বেজবৰুৱাই শেফালীয়েৰৰ নাট্যকলাক কিছুদূৰ অনুসৰণ কৰিছে আৰু ছই চাৰিটা চৰিত্ৰ উল্লেখযোগ্য নাট্যকাৰৰ চৰিত্ৰৰ আদৰ্শত সৃষ্টি কৰিছে। “চক্ৰধ্বজ সিংহ”ৰ গজপুৰীয়া আৰু প্ৰিয়ৰাম আৰু “বেলিমাৰ”ৰ পিজোৰ চৰিত্ৰ সৃষ্টিত সেই প্ৰভাৱ অতি স্পষ্ট। বিষয়বস্তুৰ বিকাশত ইতিহাসবপৰা আঁতৰি যোৱা নাই, কিন্তু স্থান বিশেষে উপবস্তু (Sub-plot) সংযোগ কৰি বৈচিত্ৰ্য সৃষ্টি কৰাৰ চেষ্টা কৰা দেখা যায়। কিন্তু সংলাপনৰ অনাটকীয় ৰীতিয়ে আৰু চৰিত্ৰসংখ্যাৰ বাহুল্যই নাটকেইখন যথাক্ৰমত বঙ্গমঞ্চৰ অনুপযোগী কৰিছে। ছই-চাৰিটা স্বকীয়ভাৱে চিত্ৰিত কৰা চৰিত্ৰই বচনাৰ দক্ষতা প্ৰকাশ নকৰাকৈ থকা নাই। ডালিমী, পিজো, গজপুৰীয়া আৰু “জয়মতী”ৰ বুঢ়াগোহাঞি চৰিত্ৰ এই প্ৰসঙ্গত উল্লেখযোগ্য।

বেণুধৰ ৰাজখোৱা : জন্ম ডিব্ৰুগড় মহকুমাৰ খোৱাঙত। ১৮৯৬

চনত কলিকতাৰপৰা বি. এ. পাছ কৰে। তাৰ পিছত চৰকাৰি চাকৰিত থাকি ডেপুটি কমিচনাৰ পদৰপৰা ১৯৩১ চনত অৱসৰ লয়। ৰাজখোৱা নাট্য সাহিত্য বচনাত প্ৰবৃত্ত হয় ১৮৮৯ খৃষ্টাব্দত। ৩পন্ননাথ গোহাঞিবৰুৱাৰ লগলাগি সেই বছৰত বিক্ষিপ্ত নাটকীয় চিত্ৰ কেইটামান সন্নিবিষ্ট কৰি “ডেকা-গাভৰু” নামৰ পুথি প্ৰকাশ কৰে। ১৮৯৪ চনত তেওঁৰ কাল্পনিক নাটক “সেউতী কিৰণ” প্ৰকাশ হয়। এই নাটত ঈৰ্ষা আৰু শঠতাই প্ৰেমৰ ক্ষেত্ৰত কেনে শোকাৱহ পৰিণতি ঘটাব পাৰে তাক চিত্ৰিত কৰিছে। নাট হিচাপে ই অসাৰ্থক বচনা। ১৯০৩ চনত “হৰ্ষোদনৰ উৰুভঙ্গ” আৰু ১৯০৮ ত “দক্ষবজ্জ”—এই দুখন পৌৰাণিক নাটক প্ৰকাশ হয়। ৩ৰাজখোৱাৰ এই গহীন নাটবোৰৰ সংলাপন অতি দুৰ্বল আৰু চৰিত্ৰসৃষ্টিতো দক্ষতা দেখা নাৱায়। গহীন নাটৰ তুলনাত প্ৰহসন কেইখন বচনাত তেওঁ কিছু সাৰ্থকতা লাভ কৰিছে। “তিনি-দৈনী,” “অশিক্ষিতা দৈনী” আৰু “কুৰি শতিকাৰ সভ্যতা” (১৯০৮)—এই তিনিখন প্ৰহসনত স্ত্ৰীশিক্ষাৰ অভাৱ আৰু বহু বিবাহৰ কু-ফল আৰু নতুন সভ্যতাৰ সমাজৰ ওপৰত বিৰূপ প্ৰতিক্ৰিয়াৰ হাৰুস্পন্দ চিত্ৰ দাঙি ধৰিছে। “চোৱৰ সৃষ্টি,” “বমপুৰী” (১৯৩১) “টোপনিৰ পৰিণাম” (১৯৩২), এই তিনিখন প্ৰহসনত ব্যঙ্গ আৰু সংস্কাৰী মনোভাৱ প্ৰকট নহয়, বৰং গাঁৱলীয়া

সমাজক লৈ একোটি আমোদদায়ক পৰিবেশ সৃষ্টি কৰিছে। ৰাজখোৱাই গ্ৰহদন লেখক হিচাপে নাট্যসাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত এখন আসন দাবী কৰিব পাৰে।

দুৰ্গাপ্ৰসাদ মজিন্দাৰ বৰুৱা : ঘৰ শিৱসাগৰত। নাটক আৰু শিশু সাহিত্যত এওঁৰ দক্ষতা প্ৰকাশ পাইছে। ১৮৯৫ খৃষ্টাব্দত প্ৰকাশ হোৱা “উজু কবিতা” আৰু তাৰ চাৰি বছৰৰ পিছত প্ৰকাশ হোৱা “কুল” আৰু “ল’ৰা কবিতা”ৰ কবিতাসমূহ সৰল আৰু শিশুৰ উপযোগী। “গুৰুদক্ষিণা” আৰু “বৃষকেতু” এই দুয়োখন পৌৰাণিক নাটকৰ প্ৰধান চৰিত্ৰ শিশু। প্ৰথমখনত সান্দীপনি মুনিৰ ঘৰত কৃষ্ণৰ গুৰুসেৱা আৰু দ্বিতীয়খনত কৰ্ণপুত্ৰ বৃষকেতুৰ আত্মোৎসৰ্গৰ চিত্ৰ দাঙি ধৰিছে। সৰল গল্পত নাট্যখন বচনা কৰিছে। নাট্যখনৰ পৌৰাণিক গান্ধীৰ্য্য নাই যদিও শিশু-উপযোগিতা অস্বীকাৰ কৰিব নোৱাৰি। ৬মজিন্দাৰ বৰুৱাৰ বিশেষ কৃতিত্ব দুটি উঠিছে ধেমেলীয়া “নিগ্ৰো”, “মহৰি” (১৮৯৬) আৰু ৬ ৰাজখোৱাৰ লগত যুটীয়াভাৱে বচনা কৰা “কলিযুগ”—এই তিনিখন নাটত। “মহৰি”য়ে সেই সময়ৰ চাহবাগানৰ ভিতৰৰ এটি স্থানিত পৰিবেশ দাঙি ধৰিছে। “মহৰি” আৰু “নিগ্ৰো”—দুয়োখন নাটতে হাতুজক পৰিস্থিতি আৰু চৰিত্ৰ বচনাত নাট্যকাৰে সফলতা লাভ কৰিছে। ঠায়ে ঠায়ে নিম্নশ্ৰেণীৰ গ্ৰাম্য হাতুৰসৰ প্ৰাধাত্য দেখা যায়।

চন্দ্ৰধৰ বৰুৱা : শ্ৰীচন্দ্ৰধৰ বৰুৱাৰ “মেঘনাদবধ” (১৯০৪), “তিলোত্তমা সম্ভৱ” (১৯২৬) আৰু “ৰাজৰ্ষি” (১৯৩৭)—এই তিনি জনপ্ৰিয় পৌৰাণিক নাটক আৰু “ভাগ্য-পৰীক্ষা” (১৯১৫) ধেমেলীয়া নাট। পৌৰাণিক নাটকেইখনৰ ভিতৰত “মেঘনাদ বধ” নাটকীয় গুণেৰে সমৃদ্ধ। এই নাট অসমৰ ইমূৰৰপৰা সিমূৰলৈ বিভিন্ন বঙ্গমঞ্চত বহুবাৰ অভিনীত হৈছিল আৰু পৌৰাণিক নাটক বচনাৰ এটা আৰ্হি দাঙি ধৰে। “মেঘনাদ বধ” আৰু “তিলোত্তমা সম্ভৱ”ৰ বিষয় বস্তু নিজা নহয়, বঙ্গীয় কবি মাইকেল মধুসূদন দত্তৰ কাব্য দুখনৰপৰা সংগ্ৰহ কৰিছে। গতিকে ঘটনা বিকাশত আৰু চৰিত্ৰ সৃষ্টিত কবিৰ মৌলিকতা বিশেষ নাই। নাট্যকাৰৰ কৃতিত্ব প্ৰকাশ পাইছে ছন্দোবদ্ধ সংলাপনৰ নিমজ আৰু সাৱলীল গতিত আৰু পৰিস্থিতি চিত্ৰণত। “তিলোত্তমা সম্ভৱ” নাটৰ আৰু সাৱলীল গতিত আৰু পৰিস্থিতি চিত্ৰণত। “তিলোত্তমা সম্ভৱ” নাটৰ নাটকীয় গুণতকৈ কাব্যিক সৌন্দৰ্য্যহে অধিক। শ্ৰীবৰুৱাই আৰব্য উপাঙ্গসৰ কাহিনী এটি লৈ ধনৰ বল নে ভাগ্যৰ বল বেছি—সেই কথা দেখুৱাই এখন লঘু নাট বচনা কৰে—“ভাগ্য পৰীক্ষা”। সমাজৰ নিয়ন্ত্ৰণ, বিশেষকৈ গাঁৱলীয়া চৰিত্ৰৰ লঘু অথচ সহানুভূতিশীল চৰিত্ৰচিত্ৰণে নাটখন আকৰ্ষণীয় কৰিছে।

দুৰ্গেশ্বৰ শৰ্মা : শ্ৰীশৰ্মাৰ “পাৰ্থ-পৰাজয়” (১৯০৯), “বালিবধ” (১৯১২)

এই দুখন পৌৰাণিক নাট আৰু “চন্দ্ৰাবলী” (১৯১০) অনুবাদ নাট প্ৰকাশ হৈছে। তিনিওখন নাট সৰল ভাষাত অমিত্ৰাক্ষৰ ছন্দত ৰচিত। “বালিবধ” আৰু “পাৰ্থ-পৰাজয়”—নাট দুখনৰ বিষয়বস্তু বিকাশত পৌৰাণিক কাহিনীৰপৰা সৰলৰূপে বিবৰণ ঠায়ে ঠায়ে আঁতৰি গৈ স্বকীয় কল্পনাপ্ৰসূত কথা শুনাৰ্থেই নাট দুখনৰ আখ্যান আকৰ্ষণীয় কৰাৰ চেষ্টা কৰিছে। “বালিবধ” আৰু “পাৰ্থ-পৰাজয়” ট্ৰেজেডি নহয়, কমেডি ৰূপেহে পৰিণতি লভিছে। “চন্দ্ৰাবলী” শেক্সপীয়েৰৰ As You Like It নাটকৰ মুকলি অনুবাদ।

৬ ধনীৰাম দত্তৰ “উৰ্বশী উদ্ধাৰ” (১৯১৮). ৬ বলৰাম পাঠকৰ “লৱ-কুশ” আৰু ৬ দুৰ্গ খাউণ্ডৰ “সীতাহৰণে” (১৯০৯) একালত বঙ্গমঞ্চৰ বিশেষ সন্ধ্যাতি লাভ কৰিছিল।

শ্ৰীশৈলধৰ ৰাজখোৱাই “বিষ্ণুৱতী” (১৯১৮) আৰু “অসম-গোবৰ” (বচনা ১৯৩৫, প্ৰকাশ ১৯৫০), আৰু অপ্ৰকাশিত কিন্তু এসময়ত বঙ্গমঞ্চত জনপ্ৰিয়তা অৰ্জন কৰা শেক্সপীয়েৰৰ Othello নাটৰ অনুবাদ “ৰণজিত”—এই তিনিখন নাটৰ যোগেদি অসমীয়া নাট্যসাহিত্য পুষ্ট কৰিছে। “বিষ্ণুৱতী” নাটত বিক্ৰমাদিত্যৰ ৰাজকৰি কালিদাসৰ মূৰ্ত্তাৰ পিছত পাণ্ডিত্য আৰু কবিত্ব লাভ কৰাৰ অলৌকিক কিস্তদন্তীক নাটকীয় ৰূপ দিছে। “অসম-গোবৰ”ত যুগদেউ প্ৰতাপ সিংহৰ (চুচেনফা) পৰাক্ৰম আৰু তেওঁ মুছলমান সৈন্যৰ লগত সংঘৰ্ষক কেন্দ্ৰ কৰি ৰচিত। ছন্দোবদ্ধ সংলাপনৰ প্ৰাধাত্য আৰু ঐতিহাসিক পৰিবেশৰ অভাৱ নাট দুইখনত দেখা যায়।

৬ কৰ্ণাটীৰ নবীনচন্দ্ৰ বৰদলৈৰ “গৃহলক্ষ্মী”ক (১৯১১) বৰ্ত্তমান যুগৰ গহীন সামাজিক নাটৰ পথপ্ৰদৰ্শক বুলিব পাৰি। মদাহী আৰু অত্যাচাৰী স্বামীৰ বৰখন বক্ষা কৰিবলৈ যাওঁতে গৃহ-লক্ষ্মীয়ে কেনেকৈ পদে পদে লাক্ষিতা হব লগাত পৰে তাৰে কৰুণ চিত্ৰ নাটখনত অঙ্কন কৰিছে। বৰদলৈৰ “কৃষ্ণলীলা” নামৰ এখন কাব্যবস প্ৰধান নাটকো প্ৰকাশ হৈছিল। তাৰ বাহিৰেও শেক্সপীয়েৰৰ কেবাখনো নাটক (Troilus and Cressida, King Lear, Taming of the Shrew) তেখেতে জেলত অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰিছিল। সেই কেইখনৰ ভিতৰত Troilus and Cressida ৰ অনুবাদ “আৱাহনত” প্ৰকাশ হৈছিল।

৬ কুন্দাবন গোস্বামীৰ ধেমেলীয়া নাট “ঠালুবাগু”, “পৰাচিত” আৰু গহীন

বিয়োগান্তক “বিসৰ্জনে” (১৯৩০), বিশেষকৈ প্ৰথমখনে, বঙ্গমঞ্চত সুখ্যাতি লাভ কৰিবলৈ সমৰ্থ হৈছিল। শ্ৰীদেৱানন্দ ভট্টাচাৰ্যৰ “ভীম-দৰ্প”ত (১৯৪০) শেজপীয়েৰৰ Macbeth নাটৰ প্ৰভাৱ স্পষ্ট। তেখেতৰ আনখন “শ্ৰীমন্ত শঙ্কৰ” (১৯৪১) মহাপুৰুষৰ জীৱনীমূলক একমাত্ৰ নাটক। অৱশ্যে নাট হিচাপে ইয়াক সাৰ্থক বচনা বুলি কব নোৱাৰি। শ্ৰীহৰ্ষৰ বৰঠাকুৰৰ “শ্ৰীৰংস চিন্তা” নাটত সংস্কৃত আৰু পাশ্চাত্য নাট্যকলাৰ সংমিশ্ৰণ দেখা যায়। এই নাটৰ সাহিত্যিক মূল্য আছে কিন্তু বঙ্গমঞ্চৰ অনুপযোগী। দীৰ্ঘনীয়া কাব্যিক বৰ্ণনাপূৰ্ণ স্বগতোক্তিৰে ইয়াৰ অভিনয়যোগ্যতা কিছু হ্ৰাস কৰিছে। কিন্তু চৰিত্ৰ সৃষ্টিত আৰু বিষয় বস্তুক বৈচিত্ৰ্যদান কৰাত যথেষ্ট কৃতকাৰ্যতা লাভ কৰিছে। তেখেতৰ আৰু কেবাখনো বঙ্গমঞ্চত অভিনীত নাটক অপ্ৰকাশিত হৈ আছে।

নগাঁৱৰ ৬কমলানন্দ ভট্টাচাৰ্যৰ ঐতিহাসিক নাটক “নগাকোঁৱৰ” (১৯৪৫) আৰু “মৰাণ-জীৱনী” বিংশ শতাব্দীৰ চতুৰ্থ দশকৰ উল্লেখযোগ্য নাটক। নগাকোঁৱৰ কনচেং বৰপাত্ৰ গোহাঞিৰ কাহিনী লৈ ৰচিত। ঐতিহাসিক ঘটনা অধিকৃত ৰাখিও স্বকল্পিত কেবাটিও উপবস্তু ঐতিহাসিক চৰিত্ৰৰ লগত সংশ্লিষ্ট কৰি দি নাটকীয় আখ্যান বৈচিত্ৰ্যময় কৰিছে যদিও নাটখন অস্বাভাৱিক ৰূপে দীৰ্ঘল কৰি পেলাইছে। নাটখনত কেইবাটাও আত্মহত্যা প্ৰতিশোধমূলক হত্যা আৰু ভীষণ বড়বস্ত্ৰৰ চাঞ্চল্যকাৰী দৃশ্য চিত্ৰিত কৰি এটি ঘনাকৃত জুগুপ্সাজনক পৰিৱেশ ছই-এঠাইত বচনা কৰিছে। নাট্যকাৰে বেজবৰুৱাৰ ডালিমীৰ আদৰ্শত বচনা কৰা লুকুৰ চৰিত্ৰকে আদি কৰি কেবাটিও বিভিন্ন ধৰণৰ স্বকীয় বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ চৰিত্ৰ অঙ্কন কৰিছে। ইংৰাজী revenge tragedy ৰ লগত নাটখন তুলনীয়। “মৰাণ-জীৱনী” নাটত মোৰামৰীয়া বিদ্ৰোহত আগভাগলোৱা বীৰানন্দনা নাৰী ৰাধা আৰু কল্লিগীৰ পৌৰুষপূৰ্ণ কাৰ্যকলাপ চিত্ৰিত কৰিছে। ৬ভট্টাচাৰ্যৰ “অৱসান” পৌৰাণিক নাটক, যজুৰংশৰ ধ্বংস আৰু শ্ৰীকৃষ্ণৰ বৈকুণ্ঠ প্ৰয়াণ ছন্দোবদ্ধ ৰীতিত নাটকীয় ৰূপ দিয়া আছে। নাটখনত ঘটনাৰ সংঘাত বা চৰিত্ৰসৃষ্টিকৈয়ো বসন্তটিৰ ফালে দৃষ্টি ৰাখিছে। “চিত্ৰানন্দা” (১৯৫০) তেওঁৰ অন্ততম উল্লেখযোগ্য নাটক।

শ্ৰীমকুল চন্দ্ৰ ভূঞা অসমীয়া সাহিত্যত গল্পলেখক আৰু নাট্যকাৰ ৰূপে সুপৰিচিত। তেখেতৰ বিহুগীতৰ সংগ্ৰহ “বহাগী” লোকসাহিত্যৰ ভঁৰাললৈ এটি উল্লেখযোগ্য অৱদান। “নিনাও চোৰাংচোৰা”—এই ছগ্ননামত বাঁহী আৰু আলোচনী আদি কাকতত ধেমেলীয়া সমালোচনামূলক গুৰুত্বপূৰ্ণ প্ৰকাশ কৰিছিল। কিন্তু ভূঞা প্ৰধানকৈ নাট্যকাৰ ৰূপেই পাঠকৰ ওচৰত পৰিচিত। আহোম

ৰাজত্বৰ শেষ ছোৱা কালৰ ৰাজনৈতিক ধুমুহাৰ চিত্ৰ তেওঁ নাট তিনিখনত অঙ্কন কৰিছে। “বদন বৰকুকন” (১৯২৭) আৰু “চন্দ্ৰকান্ত সিংহ”—এই দুখনত মানৱ আক্ৰমণ আৰু বেলিমাবৰ ককণ কাহিনী আৰু “বিদ্ৰোহী মৰাণ”ত (১৯৩৩) মোৰামৰীয়া বিদ্ৰোহৰ বুৰঞ্জী সহানুভূতিৰে অঙ্কন কৰিছে। ভূঞাৰ নাটকেইখনৰ প্ৰধান বিষয়বস্তু বচনাত ইতিহাসবৰণা আঁতৰি যোৱা নাই, চৰিত্ৰসমূহ উজ্জল কৰিবৰ কাৰণে পৰিৱেশ আৰু পৰিস্থিতি বচনাতহে স্বকীয় কল্পনা প্ৰয়োগ কৰিছে। ইতিহাসত উল্লেখ নথকা নাইবা অস্পষ্ট বা অনুজ্ঞল ঐতিহাসিক চৰিত্ৰক তেওঁ স্বকীয়তা দান কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছে। ঐতিহাসিক ঘটনাৰ ভয়াবহতাৰ অন্তৰালত প্ৰেমৰ লীলাখেলাৰ চিত্ৰ আঁকি কোমল ভাৱৰ সঞ্চাৰ কৰিছে। কিন্তু ভূঞাৰ নাটত আধুনিক ঠাচৰ সংলাপ আৰু উপযোগী ঐতিহাসিক বাতাবৰণৰ অভাৱে পাঠকক ডেবশ বা হুশ বহুৱাব আগৰ অসমীয়া জীৱনত ভূমুকি মাৰি চাবলৈ বাধা জন্মায়। তেওঁৰ তিনিখন নাটেই দুখান্তক, কিন্তু ট্ৰেজিক নাটকৰ মহিমা আৰু গান্ধীৰ্য্য ভালকৈ অনুভৱ কৰা নাযায়।

শ্ৰীদেৱচন্দ্ৰ তালুকদাৰে কেবাখনো ঐতিহাসিক আৰু সামাজিক নাটকৰ যোগেদি অসমীয়া নাট্যসাহিত্যৰ বিকাশত বৰঙণি যোগাইছে। তেওঁৰ “বামুণী-কোঁৱৰ”, “অসম প্ৰতিভা” (১৯২৩), “ভাস্কৰ বৰ্মা” বুৰঞ্জীমূলক নাটক, আৰু “বিপ্লৱী”, “চন্দ্ৰকলা” আৰু “লহঙা” সামাজিক নাটকৰ ভিতৰত উল্লেখযোগ্য। চুড়াংফা বা বামুণীকোঁৱৰৰ জন্মবৃত্তান্তক লৈ বামুণীকোঁৱৰ নাটক ৰচিত হৈছে। মপল্লীবিষেৰ আৰু প্ৰতিশোধ প্ৰৱৃত্তি চৰিতাৰ্থকৰণ নাটখনৰ প্ৰধান উপজীব্য। প্ৰধান চৰিত্ৰ ঐতিহাসিক হলেও নাট্যকাৰে স্বকীয় কল্পনাবে চৰিত্ৰখিনি সজীৱ কৰিছে। ঐতিহাসিক নৃশংস প্ৰতিশোধমূলক ঘটনাৰ লগত চহাজীৱনৰ মৰল প্ৰেমৰ একনিষ্ঠতা নাট্যকাৰে সমান্তৰালভাৱে অঙ্কন কৰিছে। ৭ম শতাব্দীৰ কামৰূপৰ প্ৰসিদ্ধ সম্ৰাট ভাস্কৰবৰ্মাৰ লগত হৰ্ষবৰ্দ্ধনৰ সম্পৰ্ক আৰু কৰ্ণহৰ্ষৰ বজা শশাঙ্কৰ লগত সজঘৰ্ষৰ কাহিনী “ভাস্কৰবৰ্মা” নাটত পোৱা যায়। তালুকদাৰৰ ঐতিহাসিক নাটত বাহ্যিক সংঘাত আৰু ঘটনাবে পূৰ্ণ, কিন্তু ঐতিহাসিক বাতাবৰণৰ অভাৱ। তেওঁৰ সামাজিক নাট “বিপ্লৱ”ত জমিদাৰ খেতিয়কৰ সজঘৰ্ষৰ মাজেদি আদৰ্শবাদী প্ৰেমিক প্ৰেমিকাৰ মিলন দেখুৱাইছে আৰু “লহঙা”ত ব্ৰাহ্মণ যুৱক আৰু ধুবুনী ছোৱালীৰ প্ৰেমৰ যোগেদি বৰ্ণভেদ আৰু অস্পৃশ্যতাৰ ফলাফল দেখুৱাই সংস্কাৰ-মনোভাৱ দাঙি ধৰিছে। কিন্তু আদৰ্শবাদ আৰু প্ৰচাৰশীল সংলাপনে নাটৰ মৌল্য নষ্ট কৰিছে।

“সতীৰ তেজ” (১৯৩১), “অগ্নিপৰীক্ষা” (১৯৩৭) আৰু “কীচকবধ” (১৯৫০)
৬দণ্ডিনাথ কলিতাৰ গহীন নাটক। “সতীৰ তেজ”ত জয়মতীৰ আখ্যানটোক
সজীৱ আৰু স্বকীয়ভাৱে কলিতাই ৰূপ দিবলৈ চেষ্টা কৰিছে। ল’ৰা বজা
ইয়াত মেকদণ্ডহীন চৰিত্ৰ নহয়, নাইবা বুঢ়াগোহাঞি আদৰ্শবিহীন স্বার্থপর,
অত্যাচাৰী মহী নহয়। তেওঁৰ অত্যাচাৰ আদৰ্শবাদবন্ধাৰা বঞ্জিত। এই
নাট্য সমান্তৰালভাৱে জয়মতী আৰু ল’ৰা বজাৰ পত্নীৰ সতীত্বৰ মহিমা অঙ্কন
কৰিছে। “অগ্নি-পৰীক্ষা”ৰ কাহিনী ৰচনাত নাট্যকাৰে বাস্তৱিক, ভট্টিকাব্য,
আৰু বঙালী কবি কৃত্তিবাসৰ বামাংগবন্দৰ বিভিন্ন দৃষ্ট ৰচনাত সহায় লৈছে।

বৌদ্ধান্তিক প্রভাৱ

শ্রীঅতুলচন্দ্র হাজরিকা করি, শিশু-সাহিত্যিক আৰু নাট্যকাৰ। নাট্যকাৰ ৰূপেই হাজৰিকাই অধিক প্ৰসিদ্ধি লাভ কৰিছে। তেওঁৰ নাটসমূহ ৪টা শ্ৰেণীত ভগাব পাৰি—(১) পৌৰাণিক, (২) বুৰঞ্জীমূলক, (৩) বিধিবিষয়ক আৰু (৪) অনুবাদ। “নন্দ ছলান” (১৯৩৫), “কুকক্ষেত্ৰ” (১৯৩৬), “কল্পিতবীৰ” (১৯৪৯),

“নবকাস্তুৰ” (১৯৩০), “শ্ৰীৰামচন্দ্ৰ” (১৯৩৭), “সাবিত্ৰী” (১৯৩৯), “চম্পাৱতী” (১৯৪৯), “বেউলা” (১৯৩৯), “নিৰ্ঘাতিতা” (১৯৫০) পৌৰাণিক নাটক। এই শ্ৰেণীৰ নাটক বেছিভাগৰেই প্ৰকাশৰ মাধ্যম অমিত্ৰাক্ষৰ ছন্দ। পৌৰাণিক নাটসমূহৰ ভিতৰত “নবকাস্তুৰ” বেছি জনপ্ৰিয় আৰু বিষয়বস্তু নিৰ্মাণত, নাট্যকাৰে কিছু স্বাধীনতাও গ্ৰহণ কৰিছে। বাকীবোৰৰ বস্তু নিৰ্মাণত, সৰুসুৰা দৃশ্য বা ঘটনা বাদ দি, বিশেষ মৌলিকতা প্ৰদৰ্শন কৰা নাই। এই শ্ৰেণীৰ নাটত কাব্যধৰ্মী বৰ্ণনা এটি বিশেষ লক্ষণ। নাট্যকাৰে য’তে সুবিধা পাইছে অসমীয়া পৰিবেশ দিবলৈ চেষ্টা কৰিছে। “কনোজ কুঁৱৰী”, “ছত্ৰপতি শিৱাজী”, আৰু “আছতি”ৰ অন্তৰ্ভুক্ত নাটিকা দুখনৰ কাহিনী ইতিহাসবৰ্ণনা গ্ৰহণ কৰিছে। “কনোজ কুঁৱৰী” আৰু “ছত্ৰপতি শিৱাজী”ত বঙালী নাটৰ ই পৰিছে। এই কেইখনৰ সংলাপৰ মাধ্যম গল্প, পৌৰাণিক নাটসমূহৰ দৰে ছন্দ নহয়। শেক্সপীয়েৰৰ Merchant of Vanice আৰু King Lear এই দুখন হাজৰিকাই “বণিজ-কৌৱৰ” আৰু “অশ্বতীৰ্থ” নাম দি অসমীয়া ৰূপান্তৰ কৰে। অনুবাদ কৰোঁতে হাজৰিকাই ‘অসমীয়া’ পটভূমিত কাহিনী ছটা চিত্ৰিত কৰিছে। তেওঁৰ “শকুন্তলা”—মহাকবি কালিদাসৰ “অভিজ্ঞান-শকুন্তলম”ৰ অসমীয়া ভাঙনি। বিবিধ বিষয়ক নাটৰ ভিতৰত হ’ল “মৰ্জিয়ানা” “মানস প্ৰতিমা”, “বংমহল”, আৰু “কল্যাণী”। আৰব্য উপসত্তাসৰ আলিবাৰা আৰু ছকুৰি ডকাইতৰ কাহিনীটো লৈ প্ৰথমখন, আৰু ফাৰ্চী সাহিত্যৰ ‘শিৱ-ফৰহাদ’ কাহিনীটোক অসমীয়া ঐতিহাসিক পটভূমিত নিষ্ক্ষেপ কৰি কাব্য-গীতমুখৰ “মানস-প্ৰতিমা” ৰচিত হৈছে। অস্পৃশ্যতাৰ সমস্তা লৈ “কল্যাণী” নাটক ৰচিত। শ্ৰীহাজৰিকাৰ ঐতিহাসিক নাটসমূহৰ ঠায়ে ঠায়ে অসঙ্গতভাৱে আধুনিকতাই প্ৰৱেশ লাভ কৰিছে। অতীতৰ বুকত বৰ্ত্তমানৰ ভাৱধাৰা আৰোপ কৰিলে অসঙ্গতিয়ে দেখা দিয়ে। হাজৰিকাৰ নাটসমূহত বহিসংঘাত প্ৰদান, নাটৰ inward appeal বা অন্তৰ্মুখীতা নাই। তথাপি ৰঙ্গমঞ্চৰ উপযোগী ইমানখিনি নাট ৰচনা কৰি দ্বিজেন্দ্ৰলাল, গিৰিশচন্দ্ৰ, ফিৰোদপ্ৰসাদ আদি বঙালী নাট্যকাৰসকলৰ প্ৰভাৱ অসমৰ ৰঙ্গমঞ্চৰপৰা জাঁতৰ কৰি অসমীয়া নাট্যকলাৰ দেৱতাক ৰঙ্গমঞ্চৰ বেদীত সুপ্ৰতিষ্ঠিত কৰাত হাজৰিকাৰ দান অমূল্য বুলি স্বীকাৰ কৰিব লাগিব।

দ্বিতীয় মহাবুদ্ধৰ আগতেই প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰা নাট্যকাৰসকলৰ ভিতৰত আৰু দুজন বিশেষভাৱে উল্লেখযোগ্য। এই দুজন হ’ল যোৰহাটৰ শ্ৰীঅনন্দ চন্দ্ৰ বৰুৱা আৰু ওগণেশচন্দ্ৰ গগৈ। বৰুৱাৰ “বিজয়া” (১৯৩৫) স্পেইন

দেশীয় প্ৰেমিক-প্ৰেমিকা যুগলৰ শোকাৱহ পৰিণতিবৃত্ত কাহিনীৰ অসমীয়া নাট্য ৰূপ। মধ্যযুগীয় ৰাজপুত-মোঘল সংঘৰ্ষৰ পটভূমিত কাহিনীটো বিকাশ কৰিছে। চৰিত্ৰ সৃষ্টিত নাট্যকাৰে ইয়াত সফলতা লাভ কৰিছে। “বিসৰ্জন”ত (১৯৩০), ‘লক্ষণ বৰ্জ্জন’ৰ কাহিনী অঙ্কিত হৈছে। এই নাটত সংঘাত আৰু চৰিত্ৰ সৃষ্টিতকৈ ককণ ৰসৰ কাব্যিক বৰ্ণনাই প্ৰাধান্য লাভ কৰিছে। তেওঁৰ “কপৌ-কুঁৱৰী” শিশু উপযোগী গীতিনাট্য। নাট্য প্ৰতিভাই পূৰ্ণ বিকাশ লাভ কৰিবলৈ নো-পাওঁতেই ওগণেশ গগৈ কালৰ কবাল গ্ৰাসত পৰে। তেওঁৰ প্ৰকাশিত দুখন নাটকে যথেষ্ট নাটকীয় প্ৰতিভাৰ সম্ভাৱনা দাঙি ধৰিছে। “শকুণিব-প্ৰতিশোধ” আৰু “কান্দিৰ-কুমাৰী” এই দুখন ওগগৈৰ নাটকত বলিষ্ঠ সংলাপ আৰু চৰিত্ৰ সৃষ্টিৰ মৌলিক প্ৰচেষ্টা আছে।

শিশু-উপযোগী গীতি নাট্য ৰচনাত ওকীৰ্ত্তিনাথ বৰদলৈ আৰু তেওঁৰ পুত্ৰ শ্ৰীমুক্তিনাথ বৰদলৈৰ প্ৰচেষ্টা স্বৰ্ণীয়। “লুইত কোঁৱৰ,” “বাসন্তীৰ অভিষেক,” “মেঘাবলী” আদি নাটত অসমৰ প্ৰকৃতিক মানৱীয় গুণ আৰু মাজ-মজ্জা আৰোপ কৰি, আন কথাত মজীৰ মানৱ চৰিত্ৰৰূপে চিত্ৰিত কৰি একোটি কল্পিত কাহিনী নৃত্য-গীত আৰু সংলাপনৰ সমলয়ত আগবঢ়াই নিছে। এই কাহিনী কেইটাত অসমৰ প্ৰকৃতিৰ গোৰু আৰু জয়গান ঘোষিত হৈছে।

শ্ৰীপাৰ্ৱতীপ্ৰসাদ বৰুৱাৰ “লখিমী” আৰু “সোণৰ সোলেঙ” (ৰচনা চতুৰ্থ দশকত, প্ৰকাশ ১৯৫৬) ৰূপকাঙ্ক গীতিনাট্য। লখিমীক ঋতু বিষয়ক গীতিনাট্যও বুলিব পাৰি। কিন্তু ৰবীন্দ্ৰনাথৰ “শাৰদোৎসৱ” দৰে এই নাটত কোনো গভীৰ তৰু নিহিত নাই। শব্দৰ বিদায়, হেমন্তৰ আগমন আৰু পথাৰৰ সোণালী লখিমীৰ আবিৰ্ভাৱেই নাটখনৰ বিষয়বস্তু। তেওঁৰ “সোণৰ-সোলেঙ” নাটত মানৱৰ সুখ আৰু আনন্দৰ অন্বেষণক ৰূপকৰ সহায়ত ব্যক্ত কৰিছে। সুখ অন্তৰৰ বস্তু, বাহিৰত তাক বিচাৰিলে তাক পোৱা নাযায়। মৰিচ মেটাৰলিঙ্কৰ ‘ব্লু-বাৰ্ড’ৰ দৰে “সোণৰ সোলেঙ” (সুখৰ প্ৰতীক) বিচৰা বৰাগীয়ে অন্তৰতে সোণৰ সোলেঙৰ উপস্থিতি উপলব্ধি কৰিছে।

ওপৰতকৈ নাটক আৰু নাট্যকাৰসকলৰ বাহিৰেও ওয়াহবাহাৰ ৰাধাকান্ত সন্দিকৈৰ “মূলা গাভৰু”, শ্ৰীপদ্মচৰিহাৰ “কেনেমজা”, “নিমজ্জণ”, “অমৰগীলা” (১৯২০), শ্ৰীপ্ৰসন্নলাল চৌধুৰীৰ “নীলাক্ষৰ” (১৯৩৩), শ্ৰীবিনয়চন্দ্ৰ বৰুৱাৰ “শৰাইঘাট” (১৯৩৬), “পাৰ্শ্বৰাজ্য”, আৰু দেমেলীয়া নাট “বেঙেনা বহুত”, “টি-টি-হেই”, শ্ৰীবিপিন শৰ্মা বৰুৱাৰ “মেঘাৰ পতন” (১৯৪০), শ্ৰীবিপিন বৰুৱাৰ

“বুদ্ধদেব” (১৯৪১), শ্রীকৃষ্ণাধৰ বৰুৱাৰ “সীতা” (১৯৩৭) আৰু ধেমেলীয়া নাট “মধু মাঠৰ গৰু” (১৯৪৮), শ্রীপ্ৰবীন ফুকনৰ “কাল-পৰিণয়” (১৯৩৮), “আমাদ-হলিউড” আদি ভালেখিনি নাট্যকাৰে এক বা একাধিক নাটৰদ্বাৰা সাহিত্য পৰিপূৰ্ত্ত কৰিছে। দ্বিতীয় মহাসময়ৰ পাছৰ নাটকীয় বিকাশ পৰবৰ্ত্তী অধ্যায়ত আলোচনা কৰা হৈছে।

পঞ্চাৎ দৃষ্টি : ১৮৫৭ চনৰ চিপাহীবিদ্ৰোহৰপৰা আৰম্ভ কৰি দ্বিতীয় মহা সময়লৈকে ভালেখিনি নাট্যকাৰৰ উদ্ভৱ হৈছে, বহুতো নাটক ৰচিত আৰু প্ৰকাশিত হৈছে, কিন্তু তথাপি এই কথা স্বীকাৰ নকৰি নোৱাৰি যে কালজয়ী নাট্যকাৰ আৰু নাটক আমাৰ ভাষাত এতিয়াও উদ্ভৱ হোৱা নাই। আমাৰ নাটক যিমান ৰচিত হৈছে তাৰ কিছু অংশই এতিয়াও পোহৰ দেখা নাই, দুই-চাৰিবাৰ বঙ্গমঞ্চত অভিনীত হৈ ফটা কাগজৰ দ’মৰ মাজত স্থান লাভ কৰে। এই অপ্ৰকাশিত নাটবোৰ প্ৰকাশ হলেও নাট্য-সাহিত্যৰ কলমেৰে যথেষ্ট বৃদ্ধি হব। আমাৰ বঙ্গমঞ্চৰ নিংকিন অৱস্থাও নাট্য-সাহিত্যৰ দৰিদ্ৰতাৰ কাৰণে কিছু পৰিমাণে দায়ী। উন্নতনীল বঙ্গমঞ্চক কেন্দ্ৰ কৰিহে নাট্য সাহিত্যৰ উন্নতিকল্পে পৰীক্ষা চলিব পাৰে। মাক্ৰাতাৰুণীয় ফটা দৃশ্য-পট কেইখনমানকে সাৰোগত কৰি নাট্যকাৰে নাট্যকৌশলৰ নতুন প্ৰচেষ্টাত নামিবলৈ সাহ কৰিব নোৱাৰে। শিৱসাগৰত ইতিমধ্যে স্থাপিত ঘূৰ্ণায়মান মঞ্চই (revolving stage) এটা নতুন সম্ভাৱনা দাঙি ধৰিছে।

আমাৰ নাটসমূহ পৰ্যালোচনা কৰিলে সংলাপনৰ ক্ষেত্ৰত দুৰ্বলতা দেখা যায়। বলিষ্ঠ, বিষয়োপযোগী, বুদ্ধিদীপ্ত আৰু কলাত্মক সংলাপনৰ অভাব মন কৰিবলগীয়া। হয় সংলাপন সেৱকা বা গতানুগতিক, নহয় অতিশয় ভাবপ্ৰবন। স্তম্ভ সংলাপন ৰচনাৰ ওপৰত নাটকীয় সৌন্দৰ্য্য বহুতো নিৰ্ভৰ কৰে। এই ক্ষেত্ৰত ৬জ্যোতিপ্ৰসাদ আৰু দুই এজনৰ নাটত বলিষ্ঠ সংলাপন ৰচনাৰ সচেতন প্ৰচেষ্টা দেখা যায়।

আমাৰ নাটসমূহত বহিসংঘাত বেছি, আভ্যন্তৰিণ সংঘাত বৰ কম। তাৰ উপৰিও নাট্যকাৰৰ জীৱন-দৰ্শনৰ অভাৱ পৰিলক্ষিত হয়। নাট্যসমালোচক ভনৰ (Vaughan) ভাষাত কবলৈ গলে inward appeal অৰ্থাৎ অন্তৰ্মুখী আবেদন আমাৰ প্ৰায় নাটতে দেখা নাযায়। এই অন্তৰ্মুখীতাই নাটকক স্থায়ী মূল্য দিয়াত সহায় কৰে। বহু ক্ষেত্ৰত আকৌ পোহনীয়া আদৰ্শবাদে বিষয়বস্তুৰ স্বাভাৱিক বিকাশৰ পথত অন্তৰায় হৈ পৰে।

আমাৰ সাহিত্যত গাভীৰূপূৰ্ণ সামাজিক নাটকৰ অভাৱ দেখা যায়। দ্বিতীয়

মহাসময়ৰ পিছৰপৰাহে এই ফালে নাট্যকাৰসকলৰ অলপ দৃষ্টি পৰিছে। তাৰ আগতে ৰচিত গহীন সামাজিক সমস্যামূলক নাটকৰ সংখ্যা বৰ কম। ঐতিহাসিক নাটকৰ সংখ্যা অধিক যদিও ইতিহাসৰ পুনৰ্নিৰ্মাণ (recreation of history) হোৱা নাই, প্ৰায়ে ঐতিহাসিক ঘটনাবে নাটকীয় ৰূপমাত্ৰ। এই প্ৰসঙ্গত প্ৰসিদ্ধ ঐতিহাসিক নাট্যকাৰ ক্লিফোৰ্ড ৰেজৰ এটা উক্তি প্ৰাণধানযোগ্য। তেওঁ কয় যে ঐতিহাসিক নাট্যকাৰ ইতিহাসৰ ফটোগ্ৰাফ হব নালাগে, বৰং ইতিহাসৰ চিত্ৰশিল্পী (painter) হোৱাহে উচিত। আমাৰ ঐতিহাসিক চৰিত্ৰত কেৱল ৰাজনৈতিক দিশটোহে প্ৰকাশ পায়, প্ৰকৃত মানুহজন ওলাই নপৰে। আনফালে আকৌ জীৱনচৰিত মূলক নাটক আমাৰ সাহিত্যত এতিয়াও ৰচিত হোৱা নাই। ইও ঐতিহাসিক নাটকৰে অঙ্গবিশেষ। ঐতিহাসিক ঘটনাৰ ভিতৰতো বিষয়বস্তু কেৱল আহোমযুগৰ কাহিনীতে আৱদ্ধ। প্ৰাচীন ভাৰতৰ বা প্ৰাচীন অসমৰ ঐতিহাসিক ঘটনা লৈ ৰচনা কৰা নাটৰ সংখ্যা কম।

জোনাকী যুগৰ নাট্যকাৰসকলৰ নাট্যকলাত ইংৰাজী এলিজাবেথীয় যুগৰ নাট্য পদ্ধতিৰ প্ৰভাৱ বিশেষভাৱে দেখা যায়। অৱশ্যে লগে লগে বঙ্গদেশীয় গিৰীশচন্দ্ৰ, ক্ষীৰোদপ্ৰসাদ, দ্বিজেন্দ্ৰলাল আদিৰ প্ৰভাৱৰপৰাও সকলো নাট্যকাৰ মুক্ত নহয়। আধুনিক নাট্যৰচনাৰ বাস্তৱ বা স্বাভাৱিক ৰীতি (naturalistic technique) চতুৰ্থ দশকৰ শেষৰপৰা আৰম্ভ হৈছে বুলিব পাৰি।

গল্প

সাহিত্যৰ বাহন স্বৰূপে গল্পই প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰিছে বৰ্ত্তমান যুগত। অসমীয়া গল্পৰ প্ৰয়োগ পুৰণি সাহিত্যত হৈছিল যদিও, তাৰ প্ৰয়োগ বৰ ব্যাপক আৰু জনপ্ৰিয় নাছিল। বৰ্ত্তমান যুগ যুক্তিবাদৰ যুগ, বিজ্ঞানৰ যুগ, প্ৰশ্ন আৰু সন্দেহৰ যুগ। গতিকে যুগোপযোগী সাহিত্যৰ প্ৰকৃত মাধ্যম হৈ পৰিছে গদ্য। আধুনিক যুগত গল্প কেৱল যুক্তি, তৰ্ক আৰু নীতিবাদৰ মাধ্যমেই নহয়, সৃষ্টিধৰ্মী সাহিত্যৰ অভূতপূৰ্ব বিকাশ গল্পৰ জৰিয়তে ঘটিছে। উপহাস, চুটিগল্প, প্ৰবন্ধ-ৰম্যৰচনা আৰু সমালোচনা—এই কেইবিধ গল্প সাহিত্যই জোনাকী যুগৰপৰাই ক্ৰমবৰ্দ্ধমান গতিত আগবাঢ়ি আহিছে। জোনাকীপূৰ্ব কালছোৱাৰ গল্প সাহিত্য প্ৰধানকৈ বস্তুধৰ্মী আছিল আৰু নীতি-বাদ, ধৰ্মীয় আদৰ্শ বা ব্যৱহাৰিক অভিজ্ঞতা আদি বৰ্ণনাত গল্প বিশেষকৈ প্ৰয়োগ হৈছিল।

সকলো নিয়মে ব্যতিক্রম থকাৰ দৰে ওপকল্প মন্তব্যৰো ব্যতিক্রম নোহোৱা নহয়, কিন্তু বেছিভাগ বচনাই বে ওপকল্প ধৰণৰ সেই বিষয়ে সন্দেহ নাই। জোনাকী-পূৰ্ব কালছোৱাৰ ডাঙৰ কৃতিত্ব হ'ল আধুনিক গল্পৰীতিক সৃষ্টি, শৃঙ্খলাপূৰ্ণ স্বকীয় ৰূপ দিয়াত। শিৱসাগৰৰ কথিত ভাষাক কেন্দ্ৰ কৰি মিছনেৰীসকলে বি সৰল, কিন্তু ক্ৰটিপূৰ্ণ, গল্প আবৃত্ত কৰি দিলে তাকেই পৰিমাৰ্জিত আৰু সৰল কৰি তুলিলে হেমচন্দ্ৰ আৰু গুণাভিৰামে। সেই কাল ছোৱাৰ গল্পৰ বিষয়বস্তুৰ বৈচিত্ৰ্য নাই, আৰু গল্পৰ বিভিন্ন সৃষ্টিয়ে ৰূপ লোৱা নাছিল সঁচা, কিন্তু গল্পৰীতিক উচ্চমানবিশিষ্ট নাইবা পূৰ্ণাঙ্গ (Perfection of the prose style) কৰি তোলাত তেওঁলোকৰ চেষ্টা অবিস্মৰণীয় হৈ ৰ'ব। জোনাকী যুগৰ লেখকসকলৰ হাতত গল্পই শাখা-প্ৰশাখা বিস্তৃত কৰি বিভিন্ন সৃষ্টিয়েদি প্ৰবাহিত হবলৈ ধৰে। এই যুগৰ গল্পৰ অভিব্যক্তি হ'ল—(ক) উপন্যাস, (খ) চুটিগল্প, (গ) প্ৰবন্ধ আৰু বম্যবচনা, (ঘ) জীৱনী আৰু সমালোচনা।

(ক) উপন্যাস

উপন্যাস আৰু চুটিগল্প পাশ্চাত্য সাহিত্য পঠন-অধ্যয়নৰ প্ৰত্যক্ষ ফল। প্ৰাচীন সংস্কৃত সাহিত্যৰ গল্পত বচনা কৰা কাব্যধৰ্মী আখ্যায়িকাৰ লগত বৰ্তমান উপন্যাসৰ কোনো যোগসূত্ৰ নাই, সেইদৰে পঞ্চতন্ত্ৰ, হিতোপদেশ বা জাতকমালাও আধুনিক চুটি গল্পৰ পূৰ্বপুৰুষ নহয়। অলৌকিকতাৰপৰা মুক্ত নাইবা ধৰ্মীয় একদেশদৰ্শীতাৰপৰা মুক্ত বৰ্তমান উপন্যাস আৰু চুটিগল্প বাস্তৱতাৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত আৰু মানৱজীৱনৰ ঐহিক সুখদুখৰ কথাই ইয়াৰ উপজীব্য। আমি আগৰ অধ্যায়ত উল্লেখ কৰি আহিছো যে 'অৰুণোদই'ত বুনিয়নৰ "জাত্ৰিকৰ জাত্ৰা" (Pilgrim's Progress) অৰুদিত হৈছিল আৰু তাৰ পিছত মিছনেৰীসকলেই খৃষ্টধৰ্ম প্ৰচাৰকৰে "কুলমণি আৰু কৰুণা" আৰু "কামিনীকান্ত" নামৰ দুটা আখ্যান প্ৰকাশ কৰিছিল। পদ্মাৱতী-আৰু "কুকননীৰ" "সুধৰ্মাৰ উপাখ্যান"ত (১৮৮০) আগৰ দুখনৰ দৰে দেৱী কুকননীৰ মনোবৃত্তি নাই আৰু আখ্যানৰ এটি সহজ-সৰল গতি আছে। প্ৰচাৰকামী মনোবৃত্তি নাই আৰু আখ্যানৰ এটি সহজ-সৰল গতি আছে। তথাপি প্ৰকৃত বাস্তৱবাদৰ ভেটিত ই থিয় হ'ব পৰা নাছিল। ৩-হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ "বাহিৰে ৰং চং ভিতৰে কোৱাভাতুৰি"ক বাস্তৱদৃষ্টিভঙ্গী আৰু চৰিত্ৰসৃষ্টিয়ে উপন্যাসৰ ওচৰ চপাই নিছে। অৱশ্যে আখ্যানৰ বিকাশ আৰু সৌন্দৰ্য্য বিশেষ নাই।

৩-পদ্মনাথ গোহাঞিবৰুৱাৰ "ভানুমতী" (১৮৯১) আৰু "লাহৰী" (১৮৯২) এই দুখনবৰুৱাই আধুনিক যুগৰ প্ৰকৃত উপন্যাসৰ ধাৰা আবৃত্ত হৈছে বুলিব পাৰি। দুয়োখন প্ৰেমৰ চিত্ৰ, "ভানুমতী" দুখান্তক আৰু "লাহৰী" মিলনান্তক। দুয়োখন উপন্যাসেই নায়িকা প্ৰধান। আহোম যুগৰ শেষ স্তৰৰ ঐতিহাসিক পটভূমিত কাহিনী দুটা বচনা কৰা হৈছে যদিও ইতিহাসৰ ঘটনাই আখ্যানৰ বিকাশত একো সহায় কৰা নাই। সেই কাৰণে উপন্যাস দুখন ঐতিহাসিক মূল্য সামাজিক উপন্যাস বোলাই সন্মোচন হ'ব। উপন্যাস দুখনত চাক্ষল্যকৰ ঘটনা আছে, কিন্তু চৰিত্ৰসৃষ্টি আৰু মানসিক বিশ্লেষণ নাই। পৰিবেশ বা পৰিস্থিতিৰ বৰ্ণনা আছে কিন্তু চৰিত্ৰৰ আভ্যন্তৰিণ বিশ্লেষণ নাই। আখ্যান প্ৰধান উপন্যাসৰূপে এই দুখন উপন্যাসৰ আকৰ্ষণ এতিয়াও আছে।

এই একে সময়তে বচনা কৰা লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ "পদ্মকুঁৱৰী"ত ঐতিহাসিক ছন্দিয়াদ্ৰোহে ঘটনা বিকাশত প্ৰধান অংশ গ্ৰহণ কৰিছে। কিন্তু অস্বাভাৱিক ঘটনা, চাক্ষল্যজনক পৰিণতি, আৰু অপ্ৰয়োজনীয় বা ওচিতিহীন বৰ্ণনাই উপন্যাসখনৰ সাহিত্যিক মূল্য হ্ৰাস কৰিছে। "ভানুমতী" আৰু "লাহৰী"ৰ আখ্যানৰ বিকণ আবেদন আছে, "পদ্মকুঁৱৰী"ত সেইখিনিও নাই মূলি কব পাৰি, কিন্তু লিখকৰ কৃতিত্ব এইখিনিতেই যে - প্ৰেমাখ্যানটো ঐতিহাসিক ঘটনাৰ লগত অঙ্গাদীভাৱে জড়িত কৰি দিব পাৰিছে। চৰিত্ৰ-মনুষ্ট স্বকীয়তা আৰোপ কৰাৰ প্ৰচেষ্টা অৱশ্যে দেখা যায়। উপন্যাস বচনাৰ কাৰণে ৩-বেজবৰুৱাৰ প্ৰতিভা উপযোগী নাছিল, কাৰণ তেওঁৰ প্ৰতিভা আছিল আৱিষ্কাৰধৰ্মী, সৃষ্টিধৰ্মী নহয়। কিন্তু উপন্যাস-পৰম্পৰাৰ ভেটি বচনাত গোহাঞিবৰুৱা আৰু বেজবৰুৱাৰ উপন্যাস কেইখনৰ মূল্য উলাই কৰিব নোৱাৰি।

ৰজনীকান্ত বৰদলৈ : অসমীয়া উপন্যাসে গুপ্তপ্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰে ৩-ৰজনী (১৮৯৭-১৯০৯) কান্ত বৰদলৈৰ উপন্যাসমূহৰ যোগেদি। এওঁৰ

জন্ম হয় গুৱাহাটীত, পিতৃ নৰকান্ত বৰদলৈ। ১৮৮৯ চনত বি. এ. পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ হৈ চৰকাৰি চাকৰিত সোমায়। তাৰ পিছত চব্‌ডেপুটি আৰু শেষত একষ্ট্ৰা-এছিষ্টেণ্ট কমিচনাৰ পদ লাভ কৰি ১৯১৮ চনত অসমলৈ যায়। চব্‌ডেপুটি কামত নানা ঠাই ঘূৰি ফুৰোঁতে বিভিন্ন উপন্যাসৰ সমল সংগ্ৰহ কৰে। চাব ওৱান্টাৰ স্কট, বন্ধিমচন্দ্ৰ চট্টোপাধ্যায় আদিৰ ঐতিহাসিক উপন্যাসে অসমীয়া উপন্যাস বচনা কৰিবলৈ অনুপ্ৰেৰণা যোগায়। ১৮৯৯ চনত জনজাতীয় জীৱন লৈ বচনা কৰা তেওঁৰ "মিদি-জীৱনী"

উপন্যাস প্রকাশ হয়। মিৰি জনজাতিৰ বীতি-নীতি, স্বভাব-চৰিত্ৰৰ সহানুভূতিশীল অধ্যয়ন আৰু সবল মিৰি ডেকা-গাভৰুৰ একনিষ্ঠ প্ৰেমৰ কৰণ চিত্ৰই এই উপন্যাসখন এতিয়াও সেউজীয়া কৰি ৰাখিছে। বৰদলৈৰ বাকীকেইখন উপন্যাস আহোম ৰাজত্বৰ শেষকাল ছোৱাৰ ঘটনাৰ পটভূমিত ৰচিত। “মনোমতী” (১৯০০), “বঙ্গিলী” (১৯২৫), “নিৰ্মল ভকত” (১৯২৬), “বহুদৈ লিগিৰী” (১৯৩০) আৰু “তাম্ৰেশ্বৰীৰ মন্দিৰ” মানৱ আক্ৰমণৰ পটভূমিত ৰচনা কৰা কৈছে। “দন্দুৱা দ্ৰোহ” (১৯০৯) আৰু “বাধা কল্পিণীৰ বণ” (১৯২৫) মোৱামৰীয়া বিদ্ৰোহৰ ভেটিত ৰচনা কৰিছে।

বৰদলৈয়ে যেতিয়া উপন্যাস ৰচনা কৰিবলৈ লয় তেতিয়া অসমীয়া সমাজ পঙ্গু আৰু স্থিতিশীল অৱস্থাত। তেনে এখন বৈচিত্ৰ্যহীন সমাজত উপন্যাসৰ সমল বিচাৰিবলৈ নগৈ ঘটনামুখৰ ইতিহাসৰ পটভূমিলৈ তেওঁ দৃষ্টি নিক্ষেপ কৰিলে। ঐতিহাসিক পটভূমি লোৱাৰ উদ্দেশ্য আছিল কেবাটাও—(১) বৈচিত্ৰ্যপূৰ্ণ ঘটনাৰ সমাবেশ, (২) অতীতৰ অসমীয়া জাতিৰ শৌৰ্য-বীৰ্যৰ আদৰ্শ দাঙি ধৰা, (৩) অসমীয়া জাতিৰ স্বাধীনতা লুপ্ত হোৱাৰ কাৰণ নিৰ্দেশ কৰা, (৪) ইংৰাজ ৰাজত্বৰ অব্যবহিত পূৰ্বৱৰ্তী অসমীয়া সমাজৰ বীতি-নীতি, ধৰ্ম-সংস্কাৰ, আচাৰ-বিশ্বাস আদিৰ চিত্ৰ দাঙি ধৰা, (৫) ঐতিহাসিক বা ৰাজনৈতিক ধুমুহাৰ অন্তৰালত প্ৰবাহিত হৈ থকা জীৱনৰ চিৰন্তন আৰু আদিম প্ৰৱৃদ্ধি-বোৰৰ ক্ৰিয়া-প্ৰতিক্ৰিয়া প্ৰদৰ্শন কৰা। বৰদলৈয়ে উপন্যাসসমূহ আদৰ্শাত্মক দৃষ্টিভঙ্গীৰে ৰচনা কৰিছে। উপন্যাস কেইখনত প্ৰণয়ৰ উদ্ভৱ আৰু বিকাশ যদিও প্ৰধান বিষয় হৈ পৰিছে, তথাপি প্ৰাসঙ্গিকভাৱে ধৰ্ম, সংস্কৃতি আৰু সমাজৰ অন্তৰ্গত দিশৰ ওপৰতো যথেষ্ট পোহৰ পেলাইছে। তেওঁৰ উপন্যাসৰ প্ৰেম দেহজ স্তৰত আবৃত্ত হৈ আদৰ্শাত্মক অৱস্থাত পৰিণতি লাভ কৰিছে। সৰু-বৰ, সৎ-অসৎ সকলো চৰিত্ৰকে সহানুভূতিশীল দৃষ্টিৰে আঁকিছে। প্ৰাকৃত বা সবল চহা জীৱনৰ প্ৰতি গভীৰ প্ৰীতি, নদ-নদী, পৰ্বত-টলাৰে পৰিপূৰ্ণ অসমৰ নৈসৰ্গিক পৰিৱেশৰ লগত গভীৰ-প্ৰীতিপূৰ্ণ পৰিচয়, ঈশ্বৰৰ মাজলিক বিধানৰ ওপৰত গভীৰ নিষ্ঠা, বৈষ্ণৱ-আদৰ্শৰ প্ৰতি আস্থা আৰু আশাবাদী দৃষ্টিয়ে বৰদলৈৰ উপন্যাসসমূহ বৰ্জিত কৰিছে। বৰদলৈৰ উপন্যাসসমূহ নায়িকা-প্ৰধান। ছুষ্ঠা, ব্যাভিচাৰিণী, নিৰ্দ্দয়া বা শঠতাৰে পূৰ্ণ কোনো নাবীচৰিত্ৰ পোৱা নাযায়। চৰিত্ৰসমূহ পোনপটীয়া বা সবল, মানসিক স্বন্দ প্ৰী বা পুৰুষ কোনো চৰিত্ৰতে নাই বুলিলেও হয়। মানৱীয় দুৰ্বলতা চৰিত্ৰত নথকা নহয়, কিন্তু লিখকৰ সহানুভূতিশীল চৰিত্ৰাঙ্কনৰ ফলত পাঠকৰ সহানুভূতি আকৰ্ষণ

কৰিব পাৰিছে। বৰদলৈৰ উপন্যাসত মনস্তাত্ত্বিক বিশ্লেষণ নাই, প্ৰায়বোৰ প্ৰধান চৰিত্ৰই একে বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ। বহুত ক্ষেত্ৰত স্বকীয় ধৰ্মমতবাদৰ প্ৰাধান্যই আখ্যানৰ গতিও আড়ষ্ট কৰা দেখা যায়। তথাপি ঘটনাবল্ল-বৈচিত্ৰ্যপূৰ্ণ আখ্যান, সবল-অকৃত্ৰিম চৰিত্ৰসৃষ্টি আৰু সূষ্ঠ-দৃষ্টিভঙ্গীয়ে তেওঁৰ উপন্যাসসমূহ আকৰ্ষণীয় কৰি ৰাখিব।

আন ঔপন্যাসিক : বৰদলৈৰ পাছত এহাশুধীয়া ভাৱে উপন্যাস ৰচনাত প্ৰবৃত্ত হোৱা লিখক নাই বুলিলেও অত্যাক্তি কৰা নহয়। আন ৰচনাৰ লগতে দুই-চাৰিখন উপন্যাস কেবাজনো লেখিছে। সেইসকলৰ ভিতৰত দণ্ডিনাথ কলিতা আৰু শ্ৰীদৈৱচন্দ্ৰ তালুকদাৰৰ নাম বিশেষভাৱে উল্লেখযোগ্য। কলিতাৰ প্ৰথম উপন্যাস “কুল” (প্ৰকাশ ১৯০৮) ছাত্ৰজীৱনৰে ৰচনা। উক্ত উপন্যাস ৰচিত হৈছিল মানৱ দিনৰ অস্থিৰ অৱস্থাৰ পটভূমিত। কম বয়সৰ ৰচনা বুলিয়েই হয়তো চাঞ্চল্যকৰ ঘটনাৰ সমাবেশ ঘটাইছে। কিন্তু আখ্যানৰ আকৰ্ষণ নোহোৱা নহয়। নিমজ ভাষা আৰু সবল বৰ্ণনাভঙ্গী আৰু অজটিল চৰিত্ৰ সৃষ্টিয়ে ঔপন্যাসিকৰ ভবিষ্যত সম্ভাৱনা দাঙি ধৰিছিল। কিন্তু উপযুক্ত কৰ্ষণৰ অভাৱত নাইবা মানসিক একনিষ্ঠতাৰ অভাৱত প্ৰতিভাই চৰম উৎকৰ্ষতা লাভ কৰিব নোৱাৰিলে। তেওঁৰ আন দুখন উপন্যাস “পৰিচয়” আৰু “গণবিপ্লৱ” (১৯৪৮) উপন্যাস হিচাপে অসামৰ্থক ৰচনা। “গণ-বিপ্লৱ”ক উপন্যাস হুবুলি মোৱামৰীয়া বিদ্ৰোহৰ আখ্যানাত্মক বৰ্ণনা বুলিলেহে থিক হব। ইয়াত ঔপন্যাসিকৰ সৃষ্টিমূলক প্ৰতিভাৰ কোনো পৰিচয় নাই। কলিতাৰ উল্লেখযোগ্য সামাজিক উপন্যাসবয় হ’ল “সাধনা” (১৯২৯) আৰু “আৱিষ্কাৰ” (১৯৫১)। এই দুটা কলেবৰৰ উপন্যাস দুখনত সমাজ সংস্কাৰৰ আদৰ্শ প্ৰতিফলিত হৈছে। “সাধনা”ৰ নায়ক দীনবন্ধু আৰু “আৱিষ্কাৰ”ৰ নায়ক মাধৱ আদৰ্শবাদী সংস্কাৰকামী যুৱক। নায়িকা বন্তা আৰু প্ৰতিমাৰ যোগেদি সমাজৰ চকুত হেয় যুৱতী-নাৰীৰ সমস্যা দাঙি ধৰিছে। এই দুইখন উপন্যাসত সমাজৰ সমস্যা আৰু ভুলৰ উল্লেখ আৰু বিশ্লেষণ আছে। কিন্তু উৎকট আদৰ্শবাদী আৰু সংস্কাৰকামী মনোবৃত্তিয়ে কলিতাৰ ঔপন্যাসিক কলাৰ স্বাভাৱিক বিকাশত সহায়ক নহয় প্ৰতিবন্ধক হৈ পৰা যেন লাগে। কৃত্ৰিম পৰিস্থিতি আৰু দীৰ্ঘ আলোচনাই আখ্যানৰ বসাম্বাদনত ব্যাঘাত জন্মায়। মহাত্মা গান্ধীৰ নেতৃত্বত গঢ়ি উঠা ৰাজনৈতিক আৰু সামাজিক আন্দোলনে যেনেকৈ কলিতাক অনুপ্ৰেৰণা দান কৰিছিল, তেনেকৈ শ্ৰীদৈৱচন্দ্ৰ তালুকদাৰকো প্ৰভাৱান্বিত কৰিছে। তেওঁৰ উপন্যাস “ধূলী-কুঁৱণী” (১৯২২), “অপূৰ্ণ”

(১৯৩০-৩১), “আগ্নেয়গিৰি”, “বিদ্রোহী”, “আদৰ্শ-পাঠ” আদি উপন্যাসত আদৰ্শবাদৰ প্ৰচাৰ আৰু সমাজ-সংস্কাৰৰ মনোভাৱ অতি প্ৰবল। বহুতো সমস্যা তালুকদাৰৰ উপন্যাস পোহনীয়া আদৰ্শবাদ আৰু সমাজ সংস্কাৰ পৰিকল্পনা প্ৰকাশৰ মাধ্যম বেন হৈ পৰিছে। তেওঁৰ উপন্যাসৰ কাহিনীত অপ্ৰয়োজনীয় বৰ্ণনা আৰু পৰিস্থিতিৰে পৰিপূৰ্ণ, সেই কাৰণে আখ্যান বচনাত শিল্পিতা লক্ষ্য কৰা যায়। প্ৰধান চৰিত্ৰসমূহো আদৰ্শৰ প্ৰতীকৰূপে চিত্ৰিত কৰিছে। ‘অপূৰ্ণ’ৰ প্ৰেমধৰ, ‘আগ্নেয়গিৰি’ আৰু ‘বিদ্রোহী’ৰ কণক লিখকৰ আদৰ্শবাদৰ প্ৰতিভা স্বৰূপ। স্ত্ৰী-শিক্ষাৰ প্ৰবৰ্তন, বিধৱাৰ সমস্যা, কুটীৰ শিল্পৰ প্ৰচলন, শাৰীৰিক পৰিশ্ৰমৰ মৰ্যাদা, পাশ্চাত্য বিজ্ঞান আৰু প্ৰাচ্য আধ্যাত্মিকতাৰ লগত সমন্বয় সাধন, সামাজিক আৰু ব্যক্তিগত বদভাসৰ সংস্কাৰ সাধন আদি এশ এটা সমস্যাই তেওঁৰ উপন্যাসসমূহত জুৰি দি ধৰিছে। এই সমস্যাৰ মেৰপাকত উপন্যাসকলাই উশাহ লবলৈ সুবিধা পোৱা নাই। তথাপি সমসাময়িক সামাজিক সমস্যাৰ উপন্যাসৰ মাধ্যমেৰে প্ৰতিফলিত কৰি এহাতে পাঠকক সাহিত্যৰ আভাস দান কৰাত আৰু আনহাতে সামাজিক চৈতন্য জাগ্ৰত কৰাত শ্ৰীতালুকদাৰৰ উপন্যাস কেইখনে কিছু পৰিমাণে বৰঙণি নোযোগাই থকা নাই।

এই শতাব্দীৰ চতুৰ্থ দশকৰ শেষ পৰ্য্যন্ত আৰু ভালেখিনি উপন্যাস বচিত হৈছিল। সেইবোৰৰ ভিতৰত ঐতিহাসিক পটভূমিত বচনা কৰা ৩শৰতকৈ গোস্বামীৰ “পানিপথ” (১৯৩০), ৬হৰিনাবায়ণ দত্তবৰুৱাৰ “চিত্ৰদৰ্শন” (১৯৩১), সামাজিক পটভূমিত বচনা কৰা দণ্ডিৰ সোনোৱালৰ “চপলা” (১৯২২), শ্ৰীচিন্তা-হৰণ পাটগিৰিৰ “সংসাৰ-চিত্ৰ” (১৯১১), শ্ৰীনবীন ভট্টাচাৰ্য্যৰ “চন্দ্ৰপ্ৰভা”, শ্ৰীযুতা মেহলতা ভট্টাচাৰ্য্যৰ “বেমেজালি” আৰু “বীণা” (১৯২৬), শ্ৰীদীননাথ শৰ্ম্মাৰ “উষা” (১৯৪০) আদি উপন্যাস উল্লেখযোগ্য।

ইংৰাজী সাহিত্যৰপৰা যথায়থ বা চমুকৈ ভালেখিনি উপন্যাস অনুবাদ হৈছে। লিটনৰ Last Days of Pompeii আৰু গ্ৰেজিয়া ডালেডাৰ ‘মাদাৰ’ —এই দুখন উপন্যাস “পম্পিয়াইৰ প্ৰলয়-কাহিনী” আৰু “মাতৃ” নামত শ্ৰীলক্ষ্মণৰ শৰ্ম্মাই প্ৰকাশ কৰিছে। শ্ৰীমতী হেনৰী উডৰ “ইষ্ট-লিনি” আৰু চাৰ্লচ ৰিডৰ “ক্ৰাইষ্টাৰ এণ্ড ডি হাথ” উপন্যাস দুখন ৬শান্তিবাম দাসে “ছগাৱেশী” আৰু “মিলন-মন্দিৰ” নামত অনুবাদ কৰি প্ৰকাশ কৰিছে। শ্ৰীবোহিনীকান্ত বৰুৱাই জন বোয়েবৰ “গ্ৰেট্ হাঙ্গাৰ” “পৰম সূৰ্য্য” নামত প্ৰকাশ কৰিছে। আলোচনীৰ পাতত কেবাখনো উপন্যাসৰ ভাঙনি

পোৱা যায়। মেক্সিম গোর্কিৰ “মাদাৰ”, ডিকেন্সৰ “টেল অৱ টু চিটিজ”, আনাটোলা ফ্ৰাঞ্চৰ “থেইজ”, আৰু “অল কোৱায়েট ইন্ ডি ওৱেষ্টাৰ্ণ ফ্ৰণ্ট” আদিৰ অনুবাদ শ্ৰীদয়ানন্দ বৰুৱা, হৰেন্দ্ৰনাথ কলিতা, ৬নলিনীকান্ত বৰুৱাই ‘আৱাহন’ৰ বিভিন্ন সংখ্যাত প্ৰকাশ কৰিছিল।

১৯৪০ চনলৈকে অসমীয়া উপন্যাসৰ ধাৰা লক্ষ্য কৰিলে দেখা যায় যে প্ৰথম ছোৱাত ঐতিহাসিক উপন্যাসে আৰু শতাব্দীৰ তৃতীয় দশকৰপৰা সামাজিক উপন্যাসে বিকাশ লাভ কৰিছে। কিন্তু ৰজনীকান্ত বৰদলৈক বাদ দি এহাশতাব্দীয়াভাৱে উপন্যাস বচনাত মনোনিৱেশ কৰা লেখক নাই বুলিলেও হয় আৰু পাশ্চাত্য শিক্ষা আৰু সাহিত্যৰ বিস্তাৰৰ লগে লগে উপন্যাস সাহিত্যই যি ক্ৰমত উন্নতি আৰু বিস্তাৰ লাভ কৰিব লাগিছিল সেইটো নহৈ বৰং শামুকীয়া-বুলনতহে উপন্যাস-সাহিত্যই আগবঢ়া দেখা যায়। দ্বিতীয় মহাযুদ্ধৰ পিছৰপৰাই অসমীয়া উপন্যাসে জড়তা কাটি নতুন উত্তৰেৰে আগবাঢ়িবলৈ উপক্ৰম কৰিছে।

(খ) চুটি গল্প

আগতেই কৈ অহা হৈছে যে চুটি গল্প পাশ্চাত্য সাহিত্যৰ প্ৰভাৱৰ অমৃতময় ফল। ‘অকণোদই’ যুগত নৈতিক আখ্যান আৰু সাধু আৰু উপকথা প্ৰকাশ হৈছিল, কিন্তু প্ৰকৃত চুটি গল্প ‘জোনাকী যুগত’হে আবিৰ্ভাৱ হয়। ৬লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা অসমীয়া চুটি গল্পৰ জনক। তেওঁৰ “সাধু কথাৰ কুকি” (১৯১০) “সুৰভি” (১৯০৯) আৰু “জোনৰিদি” (১৯১৩) অসমীয়া সাহিত্যৰ প্ৰথম চুটি গল্প সংকলনৰ পুথি। ওপৰত তিহিটি গল্প সঞ্চয়নত থকা সকলোবোৰ বচনাই পূৰ্ণাঙ্গ চুটি গল্প নাইবা চুটি গল্পৰ সকলোবোৰ লক্ষণ পূৰ্ণ কৰা নাই। কিছুমান ব্যঙ্গ চিত্ৰ বা নক্সা, কিছুমান কাহিনীবিহীন ব্যঙ্গাত্মক চৰিত্ৰ সৃষ্টি মাত্ৰ আৰু দুই-এটা সাধু কথায়ে ঠাই পাইছে। কিন্তু সৰহভাগতে চুটি গল্পৰ আঙ্গিক বিকাশ ঘটিছে। ঊনবিংশ শতাব্দীৰ শেষতৰৰ ভাঙনমুখী, অন্তঃসাৰশূন্য আভিজাত্যৰ ধ্বংসবহনকাৰী মধ্যবিত্তশ্ৰেণী, ইংৰাজ ৰাজত্বৰ দুৰ্নীতিপৰায়ণ আমোলা শ্ৰেণী, আৰু অন্ধসংস্কাৰত আকৰ্ষিত নিমিজিত উচিৰায়ু গ্ৰন্থ গাঁৱৰ নেতাসকলৰ নাড়ীৰ প্ৰত্যেক স্পন্দন বেজবৰুৱাৰ পৰিচিত আছিল আৰু গল্প-বোৰত তাৰ চিত্ৰ ব্যঙ্গাত্মক ৰূপত প্ৰকাশ হৈছে। গাঁৱৰ অশিক্ষিত, মৰল খেতিয়কৰ অকৃত্ৰিম ব্যৱহাৰ, ভালপোৱা আৰু বাহ্যিক অমৰ্ষণ ৰূপটোও বেজবৰুৱাই সমান দক্ষতাৰে প্ৰকাশ কৰিছে। ঊনবিংশ শতাব্দীৰ শেষৰ গাঁও

আৰু নগৰীয়া জীৱনৰ লগত বেজবৰুৱাৰ পৰিচয় গভীৰ আছিল সেই কাৰণেই সেই সময়ৰ সমাজৰ অসঙ্গতি আৰু অধঃপতনৰ চিত্ৰবোৰ নিখুঁতভাৱে অঙ্কন কৰিব পাৰিছে। কিন্তু ব্যঙ্গাত্মক বা সংস্কাৰক মনোৱৃত্তিৰ প্ৰাধান্য হেতুক স্বকুমাৰ অনুভূতিৰ প্ৰকাশ নাইবা মনৰ গভীৰ স্থলত প্ৰৱেশ কৰি মানসিক বিশ্লেষণৰ চেষ্টা তেওঁৰ গল্পত বিশেষ দেখা নাযায়। বহুতো গল্পত প্ৰাসংগিক বিষয়ৰ ওপৰত অধিক মনোনিবেশ কৰাত চুটি গল্পৰ ঐক্য বা সংহতি হ্ৰাস হৈছে, কিন্তু 'ভদৰী', 'জলকুঁৱৰী', 'কণ্ঠা' আদি কিছুমান গল্প ক্ষুদ্ৰ আয়তনৰ ভিতৰত প্ৰভাৱশীল কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে। আখ্যানৰ আকৰ্ষণতকৈ সেই সময়ৰ সমাজৰ বিভিন্ন স্তৰৰ সজীৱ আৰু বাস্তৱ চৰিত্ৰসমূহে বেজবৰুৱাৰ গল্প মনোগ্ৰাহী কৰাত সহায় কৰিছে।

শৰতচন্দ্ৰ গোস্বামী : বেজবৰুৱাৰ পাছতে উল্লেখযোগ্য গল্পশিল্পী শৰতচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ ঘৰ কামৰূপৰ নলবাৰীত। (১৮৮৭—১৯৪৫)

১৯০৮ চনত কলিকাতাৰ পৰা বি. এ. পৰীক্ষাত

উত্তীৰ্ণ হৈ শিক্ষা বিভাগত সোমায়। অসম উপত্যকাৰ স্কুলসমূহৰ ইন্সপেক্টৰ পদৰপৰা ১৯৪৩ চনত অৱসৰ লয়। এওঁ "অসম সাহিত্য সভা"ৰ অগ্ৰতম প্ৰতিষ্ঠাপক বুলিব পাৰি। "গল্পাঞ্জলী" (১৯১৪), "ময়না" (১৯২০), "বাছীকৰ"—এই তিনিখন চুটি গল্পৰ পুথিৰ উপৰিও "পানিপথ" নামৰ উপন্যাস আৰু ৰূপচন্দ্ৰ ভাগৱতী এই ছদ্মনামত লেখা "পৰীক্ষা" (১৯১০) নামৰ নাট উল্লেখযোগ্য। মৃত্যুৰ পিছত "পৰিদৰ্শন" নামৰ লঘু চিত্ৰ আৰু গল্পৰ সমষ্টি এটি প্ৰকাশ হৈছে। ওপৰত গল্প-পুথিসমূহে গোস্বামীৰ কথা-শিল্পৰ পৰিচয় দিয়ে। কেবাখনো শিক্ষাবিষয়ক পুথি; "মহাসমৰ" নামৰ বিৱৰণমূলক গ্ৰন্থ আৰু "নীতি-লতাফুৰ" নামৰ প্ৰাচীন পুথিৰ সম্পাদনা ৮ গোস্বামীৰ সাহিত্য প্ৰচেষ্টাৰ নিদৰ্শন।

যদিও গোস্বামীৰ গল্পত বেজবৰুৱাৰ দৰে তীব্ৰ ব্যঙ্গ নাইবা চতুৰ হাস্যৰস নাই, সমাজৰ অসঙ্গতিপূৰ্ণ দিশলৈ, সমাজৰ নিষ্ঠুৰতালৈ নাইবা কেবোৰলৈ চকু নিদিয়াকৈ থকা নাই। কিন্তু সেইবোৰ গোণভাৱেহে প্ৰকাশ পাইছে, বৰ্ণিত ব্যক্তিৰ সুখছখ, ভাগ্যৰ হাতত অসহায়তা, দুৰ্বলতা আৰু মানৱীয় ভাৱ-অনুভূতিৰ চিত্ৰণে প্ৰাধান্য লাভ কৰিছে। পীড়িতৰ প্ৰতি, অসহায়ৰ প্ৰতি আনকি ইতৰ প্ৰাণীৰ প্ৰতিও সহানুভূতিসূচক মনোৱৃত্তি তেওঁৰ সবহভাগ গল্পত প্ৰকাশ হৈছে। গাঁৱলীয়া পটভূমিতেই তেওঁৰ বেছিভাগ গল্প প্ৰতিষ্ঠিত। ছুই-চাৰিটা গল্পত অসামাজিক যৌন-অভিব্যক্তিও দেখা যায়, কিন্তু কচি বিগৰ্হিত স্তৰলৈ নমাই নিয়া নাই। জীৱনৰ বহু আৰু বৈচিত্ৰ্যৰ বিভিন্ন কোন

উদাত্তনৰ প্ৰয়াস গোস্বামীৰ গল্পত দেখা যায়। তেওঁৰ গল্পত বেখাফনৰ ঋজুতা আৰু বাকভঙ্গীৰ সৰলতা মন কৰিবলগীয়া বিশেষত্ব। অসমীয়া গল্প সাহিত্যৰ ইতিহাসতে শৰত গোস্বামীৰ এখন বিশিষ্ট আসন থাকিব বুলি আশা কৰা যায়।

আন গল্পকাৰসকল : শৰতচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ সমসাময়িকভাৱে শ্ৰীনকুলচন্দ্ৰ ভূঞা, ডক্তৰ স্বৰ্ণকুমাৰ ভূঞা

আৰু শ্ৰীলক্ষ্মীনাথ ফুকনেও গল্প সাহিত্যৰ বিকাশত বৰঙনি যোগাইছিল। ১৯২৯ চনত কলিকতাৰপৰা "আৱাহন" কাকত ওলোৱাৰ লগে লগে অসমীয়া গল্প সাহিত্যয়ো এটা নতুন স্তৰত ভৰি দিয়ে। ৰোমাণ্টিক ভাৱবিলাসৰ উন্মাদনা, ৰুপনাৰ মুক্ত গতি, ভাষাৰ সুস্বব্যঞ্জনা আৰু প্ৰগতিশীল বীতি "আৱাহন"ৰ গল্পকাৰ সকলৰ বচনাত দেখা যায়। আগৰ গল্পশিল্পীসকলৰ গাঁৱলীয়া বা চহাজীৱনৰ পৰিবৰ্ত্তে শিক্ষিত আৰু নাগৰিক জীৱনত আত্মমুক্তিৰ প্ৰচেষ্টা আৰু লাহ-বিলাহ এই নতুন লেখকসকলৰ বিষয়বস্তু হৈ পৰিল। ক্ৰয়েদ, ইয়ুং এডলাৰ আদিৰ, বিশেষকৈ প্ৰথমজনৰ, যৌন মনস্তত্ত্বই লিখকসকলক প্ৰভাৱান্বিত কৰিলে। বহুতো গল্পত যৌন ক্ষুধা বা বতিবাসনাই সামাজিক বন্ধন ছিঙি যোৱাৰ প্ৰচেষ্টাও দেখা যায়। কিন্তু বচনাভঙ্গীৰ মাধুৰ্য্যই আৰু গল্প-গাথনিৰ কাৰুকাৰ্য্যই শিল্পস্থলভ সৌন্দৰ্য্য দান কৰি সুখপাঠ্য কৰি তুলিছে। এই নতুন গল্পকাৰসকলৰ ভিতৰত উল্লেখযোগ্য হ'ল, নগেন্দ্ৰনাৰায়ণ চৌধুৰী, হলিৰাম ডেকা, ৮লক্ষ্মীধৰ শৰ্মা, বমা দাশ, বীণা বৰুৱা, ত্ৰৈলোক্য গোস্বামী, বাধিকা গোস্বামী, মহীচন্দ্ৰ বৰা, কৃষ্ণ ভূঞা, মুনীন্দ্ৰ বৰকটকী, নিৰ্মলা দেৱী। (১)

শ্ৰীলক্ষ্মীনাথ ফুকনৰ "মালা" (১৯১৮) আৰু "ওফাইদাং" (১৯৫২) এই দুটা গল্প সংকলনত মধ্যবিত্তশ্ৰেণীৰ জীৱনৰ সুখছখৰ চিত্ৰ ব্যঙ্গ আৰু কৰুণৰসমিশ্ৰ হান্তবসৰ যোগেদি চিত্ৰিত কৰিছে "মালা"ৰ গল্পসমূহত ফুকনৰ স্বকীয় বচনা-শৈলী ভালকৈ পৰিফুট হোৱা নাই, ই ডেকা বয়সৰ অনভিজ্ঞ শিল্প-প্ৰতিভাৰ পৰিচায়ক। মহী বৰাৰ গল্প, ফুকনৰ গল্পৰ প্ৰায় সমগোত্ৰীয় কিন্তু ব্যঙ্গ আমোদজনক পৰিস্থিতি, আৰু বাক্য চাতুৰ্য্যৰদ্বাৰা বেছি প্ৰোজ্জল। বীণা বৰুৱাৰ "পট-পৰিৱৰ্ত্তন" (১৯৪৮) আৰু "আঘোনী বাঈ" (১৯৫০)—এই দুই গল্প সমষ্টিত ৰোমাণ্টিক আৰু গাঁৱলীয়া জীৱনৰ চিত্ৰ পোৱা যায়। প্ৰথম সমষ্টিত কলেজীয়া ডেকা-গাভৰুৰ উপক্ৰম যৌন-জীৱনৰ কালনিক পৰিৱেশৰ প্ৰাধান্য দেখা যায়,

(১) ওপৰত উল্লেখ কৰা লেখকসকলৰ গল্প-সংকলনসমূহ বিতীয় মহাযুদ্ধৰ পিছত প্ৰকাশ হৈছে যদিও বেছি ভাগ বচনাই চতুৰ্থ দশকৰ।

প্ৰেমৰ গভীৰ অনুভূতিৰ প্ৰকাশ নাই। কিন্তু “আঘোণী বাই”ৰ গ্ৰাম্যজীৱনৰ চিত্ৰসমূহ সজীৱ আৰু সংঘত। কল্পিত পৰিৱেশ বা বাতাবৰণৰ মাজত নৌন প্ৰৱৃতিৰ অবাধ-অভিব্যক্তি সন্মোহনীয় ৰূপত অঙ্কিত হৈছে বম্বা দাশৰ গল্পত। তেওঁৰ গল্পত কাহিনী বচনাৰ কৌশল, ভাৱৰ আৱেদনশীলতা আৰু অনুভূতিৰ লয়লাসভঙ্গী আছে। কিন্তু তেওঁৰ কাহিনীৰ সমাজখন এখন ঠেক, আছুতীয়া আৰু ওপৰতে ওপঙি থকা নাগৰিক সমাজ, জনতাৰ সমাজৰূপৰ ই পৃথক। ৬লক্ষীধৰ শৰ্ম্মাৰ “ব্যৰ্থতাৰ দান” (১৯০৮) নামৰ গল্প সমষ্টিত অন্তৰ্ভুক্ত গল্পসমূহৰ উপৰিও “আৱাহন”ত প্ৰকাশিত তেওঁৰ ভালেখিনি গল্প আছে। এইবোৰ গল্পত জৈৱিক আদিম প্ৰৱৃতিৰ প্ৰভাৱ, সমাজৰ অন্ধ গোড়ামি আৰু ব্যক্তিৰ সুখৰ্থৰ প্ৰতি সমাজৰ উদাসীনতা প্ৰকাশ হৈছে। ব্যক্তিৰ জৈৱিক আশা-আকাঙ্ক্ষাৰ লগত সামাজিক বন্ধনৰ সংঘাত ৬লক্ষীধৰ শৰ্ম্মাৰ গল্পত বিশেষভাৱে দেখা যায়। শ্ৰীত্ৰৈলোক্য গোস্বামীৰ গল্পত সমাজৰ অনাচাৰ-অবিচাৰবদ্বাৰা পীড়িত নবনাৰীৰ চৰিত্ৰ অঙ্কিত হৈছে। বাস্তৱৰ পৰিপেক্ষাত গোস্বামীৰ গল্পসমূহ ৰচিত হৈছে; ভাষাৰ অথবা আড়ম্বৰ বা বাক্চাতুৰ্য্য গোস্বামীৰ নাই। “অৰুণা” (১৯৪৮) আৰু “মৰিচীকা”—এই দুটা গল্প সংকলনত গোস্বামীৰ সবহ ভাগ কাহিনীয়েই সন্নিবিষ্ট হৈছে। শ্ৰীহৰিবাম ডেকাৰ বচনাত বুদ্ধিদীপ্ত হাস্যৰস, বাক্য-চাতুৰ্য্য আৰু মনোবিশ্লেষণ পোৱা যায়। ৬নগেন্দ্ৰনাৰায়ণ চৌধুৰীৰ গল্প আখ্যান প্ৰধান, উপহাসৰ পকেট সংস্কৰণ। মুঠ কথা ‘আৱাহন’ৰ যুগটোক অৰ্থাৎ এই শতিকাৰ চতুৰ্থ দশকটো গল্প সাহিত্যৰ অভ্যুদয়ৰ যুগ বুলিব পাৰি। উপহাসৰ কাৰণে যি ব্যাপক পৰিপেক্ষা, গভীৰ অভিজ্ঞতা আৰু বৈচিত্ৰ্যপূৰ্ণ জীৱন আৰু ঘটনাৰ প্ৰয়োজন সেইখিনি অসমীয়া সমাজত সম্পূৰ্ণভাৱে পোৱা নাযায়, কিন্তু জীৱনৰ সৰু সৰু ঘটনা, আংশিক আৰু খণ্ডিত অভিজ্ঞতাক কেন্দ্ৰ কৰি চুটি গল্প বচনা কৰিবৰ কাৰণে যথেষ্ট সমল আৰু সুবিধা আছে। বোধকৰো সেই কাৰণেই চুটি গল্পৰ ক্ষেত্ৰত অসমীয়া সাহিত্য দুখীয়া নহয়।

চুটি গল্পৰ উপৰিও বহুতো আখ্যান আৰু সাধু “জোনাকী”ৰ আবস্ত কালৰূপৰা দ্বিতীয় মহাযুদ্ধ পৰ্য্যন্ত ৰচিত হয়। সেইবোৰৰ সবহভাগেই শিশু-সাহিত্যৰ পৰ্য্যায়ত পৰে। পাছত সেই বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে।

(গ) প্ৰৱন্ধ, ৰম্যবচনা, অন্যান্য গল্প

আধুনিক সাহিত্যত প্ৰৱন্ধ আৰু ৰম্যবচনাই বিশেষ স্থান অধিকাৰ কৰি আছে। আমি আগতে পাই আহিছো যে “অৰুণোদই” কাকততে প্ৰৱন্ধ সাহিত্যই

প্ৰথম ভূমুকি মাৰে। তাৰ পিছত “আসাম-বিলাসিনী”, “আসাম বন্ধু”, “আসাম-নিউজ” আদি কাকতৰ যোগেদি হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা, গুণাভিৰাম বৰুৱা, কালিৰাম বৰুৱা আদি লেখকসকলে প্ৰৱন্ধ সাহিত্য আগবঢ়াই নিয়ে। কিন্তু সেই যুগৰ বেছিভাগ প্ৰৱন্ধই আছিল চিন্তাধৰ্ম্মী আৰু বস্তুধৰ্ম্মী। “জোনাকী” কাকত প্ৰকাশৰ লগে লগে মনোধৰ্ম্মী, ব্যক্তিনিষ্ঠ আৰু ৰসায়ক প্ৰৱন্ধবোৰ ইতিহাস আবস্ত হয় বুলি কব পাৰি। এই শ্ৰেণীৰ প্ৰৱন্ধত ব্যক্তিচিন্তাতকৈ ব্যক্তিচিত্ৰবহে অভিব্যক্তি হয়। লিখকৰ ব্যক্তিত্বৰ সন্মোহিনী শক্তিয়ে এই শ্ৰেণীৰ প্ৰৱন্ধক সুখপাঠ্য কৰি তোলে। বিষয়বস্তু ইয়াত কেৱল উপলক্ষ্য মাত্ৰ, প্ৰকাশভঙ্গীৰ সৌন্দৰ্য্যহে এই বিধ বচনাৰ প্ৰধান উদ্দেশ্য।

জোনাকীযুগৰ প্ৰৱন্ধকাৰসকলৰ ভিতৰত লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ নাম প্ৰথমতে উল্লেখযোগ্য। ৰূপাবৰ বৰুৱা ছদ্মনামেৰে “জোনাকী”ত ব্যঙ্গ আৰু হাস্যৰসপূৰ্ণ প্ৰৱন্ধ প্ৰকাশ হৈছিল, সেয়ে “ৰূপাবৰ বৰুৱাৰ কাকতৰ টোপোলা” নাম লৈ ১৯০৪ চনত প্ৰকাশ হয়। তাৰ পিছত গুৱাটীৰূপৰা প্ৰকাশ “জোনাকী”ত ৰূপাবৰ বৰুৱা আকৌ আবিৰ্ভাৱ হয়। সেইবোৰ প্ৰৱন্ধ আৰু “উষা”ত ওলোৱা দুই এটা প্ৰৱন্ধৰ সমষ্টিয়েই “ৰূপাবৰ বৰুৱাৰ ওভতনি” (১৯০৯)। “বাঁহী” কাকতত প্ৰকাশ হোৱা প্ৰৱন্ধৰ সমষ্টিয়েই পুথিৰ আকাৰত “ৰূপাবৰ বৰুৱাৰ ভাবৰ বুৰবুৰনি” (১৯৫১)। এই তিনিটি প্ৰৱন্ধৰ সমষ্টি ব্যঙ্গ, মহানুভূতিপূৰ্ণ হাস্যৰস (Humour), অননুকৰণীয় ৰসাল ৰচনাভঙ্গী আৰু স্বকীয় দৃষ্টিভঙ্গীৰে পৰিপুষ্ট। “কাকতৰ টোপোলা” আৰু “ওভতনি”ৰ প্ৰৱন্ধ সমূহ ব্যক্তিচিত্ৰ আৰু সমাজচিত্ৰৰ সংমিশ্ৰণ বুলিব পাৰি, ব্যক্তিনিষ্ঠতাই পৰিপূৰ্ণ ৰূপ পৰিগ্ৰহণ কৰা নাই। “ভাবৰ বুৰবুৰনি”ৰ প্ৰৱন্ধমালাই তুলনামূলক ভাৱে অধিক ব্যক্তিনিষ্ঠ। ৰাজনৈতিক, সামাজিক, বৈয়ক্তিক—নানা বিষয়ক প্ৰৱন্ধ উক্ত তিনিটি সংগ্ৰহত সন্নিবিষ্ট হৈছে। বেজবৰুৱাৰ আৱিষ্কাৰ-ধৰ্ম্মী প্ৰতিভাৰ এই কেইখন চৰম নিদৰ্শন। ব্যঙ্গ আৰু বক্ৰোক্তিযুক্ত নিভাজ হাস্যৰস ছয়োবিধ বচনাই তাত ঠাই পাইছে আৰু অসমীয়া সমাজৰ চুক-কোণ সকলোদিশৰ ওপৰত পোহৰ পেলাইছে। ওপৰত তিনিখন প্ৰৱন্ধ সংগ্ৰহৰ বাহিৰেও “ভগৱৎ কথা” (১৯১৫) আৰু “কামত কৃতিত্ব লভিবৰ সংকেত” নামৰ দুখন সৰু চিন্তামূলক, বস্তুনিষ্ঠ গ্ৰন্থ বেজবৰুৱাই বচনা কৰে। এইবোৰৰ বাহিৰেও, ‘বাঁহী’ত প্ৰকাশ হোৱা “কুকুৰা”, সাময়িক আলোচনা “কাহদি আৰু খাবলি” শীৰ্ষক সমালোচনাগতী মন্তব্য আৰু সাহিত্য আৰু সমাজ সম্পৰ্কীয় বিবিধ প্ৰৱন্ধ আৰু আলোচনাই বেজবৰুৱাৰ গল্প বচনা পৰিপুষ্ট

কৰিলে। এইবোৰ বচনা বুদ্ধিদীপ্ত হাত্তবস (wit), ব্যঙ্গ আৰু সূক্ষ্ম দৃষ্টিশক্তিৰ পৰিচায়ক।

সত্যনাথ বৰা : বেজবৰুৱাৰ পাছতে উল্লেখযোগ্য প্ৰৱন্ধকাৰ হ'ল সত্যনাথ বৰা। এওঁৰ পিতৃৰ নাম দয়ানাথ বৰা, (১৮৬০-১৯২৫)

ঘৰ গুৱাহাটীত। ১৮৮৯ চনত বি. এল. পৰীক্ষাত

উত্তীৰ্ণ হৈ গুৱাহাটীত ওকালতি কৰে আৰু সাময়িকভাৱে আৰ্ল ল কলেজত আইনৰ অধ্যাপক আৰু কটন কলেজত অসমীয়াৰ অধ্যাপনা কৰে। ১৮৮৮ চনতে “গীতাৱলী” নামৰ এখন অসমীয়া গানৰ পুথি প্ৰকাশ কৰে আৰু সেই সময়তে ভালেখিনি খুছীয়া কবিতাও বচনা কৰিছিল। “সভ্যতাৰ মধ্যভূমি” এনে ব্যঙ্গমিশ্ৰিত হাত্তবসিক কবিতাৰ উৎকৃষ্ট নিদৰ্শন। কিন্তু সত্যনাথ বৰাই গল্প লিখক ৰূপেহে বিশেষ প্ৰসিদ্ধি লাভ কৰে। তেওঁৰ “সাৰথি” (১৯১৫) “চিন্তাকলি” (১৯৩৫)—এই দুখন চিন্তামূলক গহীন প্ৰৱন্ধৰ সংগ্ৰহ ছপা হৈ ওলায়। পৰ্যবেক্ষণ, চিন্তা আৰু অভিজ্ঞতাৰদ্বাৰা পুষ্ট এই বাস্তৱধৰ্মী প্ৰৱন্ধ সংগ্ৰহ দুটা শব্দৰ সদ্ব্যৱহাৰ, জতুৱা ঠাচ আৰু অনাড়ম্বৰ বাক্যবিষ্ঠাসবদ্বাৰা পৰিচিহ্নিত। নিভাঁজ অনাড়ম্বৰ গল্পবীতিৰ কাৰণে তেওঁৰ “সাৰথি” আৰু “চিন্তাকলি” নিদৰ্শন হৈ বৰ। অসমীয়া সমাজৰ কুৰীতি, অন্ধবিশ্বাসলৈ আঙুলিয়াই হাত্তবস পৰিবেষণ কৰিছে “কেন্দ্ৰসভা”ত (১৯২৯)। যুছ ব্যঙ্গ, আৰু হাত্তম্পদ ব্যৱহাৰ আৰু পৰিস্থিতিৰ যোগেদি সংস্কাৰ সাধনৰ আকাঙ্ক্ষা ইয়াত প্ৰকাশ পাইছে। সৰল আৰু নিভাঁজ গল্পত বচনা কৰা বিজ্ঞানৰ পুথি “আকাশ-বহু” আৰু সাহিত্যৰ সংজ্ঞা আৰু লক্ষণ দাঙি ধৰি বচনা কৰা “সাহিত্য-বিচাৰ” অসমীয়া সাহিত্যত সেই ধৰণৰ প্ৰথম গ্ৰন্থ। হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ ব্যাকৰণৰ পিছতে সত্যনাথৰ “বহল-ব্যাকৰণ” অসমীয়া ভাষাৰ উল্লেখযোগ্য ব্যাকৰণ। সত্যনাথ বৰাৰ পুথিসমূহৰ বিষয়বস্তুৰ মূল্য সময়ৰ সোতত হ্ৰাস পালেও, তেওঁৰ বিস্তৃত জতুৱা ঠাচ বা গল্পবীতিৰ স্থান সদাই থাকিব। তেওঁ শব্দ প্ৰয়োগত ধোঁৱাখুলীয়া বা বিলাসী নহয়, বাক্য গঠনত অযথা মেৰ-পাক নাই; কম শব্দৰ যোগেদি সাবগৰ্ভ কথা প্ৰকাশ কৰিবপৰা শক্তি তেওঁৰ গল্পবীতিৰ বিশেষত্ব।

ঐতিহাসিক আৰু প্ৰত্নতত্ত্ব বিষয়ে কেবাজনো লেখকৰ বহুমূলীয়া প্ৰৱন্ধই অসমীয়া সাহিত্য সমৃদ্ধ কৰিছে। সেইসকলৰ ভিতৰত আগৰ চামৰ লেখকসকল হ'ল বজ্জীৰ মহন্ত, বজ্জীকুমাৰ পন্নপতি (১৮৬৫-১৯৪৮), পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী, আনন্দ চন্দ্ৰ আগৰৱালা, কনকলাল বৰুৱা, কালিৰাম মেধি,

সোণাৰাম চৌধুৰী আৰু পাছৰ চামৰ লেখক হ'ল সৰ্বেশ্বৰ কটকী, ডঃ সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞা, শ্ৰীবেণুধৰ শৰ্ম্মা, শ্ৰীৰাজমোহন নাথ, ৬ক্ষেত্ৰধৰ বৰগোহাঞি, আদি ভালেখিনি মৃত আৰু জীৱিত লেখক। তেজপুৰৰ বজ্জীকুমাৰ পন্নপতিয়ে অসমৰ পুৰাতত্ত্ব সম্পৰ্কে ভালেখিনি গৱেষণামূলক প্ৰৱন্ধ “বাহী”, “উষা”, “আলোচনী” আদি কাকতত প্ৰকাশ কৰিছিল। “পুৰণি অসমত ভূমুকি” নামৰ পুথিয়েই তাৰ নিদৰ্শন। বজ্জীকুমাৰৰ পদাঙ্ক অনুসৰণ কৰিছিল তেওঁৰেই এজন তেজপুৰীয়া সতীৰ্প ৬আনন্দ চন্দ্ৰ আগৰৱালাই। এওঁলোকৰ সিন্ধান্ত আৰু যুক্তি বৈজ্ঞানিক পদ্ধতিত প্ৰতিষ্ঠিত নহয় যদিও প্ৰথম বাটকটীয়া হিচাপে পৰৱৰ্তী গৱেষকসকলৰ কাৰণে বহুতো উপাদান দি গৈছে। ৬পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী আৰু কনকলাল বৰুৱা (১৮৭২-১৯৪০) এই দুজনৰ প্ৰথমজনে আহোম যুগৰ আৰু দ্বিতীয়জনে প্ৰাক্-আহোম যুগৰ ইতিহাসৰ বিভিন্ন দিশত পোহৰ পেলাবলৈ সক্ষম হৈছে। পুৰণি অসমৰ বিভিন্ন ৰাজবংশ ভূমিদানৰ তামৰফলি, মঠ-মন্দিৰৰ ইতিবৃত্ত আৰু সাংস্কৃতিক অৱস্থা সম্পৰ্কে তেওঁলোকৰ প্ৰৱন্ধসমূহ উল্লেখযোগ্য। কামৰূপ অনুসন্ধান সমিতিৰ প্ৰতিষ্ঠাৰ লগত বৰুৱা আৰু গোস্বামীৰ চেষ্টা জড়িত আছে। এওঁলোকৰ দৃষ্টিভঙ্গী আছিল বৈজ্ঞানিক আৰু সিন্ধান্ত সৰল যুক্তিৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত। অতীত অসমৰ বঙীৰ চিত্ৰ কৰনাই যুক্তিৰ ভেটি শিথিল কৰিব পৰা নাছিল, যেনেকৈ বজ্জী পন্নপতি আৰু আগৰৱালাক কৰিছিল। দুয়োজনাৰ গল্প বীতি সৰল আৰু যুক্তিশীল। ৬বজ্জীৰ মহন্তই (১৮৬৪-১৮৯৩) “আসাম বন্ধু” আৰু “জোনাকী”ত ভালেখিনি বুৰঞ্জীমূলক আৰু অত্যাৱ প্ৰৱন্ধ লেখিছিল। জয়মতী কাহিনী পোন প্ৰথমে পাঠকৰ দৃষ্টিগোচৰ কৰে এইজন লেখকেই। ৬সোণাৰাম চৌধুৰীয়ে বিবিধ প্ৰত্নতাত্ত্বিক আৰু ঐতিহাসিক প্ৰৱন্ধেৰে অসমৰ অতীত ইতিহাসত পোহৰ পেলাইছে।

সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞা : (১৮৯২) দ্বিতীয় চামৰ লেখকসকলৰ ভিতৰত সৰ্বাগ্ৰণী উক্তৰ সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞাৰ জন্ম নগাঁৱত।

১৮১৬ চনত ইংৰাজীত এম. এ. পাছ কৰি কটন কলেজত অধ্যাপক হয় আৰু তাৰপৰা ক্ৰমে উধাই গৈ অসমৰ শিক্ষাধিকাৰ পদত অৱসৰ লয়। বৰ্ত্তমানে গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ উপাধ্যক্ষ। অসম বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগৰ প্ৰতিষ্ঠা আৰু উন্নতি ভূঞাৰ এহাঙৰীয়া প্ৰচেষ্টাৰ ফল বুলিব পাৰি। অধ্যয়নশীল ভূঞাই ছাত্ৰজীৱনৰপৰাই বিভিন্ন আলোচনীত কবিতা, চমু-জীৱনী, গল্প আদি প্ৰকাশ কৰিছিল। অসমীয়া আৰু ইংৰাজী ভাষাত বচনা আৰু

সম্পাদনা কৰা গ্ৰন্থৰ সংখ্যা একুবিবোৰ অধিক। সেইবোৰৰ ভিতৰত “গোপাল কৃষ্ণ গোখলে” (১৯১৬), “ববীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰ” (১৯২০), “আনন্দবাম বৰুৱা” (১৯২০), “জোনাকী” (১৯২৮), “চানেকি” (১৯২৮), “অসম জীৱনী” (১৯৫৫) — এই কেইখন জীৱন চৰিতমূলক গ্ৰন্থ। “কোঁৱৰ বিদ্ৰোহ” (১৯৪৮), “বুৰঞ্জীৰ বাণী” (১৯৫১), “বমণী গাভৰু” (১৯৫১), “বুৰঞ্জীমূলক প্ৰবন্ধাৱলীৰ তালিকা” (১৯৫৫), “মীৰজুমাৰ অসম আক্ৰমণ” (১৯৫৬) — এই কেইখন ঐতিহাসিক তথ্যপূৰ্ণ পুথি এতিয়ালৈকে প্ৰকাশ হৈছে। “নিৰ্ম্মালি” একমাত্ৰ কবিতাৰ পুথি যদিও তাৰ মাজেদিয়েই ভূঞাৰ কবিতা-প্ৰতিভা প্ৰকাশ নোপোৱাকৈ থকা নাই। “পঞ্চমী” (১৯২৭), ৫টা চুটি গল্পৰ সমষ্টি। এইবোৰ অসমীয়া গ্ৰন্থৰ উপৰিও ভালেখিনি গবেষণামূলক ইংৰাজী গ্ৰন্থ ভূঞাদেৱৰ কাপৰপৰা ওলাইছে। তাৰ উপৰিও আহোম বৃগত বচিত ভালেখিনি বুৰঞ্জী ভূঞাদেৱৰ সুসম্পাদনাত প্ৰকাশ হৈছে। এইবোৰৰ বাহিৰেও বহুতো প্ৰবন্ধ আৰু কেবাখনো গ্ৰন্থ অপ্ৰকাশিত হৈ আছে।

কবিতা আৰু জীৱনী বচনাত ভূঞাৰ পাবদৰ্শিতা প্ৰকাশ পাইছে যদিও তেওঁৰ অসামান্য কৃতিত্বৰ পৰিচয় দিয়ে বুৰঞ্জীমূলক বচনাসমূহে। “কোঁৱৰ বিদ্ৰোহ”, “বুৰঞ্জীৰ বাণী”, “আহোমৰ দিন” (১৯১৮) আদি বচনাৱলীত ঐতিহাসিক নিৰপেক্ষতা, বৰ্ণনাপ্ৰিয়তা (love of details), মননশীলতা আৰু নিৰীক্ষণী শক্তিৰ পৰিচয় পোৱা যায়। মুক অতীতৰ মুখত ভাষা প্ৰদান কৰি ইতিহাসক সজীৱকৰণত প্ৰকাশ কৰিব পৰা ক্ষমতা ভূঞাৰ আছে। তেওঁৰ ভাষা বুৰঞ্জীৰ দৰে পোনপটীয়া আৰু সবল। মধ্যযুগীয় অসমৰ প্ৰসিদ্ধ ৰাজনৈতিক ব্যক্তিসকলৰ কাৰ্য্যকলাপ, ধৰ্ম্ম, সমাজ আৰু সংস্কৃতিৰ পৰিচয়, উন্নতি অৱনতিৰ ঐতিহাসিক আৱৰ্তন আদিৰ লগত পৰিচয় হবলৈ হলে ভূঞাৰ প্ৰবন্ধাৱলী অপৰিহাৰ্য্য। বুৰঞ্জীৰপৰা বুটলি অনা শব্দ, খণ্ডবাক্য আৰু পটন্তৰসমূহৰ প্ৰয়োগে ভূঞাৰ গল্পভঙ্গী বসল আৰু সবল কৰাত সহায় কৰিছে।

বেণুধৰ শৰ্ম্মা : (১৮৯৪) ভূঞাৰ পাছতে উল্লেখযোগ্য প্ৰবন্ধকাৰ চাৰিগুণীয়া শ্ৰীবেণুধৰ শৰ্ম্মাই কেৱল বুৰঞ্জীৰ ক্ষেত্ৰত নহয়, শিশু-সাহিত্য আৰু জীৱনী-সাহিত্যতো অৱদান দিছে। তেখেতৰ শিশু উপযোগী গ্ৰন্থ “ববিনচন জুচ” (১৯১৮), “বাঃপতা” (১৯৪৩); জীৱনী গ্ৰন্থ—“জৱাহৰলালৰ জীৱনী” (১৯৩৫), “গঙ্গাগোবিন্দ ফুকন” (১৯৫০), “মণিৰাম দেৱান” (১৯৫০), “গোৱিন্দ বেজবৰুৱা”; ঐতিহাসিক প্ৰবন্ধ সংগ্ৰহ —“দুৱৰী” (১৯৫১), “সাতাৱন ছাল” (১৯২৭) আৰু নানা ঠাইত সিচবতি

হৈ থকা বুৰঞ্জীমূলক প্ৰবন্ধাৱলী। শ্ৰীশৰ্ম্মাৰ প্ৰবন্ধাৱলী ঐতিহাসিক তথ্যসমৃদ্ধি আৰু ভাৱাদৰ্শৰ সমন্বয় বুলিব পাৰি। মেকলে, গিবন আদিৰ বচনা ঐতিহাসিক তথ্যপূৰ্ণ হৈও সাহিত্যৰ পৰ্য্যায়লৈ উঠিছিল, শৰ্ম্মাৰ বলিষ্ঠ বচনাভঙ্গী আৰু ওজঃপুৰণিগ্ৰন্থ গ্ৰন্থৰ যোগেদি ঐতিহাসিক বিৱৰণেও সাহিত্যৰ মৰ্যাদা লাভ কৰিছে। বুৰঞ্জীৰ শুকান হাড়-ছালত মৃতসজীৱনী ছতিয়াই সজীৱ আৰু স্পন্দনপূৰ্ণ কৰিব পৰা শক্তি শৰ্ম্মাৰ গল্পভঙ্গীৰ বৈশিষ্ট্য।

ৰাজমোহন নাথে “কদলীৰাজ্য”, “মহাবীৰ চিলাৰায়” আদি গ্ৰন্থ আৰু ভালেখিনি প্ৰত্নতত্ত্বমূলক প্ৰবন্ধেৰে অসমীয়া প্ৰবন্ধ সাহিত্যত যোগান ধৰিছে। ৬সৰ্কেণ্ডৰ কটকীয়ে “তত্ত্ব আৰু তথ্য”, “মুকলি” আদি পুথি আৰু নানা প্ৰত্নতাত্ত্বিক প্ৰবন্ধেৰে অসমীয়া সাহিত্যৰ যোগান ধৰিছিল।

ৰাজনৈতিক, সামাজিক সাহিত্য আদি বিষয়ক প্ৰবন্ধ লিখকৰ ভিতৰত নীলমণি ফুকন, অধিকাংশ বিৰায়চৌধাৰী আৰু জ্ঞাননাথ বৰাৰ নামো উল্লেখযোগ্য। নীলমণি ফুকনৰ “চিন্তামণি” (১৯৪০), “সাহিত্যকলা” (১৯৪০), “জয়ন্তীৰ্থ” আদি প্ৰকাশিত পুথিত মৌলিক চিন্তা, স্বদেশপ্ৰীতি আৰু প্ৰকাশিকা-শক্তিৰ পৰিচয় পোৱা যায়। জহুৱা ঠাচ আৰু বাগ্মীতাৰ সমন্বয়ত ফুকনৰ গল্পই বৰ্তমান অসমীয়া সাহিত্যত বিশিষ্ট স্থান লাভ কৰিবলৈ সমৰ্থ হৈছে। “চেতনা”, “ডেকা-অসম” আদি কাকত সম্পাদনা প্ৰসঙ্গত বিৰায়চৌধাৰীৰ কাপৰপৰা ভালেখিনি শক্তিশালী স্বদেশপ্ৰীতিভাৱৰ প্ৰবন্ধ প্ৰকাশ হৈছিল। উক্ত প্ৰবন্ধসমূহৰ উপৰিও “ডেকা ডেকেৰীৰ বেদ” আৰু “আহুতি” (১৯৫৩) প্ৰকাশ হৈ ওলাইছে। বিৰায়চৌধাৰীৰ বচনাত গভীৰ অসমীয়া-প্ৰীতি, জাতিৰ কল্যাণ কামনা, সাময়িক সমস্যা সমাধানৰ স্বকীয় ইঙ্গিত আৰু নিজৰ দৃষ্টিভঙ্গীৰ পৰিচয় আছে। তেওঁৰ গল্প আবেগ ধৰ্ম্মী, কিন্তু সুকোমল বা লাস্তময় নহয়, বৰং তাওৰ মৃত্যুৰ পৌৰৱ, অমৰ্শতা আৰু আন্তৰিকতাই তেওঁৰ গল্পক মৌলিক সৌন্দৰ্য্য দান কৰিছে। তেওঁৰ বচনাৱীতি ব্যক্তিৰ পূৰ্ণ পৰিচায়ক। শব্দ প্ৰয়োগ আৰু বাক্যবিন্যাসত তেওঁ গতানুগতিক গল্পৱীতিৰ পৰম্পৰা অনুসৰণ নকৰি নিজ ভাবাবেগকহে অনুসৰণ কৰা দেখা যায়। জ্ঞাননাথ বৰাৰ “যুগতত্ত্ব” (১৯৫৩), “নতুন পৃথিৱী” (১৯২৪), আৰু “পুৰণি অসমীয়া সাহিত্য” (১৯৫৬) আদি গ্ৰন্থত ভালেখিনি সাময়িক, ৰাজনৈতিক, জাতীয় সমস্যা আৰু সাহিত্যবিষয়ক আলোচনা সন্নিবিষ্ট হৈছে। পৰিষ্কাৰ চিন্তাধাৰা আৰু সবল বচনাৱীতি বৰাৰ গল্পৰ বৈশিষ্ট্য।

ওপৰত উল্লেখ কৰা গল্প লেখকসকলৰ উপৰিও আৰু ভালেখিনি লেখকে

অসমীয়া গল্পৰ পুষ্টি আৰু বিকাশত বৰঙনি যোগাইছে; কিন্তু ৩বেজবৰুৱাক
বাদ দি বেছিভাগ লেখকৰ প্ৰবন্ধই চিন্তামূলক আৰু বস্তুধৰ্মী। আপোন
মনৰ মাধুৰি সানি সাধাৰণ বিষয়বস্তুকে বৰণীয়া আৰু গ্ৰহণীয় কৰি তুলিবপৰা
শক্তি বেছিভাগৰ বচনাত দেখা নাযায়। ব্যক্তি-নিষ্ঠা বসুপ্ৰাণ প্ৰবন্ধই দ্বিতীয়
মহাযুদ্ধৰ পিছৰ লেখকসকলৰ হাতত পৰিষ্কাৰ হবলৈ উপক্ৰম
কৰিছে।

কবিছে।
 ভ্রমণ বৃত্তান্ত, চিকাব-কাহিনী আদি বিনোদাত্মক বচনাই চতুর্থ দশকৰ
 শেষ পৰ্য্যন্ত বৰ বিশেষ আগবঢ়া দেখা নাযায়। যি সামান্য বচনা দেখা যায়
 সিও আলোচনীৰ পিঠিতে আৱদ্ধ, পুথি আকাৰত প্ৰকাশ হোৱা নাই। এই
 প্ৰসঙ্গত ৬দেশভক্ত ফুকনৰ চিকাবৰ কাহিনীসমূহ বচনাভঙ্গীৰ মনোবমনীয়তা,
 সংযত হাস্যবস আৰু কোতুকপূৰ্ণ বিৱৰণবদ্বাৰা বসাল। তেওঁৰ “যৌন-তত্ত্ব”ও
 এই বিষয়ত অকলশৰীয়া গ্ৰন্থ। ৬জ্ঞানদাভিৰাম বৰুৱাৰ “বিলাতৰ চিঠি” আৰু
 “ভ্রমণ বৃত্তান্ত”ও উল্লেখ কৰিব পাৰি। এই প্ৰসঙ্গত মনত ৰাখিব লাগিব যে
 জ্ঞানদাভিৰামৰ পিতৃ গুণাভিৰামৰ “সোমাব-ভ্রমণ”ৰ প্ৰৱন্ধ কেইটাও বসাল
 আৰু তথ্যপূৰ্ণ।

আৰু তথ্যপূৰ্ণ।
ধৰ্ম আৰু তত্ত্বমূলক প্ৰৱন্ধত ৩হৰমোহন দাস, ৩হৰিনাৰায়ণ দত্তবৰুৱা,
শ্ৰীপ্ৰতাপ চন্দ্ৰ গোস্বামী আৰু বাৰ্জেনৈতিক আলোচনাত শ্ৰীঅমিয় কুমাৰ দাস,
৩হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ নাম উল্লেখযোগ্য। “পুৰণি কামৰূপৰ ধৰ্মৰ ধাৰা” (প্ৰকাশ
১৯৫৫) লেখক ডঃ বাণীকান্ত কাকতি আৰু “প্ৰাগ-ঐতিহাসিক অসম” আৰু
“বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ আঁতি-গুৰি” (১৯৭০) লেখক শ্ৰীডিধেধৰ নেওগ আদিৰ ধৰ্ম
আৰু সংস্কৃতি সম্পৰ্কীয় প্ৰৱন্ধাৱলী লেখকৰ পাণ্ডিত্য আৰু মননশীলতাৰ
পৰিচয়জ্ঞাপক। ডঃ বাণীকান্ত কাকতিৰ “পুৰণি অসমীয়া সাহিত্য”, “কলিতা
জাতিৰ ইতিবৃত্ত”, “পুৰণি কামৰূপৰ ধৰ্মৰ ধাৰা”, “Mother Goddess
Kamakhyā”, আদি গ্ৰন্থত প্ৰাচীন অসমৰ ধৰ্ম, সংস্কৃতি আৰু সাহিত্যৰ সুন্দৰ
আভাস পাব পাৰি।

(ঘ) জীবন-চরিত (১)

অসমীয়া সাহিত্যত জীৱন-চৰিত-ৰচনা নতুন বস্তু নহয়। বৈষ্ণৱ সন্ত-মহন্ত সকলৰ জীৱন-চৰিতমালাই মধ্যযুগীয় অসমীয়া সাহিত্য জাতিকাৰ কৰি ৰাখিছে,

(১) জীৱন-চৰিতৰ অগ্ৰগতি বা বিকাশ সম্পৰ্কে কোনো স্তৰ বিভাগ কৰা নাই। দ্বিতীয় মহাসমবৰ পিছৰে গ্ৰহণ অস্তিত্ব কৰা হৈছে।

কিন্তু আধুনিক যুগৰ জীৱনীমূলক ৰচনা আৰু জীৱন-চৰিতৰ লগত মধ্যযুগীয় জীৱন-চৰিতৰ ৰচনাভঙ্গী আৰু দৃষ্টিভঙ্গীৰ মৌলিক প্ৰভেদ আছে। আধুনিক যুগত জীৱন-চৰিতৰ আদৰ্শ হ'ল নায়কৰ এটি ফটোগ্ৰাফিক ৰূপ দাঙি ধৰা, বীৰপূজা (hero-worship) নাইবা কোনো আদৰ্শ প্ৰচাৰ কৰা লক্ষ্য নহয়। নায়কৰ সবলতা-দুৰ্বলতা, শক্তি-সামৰ্থ্য, আদৰ্শ কাৰ্য্য—এই সকলোবিলাক, বিশেষকৈ মানুহ হিচাপে নায়কজনৰ ব্যক্তিত্বৰ বিভিন্ন দিশ প্ৰকাশ কৰাই আধুনিক জীৱন-চৰিতৰ আদৰ্শ। অৱশ্যে বহুক্ষেত্ৰত লেখকে সেই আদৰ্শবপৰা বিচ্যুত হৈ বীৰপূজা কৰাও দেখা যায়, আৰু ছাত্ৰক উদ্দেশ্য কৰি লেখা জীৱনীত নায়কৰ সদ-গুণাবলীৰ ওপৰতেই বিশেষকৈ গুৰুত্ব আৰোপ কৰা হয়।

জীৱন-বৃত্ত দুই শ্ৰেণীৰ সাধাৰণতে দেখা যায়, আত্মজীৱন চৰিত আৰু তৃতীয় ব্যক্তিয়ে ৰচনা কৰা সাধাৰণ জীৱন-চৰিত। অসমীয়া সাহিত্যত আত্মজীৱন-চৰিত নাই বুলিলেও হয়। ৬হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা, লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা, পৱনাথ গোহাঞিবৰুৱা আৰু ৰজনীকান্ত বৰদলৈৰ জীৱন-সোৱৰণত তেওঁলোকৰ আত্মজীৱনৰ কিছু বিৱৰণ পোৱা যায়। ওপৰত আত্মজীৱনীমূলক বিৱৰণ কেইটাৰ ভিতৰত কেৱল লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ “মোৰ জীৱন সোৱৰণ”খন পৃথিৱী আকাৰত প্ৰকাশ পায়, বাকীখিনি আলোচনীৰ পাততে আৱদ্ধ থাকিল। নায়কক ঘনিষ্ঠ আৰু ওচৰবপৰা বুজিবলৈ তৃতীয় পুৰুষে ৰচনা কৰা সাধাৰণ চৰিত পুথিতকৈ আত্মজীৱন-চৰিত অধিক উপযোগী। কিন্তু নায়কৰ অকপট ভাৱে সকলো কথা প্ৰকাশ কৰিবপৰা মানসিক শক্তি নাথাকিলে আত্মজীৱন-চৰিতৰ মূল্য বহু পৰিমাণে হ্ৰাস পায়। মহাত্মা গান্ধীৰ আত্মজীৱন-চৰিত “মোৰ সত্য অন্বেষণৰ কাহিনী”, পণ্ডিত নেহৰুৰ আত্মচৰিত এনে ৰচনাৰ উৎকৃষ্ট নিদৰ্শন। আমাৰ অসমীয়া আত্মচৰিত লেখকসকলৰ যিখিনি ৰচনা আছে সেইখিনিত জীৱনৰ আগছোৱাৰ বিৱৰণহে পোৱা যায়। অলপ সাহিত্যৰ পৰা অনুবাদ কৰা আত্মজীৱনীৰ ভিতৰত অমিয়কুমাৰ দাসে অনুবাদ কৰা মহাত্মা গান্ধীৰ আত্মচৰিত “মোৰ সত্য অন্বেষণৰ কাহিনী” বিশেষভাৱে উল্লেখ-যোগ্য। ৮নন্দনাথ গোস্বামীয়ে পণ্ডিত নেহৰুৰ আত্মজীৱনীৰো এছোৱা অনুবাদ কৰি প্ৰকাশ কৰিছিল। কেৱল যে মহৎলোকৰ আত্মজীৱনীহে সাহিত্যত ঠাই পোৱাৰ যোগ্য এনে কথা নাই। সাধাৰণ মানুহৰ জীৱনীও শিল্পীমূলভ দৃষ্টি আৰু অকৃত্ৰিম আন্তৰিকতাৰে ৰচনা কৰিলে বিঃসাহিত্যত ঠাই পাবৰ যোগ্য হয়। মধ্যযুগৰ ইটালীৰ এজন সাধাৰণ শিল্পী বেনভেনিটো চেলিনিৰ আত্ম-

জীৱনীয়ে বিশ্বসাহিত্যত এখন উৎকৃষ্ট আত্মজীৱনী। বৰ্তমান যুগ গণতন্ত্ৰৰ যুগ, গণতান্ত্ৰিক সাহিত্যত বজাৰৰ স্থান, সাধাৰণ খেতিয়কৰো সেই স্থান। গতিকে কল্প দিব পাবিলে সাধাৰণ বেণ্ডা এজনীৰ জীৱনীও সাহিত্যত গ্ৰহণীয় হ'ব। আমাৰ সাহিত্যত অৱশ্যে এনে শিল্পীমূলভ দৃষ্টিৰে বচনাকৰা আত্মচৰিত বা জীৱন-চৰিত ৰচিত হোৱা নাই।

তৃতীয় পুৰুষ বা ব্যক্তিয়ে বচনা কৰা জীৱন-চৰিতৰ ভিতৰত ৬গুণাভিৰাম বৰুৱাৰ “আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনৰ জীৱন-চৰিতেই” (১৮৮০) আধুনিক যুগৰ প্ৰথম আৰু অৱশ্যে প্ৰধান জীৱন-চৰিত গ্ৰন্থ। লিখকৰ লগত নায়কৰ জীৱনৰ ঘনিষ্ঠ সম্পৰ্ক আছিল, সেই কাৰণেই অতি ওচৰবপৰা নায়কৰ জীৱনৰ সকলো খুটিনাটি লক্ষ্য কৰি লিপিবদ্ধ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে। আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনৰ ত্ৰিশ বছৰীয়া জীৱনৰ সৰু-বৰ সকলো ঘটনা ইয়াত সন্নিবিষ্ট আছে। অৱশ্যে ঠায়ে ঠায়ে অপ্ৰয়োজনীয় বা কেৱল উল্লেখ কৰিলেই যথেষ্ট হোৱা ঘটনাকো বহুল বিৱৰণ দি আমনি লগা কৰিছে। তথাপি অসমীয়া সাহিত্যত এইখনক চেবপেলাব পৰা আন এখন জীৱন-চৰিত উলিয়াবলৈ টান হ'ব। ডঃ জনচন্দ্ৰ চেবপেলাব পৰা আন এখন জীৱন-চৰিত উলিয়াবলৈ টান হ'ব। ডঃ জনচন্দ্ৰ জীৱনৰ সমল যোগাৰ কৰোতে বচৰেল বেনেকৈ ছাঁৰ দৰে লগে লগে আছিল তেনেকৈ অতি কাৰবপৰা নায়কক অধ্যয়ন কৰি বচনা কৰা জীৱন-চৰিত ৬গুণাভিৰামৰ খনৰ বাহিৰে নাই বুলিলেও অতুক্তি কৰা নহ'ব।

৬সৰ্ৱেশ্বৰ কটকীৰ “হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ জীৱন চৰিত” আৰু “সত্যনাথ বৰুৱাৰ জীৱন চৰিত” এই দুখন পুথিত সাহিত্যিক ছগৰাকীৰ জীৱনী আৰু কাৰ্য্যাবলীৰ বিৱৰণ পোৱা যায়। ডঃ স্বৰ্ণকুমাৰ ভূঞাৰ “আনন্দৰাম বৰুৱাৰ জীৱন চৰিত” (১৯২০), আৰু “মহাত্মা গোপালকৃষ্ণ গোখলে” (১৯১৬), শ্ৰীমন্তকুমাৰ বৰুৱাৰ “বুকাৰ ওৱাচিংটন”, দণ্ডিনাথ কলিতাৰ “৬কৰ্মবীৰ চন্দ্ৰনাথ শৰ্মা”, গোপীনাথ বৰদলৈৰ “দেশভক্ত তৰুণৰাম ফুকন”, শ্ৰীমহাদেৱ শৰ্মাৰ “লোকপ্ৰিয় গোপীনাথ বৰদলৈ” (১৯৫২), নলিনীবালা দেৱীৰদ্বাৰা ৰচিত নবীনচন্দ্ৰ বৰদলৈৰ জীৱনী “স্মৃতিতীৰ্থ” (১৯৪৮), শ্ৰীবেণুধৰ শৰ্মাৰ “মণিৰাম-দেৱান” (১৯৪৮) আলোচনামূলক জীৱনী চৰিত। সমসাময়িক ৰাজনৈতিক পটভূমিত থিয় কৰাই নায়কৰ জীৱনবৃত্ত বিশ্লেষণ কৰা “মণিৰাম দেৱান” বৰ্তমান সময়ৰ এখন উল্লেখযোগ্য জীৱনী গ্ৰন্থ। ওপৰত গ্ৰন্থবোৰৰ বাহিৰেও ছাত্ৰৰ উপযোগী ভালেখিনি জীৱন চৰিত প্ৰকাশ হৈছে। শ্ৰীহৰেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাৰ “জোৱান ডাৰ্ক” (১৯১৮) আৰু ৰাজনৈতিক পটভূমিত লিখা “কামাল পাছা” (১৯৩২) উল্লেখযোগ্য আলোচনামূলক

জীৱন-চৰিত। বেণুধৰ শৰ্মাৰ “গঙ্গাগোবিন্দ ফুকন” (১৯৪৮), আৰু “গোবিন্দ বেজবৰুৱা” আদি ভালেখিনি সৰু-বৰ জীৱন-চৰিত ৰচিত হৈছে। পৰৱৰ্তীকালৰ “টমাছ আলভা এডিচন” (১৯৫৭), নীলিমা দত্তৰ “মহালোকৰ ল'ৰালি কাল” (১৯৫৬), বিনন্দ বৰুৱাৰ “ল'ৰাৰ বেজবৰুৱা” (১৯৪০), প্ৰেমধৰ ৰাজখোৱাৰ “ল'ৰাৰ জৱাহৰলাল”, হৰেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাৰ “শিৱাজী” (১৯৫০), “সত্যসন্ধৰ প্ৰথম খোজ” (১৯৫৭), “অশোক” (১৯৫৮) আদিও উল্লেখযোগ্য।

চুটি চুটি জীৱনীৰ সমষ্টি গ্ৰন্থৰ ভিতৰত প্ৰমুখ্যে গোহাঞিবৰুৱাৰ “জীৱনী সংগ্ৰহ”, ডঃ স্বৰ্ণকুমাৰ ভূঞাৰ “জোনাকী” (১৯২৭) আৰু “চানেকি” (১৯২৮), সতীশচন্দ্ৰ কাকতীৰ “জীৱনীমালা”, শ্ৰীকুম্ভদেৱ বৰঠাকুৰৰ “ইকৌমুদী” (১৯৩৮) বিশেষভাৱে উল্লেখযোগ্য।

ওপৰত উল্লেখ কৰা জীৱনীসমূহৰ বেছিভাগতে নায়কৰ জীৱনৰ ঘটনা আৰু কাৰ্য্যাবলীৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰি সেইবোৰৰ বিৱৰণ দিয়া হৈছে। নায়কৰ ৰাজহুৱা জীৱনটো প্ৰকাশ হৈছে, কিন্তু ৰাজহুৱা জীৱনৰ অন্তৰালত থকা আচল ব্যক্তি পুৰুষটিৰ পৰিচয় বৰ বেছি নাপাওঁ। তেওঁলোকৰ জীৱনৰ আদৰ্শাত্মক দিশটোহে দাঙি ধৰিবলৈ যত্ন কৰা হয়, কিন্তু নায়কৰ আভ্যন্তৰিণ আৰু বাহ্যিক, ব্যক্তিগত আৰু ৰাজহুৱা জীৱনৰ সকলো উদ্ঘাটন কৰিবলৈ, নাইবা চৰিত্ৰৰ পোহৰ আৰু আন্ধাৰ দুয়োটা ফাল দেখুৱাবৰ প্ৰযত্ন দেখা নাযায়। বেছিভাগ ক্ষেত্ৰতে লিখক আৰু নায়কৰ প্ৰত্যক্ষ সম্পৰ্ক নাই।

আধুনিক সাহিত্যত সমালোচনাত্মক আৰু গবেষণামূলক একশ্ৰেণীৰ জীৱনী ৰচিত হৈছে। বিশেষকৈ কিম্বদন্তী, অলৌকিকতা আৰু সত্য ঘটনাৰ জড়িত হৈ থকা প্ৰাচীন মহাপুৰুষসকলৰ জীৱন-বৃত্ত আধুনিক যুগৰ গ্ৰহণীয় কৰি তুলিবলৈ যাওঁতে এই শ্ৰেণীৰ জীৱন-চৰিত সৃষ্টি হৈছে। লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ শঙ্কৰদেৱ (১৯১২), শঙ্কৰদেৱ-মাধৱদেৱ (১৯১৪) এই বিষয়ত প্ৰথমতে উল্লেখ কৰিব পাৰি। পুৰণি বৈষ্ণৱ চৰিত পুথিসমূহৰপৰা সাৰ অংশ গ্ৰহণ কৰি মানৱীয় দৃষ্টিভঙ্গীৰে মহাপুৰুষসকলৰ জীৱনী দাঙি ধৰা হৈছে।

প্ৰমুখ্যে গোহাঞিবৰুৱাৰ তিনিটা খণ্ডত বিভক্ত স্মৃতিগ্ৰন্থ গ্ৰন্থ শ্ৰীকৃষ্ণ (১৯৩০) বৰ্তমান যুগৰ গুৰু সাহিত্যৰ মাইলৰ গুটি বুলিব পাৰি। ইয়াত শ্ৰীকৃষ্ণৰ মহাপুৰুষত্ব বা ভগবানত্ব ঐতিহাসিক দৃষ্টিভঙ্গীৰে স্থাপন কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছে। শ্ৰীকৃষ্ণ চৰিত্ৰৰে কৰি-কল্পনাৰ সৃষ্টি নহয়, ঐতিহাসিক সত্য সেই কথা প্ৰমাণ কৰিবলৈ যাওঁতে তেওঁৰ আলৌকিক লীলাসমূহৰো যুক্তিমূলক ব্যাখ্যা (rational

interpretation) দিবলৈ চেষ্টা কৰিছে। এই বিষয়ত গোহাঞিবৰুৱাৰ আদৰ্শ আছিল বঙ্কিমচন্দ্ৰৰ “কৃষ্ণচৰিত্ৰ”। ‘শ্ৰীকৃষ্ণ’ৰ গল্পবীতি গোহাঞিবৰুৱাৰ বিশিষ্ট অৱদান। এই গ্ৰন্থত গোহাঞিবৰুৱাৰ গল্পই ঠাই অনুসৰি ওজঃ, প্ৰাসাদ আৰু মাধুৰ্য্য গুণ লাভ কৰি গতিশীল আৰু আবেগসঞ্চাৰী হৈ পৰিছে। দ্বিতীয় মহাসমবৰ পিছত বচনা কৰা এনেকুৱা জীৱনবৃত্তৰ ভিতৰত ডঃ মহেশ্বৰ নেওগৰ **শ্ৰীশ্ৰীশঙ্কৰদেৱ** (১৯৪৯) বিশেষভাৱে উল্লেখযোগ্য।

জীৱনী সাহিত্য সম্পৰ্কে সৰ্বশেষত এই কথা স্বীকাৰ নকৰি নোৱাৰি যে আমাৰ সাহিত্যত উচ্চ শ্ৰেণীৰ কলেবৰপুষ্ট গ্ৰন্থৰ অভাৱ আঁতৰ হোৱা নাই।

(ঙ) সমালোচনা-গবেষণা

পুৰণি অসমীয়া সাহিত্য সন্মুখীনালী হলেও এটা বিষয়ত বিশেষ অভাৱ পৰিলক্ষিত হৈছিল, সেয়ে হৈছে সমালোচনা শাস্ত্ৰৰ অভাৱ। ইয়াৰ প্ৰধান কাৰণ হ’ল যে প্ৰাচীন সাহিত্যৰ উদ্দেশ্য কাব্যানুত বসান্বাদন নাছিল, কাব্য বচনা কৰিছিল ধৰ্ম চৰ্চাৰ উদ্দেশ্যেহে। গতিকে সমালোচনা শাস্ত্ৰৰ প্ৰয়োজন নাছিল। তাৰ উপৰিও কাব্য বচনা কৰিছিল জনসাধাৰণৰ প্ৰয়োগৰ কাৰণে। জনসাধাৰণে সমালোচনাৰ নীতি আগত বাথি বা অধ্যয়ন কৰি কাব্য পাঠ নকৰিছিল বা কৰাও সম্ভৱ নাছিল। কাব্যৰ জনপ্ৰিয়তাই কবিৰ বচনাৰ সাৰ্থকতাৰ কষ্ট পাথৰ আছিল। উপন্যাস, চুটি গল্প আৰু প্ৰৱন্ধাদিৰ দৰে সমালোচনা সাহিত্যও বৰ্তমান যুগৰ সাহিত্যৰ অগ্ৰতম বিকাশ। ‘অকণোদই’ যুগত পুথিৰ পৰিচয়সূচক হুই এটা মন্তব্য প্ৰকাশ হৈছিল প্ৰকৃত সাহিত্য সমালোচনা “অকণোদই” যুগত আবিৰ্ভাৱ হোৱা নাছিল। ভাষা সম্পৰ্কীয় আলোচনা-সমালোচনাই অৱশ্যে যথেষ্ট ঠাই পাইছিল। ভাষা সম্পৰ্কীয় আলোচনা-সমালোচনাত অংশ গ্ৰহণ কৰিছিল বৰিন্সন, ব্ৰাউন, ব্ৰনজেন, আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকন, হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা আদি সেইকালৰ লেখকসকলে। তেওঁলোকৰ অকাট্য যুক্তি আৰু ভাষাসম্পৰ্কীয় সমালোচনাই অসমীয়া ভাষাক স্বস্থানত প্ৰতিষ্ঠা হোৱাত সহায় কৰিলে। ভাষাবিষয়ত তেওঁলোকৰ দান সম্পৰ্কে আগতে আলোচনা কৰা হৈছে। হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ পাছতে ভাষাবিষয়ক আলোচনা আৰু গবেষণাৰ আগভাগ লোৱাসকলৰ ভিতৰত উল্লেখ কৰিব পাৰি সত্যনাথ বৰা, কালিৰাম মেধি আৰু দেৱানন্দ ভৰালী। শ্ৰীদেৱানন্দ ভৰালীৰ “অসমীয়া ভাষাৰ মৌলিক বিচাৰ” (১৯১২) ভাষাতত্ত্ব বিষয়ক প্ৰথম

গবেষণামূলক গ্ৰন্থ। কালিৰাম মেধিৰ “অসমীয়া ব্যাকৰণ আৰু ভাষাতত্ত্ব” (১৯৩৬) নামৰ গ্ৰন্থ ভাষাতত্ত্ববিষয়ক গবেষণাৰ দ্বিতীয় পদক্ষেপ বুলিব পাৰি। ইয়াৰ আলোচনা পদ্ধতি সম্পূৰ্ণৰূপে ভাষাবিজ্ঞান সম্মত নহলেও অসমীয়া ভাষা সম্পৰ্কীয় বহুতো তথ্য সন্নিবিষ্ট হৈছে। ভাষাতত্ত্ব-গবেষণাই সম্পূৰ্ণ বৈজ্ঞানিক ৰূপ পৰিগ্ৰহ কৰে ডঃ বাণীকান্ত কাকতিৰ হাতত। তেখেতৰ কীৰ্ত্তিগ্ৰন্থ হ’ল ইংৰাজীত বচনা কৰা “অসমীয়া ভাষাৰ গঠন আৰু বিকাশ” (১৯৪০) নামৰ গ্ৰন্থ।

দ্বিতীয় মহাসমবৰ পিছত বচনা কৰা ডঃ বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ “অসমীয়া ভাষা” (১৯৪৯) নামৰ ভাষা বিজ্ঞান সম্পৰ্কীয় প্ৰাথমিক পুথি আৰু “অসমীয়া ভাষা আৰু সংস্কৃতি” (১৯৫৭) নামৰ আলোচনাত্মক গ্ৰন্থ উল্লেখযোগ্য অৱদান। গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয় স্থাপনৰ লগে লগে অসমৰ জনজাতীয় ভাষা সম্পৰ্কেও গবেষণা আৰম্ভ হৈছে।

সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীৰ প্ৰথম আহিলা সংগ্ৰহ কৰে কলিকাতাৰ অ. ভা. উ. স. সভাৰ সভ্য কনকলাল বৰুৱা আৰু বমাকান্ত বৰকাকতীয়ে, ১৮৯৮ খৃষ্টাব্দত। তেওঁলোকে অসমীয়া পুথিৰ এখন সুবৃহৎ তালিকা প্ৰস্তুত কৰিছিল। ৩৭হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ “অসমীয়া পুৰণি পুথিৰ বিৱৰণ মূলক তালিকা” (A Descriptive Catalogue of Assamese Manuscripts) নামৰ ইংৰাজী গ্ৰন্থত পুৰণি অসমীয়া সাহিত্যৰ প্ৰায়বোৰ লেখক আৰু পুথিৰ পৰিচয় পোৱা যায়। প্ৰকৃত অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী পোন প্ৰথমে বচনা কৰে ৩দেৱেন্দ্ৰনাথ বেজবৰুৱাই। তেওঁৰ “অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত” (১৯১২) স্বল্প বিচাৰ আৰু আলোচনা নাই যদিও অসমীয়া সাহিত্য আৰু সাহিত্যিকৰ এটি ধাৰাবাহিক ইতিহাস পোৱা যায়। সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীলৈ শ্ৰীডিম্বেশ্বৰ নেওগৰ অৱদান সকলোতকৈ অধিক। তেওঁৰ “আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী” (১৯০৬) “অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত ভূমুকি” (১৯৩০), “অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী” (১৯৫৬) আদি বিভিন্ন চমু আৰু বিস্তাৰিত ইতিহাসত অসমীয়া ভাষা আৰু সাহিত্যৰ উৎপত্তি আৰু ক্ৰমবিকাশৰ ধাৰা আৰু বিভিন্ন দিশ খৰচি মাৰি আলোচিত হৈছে। দেৱেশ্বৰ চলিহাৰ ইংৰাজীত লেখা ভাষা আৰু সাহিত্যৰ ইতিহাস আৰু অসমীয়া-বঙালী ভাষাৰ তুলনামূলক আলোচনা গ্ৰন্থও এই প্ৰসঙ্গত উল্লেখযোগ্য। শ্ৰীবিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ ইংৰাজীত বচনা কৰা “অসমীয়া সাহিত্য” (১৯৩১), “আধুনিক অসমীয়া সাহিত্য” (Modern Assamese Literature) আৰু ডঃ বাণীকান্ত কাকতিবৰাৰ সম্পাদিত আৰু গুৱাহাটী

বিগৰিঙালয়বন্ধাৰা প্ৰকাশিত সূৰহং ইংৰাজী গ্ৰন্থ “পুৰণি অসমীয়া সাহিত্যৰ বিভিন্ন দিশ” (Aspects of Early Assamese Literature) আদি গ্ৰন্থৰ আলোচনা আৰু বিশ্লেষণে আমাৰ সাহিত্যৰ সৌষ্ঠৱ বৃদ্ধি কৰিছে। ডঃ সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞাৰ বিভিন্ন প্ৰবন্ধ আৰু গ্ৰন্থও এই বিষয়ত উল্লেখযোগ্য। পুৰণি অসমীয়া সাহিত্যৰ বহুতো পুথি এতিয়াও উদ্ধাৰ হোৱা নাই, বহুতো প্ৰকাশ হোৱা নাই। সেইবোৰ পোহৰলৈ নহা পৰ্য্যন্ত অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী বচনা সম্পূৰ্ণ হৈছে বুলি কব নোৱাৰি।

“আসাম বিলাসিনী” (১৮৭১-১৮৮৩) কাকতেই সাহিত্য সমালোচনা আৰম্ভ কৰে বুলি কব পাৰি। ‘বিলাসিনী’ৰ সমালোচনাত বক্ষণশীলতাৰ পৰিচয় পোৱা যায়। তাৰ পাছত ক্ৰমে আন আন আলোচনীতো সাহিত্য সমালোচনা প্ৰকাশ পাবলৈ ধৰে। এই সমালোচনা আৰম্ভ আছিল বিশেষকৈ প্ৰকাশিত পুথিৰ দোৰণ্ডণ বিচাৰত। জোনাকী বুগৰ প্ৰবৰ্ত্তকসকলৰ লেখনীত সমালোচনা নাই এদোপ ওপৰলৈ উঠায়। পাশ্চাত্য সাহিত্যৰ ৰস আশ্বাদন কৰা এই লেখকদলৰ ভিতৰত প্ৰধান সমালোচক হল লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা। “জোনাকী” আৰু “বাঁহী”ৰ পুথি পৰিচয় প্ৰসঙ্গত তেওঁ সমালোচনাৰ ৰীতি আৰু আদৰ্শ স্থাপন কৰি দিছিল। তেওঁৰ “শব্দবদেৱ” গ্ৰন্থই আধুনিক সাহিত্যৰ প্ৰথম সমালোচনাত্মক গ্ৰন্থ বুলিব পাৰি। বিষয় বস্তুৰ ব্যাখ্যা (interpretation) আৰু উপস্থাপন ৰীতিৰ ওপৰত গুৰুত্ব নিদি উদ্ধৃতিৰদ্বাৰা ভাষা, আৰু বৰ্ণনাৰ সৌন্দৰ্য্য আৱিষ্কাৰ কৰাত সমালোচকে আত্মনিয়োগ কৰিছিল। আন কথাত তেওঁৰ সমালোচনা আছিল পৰিচয়াত্মক আৰু প্ৰশংসাপৰ (appreciative) সমালোচনা।

বাণীকান্ত কাকতি : বেজবৰুৱাৰ পাছতে সমালোচক হিচাপে শ্ৰেষ্ঠতাৰ দাবী কৰিব পাৰে ডঃ বাণীকান্ত কাকতিয়ে। দৰাচলতে কবলৈ গলে আধুনিক

বুগৰ এওঁৰেই এই পৰ্য্যন্ত সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ সমালোচক। তেখেতৰ “পুৰণি অসমীয়া সাহিত্য” (১৯৪০), “সাহিত্য আৰু প্ৰেম” (১৯৪৮) এই দুখন গ্ৰন্থত আৰু আধুনিক বুগৰ বিভিন্ন কবিৰ কাব্যৰ ভূমিকাসমূহত, আৰু ভবানন্দ পাঠক এই ছদ্মনামত লিখা ধৰ্ম্ম আৰু সাহিত্য সম্পৰ্কে লেখা সমালোচনামূলক প্ৰবন্ধ সমূহত কাকতিৰ পাণ্ডিত্য, মননশীলতা আৰু বিষয়বস্তুৰ গভীৰ তলিলৈ সোমাবপৰা ক্ষমতা প্ৰকাশ পাইছে। তেখেতৰ সমীক্ষা ব্যাখ্যাত্মক আৰু তুলনামূলক। সংস্কৃত আৰু পাশ্চাত্য সাহিত্যৰ লগত গভীৰ পৰিচয়ে

তুলনামূলক অধ্যয়ন কৰিবলৈ আৰু আলোচ্য গ্ৰন্থৰ ব্যাখ্যাত্মক সমালোচনা অৰ্থাৎ সকলোপ্ৰকাৰ বাহু আৰু আভ্যন্তৰিক তত্ত্ব, পৰিস্থিতি আৰু ভাবনাৰ আলোচনা কৰিবলৈ তেওঁক সুবিধা দিছিল। কাকতিৰ বুদ্ধি আছিল অকাট্য, দৃষ্টিভঙ্গী আছিল বৈজ্ঞানিক আৰু পৰ্য্যবেক্ষণ শক্তি আছিল তীক্ষ্ণ আৰু অন্তৰ্দ্ৰৱেশী। সাধাৰণ পাঠকৰ দৃষ্টিগোচৰ নোহোৱা কাব্য বা বচনাৰ সৌন্দৰ্য্য তেওঁ আৱিষ্কাৰ কৰিব পাৰিছিল। তেওঁৰ গল্পৰীতিও অসমীয়া সাহিত্যৰ বিশেষ সম্পদ। অধ্যয়নপুথি কাকতিৰ গল্প প্ৰাচ্য আৰু পাশ্চাত্য সাহিত্যৰ উপমা উদাহৰণবন্ধাৰা আৰু শব্দপ্ৰয়োগৰ ঔচিত্য গুণবন্ধাৰা সমৃদ্ধ।

অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীলেখক ডিব্ৰুগড়ৰ নেওগ সমালোচক হিচাপে উল্লেখযোগ্য। তেওঁৰ “অসমীয়া সাহিত্যৰ জিলিঙনি” (১৯৩৯) আৰু ভালেখিনি প্ৰবন্ধেৰে অসমীয়া সাহিত্যৰ বিভিন্ন দিশ আলোচনা কৰিছে। নেওগৰ সমালোচনা নিৰ্ভীক আৰু অযথা প্ৰশংসাবাদেৰে পূৰ্ণ নহয়। কিন্তু কেতিয়াবা একদেশদৰ্শী মনোভাৱবন্ধাৰা প্ৰভাৱাৱিত হোৱাও দেখা যায়। দ্বিতীয় মহাসমৰৰ পিছৰপৰা সমালোচনামূলক গ্ৰন্থৰ প্ৰকাশ বৃদ্ধি পাইছে আৰু সমালোচনাৰ ধাৰায়ো কিছু উৎকৰ্ষতা লাভ কৰিছে। পৰৱৰ্ত্তী অধ্যায়ত এই সম্পৰ্কে আলোচিত হৈছে।

সাহিত্যৰ সূত্ৰ, সংজ্ঞা আৰু লক্ষণ নিৰ্ণয়কাৰী গ্ৰন্থৰ সংখ্যা এই শতাব্দীৰ চতুৰ্থ দশকৰ শেষলৈকে অতি নিঃকিন আছিল। সত্যনাথ বৰাৰ “সাহিত্য বিচাৰ”, সোণাপতি দেৱ শৰ্ম্মাৰ “সাহিত্যৰ মাজ” আৰু হৰমোহন দাসৰ “সাহিত্য তত্ত্ব” (১৯৩৯) এই কেইখনেই ছাত্ৰৰ উপযোগী প্ৰাথমিক স্তৰৰ সাহিত্য শাস্ত্ৰ। উচ্চ স্তৰৰ আলোচনা আৰু বিশ্লেষণ একো নাই। চতুৰ্থ দশকৰ শেষত আৰু পঞ্চম দশকৰ প্ৰাৰম্ভৰ ভিতৰত ডঃ বিৰিক্ৰিয়াকুমাৰ বৰুৱাৰ “কাব্য আৰু অভিব্যঞ্জনা” আৰু কলিকতা এ.এছ.এল. ক্লাবৰপৰা ওলোৱা “সাহিত্য আৰু সমালোচনা” (১৯৪১)—এই দুখন গ্ৰন্থই উচ্চশ্ৰেণীৰ সমীক্ষাশাস্ত্ৰৰ পাতনি মেলে। প্ৰথমখনত নন্দনভট্টৰ প্ৰধান লেখক বেনেডিটো ক্ৰোচে আৰু সংস্কৃত সাহিত্য আৰু অলঙ্কাৰ শাস্ত্ৰৰ বিশ্লেষণ আৰু সিদ্ধান্ত দাঙি ধৰিছে। সমালোচনা এহাতে যেনেকৈ সাহিত্যৰ অনুগামী, আন দৃষ্টিৰপৰা তাৰ বিপৰীতে পূৰ্বগামীও। এটা পুষ্ঠি আৰু বৈচিত্ৰ্যপূৰ্ণ সাহিত্য সৃষ্টি নহলে সমালোচনাও আগবাঢ়িব নোৱাৰে; আকৌ সমালোচনাই সাহিত্যৰ দিক্-দৰ্শন কৰাই সাহিত্য বচনাৰ অগগতিৰ পথত সহায় কৰে। এই ফালৰপৰা চালে সমালোচনা সাহিত্যৰ পূৰ্বগামী। অসমীয়া সমালোচনা শাস্ত্ৰৰ অভাৱৰ প্ৰধান কাৰণ হ’ল আমাৰ সৃষ্টিধৰ্ম্মী

সাহিত্য পৰ্য্যাপ্ত নহয়, নিঃকিন সাহিত্যই সমালোচনাৰ কাৰণে উপবৃত্ত সমল নিদিয়ে। কিন্তু ১৯৪৭ চনৰ পিছৰপৰা সাহিত্যৰ এই শাখাটোৰ যথেষ্ট উন্নতি পৰিলক্ষিত হৈছে।

ব্যক্তিগত আৰু আনুষ্ঠানিক প্ৰচেষ্টাৰ ফলত বহুতো পুৰণি পুথি উদ্ধাৰ আৰু প্ৰকাশ হোৱা দেখা পাওঁ। ৩৬বিবিলাস আগবৰালা, কালিদাস বৰুৱা, ৩৬শিবনাথ ভট্টাচাৰ্য্য, ৩৬হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী, শ্ৰীতীৰ্থনাথ গোস্বামী, ৩৬বিনোদচন্দ্ৰ দত্তবৰুৱা আদিয়ে ধোৱাচাঙত মলভিৰলৈ উপক্ৰম কৰা পুথি উদ্ধাৰ কৰি প্ৰাচীন সাহিত্যৰ মোৰত বিলোৱাত সহায় কৰে। বেছিভাগ পুথিয়েই অৱশ্যে অবৈজ্ঞানিক ভাৱে সম্পাদিত হয়। কামৰূপ অনুসন্ধান সমিতি, অসম চৰকাৰৰ বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ববিভাগ, অসম সাহিত্য সভা আদি অনুষ্ঠানৰ জৰিয়তেও প্ৰাচীন সাহিত্য আৰু বুৰঞ্জী সংৰক্ষণ আৰু প্ৰকাশ হৈছে। এই অনুষ্ঠানসমূহে এতিয়াও সক্ৰিয়ভাৱে এই ক্ষেত্ৰত কাম কৰি আছে।

সাধুকথা, লোকগীত আদি জনসাহিত্যৰ উদ্ধাৰ, সংগ্ৰহ, প্ৰকাশ আৰু আলোচনাৰ ক্ষেত্ৰত লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাই পথ প্ৰদৰ্শক। তেওঁৰ “ককাদেউতা আৰু নাতি ল’ৰা”, “বুঢ়ীআইৰ সাধু”, লোকাখ্যান-সংগ্ৰহ। লোকগীত সংগ্ৰহ আৰু প্ৰকাশত শ্ৰীনকুলচন্দ্ৰ ভূঞাৰ “বহাগী” (১৯২৫), শ্ৰীভিষ্ণুধৰ নেওগৰ “আকুল পথিক”, “ভোগজবা”, স্বৰ্ণকুমাৰ ভূঞাৰ “বৰকুকনৰ গীত” (১৯২৪) আৰু শ্ৰীভদ্ৰসেন বৰাৰ “কুল কোঁৱৰ-মণিকোঁৱৰ”কে আদি কৰি বিভিন্ন লোকগীতৰ সংগ্ৰহ প্ৰাক্-স্বাধীনতা যুগৰ উল্লেখযোগ্য অৱদান। এওঁলোকৰ বাহিৰেও আৰু বহুতো সৰুসৰু সংগ্ৰহ আৰু প্ৰকাশ পায়। স্বাধীনতাৰ পিছত গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ জনসংস্কৃতি বিভাগৰ মাৰফত লোকগীতি সংগ্ৰহৰ এহাওঁধীয়া প্ৰচেষ্টা চলিছে আৰু দুই এখন এনে সংগ্ৰহ গ্ৰন্থ প্ৰকাশো হৈছে।

চতুদ্দশ অধ্যায়

সাম্প্ৰতিক যুগ

(দ্বিতীয় মহাসমৰৰ পিছৰপৰা)

জোনাকী যুগৰ লেখকসকলে বিংশশতাব্দীৰ তৃতীয় দশকৰ শেষলৈকে তেওঁলোকৰ সাহিত্যিক প্ৰচেষ্টা পূৰ্ণোন্মুখে চলায়। চতুৰ্থ দশকৰপৰা ক্ৰমে দুই এজনকৈ আঁতৰি যায় আৰু জীৱিত থকাসকলোৰো লেখনীৰ গতি হ্ৰাস পাই আহে। উঠি অহা লেখকসকলৰ মাজতো উৎসাহৰ অভাৱ পৰিলক্ষিত হয়। ইয়াৰ প্ৰধান কাৰণ হয়তো প্ৰকাশক, আৰু ক্ৰেতা-পাঠকৰ অভাৱ, আৰু চতুৰ্থ দশকৰ অৰ্থনৈতিক সংকট। ১৯৩০-৪০ পৰ্য্যন্ত এই কালছোৱা অনুৰ্বৰ আৰু ১৯৪০-৪৭ চনলৈকে এইছোৱা বৰ্ষা যুগ বুলিব পাৰি। ১৯৩৯ চনৰ মহাযুদ্ধই ক্ৰমে আগবাঢ়ি আহি অসম পায়হি। ফলত বাৰ্জনৈতিক অস্থিৰতা, অৰ্থনৈতিক বিপৰ্য্যয়, বস্ত্ৰৰ অনাটন, কাগজৰ অভাৱ, লেখক-পাঠকৰ মানসিক উদ্বেগ আদি নানা কৰণবশতঃ অসমীয়া সাহিত্যত স্থিৰতা আহি পৰিছিল। অৱশ্যে এইটো নহয় যে মহাযুদ্ধৰ এই কালছোৱাত কোনো পুথিয়েই বচিত আৰু প্ৰকাশিত হোৱা নাছিল; কিন্তু প্ৰকাশিত হোৱা পুথিৰ সংখ্যা অতি নগণ্য, আৰু প্ৰকৃত সাহিত্যিক মৰ্যাদা পাবপৰা পুথিৰ লেখ তাতোকৈ কম।

মহাযুদ্ধ শেষ হ’ল, ভাৰতবৰ্ষই বি-খণ্ডিত হৈ স্বাধীনতা লাভ কৰিলে। কিন্তু স্বাধীনতা লাভৰ আগ আৰু পিছ মুহূৰ্ত্তত যি সাম্প্ৰদায়িক সংৰ্ষৰ উদ্ভৱ হ’ল, তাৰ ফলত লাখ লাখ নিৰীহ লোক স্থানচ্যুত হ’ল, হাজাৰ হাজাৰ লোকে অকালতে প্ৰাণ হেৰুৱালে। পাকিস্থানৰপৰা হেজাৰ হেজাৰ আশ্ৰয়প্ৰাৰ্থী আহি ভাৰতত তথা অসমত প্ৰৱেশ কৰিলে। এনে দুৰ্যোগপূৰ্ণ পৰিস্থিতিৰ মাজেদি পুনৰ্গঠনৰ চেষ্টা চলিল, দেশক অৰ্থনৈতিক স্বচ্ছলতা আৰু বাৰ্জনৈতিক স্থিৰতা দান কৰিবৰ উদ্দেশ্যে সুদূৰ প্ৰসাৰী পৰিকল্পনা আৰু আঁচনি গ্ৰহণ কৰা হ’ল। কিন্তু যিসকলে স্বাধীনতাক সকলো দুখ-কষ্টৰ অপহৰণকাৰী মহোষধ বুলি ভাবিছিল, স্বাধীনতা পোৱাৰ পিছতো যেতিয়া অৰ্থনৈতিক আৰু সামাজিক ব্যৱস্থাৰ দ্ৰুত আৰু আমূল পৰিবৰ্ত্তন নহ’ল তেতিয়া স্বাধীনতাৰ পিছত ঐন্দ্ৰজালিক পৰিবৰ্ত্তন আশা কৰা লোকসকলৰ স্বপ্নভঙ্গ হোৱাটো স্বাভাৱিক। গতিকে সেই মানসিক বিফলতা সাহিত্যত প্ৰতিফলিত হোৱা কোনো কোনো লেখকৰ দৃষ্টান্তো দেখা যায়। কিন্তু বেছিভাগ লেখকেই, বৰ্ত্তমান অৱস্থাত আশানুৰূপ

পৰিবৰ্তন দেখা নাপালেও, ভবিষ্যত সম্পৰ্কে আশাবাদী। ভাৰতৰ তথা অসমৰ ওপৰত সমগ্ৰাৰোৰে নতুন লেখক শ্ৰেণীক প্ৰভাৱিত কৰাৰ উপৰিও আন্তৰ্জাতিক সমগ্ৰাৰোৰেও তেওঁলোকৰ মানস নভোমণ্ডলত বিক্ষোভ সৃষ্টি নকৰাকৈ থকা নাই। আন্তৰ্জাতিক ৰাজনীতিত শীতল যুদ্ধ, আনৱিক বিক্ষোভ, বিপৰীত আদৰ্শবাদী দেশবোৰৰ অৱস্থা-অবি আদি বিভিন্ন সমগ্ৰাই জগতত যি পঙ্কিল অৱস্থাৰ সৃষ্টি কৰিছে সিয়ো নতুন লেখকসকলৰ দৃষ্টিভঙ্গী পৰিবৰ্তন নকৰাকৈ থকা নাই। আগৰ চামৰ লেখকসকলে বহিৰ্জগতৰ লগত বৰ সম্পৰ্ক নাৰাখিছিল, অৱ্ত তেওঁলোকৰ সাহিত্যিক ব্যক্তিত্বত গভীৰ বেথাপাত কৰা নাছিল। বৰ্তমান লেখক শ্ৰেণীৰ দৃষ্টি প্ৰশস্ত। আজিৰ জগতত কোনো জাতিয়েই বৰিসন ক্ৰুচৰ দৰে বহিৰ্জগতৰপৰা বিচ্ছিন্ন হৈ থাকিব নোৱাৰে, কোনো লেখকেই চকুমুদি জগতৰ বৈপ্লৱিক গতিক উপেক্ষা কৰি থাকিব নোৱাৰে। কিন্তু সেইবুলি নিজৰ জাতীয়তাৰ ভেটিৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ নকৰিলে প্ৰকৃত জাতীয় সাহিত্য সৃষ্টি হ'ব নোৱাৰে। নতুন লেখকশ্ৰেণীৰ এই বিষয়ে সচেতন নোহোৱা নহয়।

শিক্ষাবিস্তাৰৰ লগত সাহিত্যৰ উন্নতি জড়িত। যোৱা ১৫ বছৰৰ ভিতৰত অসমত শিক্ষাৰ সম্প্ৰসাৰণ মন কৰিবলগীয়া। বিশ্ববিদ্যালয় স্থাপনৰ উপৰিও স্কুল আৰু কলেজৰ সংখ্যা আশাতীতৰূপে বাঢ়িছে। ফলত পাঠকৰ সংখ্যাও ক্ৰমে বৃদ্ধি পাবলৈ উপক্ৰম কৰিছে। সামাজিক শিক্ষা, চিনেমা, ৰেডিও আদিয়েও মানুহৰ স্কুমুখ কলাৰ প্ৰতি ধাউতি বঢ়োৱাত সহায় কৰিছে। পাঠক আৰু সাহিত্যমোদীৰ সংখ্যা বৃদ্ধিৰ লগে লগে প্ৰকাশকৰ সংখ্যাও বৃদ্ধি পাবলৈ ধৰিছে। পাঠক আৰু প্ৰকাশকৰ বৃদ্ধিয়ে লিখকসকলকো উৎসাহিত নকৰি থকা নাই। বিশেষকৈ চুটি গল্প, উপন্যাস, ৰম্যবচনা আৰু কাব্যসৃষ্টিত নতুন উদ্যোপনা পৰিলক্ষিত হৈছে।

জোনাকী যুগৰপৰা প্ৰচলিত হৈ অহা ৰোমাণ্টিক সাহিত্যৰ লগত যুদ্ধোত্তৰ সাহিত্যৰ ভালেখিনি পাৰ্থক্য লক্ষ্য কৰা যায়। এই পাৰ্থক্য আদৰ্শ, দৃষ্টিভঙ্গী আৰু প্ৰকাশ কৌশলৰ (technique) ক্ষেত্ৰত বিশেষভাৱে পৰিস্ফুট হৈছে। জীৱনৰ মূল্যবোধৰ পৰিবৰ্তন ঘটাইছে। ধৰ্ম আৰু আধ্যাত্মিকতাৰ প্ৰভাৱ ক্ৰমে হ্ৰাস পাই আহিছে। পাশ্চাত্য সাহিত্যৰ ভৌতিকবাদে নতুন লেখক শ্ৰেণীক আকৃষ্ট কৰা দেখা গৈছে। প্ৰাচীন গতানুগতিক সামাজিক আৰু সাম্প্ৰদায়িক বন্ধনৰ বিৰুদ্ধে নতুন লেখক শ্ৰেণীয়ে বিদ্ৰোহ ঘোষণা কৰা দেখা গৈছে। তেওঁলোকে ব্যক্তিগত মুক্তি, সামাজিক মুক্তি আৰু অৰ্থনৈতিক মুক্তিৰ যোগেদি

উন্নতি কামনা কৰে। গতিকে এটা বিদ্ৰোহৰ সূৰ তেওঁলোকৰ বচনাত ধ্বনিত হৈছে। ৰোমাণ্টিক যুগৰ সাহিত্যত ব্যক্তিৰ প্ৰাধান্য, আধুনিক এক শ্ৰেণীৰ লেখকৰ বচনাত ব্যক্তিত্বকৈ সমাজক প্ৰধান স্থান দিয়াৰ প্ৰয়াস দেখা যায়। এই শ্ৰেণীৰ লেখকৰ বচনাত মাৰ্ক্সবাদৰ প্ৰভাৱ বিশেষভাৱে দেখা যায়। আনহাতে আকৌ আধুনিক মনোবিজ্ঞানে, বিশেষকৈ ফ্ৰয়েডৰ মনো-বিশ্লেষণ প্ৰণালীয়ে বা যৌন-দৰ্শনে বহুতো লেখকক প্ৰভাৱান্বিত কৰিছে। ৰোমাণ্টিক ভাৱাদৰ্শৰ ঠাই অধিকাৰ কৰিছে বাস্তৱবাদে, সবল বৰ্ণনাৰ ঠাই অধিকাৰ কৰিছে বিশ্লেষণে আৰু লগে লগে বুদ্ধিমত্তাৰ অধিক প্ৰয়োগ লক্ষ্য কৰা যায়।

কিন্তু আগৰ ৰোমাণ্টিক সাহিত্যৰ ধাৰাটোৰ গতিৰ তীব্ৰতা কিছু হ্ৰাস হৈ আহিলেও সম্পূৰ্ণ লুপ্ত হোৱা নাই, আধুনিক বাস্তৱবাদী সাহিত্যৰ সমান্তৰাল ভাৱে ই প্ৰৱাহিত হৈয়ে আছে। দৰাচলতে ৰোমাণ্টিক সাহিত্য আৰু নতুন সাহিত্যৰ মাজত বহুল ব্যৱধান-বেথা এডাল টনা সহজ নহয় আৰু পৰস্পৰে বহুত ক্ষেত্ৰত স্পৰ্শ কৰি গৈছে। ৰামধেনুৰ বৰ্ণ বৈচিত্ৰ্যৰ মাজত বিভিন্ন বৰ্ণৰ অন্তিম অনুভৱ কৰিব পাৰি কিন্তু কোনোখিনিত এটা ৰঙ শেৰ হৈ আনটো ৰঙ আবৃত্ত হৈছে আঙুলিয়াই দিব নোৱাৰি, ঠিক তেনেকৈ আধুনিক কবি আৰু ঔপন্যাসিকসকলৰ লেখনীত বাস্তৱবাদ আৰু নব্যতাসবাদ মিহলি হৈ আছে।

এই বাস্তৱবাদ, মাৰ্ক্সবাদ, আৰু ফ্ৰয়েডবাদৰ নামত আধুনিক লেখক কোনো কোনোৱে সাহিত্যত অশ্লীলতা বা ব্যভিচার নকৰাকৈয়ো থকা নাই। সকলো সাহিত্যতে নতুন ভাৱধাৰা আৰু নতুন ৰীতি প্ৰৱৰ্তন হওঁতে তাৰ অপপ্ৰয়োগ হোৱা দেখা যায়। সময়ৰ লগে লগে তেনে উৎকেন্দ্ৰিকতা হ্ৰাস পাই সাহিত্য স্বাভাৱিক অৱস্থালৈ আহে।

(ক) কবিতা

যুদ্ধোত্তৰ কবিতাৰ ধাৰা প্ৰধানকৈ দুটা। এটা যুদ্ধপূৰ্ব ৰোমাণ্টিক ধাৰা। অতীতবাদী আৰু স্বদেশপ্ৰীতিমূলক কবিতাই এই ধাৰাটো প্ৰৱাহিত কৰিছে। নলিনীবালা দেৱী, অম্বিকাগিৰি ৰায়চৌধাৰী, নীলমণি ফুকন আদি কেইজনমান পুৰণি চামৰ কবিৰ বচনাত ওপকল্প ধাৰাটি ক্ষীণভাৱে হলেও প্ৰৱাহিত হৈ আছে। ৰঘুনাথ চৌধাৰী, যতীন্দ্ৰনাথ ছৰবা আদি প্ৰণিত্যশা কবিৰ সূৰ ক্ৰমে নিমাত হৈ আহিছে।

এতিয়া চোৱাৰ পাল ধুমুহাৰ ফাঁকে ফাঁকে
নিয়ন (?) আলোক, ফুল আৰু পখিলাৰ জাক

....

....

....

পৃথিৱীৰ বাটে বাটে বনবীয়া ফুলৰ সুৰভি।

এই নবীন কবিতাৰ আৰম্ভ হয় পঞ্চম দশকৰ মাজভাগত, “জয়ন্তী” কাকতৰ জৰিয়তে। অমূল্য বৰুৱাৰ কবিতাতেই এই নতুন কাব্যধাৰাৰ উন্মেষ হয়। তাৰ পাছত হেম বৰুৱা আৰু নৱকান্ত বৰুৱাই ইয়াক সুপ্ৰতিষ্ঠিত কৰে। নৱকান্ত বৰুৱাৰ “হে অৰণ্য, হে মহানগৰ” (১৯৫৪), “এটি ছটি এঘাৰটি তৰা” (১৯৫৭), হেম বৰুৱাৰ ‘বালিছন্দা’ নতুন কবিতালৈ উল্লেখযোগ্য বৰঙনি। “বামধেনু” কাকতত এই নতুন কবিদলৰ কবিতাৰ বিস্তাৰ ঘটিল। এই নতুন কবিদলৰ ভিতৰত উল্লেখযোগ্য হ’ল—হেম বৰুৱা, নৱকান্ত বৰুৱা, মহেন্দ্ৰ বৰা, হোমেন গোহাঞি, নীলমণি ফুকন, বীৰেন্দ্ৰ বৰুৱা, দীনেশ গোস্বামী, হৰি বৰকাকতি, নিৰ্জলপ্ৰভা বৰদলৈ, বীৰেন্দ্ৰ ভট্টাচাৰ্য্য, মহিম বৰা আৰু ভালেখিনি নবীন কবি। এই কবিতা এতিয়াও সময়ৰ পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ হোৱা নাই, কিন্তু “বহুজন হিতায় আৰু বহুজন সুখায়” যদি হব নোৱাৰে তেনে এই কাব্যধাৰাৰ ভৱিষ্যত সম্পৰ্কে আমি সন্দেহহীন হব নোৱাৰোঁ।

(খ) উপন্যাস

আগৰ অধ্যায়ত উল্লেখ কৰি অহা হৈছে যে ১৯৩০ চনৰপৰা ১৯৪৫ চনলৈকে কোনো উল্লেখযোগ্য উপন্যাস প্ৰকাশ হোৱা নাই। চতুৰ্থ দশকত কুমুদেশ্বৰ বৰঠাকুৰৰ নিম্নশ্ৰেণীৰ সৰু সৰু ডিটে ষ্টিল্ড উপন্যাস কেইখনৰ বাহিৰে আঙ্গুলিয়াই দিবপৰা বচনা নাই। যুদ্ধ শেষ হৈ অহাৰ লগে লগে অসমীয়া উপন্যাসৰ ধাৰায়ে মোৰ সলালে, চতুৰ্থ দশকৰ জড়তা আৰু অৱসাদৰপৰা মুক্ত হৈ নতুন পদক্ষেপত আগবাঢ়িবলৈ উপক্ৰম কৰিলে। পূৰ্বৰপৰা প্ৰচলিত হৈ অহা ঐতিহাসিক বা ঘটনাবল্ল বোমাটিক কাহিনীৰ ঠাইত ঔপন্যাসিকসকলে সামাজিক জীৱনৰ প্ৰাত্যহিক ঘটনা আৰু অভিজ্ঞতাক উপন্যাসৰ সমলৰূপে ঠাই দিবলৈ আৰম্ভ কৰে। কোনো কোনোৰ বচনাত বহুগুণীল সমাজৰ লগত প্ৰগতিকামীৰ ঘন্ট, সাম্যবাদী আদৰ্শ, মধ্যবিত্তশ্ৰেণীৰ আশা-আকাঙা আৰু বিফলতা, স্বাভাৱিক দলৰ অৱস্থা-অৰি, শাসন পদ্ধতিৰ বেমেজালি, চৰকাৰী কৰ্মচাৰীৰ দুৰ্নীতি,

আভিজাত্যৰ গৰ্ভ, দুখীয়াৰ ওপৰত ধনীৰ অত্যাচাৰ আৰু শোষণ আদি সামাজিক সমস্যাবোৰৰ পটভূমিত ব্যক্তিৰ-স্বখ-দুখ, প্ৰেম-প্ৰীতি আৰু আশা আকাঙাৰ চিত্ৰ অঙ্কন কৰা হৈছে। আভিজাত্যৰ গোবৰ নখকা অৱহেলিত জনসাধাৰণৰ জীৱন-চিত্ৰণ, সিহঁতৰ প্ৰতি সহানুভূতিশীল দৃষ্টি সবহভাগ উপন্যাসৰে উদ্দেশ্য।

ডঃ বিৰিকিকুমাৰ বৰুৱাৰ (বীণা বৰুৱাৰ) “জীৱনৰ বাটত” (১৯৪৫) নামৰ উপন্যাসৰপৰাই যুদ্ধোত্তৰ উপন্যাসৰ সূৰ্ত্ত আৰম্ভণি হয়। অসমীয়া গাঁৱলীয়া চিত্ৰ অঙ্কন কৰাত, ঘৰুৱা বা পাৰিবাৰিক জীৱনৰ প্ৰাত্যহিক ঘটনা প্ৰকাশ কৰাত, বিভিন্ন অৱস্থিতি চৰিত্ৰৰ ব্যৱহাৰ আৰু মানসিক অৱস্থা চিত্ৰণত ঔপন্যাসিকে অসামান্য দক্ষতা প্ৰদৰ্শন কৰিছে। চতুৰ্থ দশকত চুটি গল্পকাৰৰূপে প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰা বীণা বৰুৱাই ঔপন্যাসিকৰূপেও প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰে এই উপন্যাসৰ যোগেদি। এই একেজন লিখকে অগ্ৰ নামত প্ৰকাশ হোৱা “সেউজী পাতৰ কাহিনী” (১৯৫৮) অসমৰ চাহ বাগানৰ এটি স্বন্দৰ চিত্ৰ দাঙি ধৰিছে। চৰিত্ৰ সৃষ্টিতো লিখকে সফলতা লাভ কৰিছে। ডঃ প্ৰফুল্লদত্ত গোস্বামীৰ “কেঁচাপাতাৰ কঁপনি”ত চৰিত্ৰ-সৃষ্টি আৰু বিশ্লেষণ-বীতিৰ সচেতন আৰু সফল প্ৰচেষ্টা।

দীননাথ শৰ্ম্মাই ঔপন্যাসিকৰূপে চতুৰ্থ দশকৰ শেষৰ ফালে ‘আৱাহন’ত আত্মপ্ৰকাশ কৰে। তেওঁৰ প্ৰথম উপন্যাস “উষা” উক্ত কাকততে প্ৰকাশ পায়। তাৰ পিছত “সংগ্ৰাম” (১৯৫৪), “মাটি আৰু মানুহ” আৰু “নদাই” (১৯৫৬) প্ৰকাশ পায়। প্ৰথম দুখন মধ্যবিত্ত শিক্ষিত যুৱকৰ আদৰ্শ আৰু ব্যৰ্থতাৰ চিত্ৰ ঘৰুৱা পৰিবেশত অঙ্কন কৰিছে। স্ত্ৰধামচনৰ বিখ্যাত উপন্যাস এখনৰ (Growth of the Soil) আদৰ্শ লৈ “মাটি আৰু মানুহ” ৰচিত। শ্ৰীশৰ্ম্মাৰ শ্ৰেষ্ঠ উপন্যাস “নদাই”। এজন অশিক্ষিত সৰল খেতিয়কৰ মাটিৰ লগত ঘনিষ্ঠ সম্পৰ্ক আৰু জীৱন যুদ্ধৰ সূৰ্ত্ত চিত্ৰ চিত্ৰিত কৰিছে।

আধুনিক উপন্যাস জনপ্ৰিয় কৰাত ডেকা ঔপন্যাসিক মহম্মদ পিয়াৰৰ নাম উল্লেখযোগ্য। তেওঁৰ “প্ৰীতি উপহাৰ” (১৯৪৮) আৰু তাৰ পিছত ক্ৰমে “সংগ্ৰাম”, “মৰহা পাপৰি”, “হোবোৱা-স্বৰ্গ” আদি কৰি কেবাখনো উপন্যাস ৰচনা কৰিছে। এইবোৰত নগৰৰ নিম্ন মধ্যবিত্ত পৰিয়ালৰ স্বখ-দুখৰ চিত্ৰ পোৱা যায়। পিয়াৰৰ উপন্যাসত কাহিনী আৰু চিত্ৰ আছে কিন্তু চৰিত্ৰসৃষ্টি আৰু ঔপন্যাসিকৰ অন্তৰ্দৃষ্টি নাই। হিতেশ ডেকাই “আজিৰ মানুহ” (১৯৫২) উপন্যাসত প্ৰতিভাৰ যি সত্তাবনা দেখুৱাইছিল, পাছৰ “নতুন-পথ” (১৯৫৬)

আৰু “ভাড়া ঘৰত” (১৯৫৭) সেই সম্ভাৱনা চৰিতাৰ্থ হোৱা দেখা নগ’ল। উপন্যাস কেইখনত আদৰ্শায়ক মনোভাৱ প্ৰকাশ পাইছে। শ্ৰীৰামিকামোহন গোস্বামীয়ে “চাকনৈয়া” (১৯৫৪) আৰু “বা-মাদলী” (১৯৫৮)—এই দুখন উপন্যাসৰ প্ৰথমখনত আধুনিক কৃত্ৰিমতাৰ পৰিপূৰ্ণ অসং নাগৰীক-জীৱনৰ লগত নিজক খাপখুৱাব নোৱাৰা আদৰ্শনিষ্ঠ শিক্ষিত যুৱকৰ জীৱনৰ ট্ৰেজেডি আৰু দ্বিতীয় খনত আধুনিকতাৰ প্ৰভাৱত পৰা নাৰী-চৰিত্ৰৰ এটি বিশ্লেষণ দাঙি ধৰিছে। আধুনিক কৃত্ৰিম ভিতৰ-ফোপোলা নাগৰিক জীৱনৰ তীব্ৰ সমালোচনা উপন্যাস দুখনত আছে।

এই শতাব্দীৰ চতুৰ্থ দশকৰ শেষৰপৰাই কথাশিল্পীৰূপে প্ৰসিদ্ধ লাভ কৰা ছৈয়দ আব্দুল মালিকে যোৱা কেইবছৰমানৰ ভিতৰত কেবাখনো পুঁঠ কলেবৰৰ উপন্যাস প্ৰকাশ কৰিছে। “বথৰ চকৰি ঘূৰে”, “বজুই”, “ছবিঘৰ” (১৯৫৮)—এই তিনিখন উপন্যাসত ঘটনাৰ বৈচিত্ৰ্য আছে, গাঁৱলীয়া-নগৰীয়া, শিক্ষিত-অশিক্ষিত, সৎ-অসৎ, উচ্চ-নিম্ন বিবিধ চৰিত্ৰৰ আৰু নানা পৰিস্থিতিৰ সমাবেশ ঘটিছে। মালিকৰ ভাষা-শৈলীৰ বিশেষ আকৰ্ষণ আছে। কিন্তু উপন্যাস কেইখনত দৃষ্টিৰ গভীৰতা আৰু কাহিনী বচনাৰ দুৰ্বলতা দেখা যায়। সন্তীয়া-চাঞ্চল্যকৰ পৰিস্থিতি আৰু বৰ্ণনা বাহুল্যই উপন্যাস কেইখনৰ মৰ্যাদা কিছু হানি কৰিছে। চুটি গল্প বচনাত মালিকৰ যি পাৰদৰ্শিতা আৰু প্ৰতিভা প্ৰকাশ পাইছে উপন্যাস বচনাত সেই সুনাম অব্যাহত ৰাখিব পৰা নাই।

যুদ্ধোত্তৰ উপন্যাসৰ লেখ লওঁতে প্ৰেমনাৰায়ণ দত্তৰ নামো উল্লেখনীয়। দত্তই সাহিত্য জগতত প্ৰৱেশ কৰে ডিটেইক্টিভ কাহিনীৰ চক হিচাপে। “দিন-ডকাইত”, “মাধমাৰ”, “বাম-টাঙোন”কে আদি কৰি প্ৰায় কুৰিখন ডিটেইক্টিভ উপন্যাসেৰে সাহিত্যৰ যোগান ধৰি সামাজিক জীৱনৰ বাস্তৱ পৰিস্থিতি মাজলৈ প্ৰৱেশ কৰে। তেওঁৰ “নিয়তিৰ নিৰ্মলি”, “প্ৰণয়ৰ স্মৃতি” (১৯৫৪), “প্ৰাণৰ পৰশ” (১৯৫৭), “মুক্তিৰ পথেদি” (১৯৫৬) আদি কেবাখনো গহীন সামাজিক উপন্যাস প্ৰকাশ পাইছে। তেওঁৰ দৃষ্টিত কিছু বক্ষণীয়তা থাকিলেও অন্ধ গোড়ামি নাই। সমাজত পবিত্ৰ বুলি গণ্য কৰা আদৰ্শসমূহৰ গোবৰ আৰু মহিমা মনোজ্ঞ ৰূপত প্ৰকাশ কৰাই লিখকৰ উদ্দেশ্য। কিন্তু ধৰ্ম প্ৰচাৰকৰ দৃষ্টিৰে তেওঁ আদৰ্শ প্ৰচাৰ কৰা নাই, উপন্যাস-ৰূপক বিকল নকৰি সামাজিক নীতি-নিয়মৰ বেৰা নাভাঙি প্ৰেম-প্ৰীতি, ঈৰ্ষা-অসূয়া, দয়া মেহৰ চিত্ৰ আঁকিছে। কিন্তু ডিটেইক্টিভ কাহিনী বচনাৰ কোশলে কেতিয়াবা অনধিকাৰ প্ৰৱেশ কৰি উপন্যাসৰ স্বাভাৱিক গতিত বাধা দিয়া দেখা যায়।

ঔপন্যাসিকৰ প্ৰচুৰ সম্ভাৱনা থকা আন তিনিজন ডেকা কথাশিল্পী হ’ল যোগেশ দাস, বীৰেন্দ্ৰ ভট্টাচাৰ্য্য আৰু নৱকান্ত বৰুৱা। যোগেশ দাসৰ “ভাৱৰ আৰু নাই” (১৯৫৫) মহাযুদ্ধৰ চৌৱে কোবোৱা আদৰ্শ ভ্ৰষ্ট, নীতি ভ্ৰষ্ট সামাজিক জীৱনৰ আংশিক ৰূপ আৰু চাহ বাগানৰ জীৱন চিত্ৰিত হৈছে। তেওঁৰ মৃত প্ৰকাশিত “জোনাকীৰ জুই” (১৯৫৬) নামৰ উপন্যাসে কথাশিল্পীৰূপে দাসক সুপ্ৰতিষ্ঠিত কৰিছে। বীৰেন্দ্ৰ ভট্টাচাৰ্য্যৰ “ৰাজ পথে বিজিয়ায়”ত এদিনৰ ঘটনা বুদ্ধিনিষ্ঠা বা মনস্তাত্ত্বিক বিশ্লেষণৰ সহায়ত ফহিয়াই দেখুৱাইছে। এই উপন্যাসত লিখকৰ সাম্যবাদৰ আদৰ্শ ধ্বনিত হৈছে। কবি নৱকান্ত বৰুৱাৰ “কপিলী পৰীয়াৰ সাধু” (১৯৫৪) গাঁৱলীয়া জীৱনৰ লগত সুখেছথে বিজড়িত প্ৰকৃতিৰ ঘনিষ্ঠ সম্পৰ্কৰ চিত্ৰ।

ওপৰত ঔপন্যাসিকসকলৰ উপৰিও, “সুন্দৰৰ আঘাত”, “বাঁলগড়া” আদিৰ লেখক কমলেশ্বৰ চালিহা, “আধুনিকা”, “ভ্ৰান্তি”, “কলা ডাৱৰ” আদি নৈতিক-আদৰ্শ প্ৰধান উপন্যাস বচোতা দেবেন্দ্ৰনাথ ভট্টাচাৰ্য্য, “সোণৰ-নাঙল” ৰচোতা বনকান্ত গগৈ, “কৃষকৰ নাতি” লেখক গোবিন্দ মহন্ত, “লুইত-পাবৰ ধুনীয়া ছোৱালীজনী” আৰু “লুইতৰ ইপাৰে-সিপাৰে” নামৰ উপন্যাসদুয়ৰ লেখক কৃষ্ণ প্ৰসাদ বৰঠাকুৰ, “মনৰ-দাপোন” লেখক পদ্ম বৰকটকী, “দেৱ-গিৰি” আদিৰ ৰচক মথুৰা ডেকা, “ভুলৰ সমাধি” লেখক প্ৰেমধৰ বাজখোৱা, আৰু অৰুণ দাস, কুমাৰ কিশোৰকে আদি কৰি আৰু ভালেখিনি ডেকা ঔপন্যাসিকৰ সৃষ্টি হৈছে যোৱা কেইবছৰমানৰ ভিতৰত সৰু-বৰ, খ্যাত-অখ্যাত ভাল-বেয়া বহুতো উপন্যাসে দেখা দিছে। তাৰ ভিতৰত কিছুমানত ৰুগ্মমনৰ যৌনস্পৃহাই উৎকটভাৱে দেখা দিছে। এনে উপন্যাসৰপৰা পাঠকৰ, বিশেষকৈ কোমল বয়সীয়া পাঠকৰ কচি বিকৃত হোৱাবহে সম্ভাৱনা। ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ ঢলনি পানী আহি পলম পেলাই ক্ষেত্ৰ শস্ত্ৰশালিনী কৰে, কিন্তু ঢলনী পানীৰ লগত বিহ মেটেকা আহি পথাৰ নষ্ট কৰে। কলাহীন, অৰ্পণত আৰু লালসাপূৰ্ণ বচনাৰপৰা সাহিত্যৰ কেতিয়াও উন্নতি হব নোৱাৰে। সুখৰ বিষয় এই ধৰণৰ কচি বিবৰ্জিত উপন্যাসৰ সংখ্যা কম।

(গ) চুটি গল্প

“আৱাহন” কাকতৰ যোগেদি অসমীয়া গল্প সাহিত্যলৈ যি পৰিবৰ্ত্তন আহিল দ্বিতীয় মহাযুদ্ধৰ প্ৰাৰম্ভিক কেই বছৰলৈকে তাৰ গতি অব্যাহত আছিল। কিন্তু যুদ্ধৰ তীব্ৰতা আৰু ব্যস্তি বঢ়াৰ লগে লগে সাহিত্যতো তাৰ

প্ৰতিক্ৰিয়াই দেখা দিলে। “আবাহন” অনিয়মিত হ’ল আৰু কাগজ আদিৰ অনাটনৰ কাৰণে পুৰি প্ৰকাশো বাধা প্ৰাপ্ত হ’ল, ফলত গল্প সাহিত্যৰো সাময়িক ছুৰ্দিন আহিল। “জয়ন্তী”, “সুৰভী” আদি কাকতত দুই চাৰিটা গল্প প্ৰকাশ পাইছিল যদিও তাক পৰ্যাপ্ত বুলিব নোৱাৰি। স্বাধীনতা লাভৰ পাছৰ আকাশ লাহে লাহে পৰিস্কাৰ হৈ অহাৰ লগে লগে সাহিত্যতো নতুন জাগৰণে দেখা দিলে। প্ৰথমতে “পছোৱা” আৰু তাৰ পাছত “বামধনু” কাকতে গল্পসাহিত্যৰ উন্নতিত সহায়ক হয়। যুদ্ধোত্তৰ যুগৰ বেছিভাগ গল্প লেখকেই উক্ত আলোচনী দুখনৰ জৰিয়তে প্ৰসিদ্ধি লাভ কৰিছে।

মহাযুদ্ধৰ ফলত ভাৰতৰ ৰাজনৈতিক আৰ্থিক আৰু সামাজিক অৱস্থা আৰু মানুহৰ চিন্তাভাৱনা আৰু বিশ্বাসৰ দ্ৰুত পৰিবৰ্তন হয়। যৌথ পৰিয়াল ভাঙনখুৱী হৈ পৰে, ঔদ্যোগিক শিল্পৰ প্ৰসাৰ ঘটে, ধনী দুখীয়াৰ প্ৰভেদ বেছি স্পষ্ট হৈ উঠে। বিজ্ঞানৰ যুগান্তৰকাৰী আৱিষ্কাৰে মানুহৰ ধৰ্ম বিশ্বাসৰ ভেটি শিথিল কৰি তোলাৰ লগে লগে নতুনধৰণৰ সম্ভাৱনা দাঙি ধৰে। গণতন্ত্ৰৰ প্ৰতিষ্ঠাৰ লগে লগে গাঁওবোৰতো ৰাজনৈতিক সচেতনতাই দেখা দিয়ে, নাগৰিক জীৱনৰ প্ৰতি মোহ বৃদ্ধি পায়। এনে দ্ৰুত পৰিবৰ্তনশীল সমাজৰ বিচিত্ৰ অভিজ্ঞতা আৰু সমগ্ৰাৰ মেৰপাকত জৰিত হোৱা ব্যক্তিৰ কামনা-বাসনা ছা-ছতাশ, সুখ-দুখ আৰু আশা-নিবাসাৰ চিত্ৰ আধুনিক গল্পকাৰে ৰূপ দিবলৈ চেষ্টা কৰিছে। নতুন লেখকসকলৰ ৰচনাত সৰল বৰ্ণনাতকৈ বিশ্লেষণ, বহিৰ্বৰ্তনাতকৈ মানসিক বা আন্তৰ্ভাৱিণ সংঘাত, সৰল ভাষাশৈলীতকৈ বাঞ্ছনাপূৰ্ণ বৰ্ণনাত ৰচনাশৈলী আৰু জীৱনৰ বাস্তব-আলিত সংঘটিত হোৱা ঘটনাতকৈ অলিয়ে গলিয়ে হোৱা ঘটনাৰ বৈচিত্ৰ্যময় প্ৰকাশ আধুনিক গল্পকাৰসকলৰ ৰচনাত লক্ষ্য কৰা যায়।

আধুনিক গল্পকাৰসকলৰ ভিতৰত ছৈয়দ আকুৰুল মালিক সৰ্ব্বাগ্ৰণী। দ্বাৰাচলতে মালিক যুদ্ধোত্তৰ যুগৰ গল্পকাৰ নহয়, যুদ্ধৰ পূৰ্ববৰ্তনাই তেওঁ প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰিছে আৰু বৰ্তমান সময়লৈকে সেই প্ৰতিষ্ঠা অব্যাহত আছে। “পৰশমণি”, “ৰঙা-গড়া”, “মৰহা-পাপৰি”, “এজনী নতুন ছোৱালী” আদি গল্প-সঞ্চয়ন কেইটাত সন্নিবিষ্ট হোৱা গল্পসমূহৰ বাহিৰেও ভালেখিনি গল্প আলোচনীসমূহত আছে। বিষয়বস্তুৰ বৈবিধ্য আৰু বৈচিত্ৰ্য, অৱহেলিত, পীড়িত আৰু সমাজ বহিৰ্ভূতসকলৰ প্ৰতি সহানুভূতি, যৌন বাসনাৰ বিচিত্ৰ, দুৰ্ভাৱ আৰু স্থান বিশেষে সংস্কাৰমুক্ত অভিব্যক্তি, আৰু আকৰ্ষণীয় প্ৰকাশভঙ্গী মালিকৰ গল্পৰ প্ৰধান বিশেষত্ব। সমাজ, পৰম্পৰা আৰু ধৰ্মৰ সংস্কাৰৰ অন্তৰালত লুকাই

ধৰা মানৱপ্ৰাণৰ অভিব্যক্তিখিনি তেওঁৰ গল্পত ৰূপ দিবলৈ চেষ্টা কৰিছে। মালিকৰ দৰে দীননাথ শৰ্ম্মাও যুদ্ধ-পূৰ্বযুগৰে গল্প লিখক। তেওঁৰ “হুলাল” (১৯৫২), “কোৱাভাতুৰীয়া ওঠৰ তলত”, “কল্পনা আৰু বাস্তৱ” (১৯৫৫) “অকলশৰীয়া” আৰু “পোহৰ” (১৯৫৮) এই কেইটা গল্প সম্ভাৱত মধ্যবিত্ত আৰু গ্ৰাম্য জীৱনৰ বিভিন্ন চিত্ৰ আৰু চৰিত্ৰৰ অভিব্যক্তি ফুটাই তুলিছে। তেওঁৰ গল্পত মানৱ চৰিত্ৰৰ শঠতা, কপটতা, বিশ্বাস ঘাতকতা, কামুকতা, বিশেষকৈ নাবী প্ৰৱঞ্চনা, আৰু স্বার্থপৰতাই প্ৰধান স্থান অধিকাৰ কৰিছে। শৰ্ম্মাৰ ৰচনাভঙ্গীত বাগাড়ম্বৰ নাই, নাইবা মালিকৰ দৰে মোহময়ী আবেষ্টনীও নাই।

যুদ্ধোত্তৰ যুগত আগশাৰীলৈ অহা গল্পকাৰসকলৰ ভিতৰত হোমেন বৰ-গোহাঞি, বীবেন্দ্ৰ ভট্টাচাৰ্য্য, যোগেশ দাস, বোহিণী কাকতি, মেদিনী চৌধুৰী, ভবেন্দ্ৰ শইকীয়া, লক্ষ্মীনন্দন বৰা, স্নেহ দেৱী, চন্দ্ৰ শইকীয়া, মহিম বৰাৰ নাম উল্লেখ কৰিব পাৰি। হোমেন বৰগোহাঞিৰ “বিভিন্ন ক’ৰাছ” (১৯৫৭), “প্ৰেম আৰু মৃত্যুৰ কাৰণে” (১৯৫৭)—এই দুখন স্বৰচিত গল্প সংগ্ৰহ প্ৰকাশ পাইছে। বৰগোহাঞিৰ গল্পৰ বিষয়বস্তু প্ৰায়েই অসাধাৰণ আৰু সামাজিক বাস্তব-আলিপৰবা আঁতৰৰ অন্ধ-গলিৰ মাজত সংঘটিত হোৱা ঘটনা। চৰিত্ৰবোৰ অস্বাভাৱিক মনোবৃত্তিৰ, সিহঁত সামাজিক নীতি-শৃঙ্খলাৰ বাহিৰত; সিহঁত উৎকেন্দ্ৰিক ধৰ্ষণকাৰী (sadist) আৰু দানৱীয় উগ্ৰতাৰ প্ৰতীক। বৰগোহাঞিৰ গল্পত প্ৰেম আৰু মৃত্যুৱে হাতত ধৰাধৰি কৰি আছে, সিহঁতৰ বিৰোধ নাই। ক্ৰয়েডৰ মনঃসমীক্ষণবীতিৰ প্ৰভাৱ বৰগোহাঞিৰ গল্পত অত্যন্ত গভীৰ। যোগেশ দাসৰ “মহাঁৰি পাই” (১৯৫৫), “পপীয়াতৰা” (১৯৫৭), “আন্ধাৰৰ আঁৰে আঁৰে” এই তিনিখন স্বৰচিত গল্প সংকলন প্ৰকাশ পাইছে। দাসে জীৱনৰ বৈচিত্ৰ্যপূৰ্ণ ঘটনাবাজিক নাইবা পৰিস্থিতিক সংঘত বৰ্ণনা আৰু আকৰ্ষণীয় ৰূপৰেখাৰ যোগেদি ৰূপ দিছে। দাসৰ ৰচনাবীতিত বুদ্ধিমত্তাৰ অথবা প্ৰদৰ্শনী নাই, নাইবা কাব্যগন্ধী উজ্জ্বাসো নাই। বোহিণী কাকতি, সৌৰভ চালিহা আদি দুই এজনৰ গল্পত বৈজ্ঞানিক পৰিভাষাই প্ৰতীকী ৰূপত আত্মপ্ৰকাশ কৰিছে। লক্ষ্মীনন্দন বৰা আৰু মহিম বৰাৰ হাতত গাঁৱৰ চিত্ৰই বসঘন ৰূপত প্ৰকাশ পাইছে।

আধুনিক গল্পকাৰসকল ভাষাবিলাসী। ভাষাৰ সৌষ্ঠৱ আৰু প্ৰকাশ ক্ষমতা বৃদ্ধি পাইছে যদিও জতুৱা ঠাচ পৰিলত হৈছে। পাশ্চাত্য লেখকসকলৰ চিন্তাধাৰাই আৰু বঙালী লেখকসকলৰ ৰচনাশৈলীয়ে তেওঁলোকক প্ৰভাৱান্বিত কৰিছে।

(ঘ) প্ৰবন্ধ, বস-বচনা, সমালোচনা

যুদ্ধোত্তৰ যুগছোৱাত ব্যক্তিনিষ্ঠ, লঘু, বসায়ক বচনা কিছু পৰিমাণে জনপ্ৰিয় হোৱা দেখা গৈছে আৰু ইতিমধ্যে, ভালেখিনি ভেনে ধৰণৰ বচনা প্ৰকাশ পাইছে। ইংৰাজ লেখক চাৰ্লচ লেব, জি. কে. চেষ্টাৰ্টন, আদিৰ ব্যক্তিমুখী বস-বচনাৰ আদৰ্শত বা অনুকৰণত বৰ্ত্তমান অসমীয়া সাহিত্যতো এই শ্ৰেণীৰ বচনাই মূৰ দাঙি উঠিছে। দাৰ্শনিকতাৰ পৰিবৰ্ত্তে লঘুগন্তব্য, মহত্ব (sublimity) পৰিবৰ্ত্তে বৰুৱা বসঘন পৰিৱেশ, বৃত্তিৰ ঠাইত অনুভূতি, বিষয়বস্তুৰ গুৰুত্ব পৰিবৰ্ত্তে প্ৰকাশ-ভঙ্গীৰ অভিনৱত্ব আৰু ব্যক্তি নিৰপেক্ষতাৰ পৰিবৰ্ত্তে একান্ত ব্যক্তিনিষ্ঠতা এই বিধ বচনাৰ বিশেষত্ব। লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ শেহতীয়া “ভাৱৰ-বুববুৰি”ৰ প্ৰায়বোৰ প্ৰবন্ধই এই শ্ৰেণীৰ বস-বচনাৰ প্ৰথম নিদৰ্শন বুলিব পাৰি। বেজবৰুৱাৰ বাহিৰে পুৰণি চামৰ কোনো লিখকে এই ধৰণৰ বচনাত মনোনিবেশ কৰা নাছিল, দ্বিতীয় মহাযুদ্ধৰ পাছৰপৰাহে সববৰহী হৈ পৰিছে।

যুদ্ধোত্তৰ যুগৰ বস-বচনা পৰিৱেশনকাৰীসকলৰ ভিতৰত ডাক্তৰ হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা আগবঢ়ায়। জীৱনৰ বিয়লি বেলিকা সাহিত্যক্ষেত্ৰত অৱতীৰ্ণ হৈ ডাঃ বৰুৱাই ব্যক্তিনিষ্ঠ বস-বচনাৰ শাখাটি ভালেখিনি পুষ্ট কৰি গৈছে। তেখেতৰ “চপনীয়া”, “মোৰ ঘৰখন” আৰু “নবগ্ৰহ”—এই তিনিখন ব্যক্তিমুখী বচনা পুথিৰ যোগেদি ডাঃ বৰুৱাই অসমীয়া খাচ গাঁৱলীয়া সমাজখনৰ আক্ৰাৰ আৰু পুথিৰ যোগেদি ডাঃ বৰুৱাই অসমীয়া খাচ গাঁৱলীয়া সমাজখনৰ আক্ৰাৰ আৰু পোহৰৰ বেথাবোৰ, ল'ৰালি কালৰ নানা বঙৰ দিনবোৰ, ভিন ভিন পোছাকৰ চৰিত্ৰবোৰ আৰু সমাজৰ বৰ্ত্তমান ৰূপটোৰ শিক্ৰ-বসন্ত সহানুভূতি-শীল বৰ্ণনা দিছে। কোতুকপ্ৰিয়তা, আৰু হাস্যৰসিকতা তেওঁৰ বচনাইশৈলীৰ বৈশিষ্ট্য; তিক্ততা তেওঁৰ বচনাত নাই। ডাঃ হেম বৰুৱাৰ বাহিৰেও আন কেবাজনো ডেকা লিখকে এনে বচনা লেখি জনপ্ৰিয়তা অৰ্জন কৰিছে। “আড্ডা” (১৯৫৮) লেখক তিলক হাজৰিকা, “বাটৰ ছববীৰন”ৰ লেখক হেমচন্দ্ৰ শৰ্ম্মা, আৰু ললিত বৰা, কিৰণ শৰ্ম্মা, কীৰ্ত্তি হাজৰিকা, ৬ছলল বৰঠাকুৰ আদি কেবাজনো লেখকৰ নাম এই প্ৰসঙ্গত উল্লেখ কৰিব পাৰি। কিন্তু দুই এজনৰ বচনাৰ বাহিৰে বেছিভাগ বচনাই গতানুগতিক, অভিনৱত্বহীন আৰু অনুকৰণপ্ৰধান হৈ পৰিছে আৰু সাহিত্যিক খ্যাতি অৰ্জনৰ এটি সস্তীয়া উপায়ত পৰিণত হৈছে।

বস-বচনাৰ শাৰীত থব পৰা কেবাখনো সবস ভ্ৰমণ বৃত্তান্ত যুদ্ধোত্তৰ যুগত প্ৰকাশ হৈছে। হেম বৰুৱাৰ “সাগৰ দেখিছা” (১৯৫৬), “বঙাকববীৰ ফুল”

(১৯৫৮), অমলেন্দু গুহৰ “চোৱিয়েত দেশত এভূমুকি” (১৯৫৮) বদ্বজনৰ “দুই-চেপ্তেদৰ” (১৯৫৮), ললিতকুমাৰ বৰুৱাৰ “ইউৰুপৰ বাটত” (১৯৫৭), বিৰিক্কি কুমাৰ বৰুৱাৰ “চুইজাৰলেণ্ড ভ্ৰমণ” (১৯৪৮), ডঃ প্ৰহুৰ গোস্বামীৰ “ইউৰোপত সাতমাহ” আদি কেবাখনো সুখপাঠ্য ভ্ৰমণ বৃত্তান্ত প্ৰকাশ পাইছে। স্বাধীনতা লাভৰ পিছত বহিৰ্জগতৰ লগত আমাৰ সম্পৰ্ক বাঢ়িছে আৰু ৰাজনীতি আৰু শিক্ষা সম্পৰ্কীয় কাৰ্য্যত গমনাগমন বৃদ্ধি হৈছে, ফল স্বৰূপে সাহিত্যলৈ বৰঙনিও বাঢ়িছে।

দাৰ্শনিক, ঐতিহাসিক, ধাৰ্ম্মিক বা আন তথ্যপূৰ্ণ প্ৰবন্ধ বচনাত ভবানন্দ দত্ত, ৰাজমোহন নাথ, পণ্ডিত মনোৰঞ্জন শাস্ত্ৰী, শবতচন্দ্ৰ গোস্বামী, তীৰ্থনাথ শৰ্ম্মা, কেশৱনাৰায়ণ দত্ত, লীলা গগৈ, সনানন্দ চালিহা আদিৰ নাম উল্লেখযোগ্য। শবতচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে “ছক্ৰেটিচ আৰু প্লেটো”, “কনফিউচিয়াচ” আৰু সুদীৰ্ঘ “মনোবিজ্ঞান” নামক গ্ৰন্থত্ৰয়ৰদ্বাৰা অসমীয়া সাহিত্য যোগান ধৰিছে। মনোৰঞ্জন শাস্ত্ৰীৰ “বৈষ্ণৱ দৰ্শনৰ ৰূপৰেখা” আৰু “পতাকা প্ৰকাশ” গহীন আলোচনাত্মক গ্ৰন্থ। শ্ৰীবাধানাথ ফুকন বেদান্তবাচস্পতিৰ “বিজ্ঞানৰ সিপাৰে”, “জন্মান্তৰ বহন্ত”, “কথাৰে উপনিষদ” আদি দাৰ্শনিক তথ্যপূৰ্ণ গ্ৰন্থসমূহ অসমীয়া সাহিত্যলৈ বিশেষ বৰঙনি। এসময়ত “কিয়নো পাহৰা অসমীয়া হেৰা, চিৰকাল তুমি আছিলি স্বাধীন”—গানেৰে প্ৰসিদ্ধি লাভ কৰা ফুকন ডাঙৰীয়াই জীৱনৰ শেষকাল ছোৱাত অসমীয়া সাহিত্যৰ অপুষ্ট অঙ্গ এটিৰ সোষ্ঠৰ সাধন কৰিবলৈ লোৱা প্ৰচেষ্টা প্ৰশংসনীয় আৰু আদৰ্শনীয়।

সাহিত্য-সমালোচনাও যুদ্ধোত্তৰ কালছোৱাত কিছু আগবঢ়া দেখা যায়। উমাকান্ত শৰ্ম্মাৰ “কাব্যভূমি” (১৯৪৮) আৰু ত্ৰৈলোক্যনাথ গোস্বামীৰ “সাহিত্য-সমালোচনা” (প্ৰথমভাগ) বস-বিচাৰ আৰু সাহিত্যৰ মৌলিক বিশ্লেষণাত্মক গ্ৰন্থ। সাহিত্যৰ সংজ্ঞা আৰু লক্ষণৰ অধিক সবল আৰু প্ৰাথমিক ধৰণৰ আলোচনাত্মক গ্ৰন্থৰ ভিতৰত অতুলচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ “সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা” (১৯৫৭), বিশেষভাৱে উল্লেখযোগ্য। হেম বৰুৱাৰ “আধুনিক সাহিত্য”ত (১৯৫০) পাশ্চাত্য সাহিত্যৰ আধুনিক ভাৱধাৰা, আদৰ্শ আৰু বচনাৰীতিৰ প্ৰাঞ্জল বিশ্লেষণ পোৱা যায়। অসমীয়া সাহিত্যৰ বিভিন্ন দিশ আৰু গ্ৰন্থৰ আলোচনা-সমালোচনা আৰু বিশ্লেষণ দাঙি ধৰি কেবাজনো প্ৰতিষ্ঠাবান লেখকেও গ্ৰন্থ প্ৰণয়ন কৰিছে। পুৰণি গতবীতি সম্পৰ্কে বিৰিক্কিকুমাৰ বৰুৱাৰ “অসমীয়া কথা সাহিত্য” (১৯৫০), অসমীয়া লোক-সাহিত্য সম্পৰ্কে প্ৰহুৰদত্ত গোস্বামীৰ “অসমীয়া জন-সাহিত্য” (১৯৪৮) আৰু মহেশ্বৰ নেওগৰ “অসমীয়া গীতি-

স্বাধীনতা লাভৰ পিছত প্ৰসিদ্ধিলাভ কৰা নাট্যকাৰসকলৰ ভিতৰত সাবদা বৰদলৈ, প্ৰবীন ফুকন, সৰ্বেশ্বৰ চক্ৰবৰ্তী, সত্যপ্ৰসাদ বৰুৱা, গিৰীশ চৌধুৰী, অনিল চৌধুৰী, লক্ষ্যধৰ চৌধুৰী, অমৰেন্দ্ৰ পাঠক, সুৰেন্দ্ৰ শইকীয়া, কুমুদ বৰুৱা আদিৰ নাম উল্লেখযোগ্য। সাবদা বৰদলৈৰ “মগ্ধবিবৰ আজান” (১৯৪৮) “পহিলা তাৰিখ” (১৯৫৬), “সেই বাটেদি” (১৯৫৭), জনপ্ৰিয় সামাজিক নাটক। গাৰলীয়া আৰু মধ্যবিত্ত নাগৰিক জীৱনৰ চিত্ৰ বৰদলৈৰ নাটকেইখনত সজীৱ হৈ প্ৰকাশ পাইছে। প্ৰবীন ফুকনে নাট্যকাৰৰূপে মহাযুদ্ধৰ আগতেই সজীৱ হৈ প্ৰকাশ পাইছে। প্ৰবীন ফুকনে নাট্যকাৰৰূপে মহাযুদ্ধৰ আগতেই সজীৱ হৈ প্ৰকাশ পাইছে। চতুৰ্থ দশকৰ শেষৰফালে বচনা কৰা “কাল পৰিণয়” আৰু অৱতীৰ্ণ হয়। চতুৰ্থ দশকৰ শেষৰফালে বচনা কৰা “কাল পৰিণয়” আৰু “আসাম হলিউদে” বঙ্গমঞ্চত বিশেষ সমাদৰ লাভ কৰিছিল। স্বাধীনোত্তৰ কালত বচনা আৰু প্ৰকাশ হোৱা “মণিৰাম দেৱান” আৰু “লাচিত বৰফুকন” উল্লেখযোগ্য ঐতিহাসিক নাটক। ফুকনৰ ঐতিহাসিক নাটকৰ সংলাপন বলীষ্ঠ। “শতিকাৰ বান” আৰু “ডাঃ প্ৰমোদ” গহীন সামাজিক নাটক। “শতিকাৰ বানত” নতুন যুগৰ ভাৱধাৰা আৰু আদৰ্শৰ আগত বক্ষণশীলতা আৰু আভিজাত্যৰ গৰ্ৱ পৰাজিত হোৱা দেখুৱাইছে। সৰ্বেশ্বৰ চক্ৰবৰ্তীৰ “অভিমান”, “কঙ্কণ”, অনিল বায় চৌধুৰীৰ “প্ৰতিবাদ”, “মাণিক বাইটং” গিৰীশ চৌধুৰীৰ “মিনাবজাৰ”, অমৰেন্দ্ৰ পাঠকৰ “ইণ্টাৰভিউ”, অভয় ডেকাৰ “গড়াখহনীয়া”, আৰু সত্যপ্ৰসাদ বৰুৱাৰ “চাকৈচকোৱা” (১৯৪০), “শিখা” (১৯৫৭), আদি নাটত বৰ্তমান সমাজৰ সমস্যা আৰু ভাৱধাৰা ব্যৱহাৰ আদি চিত্ৰিত হৈছে। সত্যপ্ৰসাদ বৰুৱাৰ একাকিকা “কুণাল-কাঞ্চন”, “বানাদিল”, হৰিশ্চন্দ্ৰ ভট্টাচাৰ্য্যৰ “এক অক্ষীয়া নাটমালা”, আৰু প্ৰবীন নাট্যকাৰ অতুলচন্দ্ৰ হাজৰিকাৰ “আহতি”ত সন্নিবিষ্ট চুটি নাট কেইখনমান আৰু বীণাবৰুৱাৰ “এবেলাৰ নাট” এক অক্ষীয়া নাটৰ ভিতৰত উল্লেখযোগ্য অৱদান। কুমুদ বৰুৱাৰ আৰু সুৰেন্দ্ৰ শইকীয়াৰ ভালেখিনি “প্ৰহসন” ইতিমধ্যে প্ৰকাশ হৈ আমাৰ নাট্য সাহিত্যৰ সোঁতৰ বৃদ্ধি কৰিছে।

কিন্তু নতুন নাট্যকাৰ ছই-চাৰিজন উদ্ভৱ হৈছে যদিও আৰু নাটকৰ সংখ্যা কিন্তু বৃদ্ধি পাইছে যদিও কালজয়ী নাটক সৃষ্টি হোৱা নাই। পাশ্চাত্য নাট্যসাহিত্য স্বাভিব্যক্তিবাদ (Expressionism), সংকেতবাদ (Symbolism) আদিৰ বি প্ৰয়োগ দেখা যায়, অসমীয়া নাট্যসাহিত্যত তাৰ কোনো পৰীক্ষা চলোৱা হোৱা নাই। আনহাতে কাব্যধৰ্মী নাটকৰ (Poetic drama) সৃষ্টিও আমাৰ সাহিত্যত হোৱা নাই। বিশ্ব নাট্যসাহিত্য বহুত দূৰ আগুৱাই গৈছে, আমি কিন্তু এতিয়াও ইবচেনবয়গকে ভালকৈ লগ ধৰিব পৰা নাই।

পৰিশিষ্ট

(ক) শিশু-সাহিত্য

শিশুৰ বুদ্ধি-বৃত্তি, চৰিত্ৰ আৰু কচিৰ বিকাশত উপযোগী সাহিত্যই বিশেষ সহায় কৰে আৰু সাহিত্যস্পৃহা জগাই উচ্চ-সাহিত্যৰ সৃষ্টিৰ বীজ ৰোপণ কৰে। শিশুৰ বয়সৰ লগে লগে বিকাশ হোৱা বুদ্ধি-বৃত্তি আৰু ভাৱ-চিন্তাৰ লগত খাপ খোৱা সাহিত্যৰ যোগান দিব পাৰিলে শিশুৰ মানসিক উন্নতি সহজ আৰু দ্ৰুতগতিত সম্পন্ন হয়। পুৰণি অসমীয়া সাহিত্যত শিশু-সাহিত্য বুলি বেলেগ একশ্ৰেণীৰ সাহিত্য নাছিল যদিও, “ভীমচৰিত”, “কাণখোৱা”, “শিশুলালা” আদি বচনাই শিশু আৰু বয়স্ক দুয়োশ্ৰেণীৰে মানসিক খোৱাক যোগাইছিল। এই ধৰণৰ পুথিৰ যোগেদি আখ্যান-শ্ৰৱনৰ কোঁতুহল নিবৃত্তি হৈছিল আৰু লগে লগে নৈতিক বা ধৰ্মীয় আদৰ্শৰ লগত শিশুৰ সহজ পৰিচয় ঘটিছিল। বৰ্তমান যুগত শিশু-সাহিত্যই পাতনি মেলে “অকণোদই”ত। “অকণোদই” কাকতত বাইবেলৰ বা আন নৈতিক গল্প, নাইবা দেশ বিদেশৰ সাধু প্ৰকাশিত হৈছিল আৰু খৃষ্টান মিছনেৰীসকলে পঢ়াশালিৰ উপযোগী শিশু-পাঠ্য আৰু সাধুকথা বচনা কৰিছিল। মহামতি আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনৰ “অসমীয়া ল’ৰাৰ মিত্ৰ” আৰু ব্ৰাউন, ব্ৰান্সন আৰু কটুৰ আদি মিছনেৰীসকলে বচনা কৰা “বাইবেলৰ সাধু”, “আফ্ৰিকাৰ কোঁৱৰ”, “মাউৰী ছোৱালী”, “ঈগলৰ বাঁহ” আদি প্ৰথম স্তৰৰ বচনা।

“জোনাকী” যুগৰ লেখকসকলৰ ভিতৰত লক্ষীনাথ বেজবৰুৱাই শিশু-সাহিত্যৰ প্ৰয়োজনীয়তা উপলব্ধি কৰি কেবাখনো বসাল পুথি প্ৰণয়ন কৰিছিল। তেওঁৰ “ককা-দেউতা আৰু নাতি ল’ৰা”, “বুঢ়ী আইৰ সাধু”, “জুহুকা”, উল্লেখযোগ্য দান। গোহাঞিবৰুৱাই পঢ়াশলীয়া শিশু-পাঠ্য বচনাতহে মনোনিৱেশ কৰিছিল। লম্বোদৰ বৰা, বজ্জেশ্বৰ মহন্ত, দুৰ্গাপ্ৰসাদ মজিন্দাৰ বৰুৱা, পানীজনাথ গগৈ, বেণুধৰ ৰাজখোৱাই শিশু-পাঠ্য আৰু শিশুৰ উপযোগী বিবিধ সাহিত্য বচনা কৰিছিল। শিশু-উপযোগী কবিতা বচনাত বলদেৱ মহন্ত মহম্মদ চোলেমান খাঁ, দুৰ্গাপ্ৰসাদ মজিন্দাৰ বৰুৱা, আনন্দচন্দ্ৰ আগৰৱালা, বিষয় বিশ্বাসী আৰু ধনাই বৰাৰ নাম বিশেষভাৱে উল্লেখযোগ্য।

অসমীয়া সাধুকথাৰ উপৰিও দেশ-বিদেশৰ নানা সাধুকথা, আখ্যান, নীতিমূলক গল্প অসমীয়াত ৰচিত হৈছে। সাধুকথাৰ পুথিৰ ভিতৰত

গুণাভিৰামৰ পত্নী বিষ্ণুপ্ৰিয়া দেৱীৰ “সাধুকথা”, জ্ঞানানন্দ জগতীৰ “সাধুকথাৰ জোলোঙা” (১৯০৯), কুমুদেধৰ বৰঠাকুৰৰ “সাধুৰ ভড়াল”, শৰতচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ “অসমীয়া সাধুকথা” (১৯২৯), ত্ৰৈলোক্যেশ্বৰী বৰুৱাৰ “সন্ধিয়াৰ সাধু”, হৰিপ্ৰসাদ বৰুৱাৰ “মইনা” আৰু “বিবচতীয়াৰ দেশ”, বেণুধৰ শৰ্ম্মাৰ “বাংপতা”, ডঃ বাণীকান্ত কাকতিৰ “পখিলা” (১৯৫১), অৰ্জুনচন্দ্ৰ দাসৰ “অসমীয়া সাধু” (১৯৪১), প্ৰসন্নকুমাৰ ডেকাৰ “সাধুকথাৰ পুথি” (১৯৪৯), ছলল বৰঠাকুৰৰ “ঘুমটি যাবোৰে” (১৯৫৫), নৱ বৰুৱাৰ “আখৰৰ জখলা” (১৯৫৬), আৰু হুই চাৰিজন ডেকাৰ সাধুকথাৰ সংগ্ৰহ পুথি প্ৰকাশ হৈছে। এই সাধুবোৰে ল’ৰাৰ কল্পনাশক্তি বৃদ্ধি কৰাত সহায় কৰাৰ লগে লগে নৈতিক আদৰ্শৰ লগতো পৰিচয় কৰি দিয়ে।

মহাভাৰত, ৰামায়ণ, পুৰাণ, দ্বাত্ৰিংশৎ-পুতলিকা, জাতক, হিতোপদেশ, পঞ্চতন্ত্ৰ, বেতাল পঞ্চবিংশতি, কথা-সবিত সাগৰ আদি সংস্কৃত সাহিত্যৰ গল্প আৰু আখ্যানসমূহ শিশু-উপযোগী কৰি বহুতো অসমীয়া ৰূপ দিছে। মহেশচন্দ্ৰ কটকীৰ “বেতাল-পঞ্চবিংশতি” আৰু “গজমুকুতা”, তাৰানাথ বৰপূজাৰীৰ “মহাভাৰতৰ বহুধৰা”, “মহাভাৰতৰ মৌ-বিচনী”, মিত্ৰদেৱ মহন্তৰ “মৌ-মহাভাৰত” (১৯২৫), হৰেন্দ্ৰনাথ শৰ্ম্মাৰ “সাৱিত্ৰী”, “নলদময়ন্তী” (১৯২৫) উৎসৱানন্দ গোস্বামীৰ “বজ্ৰিশ-সিংহাসন”, বোৰেশ্বৰ শৰ্ম্মাৰ “কথা-মহাভাৰত”, ইন্দ্ৰধৰ ৰাজখোৱাৰ “হিতোপদেশ”, বিজ্ঞাপীঠৰ “অমৰ কাহিনী”, অতুলচন্দ্ৰ হাজৰিকাৰ “কথা-কীৰ্ত্তন”, “কথাদশম”, “জাতকৰ সাধু”, “অন্ধীয়া-নাটৰ সাধু”, “কাব্যকাহিনী”কে আদি কৰি বহুতো পুথি ৰচিত হৈছে আৰু এনে পুথিৰ সংখ্যা ক্ৰমে বৃদ্ধি পাব লাগিছে। উপনিষদৰ আৰু পুৰাণৰ সাধুও কেবাখনো প্ৰকাশ হৈছে।

ইংৰাজী সাহিত্যৰপৰা শিশু-উপযোগী ভালেখিনি গ্ৰন্থ অনুবাদ কৰি উলিয়া হৈছে। বেণুধৰ শৰ্ম্মাৰ “বৰিজন ক্ৰুচ”, জ্ঞানদাভিৰাম বৰুৱাৰ “দদাইৰ পঁজা”, “ভেনিচৰ সাউদ” (১৯২৫), বসন্ত বৰুৱাৰ “ৰেগনাৰৰ সাধু” (১৯১৯), বোৰেশ্বৰ শৰ্ম্মাৰ “ইচপৰ উপকথা” (১৯২৪), হৰেন্দ্ৰনাথ শৰ্ম্মাৰ “ইছপৰ সাধু”, মহেন্দ্ৰ বৰাৰ “গালিভাৰৰ ভ্ৰমণ”, “ডনকুইকচোট”, সুপ্ৰভা গোস্বামীৰ “ডনকুইকচোট”, হাৰুণাৰ বহুদৰ “বজ্ৰদীপ”, “টমথুডাৰ জুপুৰী”, “শ্ৰী মাচকেটিয়াৰ্চ”, “বনবীৰ টাৰ্জান”, “অলিভাৰ টুইষ্ট”, “হেনৰি ফোৰ্ড” আদি গ্ৰন্থ, ডাঃ ৰোহিণী বৰুৱাৰ “পমিলীৰ পৰিয়াল”, ডঃ প্ৰফুল্ল গোস্বামীৰ “বিলাতি হোজা”, ডঃ মহেশ্বৰ নেওগৰ “ভাৱৰ সিপাৰৰ ধুনীয়া দেশ”, আৰব্য-উপজাতিৰপৰা অনুবাদ কৰা,

আজলীতৰা নেওগৰ “আলাদিন”, “আলিৰাবা”, “সিন্দবাদ” আদিৰ কাহিনীকে আদি কৰি বহুতো বিদেশী গ্ৰন্থৰ অসমীয়া ৰূপান্তৰ প্ৰকাশ হৈছে। এই ক্ষেত্ৰত হাৰুণাৰ বহুদৰ অৱদান সকলোতকৈ অধিক।

শিশুৰ চৰিত্ৰ আৰু আদৰ্শ গঠনত মহৎলোকৰ জীৱনীয়ে বিশেষ সহায় কৰে। মহাদেৱ শৰ্ম্মাৰ “বুদ্ধা”, “মহম্মদ” আদিৰ চমু জীৱনাভাস, কমলেশ্বৰ চলিহাৰ “দীনবন্ধু এণ্ডকজ”, “ল’ৰাৰ শঙ্কৰদেৱ”, “বিশ্বকৰি ৰবীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰ”, “আব্ৰাহাম লিঙ্কন”, “মাৰ্শ্বাল ষ্টেলিন”, “ঈশ্বৰচন্দ্ৰ বিজ্ঞানাগৰ” আদিৰ চমুজীৱনী, আজলীতৰা নেওগৰ “গুণাভিৰাম” আৰু “আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনৰ চৰিত”, নীলিমা দত্তৰ “মহৎলোকৰ ল’ৰালিকাল”, হৰেন্দ্ৰনাথ শৰ্ম্মাৰ “শিৱাজী” (১৯৫০), “অশোক” (১৯৫৮), বিনন্দ বৰুৱাৰ “ল’ৰাৰ বেজবৰুৱা”, প্ৰেমধৰ ৰাজখোৱাৰ “ল’ৰাৰ জৱাহৰলাল” আদি ভালেখিনি শিশু-জীৱনী ৰচিত আৰু প্ৰকাশিত হৈছে। সাধাৰণতে কোনো মহৎ লোকৰ জীৱনীৰ সকলো ঘটনা বা কাৰ্য্যাবলীৰ চমু বিৱৰণ দিবলৈ নগৈ তেওঁৰ চৰিত্ৰৰ কোনো এটা দিশৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰি তাৰ অনুকূল কাৰ্য্য বা ঘটনা সংযোগ কৰিলে শিশুৰ ওপৰত প্ৰভাৱশীল হয়। চৰিত্ৰৰ পৰস্পৰ বিৰোধী গুণ বা বৈশিষ্ট্যৰ সমাবেশ নকৰি অবিৰোধী গুণাবলী বা বৈশিষ্ট্যসমূহ প্ৰতিফলিত কৰি দেখুৱাব পাৰিলেহে শিশুৱে সেই চৰিত্ৰ উপলব্ধি কৰিব পাৰে। সাধাৰণতে ভীম, হনুমান, ৰবিনহুড আদি চৰিত্ৰৰ আৱেদন একক গুণৰ প্ৰাধান্য হেতুকেই দেখা যায়। আমাৰ শিশু-উপযোগী জীৱনীসমূহত সকলো ঘটনা আৰু বহুক্ষেত্ৰত পৰস্পৰ বিৰোধী গুণাবলীৰ সমাবেশ দেখা যায়। ফলত তেনে জীৱন-চৰিতে ল’ৰা-ছোৱালীক অনুপ্ৰেৰণা দান নকৰে। ঘটনা সমাবেশ কৰোঁতে ল’ৰা-ছোৱালীৰ বয়সৰ কালে সততে দৃষ্টি ৰাখিব লাগে।

বিজ্ঞানৰ বিচিত্ৰ কথা, আৱিষ্কাৰৰ আৰু অভিযানৰ কাহিনী, আৰু আন হুঃসাহসিক সত্য ঘটনাৰ বিৱৰণ আমাৰ সাহিত্যত বৰ কম। ডাঃ ৰোহিণী বৰুৱাৰ “বিজ্ঞানৰ কথা”, কালিনাথ শৰ্ম্মাৰ “প্ৰকৃতিৰ পুতলা-খেলা”, ৰঘুনাথ দেৱচৌধুৰীৰ “মানৱ-সভ্যতা” (১৯৫২) আৰু দ্বীপেন্দ্ৰনাথ শৰ্ম্মাৰ “বিজ্ঞানৰ বিস্ময় বাতৰি” আদি ছই এখন পুথিৰ বাহিৰে সৰহীয়াতকৈ এনে পুথি এতিয়াও ওলোৱা নাই। বৰ্ত্তমান যুগ বিজ্ঞানৰ যুগ, আৱিষ্কাৰৰ যুগ। বিজ্ঞানে আমাৰ দৈনন্দিন জীৱনত প্ৰভূত প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰি আছে। ল’ৰালি কালৰেপৰা ল’ৰাৰ অনুসন্ধিৎসা প্ৰৱৃতি জগাই তুলিবলৈ পাঠ্যপুথিৰ উপৰিও নানা ধৰণৰ জ্ঞান-বিজ্ঞানৰ মনোমোহা পুথিৰ প্ৰয়োজন হৈ পৰিছে।

আমাৰ শিশু-সাহিত্যলৈ লক্ষ্য কৰিলে ছটা ডাঙৰ ক্ৰাণ্ট চকুত পৰে। এটা হ'ল বয়সৰ স্তৰ অনুসৰি সাহিত্য বৰ্চিত নহয়। শিশুৰ কোনটো স্তৰৰ শিশুৰ কাৰণে লেখিছে সেই বিষয়ে কোনো স্পষ্ট ধাৰণা পোৱা নাযায়। বিভিন্ন স্তৰৰ বয়সৰ কাৰণে সাহিত্যৰ বিষয়বস্তু আৰু বচনাভঙ্গীও পৃথক হোৱা উচিত। দ্বিতীয়তে শিশু-সাহিত্যৰ ছপা আৰু বহিৰাবৰণৰ আকৰ্ষণীয়তা, আৰু চিত্ৰৰ সমাবেশৰ অভাৱ মন কৰা যায়। অৱশ্যে আজি দুই-এবছৰ মানৰ আগৰপৰা ওপৰত কথাত ছটালৈ দৃষ্টি ৰাখি পুথি বচনা আৰু প্ৰকাশৰ কিছু চেষ্টা দেখা যায়।

(খ) সংবাদ-পত্ৰ আৰু আলোচনী

বৰ্তমান যুগত সংবাদ-পত্ৰ আৰু আলোচনীয়ে সাহিত্যৰ প্ৰচাৰ আৰু প্ৰতিপত্তি লাভত বিশেষ অংশ গ্ৰহণ কৰিছে। আজিৰ যুগ ব্যস্ততাৰ যুগ, মানুহৰ অৱসৰ কমি আহিছে, গতিকে বহুতেই সংবাদ-পত্ৰ আৰু আলোচনীৰ পৰাই বহিৰ্জগতৰ সন্তোদ আৰু বস-সাহিত্যৰ আশ্বাদন লৈ ক্ষান্ত থাকিব লগাত পৰে। আজিৰ যুগৰ পাঠকৰ কচিসৃষ্টি আৰু কচি পৰিবৰ্তন কৰাত সমসাময়িক আলোচনী আৰু কাকতে বিশেষ সহায় কৰে। বহল জগতৰ সমসাময়িক বহুমুখী ভাৱধাৰা, বচনা-শৈলী আৰু সাহিত্যিক ৰূপৰ লগত পাঠকৰ পৰিচয় ঘটাই দিয়াত আৰু সাহিত্যত নতুন ৰীতি আৰু বাদ প্ৰৱৰ্তন কৰাত আলোচনী সংবাদপত্ৰাদিয়ে বিশেষভাৱে বৰঙণি যোগাইছে। আলোচনী-সাহিত্যৰ অধিকাংশই হয়তো সময়ৰ সোতত পাহৰণিৰ গৰ্ভত লয় পায়, কিন্তু যুগৰ পদক্ষেপৰ লগত নিজ নিজ সাহিত্যকো আগবঢ়াই নিয়াত আলোচনী আদিৰ দান অস্বীকাৰ কৰিব নোৱাৰি। সমসাময়িক সমাজৰ দোষ-ক্ৰটিৰ আঙুলিয়াই দি সমাজক সংস্কাৰ আৰু প্ৰগতিৰ পথত আগুৱাই নিয়াত আলোচনীয়ে জগাৱৰি সহায় কৰি আহিছে।

অসমীয়া আলোচনী আৰু সংবাদ-পত্ৰৰ বুৰঞ্জী আৰম্ভ হয় “অকণোদই”ৰপৰা, অৰ্থাৎ ১৮৪৬ চনৰপৰা। “অকণোদই” কাকতে একেধাৰে আলোচনী আৰু সংবাদ-পত্ৰ দুয়োটা উদ্দেশ্যই সাধন কৰিছিল। বঙালী ভাষাৰ ঠাইত অসমীয়া ভাষাক পুনৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰাত, অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰচাৰ আৰু চৰ্চাত, বহিৰ্জগতৰ ভাৱধাৰাৰ লগত অসমীয়া পাঠকৰ মানসিক সংযোগ স্থাপন কৰাত “অকণোদই” কাকতে কেনে ধৰণে সহায় কৰিছিল সেই বিষয়ে আগতে উল্লেখ কৰা হৈছে।

পুৰণি বুৰঞ্জী প্ৰকাশৰপৰা আৰম্ভ কৰি সাহিত্য, শিক্ষা আৰু বিজ্ঞান সম্পৰ্কীয় কথা, ধৰ্মনীতি আৰু সম্বাদ প্ৰকাশলৈকে বিভিন্ন উপাদানেৰে “অকণোদই” পৰিপূৰ্ণ আছিল। উজনি অসমৰ কথিত ভাষাক সাহিত্যিক ভাষাৰ মৰ্যাদা দান কৰে “অকণোদই” কাকতেই বুলি কব পাৰি।

“অকণোদই” ১৮৮২ খৃষ্টাব্দলৈকে, নিয়মিতভাৱে নহলেও, প্ৰকাশ হৈ আছিল। ইয়াৰ পাছতে উল্লেখযোগ্য আলোচনী দুখন হ'ল “আসাম নিউচ্” (১৮৮২-১৮৮৫) আৰু “আসাম-বন্ধু” (১৮৮৫-৮৬)। প্ৰথমখন হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ সম্পাদনাত ইংৰাজী আৰু অসমীয়া দুটা ভাগত বিভক্ত হৈ সাদিনীয়াৰূপে প্ৰকাশ পাইছিল। অসমীয়া আখৰ জোঁটনিৰে বৰ্তমান গঢ় লয় এই কাকতৰ জৰিয়তেই। দ্বিতীয় খনৰ সম্পাদক আছিল গুণাভিৰাম বৰুৱা আৰু ই মাহেকীয়াৰূপে প্ৰকাশ হৈছিল। বিভিন্ন ধৰণৰ প্ৰৱন্ধ আৰু কবিতাৰদ্বাৰা এই কাকত আকৰ্ষণীয়ভাৱে প্ৰকাশ হৈছিল যদিও বেছিদিন স্থায়ী নহ'ল।

অসমীয়া আলোচনীৰ ইতিহাসত “জোনাকী”ৰ আবিৰ্ভাৱ এটি অবিম্বৰণীয় মুহূৰ্ত। অসমীয়া ভাষাৰ উন্নতি সাধিনী সভাৰ মুখপত্ৰৰূপে ১৮৮৯ চনত চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালাৰ সম্পাদনাত কলিকতাৰপৰা এই কাকত ওলায়। লক্ষীনাথ বেজবৰুৱা আৰু হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী এই কাকতৰ প্ৰধান উদ্যোক্তা আছিল। অসমীয়া সাহিত্যলৈ পাশ্চাত্য সাহিত্যৰ ৰূপ, আৰু ভাৱধাৰা আমদানি কৰাত, নৱজন্মশূলক সাহিত্যৰ সৃষ্টি কৰাত, ব্যক্তিনিষ্ঠ খণ্ড কবিতা, উপন্যাস আদি প্ৰৱৰ্তন কৰাত “জোনাকী”ৰ অৱদান পাহৰিব নোৱাৰি। প্ৰকৃত সৃষ্টিধৰ্মী সাহিত্যৰ সন্টালনি-প্ৰকাশ জোনাকীৰ পাততেই হয় বুলি কলে বৰ বেছি অত্যাুক্তি কৰা নহ'ব। জোনাকীৰ আবিৰ্ভাৱৰ এবছৰৰ পিছতে ৰুক্ষপ্ৰসাদ ছৰাৰ সম্পাদনাত আৰু পদ্মনাথ গোহাঞিবৰুৱা, বেণুধৰ ৰাজখোৱা আদিৰ উদ্যোগত ১৮৯০ খৃষ্টাব্দত “বিজুলী” কলিকতাৰপৰা প্ৰকাশ হয়। এই দুই কাকতৰ সৃষ্ট প্ৰতিযোগিতামূলক বিকাশক কেন্দ্ৰ কৰি হুদল ডেকা সাহিত্যিকৰ সৃষ্টি হৈছিল। কেইবছৰমান চলাব পিছতে “জোনাকী” ওলাবলৈ এৰে, কিন্তু ১৯০১ চনৰপৰা সত্যনাথ বৰাৰ সম্পাদনাত গুৱাহাটীৰপৰা কেইবছৰমান পুনৰ প্ৰকাশ হয়। লগে লগে একে সময়তে ১৯০২ চনত ছিলঙৰপৰা “বিজুলী”ৰো কেই সংখ্যামান প্ৰকাশ হৈ পুনৰ লুপ্ত হয়। “জোনাকী” আৰু “বিজুলী”ৰ অবিয়া-অবিৰ ফলত দুইখন কাকতৰ অকাল মৃত্যু হ'ল যদিও একশ্ৰেণীৰ লেখক সৃষ্টি কৰি আৰু সাহিত্যলৈ নতুন ভাৱ, আদৰ্শ আৰু ৰীতি আনয়ন কৰি উক্ত কামতে সাহিত্যিক স্থায়ী আৰু দৃঢ় ভেটিত প্ৰতিষ্ঠা কৰি গ'ল।

১৯০৭ চনত পদ্মনাথ গোহাঞিবৰুৱাৰ সম্পাদনাত তেজপুৰবৰপৰা “উষা” আৰু ১৯০৯ চনত কলিকতাৰপৰা বেজবৰুৱাৰ সম্পাদনাত “বাহী” প্ৰকাশ হয়। “উষা” আৰু “বাহী”, “বিজুলী” আৰু “জোনাকী”ৰে নতুন নামত নৱজন্ম বুলিও কব পাৰি। চুটি গল্প, প্ৰাচীন অসমীয়া সাহিত্যৰ আলোচনা, প্ৰবন্ধ, ন-ন কবিতা আৰু সমসাময়িক ভাষা, সাহিত্য আৰু সামাজিক সমস্যাবোৰৰ সমালোচনাই জ্যোত্স্ন কাকততে ঠাই পাইছিল। “বাহী”ৰ দৃষ্টিভঙ্গী অধিক নিৰ্ভীক আৰু স্বতন্ত্ৰবীৰ্য আছিল। “উষা” চৰকাৰৰ নিৰ্ভীক সমালোচক নাছিল, বৰং চৰকাৰৰ নীতিৰ সমৰ্থক আছিল। কেইবছৰমানৰ পিছত উষাৰ মৃত্যু হয়, কিন্তু “বাহী” ১৯২৯ চনলৈকে নিয়মিতভাৱে প্ৰকাশ হয় আৰু তাৰ পিছতো অমিয়কুমাৰ দাস আৰু মাধৱ বেজবৰুৱাৰ সম্পাদনাত ক্ৰমে গুৱাহাটী আৰু কলিকতাৰপৰা কিছুদিন ওলায়। ১৯৪০ চনলৈকে এই কাকতে অনিয়মিতভাৱে ওলাই আছিল। “বাহী” আৰু “উষা”ই ন-ন লেখকক উৎসাহ দি আৰু তেওঁলোকৰ বচনা আদিৰ ভুল-ভ্ৰুটি দেখুৱাই দি সৃষ্টি সাহিত্য বচনাৰ পথ দাঙি ধৰিছিল। ১৯২৯ চনৰপৰা ১৯৪০ চনলৈকে মাজে সময়ে “বাহী”য়ে দেখা দি আছিল যদিও, দৰাচলতে ১৯২৯ চনতেই “বাহী”ৰ মহিমা লয় পায়। এই কালছোৱা “আৱাহন”ৰ প্ৰাধাত্যৰ যুগ। “বাহীয়ে” ‘স্বৈ-মহিষি’ ৰূপত প্ৰকাশ হৈ থকা কালছোৱাতেই ছখন আলোচনীয়ে সাময়িকভাৱে জনপ্ৰিয়তা আৰ্জন কৰিছিল আৰু উচ্চ সাহিত্যিক মান ৰক্ষা কৰি প্ৰকাশিত হৈছিল। এখন ডিব্ৰুগড়ৰপৰা প্ৰসন্নকুমাৰ বৰুৱা, বাধানাথ চাংকাকতী আদিৰ সম্পাদনাত ওলোৱা “আলোচনী” (১৯১০-১৬) আৰু আনখন গুৱাহাটীৰপৰা অদ্বিকাগিৰি-বায়চৌধাৰীৰ সম্পাদনাত ওলোৱা “চেতনা” (১৯১৯-২৬)। “চেতনা” উগ্ৰ জাতীয়তাবাদী কাকত আছিল আৰু প্ৰবন্ধৰ মান (Standard) যথেষ্ট উচ্চ আছিল।

১৯২৯ চনত জমিদাৰ নগেন্দ্ৰনাৰায়ণ চৌধুৰীৰ পৃষ্ঠপোষকতাত আৰু দীননাথ শৰ্ম্মাৰ সম্পাদনাত কলিকতাৰপৰা “আৱাহন” প্ৰকাশ হয়। আকৰ্ষণীয় বহিৰাৱৰণ, সুন্দৰ ছপা আৰু ৰঙচঙীয়া চিত্ৰৰে এই কাকতখন দেখাত যেনেকৈ আকৰ্ষণীয় আছিল তেনেকৈ গল্প, ভ্ৰমণ বৃত্তান্ত, প্ৰবন্ধ, কবিতা আৰু ধাৰাবাহিক ৰূপে প্ৰকাশ হোৱা উপভাসেৰে এই কাকত সুখপাঠ্য হৈছিল। অসমীয়া চুটি গল্পৰ কলাৰ বিকাশত এই কাকতৰ বৰঙনি লেখত লবলগীয়া। “আৱাহন”ত ন আৰু পূৰ্বৰি ছয়ো চাম লেখকৰ সমাবেশ ঘটিছিল। দ্বিতীয় মহাযুদ্ধৰপৰাই এই কাকত প্ৰকাশত অনিয়মিত হৈ পৰে।

এই শতিকাৰ পঞ্চম দশকৰ উল্লেখযোগ্য আলোচনী হ’ল “জয়ন্তী”। প্ৰথমতে পৰেকীয়া ৰূপে দেখা দি পিছলৈ মাহেকীয়া কাকত ৰূপে প্ৰকাশ হবলৈ ধৰে। আধুনিক যুগৰ নতুন কবিতাশ্ৰেণীৰ সৃচনা হয় “জয়ন্তী”ৰ পাততেই। পঞ্চম দশকৰ শেষৰ ফালে “বামধেনু”ৰ আৰম্ভণি হয়। এইখনেই বৰ্তমান অসমৰ প্ৰধান উল্লেখযোগ্য আলোচনী বুলিব পাৰি। বামধেনুৰ বুকতেই আধুনিক প্ৰয়োগবাদী, নব্য-নৱজন্মসমূলক কবিতাই বিস্তাৰ লাভ কৰিছে। বম্য-বচনা আৰু চুটি গল্পৰ বিকাশতো এই কাকতৰ অৱদান মনকবিবলগীয়া। গহীন আলোচনামূলক আৰু গবেষণামূলক প্ৰবন্ধৰ একমাত্ৰ প্ৰকাশস্থল “অসম-সাহিত্য-সভা-পত্ৰিকা” (১৯২৬) মাজতে কেবাবছৰো বন্ধ হৈ থাকি ১৯৫০ চনৰপৰা নিয়মিতভাৱে ওলাই আছে।

ওপৰত সাহিত্যৰ দিগদৰ্শনকাৰী প্ৰধান প্ৰধান আলোচনীসমূহৰ পৰিচয় দিয়া হ’ল। বিভিন্ন সাংস্কৃতিক অনুষ্ঠান, স্কুল, কলেজ আৰু সাম্প্ৰদায়িক সহাৰ পৰা বহুতো আলোচনী প্ৰকাশ হৈছিল আৰু হৈ আছে। এইবোৰৰ স্থায়ী অৱদান বিশেষ নাই। সাধাৰণতে অসমীয়া আলোচনীয়ে উদ্ধাৰ দৰে খন্তেক পোহৰ দিয়ে আকৌ অন্তৰ্দ্ধান হয়।

অসমীয়া শিশু-আলোচনীৰ বুৰঞ্জী আৰম্ভ হয় ১৮৮৮ খৃষ্টাব্দৰপৰা। সেই চনতে নগাঁৱৰপৰা ককণাভিৰাম বৰুৱা সম্পাদিত “ল’ৰাবন্ধু” প্ৰকাশ হয়। কিন্তু ছটামান সংখ্যা ওলোৱাৰ পিছতে মৃত্যু হয়। ১৯১৬ চনত হেমচন্দ্ৰ গোহাৰ্মীৰ সম্পাদনাত গুৱাহাটীৰপৰা “অকণ” প্ৰকাশ হয়। দুবছৰমানৰ পিছত সিও লুপ্ত হয়। তাৰ পিছত ক্ৰমান্বয়ে বহুনাথ চৌধাৰীৰ সম্পাদিত “মইনা” (১৯২৩), মহাদেৱ শৰ্ম্মা সম্পাদিত “অকণ” (১৯২৬), হৰেন্দ্ৰনাথ শৰ্ম্মা সম্পাদিত “পখিলা” (১৯৩৩), বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা সম্পাদিত “অকণ” (১৯৩৫), দীননাথ শৰ্ম্মা সম্পাদিত “পাৰিজাত” (১৯৪০), বিৰিঞ্চি বৰুৱা সম্পাদিত “বংশব” (১৯৪৮), ইব্ৰাহিম আলি সম্পাদিত “কাচি-জোন” আদি বহুতো আলোচনী দুই-এবছৰ প্ৰকাশ হৈ লয় পায়। বৰ্তমানে “দীপক” নামৰ একমাত্ৰ শিশু আলোচনী কোনোমতে প্ৰকাশ হৈ আছে। আকৰ্ষণীয় ৰূপত শিশুৰ ব্যৱহাৰ উপযোগী কবি কাকত উলিয়াব নোৱাৰাই বেছিভাগ কাকতৰ মৃত্যুৰ কাৰণ।

আমাৰ আলোচনীসমূহৰ অস্থায়ী আৰু অকাল মৃত্যুৰ কাৰণ কেবাটাও। পাঠকৰ বা গ্ৰাহকৰ উদাসীনতা আৰু বৰঙনি দিয়াৰ অনিয়মতা, কাকতৰ অনিয়মিত প্ৰকাশ, কাকত চলাবৰ কাৰণে উপযুক্ত পুঁজী আৰু ছপাখানাৰ

অনুবিধা, আৰু সৰ্বশেষত উপযুক্ত প্ৰবন্ধ-পাতিৰ অভাৱকে অসমীয়া আলোচনীৰ অস্থায়ীত্বৰ প্ৰধান কাৰণ ৰূপে নিৰ্দেশ কৰিব পাৰি।

সংবাদ-পত্ৰ বা বাতৰি কাকতে একে অনুবিধাৰ মাজেদি প্ৰকাশ হৈ কিছুদিনৰ পিছত বন্ধ হ'বলগীয়া হয়। হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ “আসাম নিউচ”ৰ পিছত বহুতো বাতৰি কাকত প্ৰকাশ হ'ল আৰু মাৰ গ'ল। কালিৰাম দাসৰ সম্পাদিত সাদিনীয়া “বিশ্ববাহিনী” (১৯১১), কৃষ্ণচন্দ্ৰ বৰুৱা সম্পাদিত “আসাম হেৰাল্ড” (১৯১২) আদি দুই চাৰিখন বাতৰি দুই-এবছৰ চলিয়ে মৃত্যুৰ মুখত পৰে। ১৯১৮ চনত চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালাৰ সম্পাদনা আৰু তত্ত্বাবধানত “সাদিনীয়া অসমীয়া” প্ৰকাশ হয়। অসমীয়া বাতৰি কাকতৰ ইতিহাসত এই কাকতৰ প্ৰকাশ এটি নতুন আৰু শক্তিশালী পদক্ষেপ বুলিব পাৰি। এই কাকতেই মাজতে দৈনিক ৰূপলৈ ৰূপান্তৰিত হৈ পুনৰ সাদিনীয়া অৱস্থালৈ ঘূৰি যাব লগা হয় আৰু ১৯৫৭ চনলৈকে প্ৰকাশ হৈ থাকে। অসমৰ সমস্তা-নমূহলৈ বিভিন্ন সময়ত দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰাত আৰু স্বাধীনতা আন্দোলনত বৰঙণি যোগোৱাত এই কাকতে বিশেষ অংশ গ্ৰহণ কৰিছিল। চতুৰ্থ দশকৰ প্ৰাৰম্ভতে, “আৱাহন” কাকতৰ সমসাময়িকভাৱে বোম্বাইটপৰা নীলমণি কুকনৰ সম্পাদনাত “দৈনিক বাতৰি” ওলাই দহ বছৰমান প্ৰকাশ হয়। দ্বিতীয় মহাযুদ্ধৰ প্ৰাৰম্ভিক কাল ছোৱাত ডিব্ৰুগড়পৰা বেণুধৰ শৰ্ম্মাৰ সম্পাদনাত সাদিনীয়া কাকত “তৰুণ অসম” প্ৰকাশ হৈছিল। ১৯৪৯ চনত প্ৰকাশ হোৱা দৈনিক কাকত “নতুন অসমীয়া” নানা প্ৰতিবন্ধকৰ মাজেদি এতিয়াও ওলাই আছে। বৰ্তমান প্ৰচলিত আন এখন জনপ্ৰিয় কাকত হ'ল “অসম-বাণী”। এই কাকত একেধাৰে আলোচনী আৰু বাতৰি কাকত। আধুনিক সাহিত্যৰ দুটা প্ৰধান শাখা চুটি গল্প আৰু বন্য-বচনাৰ বিকাশত আৰু জনপ্ৰিয়তা বৃদ্ধি কৰাত এই কাকত দুখনৰ অৱদান লেখত লবলগীয়া। নতুন শব্দৰ প্ৰৱৰ্ত্তন আৰু প্ৰয়োগত, আৰু নতুন ঠাট সদৰবহী কৰাত বাতৰি কাকতসমূহ বিশেষভাৱে বৰঙণি দি আহিছে।

আধুনিক যুগৰ বিভিন্ন অধ্যয়নত সহায় লোৱা গ্ৰন্থপঞ্জী :—

- ১। ডঃ বিৰিকিকুমাৰ বৰুৱা : Modern Assamese Literature, 1957.
- ২। জীহেম বৰুৱা : আধুনিক সাহিত্য, ১৯৫০.
- ৩। জীভিষেশ্বৰ নেওগ : সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত ভূমুকি, ১৯৩৯.
- ৪। শ্ৰীযতীন্দ্ৰনাথ গোস্বামী : অসমীয়া সাহিত্যৰ চমু বুৰঞ্জী, ১৯৫৭.
- ৫। শ্ৰীমহেন্দ্ৰ বৰা : নতুন কবিতা, ১৯৫৭.
- ৬। বামধেনু, ৬—১০ম বছৰ.
- ৭। ডঃ সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞা : Studies in the Literature of Assam, 1956.

অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীৰ কালানুক্রমণিকা

[কালৰ অনুক্ৰম বুলিভাৱেহে দেখুৱা হৈছে, আৰু সকলো লেখক অনুভূক্ত হোৱা নাই]

দশম—দ্বাদশ শতিকা

বৌদ্ধ গান বা দোহাৱলী (চৰ্য্যাচৰ্য্যাবিনিশ্চয়)

দ্বাদশ—চতুৰ্দশ শতিকা

মন্ত্ৰ পুথি (সান্তাব্য), কৃষ্ণ কীৰ্ত্তন (?)

চতুৰ্দশ শতিকা

পুৰাণ : হেম সবস্বতী

(বামন-পুৰাণ)

মহাভাৰত : হৰিহৰ বিপ্ৰ, কদ্রকন্দলী, কৰিবল্ল সবস্বতী, হৰিবৰ বিপ্ৰ
(আখ্যান কাব্য)

ৰামায়ণ : মাধৱ কন্দলী

পঞ্চদশ শতিকা

ভাগৱতৰ অনুবাদ (আবন্ত) : শ্ৰীশঙ্কৰদেৱ

অক্ষীয়া নাট (আবন্ত) : শ্ৰীশঙ্কৰদেৱ

বৰগীত (আবন্ত) : শ্ৰীশঙ্কৰদেৱ

ষোড়শ শতিকা

পদ্মাপুৰাণ : মনকৰ, দুৰ্গাবৰ, স্ককবি নাৰায়ণদেৱ

ভাগৱত : শ্ৰীশঙ্কৰদেৱ, অনন্ত কন্দলী, পীতাধৰ

ৰামায়ণ : শ্ৰীশঙ্কৰদেৱ, মাধৱদেৱ, অনন্ত কন্দলী, দুৰ্গাবৰ

মহাভাৰত : বামসবস্বতী, কংসাৰি

অক্ষীয়া নাট : শ্ৰীশঙ্কৰদেৱ, মাধৱদেৱ, বামচন্দ্ৰণ ঠাকুৰ

বৰগীত : শ্ৰীশঙ্কৰদেৱ, মাধৱদেৱ

গদ্য সাহিত্য (আবন্ত) : ভট্টদেৱ

মাৰ্কণ্ডেয় পুৰাণ : শঙ্কৰদেৱ, পীতাধৰ বিজ

সপ্তদশ শতিকা

ভাগৱত : গোপালচৰণ দ্বিজ, অনিৰুদ্ধ কায়স্থ, কেশৱ কায়স্থ, ভাগৱতাচাৰ্য্য,
বিষ্ণুভাবতী ইত্যাদি।

অন্ত্যন্ত পুৰাণ : গোপালচৰণ, ভাগৱত মিশ্ৰ, বজ্জাকৰ মিশ্ৰ, বামচন্দ্ৰ বৰপাত্ৰ

মহাভাৰত : বামনবসন্তী, গোপীনাথ দ্বিজ, বিদ্যাপঞ্চানন, বামমিশ্ৰ

ৰামায়ণ : অনন্ত ঠাকুৰ বা হৃদয়ানন্দ

চৰিত পুথি : বামচৰণ ঠাকুৰ, দৈত্যাৰি ঠাকুৰ, দ্বিজ ভূষণ, বাম ৰায়,

ৰমানন্দ, বামানন্দ, ৰমাকান্ত দ্বিজ

অঙ্গীৰ নাট-গীত : বামচৰণ ঠাকুৰ, দৈত্যাৰি ঠাকুৰ, গোপাল আতা, দ্বিজ

ভূষণ, শ্ৰীৰাম আতা, বামানন্দ, অনিৰুদ্ধদেৱ, বৰষহ্মণি
ইত্যাদি।

ব্যৱহাৰিক সাহিত্য : বামমিশ্ৰ, আতন বুঢ়াগোহাঞি

অষ্টাদশ শতিকা

ব্ৰহ্মবৈবৰ্ত্ত পুৰাণ : কৰিৰাজ চক্ৰৱৰ্তী, দুৰ্গেশ্বৰ দ্বিজ, বলৰাম দ্বিজ, ৰতিকান্ত
দ্বিজ প্ৰভৃতি

হৰিবংশ : বিদ্যাচন্দ্ৰ কৱিশেখৰ, ভৱানন্দ

মহাভাৰত : লক্ষ্মীনাথ দ্বিজ, পৃথুৰাম দ্বিজ, শিষ্ট ভট্টাচাৰ্য্য

ৰামায়ণ : বৰুনাথ মহন্ত, গঙ্গাগতি দাস

দশ পুৰাণ : কৰিচন্দ্ৰ দ্বিজ, পৰশুৰাম দ্বিজ

মাৰ্কণ্ডেয় পুৰাণ (চণ্ডী) : মধুসূদন মিশ্ৰ, কচিনাথ কন্দলী, ৰঙ্গনাথ চক্ৰৱৰ্তী

কঙ্কি পুৰাণ, নাৰদীয় পুৰাণ, স্বৰ্গ পুৰাণ : কচিনাথ কন্দলী, ভূবেন্দ্ৰ
বাচস্পতি, চন্দ্ৰচূড় আদিত্য

বিভিন্ন উৎসৰ কাব্য : কৰিৰাজ চক্ৰৱৰ্তী, বামদ্বিজ, দীনদ্বিজ, দ্বিজবৰ

চৰিত পুথি : বামনাথ, নীলকণ্ঠ দাস, বিজ্ঞানন্দ ওজা, অম্বৰীশ দ্বিজ,
জয়নাৰায়ণ, অনিৰুদ্ধ দাস, ভদ্ৰচাক দাস

বুৰঞ্জী, ৰাজবংশাৱলী : ৰত্ন কন্দলী-অৰ্জুন দাস, শ্ৰীনাথ বৰবৰুৱা, সূৰ্য্যখড়ি,
ৰতিকান্ত দ্বিজ আৰু অনেক অজ্ঞাতনামা বুৰঞ্জীলেখক

ব্যৱহাৰিক পুথি : স্কুমাৰ বৰকাথ, কৰিৰাজ চক্ৰৱৰ্তী, কাশীনাথ, কদৰাম
ঘোঁৰানিদানৰ লেখক

উনবিংশ শতিকা

কঙ্কি পুৰাণ : ঘনশ্ৰাম খাৰবৰীয়া ফুকন

পদ্মপুৰাণ (ক্ৰিয়াযোগমাৰ) : বিষ্ণুদেৱ গোস্বামী

বুৰঞ্জী : কাশীনাথ ভাৰুলীফুকন, হৰকান্ত সদৰামিন, বিশ্বেশ্বৰ বৈষ্ণাধিপ,
হুতিৰাম হাজৰিকা

অভিধান আৰু ব্যাকৰণ : বাহুবাম ডেকাবৰুৱা, ব্ৰহ্মন, হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা,
ৰবিন্সন, ব্ৰাউন

গদ্যৰ প্ৰচেষ্টা :

(১) প্ৰৱন্ধ-আলোচনা : ব্ৰাউন, ব্ৰহ্মন, আনন্দৰাম ঢেকিয়ালফুকন,
নিধিৰাম ফাৰৱেল, হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা, গুণাভিৰাম, লম্বোদৰ
বৰা, বজ্জেশ্বৰ মহন্ত

(২) সাধু-আখ্যান-গল্প : গলী, বাৰ্ড, কট্টৰ, মিচেচ ব্ৰাউন, মিচেচ
বাৰ্ড, মিচেচ গলী

(৩) উপন্যাস : পদ্মাৱতী দেৱী, ৰজনীকান্ত বৰদলৈ, পদ্মনাথ
গোহাঞিবৰুৱা

কাব্য-কৰিতাব প্ৰচেষ্টা : ৰমাকান্ত চৌধুৰী, ভোলানাথ দাস, লক্ষ্মীনাথ
বেজবৰুৱা, চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালা, হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী,
কমলাকান্ত ভট্টাচাৰ্য্য, বেণুধৰ ৰাজখোৱা

নাট্য প্ৰচেষ্টা : গুণাভিৰাম, হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা, ৰমাকান্ত চৌধুৰী, কদৰাম
বৰদলৈ, পদ্মনাথ বৰুৱা, লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা, বেণুধৰ
ৰাজখোৱা

সাময়িক পত্ৰিকা : অকণোদয়, আসাম-বিলাসিনী, আসাম-বন্ধু, আসাম-
নিউচ্, মৌ, জোনাকী, বিজুলী

বিংশ শতিকা

প্ৰৱন্ধ-আলোচনা : লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা, হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী, কনকলাল
বৰুৱা, সত্যনাথ বৰা, পদ্মনাথ গোহাঞিবৰুৱা, কমলাকান্ত
ভট্টাচাৰ্য্য, বাধানাথ ফুকন, বাণীকান্ত কাকতি, সূৰ্য্যকুমাৰ
ভূঞা, ডিব্ৰুগড় নেওগ, বিৰিকিকুমাৰ বৰুৱা, বেণুধৰ শৰ্মা,
তীৰ্থনাথ শৰ্মা, প্ৰফুল্লদত্ত গোস্বামী, মহেশ্বৰ নেওগ, হেম
বৰুৱা প্ৰভৃতি

উপন্যাস : বজ্জনীকান্ত বৰদলৈ, দণ্ডিনাথ কলিতা, দৈৱচন্দ্ৰ তালুকদাৰ, বীণা বৰুৱা, হৰিবাম ডেকা, যোগেশ দাস, হিতেশ ডেকা, মহম্মদ পিয়াৰ, আদুল মালিক, প্ৰেমনাৰায়ণ দত্ত, দীননাথ শৰ্ম্মা প্ৰভৃতি

চুটি গল্প : লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা, শৰৎচন্দ্ৰ গোস্বামী, নকুল ভূঞা, হৰিবাম ডেকা, নগেন্দ্ৰনাৰায়ণ চৌধুৰী, লক্ষ্মীধৰ শৰ্ম্মা, বৰমা দাশ, ত্ৰৈলোক্য গোস্বামী, বীণা বৰুৱা, দীননাথ শৰ্ম্মা, মুনীন্দ্ৰ বৰকটকী, আদুল মালিক, যোগেশ দাস, বীৰেন্দ্ৰ ভট্টাচাৰ্য্য, হোমেন গোহাঞি, ভবেন হাজৰিকা, লক্ষ্মীনন্দন বৰা প্ৰভৃতি

নাটক : লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা, পন্ননাথ গোহাঞিবৰুৱা, বেণুধৰ বাজখোৱা, চন্দ্ৰধৰ বৰুৱা, হৰ্গেশ্বৰ শৰ্ম্মা, হৰ্গী প্ৰসাদ বৰুৱা, পন্নধৰ চালিহা, নকুল ভূঞা, জ্যোতি আগৰৱালা, অতুল হাজৰিকা, দৈৱচন্দ্ৰ তালুকদাৰ, প্ৰসন্নলাল চৌধুৰী, মিত্ৰদেৱ মহন্ত, দণ্ডি কলিতা, ইন্দ্ৰেশ্বৰ বৰঠাকুৰ, প্ৰবীন কুকন, সুৰেন্দ্ৰ শইকীয়া, কমলানন্দ ভট্টাচাৰ্য্য, আনন্দ বৰুৱা, জনাৰ্দন ঠাকুৰ, সৰ্বেশ্বৰ চক্ৰবৰ্ত্তী, অনিল চৌধুৰী, লক্ষ্য চৌধুৰী প্ৰভৃতি

কাব্য-কৱিতা : লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা, চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালা, আনন্দচন্দ্ৰ আগৰৱালা, পন্ননাথ গোহাঞিবৰুৱা, হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱা, হৰ্গেশ্বৰ শৰ্ম্মা, দণ্ডিনাথ কলিতা, ইন্দ্ৰেশ্বৰ বৰঠাকুৰ, ডিম্বেশ্বৰ নেওগ, বিনন্দ বৰুৱা, অধিকাণ্ডি বায়চৌধাৰী, বনুনাথ চৌধাৰী, যতীন্দ্ৰনাথ ছৰবা, প্ৰসন্নলাল চৌধুৰী, বিনন্দ বৰুৱা, অতুল হাজৰিকা, গনেশ গগৈ, আনন্দ বৰুৱা, দেৱকান্ত বৰুৱা, হেম বৰুৱা, নৱকান্ত বৰুৱা প্ৰভৃতি

সাময়িক পত্ৰিকা : জোনাকী, বিজুলী, বাঁহী, উষা, আলোচনী, মিলন, সাহিত্য সভা পত্ৰিকা, চেতনা, আৱাহন, জয়ন্তী, বৰদৈচিলা, বামধেমু, অসমীয়া, বাতৰি, নতুন অসমীয়া, অসম বাণী আদি।

শব্দ-সূচী

[কিতাপত উল্লিখিত ঘটনা, বিষয়, গ্ৰন্থ, সাহিত্যিক, আৰু ঠাইৰ নাম ইত্যাদি উল্লেখযোগ্য শব্দসমূহৰ পৃষ্ঠা সংখ্যাসহ বৰ্ণানুক্রমিক তালিকা]

অ	অনিল পুৰাণ	
অকণ	২৮৫	অনুভূতি ৪৮
অকলশবীয়া	২৭০	অনুভূতি ২১১
অক্ল বাগমন	১৬২	অনুভূতি প্ৰাকৃত ৭
অগ্নি পৰীক্ষা	২৩৪	অপৰিমিতাচাবব পৰিণাম ১৭৪
অগ্নি মন্ত্ৰ	২১৫	অপেচৰী সনাতন গীত ১০, ১১, ১৩
অক্ষৰ আৰ্ঘ্য	১৫৪	অপূৰ্ণ ২১৫, ২৪৩
অকীয়া নাটৰ সাধু	২৮০	অভয় ডেকা ২৭৮
অক্সিলা	২০৫	অভিনৱ আচাৰ্য্য ২৪
অচিন কাঠৰ ঠোঁৰা	২৩৫	অভিজান শকুন্তলম্ ১৩৯, ১৪০
অজামিল উপাখ্যান (শকবদেৱ)	৭৯	অভিমত্ৰ বধ (নাট) ১৬১
অজামিল উপাখ্যান (ভূগণ দ্বিজ)	১২৪	অভিমত্ৰ বধ কাব্য (বনাকান্ত) ১৮৬
অজামিল উপাখ্যান (হৰি নাম)	১৪৭	অভিমান ২৭৮
অঞ্জলী	২০৮	অমৰ জ্যোতি ২৮০
অতুল চন্দ্ৰ বৰুৱা	২৭৫, ২৭৬	অমৰ লীলা ২১৪, ২৩৭
অতুল চন্দ্ৰ হাজৰিকা	১২৪, ২১৭, ২২৫, ২৩৫, ২৭৮, ২৮০	অমৰেন্দ্ৰ পাঠক ২৭৮
অথৰ্ব বেদ	২৪	অমলেন্দু গুহ ২৬৬, ২৭৫
অদৃষ্ট	২১১	অমিয় কুমাৰ দাস ২৫৪, ২৮৪
অদ্বৈত বামাণ	১৩১	অমূল্য বৰুৱা ২৬৮
অনন্ত আচাৰ্য্য	১৫৮	অমূল্য বৰ ৯১
অনন্ত কন্দলী ৪০, ৪৭, ৫৯, ৬১, ৯১, ৯৫, ৯৯		অমৃত মন্ত্ৰন (শকবদেৱ) ৭৯, ৮১
অনন্ত দাস (হৃদয়ানন্দ)	১২১	অম্ববীৰ দ্বিজ ১৫৬
অনন্ত বায় চৰিত	১৫৬	অম্বিকা দেৱী (বাণী) ১৪৬, ১৫৪
অনিকল্প (বাম সবন্তী)	৯৯	অধিকাণ্ডি বায় চৌধাৰী ১২৪, ২১০, ২২২, ২৫৩, ২৬৫, ২৮৪
অনিকল্প কাণ্ড	৭৭, ১১৯	অযোধ্যা কাণ্ড ১৩৩
অনিকল্প দেৱৰ চৰিত	১৫৬	অবণী কাণ্ড ১৩৩
অনিল চৌধুৰী	২৭৮	অকণ ২৮৫
		অকণ ২৮৫

অৰুণ দাস	২৭১	অসম সন্ধ্যা	২১১, ২১২
অৰুণোদই	১৭১, ১৮২, ১৮৭, ২৪০, ২৪৫, ২৪৮, ২৫৮, ২৭২, ২৮২, ২৮৩	অসম সাহিত্য সভা	২৪৬, ২৪৭
অৰ্পা	২১৪	অসম সংস্কৃতি সভা	২৮৫
অৰ্জুন চন্দ্ৰ দাস	২৮০	অসম	২১১
অৰ্জুন দাস বৈবাগী	১৫০	অসমীয়া	২১৬
অৰ্জুন দেৱ	১০৫	অসমীয়া অভিধান (বাহুবাহু)	১২৬, ২১৪, ২৮৬
অৰ্জুন ভঞ্জন (মাধৱদেৱ)	২০	অসমীয়া অভিধান (ব্রহ্মন)	১৭০
অৰ্জুন সংবাদ	১৩২	অসমীয়া কথা সাহিত্য	১৭০
অলিভাৰ টুইষ্ট	২৮০	অসমীয়া গীতি সাহিত্য	২৭৫
অৰুণী (ভাষা)	৮৬, ১৬৪	অসমীয়া জন সাহিত্য	২৭৫
অৱগান	২৩২	অসমীয়া পুথি বিৱৰণাত্মক তালিকা	১৫০, ১২২, ২৫২
অৱহট্ট (কথিত ভাষা)	৮৬	অসমীয়া বিবাহ পদ্ধতি	১৮৩
অশিক্ষিতা সৈণী	২২২	অসমীয়া ব্যাকৰণ (হেমচন্দ্ৰ)	১৮১
অশোক	১৫৭, ২৮১	অসমীয়া ব্যাকৰণ আৰু ভাষাতত্ত্ব	২৫২
অশোক চৰিত	১৬৫	অসমীয়া ভাই	২২০
অশ্বমেধ পৰ্ব	১৩২	অসমীয়া ভাষা (বিবিকি)	২৫২
অশ্বকৰ্ণ যুদ্ধ কাব্য	১০৩	অসমীয়া ভাষা আৰু সংস্কৃতি	২৫২
অশ্বতীৰ্থ	২৩৬	অসমীয়া ভাষাৰ উৎপত্তি	১
অষ্টাবক্ৰ আৰু জীৱনী	১৮৮	অসমীয়া ভাষাৰ উন্নতি সাধিনী সভা	১২০, ২০২, ২৫২, ২৮৩
অষ্টিক ভাষা	১	অসমীয়া ভাষাৰ গঠন আৰু বিকাশ	২১, ২৫২
অসম কুসুম	২০৪	অসমীয়া ভাষাৰ ব্যাকৰণ (ব্রাউন)	১৭২
অসম গৌৰৱ	২৩১	অসমীয়া ভাষাৰ ব্যাকৰণ (ববিপন)	১৬২
অসম চৰকাৰৰ বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগ	২৬২	অসমীয়া ভাষাৰ মৌলিক বিচাৰ	২৫৮
অসম জাতীয় মহাসভা	২১১	অসমীয়া ল'ৰাৰ ব্যাকৰণ (হেমচন্দ্ৰ)	১৮১
অসম জীৱনী	২৫২	অসমীয়া ল'ৰাৰ মিত্ৰ	১৭৭, ২৭২
অসম বস্তি	২০১	অসমীয়া শব্দাৱলী আৰু শব্দবাক্য (কটক)	১৭০
অসম বাণী	২৮৬	অসমীয়া সাধু	২৮০
অসম বুৰঞ্জী (১) (২)	১২৭, ১৫১	অসমীয়া সাধুকথা	২৮০
অসম বুৰঞ্জী (কাশীনাথ)	১৬২, ১৭০, ১৭২	অসমীয়া সাহিত্যৰ চানেকি	১২২
অসম বুৰঞ্জী (হলিবাৰ)	১৭৬	অসমীয়া সাহিত্যৰ জিলাগুণি	২৬১
অসম বুৰঞ্জী (গুণাভিৰাম)	১৮৪	অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী (দেবেন্দ্ৰ)	২৫২
অসম বুৰঞ্জী (গোহাঞিবৰুৱা)	২০১	অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী (বৃহৎ)	২১৬, ২৫২
অসম বুৰঞ্জী পুথি	১৫১	অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত ভূমুকি	২১৬, ২৫২

অসমীয়া সাহিত্যৰ যুগ বিভাগ	১	অনন্দাল্ল বৰুৱা	২১৮, ২৩৬
অসমীয়া সাহিত্যৰ সংক্ষিপ্ত বুৰঞ্জী	২১৬	অনন্দবাহু চেকিৱাল কুকনৰ জীৱন চৰিত	
অসমীয়া সাহিত্যতৈল বংপুৰৰ বৰুৱাণি	২১৪	অনন্দবাহু কুকনৰ চৰিত	১৮৩, ২৬৫
আ		অনন্দবাহু কুকনৰ চৰিত	২৮১
আই কনকলতা চৰিত	১৫৬	অনন্দবাহু বৰুৱা (ডঃ ভূঞা)	২৫২, ২৫৬
আইনাম	২, ১০, ১১	অনন্দ লহৰী	১৫৮
আউনি আটা মজা	১৫৬	আকাবৰ আবে আবে	১৭৩
আকাশ বহুত	২৫০	আপোন সুৰ	২১০
আকুল পথিক	২১৬, ২৬২	আফিকাৰ কোঁৱৰ	১৭৪, ২৭২
আগৰৰ জখলা	২৮০	আব্রাহাম লিঙ্কন	২৮১
আখান গীত	২, ১৩	আভাস	২০৪
আগ্নেচিগিৰি	২১৫, ২৪৪	আমেৰিকা আৱিষ্কাৰ	১৭৪
আগোনি বাই	২৪৭, ২৪৮	আবৰী ফাৰ্চী শব্দ	২২
আচাৰ্য-সংহতি	১৭৮	আৰিমন্ত	২৭
আজলী	২০৫	আৰ্য ভাষা গোষ্ঠী	২
আজলীতৰা নেওগ	২৮১	আৰ্হি তিবোতা	১৮২
আজান ককাঁৱ	১৬৩	আলাদিন	২৮১
আজিব মানুহ	২৬২	আলিবাবা	২৮১
আড্ডা	২৭৪	আলোৱাৰসকল	৫২, ৫৩
আতন বুঢ়াগোহাঞী	১২৭	আলোচনী	১২৩, ১২২, ২০৮, ২৫১, ২৮৪
আত্মানন্দৰ আত্ম কাহিনী	২১২	আৱাহন	১৮৭, ১২৩, ২৪৫, ২৪৭, ২৪৮, ২৬২, ২৭১, ২৭২, ২৮৪, ২৮৬
আত্মাবাহু শৰ্মা	১৬৮	আৱিষ্কাৰ	২১১, ২৪৩
আদৰ্শ পীঠ	২১৫, ২৪৪	আসাম দৰ্পণ	১৭১
আদি চৰিত	২১	আসাম নিউট	১৮২, ১৮৭, ২৪২, ২৮৩, ২৮৬
আদি পাঠ (হেমচন্দ্ৰ)	১৮১	আসাম বন্ধু	১৮৪, ১৮৭, ২৪২, ২৫১, ২৮৩
আদি যুগ	১৭	আসাম বিলাসিনী	১৭১, ১৮৬, ১৮৭, ২৪২, ২৬০
আধুনিক অসমীয়া সাহিত্য	২৫২	আসাম মিহিব	১৭১
আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী	২১৫, ২৫২	আসাম হলিউড	২৩৮, ২৭৮
আধুনিক সাহিত্য	২৭৫	আইত ভুবি মজা	১২৫, ১২৬, ১৫৬
আধুনিক	২৭১	আইতি (বাহু চৌধাৰী)	২১১, ২৩৬, ২৫৩
আনন্দগিৰি	৫৩	আইতি (হাজৰিকা)	২৭৮
আনন্দচন্দ্ৰ আগৰৱালা	২০২, ২৫০, ২৭২	আইহোম ভাষা	১২৬, ১২৭
আনন্দবাহু চেকিৱাল কুকন	১৭১, ১৭৫, ১৭৬, ১৭৭, ১৮৩, ১৮৪, ২৫৮, ২৭২	আইহোমৰ দিন	২০৫, ২৫২
		আইহোম ৰাজ্য	৭৮

ই

উ

ইউৰপৰ বাটত	২৭৫	উৰা ১৮৭, ১৯৩, ১৯৯, ২০১, ২৪৯, ২৫১ ২৮৪	
ইউৰোপত সাতমাহ	২৭৫	উৰা (দীননাথ)	২৪৪, ২৫৯
ইংৰাজী অসমীয়া শব্দকোষ	১৭৪		
ইংৰাজী অসমীয়া শব্দকোষ	১৭৪	মতু নংহাৰ	১৫
ইংলণ্ডৰ বিৱৰণ	১৭৭		
ইচপৰ উপকথা	২৮০	এ. এইচ. ডেনফোর্থ	১৭১
ইচলামী উৎসৱ সাহিত্য	১৬৩	এ. এছ. এল. ক্লাব	২৬১
ইচপৰ সাধু (হাজৰিকা)	২১৭	এক অক্ষীয়া নাটমালা	২৭৮
ইচপৰ সাধু (শৰ্মা)	২৮০	এক শব্দৰ নাম ধৰ্ম	৫৮
ইণ্টাৰভিউ	২৭৮	এজনী নতুন ছোৱালী	২৭২
ইন্দুধৰ বাজপোৱা	২৮০	এটকা মহন্তৰ কুনা	১৫৬
ইন্দুনাৰায়ণ	২৭, ২৮, ৩১, ৩৩	এটা চুকট	২৩৫
ইন্দুধনু	২১৬	এটি ছটি এগাবটি তৰা	২৬৮
ইন্দুধৰ বৰঠাকুৰ	২২০, ২৩২	এলিজা ব্ৰাউন	১৭২, ২৫৮
ইব্রাহিম আলি	২৮৫	এবেলাৰ নাট	২৭৮

ঈ

ঊ

ঈগলৰ বাঁহ	২৭৯	ঊজাপালি সাহিত্য	৬৬
		ওকাইদাং	২৪৭
ঊগ্ৰসিংহ (শিৱসিংহৰ পুত্ৰ)	১৪৬	ওভোতা বেপ	২৪
ঊজু কৱিতা	২৩০	ওমৰ তীৰ্থ	২১০
ঊজুপাঠ	১৮৮	ওল্ড টেষ্টামেণ্ট	১৭৪
ঊত্তৰাকাণ্ড বামাৰণ	৭৯	ও. টি. কটক	১৬৮, ১৭০, ১৭১, ২৭৯
ঊদ্ধৱান (গোপালদেৱ)	১১৩	ও. টি. কটক (শ্ৰীমতী)	১৭৪
ঊপপুৰাণ	৬৯		
ঊপেন্দ্ৰচন্দ্ৰ লেখক	১৫১	কংশ বধ	১২৪
ঊপেন্দ্ৰনাথ গোপাৰ্মী	২৭৬	কংসাৰি কৱি	২০৫
ঊমাকান্ত শৰ্মা	২৭৫	কঃ পস্থা	১৮৮
ঊমেশ চন্দ্ৰ চৌধাৰী	২২০	ককাদেউতা আৰু নাতি ল'ৰা	১৯৭, ২৬২, ২৭৯
ঊৰীয়া (ভাষা)	৪, ২১, ৪০, ৮৬	কচ	২১৮
ঊৰ্বশী উদ্ধাৰ	২৩১	কছাৰী বুৰঞ্জী	৩৯, ১৫০
ঊষা পৰিণয়	৬৬, ৬৭	কঙ্কণ	২৭৮
ঊৎকল খণ্ড (চন্দ্ৰচূড়)	১২১	কঠিন শব্দৰ বহুস্ত	১৮৪
ঊৎকল খণ্ড (দীননাথ)	১৭৮	কণ-মো	২১৮
ঊৎসৱানন্দ গোপাৰ্মী	২৮০	কঠাভৰণ দ্বিজ	১১৬

শব্দ-সূচী

২৯৫

কদমকলি	১৯৮, ২১২	কল্যাণময়ী	২১১
কথা কৱিতা	২১০	কলনা আৰু বাস্তৱ	২৭৩
কথা কীৰ্ত্তন	২১৭, ২৮০	কৰ্ণেল জেনকিন্স	১৭৩
কথা-গীতা	১১১, ১৯৯	কৰ্মবীৰ চন্দ্ৰনাথ শৰ্মা	২৫৬
কথা গুৰু চৰিত	৪৭, ৬৩, ৯৬, ১৫১,	কৱিতামালা	১৮৬
	১৫৬	কৱিচন্দ্ৰ দ্বিজ	১৪৬
কথা নোয়া	১৫২	কৱিবত্ত নবমতী	২৬, ৩১, ৩২
কথা নশম	২১৭, ২৮০	কৱিবত্ত দ্বিজ	১২৬
কথা ভাগৱত	১১১	কৱিবাজ চক্ৰবৰ্তী (বামনাৰায়ণ চক্ৰবৰ্তী)	১৫, ১৩৯, ১৪০, ১৫৩, ১৬৪
কথা বজাৱলী	১১১		
কথা বামাৰণ	১৩১, ১৩২, ১৩৭	কৱিশেখৰ	১১৮
কথা মহাভাৰত	২৮০	কৱিশূৰ্য্য (গৌৰীকান্ত)	১৬২
কথাৰে উপনিষদ	২৭৫	কৱিচন্দ্ৰ (বাম নবমতীৰ ককাক)	৯৯
কথা-মুত্ৰ	১১৪	কাঁচি জোন	২৮৫
কদলীবাজ্য	২৫৩	কাণপোৱা	১০৭, ২৭৯
কনকলাল বৰুৱা	২৭, ৩৩, ৩৯, ১৯০,	কানীয়া কীৰ্ত্তন	১৮২, ২২৪, ২২৬
	২৫০, ২৫১, ২৫৯	কাব্য প্ৰতিভা	২১৬
কনকিউচিয়াচ	২৭৫	কাব্য আৰু অভিযাণ	২৬১
কনকতাপুৰ স্বংস	২০৪	কাব্য ভূমি	২৭৫
কমলা কুঁৱৰীৰ গীত	১৪	কাব্য কাহিনী	২৮০
কমলেশ্বৰ চলিহা	২১৮, ২৭১, ২৮১	কামদেৱ বিগ্ৰ	১৬৪
কমলেশ্বৰ সিংহ	১৩৭, ১৬২	কামৰূপ (উপভাষা)	৪
কৰতোৱা	১৬০	কামাখ্যা	৫৮, ৫৯
কমলাকান্ত ভট্টাচাৰ্য্য	১৮৫, ১৮৭, ২২১, ২৩২	কাম কুমাৰ হৰণ	১৪৬, ১৬২
ককণাধৰ বৰুৱা	২৩৮	কামবত্ত তত্ত্ব	১৫৪
ককণাভিৰাম বৰুৱা	১৮৩, ২০৩, ২৮৫	কামৰূপ অনুসন্ধান সমিতি	১৪৮, ১৫৮,
কলাপচন্দ্ৰ	১১৫, ১১৭		১৯৯, ২৬২
কলাপচন্দ্ৰ দ্বিজ	১১৯, ১২২	কামৰূপ বুৰঞ্জী	১৫১
কলি যুগ	২৩০	কামাখ্যা যাজ্ঞ পদ্ধতি	১৭৬
কলা ডাৱৰ	২৭১	কামিনী কান্ত	১৭৪, ১৮৫, ২৪০
কলিয়া ভোমোৰা বৰফুকন	১৩৭	কামত কৃতিত্ব লভিবৰ সংকেত	১৯৭, ২৪৯
কলি ভাৰত	১৭৮	কামালপাহা	২৫৭
কলিতা জাতিৰ ইতিবৃত্ত	২৫৪	কামেশ্বৰ ভূঞা	১১৩
কলি পুৰাণ	১৫৯, ২০৮	কাৰবালা	২০৭
কল্যাণী	২২৪, ২৩৬	কাৰেঙৰ লিগিৰী	২৩৪

কালপৰিণয়	২৩৮, ২৭৮,	কুৰ্মাৱলী বধ কাব্য	১০৮
কালিদাস	১৫, ৩১, ৬৩, ১০০	কুলাচল বধ (বাম সবধতী)	১০৩
কালিকাপুৰাণ	৩১, ৫৮, ১৬১	কুলাচল বধ (কমল চন্দ্ৰ)	১৬১
কালশিলা গৌনাইব বংশাবলী	১২২	কুহুখৰ ভূঞা	৭৭
কাল সংহতি	১১৩, ১২৬	কুন্তিবান	৪১
কালিবাম মেধি	৩৯, ৭২, ৮৭, ২৫০,	কৃষ্ণকব নাতি	২৭১
	২৫৮, ২৫৯	কৃষ্ণনাথ (বনুনাথৰ পিতৃ)	১৩১, ১৫৯
কালিবাম বকরা	২৪৯, ২৬২	কৃষ্ণ মিশ্ৰ	১৫৩
কালিনাথ শৰ্মা	২৮১	কৃষ্ণ ভাবতী	১২৪
কালিবাম দাস	২৮৬	কৃষ্ণবাম ভট্টাচাৰ্য্য	১৫৩
কালিয় দমন	৭৯, ৮৭	কৃষ্ণ বৈপাৱন ব্যাস	২৩
কালীনাথ তামুলীকুকন	১৬৯, ১৭০, ১৭২	কৃপাবৰ বকরা	২৪৯
কালীৰ কুমাৰী	২১৯, ২৩৭	কৃপাবৰ বকরাৰ ওভতনি	১৯৭, ২৪৯
কিনাবাম সজীয়া	১৭৮	কৃপাবৰ বকরাৰ কাকতৰ টোপোলা	১২৭, ২৪৯
কিবণ শৰ্মা	২৭৪	কৃপাবৰ বকরাৰ চৰিত্ৰ	১৯১
কিবাতনকল	২	কৃপাবৰ বকরাৰ ভাৱৰ বুদবুদ	১৯৭, ২৪৯,
কিতাবত মঞ্জৰী	১২৬		২৭৪
কিৰ্দ্ধিকা কাণ্ড	১৩৩	কৃষ্ণ চন্দ্ৰ বকরা	২৮৬
কীৰ্ত্তন	৭৯, ৮৩	কৃষ্ণ ভূঞা	২৪৭
কীৰ্ত্তিনাথ বধদলৈ	২২৫, ২৩৭	কৃষ্ণ প্ৰসাদ আগবঢ়াল	২০৩
কীৰ্ত্তি হাজৰিকা	২৭৪	কৃষ্ণ প্ৰসাদ বৰঠাকুৰ	২৭১
কীচক বধ	২১১, ২৩৪	কৃষ্ণ প্ৰসাদ ছৱৰা	২০১, ২৮৩
কুহিমলা	২১৫	কৃষ্ণাচাৰ্য্য	১২৪
কুকুৰীকণাৰ আঠমজলা	২৩৫	কৃষ্ণানন্দ দ্বিজ	১৬৪
কুমাৰ কিশোৰ	২৭১	কেতেকী	২০৭
কুমুদ বকরা	২৭৮	কেনেমজা	২১৪, ২৩৭
কুমুদেয়ৰ বৰঠাকুৰ	২৫৭, ২৬৮, ২৮০	কেল্ল সভা	২৫০
কুণাল-কাঞ্চন	২৭৮	কেঁচা পাতৰ কঁপনি	২৬৯
কুমাৰ মন্ত্ৰ	৩১	কেৰপাই শৰ্মা	২১৭
কুমাৰ হৰণ (অনন্ত কন্দলী)	১২, ৫৯, ৯৭	কেলি গোপাল	৭৯
কুমাৰ হৰণ (কটিদেৱ)	১৬১	কেলি বহুশ্ৰ	১৭৮
কুমাৰ হৰণ নাট (লক্ষ্মীনাথ)	১৬১	কেশৱ নাৰায়ণ দত্ত	২৭৫
কুৰি শতিকাব সভ্যতা	২২৯	কেশৱ মহন্ত	২৬৬
কুকুৰ্দ্ধ (শকবদেৱ)	৭৯	কেশৱ কায়স্থ	১২১
কুকুৰ্দ্ধ (হাজৰিকা)	২১৭, ২৩৫	কেশৱ দেৱ চৰিত	১৫৩

কৈলাশ বৰ্ণনা	৩২	গৰ্জন	১৮১
কৌৱৰ বিজ্ঞোহ	২৫২	গল্পাশ্লকী	২৪৬
কোচবেহাৰ	৪, ৭৮, ৭৯, ৯০, ১১০, ১১৮,	গড়াধহনীয়া	২৭৮
	১২০, ১৩৩, ১৫৫	গড়গাঁৱ	১১৩, ১৬০
কোচবেহাৰ বাজকীয় গ্ৰন্থাগাৰ	৬৮, ১২০, ১৩৩	গাওঁবুঢ়া	২০১, ২২৭, ২২৮
কোটোবা খেলা (নাট)	২০, ২৩	গাভুঁৰ বা (কংসাৰি কৱি)	১০৫
কোমন পাঠ	২০৩	গানী	১৭৪
কোৱামবা মজা	১৫৬	গানী (শ্ৰীমতী)	১৭৪
কোৱা ভাতুৰীয়া ওঠৰ তলত	২৭৩	গালিভাবৰ ভ্ৰমণ	২৮০
ক্ৰিয়া যোগ দাব	১৪৫	গিৰীশ চৌধুৰী	২৭৮
	খ	গীত গোৱিন্দ	১২৯, ১৩০, ১৪০, ১৪৫
কটাহৰ বধ	১০৩	গীত লহৰী	২১৪
কুজা নাৰায়ণ	১৫৫	গীতা	৫৫
কুৰ্গেখৰ দ্বিজ	১৪৪	গীতা কীৰ্ত্তন	১২১
কিচাগীত	১২	গীতানাব	১১৪, ২০১
কুৰিয়া মজা	১১৪, ১২০, ১৫৬	গীতাৱলী	২৫০
কুঠৰ বিৱৰণ আৰু শুভ বাত্ৰা (বাত্ৰী)	১৭২	গীতি বামাৱণ	৬৯, ৭৪
খোৰা-খুৰিৰ আখ্যান	১৬৫	গুৰুৰতি	২৩
খোৰা বজা	১৩	গুৰুবাটী সাহিত্য	১৪
	গ	গুটিমালি	২০৯
গঙ্গগতি দাস	১৩৩	গুণ গুণ	২১৮
গঙ্গা দাস	১৩৯	গুণানন বকরা	২২৬
গঙ্গা গোৱিন্দ ফুকন	২৫২, ২৫৭	গুণমালা	৭৯, ৮১, ৮৩, ৮৪
গঙ্গমুকুতা	২৮০	গুণাভিবাম বকরা	১৭৫, ১৭৯, ১৮৩, ১৮৪,
গজেন্দ্ৰ চিন্তামণি	১৫৪		১৮৭, ১৯৮, ২০৩, ২২৩, ২৪০,
গজেন্দ্ৰ উপাখ্যান	৭৯		২৪৯, ২৫৪, ২৫৬, ২৮১, ২৮৩
গণককুচি	৮৯, ৯০	গুপ্তমণি	৯১, ১৬১
গণনা পুথি (এ. ব্ৰাউন)	১৭২	গুপ্তদাৰ	৯১, ১৬১
গণ বিপ্লৱ	২১১, ২৪৩	গুৰু চৰিত (বামানন্দ)	১২৫
গণেশ গটগ	১৯৫, ২১৯, ২২১, ২৩৭	গুৰু চৰিত (বৈত্যাৰি)	৬৫
গদাপৰ্ব (বামনন্দন)	১৩৯	গুৰু দক্ষিণা	২৩০
গদাধৰ	২০১, ২২৮	গুৰু বংশাৱলী	১১১
গদাধৰ সিংহ	১২৭, ১২৮	গুৰু লীলা (বামৰায়)	১২৫
গজ সাহিত্যৰ উদ্ভৱ	১০৮	গুৰেনাৰ	২৩৫
গবখীয়া গীত	৯	গৃহলক্ষ্মী	২৩১

গোপাল আতা	১১৩, ১২৬, ১৫৬	চক্ৰপাণি ব্ৰাহ্মণ	১২৪
গোপাল কৃষ্ণ গোপেন	২৫২, ২৫৭	চক্ৰধ্বজ সিংহ	১৯৭, ২২৯
গোপালচৰণ দ্বিজ	১২০	চণ্ডীৰৰ	২৭
গোপাল দেৱৰ চৰিত	১৫৬	চন্দ্ৰধৰ বৰুৱা	১৯২, ২০৫, ২২৮, ২৩০
গোপাল মিশ্ৰ	১১৪, ১৫৬	চন্দ্ৰকান্ত সিংহ	২৩৩
গোপীচন্দ্ৰ গান (কাব্য)	৪৯	চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালা	১৮৫, ১৯০, ১৯২, ১৯৫, ১৯৬, ২২১, ২৮৩, ২৮৬
গোপীনাথ চক্ৰবৰ্তী	১৭৮		
গোপীনাথ পাঠক	১১৫	চন্দ্ৰধৰ কায়স্থ	৭৪
গোপীনাথ বৰদলৈ	২৫৬	চন্দ্ৰনাৰায়ণ	১২৫
গোবিন্দ চৰিত	১২৫	চন্দ্ৰপতি ওজা	৭৫
গোবিন্দ দাস	১৫১	চন্দ্ৰচূড় আদিত্য	১২১
গোবিন্দ মিশ্ৰ	১১৫, ১২০	চন্দ্ৰভাৰতী	১১০
গোবিন্দ বেজবৰুৱা	২৫২, ২৫৭	চন্দ্ৰনাথ শৰ্মা	২১১, ২১৩
গোবিন্দ মহন্ত	২৭১	চন্দ্ৰমল্লিকা	২২০
গোৱৰ্দ্ধন বাজা	৯০	চন্দ্ৰপ্ৰভা	২৪৪
গোৱিন্দগিৰী ভূঞা	৮৯	চন্দ্ৰপ্ৰসাদ শইকীয়া	২৭৩
গোবৰ্দ্ধ বিজয় (কাব্য)	৪৯, ৫০	চন্দ্ৰাকলা	২৩৩
গৌৰীকান্ত দ্বিজ	১৬২	চন্দ্ৰাৱলী	১৬৪, ২০৮, ২৩১
গৌৰীনাথ সিংহ	১৬১	চপলা	২৪৪
গৌৰীনাথ সিংহৰ গীত	১৩, ১৬৩	চপনীয়া	২৭৪
গ্ৰাহ গজেন্দ্ৰ উপাখ্যান (গোপাল চৰণ)	১২০	চমৰীয়া	৯৯
গ্ৰাহ গজেন্দ্ৰ উপাখ্যান (কেশৱ কায়স্থ)	১২১	চম্পাৱতী	২৩৬
গ্ৰীমহৰ মাধু	২১৭	চৰণধূলি	২৩৫
		চৰিত সাহিত্য	১০৮, ১২২
ঘনশ্যাম থাৰদ্বীয়া ফুকন	১৪৭, ২০৮	চৰ্যাপদ	১৭, ২১
ঘনশ্যাম বৰুৱা	২২৬	চৰ্য্যচৰ্য্য বিনিশ্চয়	১৭
ঘাঘৰ মাজী	৮৯	চাকনৈয়া	২৭০
ঘিনাই বৰফুকন	১৩	চাকৈ চকোৱা	২৭৮
ঘুচুচী কীৰ্ত্তন	১০৭	চানেকি	২৫২, ২৫৭
ঘুচুটি ঘায়েবে	২৮০	চামগুৰি মজ	১৫৬
ঘোঁৰা নিদান	১৫৩	চাক সিংহ	১৩৬
ঘোঁৰা বজ	১১৪	চিকণ সবায়হৰ গীত	১৩
		চিকৰপতি নিকৰপতি	১৯৭, ২২৮
চকুলো	২০৫	চিক্ৰদৰ্শন	২৪৪
চক্ৰপাণি শিকদাৰ	৩১	চিলাৰায়	৬৭, ৭৮, ৯২

ঘ

চ

চিত্ৰদাস	২১৭	জন্মবাত্তা	১১৩
চিত্ৰাঙ্গদা	২৩২	জন্ম বহন্ত (মাধৱদেৱ)	৯২
চিত্ৰাকলি	২৫০	জন্মান্তৰ বহন্ত	২৭৫
চিত্ৰা তবঙ্গ	১৮৮	জৱাহৰলাল জীৱনী	২৫২
চিত্ৰা তবদ্বিগী	১৮৬	জয়দেৱ	১৬১
চিত্ৰানল	১৮৭	জয়দ্রথ বধ	৩২, ১৬১
চিত্ৰামণি	২০৯, ২৫৩	জয়ধন বনিয়াৰ গীত	১৪
চিত্ৰাহৰণ পাটগিৰী	২৪৪	জয়ধ্বজ সিংহ	১৩, ১১৭, ১২৮
চুইজাৰলেণ্ড ভ্ৰমণ	২৭৫	জয়ন্তাপুৰ	৩৯, ৫৮
চুতীয়া বুৰঞ্জী	১৭২	জয়ন্তাদেৱীৰ মন্দিৰ	৫৮
চুকী কাব্য	১৬৪	জয়ন্তী	২৬৮, ২৭২, ২৮৫
চুংমুং দিহিঙীয়া	৩৯	জয়ন্তীয়া বুৰঞ্জী	১৫০
চেতনা	২১১, ২৫৩, ২৮৪	জয়মতী (বেজবৰুৱা)	১৯৭, ২২৫, ২২৯
চোঁতা জ্বৰ	২৩৫	জয়মতী (গোহাঞী বৰুৱা)	২০১, ২২৮
চেতনদেৱ	৫৪	জয়মতী কুঁৱৰীৰ গীত	১৩, ১৬৩
চোৰ ধৰা	৯০, ৯৩	জয়ন্তীৰ্থ	২৫৩
চোৰৰ সৃষ্টি	২২৯	জাতকৰ গল্প	২৮০
চোৱিয়েত দেশত এভূমুকি	২৭৫	জাতিকৰ যাত্ৰা	১৭৪, ২৪০
চৌবাৰী সিদ্ধাচাৰ্য্য	১৮	জানকীনাথ ওজা	৭৫
		জাবি	১৩০
ছক্ৰেটিছ আৰু প্লেটো	২৭৫	জিকিৰ	১৩০, ১৬৩
ছত্ৰপতি শিৱাজী	২৩৬	জিঞ্জিৰি	২০৯
ছদ্মৱেশী	২৪৪	জিলিকনি	২৬৩
ছন্দিতা	২১৮	জীৱনৰ বাটত	২৬৯
ছন্দোবন্ধ চৰিত পুণি	২৫৪	জীৱনীমালা	২৫৭
ছবিঘৰ	২৭০	জীৱনী সংগ্ৰহ	২৫৭
ছৈয়দ আব্দুল মালিক	২৭০, ২৭২, ২৭৩	জুখুকা	১৯৭, ২৭৯
ছোটশিলা	৩১	জুবনি	২০১, ২০২
		জেকব থমাচ	১৬৮
জগদীশ মিশ্ৰ	৭৮, ৮৩	জৈন অৰ্দ্ধমাগধী (প্রাকৃত)	৩
জগন্নাথ দ্বিজ	১৬৪	জৈমিনি	৩৫, ৩৬, ১৩৯
জগন্নাথ বৰুৱা	২০৫	জোচেফ কাহিনী	১৭৪
জগদ্বাস্থ্য বধ	১০৩	জোনবিবি	১৯৭, ২৪৫
জনগীত	১৫	জোনাকী	১৮৭, ১৯০, ১৯২, ১৯৫, ১৯৬, ১৯৯, ২২৭, ২৪৫, ২৪৯, ২৫১, ২৬০, ২৭৯, ২৮৩, ২৮৪
জনা গাভৰু গীত	১৪		

ছ

জ

জোনাকী (ভূঞা)	২৫২, ২৫৭	ডেকা-গাভৰু	২২২
জোনাকীৰ জুই	২৭১	ডেকা ডেকেবীৰ বেদ	২১১, ২৫৩
জোৱান ডা'ক	২৫৬	ডেচডিমোনা	২০৪
জানদাভিৰাম বৰুৱা	৫৮৩, ২৫৪, ২৮০	ঢ	
জানদেৱ	৫৩		
জানমালিনী	২২০	ঢোপাকলি	২০৪
জাননাথ বৰা	২৫৩	ড	
জানানন্দ জগতী	২৮০		
জানাহুৰ	১৮৮	তত্ব আৰু তথ্য	২৫৩
জানোৱা	১৮৭	তপোবন	২১৭
জ্যোতিকণা	২০২	তৰুণ অনম	২৮৬
জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালা	২২০, ২৩৪	তৰুণ ছুৰবা বৰবৰুৱা	১১৭
জ্যোতিষ চুড়ামণি	১২৬	তৰুণ (বৰকাকতী)	২১৪
টম খুৰাৰ জুপুৰী	২৮০	তৰুণ (তালুকদাৰ)	২১৫
		তলসৰা ফুলৰ অঁজলি	২০৪
টমাচ আলতা এডিন	২৫৭	তান্ত্ৰিক আৰু শাস্ত্ৰ সাহিত্য	১৫৬
টি-টি হেই	২৩৭	তামিল (ভাষা)	৫২
টেণ্ডৰ-ভেণ্ডৰ	২৩৫	তাম্ৰধ্বজ	২৭, ২৮, ৩২, ৩৩
টেটোন তামূলী	২০১, ২২৮	তাম্ৰধ্বজৰ যুদ্ধ (কাণ্ড)	৪৫
টোপনিৰ পৰিণাম	২২২	তাম্ৰ শাসন	৫
ঠাকুৰ চৰিত	১২৫, ১৫৬	তাম্ৰেশ্বৰীৰ মন্দিৰ	৫৮, ২৪২
		তাবপতি	১১৫
ঠানুৰাপু	২৩১	তাবানাথ বৰপূজাৰী	২৮০
ডনকুইকচোট (বৰা)	২৮০	তিনি বৈণী	২২২
		তিলক-বৰ্মা ভাষা	১
ডনকুইকচোট (গোদামী)	২৮০	তিবোতাৰ আত্মদান	২০৪
ডাক চৰিত	২১, ২২	তিলক হাজৰিকা	২৭৪
ডাকৰ বচন	৫, ২১, ২৩	তিলোত্তমা সস্ত্ৰ	২০৬, ২৩০
ডাক ভণিতা	২১, ২২, ২৩	তীৰ্থ কৌমুদী	১৫৩
ডাঃ প্ৰমোদ	২৭৮	তীৰ্থনাথ গোদামী	২৬২
ডাৱৰৰ সিপাৰে ধুনীয়া দেশ	২৮০	তীৰ্থনাথ শৰ্মা	২৭৫
ডাৱৰ আৰু নাই	২৭১	ভূপুত্ৰীয়া বুৰঞ্জী	১৫০, ১৬১, ১৭০
ডিগ্বেষৰ নেওগ	১৩৫, ১৬১, ১২৪, ২১৫,	ভূতি গীত	১৭৪
	২৫৪, ২৫২, ২৬১, ২৬২	ভূমি	২১১
ডেকা-অসম	২৫৩	ভুলসী দাস	৪১

জিগুৰা বুৰঞ্জী	৩২, ১৫০	দীঘলী সত্ৰ	১৫৬
জিগুৰা বাজমালা	৩২	দীননাথ বেজবৰুৱা	১৭৮, ১২৭
জৈলোকা গোদামী	২৪৭, ২৪৮, ২৭৫	দীননাথ বেজবৰুৱাৰ জীৱন চৰিত	১২৭
জৈলোকোদৰী বৰুৱানী	২৮০	দীননাথ শৰ্মা	২৪৪, ২৬২, ২৭৩
খাপনা	২১৬	দীননাথ শৰ্মা (আৱাহন)	২৮৪, ২৮৫
		দীন ঘোষ	১৬২
খুপিতৰা	২১৬	দীনবন্ধু এণ্ডকজ	২৮১
খী মাচ, কেটিয়াৰ্চ	২৮০	দীনেশ গোদামী	২৬৮
খণ্ডিধৰ সোনোৱাল	২৪৪	দীনেশচন্দ্ৰ সেন	৫০
		দীপক	২৮৫
খণ্ডিনাথ কলিতা	২১১, ২৩৪, ২৪৩, ২৫৬	দীপালী	২১৭
খণ্ডী	৬৩	দীপ্তি	২১১
খাইব পঁজা	২৮০	ছই চেপ্তেম্বৰ	২৭৫
খামখন	২০, ২৩	ছফনাথ খাউণ্ড	২২৬, ২৩১
খন্দুৱাছোহ	২৪২	ছতিৰাম হাজৰিকা	১৭৮
খৰা বাজবংশাৱলী	২৭, ৩৪, ৬৬, ৬৮, ৭২,	ছৰ্গাবৰ	৪৮, ৬৫, ৬২, ৭০, ৭২
	১০৬, ১৫৫	ছৰ্গেশ্বৰ দ্বিজ	১৪৪
খশম	৭২, ৮২	ছৰ্গেশ্বৰ শৰ্মা	১২৫, ২০৮, ২২৮, ২৩১
খহিকতৰা	২০৭	ছৰ্গাপ্ৰসাদ মজিন্দাৰবৰুৱা	২২৭, ২২৮, ২৩০,
খক্ষয়জ্ঞ	২২২		২৭২
খক্ষিপাট সত্ৰ	১৪৫, ১৫৬	ছৰ্গোধনৰ উৰুভজ	২২২
খমানন্দ বৰুৱা	২৪৫	ছৰ্গাসা ভোজন	১৬১
খাতাকৰ্ণ	১৩৮	ছৰ্গন্ত নাৰায়ণ	২৭, ৩১, ৩২, ৩৩
খাহুদয়াল	৫৩	ছৰ্গন্ত	২৭
খামোদৰ	১১২	ছলাল	২৭৩
খামোদৰ দাস	১১৫	ছলাল বৰঠাকুৰ	২৭৪, ২৮০
খামোদৰ দেৱ	৬১, ১০৮, ১০৯, ১১০, ১২০	ছবেলা শাস্ত্ৰিৰ গীত	১৪
খামোদৰ দ্বিজ	১১৬	দুবৰীণ	২৫২
খামোদৰ চৰিত (কৃষ্ণ মিত্ৰ)	১৫৬	দেবেল্লনাথ বেজবৰুৱা	২৫২
খামোদৰ চৰিত (নীলকণ্ঠ)	১৫৬	দেবেল্লনাথ ভট্টাচাৰ্য্য	২৭১
খিমিজয়ী	২১৭	দেবেশ্বৰ চলিহা	২৫২
খিন ডকাইত	২৭০	দেবগাঁও	১৪৪
খিহিঙ	১২৬, ১৬২	দেৱকান্ত বৰুৱা	২১২
খিহিং সত্ৰৰ বংশাৱলী	১৫৫	দেৱনাথ বৰদলৈ	১৮৮, ২২৭
খিলিহ নদী	১৬০	দেৱানন্দ ভৰালী	২৩২, ২২৮

দেৱগিৰি	২৭১	নগেন্দ্ৰ নাৰায়ণ চৌধুৰী	২৪৭, ২৪৮, ২৪৯
দেৱযানী	২২	ন-বোৰা	১২১
দেৱজি২ (কাব্য)	৪৫	ন-জ্ঞান	২০২
দেৱীনন্দন	১৩৩	নতুন অসমীয়া	২৮৬
দেশভক্ত তৰুণবাম ফুকন	২৫৬	নতুন পথ	২৬২
দেহবিচাৰ গীত	১৬২	নতুন পৃথিৱী	২৫৩
দেহাব প্ৰলয়	২২০	নদাই	২৬২
দৈত্যাৰি ঠাকুৰ	৬৫, ১০৬, ১২৪, ১২৬	নন্দ জ্বলাল	২৩৫
দৈনিক অসমীয়া	১২৬	নন্দনাথ গোস্বামী	২৫৫
দৈনিক বাতৰি	২০৮, ২৮৬	নন্দেশ্বৰ দ্বিজ	১৪৪
দৈৱচন্দ্ৰ তাপুকদাৰ	২১৫, ২৩৩, ২৪৩	নন্দোৎসৱ	১১৩
দোহা	৫, ১৮	নবগ্ৰহ	২৭৪
		নবীন চন্দ্ৰ বৰদলৈ	২১২, ২৩১
ধনপ্ৰয় কৱি	১৩৩	নবীন ভট্টাচাৰ্য্য	২৪৪
ধনাই বৰা	২৭২	নমাটি গোসায়	১৬২
ধনীবাম দত্ত	২৩১	নবকান্ত	২১৭, ২৩৬
ধৰণী মন্ত্ৰ	২৩	নবনাৰায়ণ	৬৮, ৭৮, ৭৯, ২২, ১০৫, ১০২, ১৩৬
ধৰ্ম নাৰায়ণ	২৭, ৩৩, ৭৫, ১১৫		
ধৰ্ম দেৱতা	৪৮	নবসিংহ	৭৪
ধৰ্মদেৱ ভট্টাচাৰ্য্য	১৪৫, ১৬২	নবোত্তম দ্বিজ	১৪৪
ধৰ্মমঙ্গল কাব্য	৪৮	নবোত্তম ঠাকুৰ	১৬৪
ধৰ্মপাল	১	নল চৰিত্ৰ	১৮৮
ধৰ্মপুৰাণ	১৩০, ১৪৬	নলদময়ন্তী (পীতাম্বৰ)	৬৬, ৬৮
ধৰ্ম সংবাদ	১৩৫	নল দময়ন্তী (হাজৰিকা)	২৮০
ধৰ্ম সঙ্গীত	২০৩	নলবাৰী সত্ৰ	১৭৮
ধৰ্মেশ্বৰী দেৱী বৰুৱানী	২১৩	নলিনী কান্ত বৰুৱা	২৪৫
ধৰ্মোদয়	১৬২	নলিনীবালা দেৱী	১২৫, ২১২, ২৫৬, ২৬৫
ধাৰ্মিক চহা	১৭৪	নৱকান্ত বৰুৱা	২৬৮, ২৭১, ২৮০
ধুবা নাট	১৬২	নৱ মল্লিকা	২০৭
ধুৱলী ফুৱলী	২১৫, ২৪৩	নহৰ ডেকা	১৩
ধুৱাহাট বেলগুৰি	৭৮, ৭৯, ৮২, ১০৬	নাও খেলোৱা গীত	২
ধ্ৰুৱ চৰিত্ৰ	১২০	নাগাৰু যুদ্ধ	১৩৩
		নাথ সম্প্ৰদায়	৪২
নকুল চন্দ্ৰ ভূঞা	২৩২, ২৪৭, ২৬২	নাথ সাহিত্য	৪২
নগ্ন কৌতব	২৩২	নাথ মূৰ্তি	৫৩

নাম বোৰা	২০, ২২	নুনিংহ যাজ্জা (মাধৱদেৱ)	২০
নাম দেৱ	৫৩	নোমল	১২৭, ২২৮
নাম মালিকা	২০	স্তায় কন্দলী	৪০
নাথান ব্ৰাউন	১৬৮, ১৭১, ১৭২		
নাম চৰিত	১৬৪	পখিলা (মাধু—ডঃ কাকতি)	২৮০
নাৰায়ণ দেৱ	৪৮, ৬৪, ৬৫, ৭৪, ৭৫, ৭৬	পখিলা (শিশু-আলোচনী—শৰ্মা)	২৮৫
নাৰায়ণ ঠাকুৰ	৬৬, ৭৮, ৮২	পখিলীৰ পৰিয়াল	২৮০
নাহৰ গীত	১৩	পচৰীয়া	২২
নিউটেণ্টোমেন্ট	১৭২	পছোৱা	২৭২
নিগ্ৰো	২৩০	পঞ্জিকদিন আহমদ	২৩৫
নিচুকনি গীত	২	পট-পৰিৱৰ্তন	২৪৭
নিধিৰাম ফাৰৱেল	১৭১, ১৭৩, ১৭৪, ১৭৫	পণ্ডিত আৰু ধৰ্ম প্ৰচাৰক	১৭৪
নিৰাও চোৰাংচোৱা	২৩২	পদ্ম ফুৰবী	১২১, ১২৭, ২৪১
নিৰোকা বজা	২৩৫	পদ্ম ফুৰবী গীত	১৬৩
নিমন্ত্ৰণ	২১৪, ২৩৭	পঞ্চ কৱিতা	২২০
নিৰ্য্যাকাচাৰ্য্য	৫৩	পতাকা প্ৰকাশ	২৭৫
নিমি-নৱসিক্ৰ সংবাদ	৭২, ৮১	পত্নীপ্ৰসাদ (নাট)	৭২
নিৱেদন	২০৮	পদ্মনাথ গোহাঞী বৰুৱা	১২০, ১২২, ২০০, ২২৭, ২২৮, ২৪১, ২৫৫, ২৫৭, ২৮৩
নিৰ্মল প্ৰভা বৰদলৈ	২৬৮	পদ্মদেৱ চলিহা	২১৪, ২৩৭
নিৰ্মল ভকত	২৪২	পদ্মপুৰাণ (নাৰায়ণদেৱ)	৭২, ৭৪, ৭৫, ৭৬, ১৪৪
নিৰ্মলা	২২৫	পদ্মপুৰাণ (মনকৰ)	৭২, ৭৩, ১৪৫
নিৰ্মলা দেৱী	২৪৭	পদ্মপুৰাণ (গজ)	১৫২
নিৰ্য্যাতিতা	২৩৬	পদ্ম বৰকটকী	২৫৭, ২৭১
নিয়তিৰ নিৰ্মলা	২৭১	পদ্মহাস গোস্বামী	১৮৮
নীতিকথা	১৮৯	পদ্মৱতী দেৱী ফুকননী	১৮৫, ১৮৯, ২৪০
নীতিবৃত্ত	১৫৪	পদ্মৱতী হৰণ	১৬১
নীতি লতাফুৰ	১৫৪, ২৪৬	পদ্ম গীতা	১১৫
নীতিশিক্ষা	২০১	পদ্মমালা	১৮৮
নীলকণ্ঠ দাস	১৫৬	পৰম গুণা	২৪৪
নীলমণি ফুকন	২০৮, ২৫৩, ২৬৫, ২৬৮, ২৮৬	পৰশমণি	২১২, ২৭২
নীলাচল	৬২	পৰশুৰাম দ্বিজ	১৪৭
নীলাশ্বৰ	২১৫, ২৩৭	পৰাগ	২১৮
নীলিমা দত্ত	২৭৫, ২৮১	পৰাচিত	২৩১, ২৩৫
নুনিংহ যাজ্জা (দৈত্যাৰি)	১২৪		

পৰিদৰ্শন	২৪৬	পুৰণি অসমীয়া সাহিত্য (বৰা)	২৫০
পৰিচয়	২৪৩	পুৰণি অসমীয়া সাহিত্যৰ বিভিন্ন দিশ	২৬১
পৰীক্ষা	২৪৬	পুৰণি কামৰূপৰ ধৰ্ম্মৰ ধাৰা	২৫৪
পৰ্বতীয়া গোদাই	১৫৬	পুৰুষোত্তম গজপতি	২৩
পৰীক্ষিত নাৰায়ণ	১০০, ১১০	পুৰুষোত্তম ঠাকুৰ	১২১
পঞ্চমৌ	২৫২	পুষ্কবৰ্ম্মা	২
পপীয়াতৰা	২৭৩	পূৰ্ণকান্ত	১৮৮
পহিলা তাৰিখ	২৭৮	পূৰ্ণ ভাগৱত	১৬৪
পম্পিয়াইব প্ৰনয় কাহিনী	২৪৪	পূৰ্ণানন্দ	১৫৬
পছমীয়া গোদাই	১৬১	পূৰ্ণানন্দ বৰুৱা	১৭৫, ১৭৮
পশুপতি দ্বিজ	১৬৪	পৃথুৱাম দ্বিজ	১৬৭
পশুপতি পাত্ৰ	২২	পৈশাচী (প্ৰাকৃত)	১৫
পক্ষীৰাজ মন্ত্ৰ	২৩	পোহৰ	২৭৩
পাঠমালা	১৮১	পোহনীয়া কুকুৰ	২৩৫
পাচনি	১২৭, ২২৮	প্ৰকৃতিৰ পুতলা খেলা	২৮১
পাপবি	১২৫, ২১২	প্ৰজ্ঞাহৃন্দৰী দেৱী	১২৭
পাঞ্চজন্তু	২১৭	প্ৰণৱৰ স্তুতি	২৭০
পাদশাহ বুৰঞ্জী	১৫১	প্ৰতাপ সিংহ	১২২
পানী কবতি	২৩	প্ৰতাপচন্দ্ৰ গোস্বামী	২৫৪
পাঁচালী সাহিত্য	৬৪	প্ৰতিমা	১২৬
পাৰিজাত	২৮৫	প্ৰতিধ্বনি	২১৬
পাৰিজাত হৰণ	৭২, ৮৬, ৮৭	প্ৰচ্ছন্ন পাণ্ডৱ	২৩৫
পাটোছাবকুছি বিজ্ঞাপীঠ	২৮০	প্ৰতিবাদ	২৭৮
পানিপথ	২৪৪, ২৪৬	প্ৰফুল্ল দত্ত গোস্বামী	২৬২, ২৭৫, ২৭১, ২৮০
পানীন্দ্রনাথ গগৈ	২৭২	প্ৰবচন	৮, ২
পালিভাষা	/ ৩	প্ৰবীন ফুকন	২৬৮, ২৭৮
পাৰ্থ পৰাজয়	২০৮, ২৩১, ২৩৭	প্ৰবোধ চন্দ্ৰোদয়	১৬৫
পাৰ্থ সাবথী	২১৭	প্ৰস্থানিক পৰ্ব	১৩২
পাৰ্বতী প্ৰনাদ বৰুৱা	২২০, ২২৫, ২৩৭	প্ৰসন্নলাল চৌধুৰী	২১৫, ২২২, ২৩৭
পিপৰা শুচোৱা নাট	২০, ২৩	প্ৰসন্নকুমাৰ ডেকা	২৮৮
পীতাম্বৰ কৱি	২৬, ৬৩, ৬৪, ৬৫, ৬৬, ৬৮	প্ৰসন্নকুমাৰ বৰুৱা	২৮৪
পুতলা চৰিত্ৰ	১১৭	প্ৰহ্লাদ চৰিত্ৰ (কাব্য)	২৮, ২২, ৩০
পুৰণি অসম বুৰঞ্জী	৬, ১২৬, ১২২	প্ৰাণৰ পৰশ	২১৩, ২৭০
পুৰণি অসমত ভূমুকি	২৫১	প্ৰাক ঐতিহাসিক অসম	২১৬, ২৫৪
পুৰণি অসমীয়া সাহিত্য (কাকতী)	২৫৪, ২৬০	প্ৰাকৃত ভাষা	৩, ৭, ৫৪

ক	ক	ক	ক
শ্রী শঙ্করী কৃষ্ণ সাহিত্য	২৩, ২৬, ৩৩,	বনজন	২৭৫
	৩৮, ৪৭, ৫৮	বনন বনকুকন	২৩৩
শ্রী-দাম্ভী (উপভাষা)	২১	বধ কাব্য	২৯
শ্রীনাথায়ণ	১১৮	বধ কাব্যের সূচী	১০২
শ্রী উপহাস	২৬৯	বনগীত	১০, ১৩০
শ্রীনাথ	১৩৩	বনগজাগিণি	৭৮, ১২১
শ্রীনাথ	১২২	বনমালী দেব চরিত	১২৫, ১৫৬
শ্রী-পট	২১৫	বনবীৰ টাউন	২৮০
শ্রীনাথ বালকোত্তর	২৫৭, ২৭১, ২৮১	বনকুক	২১০
শ্রীনাথায়ণ দত্ত	২৭০	বণিজ্য কৌশল	২৩৬
শ্রী আৰু হুতুর কাব্যে	২৭৩	বনজুই	২৭০
		বনবাহিনীৰ বৃদ্ধ	৩৫, ৩৬
শ্রীকাব্য	১৪	বনগীত	৭৯, ৮৭, ৯৩
শ্রী ইতিহাস	১৪	বনকুকনৰ গীত	৯, ১৩, ১৫
শ্রী (ভক্তিমাধ)	২১১, ২৪৩	বননগৰ (বৃহৎ নগৰ)	১১০, ১১৩
শ্রী (দুৰ্গাশ্রম)	২৩০	বনদোহা ওকচরিত	১৫১, ১৫৬
শ্রী কৌশলৰ গীত	৯, ১৪, ১৬৩	বনবহুমণি	১২৬
শ্রী কৌশল-মণিকৌশল	২৬২	বনকুকনৰ গীত (ভূঞা)	২৩২
শ্রী	২১৪	বনেশ (উপভাষা)	৮
শ্রীমণি আৰু কৰ্ণাৰ কাহিনী	১৭৪, ১৮৫,	বলদেব (অধিকাৰ)	১২০
	২৪০	বলবাম বিজ	১৮৩
শ্রীৰ চাকি	২০০	বলবাম কুকন	১৭৫, ১৭৮
শ্রীৰ শবাই	২১৩	বলদেব মহত্ব	১৮৮, ১৯৯, ২৭৯
শ্রীদেবী	১৪০, ১৫৮	বলবাম পাঠক	২৩৩
		বলিহীন (কাব্য)	৭৯
শ্রীশ্রী	১৫৪	বলিহীন (নটি-গোপাল)	১৩১
শ্রী গোপাল দেৱ	৩৪, ৩৫, ১২৫, ১৪৩	বলিহীন (মহত্ব)	২৩৫
শ্রী গোপাল দেৱ চরিত	১২৫	বলিনাথায়ণ বৰা	১৯৯
বকুল কাণ্ড	১২৬	বলভাচাৰ্য	৫৩
বঙাল-বঙালনী নাটক	১৮৮, ২২৬	বনেশ্বৰজন বার	৪৬, ৫০
বঙালী (ভাষা)	৪, ৭, ২১, ৪০, ৮৬, ১৪৫	বনেশ্বকুমাৰ বকড়া	২৫৬, ২৮০
বঙালী সাহিত্যৰ ইতিহাস	৬৮	বহল ব্যাকৰণ	২৫০
বঙ্গ (উপভাষা)	৪	বহাগী	২৩২, ২৩২
বঙ্গ দেশ	২১, ৭৪, ৮৬, ৮৭, ১৫৬	বহুকপী	২১১, ২১২
বজ্র শিংহাসন	২৮০	বহুবল শিকদাৰ	৬৯, ৭৩

বহুচৌদ্দাস	৪৬	বিজ্ঞানৰ বিশ্বাস বাতৰি	২৮১
বাইবেল (আঙ্গৰান)	১৬৮	বিজ্ঞাচন্দ্র কলিৰেখন	১৩৬
বাইবেলৰ সাধু	১৭৪, ২৭২	বিজ্ঞানন্দ ওজা	১২৫, ১৫৬
বাহী	১৮৭, ১৯৩, ১৯৬, ১৯৯, ২১৪,	বিজ্ঞাপতি	৮৭
	২১৫, ২৪২, ২৫১, ২৬০, ২৮৪	বিজ্ঞা পঞ্চানন	১১৬
বাহ গড়ীয়া বুৰঞ্জী	১২৭	বিজ্ঞারতী	২৩১
বাপৰ	১২৭	বিনন্দ বৰুৱা	১২৪, ২১৬, ২৩৭, ২৫৬, ২৮১
বাজীকৰ	২৪৬	বিপিন বৰুৱা	২৩৭
বাটৰ ছববীৰন	২৭৪	বিপিন শৰ্মা বৰুৱা	২৩৭
বাপভট্ট	৬৩	বিবচতীয়াৰ দেশ	২৮০
বাণীকাম কাকতি	২১, ৩২, ৪৬, ৮৭, ৯২,	বিবিধি কুমাৰ বৰুৱা	২৪, ২৫২, ২৬২,
	৯৩, ২৫৪, ২৫৯, ২৬০, ২৮০		২৭৫, ২৭৬, ২৮৫
বাণীকা	৮২, ১১২	বিককাজী	৯০, ৯৩
বাণবজা	২০১, ২২৮	বিজাতৰ চিঠি	২৫৪
বাতৰি	২৫৮	বিলাতী হোজা	২৮০
বা-মাবলী	২৭০	বিভিন্ন ক'বাছ	২৭৩
বালিছন্দা	২৬৮	বিশ্বকবি ববীন্দ্রনাথ ঠাকুৰ	২৮১
বালিগড়া	২৭১	বিশ্ববাস্তৱ	২৮৬
বালীবধ	২০৮, ২৩১	বিশ্বসিংহ	২৭, ৩৪, ৬৮, ৬৯, ৭২
বামন পুৰাণ	২২, ৭১	বিশ্বেশ্বৰ বৈজাধিপ	১৭০
বামুনী কোঁৱৰ	১২৮, ২১৫, ২৩৩	বিশ্ব বিশ্বাসী	২৭২
বামন্তীৰ অভিষেক	২৩৭	বিশ্বপুৰাণ	১৪৭
বাব মাহীৰ গীত	১৪, ১৫	বিশ্বপুৰুষজ	১২৪
বাবেবদীয়া গোঁসাই	১৬২	বিশ্ববাম দ্বিজ	১৩৮
বাপীকি বামায়াণ	৪১, ৪২, ৬২	বিশ্ববাম দাস	১৬৪
বাহিৰে বং-চং ভিতৰে কোৱা ভাতুৰী	১৮২,	বিশ্বপ্ৰিয়া দেৱী	১৮২, ২২৭
	২৪০	বিশ্বপুৰী সন্ন্যাসী	৯০, ৯২
বিজয়া	২১৮, ২৩৬	বিশ্বভাবতী	২০১
বিজুলী	১২২, ২০১, ২৮৩, ২৮৪	বিসৰ্জন (বৰুৱা)	২১৮, ২৩৭
বিচিত্ৰা	২১৬	বিসৰ্জন (গোঁসামী)	২৩২
বিদ্রোহী	২১৫, ২৪৪	বিশ্বাৰ যুগ	৫
বিদ্রোহী মৰাণ	২৩৩	বিয়ানাম	৯, ১০, ১২
বিশ্বেশ জন্মোদয়	১৬২	বিয়া-বিপৰ্যায়	২৩৫
বিজ্ঞানৰ কথা	২৮১	বিহুগীত	৯, ১০, ১১, ১৩০
বিজ্ঞানৰ নিপাৰে	২৭৫	বীৰাঙ্গনা মন্ত্ৰ	২৩

বিনোদাৰণ	১১৮	বৈদেহী বিদ্রোহ	২৩৫
বংশবংশী	১২৬	বৈদেহীৰ নিৰ্বাসন	২০৫
বংশ	২১১, ২৪৪	বৈদিক ভাষা	৩, ৭
বৈদ্য বৰুৱা	২১১	বৈষ্ণৱ যুগ	৫, ২৬, ১২৮, ১৩৩
বৈষ্ণৱ বৰুৱা	২৪৭, ২৬২, ২৭৮	বৈষ্ণৱ আন্দোলন	১৭, ২৪, ২৮, ৫২
বৈষ্ণৱ ভট্টাচাৰ্য্য	২৬৮, ২৭০, ২৭৩	বৈষ্ণৱ সাহিত্য	৫২, ৬৩
বৈষ্ণৱ বৰুৱা	২৬৭, ২৬৮	বৈষ্ণৱ গীতা	১৬৪
বুৰাণ ওৱাচিংটন	২৫৬	বৈষ্ণৱ ধৰ্ম্মৰ আতিষ্ঠান	২১৬, ২৫৪
বুৰী নাহিতা	৬	বৈষ্ণৱ ধৰ্ম্মৰ ক্ৰমবিস্তাৰ	২১৬
বুৰী বিৱেক বজ্জ	১৭০	বৈষ্ণৱ ধৰ্ম্মৰ ৰূপৰেখা	২৭৫
বুৰীৰ বাণী	২৫২	বৌদ্ধ গান	৫, ১৭, ১৮
বুৰী বুলক প্ৰৱন্ধাৱলীৰ তালিকা	২৫২	বৌদ্ধ শিক্ষাচাৰ্য্য	১৭
বু (শৰ্মা)	২৮১	বৌদ্ধ মন্ত্ৰযান	২৪
বুৰ (বৰুৱা)	২৩৮	ব্ৰজাবলী, ব্ৰজবুলি, (ভাষা)	৮৫, ৮৭,
বুৰী আইৰ সাধু	১২৭, ২৬২, ২৭২		১২৬, ১৩২, ১৬১
বুৰাবন গোঁসামী	২৩১	ব্ৰজভাষা (পশ্চিমা হিন্দী)	৮৬
বুৰাৰ বধ	২৭	ব্ৰজকবিতা	২৩
বুৰাৰ দৰ্শন	১০৬	ব্ৰজগীতা	১২১
বুৰাবলীৰ পুৰাণ	১৪৭	ব্ৰজবৈষ্ণৱ পুৰাণ	১৪০, ১২২, ১৪৪
বুৰকতু	২৩০	ব্ৰজপুৰাণ	১৪৭
বুৰেলা	২৩৬	ব্ৰজমোহন (নাট)	৯০, ৯৩
বুৰেলা আখ্যান	৪৮, ৬২, ৭৩, ৭৪	ব্ৰজীন	২৫৮, ২৭২
বুৰাবলীৰ সাধু	২৮০	ব্ৰজী (বৰতি) কেপ্তেইন	১৮১
বুৰেনা বহুত	২৩৭	ব্ৰজচাহাব	১৭৭
বুৰাব বাক্যধোৱা	২০১, ২২০, ২২৭, ২২৮,		
	২২৯, ২৭২, ২৮৩	ভক্তি প্ৰদীপ	৭২, ৮১
বুৰাব শৰ্মা	৩৯, ২৫১, ২৫২, ২৫৬,	ভক্তি প্ৰেমালী	১৬৪
	২৫৭, ২৮০, ২৮৬	ভক্তি বিৱেক	১১১
বুলিমান	১২৭, ২২২	ভক্তি বজ্জকৰ (শৰদেৱ)	৭২
বুলিমানৰ বুৰঞ্জী	১৭০	ভক্তি বজ্জকৰ (বামচৰণ)	১২৩
বুলিমান	২৪৪	ভক্তি বজ্জকৰ (মাধৱদেৱ)	৯০, ৯২
বুলিমান পঞ্চবিংশতি	২৮০	ভক্তি বজ্জ (বামচৰণ)	১২৪
বৈষ্ণৱনাথ ভট্টাচাৰ্য্য	১১০	ভক্তি মাৰ	১১১
বৈষ্ণৱনাথ সজ	১২০	ভগবৎ কথা	১২৭, ২৪২
বৈদেহী বিচ্ছেদ	১৮৮, ২২৭	ভট্টমা	৭২, ৯৪

মিনাবজাৰ	২৭৮	ম	
মিলন	২১৫, ২১৬	মজ্জাবান দেওধাই বৰুৱা	১৭৮
মিৰি জীয়াৰী	২৪১	মতীলুনাথ ভূৱা	২০২, ২২১, ২৬৫
মিলন মন্দিৰ	২৪৪	মহুগিৰি	১২২
মিহিৰ মূনি	২১, ২২	মহুৰাম ডেকা বৰুৱা	১৭০, ১৭৩, ১৭৫
মীন চেতন (কাব্য)	৪২	মমপুৰী	২২২
মীন নাথ	১৮, ৫০	মমুনাচাৰ্য্য	৫৩
মীৰজুৱাৰ অসম আক্ৰমণ	২৫২	মমুনেশ্বৰী শইকীয়া	২২১
মুকুন্দদেৱ	২০	মুগুদেৱতা	২১২
মুকুতা	২১৬	মুগুতৰ	২৫৩
মুকুতা মালা	২১৭, ২১৮	মুকুতক্ৰত আহোম বমণী	২০৪
মুকুতি	২১৮	মোগিনী তন্ত্ৰ	৫৮, ১৬০, ১৬১
মুক্তিনাথ বৰদলৈ	২৩৭	মোগী সম্প্ৰদায়	৪৮
মুক্তিৰ পথেদি	২৭০	মোগেশ দাস	২৭১, ২৭৩
মুনীন্দ বৰকটকী	২৪৭	মোজনা ফকৰা	২
মুৰলি	২৫৩	মৌনতৰ	২৫৪
মুলেনাথ, শ্রীনী	১৮৫	ব	
মুলা গাভৰু	২৩৭	বংবৰ	২৮৫
মুখল পৰ্ব	১৩৭	বংপুৰ	৪, ১৫৮, ১৫৯
মুগুৰতী চৰিত	১৬৪	বংপুৰে কথা কয়	২১৪
মেঘনাথ বৰ	২০৬, ২৩০	বংমহল	২৩৬
মেঘাৱলী	২৩৭	বগৰ	২১১, ২১২
মেদিনী চৌধুৰী	২৭৩	বগুদেৱ	২০, ১০০, ১২০
মেঘাৰ পতন	২৩৭	বগুনাথ মহন্ত	১৩১
মৈথিলী (ভাৰা)	২১, ৮৬, ১০৮	বগুনাথ ওজা	৭৫
মৈমনসিংহ	৭৫	বগুদেৱ গোখামী	১৭৮
মোদ নাৰায়ণ	১১২	বগুনাথ চৌধুৰী	১২২, ১২৪, ২০৬, ২২১
মোফাত মিলচ	১৬২		২৬৫, ২৮৫
মোৰ বৰখন	২৭৪	বগুনাথ দেৱচৌধুৰী	২৮১
মোৰ জীৱন সোৱণ	২৫৫	বগুৰাম দ্বিজ	১৩৩, ১৩৯
মোৰ সত্য অৰ্ঘ্যৰ কাহিনী	২৫৫	বঙা কবৰীৰ কুল	২৭৪
মৌ	১২২	বঙা গঢ়া	২৭২
মৌখিক সাহিত্য	৭	বজ্জিলী	২৪২
মৌ-মহাভাৰত	২৮০	বজনীকান্ত বৰদলৈ	১২২, ২৪১, ২৪৫, ২৫৫
Mother Goddess Kamakhya	২৫৪	বজনীকুমাৰ গদ্যপতি	২৫০

বটন	২০৬	বাণাদিন	২৭৮
বটন বশি	২১৮	বাধিকা শাস্ত্ৰিৰ গীত	১৪
বজ্জিত	২৩১	বাধানাথ বৰবৰুৱা	১৭০
বজ্জিউতি	২২০	বাধাৰ কলক ভঞ্জন	১৭৮
বটিকাথ দ্বিজ	১৪৪, ১৫৫	বাধাকান্ত সন্দিকৈ	২৩৭
বটকন্দলী	১৫০, ১৫২	বাধা কল্পিণীৰ বণ	২৪২
বটিকাথ বৰকাকতী	১২৫, ২১৩	বাধিকা গোখামী	২৪৭, ২৭০
বটকৌমুৰী	২৫৭	বাধানাথ ফুকন বেদান্ত বাচস্পতি	২৭৫
বটপ	২৮০	বাধানাথ চাংকাকতী	২৮৪
বটৰ বৰুৱা	২২৬	বাধা চৰিত	১১২
বট পাঠক	২৬	বামচৰণ ঠাকুৰ	৩২, ৩৩, ৩৪, ১২৩, ১২৬
বটাকৰ কন্দলী	৪০, ১০৬	বামবায় (জগতানন্দ)	৭৮
বটাকৰ মিশ্ৰ	১২১	বামবিজয় (নাট)	৭২, ৮৭, ১৩২
বটেশ্বৰ মহন্ত	১২২, ২৫০, ২৫১, ২৭২	বামদাস কায়স্থ	৮২, ১২৩
বট চকৰি ঘূৰে	২৭০	বাম মিশ্ৰ	১১৭
ববিদ্যন	১৬২, ২৫৮	বাম সব্যতী	২৫, ৯২, ১০০, ১০১, ১০৫, ১১২
ববিদ্যন ক্ৰুচ	২৫২, ২৮০	বামচন্দ্ৰ	১২০
ববীলুনাথ ঠাকুৰ	২৫২	বামবাম গুৰু	৭৮
বমণী গাভৰু	২৫২	বামবায় দ্বিজ	১২৫
বমানন্দ	১২৫	বামকান্ত	১২৫
বমাকান্ত চৌধুৰী	১৮৬, ১২৩, ২০৪, ২২৫, ২২৬	বামনন্দন দ্বিজ	১৩২
বমাকান্ত বৰকাকতী	২২৬, ২৫২	বামগোবিন্দ	১৪৭
বমা দাশ	২৪৭	বাম গোপাল চৰিত	১৫৬
বহুবা	২১১, ২১২	বামনাথ মহন্ত	১৫৬
বহুদৈ লিগিৰী	২৪২	বামচন্দ্ৰ বৰপাত্ৰ	১৬০, ১৬১
বহা	১৪৭	বাম দ্বিজ	১৬৪
বাজবংশাৱলী	১৫৫	বাম গতিৰ কাহিনী	১৭৪
বাজৰ্ঘি	২০৬, ২৩০	বামধেনু	২৬৮, ২৭২, ২৮৫
বাজস্থানৰ গল্প	২১৬	বাম টাঙোন	২৭০
বাজহুৰ কাব্য	১৩৭	বামমোহন বায়	১৭৭
বাজেশ্বৰ সিংহ	১৩৬, ১৪৪, ১৫৯, ১৬১	বাম নৱমী	১৮৩, ২২৩, ২২৪
বাজেন্দ্ৰ অধ্যাপক	৮২	বামাই পণ্ডিত	৪৭, ৭৩
বাজমোহন নাথ	২৫১, ২৫৩, ২৭৫	বামানন্দ দ্বিজ	৩৪, ১২৫, ১২৬
বাংপাতা	২৫২, ২৮০	বামানুজ	৫৩, ৫৫, ৫৬
বাজপথে বিজিৱাৰ	২৭১	বামানন্দ	৫৩

বামায়ণ ২৫, ৩২, ৪০, ৪৫, ৫৫, ৬২, ৬৪, ৬৭	ললিত কুমাৰ বৰুৱা	২৭৫
বামায়ণ চল্লিকা	১২২	২৭৪
বায়ণ বধ (কচিদেৱ)	১৬১	২২১
বায়ণ বধ (বমাকান্ত)	২২৫, ২২৬, ২২৭	৩৫, ৩৬
বাট (উপভাষা)	৪	১৮৫, ১৮৬, ১৮৭, ২৭২
বাস বাজা	২০	২১৫, ২৩৩
বাস কুমুৰা	২০, ২৩	২৪৪
বাসেশ্বৰী পাটনিয়াৰ	২২১	২৭৩
কল্পিত হৰণ (কাব্য)	১২, ৫০, ৭২, ৮০	২৭৮
কল্পিত হৰণ (শব্দবোধ)	৭২	১৩৩
কল্পিত হৰণ (হাজৰিকা)	২৩৫	১৫১, ১২০, ১২২, ১২৪,
কাচনাথ কন্দলী	১৫২	১২৬, ১২৭, ২২৭, ২২৮, ২৪১, ২৪৫, ২৪২,
কুক-জুজুক	২১৭	২৫৫, ২৫৭, ২৬০, ২৬২, ২৭৪, ২৭৯, ২৮০
কুজ কন্দলী	২৬, ৩৩, ৪০	১৬৫
কুজ সবতী	২২	১৫৩
কুজ নিংহ	১৫, ১২৮, ১২৯, ১৩৫,	২২৫, ২৪৭, ২৪৮
	১৪০, ১৫৬, ১৫৭	২৪৭
কুজবাম শৰ্মা	১৩৩	১৩৩, ১৩৫
কুজবাম বৰদলৈ	১৮৮, ২২৬	৬৪
কণ্ঠভাগৱতী	২৪৬	২০১, ২২৮
ভাঃ বোহিণীকান্ত বৰুৱা	২৪৪, ২৮০, ২৮১	২৭৮
বোহিণী কাকতি	২৭৩	৮২
বোহেশ্বৰ শৰ্মা	২৮০	১২১, ২০১, ২৪১
	২৩৭	১২১, ১২৭, ২২৭, ২২৮
লখিমী	১০, ১১, ১৩	২০১, ২০২
লখিমী সবাহৰ গীত	২৩৪	২৭৫
লভিতা	১৮৩, ২০৩, ২৮৩	১২৬
ল'ৰা বন্ধু	১৮৭	২৭১
ল'ৰাবোৰ	২১৭	২৭১
ল'ৰাৰ জাতক	২৩০	২৩৭
ল'ৰা কল্পিতা	২৫৭, ২৮১	১৮
ল'ৰাৰ বেজবৰুৱা	২৫৭, ২৮১	২৩৫
ল'ৰাৰ জৱাহৰলাল	২৮১	২১
ল'ৰাৰ শব্দবোধ	১৭৮	৮, ৯
ললিত গোখামী		

ল

লোচ সজ	১২৫	শান্তিবাম দাস	২৪৪
		শিখা	২৭৮
লি, জিনতী এছ, আব্	১৭৪	শিবোমণি ভূঞা	৭৭
		শিৱাজী	২৫৭, ২৮১
শব্দনিৰ প্ৰতিশোধ	২১২, ২৩৭	শিৱনাথ ভট্টাচাৰ্য্য	২৬২
শব্দতলা কাব্য (কৱিবাজ)	১৫, ১২২,	শিৱানন্দ	১৩২
	১৩২, ১৪০	শিৱসিংহ ১২২, ১৩৫, ১৪০, ১৪৫, ১৫৬, ১৫৭	
শব্দতলা (বৰা)	১৮৭	শিশুপাল বধ কাব্য	১৩৭
শব্দতলা (হাজৰিকা)	২৩৬	শিশুপাঠ	২০৩
শব্দবোধ	৫, ২৩, ২৭, ৩৩, ৪০, ৫৪, ৫৮,	শিশু-লীলা	২৭২
	৫২, ৬০, ৬৫, ৬৬, ৬৯, ৭৭, ৭৮, ৭৯,	শিষ্ট ভট্টাচাৰ্য্য	১৩৬
	৮২, ৯০, ৯৫, ৯৯, ১০৫, ১৩০	শিয়াল গোঁসাই চৰিত	১৬৫
শব্দবাচ্য	২৪, ৫৬, ১৫৮	শিক্ষাসাৰ	১৮৮
শব্দৰ দ্বিবিজয়	২৪	শুক্লৰাজ	৭৮
শব্দৰ চৰিত (বামচৰণ ঠাকুৰ)	৩৪, ১২৪	শুভানাথ দ্বিজ	১৩৫
শব্দৰ চৰিত (ভূষণ দ্বিজ)	১২৪	শুৱালকুচি	৭৫
শব্দবোধে মাধৱদেউ চৰিত (দৈত্যাবি)		শূন্য পুৰাণ	৪৭, ৪৮, ৭৩
	১০৬, ১২৪	শেৱালি	২১৪
শব্দবী যুগ	৭৭	শৈলধৰ বাজখোৱা	২৩১
শব্দলাদ্য	১৪	শোণিত কুঁৱৰ	২৩৪
শব্দবোধে (বেজবৰুৱা)	১২৭, ২৫৭, ২৬০	শৌৰসেনী	৩
শব্দচূড় বধ (গোপাল মিশ্ৰ)	১১৪	শ্ৰীকৃষ্ণ	২০১, ২৫৭
শব্দচূড় বধ (দীন দ্বিজ)	১৬২	শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্ত্তন	৪৩
শব্দচূড় বধ (কৱিবাজ)	১২২, ১৩০, ১৪০	শ্ৰীকৃষ্ণদেৱ	১১১
শব্দধ্বনি	২১৬	শ্ৰীকৃষ্ণ মিশ্ৰ	১৬৫
শক্তিকাব বান	২৭৮	শ্ৰীধৰ কন্দলী	১০৭
শবাই	২১৪	শ্ৰীধৰী টীকা	৮৩
শবাই বাট	২১৭, ২৩৭	শ্ৰীনাথ দ্বিজ	১১৮, ১৩৩
শবত চন্দ্ৰ গোখামী (I.S.O.)	২৪৪,	শ্ৰীনাথ ভূঞা বৰবৰুৱা	১৫০, ১৭০
	২৪৬, ২৪৭, ২৮০	শ্ৰীবাম আতা	১২৫, ১২৬
শবতচন্দ্ৰ গোখামী	২৭৫	শ্ৰীবাম কীৰ্ত্তন	১২১
শতশতক বাৰণ বধ	১৬১	শ্ৰীবামচন্দ্ৰ বিজয় মহোৎসৱ	২২৭
শতশতক	১৩১	শ্ৰীমন্ত শঙ্কৰ	২৩২
শান্তি পৰ্ব (লক্ষীনাথ দ্বিজ)	১৩৩	শ্ৰীবৎস চিন্তা	২৩২
শান্তি পৰ্ব (বনুৰাম)	১৩২	শ্ৰীবামচন্দ্ৰ	২৩৬

শিশুসকলৰ সাধনসকল	১২৭, ২৫৭	সৰ্বকালিক মন্ত্ৰ	২৩
শিশুসকলৰ	২৫৮	সৰ্বানন্দ পণ্ডিত	১৩৫
শিশু মন্ত্ৰালী	১৫৪	নং সম্প্রদায় কথা	১৫১
সংগ্রাম	২৬৯	নাগৰ খৰি দৈৱজ	১৩৮
সংস্কৃত ভাষা	৩, ৫৫	সাত্যকি প্ৰৱেশ	৩৩
সংহিতা	৫২	নাগৰ দেখিছা (দেৱকান্ত)	২১২
সংস্কৃত নাটকৰ সাধু	২২১	নাগৰ দেখিছা (হেমবৰুৱা)	২৭৪
সংসাব চিত্ৰ	২৪৪	সাত্যকি ছাল	২৫২
সংক্ষিপ্ত হেমকোষ	১৮১	সাহিত্য-তত্ত্ব	১১৪
সত্যানন্দ	১৩১	সাহিত্য তত্ত্ব (গজ)	১৫৩, ১৫৩
সত্যবতী	২১১, ২৩৪	সাদৰী	২০৭
সত্যবতী কাকতি	২৫৭	সাধনা	২১১, ২৪৩
সত্যনাথ বৰা	১২০, ২৫০, ২৫৮, ২৬০, ২৮০	সাধনী	২০১, ২২৮
সত্য নন্দৰ প্ৰথম পোজ	২৫৬	সাধুকথা	২৮০
সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা	২৭৬	সাধু কথাৰ কুকি	১২৭, ২৪৫
সত্যপ্ৰসাদ বৰুৱা	২৭৮	সাধু কথাৰ জোলোঙা	২৮০
সত্যানন্দ চলিহা	২৭৫	সাধুৰ ভড়াল	২৮০
সত্যনিৰ্ণয় (কৃষ্ণ ভাৰতী)	১২৪	সাধু কথাৰ পুথি	২৮০
সত্য চৰিত (কৃষ্ণচাৰ্য)	১২৪	সাধুৰ পুথি (এ. ব্ৰাউন)	১৭২
সত্য সম্প্ৰদায়	১৫১	সাধি	২৫০
সত্য মন্ত্ৰালী	১৫৬	সাবদা বৰদলৈ	২৭৮
সাম্প্ৰদায়িক বংশোদ্ভূত	১৬২	সাক্ষৰভৌম ভট্টাচাৰ্য	১০৬
সাক্ষী	২০৯	সাবিত্ৰী (হাজৰিকা)	২৩৬
সাক্ষী	২৮০	সাবিত্ৰী (শৰ্মা)	২৮০
সাক্ষী	২১২	সাহিত্য-কলা	২০৯, ২৫৩
সাক্ষী	২১২	সাহিত্য তত্ত্ব	২৬১
সাক্ষী	১৩৯	সাহিত্য আৰু প্ৰেম	২৬০
সাক্ষী	৬৬, ৬৭, ৬৮	সাহিত্য আৰু সমালোচনা	২৬১
সাক্ষী	২৫০	সাহিত্যৰ সাজ	২৬১
সাক্ষী	২৭৬	সাহিত্য সভা পত্ৰিকা	২০৬, ২১৫
সাক্ষী	১৮	সাহিত্য বিচাৰ	২৫০, ২৬১
সাক্ষী	২৫১, ২৫৩, ২৫৬	সাহিত্য-সমালোচনা	২৭৫
সাক্ষী	২৭৮	সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা	২৭৫
সাক্ষী	২৭৩	সাহিত্য আৰু জীৱন	২৭৬

সাক্ষী	২১৪	সোণৰ নাঙল	২৭১
সাক্ষী	২২০	সোণৰ সোলেঙ	২৩৭
সাক্ষী	২৮০	সোণাপতি দেৱ শৰ্মা	২৬১
সাক্ষী	১৬১	সোনৰ-চাঁদ ডেকাবৰুৱা	১৭৫, ১৮১
সাক্ষী	১০৩	সৌন্দৰ্য	২১৫
সাক্ষী	২৩৮	সৌন্দৰ্য লহৰী	১৫৮
সাক্ষী	১৬১	সৌম্যৰ অমণ	২৫৪
সাক্ষী	১৮৬, ২২৫, ২২৬	সৌম্যৰ চলিহা	২৭৩
সাক্ষী	২৩১, ২২৬	স্বৰ্গাবোহণ পৰ্ব	১৩৯
সাক্ষী	১৮৬	স্বহীদ কাৰবালা	২১৬
সাক্ষী	২৭	স্বপ্নভঙ্গ	২১২
সাক্ষী	১৩৩	স্বৰাজ সম্ভাৰ	২১৪
সাক্ষী	৭৪	স্বাস্থ্য বন্ধন নিয়ম	১৮১
সাক্ষী	২৬	সামন্ত হৰণ	১২৪
সাক্ষী	১২৭	হ	২১১
সাক্ষী	১৫৩	হতাকাৰী কোন	১৭০, ১৭৮
সাক্ষী	৫০	হৰকান্ত বৰুৱা সদৰামীন	২৮, ২৯
সাক্ষী	১৪৭	হৰগোবী সংবাদ	১৩
সাক্ষী	১৮৫, ১৮৯, ২৪০	হৰকান্ত-বীৰদত্তৰ গীত	২৫৪, ২৬১
সাক্ষী	২৭১	হৰমোহন দাস	২৮০
সাক্ষী	২৪৫, ২৭২	হৰি প্ৰসাদ বৰুৱা	১৩৬
সাক্ষী	২৭৮	হৰি বংশ (বিজ্ঞানচন্দ্ৰ)	১৩৯
সাক্ষী	১৩৯	হৰিবংশ (ভবানন্দ)	১৮৫, ১৯৫, ২৬২
সাক্ষী	১১	হৰি বিলাস আগবৰালা	১১৪
সাক্ষী	১৪৭	হৰিদেৱ	১১৪
সাক্ষী	২৩	হৰি মিত্ৰ	২৬, ৩৪, ৩৫, ৩৬, ৩৭, ৩৮
সাক্ষী	১৪৯, ২৪৭, ২৫১, ২৫৬, ২৫৭, ২৬২	হৰিহৰ বিপ্ৰ	১৪৭
সাক্ষী	২১২, ২৫৬	হৰি বৰকাকতী	২৭৫
সাক্ষী	২২৭, ২২৯	হৰিশ্চন্দ্ৰ ভট্টাচাৰ্য	৭৯, ৮০
সাক্ষী	২৬৯	হৰিশ্চন্দ্ৰ উপাখ্যান	২৪৪, ২৫৪, ২৬২, ২৭৫
সাক্ষী	২৭৮	হৰিনাবায়ণ দত্তবৰুৱা	১৩৯
সাক্ষী	২৪৪	হৰেকৃষ্ণ	১৩
সাক্ষী	২৭৩	হৰেন্দ্ৰ নাৰায়ণ	২৪
সাক্ষী	১৫৫, ২৫১	হৰেন্দ্ৰনাথ কলিতা	

হৰেন্দ্ৰ নাথ শৰ্মা ২৫৬, ২৫৭, ২৮০, ২৮১, ২৮৫	হেনৰিকোৰ্ড	২৮০	
হলিবাম চেকিগাল কুকন	১৭৬	হেমচন্দ্ৰ গোখামী ৩৯, ৪০, ১১২, ১২৬, ১৩০,	
হলিবাম ডেকা	২৪৭, ২৪৮	১৪৫, ১৫৩, ১৮১, ১৯০, ১৯২, ১৯৮,	
হয় নাৰায়ণ	১৪৪	২৫০, ২৫১, ২৫৯, ২৬২, ২৮৩, ২৮৫	
হয়গ্ৰীব মাধৱ মন্দিৰ	১৬১	হেম সবলভী	২৬, ২৮, ৩১, ৫৮
হস্তী বিজ্ঞান	১৩০, ১৫৩, ১৫৪	হেমকোণ	১৮১, ১৮২
হাকিজৰ স্তব	২১৮	হেমপ্ৰভা	১৮৮, ২২৭
হাকণাৰ বহিৰ	২৮০	হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ জীৱন চৰিত	২৫৬
হিতোপদেশ (বাৰ মিশ্ৰ)	১১৭	হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা ১৭১, ১৭৪, ১৭৯, ১৮০, ২২৩,	
হিতোপদেশ (ববুদেৱ)	১৭৮	২৪০, ২৪৯, ২৫৪, ২৫৫, ২৮৩, ২৮৫	
হিন্দী (ভাষা)	৪, ৭, ৪০, ১২৯	হেমাজ বিখাস	২৬৬
হিউৱেন চাও	৫	হেম বৰুৱা	২৬৮, ২৭৪, ২৭৫
হিতকথা	১৮৮	হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা (ভাণ্ডাৰ)	২৭৪
হিতমাধিকা	১৮৯	হেমচন্দ্ৰ শৰ্মা	২৭৪
হিতেশ্বৰ ববৰুৱা	১৯২, ২০৩	হেমোৱা যুগ	২৬৯
হিতোপদেশ (ৰাজখোৱা)	২৮০	হেলোচা	১৩৫
হিতেশ ডেকা	২৬৯	হোমেন ঘনগোহাঁই	২৬৮, ২৭৩
হচৰি গীত	১০		
হিট্টিং (S. M. Whiting)	১৭১	কুন্ত যুগ পণ্ড	১০৬
হনৰি আৰু তেওঁৰ লগুৱা	১৭৪	কেন্দ্ৰধৰ ঘনগোহাঁই	২৫১
হ অৰণ্য হে মহানগৰ	২৬৮	কেন্সেল	৬৩

